

Avrasya Bir Vakfı
Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi

STRATEJİK ÖNGÖRÜ 2023
CUMHURİYET'İN 100. YILINDA
TÜRKİYE ve DÜNYA

Atatürk'ün 125. Doğum Yılı Etkinlikleri

Avrasya Bir Vakfı
Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi

**Stratejik Öngörü 2023:
CUMHURİYET'İN 100. YILINDA
TÜRKİYE ve DÜNYA**

Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri

Ankara, 9-13 Ekim 2006
Büyükhanlı Park Otel

Executive Summary.....	8
------------------------	---

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Halit Edip Başer	17
Süheyl Batum	18
Yaman Başkut	21
<i>Türkiye Vizyonu 2023</i>	
Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer	28
Orhan Güvenen.....	32
<i>Türkiye Vizyonu 2023</i>	

ABD'YE İLİŞKİN ANALİZLER

Şanlı Bahadır Koç	34
<i>ABD Hegemonyasının Doğası</i>	
Rıza Küçükoglu.....	43
<i>ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi</i>	
Yılmaz Aklar	47
<i>NATO, AGSP ve Beklentiler</i>	
Richard D. Kauzlarich	51
<i>Mapping The Global Future: Report of the NICs 2020 Project</i>	

Tartışma ve Sentez: ABD'nin Hegemonik Konumu, Sorunları ve Beklentiler

Nüzhet Kandemir	58
Ali Karaosmanoğlu	60
Ergin Yıldızoğlu	63
Şükrü Elekdağ	68
Onur Öymen	70

AVRUPA BİRLİĞİ'NE İLİŞKİN ANALİZLER

Deniz Altınbaş	71
<i>AB'nin Vizyonu ve Türkiye ile İlişkileri</i>	
Hüseyin Kalaycı	77
<i>Avrupa Birliği'nde Azınlıklar ve Etnik Milyetçilik</i>	
Erhan Türbedar	83
<i>AB Yolunda Balkanlar</i>	
Ali Babacan	87
<i>Türkiye'nin AB Vizyonu</i>	
Sema Sezer.....	94
<i>Kıbrıs Sorununa Çözüm Arayışları ve Beklentiler</i>	

Tartışma ve Sentez : AB-Türkiye İlişkileri ve Beklentiler

Ata Atun	102
Nihat Akyol	105

Murat Yetkin.....	109
Pulat Tacar	110
Hasan Ünal.....	116
Şahin Alpay	120

ASYA-PASİFİK'E İLİŞKİN ANALİZLER

Song Aigno	125
<i>Çin Halk Cumhuriyeti Vizyonu: Bugün ve 2023</i>	
Tomoyuki Abe.....	130
<i>Japonya Vizyonu: Bugün ve 2023</i>	
Bahadır Pehlivan Türk	134
<i>Asya-Pasifik Bölgesi'nde Yükselen Güçler ve Beklentiler</i>	

Tartışma ve Sentez: Asya-Pasifik'teki Sorun Alanları ve Beklentiler

Tomoyuki Abe	142
Umut Arık	143
Adem Demir	145
Bahadır Pehlivan Türk	147

EKONOMİ ve ENERJİYE İLİŞKİN TRENDLER

Necdet Pamir	148
<i>Küresel Enerji Trendleri</i>	
Baki Alkaçar	150
<i>Dünya Ekonomik Sistemi ve Türkiye</i>	
Abdüllatif Şener	156
<i>Türkiye Ekonomisi</i>	
Hilmi Güler	164
<i>Türkiye'nin Enerji Güvenliği</i>	
Ümit Üncü	169
<i>Bor ve Türkiye</i>	
Ayşegül Kibaroğlu	176
<i>Su Kaynaklarının Stratejik Rolü</i>	

Tartışma ve Sentez: Küresel Ekonomik Trendler ve Türkiye

Eser Karakaş	182
Ergin Yıldızoğlu	186
Yiğit Bulut	189
Baki Alkaçar	193
Korkut Boratav	195

Tartışma ve Sentez: Enerji Kaynakları, Trendler ve Türkiye

Mithat Rende	198
--------------------	-----

Necdet Pamir	201
Gültekin Türkoğlu	202

RUSYA FEDERASYONU'NA İLİŞKİN ANALİZLER

İlyas Kamalov	204
<i>Rusya'nın Temel Sorunları ve Geleceğine İlişkin Beklentiler</i>	

Tartışma ve Sentez: Rusya'nın Arayışları, İç ve Dış Politikasındaki Sorun Alanları

Duygu Sezer Bazoğlu	212
Oktay Fırat Tanrısever	218
Nadir Devlet	221
İlyas Kamalov	223

ORTA DOĞU'YA İLİŞKİN ANALİZLER

Shadan Yaseen	226
<i>Mısır'ın Temel Dinamikleri ve Beklentiler</i>	

Arif Keskin	229
<i>İran'ın Temel Dinamikleri ve Beklentiler</i>	

Oytun Orhan	231
<i>Suriye'nin Temel Dinamikleri ve Beklentiler</i>	

Serhat Erkmen	236
<i>İsrail-Filistin Sorununda Mevcut Durum ve Beklentiler</i>	

Çevik Bir	241
<i>Somali Deneyiminden Lübnan Barış Gücü Harekâtına</i>	

Tartışma ve Sentez: Orta Doğu'nun Değişim Süreci

Hüseyin Bağcı	245
Semih İdiz	247
Fuad Yaseen	249
Cihangir Dumanlı	250

KAFKASYA ve ORTA ASYA'YA İLİŞKİN ANALİZLER

Hasan Kanbolat	253
<i>Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği</i>	

Ömer Engin Lütem	259
<i>Ermeni Sorunu, Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Beklentiler</i>	

Gökçen Oğan	264
<i>Orta Asya'nın Geleceği: İç ve Dış Etkenlerin Analizi</i>	

İrakli Koplatadze	269
<i>Georgia Vision: Today and in 2023</i>	

Bolot Otunbayev	276
<i>Kırgızistan'ın Vizyonu: Bugün ve Gelecek</i>	

Tartışma ve Sentez: Orta Asya'nın Geleceği ve Türkiye

Umur Arık	279
Mustafa Balbay	281
Ahat Andican	283

**DİN ve MEDENİYETLER İLİŞKİSİ, KİMLİK, HUKUK,
İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR ve TERÖR**

Çetin Güney	287
<i>Din ve Medeniyetler</i>	
İzzet Er	293
<i>Din ve Medeniyetler</i>	
Mehmet Aydın	298
<i>Din ve Medeniyetler: Türkiye Vizyonu</i>	
Deniz Altunbaş	308
<i>Avrupa Kimliği</i>	
Sadi Çaycı	312
<i>Birleşmiş Milletler ve Hukuk</i>	
Sevin Elekdağ	319
<i>İnsanlığa Karşı Suçlar ve Soykırım Kavramı</i>	
Ercan Çitlioğlu	324
<i>Küresel Terör</i>	

Tartışma ve Sentez: Din ve Medeniyetler, Kimlik, Tarih

Bilal Şimşir	332
Hasan Onat	335
Sönmez Kutlu	338
Yusuf Sarınay	341

Tartışma ve Sentez: Hukuk, Terör, Milli Güvenlik

Hüseyin Pazarıcı	342
Metin Çetinbaş	346
Nihat Ali Özcan	349
Yiğit Alpogan	351

KAPANIŞ: O. Faruk Loğoğlu

Sunuş

Çağımızda, karar alıcılar tarafından ve karar alma mekanizmalarında en fazla ihtiyacı hissedilen çalışmalardan biri, güncel olayları yönlendirmenin ötesinde, geleceğe hazırlık niteliğinde öngörüler oluşturmaktır. Zira küreselleşme sürecinin iç içe geçmiş risk ve fırsatları her geçen gün daha büyük yığınlar halinde önümüze getirmesi, bu dinamik ve eğilimlerin seyri ve geleceği hakkında sağlıklı tahminler yapılmasını zorlaştırmaktadır. Oysa toplumumuzun daima ilerleme yeteneğine sahip olabilmesi, içeride ve dünyada günün gelişmelerini geleceğin gözlüğüyle okuma becerisini oluşturma ve göstermemize bağlıdır.

Çalışmalarını bu mülahazalarla yönlendiren ASAM, “Stratejik Öngörü 2023” çalıştayı düzenleyerek, alanında deneyim ve birikim sahibi şahsiyetlerin görüş ve tartışmalarından geleceğe yönelik öngörü ve çarpıcı bulgular elde edilmesini hedeflemiştir. Çalıştayda, Cumhuriyetimizin 100. yılında ülkemizin karşılaşılabileceği tablo resmedilmeye çalışılmış, Türkiye’nin yakın komşularının ve küresel aktörlerin sorun alanları ile olası hareket tarzları incelenmiştir.

Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer’in “Stratejik Öngörü 2023”ün açılışını yapmaları ve Türkiye ve yurt dışından kendi alanlarında yüksek ehliyet sahibi şahsiyetlerin katkıları, ASAM çalıştayı içerikli ve anlamlı kılmıştır.

Tebliğ ve tartışmalar kitap haline getirilirken soru-cevap ve takdim gibi bölümler çıkartılarak içeriklerin özlü biçimleriyle yansıtılması hedeflenmiştir.

Türkiye’deki öngörü çalışmalarının en geniş kapsamlısı niteliğindeki bu programa katılarak değerli görüşlerini paylaşan katılımcılara bir kez daha teşekkür ediyor, ASAM’ın öncülük ettiği bu tür etkinliklerin daha yaygın hale gelerek karar vericilerimiz için bir referans, geniş kitleler için ise yol gösterici olmasını temenni ediyoruz.

Dr. O. Faruk Loğoğlu

ASAM Başkanı
Büyükelçi (E)

STRATEGIC FORESIGHT 2023: TURKEY and the WORLD at the 100TH ANNIVERSARY of the TURKISH REPUBLIC

In 2006, ASAM organized the conference “Strategic Foresight 2023: Turkey and the World at the 100th Anniversary of the Turkish Republic”. The five-day conference brought together experts to analyze and discuss Turkey’s future role in international politics. This book is a compilation of the different panel presentations. The panel discussions focused on the key factors causing change in different world regions and how those changes affect Turkey as an international actor. Based on strategic foresight the conference participants also developed policy suggestions for Turkey and analyzed global issues, such as economics, religion, energy security and strategies against terrorism.

In a world where international relations have become increasingly complex and also many domestic issues have gained international significance, effective foresight is a crucial tool for political decision-makers. Based on providing an outlook into the future of international politics and Turkey’s new role in it, this volume aims to provide a framework for policy recommendations and strategies that consider the growing responsibilities incumbent on Turkey as a major international actor.

Turkey’s Emergence as a Major Power

The prediction that Turkey is poised to become a major power by 2023 emerged as one of the main points of consensus. The discussants agreed that if Turkey mobilized all its human capital and institutions in a planned effort to reach its various national goals, it will be likely to join the ranks of the world’s leading powers and can even take a place among the first ten.

In order to reach this goal, the panel experts advised Turkey to extensively reform its economy, society, education system, environment and infrastructure. Especially technological developments and the spread of welfare to all segments of society were cited as important factors contributing to Turkey’s development. Also, the strengthening of Turkey’s economy is considered vital to resisting external shocks that may be caused by the effects of globalization and pose risks for the country’s development. The discussants also identified the requirement of putting more emphasis on exports while creating and maintaining an intensive production system. Furthermore, the need for a strong and genuine industrial

and technological infrastructure to replace the existing labor-intensive production system is considered to be critical to Turkey's success. Especially advancements and significant investments in the field of nanotechnology are viewed as a key factor.

The conference participants named several characteristics that make Turkey stand out as a country. Turkey's demographic development is one of the factors. By 2023 Turkey is expected to be the second most populous country in Europe after Russia.

It was also noted that building on the legacy of Ataturk, Turkey has managed to maintain a democracy in a region dominated by authoritarian and non-democratic regimes. In the near future, Turkey aims to create a belt of peace and cooperation in its close neighborhood. Turkey also makes significant contributions to international stability and security, and it is argued that in order to further pursue this role Turkey should continue to develop its defense capabilities and deterrent power. With its superior military capabilities Turkey significantly contributes to the security of Europe, the East Mediterranean and Black Sea regions, as well as the international system. The discussants noted that with its increasing economic prosperity and the co-existence of Islamic culture and a democratic political system, Turkey is likely to make greater use of both its soft power potential and its military/security capabilities.

The experts also argued that the determining factors of Turkish policy-making, will continue to be national unity and the sovereignty of the state in line with Ataturk's vision of providing equal rights and freedoms to all its citizens. It is foreseen that Turkey will move towards 2023 emphasizing and consolidating democratic values, freedoms and the rule of law and continue on a path of modernity.

Turkey and the EU

Regarding the European Union, several developments are expected to occur in the near future. They include a strong emphasis on the economy and attempts to enlarge the internal market, the implementation of the constitution and institutional reforms, and a shift from supra-nationalism to nation-states. Experts also anticipate the development of neighborhood policies, increasing transparency and accountability in combating anti-EU attitudes, changes in security and defence policy, and new opportunities for more citizen participation in governance processes.

Regarding Turkey's EU membership aspirations several speakers proposed that Turkey will have to overcome various obstacles, including arguments against the country's membership based on its population, culture, religion and geographical position. The EU is also expected to offer Turkey alternatives to a full membership. The EU's absorption capacity and future referenda concerning Turkey's membership are assumed to cause additional strain.

Experts also argue that by granting rights to certain minorities, the EU increasingly causes many ethnic groups to label themselves as national minorities. They point out that if Turkey becomes an EU member, it may face increasing pressure when it comes to meeting regional demands in this regard.

According to the panelists, the Cyprus issue will continue to dominate the Turkey-EU agenda, with the Greek Cypriots aiming to limit the UN's impact as a main party, carrying the issue to the EU platform. The discussants noted that this subject will continue to be a pretext for international pressure on Turkey, especially within the context of EU membership negotiations.

While some have argued that despite certain difficulties that may arise Turkey should remain on the EU membership track, others have advised Turkey to construct a special-status relationship with the EU. This may include revising the Customs Union Treaty and limiting relations to economic cooperation while all security-based relations should be handled within the NATO framework. Due to Turkey's growing economy, demographic characteristics and regional role, its possible EU membership is expected to have a significant impact on the future of the Union.

It has also been suggested that the problems in the Balkans would worsen if the Balkan countries lost their EU membership perspective, turning the region into a ready-to-explode powder keg. The current issues range from Kosovo's pursuit of independence and the transformation of Bosnia-Herzegovina's current political system to a normal government, to the ethnic tensions in Macedonia and the divisions in Montenegro's society.

Future Role of the US

The panelists argued that the United States will continue to maintain its position as a superpower during the initial years of the 2020s, although its general influence will decrease to a certain extent. That is, the US is not expected to be able to maintain its global hegemony while the power center will shift to Asia with China emerging as the second great power. While some argue that China

will pose a major threat to the US, others suggest that the US might be able to develop a multi-faceted relationship with China.

American aspirations to maintain a leadership position in the 21st century have been effective in shaping US policies. Yet, it is argued that the country's failures in Iraq and Lebanon and the realization of the difficulty of pursuing its current global security policy will force it to give more emphasis to soft power. It has also been argued that the US will make a gradual shift from unilateralism to multilateralism beginning to attach more importance and show respect to international institutions.

Regarding Turkish-American relations it is suggested that the current "give and take" relationship should be replaced with a more just and mutually profitable form of cooperation. Turkey's importance for the US will continue as the superpower's interests will gradually shift towards Asia. Some have drawn attention to the possibility of continuing strenuous relations between the two allies. Yet, it is predicted that if both sides act with caution and care, the relationship will continue to develop and focus more on essential strategic issues, including energy.

New Powers in Asia

The presumption that the 21st century will be dominated by the rise of two powers, China and India, has become common ground among many experts. Although the rise of these powers will affect the new geopolitical structure, experts say it will not necessarily lead to the absolute decline of US and European power. Yet, others have argued that with its average development rate and rapid population growth, China is likely to emerge as a hegemon with the capability to challenge US primacy. Overall, it was agreed that Asia will play a major role in the world economy.

Although the main theme of China's official development policy is "Peaceful Rise", some discussants feared that constant economic growth on a high level may turn China into a confrontational power. It was pointed out that one of China's main concerns lies with the US control of international energy sources. China also continues to face increasing difficulties due to its highly unequal income distribution. Furthermore it was predicted that in the not-so-distant future China may resolve the conflict over Taiwan's status to its own advantage.

Japan faces various challenges, as well. Its population decline and the aging of its society are seen as factors that can become a serious burden to the Japanese

economy. It is expected that Japan will remain a crucial ally to the US.

In conclusion, the discussants pointed out that the rise of new powers in Asia, especially China, will make it necessary for decision-makers to develop strategies that consider China's new role as a key actor in international politics.

The Middle East

The conference participants also discussed the future of one of the most unpredictable regions, the Middle East. Under the condition that there will be no US-led military intervention the discussants argued that Iran may begin a process of democratization as a result of its internal dynamics. It was also predicted that the US will continue to put pressure on Syria, especially to influence the situation in Lebanon and Iraq. In the long term, the US might try to achieve a regime change in Syria. It has been argued that also in Syria domestic pressures can prompt the government to initiate democratization processes.

Regarding one of the most intractable disputes, the Israeli-Palestinian conflict, discussants predicted that while Hamas will maintain its public support a division within the group may occur. The worsening of the living conditions in the Palestinian territories, it was noted, can lead to the adoption of radical tactics by other groups in the future. Such changes may result in Israel's creating a basis for negotiations as it perceives that its unilateral policies do not yield positive results. Experts also suggested that Middle Eastern countries may follow one of three general paths in the future: become colonized by political-economic domination, be forcefully changed like Iraq, or become secular and independent states following a revolution of enlightenment.

It is predicted that in the 2020's, Turkey will continue to play a dominant role in its close neighborhood. Preserving the unity of Iraq is becoming increasingly difficult, and Turkey will continue to closely observe the developments in Kirkuk, which is seen as an embryonic example of the country's state. A major mistake of the US is seen in its attempt to build a Kurdish state bordering Turkey. Such a state, experts claim, will not survive without US assistance. In fact, it has been argued that in the absence of Turkey, Iraq will face various problems that can only be solved with Turkey's contribution.

Russia and the Caucasus

Regarding the future role of Russia, the discussants noted that the country is seeking ways to become a superpower once again. As Russia gradually

overcomes the risk of ethnic disintegration and the complexities affiliated with its demographic structure, it will increase its cooperation with China to curb the growing US influence in its neighborhood. Yet, in the near future Russia is expected to refrain from overtly opposing or challenging the US.

Russia, which is increasingly using its “energy card” as a tool, will continue to be carefully observed by many, including Europe. Russia is expected to become the largest energy supplier in the future and it is foreseen that due to that role many more countries will become dependent on Russia. Experts at the conference emphasized that the Turkish-Russian relationship, which continues to develop especially in the field of energy, is no alternative to Turkish-EU relations.

Also, the Caucasus is expected to gain increasing importance as the US and NATO plan to extend their influence over this region. The overall objective of this plan is to detach these countries from Russian influence and strengthen their political, military and economic cooperation with the West, in order to set up US military bases there and ensure the security of the East-West energy corridor. Turkey can use and re-energize the Black Sea Economic Cooperation to implement its own policies in the region.

Georgia, Armenia and Azerbaijan can become NATO members by the 2020s, which will also lead to a privileged relationship with the EU. Panelists argued that Turkey should develop relations especially with Georgia and Azerbaijan to become a central force in the region. The relations between Armenia and Turkey will continue to be shaped by the Karabakh problem, Turkey’s EU membership aspirations and the Armenian allegations in regard to the events of 1915. It was noted that despite all pressures that may be exerted by the EU and US, Turkey will not accept the baseless genocide allegations.

The issue of holding presidential elections in Central Asia and the growing democratization trends are considered to be factors that may cause significant instability in the region.

Although the Russian-Chinese cooperation in Central Asia as a counterforce to US policies in the region is striking it was predicted that it will not last long. Panelists also said that the Shanghai Cooperation Organization will not be able to act as an efficient counterforce to the West. China continues to pose a threat to Russia in various ways, especially due to demographic developments. As a reaction to China’s rapid growth an alliance between Russia, Japan and the US might emerge.

The Turkish approach to the region was quite enthusiastic during the early 1990s and should be re-vitalized in the coming years. By motivating a wider use of the Turkish language it might be possible to create a Turkish League by 2023, leading Turkey to play a stronger role in the Western world.

Energy Security and Resource Conflicts

Energy security has become a major component of economic and national security. It was argued at the conference that the current reserves of fossil fuels will be sufficient in meeting most energy demands until the year 2030, and that two thirds of the world's energy resources will be used by developing countries, especially in Asia.

Considering that the EU may be increasingly concerned regarding its growing dependence on Russia, the Union may ask Turkey to arrange new transport networks. It is argued that its geographical position may allow Turkey to become an energy terminal rather than just being a transit country for energy.

Due to the increasing energy demands of the Balkans, China and India, the expansion of nuclear energy is expected to play a major role in the 2020s. The conference participants emphasized that even if Turkey makes fully efficient use of all its natural resources, it will encounter an energy deficit in the 2020s, and thus might have to switch to nuclear energy as an alternative.

Regarding water resources, the panelists noted that while Turkey was considered rich in water compared to its neighboring countries its growing population has changed that situation. Experts said Turkey needs to build new structures that enable the control of water at a macro-level. Furthermore, it is expected that in the process of becoming an EU member Turkey will be asked to take part in various international agreements regarding water.

Terrorism

As global terror gains the capacity to inflict increasing harm it is expected to further dominate the political debate in the 2020s. Several factors that contribute to the expansion of terrorism were highlighted: the growing world population; new dynamics caused by global warming; conflicts arising from the limited access to energy and water, and trends of global immigration.

Although we are familiar with the causes and dynamics of terrorism because of

our unfortunate experiences with it, terrorism will continue to pose a major threat due to the difficulty of restraining its impacts. Important security precautions will continue to be taken in order to prevent terror, but as new terrorist activities perforate these security structures the world-wide fear of terrorism will increase.

At the conference it was also argued that Turkey will continue to be the target of religious and ethnic terror in the 2020s. If Turkey does not successfully tackle the issues of ethnic separatism and fundamentalist trends, it will have major difficulties in preventing future terrorist activities.

Religion and Identity

The idea that religions will play an even bigger role in the future compared to their effects in the 20th century is gaining increasing acceptance. But it has been argued that the so-called clash between Islam and the West will lose its impact and that the Confucian and Hindu civilizations will begin to play a more dominant role. The Western civilization will gradually lose its hegemonic position and a more reconciling and harmonious period will begin. With regard to identity formation, experts acknowledged the difficulty of constructing a European identity, for the concepts of nation-state, nationalism and national identities continue to have a major impact in Europe. In defining Islamic identity, the need to focus on cultural elements of Islam rather than considering it within political frameworks has been emphasized.

It is also expected that despite possible crises and interruptions the dominant impact of globalization will continue in the 2020s.

- Atatürk'ün 125. Doğum Yılı Etkinlikleri -

STRATEJİK ÖNGÖRÜ 2023: CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRKİYE ve DÜNYA

9-13 Ekim 2006, Ankara

AÇILIŞ KONUŞMALARI – 9 Ekim 2006

H. Edip BAŞER (Dr., Orgeneral (E), ASAM Yönetim Kurulu Başkanı)

İletişim olanaklarında ve üretim teknolojilerinde gözlenen hızlı gelişme, bilgi toplumu kavramına her gün daha fazla derinlik kazandırmaktadır. Öte yandan, birçok ülke için ulusal çıkarların boyutlarının ülke sınırlarının çok dışarısına taşmış ve diğer ülkelerin çıkarlarıyla çok daha fazla iç içe girmiş olması da çağımızın diğer bir gerçeği olarak karşımızdadır. Bilgi çağı toplumlarının artan iç yönetim sorunları ve aynı ölçüde karmaşık hale gelmiş dış ilişkilerinin başarıyla yönetilebilmesi için, yönetenlerin sağlıklı öngörü yeteneğine sahip olmaları da giderek daha büyük bir gereksinim haline gelmektedir. Birbirinden etkilenmeye hazır böylesine karmaşık ilişkiler, fırsatlar ve değişik türde tehditler ortamında sağlıklı öngörü gereksinimi, sadece bireysel yetenekle karşılanabilir olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla, ortak aklı en etkili kullanabilen yönetimlerin, en sağlıklı öngörü yeteneğine sahip olabileceğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu nedendir ki, ASAM ve benzeri düşünce kuruluşlarının çalışmalarının yönetimlerce dikkatle izlenmesinde yarar olacağına inanıyorum. Diğer yandan bu tür çalışmaların mutlaka akıl, bilgi ve gerçekçilik temellerine dayalı olmasının, hayali kurgular yerine mantıklı sonuçlara ulaşabilmek için zorunlu olduğunu izninizle vurgulamakta yarar görüyorum.

Beş gün sürmesi planlanan çalışmalardan güdülen amacı, arz ettiğim temel düşünceler ışığında şöylece ifade etmem mümkündür: Büyük Önder'in bizlere en aziz emaneti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yaşına doğru ilerleme sürecinde karşılaşılabileceği temel tehditler ve fırsatları irdelemek; 2023 yılında kendisini hangi iç ve çevresel koşulların içinde bulacağı konusunda olabildiğince geniş bir bakış yelpazesinden katılımcı fikir ve öngörülerini bir araya getirmek; mevcut

ve olası tehditlere karşı en uygun önlemleri belirlemek ve doğabilecek fırsatları değerlendirmenin en iyi yöntemlerini ortaya çıkarmak üzere bir tartışma ortamı sağlamak.

Bu hedefleri göz önünde tutarak, beş gün süreyle devam edecek çalışmalarımızın programı kapsamında Türkiye'nin 2023 fotoğrafının nasıl bir şey olabileceği, bu süreçle küresel ekonomi, enerji, çevre, çağdaşlaşma, din, kültür, demokratik gelişim ile irtica ve bölücülük gibi tehditlerle mücadele konularında nerelere gelinebileceği, özellikle bölge ülkelerinin yaşaması olası gelişim ve değişimlerin neler olabileceği irdelenerek varılacak sonuçlar ışığında ülkemiz için en uygun ön alıcı hareket tarzları araştırılacaktır. Çalışmalarımızda bir yandan ASAM danışman ve bölge uzmanlarının saptamaları sizlerle paylaşılırken, aynı zamanda bu alanda görev ve sorumluluk sahibi sayın bakanlar veya temsilcileriyle, ilgili ülkelerin Ankara'daki sayın büyükelçileri de bilgi ve değerlendirmeleriyle katkıda bulunacaklardır.

Buna ilaveten, çalışma alanlarında önde gelen 50'den fazla saygın düşünce ve bilim adamı da 2023 yılına giden süreç ile ilgili varsayımlarını, değerli görüşlerini bizlerle paylaşacaklardır. Sonuç olarak bu çalışmaların ortaya çıkaracağı fikri sinerjiyle, akıl, bilgi ve gerçekçilik unsurlarına dayanan öngörülerin, ülkemizin geleceğine yön verecek anlayış ve uygulamalara olumlu yönde katkılar sağlayacağı inancımızı tekrar ifade etmek istiyorum.

Süheyl BATUM (Prof. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü)

Bugünkü toplantı, çok geniş bir perspektif ve alan içerisinde Cumhuriyet'in 100'üncü yılında Türkiye'nin nerede olacağını ve olması gerektiğinin tartışılacağı bir toplantı. Bu yöndeki muhtemel stratejiler üzerinde durulacak bir toplantı. Belki 100'üncü yıla kadar, yani Cumhuriyet'in 100'üncü yılına kadar geçecek dönemde, bu süreçte Türkiye'nin karşılaşacağı çeşitli sorunlar, başka yerlerde de tartışılıyor olacak. Söz konusu sorunlara ilişkin stratejiler üretiliyor, ancak her zaman gözümüze çarpan, her zaman karşı karşıya olduğumuz olgu, bu alanda bazı temel eksikliklerin bulunduğu. Bu bağlamda birinci sıkıntı: Türkiye'deki stratejilerin ve öngörülerin gerçek uzmanların hazır bulunduğu toplantılarda değil de, daha çok gazete köşelerinde üretiliyor ve tartışılıyor olmasıdır.

İkinci sorun, Türk siyasal sisteminin, bu stratejileri ve üretilen çözüm yollarını, kararlarla sonuçlandırabilecek bir siyasal ya da hukuksal yapılanma içinde olmadığıdır. Türk siyasal sisteminin bu kararlardan yararlanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle, bugün başlayan bu programın çok önemli olduğunu düşündüğümü bir kez daha vurgulamak istiyorum.

Ben bir stratejist değilim. Yani bir ülkenin değişik ulusal ya da uluslararası sorunlarına çözüm için ne tür stratejiler geliştirilebileceği, ne tür yollar çizilebileceği ya da çizilmesi gerektiği konusunda uzman değilim. Ama bir hukukçu olarak bu strateji üretiminin, bu yöndeki girişimlerin bir diğer boyutundan, yani alt yapısından çok kısaca söz etmek istiyorum. Bir hukukçu olarak, üstelik bir Anayasacı olarak gözlemlediğim bir şeyi sizinle paylaşmak istiyorum:

Maalesef Türkiye'de siyasal karar alma süreci, ya da siyasal karar alma sürecinin klasik aktörleri, yani siyasal partiler ya da siyasal kurumlar stratejiler üretmiyorlar, üretmiyorlar. Bırakın strateji geliştirmeyi, Türkiye'nin iç ve dış sorunlarına yönelik, geçerli, kalıcı ve tamamen Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan kararlar dahi üretmiyorlar. Ya da daha önce belirttiğim gibi, üretilen karar ve stratejileri Türkiye'nin siyasal ve hukuksal yapısına yansıtıyorlar. Oysa dünyada çok ilginç gelişmeler yaşanıyor. Dünyadaki sanayi üretiminin üçte birini gerçekleştiren bir Avrupa Birliği, şu anda birçok olayda gördüğümüz gibi dünya siyasetinin neredeyse sıfıra yakınına üretebiliyor. Bosna, Kosova'da, İsrail-Filistin Savaşı'nda, Lübnan'da ve Irak Savaşı'nda sıfırdı. Böyle bir dünyada, biz, her yıl 30 milyar dolara yakın cari açık veren bir ülke olarak Avrupa Birliği'nin bir parçası olmak istiyoruz ve AB'nin "Evet, Avrupa Birliğine üye olabilirsin, ancak ilk önce Kıbrıs'ın tek devlet olduğunu, orada tek halk olduğunu ve "Ermeni soykırımı"nın varlığını kabul etmek zorundasın" türündeki dayatmasına veya yaklaşımına karşın ne yapacağımızı düşünüyoruz. Bir yandan da ileride bu dayatmaların "hukuksal ve siyasal sonuçlarına da katlanacaksın" türündeki bir yaklaşımı da acaba kabul edelim mi, etmeyelim mi? diye düşünüyoruz.

Bu arada, Irak'taki gelişmeler, kurulan Kürt devleti, yüzde 100 gerçekleşeceğini düşündüğümüz bir İran saldırısı ve Pandora'nın kutusu bir kez açıldığında ortaya çıkacak Şii-Sünni çatışması... Bunlar Türkiye'nin karşılaşacağı ve kaçamayacağı muhtemel sorunlar. Bunlar, çözülmesi ve 2023'e yönelik stratejiler geliştirmesi gereken çok temel sorunlar. Tüm bunlara neden olanın, dünyadaki enerji paylaşımı ya da hakimiyeti sorunu olduğu iddia edilebilir. İşte tüm bunlar karşımızda dururken, Türkiye'nin siyasal karar alma süreci ya da liderlere endeksli siyasal aktörleri karar üretmiyorlar. Şimdi buna belki çoğumuz karşı çıkacağız, karşı çıktık da. "Hayır, karar üretiliyor, üretilmez olur mu?" diyoruz, ama maalesef bu bağlamda Türk siyasal yaşamından birçok örnek vermek mümkün. Ben 3 tane hatırlatma yapmak istiyorum:

Birincisi ceza yasasıdır. Türkiye'de ceza yasasının değişiklik sürecini, nasıl değiştirildiğini, o dönemdeki bütün söylenenleri düşünürseniz ve 1,5 yıl geçtikten sonra ceza yasasıyla karşı karşıya kaldığımızda Avrupa'nın neler yapılması gerek-

tiğini tekrar bize söylediği ve siyasal aktörlerin de “bir şeyler yaparız, değiştiririz mutlaka” dediği gün gibi ortadayken, Türkiye'nin kalıcı hatta bırakın kalıcıyı, geçici stratejiler ürettiğini bile söylemek çok güç.

İkinci çok önemli örnek Kıbrıstır. 17 Aralık Müzakere Belgesi'ndeki Ankara Anlaşması'na Ek Protokol'ü imza sorumluluğunun Türkiye'nin siyasal aktörleri tarafından nasıl değerlendirildiğini, bundan 1-1,5 yıl önceye gidip hatırlayın. Bizzat Dışişleri Bakanı'ndan “Bu bir tanıma değildir, hiçbir şey değildir; bu bir imzadır sadece” şeklinde gelen beyanlar, bugün, “eğer oradaki Türk varlığı kabul edilmezse, izolasyonlar kaldırılmazsa biz bunu kabul edemeyiz” durumuna dönüştü. Peki aktörler aynı, dönem çok uzun bir dönem değil; sorunun bütün tarafları aynı. Peki ne değişti de biz bu çizgiyi böyle değiştirdik. Ya da böyle bir çizgi değişikliğinde Türkiye'nin gerçekten siyasal aktörlerinin ciddi, kalıcı, gerçekçi stratejiler ürettiğini söylemek mümkün mü?

Her şeyden önce Türkiye siyasal sisteminin bunları aşması gerek. Siyasal kararlar, gerçekçi stratejiler üretebilmesi gerek. Günübürlük değil, 10 yılları kapsayan öngörüler yapması gerek. Hukuksal ve siyasal örgütlenmesini buna uygun olarak yeniden düzenlemesi gerek. Anayasa'da, siyasal partiler yasasında ve seçim yasasında değişiklikler yapması gerek. Türkiye'de üretilebilen stratejilerin siyasal yaşama uyarlanabilmesi için bunlar gerekiyor. Türkiye'nin siyasal sistemini günübürlük ve geçici olmayan, uzun yıllara yönelik bir dış politika, iç politika, sosyal politika, ekonomik politika haline dönüştürmemiz gerekiyor. Şunu da söyleyerek sözlerime son vermek istiyorum:

Türkiye bu iki yolun da yabancıysa değil. Her iki yolu da gelenek haline getirebilmiş bir ülke. Osmanlı'nın son 100-150 yılına bakın. 1839 Belgesi, Tanzimat Fermanı 1856 Islahat Fermanı ve 1876 Anayasası'na bakın. Bunların her biri sadece dış dinamiklerden beslenen belgelerdi ve ne Osmanlı'nın sorunlarına çözüm getirebildi ne de gerekli siyasal sistemdeki sınırlamaları gerçekleştirebildi. Oysa bir de 1920'den sonra çok kısa süren döneme bakın: Tamamen yeni bir model, tamamen yeni bir hukuk sistemi, tamamen yeni bir toplumsal düzen ve tamamen yeni bir örgütlenme biçimi. Ama, Türkiye'mizde 80 yıl boyunca etkili olduğu kadar bölgesindeki ülkelere de etkili olan bir dönem. Gerçek bir karar alma süreci; gerçek bir toplumsal dönüşüm süreci.

Gördüğümüz gibi bir tarafta gerçek bir karar alma süreci, diğer taraftaysa tamamen eskiye dönüş; dışa endeksli, günübürlük özellikleri olan bir süreç mevcut. Bu strateji toplantısında stratejileri ve çözüm yollarını tartışacağız. Bunların hepsinin amacı; kendi siyasal kararlarını üretebilen, bu çerçevede kendi hukukunu

üreten, siyasetini hukuk kurallarıyla sınırlayabilmiş, yargı gücünün önündeki engelleri kaldırabilmiş, siyasal sisteminde partilerin, yani esasında da liderlerin tek güç olduğu bir sistem yerine; katılımcı, paylaşımcı, gerçek anlamda hukukla çevrili bir siyaset modeli yerleştirebilmiş ve bunların sonucunda tüm sorunlarına, ulusal ve uluslararası nitelikte gelişmelere karşı kalıcı stratejiler oluşturabilen bir Türkiye yaratmak olacak. Bu yolda tüm çabalarımızın ve tabii ki bu toplantının çok başarılı geçmesini, yön gösterici olmasını dilerim.

Yaman BAŞKUT (Emekli Büyükelçi)

-Türkiye Vizyonu 2023-

İster beğenelim, ister beğenmeyelim dünya hızla dönüyor. Böyle bir ortamda “durdurun dünyayı incek var” demek mümkün değil. Biz de onunla birlikte dönmek zorundayız. Dönerken belirsizlikler daha da artıyor. Yarın ne olacak, ne yapmamız gerekiyor? Bu sorunun cevabı uzun vadeli bir stratejik araştırma gerektiriyor. Türkiye gibi son derece önemli jeostratejik konumda bulunan ülkeler, bu stratejiyi mutlaka tespit etmeliler. Aksi taktirde yola önceden çıkmış ülkelere yetişmemiz söz konusu olamayacak.

Böyle bir stratejinin -az önce de belirtildiği gibi- bazı özellikleri olması gerekiyor. Biz geri kalmış olduğumuz alanları tamamlamak, ileride bulunduğumuz alanları da bir adım öteye geçirmek durumundayız. Nedir bu stratejik vizyonun temel ilkeleri? Bugünden yarına, yani bugünden 2023 yılına kadar neler yapabiliriz? Hangi temel ilkeler etrafında programımızı geliştirebiliriz? Hangi konuları ele almamız gerekir? Bu soruları irdelemeye çalışacağız.

Stratejik vizyonun temel ilkeleri ne olmalı? Öncelikle belirtmek gerekir ki, sadece iç dinamikleri değil, bölgesel ve küresel ölçekleri de hesaba katmak zorundayız. İstedığınız kadar yurtiçinde reform yapın, yurtdışındaki konjonktür buna müsait değilse, saniyesinde yaptığınız her şeyi kaybetmek durumunda kalabilirsiniz. Dolayısıyla önceden hazırlıklı olmak lazım. Dış kaynaklara, dış konjonktüre hazırlıklı olmak lazım. Küresel ölçeklere hazırlıklı olmak lazım ve Türkiye'nin kendi stratejisini ona göre çizmek lazım. 2023 yılında Türkiye nerede olacak değil, nerede olmalı sorusuna cevap aramak lazım.

Bana sorarsanız, aşağı yukarı 42 yıldır devlet hizmetindeyim. Yaptığımız en büyük hata “nereye gidebiliriz?” i araştırmaktır. Önce bu kadar iş gücü ilave ederiz, sonra sermaye stoku açısından şunları katarız dedik. O zamanlar toplam faktör verimliliği gibi kavramlar da yoktu ve 1963 yılından itibaren sürekli olarak beş yıllık kalkınma planları hazırladık. O beş yıllık kalkınma planlarının hiç birin-

de öngördüğümüz hedefe varamadığımızı biliyor muydunuz? Sadece iki yıllık programda hedefe vardık; onun dışındaki bütün programlarda yanlışlar olduğu için öngördüğümüz hedefler elimizden kaçtı, gitti. Bana sorarsanız, şimdi yapılacak şey tünelin ucundaki ışığı herkese göstermek. O ışığa doğru giderken yolda tökezleyebilirsiniz ama tökezleseniz de bir süre sonra tekrar o ışığa bakarak doğruları bulmak mümkün olur. Eğer Türkiye'nin potansiyel kalkınma hızı yüzde 7 ise, yüzde 7'lik bir kalkınma hızına doğru yola çıkmak; eğer yüzde 6,5 ise o zaman 6,5'la yola çıkmak gerekir. Yolda rastlayacağınız pürüzlerden korkup tekrar geri dönmek yanlıştır, yine o yüzde 6,5-7'ye doğru yürüme kararlılığını devam ettirmek gerekir.

Bizim pek beceremediğimiz bir başka konu ise bütüncül bir yaklaşımdır. Biz iç politikaya odaklandığımızda dış politikayı unutuyoruz. Dış politika diyoruz; o zaman da, kültürel ve sosyal alanları dışarıda bırakıyoruz. Çünkü önemli olan bizim cebimize girecek paradır diyoruz. Halbuki her şeyin temelinde sosyal gelişme var, insan kaynaklarına yapacağımız yatırımlar var ve dolayısıyla ekonomiden de önemli sosyal gelişmeyi ön plana çıkaran bir yaklaşım söz konusu olmalı.

Türkiye'nin bir de olmazsa olmaz ilkeleri var: Çoğulcu demokrasi, laik hukuk devleti, insan hak ve özgürlükleri, piyasa ekonomisi. Bunları şimdilik bir kenara koyalım ve biz önce ekonomik gelişmemizi sağlayalım demek ve bunları ihmal etmek son derece yanlış bir yaklaşımdır. Tekrar, yeni baştan başlangıç noktasına dönmek zorunda kalabiliriz. Nihai bir ilke olarak, vizyonun uygulanabilmesi için toplumsal diyalog şart. Çünkü Meclis kürsüsünden oturup kararlar almak; hükümet ortamında şunu bunu yapmak yeterli değil. Bunu uygulayacak insan lazım. Uygulayacak insana bunun nasıl uygulanacağını, neden uygulanacağını öğretmediğiniz taktirde, toplumsal diyalogu sağlayamadığınız taktirde, ilerleme kaydetmek de mümkün olmaz. Bugün bakıyorsunuz Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'den en büyük şikayeti "kabul edilen yasalara uyulmaması"dır. Bunlar temel ilkeler. Peki konular neler olmalı? Yani temel değişim güçleri neler olmalı?

Bu bağlamda dört tane ana başlığımız var. Birincisi, sosyal sermayenin ve insan kaynaklarının geliştirilmesi. İkincisi, sürdürülebilir büyüme için ekonomik koşulların sağlanması. Üçüncüsü, toplum yönetiminde etkinliğin artırılması ve dördüncüsü de dış ilişkilerde fırsat ve risklerin hesaplanması. Ben bu konular hakkında çok kısa görüşlerimi arz etmek ve onları sizinle paylaşmak istiyorum.

İnsan kaynakları derken, önce sosyal sermaye birikiminden bahsetmek lazım. Sosyal sermaye birikimi, genel olarak toplum fertlerine birbirlerine karşı güvenleri, hoşgörülerini, daha fazla refaha sahip bir toplum düzeyine erişmek için birbiri-

leriyle hangi organizasyonda çalışma yapacaklarını ve kurallara uyum konusunda nelere dikkat edeceklerini belirlemeleri olarak tanımlanabilir. Sosyal dayanışmanın temel unsuru sosyal sermaye birikimidir. Yurtdışı tecrübelerimin de gösterdiği gibi, maalesef Türkiye'nin en geri kaldığı alanlardan biri bu. Türk devletleri kurulduğundan beri biz hep aynı sıkıntıyı çekmişiz. Merkezi güç, hakimiyetini yerel güçler üzerinde göstermekte muvaffak olamamış. Toplum, çifte hukuk ve çifte ahlak anlayışları arasında bocalayıp kalmış. Acaba "kendi kavminin kurallarını mı uygulayayım, yoksa kamunun koyduğu kuralları mı uygulayayım?" derken, en kolay yol kendi kavminin kurallarını uygulamak olmuştur. Osmanlı dönemi, buna bir çözüm getiremediği gibi, bunu daha da ağırlaştırmıştır. Osmanlı, merkezin güçlenmesini değil, yerel otoritenin güçlenmesini ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra önderimiz Atatürk ve arkadaşlarının muasır medeniyeti yakalama ilkesi çerçevesinde başlattıkları olay, bu süreci tersine çevirme sürecidir. Ancak sosyal sermaye birikimi o derece içi boş bir şekilde gelişmiştir ki, içi dolacağına, bu boşluk giderek daha da artmıştır. Günümüzde birbirimize karşı güvensizlik, birbirimize karşı tahammülsüzlük ve insanların kuralsız hareketleri son derece fazladır. Türkiye'nin bu süreci mutlaka geri çevirmesi gerekmektedir. Bu kadar kuralsız davranan bir halka, bundan böyle kurallı davranacaksın demek mümkün değildir. Zamana ihtiyaç bulunduğu hiç kuşku yoktur ancak buna da bir çözüm bulunması mutlaka gereklidir.

Ne yapmak lazım? Öncelikle demografik gelişmeleri yakından izlemek lazım. Nereye gidiyor Türk toplumu, Türk insanı? Nüfus artıyor mu, eksiliyor mu? İkincisi, bu insanlara çok önemli olan, eğitim eksikliklerini tamamlayacak fırsatlar vermek lazım. Üçüncüsü, istihdamlarını kolaylaştırmak, gelir adaletini olabildiğince sağlamak lazım. Dördüncüsü de devletin tüm toplum fertlerine eşit ve adil hizmet götürmesini sağlamak lazım.

Dünya nüfusu halen 6,4 milyar kişi, ortalama artış oranı ise 1,01. Aslında bu artış oranı her yerde aynı değil. Doğu ve Batı Avrupa'da farklı, Asya'da farklı. Bakıyorsunuz Batı Avrupa'da ve Doğu Avrupa'da doğurganlık oranı (normaldeki oranı) 2,1'dir; 2,1'in altında. 2,1'in altında olduğu zaman nüfus zaten azalmaya başlıyor. Rusya'da azalmaya başladı bile. Japonya'da 2007'den itibaren azalmaya başladı. Batı Avrupa'da Avrupa Birliği ülkeleri de bunu yaşayacak. Nüfusun azalması çalışabilir yaştaki nüfusun azalması anlamına geliyor. Bu da çok önemli. Özellikle Türkiye gibi ülkeler açısından önemli, çünkü o dönemlerde ihtiyaç duydukları çalışabilir nüfusu muhtemelen Türkiye gibi kendilerine yakın duran ülkelerden temin etmek durumunda kalacaklar. Tabiiyle Türkiye'nin kendisi de ihtiyaç duyduğu elemanları kendi vatandaşlarından seçecek.

Türkiye'nin nüfusuna bakalım. 2023 yılında yaklaşık olarak 89 milyon kişi olacağımız tahmin ediliyor: 88 milyon 974 bin. Yani nüfus açısından bölgenin Rusya'dan sonra en önemli ülkelerinden. Nüfusun şu an doğal artış hızı yüzde 1,33. Bu da gösteriyor ki yavaş yavaş Türkiye'de nüfus azalması söz konusu. Doğurganlık oranı 2,19. Bu da gösteriyor ki 2,1'den aşağı inmeye başladığı zaman Türkiye nüfusunun eski seviyesini dahi koruması mümkün olmayacak. Bunlara bakarak nüfus planlamasından vazgeçmek son derece yanlıştır. Bu nüfus sorunlarını bilmemek demektir. Her bölgenin ayrı özellikleri var; Karadeniz Bölgesi'nin ayrı özellikleri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin farklı özellikleri var. Çalışabilir yaştaki nüfus, toplam nüfusun üçte ikisinden fazla. Bu büyük bir avantaj. İstedığınız çalışabilir durumdaki insanı, kendi ülkeniz vatandaşlarından seçebiliyorsunuz rahatlıkla. Tabii bunun beraberinde getirdiği sorunlar da yok değil. Yaşlanma ve göçler, hem fiziki altyapıyı, hem de sosyal güvenlik sistemini oldukça zorlayacağı benziyor.

Eğitim sisteminde kat edilen mesafe aslında hiç de az değil. Kim ne derse desin, okullaşma oranlarındaki artış, eşit katılım için gösterilen çabalar, çağdaş müfredat için yapılan çalışmalar, özel sektör desteği ve uluslararası eğitim ağlarına katılım gibi çok önemli iyileştirmeler yapıldı. Ancak bir sürü de eksiklerimiz var. Bunların gerekçesi olarak, bütçe de son derece sınırlı olduğu için eğitim sorunlarına fazla kaynak ayıramıyoruz deniyor.

Dikkatinizi dersane sistemine çekmek istiyorum. Dershane sistemine harcanan paraları kattığınız taktirde, Türkiye eğitime gayrisafı yurtiçi hasılasının yüzde 7'sini ayırıyor. Bu, Batı ülkelerinin çoğunda yok. Dolayısıyla sorun, Türkiye'nin eğitime az para ayırması değil. Kamu kesimi az para ayırıyor. Özel kesim çocuklarını okutmak için dershanelere oluk gibi para harcıyor. Bu bağlamda bir öneri şu olabilir: Türkiye, finansman olanakları da dahil, dershane sistemini zaman içinde kaldırmalı ve okul sistemine entegre etmeye çalışmalı. Çünkü bir sürü üniversitenin bu kanaldan yaşayabildiğini görüyoruz. Onlara da zarar vermemek için gittikçe gelişen bu sistemi değiştirmek gerekiyor.

Şimdi sayacağımız önerilerin çoğunu zaten uzmanların gazetelere verdiği demeçlerde gördünüz. Benim özellikle altını çizmek istediğim husus zorunlu eğitimin 12 yıl olması. Bu herhalde çok büyük gürültülere yol açacaktır, ama ben şuna eminim ki 8 yıl olduktan sonra Türkiye epey kazançlı çıkmıştır. Dolayısıyla daha uzun süreli bir zorunlu eğitim süresi yararlı olacaktır.

Bu bağlamda, yükseköğretim araştırma, yayın, halkla ilişkiler, bilgisayar ve yabancı dil uzmanlığında ağırlık kazanmaları önem taşıyor. Özellikle araştırma ko-

nusunda; bu para isteyen bir şey ve devletin bu konuda yatırım yapması çok zor. Özel kesimden paranın toplanması ve uygun alanlara yatırılması açısından bu çok önemli. Bir de eğitim müfredatının sık sık gözden geçirilmesi, sadece öğrencilerin değil öğretmenlerin eğitiminin de hesaba katılması önem taşıyor.

“İstihdamın artırılması” dedik. Türkiye’de işgücüne katılım oranı çok düşük; yüzde 49’larda seyrediyor. Avrupa Birliği’nde ise yüzde 71. Bu ne demek? İnsanlar doğuyor, büyüyor, okuyor, çalışma çağına geliyor ve “acaba müracaat edelim mi iş piyasasına?” diyor. Onu diyenlerin oranı yüzde 49. Yüzde 51’i “nasılsa iş bulamam” diye müracaat dahi etmiyor. İşsizlik oranı yüksek. Türkiye’de yüzde 10, Avrupa Birliğinde yüzde 8. Eksik istihdam işsizlik oranının 3’te 1’ini oluşturuyor. Bir de tabii çok üzücü bir olay, genç nüfustaki işsizlik oranının yüzde 19 düzeyinde olması. Türkiye’nin geleceği bu genç nüfusa bağlı. Onların yüzde 19’unun işsiz olması çok vahim bir gelişme. İstihdamın artırılması için öneriler çerçevesinde ulusal reform programı hazırlamak ve bunu biran önce yürürlüğe koymak lazım. Bir de istihdam üzerindeki yüklerin devlet tarafından kaldırılması gerekiyor. Rekabet ölçülerini de hesaba katan yeni bir ücret sistemine gerek var.

Gelir dağılımı, normalde uluslararası standartlara göre yüzde 20’lik dilimlerle belirleniyor. Dünya Bankası’nın yüzde 20’lik ve yüzde 10’luk birimleri var. Yüzde 20’lik birimler esas alındığında en fazla geliri olanlar yüzde 49 pay alıyor, en az olanlar ise yüzde 45,3; aradaki fark 9.4 kat. Bunu yüzde 10’luk birimler halinde yaparsanız çok daha vahim sonuçlarla karşılaşabilirsiniz. Gini Katsayısı uygulandığında normalde en iyi değer sıfır derece ancak bizim için bu rakam 40. Türkiye’de açlık oranı yani gıda harcamalarının eksikliği yüzde 1,29. Yoksulluk oranı yani gıda ve gıda dışı harcamaların yüksekliği ise yüzde 25,6. Bunun için de çeşitli öneriler ön plana çıkarıldı. Ancak ben onlardan değil, ekonomik önlemlerden bahsedeceğim. Ekonomik büyümenin kaynakları nelerdir? Bugüne kadar Türkiye hep ya işgücü artışına ya da sermaye stoku artışına güvendi. Aslında Türkiye gibi işgücü fazla olan bir ülkenin her şeyden fazla iş gücüne güvenmesi gerekirken, yatırım yapacak paraya güvenmesinin ön plana çıkması tuhaf. Maalessiz toplam faktör verimliliği denilen bir olayı göz ardı etmişiz. Şimdi tekrardan ona yeni görevler vereceğimiz anlaşılıyor. Çünkü 9’uncu Kalkınma Planı’nda ekonomik büyümenin, yüzde 37 oranında toplam faktör verimliliğinden ileri geleceği söyleniyor.

Avrupa’nın, daha doğrusu OECD ülkelerinin sektörel pay oranları çok farklı. Biz tarımdan yüzde 10 oranında alıyoruz, sanayiden yüzde 26 ve hizmetlerden yüzde 64. Buna mukabil OECD’nin tarımdan kazancı yüzde 2, hizmetlerden kazancı yüzde 72. Şimdi yapmamız gereken şey, Türkiye’nin en fazla katma değeri sağla-

yan sektörlerini belirlemesi ve bütün kaynaklarını oraya aktarması. Ben 4 yıldan fazla süreyle Japonya'da görev yaptım. Japonlara "1950'lerde Türkiye'yle eş düzeydeyken şimdi nasıl oluyor da bizden 13 kat daha fazla zenginsiniz?" dediğim zaman bana hemen çok basit bir şema çıkardılar: Toplam faktör verimliliğini arttırmanız gerekiyor. Bunu arttırmak için en üretken, katma değeri en fazla alanlarınızı seçeceksiniz ve zaten sınırlı olan kaynaklarınızı buraya aktaracaksınız. Tanıtım faaliyetlerinizi buraya yönlendireceksiniz. Biz bunlarla bu düzeye geldik dediler. Türkiye için fiyat istikrarı da çok önemli bir husus. Yıllarca yüzde 60-70 oranlarında enflasyon yaşayan Türkiye'nin şimdi tek haneli rakamlara düşmesi kayda değer bir olay. Bunda uygulanan para politikası, bütçe disiplini, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı önemli rol oynamıştır. Aslında 2006'dan itibaren enflasyon hedeflemesi şanssızlık oldu. Birtakım dalgalanmalara maruz kaldı, ama oradan alacağımız bazı dersler var. O dersleri alırsak bundan sonra aynı sorunlarla karşılaşmayız.

Bu dersler nelerdir? Birincisi, Türkiye aşırı derecede sıcak paraya bağımlı; sıcak paraya bağlı olma durumunda bunun sonuçlarına da katlanmak zorunda kalınır. İkincisi, siyasal istikrar görüntüsü; siyasal istikrar görüntüsü Türkiye'de bozulmaya başladığı an, sıcak para yavaş yavaş dışarı çıkmaya çaba gösteriyor. Bir de bugüne kadar pek bilemediğimiz veyahut klasik modelde bize öğretilenlere ters bir olay, enflasyon ve büyüme ılımlı ölçülerde beraber yaşayabiliyor, bunu anladık. Dolayısıyla illa ki enflasyonu düşüreyim derken büyümeden vazgeçmek veya büyümeyi sağlayayım derken enflasyondan bahsetmek doğru değil.

Bir başka konu dış ticaret. Doğrusunu söylemek gerekirse, dış ticarete de epey ilerleme kaydedildi. Son 5 yılda yıllık ortalama yüzde 22 büyüme sağlandı. Ancak ithalatımız, her seferinde ihracatımızı aşıyor. Aradaki farkı ödemeler dengesi olanaklarıyla kapatamadığımız taktirde cari açık ortaya çıkıyor. Geçen yıl bu cari açık, gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde 6,4'ü yani 23 milyar dolar oldu. Bu cari açığın neredeyse yüzde 50'si sıcak parayla karşılandı. 9'uncu Kalkınma Planı'na göre 2013 yılında ihracatımız 210 milyar dolara, ithalatımız da 276 milyar dolara ulaşacak. Bunlar çok önemli rakamlar. 2013 yılında, yani yedi yıllık bir süre sonunda ihracatın 210 milyar dolara, ithalatın 215 milyar dolara ulaşacağı tahmin ediliyor. Cari açığın ise yüzde 3 olması bekleniyor. Aynı artış oranlarıyla 2023 yılında ihracatımızın 695 milyar dolara, ithalatımızın da 774 milyar dolara çıkması söz konusu. Türkiye'nin ihracat hamlesini yapmaya başladığı 1980 yılında toplam ihracatı üç milyar dolardı. Aradan yaklaşık 25 yıl geçti ve bugün toplam ihracatı 73 milyar dolar. Dolayısıyla ben bu 2023 yılı için ihracat rakamlarını geçmişin tecrübelerinden de yararlanarak veriyorum. Cari açık için ne yapmak lazım? Dalgalı kur sistemi diyorlar, doğrudur ve bir güvenlik sigortasıdır, an-

çak yeterli değildir. Genişleyen rezervler ve doğrudan yatırımlardan bahsediliyor. Bunlar da bir kere, iki kere, beş kere, on kere olabilir ama her seferinde olması mümkün değil. İhracatı, ithalattan daha fazla arttırmak gerekiyor. Yani katma değeri yüksek ihracatı yoğun biçimde desteklemek, enerji maliyetlerini geri çekmek gibi önlemler söz konusu.

Dünyanın gayri safi yurtiçi hasılası 44.4 trilyon ABD doları. Peki, Türkiye bundan ne alacak, ne bekleyebilir? Yavaş büyüme senaryosuyla, yani her şey eskisi gibi mantalitesiyle büyüme süreci yürütüldüğü takdirde, kişi başına gelirimizin 11 bin 632 ABD dolarına ulaşacağı hesaplanıyor. Hızlı büyüme ile tüm reformları yapan bir hükümet yönetiminde bulunduğu takdirde 21 bin 831 dolar. Ne demek bu? Bugün Dünya Bankası'nın yaptığı sınıflandırmaya göre orta-yüksek gelir grubundayız. Bu şu demek: Türkiye'yi çevreleyen bütün bölgeleri, yani Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu'yu hesaba katarsanız, Rusya dışında ekonomik durumu en iyi olan ülke Türkiye. 5 bin dolar civarındaki bir reel ekonomik büyüklükten bahsediyorum. Bunu 11 bine, 12 bine çıkardığınızda Türkiye mutlaka hesaba katılması gereken bir büyüklüğe ulaşacak.

Bu son kısımda Türkiye'nin 100'üncü yılı vizyonuna değinmek istiyorum. Günümüz koşullarında ulusal güç olmanın yolu bizden olmayan herkesi düşman addetmekten veya ekonomide içe kapanmaktan ya da ona buna kabadayılık yapmaktan geçmiyor. Uluslararası ilişkiler platformunda barışçı ve uzlaştırıcı bir ülke imajı yaratan, insan kaynaklarını zenginleştiren ve ekonomisini sağlam tutan ülkeler, ulusal gücü yakalayabilirler. Dünyaya baktığınız zaman hem küreselleşme, hem bölgeselleşme görüyorsunuz. Bunlar aslında birbirinin tersi olaylar. Ancak, dünyada büyük çoğunluk küreselleşmeyi destekliyor. Medyada küreselleşme toplantılarının nasıl domates yağmuruna veya yumurta yağmuruna tutulduğunu görüyoruz. Ama son 3 yıl içinde Çin'i, Hindistan'ı ve Doğu Avrupa ülkelerini dikkate aldığınızda küreselleşme taraftarlarının sayısının yaklaşık olarak 3 milyon arttığını görüyoruz. Dolayısıyla mevcutlarıyla birlikte 4,5 milyar küreselleşme taraftarı var ve aşağı yukarı 2 milyar da bundan faydalanamayan insan var. Dolayısıyla Çin, Hindistan, "aman ortalığı fazla dalgalandırmayın" diyen ülkelerdir. Bunları hemen kendi yanına çekerek dünya ticaret sistemini düzenlemek mümkün değil. Bana sorarsanız Türkiye'nin dış politikada temel seçeneği Avrupa Birliği'ne tam üyeliktir. Bu nedenle, herkes için geçerli olan üyelik vebelerini yerine getirmemiz gerekiyor, ama diğer seçenekleri de unutmamalıyız. Yani Avrupa Birliği var diye Ortadoğu'dan, Rusya'dan, Türk cumhuriyetlerinden ve de Asya'daki gelişmelerden kopmamak lazım. Eğer eninde sonunda Avrupa Birliği'nin bir üyesi olacaksak, onlarla kurduğumuz sağlam düzen yine devam edebilir. Sonuç olarak Türkiye'nin 2023 yılındaki durumu için gayet iyimser

olduğumu söylemek isterim. Verdiğim bütün izahat, Türkiye'nin atılıma hazır durumunu ortaya çıkarıyor. Bunun için dikkat edilmesi gereken temel bir unsur var: Don Kişot'un yaptığı gibi yel değirmenleriyle boğuşmamak. Bazılarımız ona özeniyorlar, ondan vazgeçip el birliği ve gönül birliğiyle Türkiye'nin yarınlarına ciddiyetle eğilmek gerekir.

Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet SEZER

Sayın Denктаş, Sayın Başkan, Değerli Katılımcılar, ASAM tarafından düzenlenen "Stratejik Öngörü: 2023-Cumhuriyetin 100. yılında Dünya ve Türkiye" başlıklı toplantıda sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duyuyorum. Toplantının gündemi, konu başlıkları ve konuşmacıların akademik nitelikleri, bu toplantı sırasında ileri sürülecek görüşlerin ve yapılacak tartışmaların, Türkiye'nin 2023 vizyonuna ilişkin değerli bir çerçeve oluşturacağını göstermektedir. Ülkemizin geleceği ve dünyadaki yeri konusundaki bilimsel ve yapıcı katkıları önemsiyoruz. Bu kapsamda, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nce düzenlenen "Stratejik Öngörü: 2023 Çalıştayı" nı övgüyle karşılıyoruz. Bu tür çalışmaların sivil toplum örgütlerince yansız ve gerçekçi bir bakış açısıyla ve bilimsel ve akademik ölçütler temel alınarak yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Toplumun her bireyinin, kendisinin ve içinde yaşadığı ülkenin bu gününde ve geleceğinde söz sahibi olduğundan hareketle, sivil inisiyatifin karar ve strateji oluşumuna katılmalarının giderek artan bir oranda sağlanması sağlıklı bir gelişmedir. Bu biçimde, yurttaşların düşüncelerinin devlet tarafından daha çok dikkate alınmasının yolu açılacak ve bireylerin ülke sorunları konusunda çözüm arayışı çabalarına ortak edilmesi olanağı yaratılacaktır. Bu tür oluşumlar, ayrıca, toplumsal bilincin yaratılması ve yansıtılması için uygun ortamlar sağlayacağı gibi, ülkedeki demokratik kültürün gelişmesi yönünden de olumlu etkiler yapacaktır. Bu olanaktan yararlanarak, konuyla ilgili kimi düşüncelerimi, ana çizgileriyle sizlerle paylaşmak istiyorum.

Ülkemiz, dünyanın siyasal, askerî, ekonomik ve toplumsal yönden en değişken bölgelerinin kesiştiği bir konumda yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası başlayan küresel dönüşüm yanında, bölgesel gelişmelerin etkilerini yakından duyumsamakta, bu gelişmelere, uluslararası barış ve ulusal yararı doğrultusunda yön ve katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin uluslararası barış ve işbirliği ile ulusal yarar ve istikrarını birlikte gözetme gereksinimi, uluslararası siyasanın evrensel ölçülere genişlemeye başladığı yıllarda, Atatürk tarafından en özlü biçimde vurgulanmıştır. İçeride ve dışarıda barışçıl, gerçekçi ve saydam bir siyasa, kuşkusuz ülkemiz için bir seçenek değil, bir zorunluluktur. Bu nitelikleri taşıyan bir siya-

sanın temel olarak etkin bilimsel çalışmalar, stratejik öngörü ve girişim yeteneği gerektirdiği bir gerçektir. Bu çalışmaların, ülkemizin kaynak ve olanaklarının belirlenmesi ve planlanmasına ilişkin, ayrıntılı ve somut verileri içerdiğini mutlulukla gözlemliyoruz. Cumhuriyetimizin özgürlükçü ve aydınlanmacı hedef ve niteliklerinin, bizlere yönetsel ve kuramsal olarak, 2023'de ülkemizin, bölgesinde ve dünyadaki yerine ilişkin tüm çalışmalarda, yol gösterici işlev göreceğine inanıyoruz. Stratejik öngörü, devletlerin ulusu ve ülkesiyle, kendi olanak ve kaynaklarını, dışsal ve nesnel koşullara karşı ölçme, planlama ve kullanma yeteneği gerektirir. Ulusal ve doğal kaynaklarımızdan, teknolojik olanaklarımızdan en etkin biçimde yararlanabilmek ise, ulusal birlik ve egemenliğin bir arada korunmasıyla gerçekleşebilir. Bu nedenle Cumhuriyetimiz, ulusun birliği ve egemenliği ilkesi üzerine kurulmuştur. Atatürk, ulusçuluk düşüncesini ve Türk Ulusu'nun niteliklerini, ortak yarar temelinde her yurttaşa eşit hak ve özgürlük verilmesini öngören biçimde tanımlamıştır. Bu dışsal ve nesnel koşullar nasıl değişirse değişsin, ulusun birliği ve egemenliği, ülkemizin geleceğini öncelikle belirleyen temel ilkeler arasında yer alacaktır.

Günümüzde, küresel ve bölgesel değişim süreçlerinin olumlu etkilerinden söz edilirken, dünyada ulus devletlerin yerini, ulus-üstü, bölgesel ve küresel örgütlere, ulusal çıkar çekişmelerinin de karşılıklı bağımlılığa bıraktığını savunanlar vardır. Aynı süreçlere eleştirel yaklaşanlar ise, ulus-üstü örgütlerin kendi içinde varsayıldığı gibi, demokratik ve eşitlikçi olmadığına, karşılıklı bağımlılığın da gerçekte tek yönlü işleyişini sürdürdüğüne dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, ülkemize ilişkin stratejik öngörü çalışmalarında, küreselleşmenin ulusal yararımıza ve Cumhuriyet hedeflerimize uygunluğunu, öncelikli ve belirleyici ölçüt olarak almamız gerekmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Bilimsel ve örgün bilgi, öngörüü önyargıdan ayıran temel ölçüttür. Bireylerinin aklını ve bilincini özgürleştiren, kendi ilerlemesine yön verebilen uluslar, çağdaş kalabilme çabasında avantaj sağlarlar. 2023 yılında Cumhuriyet bayrağını teslim alacak kuşak, bugün ulusal eğitim sürecindedir. Bu eğitimin içeriğinin, çağdaşlığın gereklerini yansıtması asıl olmalıdır. Geleceğimizi, özgür düşünebilmeyi öğrenmiş, bilim ve akli ön planda tutan kuşaklarla güvence altına alabiliriz. Eğitimin yanında sağlık, sosyal güvence, adalet, güvenlik ve bayındırlık gibi temel kamu hizmetlerinin ülkemizin her yöresine ve her bireyine nitelikli biçimde götürülmesi, bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklarının en aza indirgenmesi zorunludur.

Stratejik öngörü çalışmalarında, ülkemizin yirmi yıl içinde dünyanın ilk on eko-

nomisi arasına girmesinin beklenebileceği vurgulanmaktadır. Bu hedefe ulaşılması için gönencin yaygınlaştırılması, özgün teknolojik ilerlemenin hızlandırılması, ayrıca, üretim ve ticaret yapısını çarpıklaştıran küresel rüzgarların, zararlı olabilecek etkilerinden sakınılması gerekmektedir. Bugün önem verdiğimiz işgücü ve buna dayalı maliyet üstünlüklerimizin yerini, 2020'lerde sağlam ve özgün bir sanayi ve teknoloji altyapısının alması gerektiği açıktır. Bu bağlamda, uluslararası alanda ekonomi boyutundaki üstünlüklerimizin ve yarıştırmacı niteliklerimizin dönüştürülmesi gereksinimi göz önüne alınmalıdır.

Değerli Katılımcılar,

Ülkemiz, yüzyıllardır uluslararası sistemin etkin bir üyesi olagelmıştır. Bu sistem, ancak geçtiğimiz yüzyılda evrensel düzeyde kurumsallaşabilmiştir. Bölgemizde ve ötesinde uluslararası güvenlik ve istikrara sağladığımız katkı yadsınamayacak boyuttadır. Uluslararası alanda bu katkıya, önümüzdeki on yıllarda, artan bir gereksinim duyulacağı, günümüzün bölgesel ve küresel koşullarından anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte içine girmiş olduğumuz değişim süreci, bugün hâlâ alacağı yönü ve varacağı hedefi zihinlerde ve stratejik planlamalarda netleştirmiş değildir. Uluslararası güvenlik ve istikrarın boyutları, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle genişlemekte, su, enerji, gıda ve ulaşım gibi insanlığın temel gereksinimlerini kapsayacak biçimde nitelik değiştirmektedir. Bu temel gereksinimler, tarihte, güvenlik ve istikrar sorunlarına yol açmış, güçlü devletlerin bu kaynaklara el atması yoluyla karşılanmıştır. Bu siyasetlerin izleri bugün de tümüyle silinmiş değildir.

Bugün, küresel çaptaki yeni yapılanmaları zorunlu kılan nedenler arasında, ekonomik alandaki rekabetin ağırlığı, bunun temelinde ise, enerjinin varlığı yadsınamaz. Birçok açıdan ülkemizi de yakından ilgilendiren enerji konusu, stratejik öngörü ve tasarımların vazgeçilmez bir ögesi olup, enerji güvenliği ülke güvenliği ile neredeyse eş anlama gelmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinde, başta enerji olmak üzere, insanlığın temel gereksinimlerini güvenli biçimde kaynaktan tüketime ulaştırabilecek konumda yer alması, stratejik denklemlerde kayda değer bir boyut oluşturmaktadır.

2020'lerde ülkemiz her iki ekseninde komşularına ve uluslararası sisteme, bu yeni ve artan önemdeki hizmeti kapsamlı olarak verecek ağları bugünden kurmaktadır. Türkiye'nin, başta çeşitli boru hatları olmak üzere somut tasarımlar üzerinde yoğunlaşan bu çabaları, bölgemizde yeni ve stratejik nitelikli işbirliğinin örneklerini oluşturmaktadır. Dünyanın önemli bir bölgesinde yer almakta olan Türkiye, komşularıyla ve yakın çevresinde bir barış ve işbirliği kuşağı yaratılmasını istemektedir. Bu kapsamda ülkemiz, bölgesinde istikrara katkıda bulunacak her

öneriye ilgi duymakta, ortak bölgesel yararı gözeten, saydam bir işbirliği siyaseti yürütmekte, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'da süren anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümüne içten ve olumlu katkılarda bulunmaya çalışmaktadır. Bu anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması, kuşkusuz ülkemize ve bölge ülkelerine, bundan sonra halklarının sorunlarını çözmek ve yaşam düzeyini yükseltmek yolunda daha fazla zaman ve kaynak kullanımı için olanaklar yaratacaktır. Öte yandan, uluslararası istikrar ve güvenliğe katkımızın genişleyen içerik ve niteliği, savunma olanak ve yeteneklerimizin etkinleştirilmesini, caydırıcılığımızın korunmasını zorunlu kılmaktadır. Silahlı Kuvvetlerimizin üst düzeydeki disiplin ve donanımı, Atlantik Bağlaşması çerçevesindeki köklü deneyimimiz, Avrupa, Doğu Akdeniz ve Karadeniz güvenliği yönünden vazgeçilmez konumumuz, ülkemizi uluslararası alanda güvenlik bekleyen değil, güvenlik üreten bir ülke yapmaktadır. Ülkemizin uluslararası alandaki bu niteliğinin 2020'lerde ve ötesinde özenle korunması gerekmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Çağdaş her ülkenin olduğu gibi, ülkemizin de tek bir ana hedefi vardır: Daha iyi yaşam koşullarına sahip olarak barış ve esenlik içinde varlığını üçüncü binyıla taşımak. Bu konuda ölçüt, Atatürk'ün dile getirdiği, "çağdaş uygarlık düzeyi"dir. Bu düzeye erişebilmek amacıyla uygulanabilecek yöntemler, ülkelerin kendi iç deneyimlerinden ve bu düzeyi yakalamış ülkelerin gelişim süreçlerinden belirlenebilir. Ulusumuzun demokrasi, özgürlükler, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler yönündeki istenci, anayasamıza ve siyasal-toplumsal yaşamımıza yansımıştır. Tarihsel birikimi ve varolan nitelikleriyle ülkemiz, 2023'de, yüz yıl önceki kuruluşunda olduğu gibi, çağdaşlık doğrultusunda yürüyen ve bu yolda önemli ve geri dönülmez kazanımlar elde etmiş bir ülke olacaktır. Bu yöndeki ulusal istencin güçlü ve canlı tutulmasında, siyasal, toplumsal ve kültürel açıdan sivil topluma da önemli görevler düşmektedir. Basınımız, aydınlarımız, öğretmen ve öğrencilerimiz başta olmak üzere tüm ulusumuzun, Cumhuriyetimizi yüzyıllara taşıyacak çağdaş niteliklerini korumak ve güçlendirmek yönünde güçlü bir bilinç ve istençle çalışacağını bilmek en büyük güvencemizdir.

Çalıştay'a ve tüm katılımcılara başarılar diliyorum.

Orhan GÜVENEN

(Prof. Dr., Bilkent Ü. Dünya Sist., Eko. ve Stratejik Araş. Enst. Direktörü)

-Türkiye Vizyonu 2023-

Türkiye'mizin ve dünyamızın, önümüzdeki 17 yıl içinde yani 2023'lerde ne tür dinamikleri olabilir; buna karşılık Türkiye stratejileri ne olabilir? Bu sorunun cevabını verebilmek için Türkiye'nin pek çok olguyu veri alabilmesi gerekiyor. Ancak ve ancak, yeterli bilgi ve stratejik yaklaşımlarla dünyayı izleyip, bazen çatışan enerjileri sistem içine dahil ederek, buradan Türkiye optimalini çıkarabiliriz. "Türkiye optimali" 30 yıl önce kullandığım bir kavram. Yani başka bir deyimle Türkiye için en doğru, en etkin olanı asgari hatayla yapmak olgusu. Bunun için önce dünya dinamiklerini bilmek gerekiyor. O dünya dinamikleri içinde boşluk marjları nerededir ve Türkiye'nin optimali nerededir? Bunun üzerine sizlerle düşünmeye çalışacağım.

Sunumumda görülen Türkiye'nin stratejik planlama simülasyon model sistemi, diğer adıyla TC 2023/9, Türkiye Cumhuriyeti'nin 2023'te toplumsal ve ekonomik refahıyla dünya karar sisteminde ilk 9'a girmesi hedefini güdüyor. Yaklaşımım, hiçbir şekilde klasik bir ekonomi yaklaşımı değil; bilimlararası bir yaklaşım. Ben matematikten tarihe kadar uzanan bir boyutta çalışan bir insanım, ve dolaylı olarak modellere yaklaşım da bu boyuttadır. Modellerin amacı, asgari hatalı bilgiyi, senaryoları, planlamayı, simülasyonu ve karar destek sistemi oluşturmak ve karar alıcılara bilgi akışını sağlamak. Modelin ya da bilgisayarın getirdiği sayılar, eninde sonunda ancak uzmanların onlarca yılda oluşan değerli birikimiyle ve deneyimiyle yorumlandıktan sonra anlam kazanır. Model tek başına yeterli değildir ama vazgeçilmez bir olgudur; çünkü bu kadar karmaşık bir sistemi ölçebilmeye, hareketlerini belirleyebilmeye ve senaryo oluşturmaya yarar. Bu çalışma Türkiye'nin 2007'de 15'inci sıraya girmesi hedefini güdüyor. 1994'te yazmaya başladığım ve 1,5 yılda bitirdiğim çalışmanın orijinal hali 800 sayfadan oluşuyor. Çalışmamın temelini birinci model olarak 1923-38 dönemi teşkil ediyor. Sosyal sermayenin, mühendisin, bilim adamının, diplomatın, işadaminin olmadığı bir dönem. Altyapı da yok, sadece yoksulluk var. Ama buna rağmen 1923-38 arasında yüzde 7,2 gayri safi milli hâsıla büyümesi oluyor. Modeli 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyıla uzatmaya çalıştım. Bu çalışmanın bir yerde 2023-9 olarak, çok daha kapsamlı olarak değerlendirilmesi gerekiyordu ve dönemin DPT Müsteşarı ben-deniz ve Büyükelçi Sayın Yaman Başkut bu amaçla görevlendirildik.

Buradaki sunumumda bilimi öne aldım. Çünkü gerçek lokomotif bilimdir; ekonomi değildir. Ekonomiyi üreten bilimdir, teknolojidir, inovasyondur. Bunlar olmazsa olmaz. Üretim talep yapısı zinciri, karar sistemleri ve stratejik öngörü, bunların yanında ekonomi çok önemlidir, ama bir alt kümedir. Bu kapsamda

arzum şudur: Bilimsel araştırmada, teknolojide, inovasyonda ve dünya düzeyinde katma değer oluşturabileceğimiz her bilim ve teknoloji alanında, ülkemizin ve dünyanın en seçkin üniversiteleri ve kurumlarıyla etkileşim içinde hedef ve stratejiler geliştirecek bir “Ulusal Araştırma Merkezleri” kurmak. Belirli konularda dünyayla yarışıp katma değer üreteceğimiz marka oluşturacağımız olgularda mutlaka bir merkezi seçmemiz oraya yönlendirme yapmamız lazım. Bütün kaynağı bir yere yönlendirdiğiniz zaman o zaman dünyayla yarışacak kurum ve kuruluşlar ortaya çıkarabiliriz.

Türkiye'nin önümüzdeki beş yılda nano bilim ve nanoteknolojiyle ilk 8'e girmesi gerekiyor. Nano bilimin hemen hemen bütün bilimleri kavramak gibi bir özelliği var. Bu alanda dünyada birinci Amerika, ikinci Japonya, üçüncü İsrail. Şimon Perez'e “Filistin-İsrail meselesi ne olacak?” diye soruyorlar. Biliyorsunuz Perez, aynı zamanda Nanoteknoloji Vakfı'nın başkanıdır ve bütün dünyayı dolaşarak kaynak topluyor. Soruya verdiği cevap şu: “Beş yıl daha bekleyin, nanoteknolojiler geliyor.” Ne demek nanoteknolojilerin gelmesi? Amerikan ordusunun önümüzdeki 10 yılda bütün malzemesinin en az yüzde 80'ini nanoteknoloji kaynaklı hale getirmesi demek. Elinizdeki çelik yeleğin benzeri bir giysiyi çeliğin 100 bin katı daha dirençli üretebilmek tartışılıyor. Bütün alanlarda inanılmadık bir devrim var.

Umarım, ekonomik bir olayın siyasi bir olaydan, uluslararası ilişkilerden, dünya dinamiklerinden, çıkar ilişkilerinden, güçler ilişkilerinden ayrışamayacağına dikkat edilir. Tüm bunları sisteme ve modele içsel kıldığınız zaman gerçek bir model yapmış olursunuz. Aksi halde, karbüratörü yani bir alt kümeyi yapmış olursunuz. Ama iyi bir karbüratör yapmak dahi, önce otomobilin diğer pek çok parçasını iyi değerlendirip uyumu sağlamayı gerektirir.

Tabloda devrimsel gelişmeler görülüyor. Her asırda iki kez insanoğlunun refahını artıran bilim ve teknolojideki temel gelişme bakalım. Birincisi tekstil, 1871'lerde yıllarda başlıyor, 1880'ler yaygınlaşma süreci var ve son hızlı büyüme süreci 1853'te sona eriyor. Arkasından demiryolu geliyor, 1825'te başlıyor ve 1853-1913 arasında hızlı büyüme süreci sona eriyor. Otomotivin 69'larda hızlı büyüme süreci sona eriyor ama devam ediyor tabii. 1939 ve 69 büyük bir ihtilal. Biliyorsunuz, şu anda insanlar saniyede 286 trilyon işlem yapan bilgisayarlarla çalışıyorlar. Bu Amerika'nın IBM'nin mavi gen projesi, çünkü moleküler biyolojiyle uğraşanların çok kapsamlı kapasiteye ihtiyacı var. Fakat daha ötesi var... Nano bilimle doğrudan doğruya hücrelerden yonga yapmak olanağı var. Müthiş hızlı kapasitelerde ve çok küçük hücrelerden. Anlaşılacağı üzere insanlık artık bütün tarihinin en büyük devrimini, bilimsel devrini yaşamaya başladı bile.

MIT'de (Massachusetts Institute of Technology), kalp rahatsızlığı çeken kimse-
lere takılan stendle ilgili bir üretim var. Bildiğiniz gibi stend'ler belirli madde-
lerden yapılıyor. Bu maddeler kanı ve belirli maddeleri üzerinde tutuyor. Oysa
nano kökenli malzeme kullandığınız zaman, kan ve diğer maddeler tutunamı-
yor ve dolaylı olarak stend'in muhteşem bir etkisi oluyor. MIT bunu yapıyor ve
stend'in tanesi bugün 11 bin dolara satılıyor. 2004'teki ciro üç milyar dolardı.
2007 rakamının 11 milyar dolar olacağı ve Boston'da en çok gelir getiren konu
olduğu iş dünyasında konuşulmaktadır. Neticede, Türkiye'nin de nanoteknoloji
devrimini algılaması, dünya sıralamasının önlerine geçmesi açısından elzemdir.
TÜBA, TÜBİTAK, DPT, kamu ve 2005 yılında 500 milyon doların üzerinde
AR-GE'ye kaynak ayırmıştır. Bunu ciddi oranlarda artırmamız gerekmektedir.
Eğer Türkiye, insanların refah ve mutluluğunu, bilimsel ve kültürel ilerlemeyi,
katılımcı demokrasiyi geliştirmekte azimli başarılı olursa ve tarih bilincini strate-
jik bir öngörüyle kavarsa, Türkiye 2023'te ilk 9'a girecektir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NE İLİŞKİN ANALİZLER

Şanlı Bahadır KOÇ (ASAM ABD Uzmanı)

-ABD Hegemonyasının Doğası-

Bilindiği gibi, dünya siyasetinin en önemli motorları olarak ekonomi, teknoloji
ve demografi gibi faktörler gösterilmektedir. Bunlara ilave olarak Amerika'nın
tercihlerinin de dünya siyasetine yön veren önemli faktörlerden biri olduğu söy-
lenebilir. Önde gelen uluslararası yorumculardan Tim Garton Ash, 20'nci yüz-
yıla, komünizmin ve ona verilen tepkilerin şekil verdiğini söylemektedir. 20'inci
yüzyılda da Garton Ash'a göre, dünya siyasetini Amerika'nın politikaları ve ona
verilen tepkiler belirleyecektir. Sunumumda, ABD'nin genel bir resmini çizme-
ye, ülkenin güçlü ve zayıf yönlerini vermeye, Amerikan hegemonyasının doğası-
yla ilgili bazı tespitlerde bulunmaya, Amerika'nın öne çıkan bölgelere ve aktörlere
yaklaşımını ve Türkiye'yle ilişkilerini irdelemeye çalışacağım.

Amerika'yla ilgili söylenebilecek en genel şeylerden biri, bu ülkenin büyük ve
abartılı şeylerle dolu olduğudur. Amerikalılar ülkelerinin herkesinkinden farklı
olduğunu düşünmeye meyillidirler. Hatta bazı Amerikalılar "Tanrı'nın seçilmiş
halkı" olduklarını bile düşünmektedirler. Genel olarak şunu söylemek yanlış ol-
maz: Amerikan çıkarları ile medeniyetin ve insanlığın genel menfaatinin aynı
olduğunu düşünen Amerikalılar çoktur. Amerika, bildiğiniz gibi, okyanuslarla,
zayıf ve dost komşularla çevrilidir. Bu da ona, belki bir anlamda, küresel anlam-
da daha aktif olma fırsatı vermektedir. Amerika'nın bir başka temel özelliği ise

göçmen bir ülke olmasıdır. Bu da Amerikalıların risk almaya hazır, yaratıcı ve dinamik bir toplum oluşturmalarına imkan sağlamıştır. Bilinmesi gereken temel bir gerçek de, büyük ekonomiler içinde büyüme, verimlilik artışı, nüfus artışı, yüksek eğitim, dışarıdan nitelikli işgücü çekme konularında Amerika'nın birinci ya da ikinci sırada olduğudur.

Diğer genel artılara bakarsak, Amerika'nın dünyanın en iyi beyinlerini çeken bir sisteme sahip olduğunu görüyoruz: Dünyanın en önde gelen 50 üniversitesinden 37'si Amerika'dadır. Doktora öğrencilerinin sayısı, patent sayısı bakımından ve bilimsel konularla ilgili birçok alanda Amerika birincidir. Yükselen teknolojilerde Amerika başat konumdadır. Amerika'da müteşebbis kültür hakimdir, "yaratıcı yıkım" denilen bir ortamda şirketler kurulmakta, batmakta, insanlar, iş, şehir ve eyalet değiştirmektedirler. Ayrıca açık bir toplumdur Amerika; bu da fikirlerin etkileşimi için uygun bir ortam sağlamaktadır. Etnik açıdan da Avrupa'dan farklı olarak, asimilasyon konusunda büyük ölçüde başarılı olmuştur.

En genel rakamlara bakmak gerekirse, dünya ekonomisinin -değişik hesaplamalar olmakla beraber - yaklaşık 1/4'ü, askerî harcamaların yarısı ve belki bunlar kadar önemli olan askerî AR-GE harcamalarının yüzde 80'i Amerika'da yapılmaktadır. Ayrıca Amerika dünyanın en büyük pazarıdır. Uluslararası kurumlarda Amerika'nın ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu herkesin malumudur. Dünyadaki en büyük 10 şirketin 8'i Amerika'dadır. Her üç dolar milyonerinin biri de Amerika'da bulunmaktadır.

Amerika'nın dış politikasıyla ilgili dört temel okuldan bahsedebilir; realizm, liberal enternasyonalizm, yeni muhafazakarlık ve izolasyonizm. İzolasyonizm Pearl Harbour'dan sonra büyük bir zayıflama yaşamıştır, fakat temel bir okul olarak yine de gözden çıkarılmaması gerekir. Son 4-5 yıldaki politikalar sonucunda yeni muhafazakarlığın da yıprandığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemde, realizm ile enternasyonalizmin fizyonu beklenebilir.

Amerika'nın 1945'ten sonraki en önemli stratejik değişikliği Bush yönetimi zamanında yaşadığı söylenebilir. Bush yönetiminin izlediği politikanın en temel ayakları; önleyici ve ön alıcı müdahaleler, tek taraflılık ve gerekirse "zorla demokrasi" olarak özetlenebilir. Bu politikaları hedef alan eleştirilerin başında; Amerika'nın hem savcı, hem yargıç, hem jüri, hem de infazcı konumuna geldiği suçlaması vardır. 2006'da açıklanan belgeden ziyade 2002 yılında açıklanan strateji belgesi belki daha önemlidir. Belgede birebir ifade edilmemiş olsa da Amerika'nın, herkesten güçlü olması gerektiği, böylelikle diğer önde gelen güçlerin Amerika'yla pazarlık yapmayı seçmek zorunda kalacakları mealen açıklanmış-

tır. Bu Amerika'nın hegemonyayı amaçladığının belki de en açık kabulüdür.

Amerika'nın büyük stratejisini belki de en iyi özetleyen cümle, şu anki yönetimden uzak olsa da, Zbigniew Brzezinski'ye aittir. Ona göre, Amerika'nın büyük stratejisi; vasallar arasında çatışmayı önlemek ve güvenlik açısından bağımlılığı sürekli kılmak, tabileri uyumlu ve koruma altında tutmak ve barbarların bir araya gelmesini önlemek olmalıdır.

Bütün bu güçlü yönlerine rağmen, Amerika'nın bazı zayıf ve problemlı yönlerinin de olduğu bilinmektedir. Bunları kısaca özetlemek gerekirse; öncelikle Amerika'nın askerî açıdan fazla yayıldığından bahsedilebilir. Şu an gündemde olmasa da, Amerika'da zorunlu askerlik belki gündeme gelebilir. Ancak bunun siyasi zorlukları olduğu unutulmamalıdır. Amerika önemli bir borç problemi içindedir. Son dönemde izlediği politikalar, uluslararası meşruiyeti ve popülaritesini önemli derecede azaltmıştır. Bu politikaların başarısızlıkları ve maliyeti içeride söz konusu politikalara verilen desteğin kaybolmasına neden olmuştur. Belki buna bir ek olarak da, ülke içinde normalden daha fazla bir kutuplaşma yaşandığı söylenebilir. Bilindiği gibi, seçimlerde mavi ve kırmızı eyaletler coğrafi olarak çok keskin dağılmaktadır ve bunun yanında ırk problemi, göçmenler ve gelir dağılımı problemleri mevcuttur. Amerika'nın önündeki temel problemlerden biri de enerji açığıdır. Amerika'nın dışarıya olan enerji bağımlılığının giderek artacağı düşünülmektedir.

Amerika'nın borç durumuyla ilgili olarak genel bir değerlendirmeye söylenebilecek ilk şey, ürettiğinden fazla tüketmekte ve dışarıya sattığından daha fazla almakta olduğudur. Amerika'nın yıllık 700-800 milyar dolarlık bir açığı mevcuttur. İthalatı çok hızlı büyümektedir. Yılda bir trilyon dolara yakın dış finansman girdisine ihtiyaç duymaktadır. Tasarruf oranı yüzde "sıfır"a yaklaşmıştır. Bu durum diğer bütün büyük ekonomilerin fazla verdiği düşünüldüğünde bu durum daha çarpıcıdır. Amerika bu açıklarını finanse etmek için dünyadaki tasarrufların yaklaşık 3/4'ünü emer hale gelmiştir. Bu açık sürdürülebilir mi? Amerikalı yorumcular birkaç sene önce, "biz normal ekonomik kurallara bağlı değiliz" demeye başlamışlardı, ancak bu tespitin doğruluğu tartışmalıdır.

Amerika'nın önündeki bir başka önemli problem ise, İkinci Dünya Savaşı'nda devlet hizmetine alınan ve önemli bir yekün tutan, "baby boomer" denilen neslin emeklilik menziline girmesidir. Bu kişilerin sosyal güvenlik sistemine getireceği yükün onlarca trilyon olduğu bilinmektedir. Dolar; Amerikan hegemonyasının aracı, sonucu, aynı zamanda da simgesidir. Bildiğiniz gibi, son dönemde Amerika'nın açıklarını büyük ölçüde Asya ülkeleri finanse etmektedirler. Bu

ülkeler dolar düşerken de dolar almaya devam etmişlerdir, fakat Amerika'nın mali anlamda sorumsuz politikaları devam ederse, bu süreç devam etmeyebilir. Ayrıca bugün Çin bir anlamda kendisini çevreleyen Amerikan askerî gücünü ucuza finanse eder durumdadır. Böylelikle, bir anlamda Amerika üzerinde de bir manivela kazanmaktadır, ama bu problemlili bir durumdur, ne kadar devam edip etmeyeceği ise belli değildir. Diğer ülkeler niye dolar almaktadırlar? Çünkü Amerikan ekonomisi hızlı büyümektedir, dinamiktir. Amerika'ya ihracat yapmak isteyen ülkeler paralarının değerini düşük tutmak istemektedirler, bu yüzden dolara yönelmektedirler. Amerika'nın askerî- siyasi gücü belli bir hayranlık yaratmakta, "Amerika bir yolunu bulur" düşüncesinin yaygınlık kazanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda son dönemde artan petrol fiyatları da, doların değerine olumlu katkıda bulunmuştur. Fakat bu ülkeler, özellikle Amerika'nın problemlili ilişkilere sahip olduğu ülkeler, kısmen bile olsa Euro'ya geçerlerse, doların değerinde önemli düşüşler beklenebilir.

Enerji Amerika'nın önemli bir yumuşak karnıdır, bağımlılığı giderek artacaktır. 2030 yılında petrol ihtiyacının 2/3'ünü dışarıdan ithal etmek durumundadır. Son dönemde yükselen petrol fiyatları, Amerika'nın problemlili olduğu ülkelerin kendilerini daha güçlü hissetmelerine neden olmuştur.

Amerikan hegemonyasının doğasıyla ilgili birkaç tespitte bulunmak mümkündür. Geçmişte hegemon olan ülkelerin daha çok tatmin olmuş muhafazakâr devletler olduğu söylenebilir. Halbuki Amerika özellikle son dönemde statükocu değil, bir revizyonist güç görünümündedir, adeta kendi koyduğu kural ve kuramları ihlal eder, yıpratır duruma gelmiştir. Bazı Amerikalılara göre, mevcut sistem Amerika'nın gücüne bir boy küçük gelmektedir. Özellikle "neocon"lar Amerika'yı küçük cüceler, parmak adamlar tarafından hareketsiz hale getirilen bir Güliver'e benzetmektedirler. Bunlara göre, Birleşmiş Milletler, uluslararası hukuk, devlet egemenliğinin kutsallığı, Transatlantik ittifakı gibi kavramların artık modası geçmiştir ve bunlar Amerika'yı "klostrofobik" bir dünyaya hapsedmeye çalışmaktadır. Tarihte de görüldüğü gibi hegemonlardan, onların gücünün kabul edilmesi karşılığında bazı taleplerde bulunulur. Bunlardan en önemlileri, hegemonların bazı kamusal faydalar sağlamalarıdır. Bu kamusal faydalar neleri kapsamaktadır? Düzen, devamlılık sağlama, geleceği görülebilir kılma, piyasa ya da uluslararası sistem tıkandığında elini cebine atma ve liderlik yapma gibi. Son dönemde Amerika terör ve kitle imha silahları konusunda bu liderliği yapmak istese de, diğer konularda bu liderliği yapma konusunda daha isteksiz davranmıştır.

Bilindiği gibi, tarihte de görüldüğü üzere bir ülke çok fazla güç biriktirdiğinde, diğer devletler ona karşı bir dengeleme içine girerler. Halbuki yakın zamana ka-

dar Amerika'ya karşı böyle bir denge oluşumundan bahsetmek kolay değildir. Bu dengelemenin niye olmadığı konusunda birçok açıklama vardır. Bunların hiçbiri belki tamamen su geçirmez teoriler değildir, ama hepsi beraber düşünüldüğünde, Amerikan hegemonyasının doğası ve geleceği hakkında bize bir fikir verebilirler. İlk bahsedilen, kapitalizm ve küreselleşmenin ulaştığı seviyenin büyük güç rekabetini ve askerî rekabeti zorlaştırdığı iddiasıdır. İkincisi, Amerika'nın "ben tehdit değilim, yayılcı değilim, iyi huylu bir hegemonum" şeklindeki argümandır. Bu tamamen doğru olmamakla beraber, bir çırpıda da kenara itilecek bir argüman değildir. Hegemonun gerekli olduğunu düşünenler vardır, çünkü dünyada birçok problem ve zor işle uğraşacak bir lidere ihtiyaç vardır.

Bunun dışında, bütün ülkelerin büyük ölçüde Amerika'ya ihtiyacı vardır, çünkü Amerika diğer ülkelere önemli bir ekonomik pazar sağlayabilir, teknoloji, silah ve diplomasi alanında destek verebilir. Ayrıca Amerika diğer ülkelerle arayışta çok açmıştır, birleşseler bile Amerika'ya karşı yeterince güçlü bir dengeleme oluşturamayabilirler. Öne çıkmanın maliyeti vardır. Öyleki, "Amerika öne çıkanları cezalandırabilir", bunun örnekleri mevcuttur. Belki en önemli noktalardan biri, Amerika potansiyel rakiplerini içine "penetre" etmiş durumdadır. Yerel elitler, her yerde olmasa da, birçok ülkede Amerika'ya sempatiyle bakmaktadırlar. Amerika'nın "soft power" denilen yumuşak gücü, yani Amerika'nın bilgi, fikirler, değerler, kurumlar ve süreçleri domine etmesi, diğer ülkelere onlar için neyin doğru olduğunu bir anlamda empoze etmesi, büyük ölçüde dünya siyasetinin onun koyduğu düzen içinde yürümesi, Amerika'ya ekstra güç katmaktadır. İngiltere gibi ülkelerden oluşan Anglosakson çekirdek bir başka faktör olabilir. Ayrıca Amerika kitle imha silahları, terör ve radikal İslam gibi ortak tehditleri diğer büyük ülkelerin önüne koyarak, o ülkeleri kendi katarına katma çabası içindedir. Ayrıca Amerika'nın değerleri ve kültürünün bir çekiciliği olduğunu ve bunların kolay tüketilebilir olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Belki Çin'in kültürü Amerika'dan daha zayıf değildir, ama kolay tüketilebilir bir kültür olduğunu söylemek zordur. Ayrıca Amerika potansiyel rakipler arasındaki çelişkileri de kullanmakta başarılı gözükmektedir. Bölgesel "iki numaralar", kendi bölgelerindeki bölgesel hegemonlara karşı denge arayışı nedeniyle genellikle Amerika'ya sempatiyle bakmaktadırlar.

Amerika'nın geçmişteki hegemonlardan en önemli farklarından biri, belki de antenlerinin ve stratejik aklının mükemmel olmasa da, oldukça güçlü olmasıdır. Bu durum, Amerika'nın stratejik hatalar yapmadığı, yapmayacağı anlamına gelmemektedir, ama Amerika diğer ülkelerin içini, dışını, geçmişteki hegemonlardan daha iyi takip etmektedir. Ayrıca Amerika'nın gücü "afrodizyak" etkisi yapmaktadır. Biraz önce de söylemeye çalıştığım gibi, "onun düşmanı olmak riskli ve

maliyetlidir". Amerika'nın okyanus ötesi coğrafi konumu ise ona avantaj veren başka bir faktördür.

Bütün bunları söyledikten sonra, uluslararası ilişkiler teorisinin önemli isimlerinden Kenneth Waltz, bütün bu faktörlere rağmen, dengelemenin eninde sonunda mutlaka geleceğini iddia etmektedir. Bazı görüşlere göre ise, dengeleme zaten vardır, fakat bu geçmişteki gibi askerî bir dengeleme değil, daha çok diplomatik ve konu bazlı bir dengelemedir. Zaten bu dengelemenin amacı da, Amerikan hegemonyasını devirmek değil, onu terbiye etmek, törpülemektir.

Peki Amerikan liderliği gerekli midir? Amerika'nın liderliği olmazsa, bunun alternatifi ne olabilir? Bir görüşe göre, bunun alternatifi rekabet, düzensizlik ve disiplinsizliktir. Çünkü ortak problemler vardır, Amerika'nın bu problemleri çözme konusundaki performansı mükemmel değildir. Ancak, bir lidere, bir şerife ihtiyaç vardır. Yapılması gereken, Amerika'nın bu şerifliği daha hesap verebilir bir şekilde yapmasıdır. Önümüzdeki dönemde dünya düzeninin tek mi, iki mi, çok mu kutuplu olacağı tartışılmaktadır. Hangisinin daha istikrarlı olacağı tartışılmaktadır. Huntington'a göre ise, önümüzdeki dönemde bu üçünün dışında "uni-multipolarity" denilen "hibrid" bir sistem oluşabilir. Burada Amerika diğer herkesten güçlü olacaktır, ama kendi sözünü tartışmasız kabul ettirebilecek kadar güçlü olmayacaktır.

Amerika'nın askerî gündemine bakarsak, askerî güce en çok başvuran ülke olduğunu görebiliriz. Ekonomisinin yüzde 4'ünü askerî harcamalara hasretmektedir. Soğuk Savaş döneminde bu rakamın zaman zaman yüzde 8-9'u bulduğu düşünülürse, bu o kadar da yüksek değildir, ama belki Çin hariç diğer büyük ülkelerin hemen hemen tamamından fazladır. Fakat günümüzde Amerika'nın askerî problemi çektiği de malumdur. Şu anda küresel yeniden konuşlandırma planını yürürlüğe sokmuştur, Ortadoğu'ya yakın yerlerde küçük portatif üsler kurulması bu planın en önemli unsurudur. Asimetrik savaşta zorlanmaktadır.

Türkiye'de çok fazla tartışılmayan, ama en önemli askerî konulardan biri olan, askeri alanda devrim konusu Amerika'nın içindeki askerî gündemi domine etmektedir. Özellikle Rumsfeld bu konuda çok ısrarlıdır. Ama hem küresel bir savaş yürütmek, hem de bu transformasyonu yürütmenin zorlukları mevcuttur.

Amerika geçtiğimiz dönemde barış operasyonlarına küçümser bir bakış açısıyla yaklaşmıştır, ama madem başarısız devletler çok önemli milli güvenlik tehditleridir, Amerika bunu da öğrenmek durumundadır, nitekim bu konuda bazı çabaları vardır.

Amerika'nın askerî anlamdaki yumuşak karnı olarak, asimetrik tehditler, terör ve gerilla savaşları listelenbilir. Amerikalılar kendilerine yönelik tehdidi dörde ayırmaktadırlar; düzensiz tehdit, katastrofik tehdit, geleneksel tehdit ve bozucu tehditler. Bu tehditlere karşı Amerika'nın kendi gücü dışında, ittifaklara, müttefiklere ihtiyacı vardır. Bunlar da üç ayrılabilir. NATO gibi geleneksel ittifaklar, Irak Savaşı'nda olduğu gibi istekliler koalisyonu ve ikili askerî ilişkilerin geliştirilmesi. "Her yere yetişemeyiz, o zaman yerel müttefiklere ihtiyacımız var" düşüncesi Amerika'da giderek güçlenmektedir.

Bölgelere gelirse; Ortadoğu dünya siyasetinin en önemli bölgelerden biridir. Amerikalılar bu bölgedeki statükonun devam ettirilemeyeceği kararına varmışlardır, fakat statükonun nasıl değiştirileceği konusunda değişik fikirler vardır. Mevcut yönetim zorla rejim değişikliği yöntemini denemiştir; ama burada elde edilen başarısızlık veya bunun maliyetleri giderek reformu zamana yayma düşüncesinin hâkim olmasına yol açacaktır. Bu ülkelerde önce seçimlere değil, kurumların güçlendirilmesine öncelik verilecek gibidir. Zaten son dönemde mevcut politikadaki önemli başarısızlıktan dolayı, söylemde değilse bile, pratikte eskiye dönüş işaretleri görülmektedir.

Vaşington'un Ortadoğu'daki amaçları üzerinden çok hızlı geçmek gerekirse, bunların petrol güvenliğini sağlamak, bölgesel ya da bölge dışı bir hegemonun ortaya çıkmasını engellemek, kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek, kendine yakın ülkelerdeki rejimleri güçlendirmek, terörizmi kontrol etmek, İsrail'in güvenliğini sağlamak ve pan-Arap, pan-İslam ideolojilerini zayıflatmak olduğu söylenebilir.

Ortadoğu petrolü konusunda, Amerika'nın kendisi için olduğu kadar diğer büyük ülkelerin de buraya olan bağımlılığının artacağı düşünülürse, diğer ülkeler üzerinde bir güç ilişkisi yaratabilir. Onun için Ortadoğu Amerika için önemlidir.

İsrail bilindiği gibi, Amerika'nın sadece Ortadoğu değil, küresel politikasında önemli rol oynayan faktörlerden biridir. Burada Yahudi lobisinin çok önemli bir rolü olmakla beraber, başka bazı faktörler de vardır. İran ve Irak'la ilgili şu kolay tespitte bulunabilir: Nükleer bir İran, Amerika için kabul edilebilir değildir. Gerçi Amerika'da bunun kabul edilebilir olduğunu savunanlar da mevcuttur. İran-Amerika ilişkisinde oluşması muhtemel beş senaryodan bahsedilebilir. Bunlar; savaş, soğuk savaş ve çevreleme, kısmi bir anlaşma, İran'la büyük bir pazarlığa gitmek ya da Şah döneminde olduğu gibi yakın, ortak bir ilişki kurmak olabilir. Irak'la ilgili ihtimalleri de saymak gerekirse; bölünme -bu en yüksek ihtimal gibi

gözükmektedir- gevşek bir federasyon ya da Lübnanlaşma, diktatörlük ya da oligarşi gibi ihtimallerin mevcut olduğu görülmektedir.

Amerika'nın Avrupa'ya bakışına hızlıca göz atmamak gerekirse, "Avrupa rakip mi, dost mu ya da etkisiz bir eleman mı olacaktır?" soruları gündeme gelmektedir. Avrupa kendine has bazı özellikleri olmakla beraber yaşlı ve yorgun bir kıtadır. Avrupa'nın askerî harcamalarının azalmış olması, onun küresel bir rol oynamasını zorlaştırmaktadır. Avrupa'nın genişleme ve anayasa gibi başka meşgaleleri vardır. Parçalı bir yapısı vardır, içinde bütünlüğü bir türlü sağlayamamaktadır. Aslında Avrupa'nın hesap verebilen ve sorumlu davranabilen bir Amerikan liderliğini kabullenebilme ihtimali de yüksektir. Amerika için de Avrupa aslında diğer alternatifler düşünüldüğünde hâlâ en uygun ortak olarak gözükmektedir. Ancak ikisi arasındaki değerlerin de son dönemde giderek farklılaştığını görmemek zordur. İki aktör arasındaki en önemli faktörlerden birini ekonomi oluşturmaktadır. 2 trilyon dolara yaklaşan ortak bir ekonomiden söz edilebilir. Şimdiki büyüme trendleri devam ederse, 20 yıl sonra ortalama bir Amerikalının ortalama bir Avrupalıdan iki kat daha zengin olma ihtimalini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Asya'ya gelirse; son dönemde Amerika'nın Asya'yı ihmal ettiği eleştirileri gündemdedir. Halbuki Asya dünya ekonomisinin Amerika'yla beraber en önemli motoru haline gelmiştir. 2020 yılında dünyadaki her 100 kişiden 56'sının Asya'da yaşayacağı tahmin edilmektedir ve bunlar şimdiki gibi fakir ve zayıf ülkelerde değil, muhtemelen çok daha güçlü ekonomilere sahip ülkelerde yaşayacaklardır. Fakat Asya'daki güç dengelerinde, bugünkü gazete başlıklarında da görebileceğimiz gibi, önemli dramatik değişimler yaşanabilir. Milliyetçilik, sınır problemleri, kitle imha silahları, enerji rekabeti ve rejimlerin kırılma oluşu tehlikeli bir karışım oluşturmaktadır. Bir görüşe göre, 21'inci yüzyılda Amerika'nın Asya'daki çıkarları 20'nci yüzyıldaki Avrupa'daki çıkarlarından bile daha fazla olacaktır.

Çin'e gelirse, bu ülkenin Amerika'nın ortağı mı, rakibi mi yoksa düşmanı mı olacağı belli değildir. İki ülke ekonomilerinin giderek entegre olduğu görülmektedir. Örneğin, 1980'li yıllarda Amerikan şirketleri, Japonya'ya baktıklarından farklı olarak, Çin'e bir teveccüh göstermektedirler. Bu ülkede düşük işgücü maliyetleri, büyük bir pazar olması, ucuz ithalat ve kârlı yatırım kaynağı olması bu şirketlerin ABD'nin Çin'e yönelik gerilim politikalarına muhalefet etmelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda buradan gelen ucuz ithalat, fakir Amerikalılar için önem taşımaktadır. İlişkilerdeki olası bir kırılma, Amerikadaki bazı insanların hayat düzeyinde önemli problemler yaratabilir. Fakat istihdamın Amerika'dan başta Çin olmak üzere Asya ülkelerine kaçtığı görülmektedir. Kongrede bu ko-

nuda büyük bir tepkinin ilk işaretleri görülmektedir.

Çin-Amerika ilişkisinin geleceğiyle ilgili düşünürken hep dikkate almamız gereken bir husus, Çin'den Amerika'ya yapılan ihracatın yarısının Amerikalı şirketler tarafından yapılıyor olmasıdır. Bu ikili ilişki önümüzdeki dönemde dünyanın belki de en önemli ilişkisi olacaktır. Çin'in Amerika için önemine bakarsak, Amerika'nın açıklarını ucuza finanse etmesinden kaynaklandığını görebiliriz. Önümüzdeki dönemde Çin sisteminin Amerikan liderliğindeki sisteme entegre edilmesi gerekmektedir. Çin'in bu sistemin içinde rahat etmesi ve kendini sorumlu hissetmesi gerekmektedir. Fakat Çin'in, Amerika'nın sorunlu olduğu rejimlerle ilişkilerini geliştirdiği görülmektedir. Özellikle Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığın artacak olması, Çin'in Ortadoğu siyasetinde daha etkili olmasını beraberinde getirecektir. Ayrıca Çin'den korkan bölgesel ülkelerin (Japonya ve Hindistan) Amerika'ya yaklaştığı gözükmemektedir; Çin Ordusu güçlenmektedir, askerî harcamaları artmaktadır; ama örneğin 2025 yılına yönelik yapılan projeksiyonlarda bile Çin'in, Amerika'nın askerî harcamalarının sadece yüzde 40'ını yapacağı tahmin edilmektedir.

Belki bir önemli nokta da, önümüzdeki 20 yıllık dönemde Çin'in yeni yükselen elitinin büyük ölçüde Amerika'da eğitim almış insanlardan oluşma ihtimalinin yüksek olmasıdır.

Sonuca gelmeden önce Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili kısa birkaç şey söylemek istiyorum. Bu ilişkide genel olarak dört modelin varlığından bahsedilebilir. Birincisi; Soğuk Savaş'ın büyük bir kısmına hâkim olmuş “veresiye satan” modelidir. Bu ilişki modelinde Amerika'nın talepleri büyük ölçüde karşılanmış, Amerika da Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. İki taraf da “karşı taraf bizi zora girdiğimizde destekler” diye düşünmüştür, fakat yaptıkları destekleri kendi defterlerine yazmışlardır; fakat zaman zaman bu defterlerde farklılıklar ortaya çıkmıştır. İkinci model, çok konuşulan, ama yeterince anlaşılmadığını düşündüğüm “stratejik ortaklık” modelidir. Bu bir nevi “anca beraber, kanca beraber” anlamına gelmektedir. Ama stratejik ortak olmak için çıkarlar, değerler, araçlar ve önceliklerin büyük ölçüde benzer ya da aynı olması gerekir. Böyle bir ilişkide güven gerekir, danışma ve kurumlaşmanın üst düzeyde olması gerekir, kamuoylarının ilişkiye sahip çıkması gerekir, ilişkinin sadece askerî değil, -Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük ölçüde olduğu gibi- çok yönlü, çok boyutlu ve uzun soluklu olması gerekir. Dayanışmanın yüksek derecede olması gerekir. Türk-Amerikan ilişkilerinde ne bugün ne de geçmişte bu tür bir ilişkiden bahsetmek bence çok kolay değildir. Üçüncü model, “büyük pazarlık” modelidir. Bu modelde, iki tarafın belki her konuda değil ama çerçevesi iyi çizilmiş bir paket oluşturmaları ve

birbirlerine hangi konularda destek vereceklerini net olarak ifade etmeleri gerekir. Bu pakete uyulmaması durumunda, belirli aralıklarla bir araya gelinerek karşı tarafın uyarılması ve belli bir disiplin içinde bu ilişkinin yürütülmesi gerekir. Dördüncü model ise- belki ideal olmaktan çok uzak bir model-, “peşin satan modeli”dir. Bu da ilişkinin “ciro”sunu belki düşürecektir. Özellikle Irak'ta dramatik değişimlerin beklendiği bir dönemde bu ilişkiye geçmenin bazı riskleri de vardır. Ancak, şu anki Amerikan yönetimiyle, belki de geçici bir süre için de olsa, en uygun ilişki modeli bu olabilir.

Sonuca gelirse; Amerika'nın dış politikasının belirleyicileri çok farklıdır. Bunlar Amerika'nın gücü, çıkarları ve ihtiyaçları ve bunlara yönelik tehditler olarak özetlenebilir. Çok subjektif şekillerde yorumlanabilirler. Bu da Amerika'nın dış politikasınının gidişatını tahmin etmeyi güçleştirmektedir. Amerika önümüzdeki dönemde ve 2023'te askerî alanda rakipsiz olmaya muhtemelen devam edecek, ancak asimetrik tehditlere de açık olacaktır. Ekonomik olarak özellikle Çin'le işbirliği yaparak ve reformlar sayesinde dinamizm kazanırsa, Avrupa'yla daha yakın statüde bir ilişki gündeme gelebilir. Fakat transnasyonal konularda dünyayla beraber hareket etmeye muhtaç konumdadır ve muhtaç konumda olacaktır.

Amerika muhtemelen 2023'te de en güçlü ülke konumunda olacaktır; ama dünya sistemini kontrol etme, şekillendirme mi, yoksa “kaçak oynama” yolunu mu seçeceği belli değildir. En Amerika'nın 2023'teki hâkimiyetinin derecesi muhtemelen şimdikinden daha az olacaktır. Amerika için eskisi kadar güçlü olmayan bir ülke olmak sindirilmesi zor bir durum oluşturabilir. Amerika eğer panikleyip, ani tepkiler verirse, kendisine yönelik direnişi daha da hızlandırabilir.

Rıza KÜÇÜKOĞLU (Tümgeneral (E), ASAM Strateji Danışmanı)

-ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi-

Temel endişe, ABD'yi terörden, kitle imha silahlarının saldırısından ve günümüzdeki uzay tehditlerinden korumaktır. ABD bu tehditleri katastrofik tehditler olarak değerlendirmektedir. Ne olursa olsun, 2020'lerde, yani şu anda canlandırmaya çalıştığımız dönemde, Çin'le başı dertte olacağının endişesini taşımaktadır ve bunun için de bir yol haritası geliştirmek istemektedir. Çin, Dört Yıllık Savunma Değerlendirme Raporu olan QDR'da (*U. S. Quadriple Defense Report*) da belirtildiği gibi, ABD'nin ortaklarının ve müttefiklerinin Asya'daki varlığına zarar verebilecek potansiyele sahiptir. Aynı doküman, Çin'in askerî yeteneklerinden de bahsetmektedir. Çin siber savaşları ağırlıklı asimetrik bir yeteneğe sahiptir. Uzay savaşına karşı, yani Yıldız Savaşı'nı boşa çıkarabilecek yetenekler geliştirmiştir. Balistik ve “cruise” füze envanteri oldukça güçlüdür.

Gelişmiş entegre hava savunma sistemi vardır. 21'inci yüzyıl torpidolarına haizdir. Gelişmiş denizaltıları vardır ve en tehlikelisi de, son derece gelişmiş nükleer silahlara sahip olduğu gibi, bu silahları ve biyolojik ve kimya silahlarını başka unsurlara devretmek ve transfer etmek gibi bir tehdit yaratmaktadır. ABD, alınlmamış bu tehditlere göre, savunma önceliklerini aynı anlayışla dört kategoride öncelikleştirmektedir. Bunların en önemlisi, terörün her ne neredeyse bulunması ve yok edilmesidir. İkincisi ise, ABD'nin anavatanına yönelen tehditleri Amerika dışında etkisiz hale getirmek. İşte bildiğimiz, önleyici veya boşa çıkarıcı stratejiler bu anlayışa dayanmaktadır.

QDR, yol ayrımındaki ülkelerin seçimlerinin şekillendirilmesi biçiminde yeni bir kavram ortaya atmıştır. Maalesef bu konu kamuoyumuzda yeteri kadar tartışılmadığı için, yanlış söylevlerin yapılmasına neden olmaktadır. Bu konsept, düşman ülkelerin ya da terör örgütlerinin ve en önemlisi de, devlet dışı ajanların kitle imha silahlarına sahip olmalarının kesinlikle önlenmesi ve mücadele edilmesidir. Bunları gerçekleştirmek için ABD 21'inci yüzyıl toplam kuvveti konseptini oluşturmuş ve anavatanını korumak için yeni bir kuzey komutanlığı gerçekleştirmiştir. Uzay ve strateji komutanlığını bir araya getirmiştir. Özellikle kitle imha silahlarıyla kıtalararası balistik füzelere karşı önlem almak istemektedir. Ayrıca bu komutanlığın diğer görevi, uzay ve siber savaşlarına karşı koymaktır. Füze savunma sisteminde JSTAR ötesi online sistemi gerçekleştirmiştir.

Şu günlerde Türkiye'deki en önemli soruya cevap verebilecek bir konu, yani jandarma "Türkiye'nin iç güvenliğinden sorumlu olmamalı mıdır yoksa olmamalı mıdır?" tartışmalarına cevap niteliğindeki bir oluşumu Amerika gerçekleştirmiştir. İç Güvenlik Bakanlığı ve iç güvenlik komutanlıkları oluştururken, hâlâ silahlı kuvvetlerin öncelikli görevi, anavatan içerisindeki iç güvenliği sağlamak ve destek olmaktır.

ABD, biyolojik silahlara ve füzelere karşı kalkanları geliştirmektedir. Buna uygun kuvvet yapısında en önemli unsur, Özel Kuvvetler Komutanlığı'dır. Özel Kuvvetler Komutanlığı 1/3 oranında geliştirilmiş, içerisinde deniz piyade özel görev unsurları da verilmiş ve bu komutanlığa ayrıca insansız hava filoları tahsis edilmiştir. Ayrıca eski nükleer denizaltıların içerisine özel kuvvetler ve füzeler yerleştirilerek, derin sularda, Basra Körfezi gibi sularda, aniden baskın tesiri yapabilecek bir denizaltı gücü oluşturmuştur. Yine aynı konsept gereğince, sığ sularda, örneğin Hürmüz Kanalı'nda hareket edebilecek güçler, Özel Kuvvetler Komutanlığı'na verilmiştir. Yine Özel Kuvvetler Komutanlığı, psikolojik savaş ve sivil işler birliğini kazanmış ve bu güç 1/3 oranında geliştirilmiştir. Bu güçlere yardımcı olmak üzere, yeni bir birlik, çok amaçlı deniz ve kara kuvvetleri tugayları oluşturulmuştur.

Özel Kuvvetler Komutanlığı ne yapar? Eğer bir İran-Amerikan savaşı olacaksa, göreceğimiz en önemli iki birlik vardır. Bunlardan bir tanesi, doğrudan vuruş yapabilecek Stratejik Komutanlık ve Devrim Muhafızlarını, kitle imha silahlarını, füze yerlerini bulacak ve Basra Körfezi'nin içerisinde gerektiğinde havadan, denizden sızabilecek olan Özel Kuvvetler Komutanlığıdır.

Çok maksatlı tugaylar ise, bizim takip-destek komutanlıkları gibidir, yani bir ülkeyi veya ortak ülkede düzeni yeniden sağlayacak ve gerekirse hükümeti dahil kurabilecek bir güç olarak envantere giren yeni kavramdır. Muharip birliklerin tamamı, siber savaşlar ve kitle imha silahları dahil, gayri nizami savaşı yürütebilme yeteneğindedir. Tugay çapında ve güçlü taburlarla modüler Darbe Tugayları oluşturulmuştur. Yani eskisi gibi uzun yığınaklanmayı, planlamayı gerektirmeyen, bir harekât alanından diğerine süratle konuşlanabilen ve komutanlık emrine girebilen modüler yapıdadır. Kendine yeterlidir, uzun süreli muhabere yeteneği vardır, üs bölgesine gerek görmeyebilir. “Toplan, vur ve dağıl” konseptini uygulayabilir. Yabancı kültürlerle ulaşılabilen, antropoloji eğitimi yapan subaylara ilave kıdemler ve yükselme şansı veren bir personel yapısına kavuşmaktadır.

ABD'nin 281 modüler tugayı yasal rakam olarak envantere girmiştir. Muharip güç kuvveti yüzde 50'ye yakın arttırılmıştır. ABD hava gücünde 500 deniz taktik uçağının yanında, uzay ve füze birlikleri dahil 86 filo vardır. 300'e yakın, büyük tonajlar taşıyabilen modern taşıma uçaklarıyla teçhiz edilmiştir. En önemlileri de, C-17S ve C5-S serileridir.

En değişken, Türkiye'nin de çabaladığı, uzun menzilli stratejik darbe gücünün yüzde 45'ini oluşturan insansız hava araçlarıdır. Bu insansız hava araçlarının önemli kısmı deniz platformunda, yani uçak gemilerinde konuşlandırılmaktadır ve havadan ikmal kabiliyetiyle her yeri vurabilir. Ayrıca Kuveyt'te terörist unsurlarını araç içerisinde vuran buradaki “predatör” ve “hulk” birliklerini de sayısını iki misline çıkartarak envantere sokmuştur.

Hava kuvvetleri uzun menzillidir. İkmal gerektirmeden ve konuşlanmadan ana-vatanına geri dönme yeteneğine sahiptir. ABD'nin stratejik bombardıman filosu yeniden şekillendirilmiş, B-52 modern mühimmata kavuşturulmuş, B-2 ise 500 paundluk, tek bir uçaktan atılan, tek bir mermiyle 80 hedefe yönelen, isabet derecesi yüksek mühimmatla teçhiz edilmiştir. B-1 ağır bombardıman uçaklarını oluşturmaktadır. Özellikle de F-22A beşinci nesil hayalet uçaklarıdır.

Deniz gücünde en önemli unsur, sayısı ikiye katlanan bağımsız deniz darbe gücüdür. Uçak Gemisi Darbe Grubu'nun sayısı da 11'e çıkarılmıştır. 6 ila 8 uçak

gemisi 90 gün içerisinde darbe gücünü bir okyanustan diğer bir okyanusa intikal ettirmekte ve yığınlıkla sağlanmaktadır. Uçak gemisi darbe filolarının yüzde 60'ı Pasifik'e doğru kaydırılmaktadır. Bu, 2023 yılında Çin'e verilen önemin bir işaretidir.

ABD Kara Kuvvetleri 1 milyonu aşkın olmak üzere, 3 milyona yakın insanı bünyesinde barındırmaktadır. Dikkat ederseniz, artık müteahhitler dahi askerî sorumluluk altında hareket alanında kullanılmaktadır. Başkana 1 yıl yedekleri görevde silah altında tutmak yetkisi verilmiştir. Buna doğal afetler de dahildir. 20 yıl önce 90 gün olan ve tartışılan bu yetkinin, 270 günden 365 güne çıkarılması Amerikan Başkanı'nın elindeki gücü göstermektedir.

Amerika her yerde vardır, 130 ülkede şu anda 350 bin askeri vardır. Soru şudur: "ABD iki cephede savaşabilir mi?" QDR raporu "evet, savaşabilir" demektedir. Bu cephenin birinde konvansiyonel ve bir diğerinde gayrinizami harp yürütebilir ve o cephede hükümet dahi yeniden oluşturulabilir.

Peki, böyle bir ordunun zayıflıkları yok mudur? Evet, vardır. Ordusu ulusal ordu değildir. Özellikle erbaş ve erler gönüllü profesyoneldir; eğitim düzeyi ve etik değerleri son derece düşüktür. Erbaş ve erlerinin insan kaynakları boyutu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra -belki sadece Birinci Körfez Harekâtı dışında- ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Askerliğe başlamak için vatandaş olma koşulu değil, yeşil kart bile yeterli olmaktadır. Askerleri sivillerin komuta etmesi ciddi bir zafiyettir. Atatürk'ün "askerler siyasetin gereklerini değil, mesleklerinin gereklerini yerine getirirler" sözünde dikkat çekilen nokta, gözardı edilmiştir. Savunma Bakanının, Genelkurmay Başkanı'nın yerine silahlı kuvvetler komutanlığı yaptığı bir oluşum kanaatimizce ciddi bir zafiyettir.

Peki, "yol ayrımındaki ülkeler" in tercihleri nasıl şekillendirilecektir? Yol ayrımındaki ülke; teröre cennetlik yapabilecek, terör bataklığını sağlayabilecek ve devlet dışı ajanların hizmet görebileceği bir ülkedir. "Ya benimle ol ya da..." kavramına uygundur. Amerika'nın "ya benimle ol" söylevi; demokrasi, özgürlük, serbest rekabet, insan hakları kavramlarına uygunluktan bahsetmektedir. İşte bu yol ayrımındaki ülkeler için QDR, ABD'nin büyük ve gelişen aktörleri küresel sisteme entegre etmekte kararlı olduğunu göstermekte yardımcı olmaktadır. Yine aynı dokümana göre; eğer bu aktörler yıkıcı yetenekleri geliştirip, dünya düzeninde değişime yeltenirlerse, ABD'nin düşmanı kabul edilebilir ve her türlü siyaset vasıtası ve tabii ki silahlı kuvvetler de kullanılabilir.

Yol ayrımındaki ülkelerin tercihlerinin şekillendirilmesiyle ilgili kavram, ortak-

lık kavramıdır. Örneğin Rusya Putin dönemiyle değişim göstermeye başlamıştır; onun için yapıcı ortaklığa ihtiyaç görülmüştür. Çin, yine büyüyen bir güçtür ve sözkonusu dokümana göre konuştuğumuz dönemde en büyük rakibi olacaktır. QDR'a göre İngiltere ortak değildir, müttefik, kardeştir, dosttur. "Kıbrıs", Yunanistan dosttur, kardeştir. Avrupa Birliği dost ve kardeştir.

Sorumuz Türkiye'nin kendini neden hevesle stratejik ortak olarak nitelendirdiğidir. Bu soruyu sorarken şunları düşünmek gerekir: Biz yol ayrımında mıyız? Yani teröre cennetlik yapabilecek bir ortamı mı hazırlıyoruz? Yoksa ABD'nin müttefiki değil miyiz? Zaten NATO ittifakı içerisinde veya savunma ve ekonomik işbirliği gibi anlaşmalarla birbirimize bağlanmışken yeni bir kavrama ihtiyaç mı duyuyoruz. Türkiye yol ayrımında mıdır? Yoksa tercihleri mi şekillendirilmektedir?

Yılmaz AKLAR (Dz. Kur. Albay (E), ASAM Strateji Danışmanı)

-NATO, AGSP ve Güvenlik Politikalarına İlişkin Beklentiler-

Sunumumda, NATO ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikalarında (AGSP) ne gibi gelişmeler olduğu sorusuna yanıt aramaya çalışacağım. Değişen NATO kapsamında, uzun yıllar NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Saqur'e danışmanlık yapan Chris Doneley'nin sözlerine değinmek istiyorum: "10 yıl önce NATO'nun esas güvenlik endişesi, Orta ve Doğu Avrupa'nın istikrara kavuşturulması ve değişimi iken, bugün NATO'nun esas güvenlik endişesi, Avrupa ve Kuzey Amerika'yı endişelendiren, Büyük Ortadoğu ülkelerinden gelen ya da bu ülkelerdeki sorun potansiyelidir. Eğer NATO, üyelerinin güvenlik endişelerini gidermek istiyorsa, önümüzdeki aylarda ve yıllarda dikkatini Orta ve Doğu Avrupadan bu bölgeye çevirmelidir. Akdeniz diyalogu da buna göre geliştirilmelidir." Doneley burada gelecekteki hedefi göstermektedir.

11 Eylül sonrasında küresel bir güvenlik politikası takip eden ABD, yine kendi politikaları çerçevesinde NATO'yu yönlendirmeye devam ediyor. Soğuk Savaş döneminde tehdit anlayışına göre yapılan NATO, şimdi küresel terörizme karşı yapılandırılıyor. ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi Konulardan Sorumlu Yardımcısı Büyükelçi Nicholas Burns tarafından 2004 ve 2005 yıllarında değişik platformlarda NATO'nun yeni hedeflerini özetlediği konuşmalarda; NATO'nun Afganistan'daki varlığını daha da güçlendirmek için, asker ve kaynak çağrısı yapılmış, Irak'ta NATO için belirlenmiş bir rol aranmış, Büyük Ortadoğu için genişletilmiş fiili katılım istenmiş, NATO ile AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi istenmiş, NATO'nun Rusya'yla ilişkilerinin daha üst düzeye taşınması ve güçlendirilmesi ve Birleşmiş Milletler'de reform kapsamında beraber çalışma yapılması görüşü dile getirilmiştir.

Transatlantik ilişkilerin geleceği, önceki dönemlerde ABD Başkanı Güvenlik Danışmanı görevini üstlenmiş Zbigniew Brezinski'nin 2004'te yayımladığı "Tercih" isimli kitabında şu şekilde ifade edilmektedir: Avrupa Birliğinin yavaşça ortaya çıkan siyasi profili göz önünde bulundurularak NATO'nun karar alma mekanizmalarının yeniden yapılandırılması gerekecektir. Ortak küresel perspektife dayanan yeni bir ABD -AB Atlantik ötesi ittifakı, çağımızın koşullarının ortak stratejik anlayışından, dünyanın karşı karşıya olduğu asıl tehditlerden ve Batı'nın bir bütün olarak rolü ve misyonundan yola çıkarak şekillendirilmelidir. ABD ve AB beraber çalışarak, hem Batı ve İslam arasında bir çarpışmayı engelleme konusunda daha etkin olabilir, hem de İslam dünyasının modern ve demokratik dünyaya katılması için daha olumlu bir eğilimin oluşmasına yardımcı olabilir.

NATO'nun kuruluş amacı, Sovyet askerî ve ideolojik yığılmasını önlemek idi. Değerleri ise, demokrasi, hürriyet ve hukukun hâkim kılınması hususlarını kapsıyor. Bu bağlamda görevin yerine getirildiği söylenebilir. Bugün NATO aynı değerlere sahip olan, ABD'nin öncülüğünde hareket etmektedir. NATO üst düzey yetkililerinin muhtelif söylemlerinde NATO'nun küresel bir güvenlik organizasyonu haline getirilme amacının olmadığı vurgulanıyorsa da, terörizm gibi küresel tehditler için tedbirlerin alınacağı, yeni küresel ortakların bulunacağı ifade ediliyor. İttifak bölgesinin savunma sorumluluğunu içeren 5'inci madde görevlerine ilave olarak, NATO'nun ABD güdümünde alan dışında kullanımı yaygınlaşıyor. Ancak NATO'nun güvenilirliğinin de azaldığı görülüyor. NATO dışında bugün Avrupada, AGSP ikinci önemli unsur olarak ortaya çıkıyor.

Brezinski tarafından ABD'nin gelecek 20 yılda hegemonik politikalarında rakipsiz olabileceği, ancak her durumda ABD'nin başarılı olmak için Atlantik ötesi desteğe ihtiyaç duyacağı ifade ediliyor. Atlantik ötesi ilişkilerdeki gelişmenin, dünyadaki barış ve güvenlik ortamına şekil verebileceği değerlendiriliyor. Paralel olarak Doç. Dr. Çağrı Erhan'ın söylemleriyle de, uluslararası güvenlik ortamının şekillendirilmesinde NATO'nun etkinliğini giderek arttıracığı ve küresel bir örgüt haline dönüşeceği yönündeki öngörüler ağırlık kazanıyor. Bununla beraber, ABD küresel güvenlik politikaları ile AGSP arasındaki farklılıkların artmakta olduğu gözlemleniyor.

Soğuk Savaş sonrasında devletlerin bireysel çıkarlarının öne çıktığı dönemde, ABD ile Avrupa devletlerinin tehdit algılaması önceliklerinde ve krizlere müdahale yöntemlerinde önemli farklılıklar ortaya çıkmaya başladı. ABD, NATO müttefikleri ile neler yapmak istiyor? Yapılmak istenenler, ABD'nin liderliğinde transatlantik ilişkilerin geliştirilmesi ve bu gelişmenin NATO'nun gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olması, yeni kabiliyetlerin ortaya

konulması, yeterli kaynakların sağlanması ve ortak savunma için yeni ortaklık ve temasların yapılmasını içeriyor. Bu bağlamda, Avrupalı ortaklardan destek aranıyor. Avrupalı ortaklar, Avrupa güvenlik savunma politikaları ve NATO görevlerinin dünya genelinde pek değişmediğini, barışı destekleme operasyonlarını, Petersberg görevlerini ve NATO'nun 5'inci maddesi dışında kalan operasyonları içerdiğini vurguluyor. Bu görevler için NATO tarafından NATO müdahale kuvvetleri, Avrupa Birliği tarafından ise muharebe grupları oluşturuluyor. Ama müttefik ülkeler -Türkiye de dahil- krizlere müdahale etme konusunda ikilemde kalıyor. NATO ve Avrupa Birliği uygulamalarına bakarak, kuvvet ve gayret tahsisi yapıyor. Kısaca Avrupalı ortaklar, NATO'nun ABD liderliğinde gelişimine ölçülü yaklaşıyor. NATO'nun askerî boyutunun öne çıktığı, krizlere müdahalede sivil boyutun ise yetersiz kaldığı ileri sürülüyor. Yine kısaca, ABD önderliğinde savunma kabiliyetlerinin gösterilmesi ve geliştirilmesi yeterli görülüyor. NATO-AGSP ilişkilerinde yeni bir yapılanma ve siyasi dönüşüm aranıyor. Bu nedenle, 28-29 Kasım 2006 tarihlerinde yeni NATO üyesi olan Letonya'da düzenlenecek Riga Zirvesi önem arz ediyor. NATO'ya olan güvenin test edileceği, Avrupalı ortakların tavırlarının belirleneceği ve NATO transformasyonuna hız verecek girişimlerin şekilleneceği bir zirve olması beklenmektedir.

NATO'nun problem sahaları ve sorunlarına değinecek olursak; özetle, Atlantik'in iki yakasında derin görüş ayrılıkları öne çıkıyor ve farklı tehdit algılamalarının mevcut olduğu görülüyor. NATO çıkar temelli bir ittifak haline gelmiştir. Bugün NATO'dan ziyade gönüllüler koalisyonları ön planda. Bir kısım Avrupalılar, NATO'nun bir risk örgütü haline geldiğini söylemektedir. Büyük Ortadoğu Projesi'nin başarı şansının olmadığını düşünenler çoğunluktadır. Bu düşünceye sahip kişilere göre, Bush yönetiminin İsrail'in güvenliği ve petrol tedarikinin garanti edilmesi gibi gizli amaçları vardır. NATO mu yoksa Avrupa ordusu mu gelişecektir? Üyeler giderek NATO'ya kayıtsız kalıyor ve dayanışma maddesinin çok iyi işlemediği görülüyor.

Bu arada NATO'nun yeni açılımları doğrultusunda NATO Anlaşması'nın yeni durumlara uyumlandırılması tartışılmaktadır. 11 Eylül öncesinde ABD terörizmi çok da önemsemiyordu. AB'ye polis teşkilatı kurmasını öneriyor ve bunun NATO'yu ilgilendirmeyeceğini belirtiyordu. Ancak, 11 Eylül her şeyi değiştirmiştir, terörle mücadele öne çıkmıştır. Terörle mücadele konusunda NATO ile AB arasında bir dayanışma ve koordinasyon eksikliği vardır. Teröre karşı mücadelede başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri, kavramın tarifi konusunda oluşan kafa karışıklığıdır. Türkiye NATO içinde teröre karşı mücadele girişimlerini en çok destekleyen ülke olmasına rağmen, terörden en çok zarar görmeye devam eden ülke konumundadır. NATO 21'inci yüzyıl tehditlerine karşı organize

olurken teröre karşı hassasiyet gösteriyor, ancak Türkiye'deki PKK terörüne karşı hassasiyet göstermiyor. NATO bu engeli çalışarak aşabilir. NATO'nun terörle mücadelede dayanışmayı ispatlama zamanı gelmiştir.

NATO transformasyonun dört ana bölümü; düşünce sistemindeki değişim, teşkilatlanmayla ilgili yaklaşımlar, modernizasyon ve usul ve yöntemlerde değişiklikleri içermektedir. Transformasyon kapsamında NATO'da yapılan işler ise; NATO kuvvet yapısı değişikliği, NATO Mukabele Kuvveti'nin (*NATO Responce Force*) oluşturulması, NATO komuta yapısı değişiklikleri ve NATO Savunma Planlama Sistemi'nin değiştirilmesi hususlarını içeriyor. Transformasyon NATO gündemine resmî olarak 2002 Kasım'ındaki Prag Zirvesi'yle girmiştir. Şu an NATO gündemindeki önemli konulardan biri de, NATO Mukabele Kuvveti'nin hayata geçirilmesidir. Bu kuvvetin ihtiyaçlarının karşılanması için Prag Yetenekler Taahhüdü (*Prag Capabilities Commitment-PCC*) sistemi geliştirilmektedir.

Yeni NATO kuvvet yapısı ise, Yüksek Hazırlık Seviyesindeki Kuvvetler (*High Readines Forces-HRF*) ve Daha Düşük Hazırlık Seviyesindeki Kuvvetleri (*Forces Lower Forces-FLR*) içermektedir. Uzun Dönem Kuvvet Yığınağından (LTBF) vazgeçilmiştir. NATO'nun komuta yapısı değişikliği kapsamında; Transformasyon Komutanlığı, yürürlükten kaldırılan eski SACLAND Karargahı yerinde faaliyet gösteriyor. NATO'nun beyni olarak rol üstleniyor ve örgütün transformasyonunu yönlendiriyor. Aşağı yukarı 700 personeli var ve Türkiye'den de burada 23 personel bulunuyor. Müttefik hareket komutanlığı ise, halen Mons/Belçikada SHAPE'te faaliyet gösteren, NATO'nun harekâtından sorumlu olan komutanlıktır. NATO'nun bütün sorumluluk sahası bu komutanlık tarafından yönetilmekte ve kontrol edilmektedir.

AGSP'de geline noktan bahsetmek gerekirse, AB ülkeleri 1998 yılından itibaren güvenlik ve savunma boyutu ile birleşmemiş bir AB'nin zayıf kalacağı görüşünden hareketle, önceden NATO içinde yer alan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin yerini AGSP'ye terk etmesi ve bunun NATO'dan bağımsız olarak geliştirilmesi fikrini tartışmaya başlamışlardır. 17 Mart 2003'te NATO ile AB arasında müşterek çalışma esaslarını belirleyen "Berlin Plus Paketi" diye ifade ettiğimiz paket uygulamaya sokulmuştur. Bu sayede AB, NATO kuvvetlerini komuta altında kullanabilmektedir. Bu düzenleme üç temel hususu içermektedir. Bunlar; AB'nin NATO planlama usullerine girişi, komuta ilişkileri ve NATO imkan kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılmasıdır. 30 Mart 2003'te NATO'nun Makedonya'da yönettiği *Allied Harmony* isimli operasyonunun sorumluluğu Concordio Operasyonu adıyla ilk defa AB tarafından devralınmıştır. Avrupalılar, Avrupa güvenliğinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedirler.

Ancak askerî bir güç oluşturmak konusunda büyük sıkıntılar doğmuştur. Kağıt üzerinde her türlü plan ve projeleri mevcuttur, ancak icraat yapacak askerleri ve materyalleri bulunmamaktadır.

Türkiye ile AGSP arasındaki en büyük problem sahası, Türkiye'nin AB'ye üye olmasına kadar geçecek zamanda, AB öncülüğündeki hareketlerin Türkiye'nin çıkarlarını olumsuz etkilememesi konusudur. Oysa muhtelif platformlarda Türkiye ile NATO'nun, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve AB'deki kazanımları göz ardı edilmek istenmektedir. 2004 yılında Malta ve Kıbrıs AB'ye üye yapılırken, bu ülkeler AB tarafından NATO kuvvetlerinin kullanılması uygulamalarının dışında tutuluyordu. Şimdi ise durum değişmiştir. Buna karşılık Almanya eski Dışişleri Bakanı Joschka Fischer , "Avrupa'nın kendi çıkarlarını korumak için bölgesel güvenliğin temel öğelerinden biri olan Türkiye'yle güçlü, hatta koparılmayacak bağlar kurması gerekiyor. Ancak Avrupa'nın bunun tam aksini yapması şaşkıncı bulunuyor. Geleceği Ortadoğu'ya bağlı olan Avrupa, Türkiye'yi önemsemeyerek, büyük hata yapıyor" demiştir.

Son yapılan anketlere göre, Türkiye'de halkın yüzde 88'i ABD'ye güvenmiyor. Bunda ABD'nin Türkiye'yi göz ardı etmesi büyük rol oynuyor. Oysa ABD'nin önünde uzun bir savaş dönemi var. Radikal İslam Türkiye için de tehdit. ABD'nin Türkiye'yi yanında görmeye ihtiyacı var. Türkiye'nin de kendi problem sahalarını ABD'yle paylaşması gerek. Ama ABD küresel liderlik rolü yerine hegemonyasını korumak, NATO'yu da bu amaçla güçlendirmek istiyor. Pek tabii Avrupa'da farklı perspektifler var. Türkiye ise NATO'yu transatlantik ilişkilerin temel siyasi-askerî yapısı olarak görmeye devam ediyor. ABD'nin küresel liderliğine saygı duyuluyor, ancak Kuzey Irak'taki oluşum önlenmeden, PKK sorunu çözülmeden, ABD ile ilişkilerde ilerleme olamayacağı değerlendiriliyor.

Richard D. KAUZLARICH

(Büyükelçi, ABD Milli İstihbarat Konseyi Avrupa Sorumlusu)

-Mapping The Global Future: Report of the NICs 2020 Project-

I am going to be presenting to you a document that is called "Mapping the Global Future: Report of the National Intelligence Council's 2020 Project". Those of you who are interested can go to web site www.dni.gov. There you can find a downloadable version of this. National Intelligence Council is head of the US intelligence community which consist of 15 agencies in the US executive branch that collect and analyse intelligence. We also are the center for community collaboration among those fifteen executive branch agencies that produces substantive judgements. We further help the national security, the director of intelligence

and his participation in senior policy level discussions. The council itself consists of a chairman and a vice chairman. There are 13 intelligence officers such as myself who come from a variety of backgrounds; some former diplomats, some former business people, academics and professional intelligence personnel. So we are a mixed bag but very important contribution I think to the work of the director of the national intelligence.

Let me give you a few words about why we undertook our 2020 study, first we needed to challenge the policy community to think beyond their inbox. Many of you have been in policy formulation jobs in the Turkish government and you know how easy it is to get locked into just worrying about what's going to happen tomorrow. We wanted to use this study as way of getting people to think about the future as I hope your 2023 effort will be used here in Turkey. We also wanted to use it to stimulate strategic dialogue and collaboration, both inside the United States and internationally. So we've taken this report to capitals all over to Europe, to Asia, to Latin America and talked about our findings so that we could encourage the kind of dialogue that I think we will have here today. And then finally and most importantly we want to use this to open minds to developments. We are not trying to produce the future in the world of 2020 but we are trying to better prepare policy makers to meet the range of possible futures that might occur then. Let me describe a little bit of the process of the 2020 report in terms of the key features. This is the third in a series and again if you go to the web site you can get previous two volumes of our efforts to look at global trends. It coincides with our presidential cycle. In other words we wrote this in 2004 when our presidential campaign was underway and it helps us ensure our objectivity because we don't know who we are writing for then, so our analysis is not affected by that. And it also allows us, when the report is final, it was in late 2004 early 2005, to sit down with policy makers before they are captured by their inbox, so that they can think about the future further ahead than the next year.

As I said it builds on our global trends at 2010 and 2015 but differs in two very important respects. One, we made great use of outside experts, we consulted over a thousand of them in this and we held over three dozen conferences all over the world to ask non Americans how they see the future so that this wouldn't simply be a product of a bunch of Americans sitting together. We've also developed in presenting our results, a series of very imaginative scenarios, scenarios which try to represent plausible futures, again not predict those futures but represent plausible challenges we would face and anticipate the discontinuities.

Let me go over in a summary fashion our main findings and go into this in more detail as we go along. First main finding is that globalisation is going to represent an opportunity for unprecedented prosperity but the benefits of globalisation would be uneven. The second finding is that we would face more fluent and complicated international alignments. The emergence of China and India as global players is going to transform the geopolitical landscape in a way that we haven't seen since the western alliance system was put in place in 1949. Third, there would be challenges from the governments at the national level, from globalisation, from the spread of information technologies and from new forms of identity politics which we've already seen emerging today. Then finally the terrorist challenge will transmute into a more diffused network and radical Islam will lead to a political and ideological challenge that will open in a sense a second front in the war on terrorism and as a note we do not believe that over this period there is a great likelihood of great power conflict escalating into total war. In fact, the probability of that is lower than anytime in the past century. Let me take each one of those findings and go in to a little more detail.

First, we see globalisation is a megatrend and by that we mean it effects everything else that we look at. There is a greater flow of information, capital and people than in any other time in history and its shaping all these other things that we are looking at. The world economy is going to be 80 per cent larger in the world of 2020 than it is in the world of 2000. And the average for capital income will be roughly fifty per cent higher. The Economist from September 16, talks about surprise, the power of the emerging world and it is precisely this kind of growth in the global economy that's taking place because of globalisation. It is going to result on the one hand in the lifting of unprecedented number of people around the world out of property and also in extension of globalisation's benefits to new regions. Out of this will come a men's challenge of integrating over one billion new low paid workers into a global labor market and this is going to have profound impacts on production patterns.

The "Benefits of Globalisation" are not all global and nor are the effects of it benign. There are going to be substantial parts in the developing world that will be left behind in large large pockets of poor in emerging economies. This rapid global growth is going to upset labor markets both in poor countries and rich countries alike, as well as creating unprecedented demands for energy and raw materials. The global communications revolution will give birth to the a possibility on the one hand for spread of radical Islamic ideology in ways that were not possible ten years ago as well as the creation of other megamovements and empower individuals both good as well as ill.

The second major finding is the rise of new global actors; China and India. We believe that as this globalisation process continues, globalisation will take on more of an Asian phase. The Asian giants are already displacing Western countries. The focus is on international economic dynamism and there is the potential that by 2020 the rules of the game are going to be shaped by these countries using their market power to both set industry standards and to project an Asian cultural identity. Chinese and Indian economic growth are not new but the impact up to this point has largely been internal. What we are saying is that in the world of 2020 this economic power is going to be transformed to the geopolitical landscape as well. In 2020 China will be the world's second economic power and India will be rival to most European economies but the real question is going to be how do these new powers relate to other countries and how will they in fact be accommodated in the global order where their impact will be both economic as well as political and military.

Asia's rise does not necessarily mean a decline in Europe or America. In 2020, we see Turkey being a member of the EU. An enlarged Europe would be able to increase its weight on the international scene and could provide a model for global and regional governors to rising powers of the Asia. However the Asian population and shrinking work forces in most countries will have an impact on the continent. Either European countries will have to change, adapt their work forces, reform their social welfare, education and tax systems and accommodate growing immigrant populations or they will face a prior protected economic status. In year the 2020 we would gather a hundred people who represent the population of the world in this room, we would find 56 of them to be from Asia, we would find 16 from Africa, we would find 13 from the Western hemisphere- only four of them would be American-, 7 would be from eastern Europe and the former Soviet Union, 5 from Western Europe and 3 from the Middle East.

Then China's and India's GDP's would exceed today's rich countries. This analysis illustrates the economic power of India and China in this period. If you look at the line on China you can see that by the year 2020 only the United States economy will have a larger GDP than China and India will surpass by 2020 every European country except perhaps France and Germany and would soon close in on them. Yet despite this economic power we would see in the case of China, where if you compare likely scenarios for Chinese defence spending over this period about 2020 and the size of the US defence budget which we do not expect would get any larger than the 400 billion mark, it is at now, Chinese defence spending will be in the year 2020 considerably short of US spending but still it will be the second largest defence expenditure.

There has been a lot of talk about energy. That was the key variable driver in our analysis too. The real question for us is would the energy issue be an issue of international cooperation or rivalry among great powers? We see energy demand increasing by 50 percent by the year 2020. Now if you look at the previous twenty years growth of energy consumption, you can see that it was only 34 percent and that the difference in growth is the demand from mainly Chinese and Indian economic growth that is driving the increasing energy demand. China obviously has concerns about the US role in terms of control over major supply and transportation points. But all of us Americans, Chinese, Turks, Europeans are going to depend on increased output of energy on areas where there is either substantial political and economic risk and on what have been unstable traditional supplies from the Middle East. Unstable not in the sense of supplies but in the political environment there.

Our third finding is that all these will come together to represent new challenges to governors at the national level. The nation state is not going to disappear by the year 2020 but there is going to be enormous strains on the governments from economic globalisation and the dispersion of information technologies. While new forms of identity politics relying on religious conviction have opposed ideology in nationalism are come into importance. Which governments will be at risk in this period, well, we think that those governments that lack the resilience of established democracy are the ones. The authoritarian regimes will be under pressure to democratise. Fragile new democracies will also lack the adaptive capacity to confront these kinds of changes that will be facing the world of 2020. But it is not just at the national level, it will be at the level of international institutions that the pressure will come.

For one that to integrate the rising powers we have seen at the recent discussion of UN reform, how India and China play in that and the need to respond to complex transnational threats. For example the avian flu challenge which we all realised as a global challenge in the last few years. An interesting set of issues that international organisations are going to have to manage is the ethical agenda which relates to biotechnology issues such as cloning, genetically modified organisms and access to biomedicines. Now the fourth finding is the growth of insecurity among the people around the world. It starts with terrorism but it is not limited to that and it is basis of most psychological perceptions as real threats. We know from our experience of 9/11 that in the United States terrorism produces psychological effects beyond the actual harm inflicted and I am sure you here in Turkey know that even better than we do. But adding to that fear is epidemic, so the American Talk Radio is filled with shows talking about the next epidemic,

avian flu and this adds to this sense of insecurity among people. Globalisation will shake up the status quo, it has and it will continue to do so. As I said we are going to have millions of new workers in the world labor market and that is going to effect all of us. Ethnic conflicts will continue while their number and intensity will be below the levels of the immediate post war period. These ethnic conflicts will create their own insecurity. And still out there the asymmetrical threats of biological and nuclear weapons continue to pose a major danger and we need to look no further than the headlines of the paper today to see that.

International terrorism is going to be a continuing threat in 2020. Globalisation is going to raise stakes for this because there is going to be possibilities for those who benefit from it but at the same time it is going to accentuate the humiliation for others who are excluded from it. And political Islam will be a major force in 2020. In many Arab countries the economic prospects are poor and in a number of these countries the influence of religious education and the Islamisation of institutions such as trade unions, nongovernmental organisations and political parties is abundant. The diffusion of communications technology, you see me coming back to this over and over again, is going to facilitate in our view, the global revival of Muslim identity as well as the spread of Jihadists ideology.

In 2020 we'll see the nature of the international terrorist threat changing. Similarly inspired Islamic extreme groups will replace the El-Kaida. And the terrorist threat will become increasingly decentralised and will be reflected in the use of asymmetric strategies against US military and technological superiority. And while most of this terrorism will be based on conventional weapons as opposed to and innovative operational concepts we do not foresee that new technologies or weapons of mass destruction will be particularly significant. The wide spread availability of information on biotech increases the number of people who are able to mount such a task and the casualties associated with.

As we made each of these findings in our report we concluded each chapter with a scenario on possible futures that might evolve. And what we were trying to do by this was to look at several ways global changes might evolve by the year 2020. We presented four distinct scenarios, again, not to predict or to suggest that these are alternative outcomes and certainly not to suggest that these are mutually exclusive. In other words elements of all these are likely to be present in the year 2020. But to illustrate how these changes might evolve, we presented these scenarios in a very interesting way, we used fiction.

We presented four fictionalised accounts from the world of 2020. I illustrate

each of these scenarios. The first one was the “Davos World” (19:01) This one is a letter from the head of the global economic forum which is being held for the first time in 2020 in Beijing rather than the Switzerland as a reflection of the change in the economic setting in the world, written to the former chairman of the US Federal Reserve. Our second scenario was called “Pax Americana” where the US continues to play a global leadership role not because it wants to but because of the growing economic power of the new countries or because the changes in the international system have allowed anything else as a substitute for. But in this scenario we have a diary entry from the secretary general of the United Nations of the time. Our third scenario is called the “New Caliphate” and it is in the form of a letter from the grandson of Bin-Laden and then finally we have “A Cycle of Fear”, a world where weapons of mass destruction are characterized as the real element of fear for people and this is described as a series of text messages between two arms dealers. It is somewhat an interesting approach and lets just take two of those to give you a little more flavour of our “Davos World” (20:27) This is a scenario where we were trying to say that the challenges of robust economic growth is going to be there even in a world where rising Asia becomes an economic force. Globalisation will have this non-Western face and this will lead to a very rapid shift in the geopolitical landscape. But even with that, problems do not go away and there is no automatic resolution for example to the crisis of time. In the “Pax Americana” scenario We have this fictional letter describing the emergence of a young religious leader who establishes a religious message that has global impact. It eventually becomes a global movement and a counter ideology challenging not only nations and states in the Muslim world but also puts a brake on the process of globalisation. “New Caliphate” does not represent a nation state with a territory ... it is a virtual “Cycle of Fear” that now in the world of 2020 is in the process of taking control from existing regimes. And what this scenario really highlights is the focus from a world which looks at counter-terrorism as a military or police issue and more to a broader ideological strategy that extends across all regions that is centered on a new ideology has been made possible by the global information revolution.

What we have drawn is implications from this, not only from our working and putting together but also from the kinds of dialogues that we've entered with the people around the world. And I guess my first lesson is that we are not smart enough to predict the future. But what it does mean is that the US either individually or collectively with our allies has less autonomy and we are increasingly co-dependent. The second implication from this is that more challenging relationships with Asia will be emerging. The theory had been how do we accommodate a rising India and China into the existing pattern of international structures, the

UN, and other institutions. I think the question in the year 2020 will be who integrates who. In fact the Indian, China who entegrate us and these institutions into a changed global economic order. And than the third implication is the possible emergence of a counter globalisation movement centered on radical Islam. There is nothing permanent in globalisation we have been through this once before at the beginning of the 20th century and I think the possibily of a counter movement emerging is very high.

TARTIŞMA ve SENTEZ: ABD'nin Hegemonik Konumu, Sorunları ve Beklentiler

Oturum Başkanı : O. Faruk Loğoğlu (Dr., Büyükelçi(E), ASAM Başkanı)

Nüzhet KANDEMİR (Emekli Büyükelçi)

ABD müttefik ve dost ülke olarak kuşkusuz Türkiye için önemli bir faktördür. Aynı şekilde Türkiye'nin de ABD için, gerek genel gerek bölgesel anlamda çok önemli bir ülke olduğu kanaatinde olmuştumdur. Bu kanaati Amerika'da da taşıyanların sayısının az olmadığını bizzat gördüm. Onun için, günlük gelişmelere kendimizi kaptırmadan her iki ülke arasında, ama tüm alanlara yaygınlaştırılacak ilişkilerin zarar değil, fayda getireceğinin bilinci içerisinde değerlendirmelerimizi yapmamız ve zaman zaman ABD'yle ilgili çıkan olumsuzlukları yine olumsuz bir çerçevede değerlendirmeden, bunların uygun şekle nasıl sokulabileceği kanaatiyle hareket etmemiz daha doğru olacaktır. Son zamanlarda, özellikle de Türkiye'de Amerika'ya karşı halkta görülen olumsuz tepkilerin, iki taraflı gayret sayesinde mümkün olduğunca törpülenmesi ve eski günlere doğru adımlar atılabilmesi gerekir. Ama bu tek taraflı bir gayretle olmaz. Sadece Türkiye'den birtakım beklentiler olması ve ABD'nin hiçbir şey yapmaması ile başarılı olunamaz. ABD'de özellikle yönetim düzeyinde bu bilinç giderek yaygınlaşmakta ve Türkiye'deki güvensizliğin kaldırılabilmesi için, birtakım gayretler gösterilmektedir. Ama bende gayretlerin yeterli olduğu kanaati yok.

Askerlerle siviller arasındaki durum ve askerlerin siviller tarafından kontrol edilmesi konusuna gelince; bu belki ABD'de ve AB ülkelerinin pek çoğunda normal karşılanırsa da, Türkiye'de o durumun yaratılması çabalarının semere vermeyeceğini şahsi kanaatim olarak ifade etmek istiyorum. Türkiye'de silahlı kuvvetlerin tarihten gelen özel bir yeri vardır ve onlar da bu yere uygun şekilde hareket etmesini daima bilmişlerdir. Halk nezdindeki itibarları da zaten buradan gelir. Zaten ABD'den çok büyük bir tehlike görmüyorum ama AB'nin bugün gösterdiği çabaların boş çabalar olduğu bilincine bir an evvel varması ve Türkiye'de silahlı

kuvvetlerin yerinin ona göre muhafaza edileceğinin bilinmesinde yarar vardır diye düşünüyorum.

Peki ABD stratejik ortağımız mıdır, değil midir? Kanaatimce ABD ile Türkiye arasında terimin tam anlamıyla bir stratejik ortaklık bugüne kadar mevcut olmamıştır. Çünkü, stratejik ortak dediğiniz zaman bunun anlamı her konuda birlikte, müşterek hareket etmenin yollarını araştırmak demektir. Türkiye ile ABD arasında, gerek uluslararası düzeyde, gerek ikili düzeyde her zaman aynı düzlemde buluşmak mümkün olmayabiliyor. Bu doğaldır, Türkiye bağımsız ve kendi dış politikasını kendi tayin eden ve o dış politika çerçevesinde de birtakım karşılıklar bekleyen bir ülke olarak, tabii ki bu stratejik ortaklığı kelimenin tam anlamıyla uygulayamamak durumunda kalacaktır, kalmaktadır. Zaten böyle bir şeye gerek de yoktur. Bu sadece sorun yaratır, sorunları çözmez diye düşünüyorum. Bazı siyasilermizin bu stratejik ortaklık lafına büyük bir aşkla sarılmalarının nedenini de, sadece kendi kişisel siyasi menfaatlerinin bir sonucu olarak görüyorum. Onu da burada ifade etmekte yarar var. Her iki ülke arasındaki ilişkilerin karşılıklı dostluk, anlayış ve ittifak çerçevesinde ilerilere götürülmesine çalışılması ve sadece askerî içerikli değil, diğer alanlarda bu ilişkilere içerik kazandırılması gerekir diye düşünüyorum.

NATO'ya gelince; tabii ki NATO bugün eski NATO olmaktan çıkmıştır. Alan dışı kullanım giderek yaygınlaşmaktadır. NATO ilerde küresel bir örgüt haline dönüşebilir şeklinde bazı hocalarımızın ifadelerine şahsen pek katılamıyorum. NATO'nun küresel bir örgüt haline dönüşmesi için çok büyük sorunların üstesinden gelmesi gerekir. Ancak bugün NATO, özelde de ABD tarafından alan dışı kullanıma açılmış olan bir örgüttür. Afganistan'dan başlamak suretiyle, bu kullanım giderek genişletilmek istenmektedir. Yalnız burada NATO'ya çok büyük bir yük bindiği kanaatini taşıyorum. Zira Afganistan başta olmak üzere, NATO'dan istenenlerin yerine getirilmesinde pek çok zorluklarla karşı karşıya kalınacaktır. Ayrıca, Afganistan öyle kolayına istenilenin yapılabileceği bir ortam olmaktan çıkmıştır. Bir İngiliz generalinin sizlere konuyla ilgili sözlerini hatırlatmak istiyorum. "Bir yıl sonra Afgan halkının bugünkü ekonomik durumu devam ederse, korkarım ki Taliban tarafına geçerler" diyor. Doğrudur, bu konuda uluslararası toplumun vaat ettiği yardımların bugüne kadar yeterli ölçüde verilmemiş olmasında ortaya çıkan bir sorun kesinlikle gözükmektedir.

NATO-AGSP açısından bakıldığında Avrupa ülkeleri, kağıt üzerinde hazırlıklarını yapmış görünseler dahi, fiiliyatta bu hazırlıkları uygulama aşamasına getirebilecek güç ve kararlılığa sahip değildir. Gerekli adımlar atılmadığı sürece NATO yine de Avrupa bağlamında daha kuvvetli, daha etkin bir kuruluş olma

görüntüsünü sürdürecektir ve görevlerini de bu bağlamda yerine getirmesi şart olacaktır. Yalnız NATO'nun yeni görevleri çerçevesinde de bir reorganizasyona tabii tutulması ve bu yeniden yapılandırılma içinde Türkiye'nin de söz hakkının geniş şekilde tanınması şarttır. NATO terörle mücadelede madem ki alan ötesi bir davranış uyguluyor, terörle mücadelede özel bir davranış içerisinde olamaz. NATO'nun ayrıcalıklı bir davranış lüksü yoktur ve olmamalıdır diye düşünüyorum. NATO'ya bu telkinlerin, hem bizim tarafımızdan, hem de ABD tarafından gerekli şekilde yapılması şarttır.

Bunun dışında değerli dostum Büyükelçi Kauzlarich'in ortaya koyduğu 2020 projesi var. Tabii bu projeyi ben daha çok senaryo şeklinde görüyorum ve değerlendiriyorum. Burada ortaya konan senaryoların daha fazla düşünce bazında kağıda döküldüğünü, ancak pratikte münakaşa edilebilir birçok taraflarının olduğunu söylemek istiyorum.

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi)

ABD ile ilgili olarak bazı etkenler ve eğilimler üzerinde durmayı tercih ediyorum. ABD soğuk Savaş'tan sonra bir nevi imparatorluklaşma eğilimi göstermeye başladı. Muazzam ekonomik ve askerî gücünü, yumuşak gücü ve yükselen itibarıyla birleştirerek uluslararası sistemi, kendine uygun gelecek şekilde yapılandırma yolunda önemli başarılar kaydetti. Bunlardan birkaç örnek vermek istiyorum: NATO ve AB'nin genişlemesini temin etti ve kolaylaştırdı. Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Orta Asya ülkelerini Batı dünyasına büyük ölçüde yakınlaştırdı, hatta bazılarını bağladı. Bunları bir ölçüde askerî ve siyasi kontrolüne aldı. Bu konuda Türkiye'nin de NATO çerçevesinde ABD ile işbirliği yaparak büyük rol oynama fırsatı oldu. Türkiye de, bu bağımsızlığına yeni kavuşan ülkeleri, Sovyet kontrolünden kurtulmuş olan ülkeleri Batı dünyasına yaklaştırmakta önemli ve yararlı bir rol oynadı. Bu çerçevede Bakû-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın gerçekleştirilmesi, bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerin bağımsızlıklarının pekiştirilmesine yardımcı oldu. Eski Yugoslavya'da Sırp katliamlarını durdurmada ABD'nin önemli girişimleri oldu. Güneydoğu Avrupa'nın bir ölçüde istikrara kavuşmasında ABD önemli bir rol oynadı. Bütün bunlar birer başarıdır. Ne yazık ki, yeni muhafazakar hükümetin iş başına gelmesi ve 11 Eylül 2001 tarihinde o bildiğimiz felaketin gerçekleşmesi, bu olumlu gelişmeye büyük bir darbe indirdi.

2001'den sonra kaydedilen başarısızlıklar ABD'nin etkisini büyük ölçüde azaltmıştır. Amerika, artık iflah olmaz şekilde düşüşe geçmiştir diyemeyiz. Kanımca bunu söylemek son derece yanlış olur. Evet, ABD aşılması çok zor bir güçlük içindedir, güç durumdadır. Başarısızlığa uğramıştır, inandırıcılığını kaybetmiş-

tir. Bazı zaafı ortaya çıkmıştır. Fakat bu darbelere ve başarısızlıklara rağmen, hâlâ dünyanın en büyük ekonomik ve askerî gücüne ve müthiş bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, ASAM'ın belirttiği kritik tarih 2023'e kadar hiç şüphesiz devam edecek ve onu da aşırp daha uzun süre devam edecektir. Burada daha önce de belirtildiği teknolojik üstünlüğünü, araştırma ve geliştirmede Amerika ile boy ölçüşecek başka bir yapılanmanın bulunmadığını, ABD'de yüksek tahsil kurumlarının son derece verimli çalıştıkları ve dünyada onlarla boy ölçüşebilecek başka yüksek öğretim kurumlarının henüz ortaya çıkmadığı bir gerçektir. ABD bütün bu teknolojide ve yüksek öğretimdeki üstünlüğüne dayanarak beyin gücü ithal etmektedir. Bu zannediyorum uzun süre Avrupa'daki ve Çin'deki gelişmelere rağmen devam edecektir.

ABD yeni muhafazakar ideoloji ve 11 Eylülün etkisiyle maalesef akıllı düşünme yeteneğini ve basiretini kaybetmiş görünüyor. Bunun sonucunda pek çok hata yapıldı. Bir ölçüde de yapılmaya devam ediliyor. Bu hatalar peş peşe geldi. Bunun sebeplerini araştırmak yerinde olur. Çünkü, bu hataların tamir edilmesi, gelişmelerin ve eğilimlerin değişmesi anlamına gelir. ABD, 11 Eylül'den sonra kanımca birtakım yanlış siyasi amaçlar tespit etti. Bu siyasi amaçların yanlış olmasında yanlış ve eksik istihbaratın çok büyük önemi vardır. Bunlardan biri 11 Eylül ile hiçbir ilgisi olmadığı halde Irak'ın işgalidir. Ondan sonra başka bir hata da Büyük Ortadoğu projesi çerçevesinde, Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesinin bir siyasi amaç olarak çok fazla vurgulanmasıdır. Burada başarısızlık artık su yüzüne çıkmış görünmektedir. Çünkü demokratikleşme istenen neticeleri vermediği gibi, HAMAS ve Hizbullah gibi birtakım terörist örgütlerin de meşrulaşmasına yol açmıştır. Özellikle son olarak Lübnan'da Hizbullah'ın meşrulaştırılmasında Amerika'nın çok önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Ayrıca Afganistan ve Irak'taki siyasi stratejik anlayış son derece hatalıdır. Bu hatalardan en başta geleni yanlış siyasi hedeflerin, özellikle Irak'la ilgili olarak tespitidir. İkinci olarak da Irak'ta ve hatta Afganistan'da mücadelenin askerî operasyon yönüne, çok büyük ağırlık verilmesidir. Operasyonun ve hatalı siyasi amacın ortasında bir boşluk teşekkül etmiştir. Bu boşluk, stratejik boşluktur. Amerika operasyona ağırlık vererek stratejiyi unutmuş ve strateji geliştirilememiştir. Bu çok büyük bir başarısızlığa sebep olmuştur.

İkinci sebep ise; Irak'ta ve Afganistan'daki toplumun Amerika'ya son derece yabancı olması ve kendine adapte etmesinde büyük zorluklarla karşılaşmasıdır. Bugün bazı askerî uzmanlar Amerika'nın karşılaştığı bu duruma, karmaşık savaş adını veriyorlar. Bu asimetrik savaştan da çok değişik bir şeydir. Pek çok silahlı grup vardır. Bu pek çok silahlı grubun kendilerine göre birtakım siyasi amaçları,

çelişen siyasi amaçları vardır ve bu siyasi amaçları gerçekleştirmek için, silaha başvurmuşlardır ve kimin ne zaman kime karşı silaha başvuracağı belirsizdir. Bu belirsizlik içerisinde ABD bölgeye bir istikrar getirme çabası içindedir.

Bu sorunun ortaya çıkmasında, sayın büyükelçimin biraz önce belirttiği başka bir açık var Amerika'da. Bu açık, asker sivil ilişkilerindeki zafiyettir. Amerika'daki asker sivil arasındaki zafiyet, tarihte zaman zaman hep ortaya çıktı. Bunların en önemlilerinden bir tanesi Soğuk Savaş sırasında, 1950'lerde, 1960'larda nükleer stratejinin gelişmesinde sivillerin çok önemli bir rol oynaması. "Whiz Kid"lerin, "think tank"lerin ve üniversitelerin çok önemli bir rol oynamasıdır. Aslında çok işlevsel bir nükleer strateji ortaya konmuş ve Soğuk Savaş sırasında nükleer çatışmanın önlenmesinde bu strateji önemli bir rol oynamıştır. Burada sivillerin askerlere üstünlüğü olumlu bir netice vermiştir. Fakat çoğu zaman bu böyle olmamıştır. Askerler siviller tarafından izole edilip, kenara itildiği zaman asker sivil arasındaki diyalog kopukluğu birtakım yanlış siyasetlerin ortaya çıkmasına ve stratejik boşluklara sebebiyet vermiştir. Başka bir deyişle, geriye sadece siyasetsiz ve stratejisiz bir operasyon kalmıştır. Irak'daki başarısızlığın temel sebebi budur.

İsrail'e verilen mutlak destek de başarısızlıklarda önemli bir rol oynamaktadır. ABD'nin kendi menfaatlerini gözetmeden politikaları İsrail lehine belirlemesi hatalara yol açmaktadır. Filistin sorununun çözümlenmesinin Ortadoğu'daki ortamı ve terörizm ile mücadeleyi kolaylaştıracağı bir gerçektir. ABD ise bu durumu düzeltmek için adım atmamaktadır.

Ancak bugünkü Amerikan yönetiminin bu hatalardan dönme eğilimini yavaş yavaş göstermeye başladığını görüyoruz. Bunlardan bir tanesi müttefikleriyle ilişkilerini düzeltme çabası içine girmesidir. Avrupa ile ve bu çerçevede Türkiye ile ilişkilerini düzeltme çabası gayet bariz şekilde ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği üyeleriyle bu konuda önemli bir mesafenin alındığını müşahade ediyoruz. Avrupa ile ilişkilerde mesafe almak daha kolay olmaktadır. Çünkü çok katmanlı bir ilişki söz konusudur. Avrupa ile Amerika arasında çok sıkı ekonomik ilişkiler, çok sıkı karşılıklı ekonomik menfaatler söz konusudur. Fakat Amerika ile Türkiye arasında o katman maalesef eksik kalmıştır.

ABD birden bire uluslararası örgütlere de önem vermeye başlamıştır. Bu arada Birleşmiş Milletler'e önem vermeye başladı. Amerika'da bu günlerde şöyle bir düşüncenin geliştiği seziliyor, "bunları karşımıza almaktansa bunlardan istifade etmek yollarını araştırmak daha yararlı olabilir". Birleşmiş Milletler'in barış gücü operasyonları konusunda da bunu seziyoruz. ABD bugüne kadar barış güçlerine fazla yardımcı olmamış ve hatta barış güçlerine inanmamıştı. Fakat bugün ABD,

Birleşmiş Milletler'in barış gücü çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler barış operasyonları bölümünün geliştirmekte olduğu barış güçleriyle ilgili yeni doktrine çok büyük katkıda bulunmaktadır. Ancak zaman zaman şunu da görüyoruz; Birleşmiş Milletler'in doktrin geliştirme çabasında ABD'nin işin içine çok aktif olarak girmesinden sonra, bunun hukuki tarafının biraz ihmal edilmeye başlandığını, Birleşmiş Milletler hukukunun ihmal edilmeye başlandığını, gene işin operasyonel tarafına ağırlık verilmeye başlandığını görüyoruz.

Bush hükümetinden sonra da bu süreç devam edeceğe benziyor. Ancak 2023'e kadar daha etkili olunabilmesi için, dünya politikasında Amerika'nın daha etkili olabilmesi için bazı şeyleri kendi içinde başarması gerekmektedir. Clinton hükümeti zamanındaki gibi dış politikada yumuşak güce önem vermesi gerekiyor. Uluslararası örgütlerle işbirliğini sıklaştırması gerekiyor. İsrail lobisinin etkisinin azaltılması ve Filistin meselesinin çözümünün kolaylaştırılması gerekiyor. Sivil iktidar-asker diyaloguna süreklilik kazandırılması ve bunun fonksiyonel hale getirilmesi ve belki de kurumsal bir revizyona gidilmesi gerekiyor. Bunları yaptığı takdirde ABD etkisini arttırabilir ve uluslararası ilişkileri daha kolay şekillendirme yollarını bulabilir.

Ergin YILDIZOĞLU (Gazeteci-Yazar)

2023'e bakarken ve Amerika'nın jeopolitiğini bunun içinde saptamaya çalışırken şöyle bir zorlukla karşılaştığımı düşünüyorum. Lineer bir dönemde değiliz. Çok dinamik bir dönemdeyiz. Her şey çok hızlı değişiyor ve yerleşmeden bir daha değişmeye başlıyor. Şöyle bir geriye doğru gidip kendimizi 1995'e, 1996'ya götürelim o zaman tasarladığımız bir gelecek vardı. Küreselleşmenin geleceği hakkında hiçbir kuşku yoktu. Asya krizi durumu değiştirmeye başladı. Küreselleşme karşıtı hareketler devreye girmeye başladı. Sonra 11 Eylül oldu. Son zamanlarda, Neal Ferguson gibi tarihçilerin ya da Financial Times yazarlarının ya da Morgens'tan ve Dean Vetersan baş ekonomisti Deference Roce gibi yazarların küreselleşmenin bundan sonra sonunun gelebileceğini, hatta geldiğini bir geçiş dönemine girmekte olduğumuzu, bir dönüşümler dönemine girmekte olduğumuzu biraz korkuyla, biraz belirsizlikle ifade ettiklerini görüyoruz. En azından doğrudur yanlış saptaması yapmak yerine, belli ki çok kritik bir noktaya gelmeye ve yeniden geleceğimizi düşünmeye başladık.

Gerçekten de son 1-2 yıldır basında çok sık karşılaştığımız ve giderek yoğunlaşan bazı haberlere baktığımızda, bir sıkışma oluştuğunu görüyoruz. Bunu üç noktadan izlemek mümkün. Birincisi; ekolojik ve iklimle ilişkin sorunlar artık çok

yakıcı bir hal almaya başladı. Önümüze çıkan projeksiyonlar, önümüzdeki 10-15 yıl içinde bir geri dönülemez noktayı geçmek üzere olduğumuzu bize söylüyor. Bu öyle bir süreç ki, lineer düşünülemez bir süreç ve nitekim Pentagon'un bu konuda yaptığı bir çalışma tamamen dinamik sistem üzerinden yaklaşarak, yüzyılda olması beklenen gelişmelerin birden bire 5-6 yılda olması halinde, yani bir sistem çöküşü halinde ne yapabiliriz sorusuna cevap arıyor. Böyle bir dinamik ve ne olacağını pek de bilemediğimiz bir durum mevcut. Bir ekolojik kriz eğilimi giderek yoğunlaşıyor. Bunun jeopolitik bağlamda ciddi sonuçları var; su gıda ve kıyı sorunları gibi. Kaynaklar üzerinde başlayan, yani Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra kaynak savaşları diye tanımlamaya başladığımız yeni jeopolitiğin çok daha sıkışması ve enerjiden daha başka alanlara gitmeye başlaması söz konusu. Böyle bir durumda devletlerin üzerlerine gelen basınçtan dolayı yaşayamaması yani dahi çökmeye başlaması söz konusu.

Ekonomik anlamda da çok ciddi problemlerle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Küreselleşme ile birlikte başlayan mali genişleme, büyük kapasite fazlası sorununu aşma çabasıyla birlikte şişen kredi piyasaları, bugün bizi çok garip bir durumla karşı karşıya getirdi. Türevler artı kredi piyasalarına baktığımız zaman, 250-280 trilyon dolarlık bir hacimden bahsettiğimizi görüyoruz. Dünya ekonomisinin altında reel ekonominin bu hacimle alakası, yani orantılı alakası son derece zayıflamış durumda. Ayrıca kullanılan enstrümanlar son derece istikrarsız enstrümanlar ve doların geleceği bu kredi köpüğünün nasıl çözülebileceği ile çok yakından ilgili. Çökmesi halinde bir tür dolar geleceği, avro geleceği düşünmek mümkün. Bir ekonomik krizle karşı karşıyayız ve bu krizi 1929 krizine benzetebiliriz. 1929 krizi özellikle Amerika'da yaşanmasına rağmen tüm dünyaya yayılmış ve kriz aşılırken karşımızda yeni bir hegemonik gücün yükseldiğini ve dünya piyasalarında düzen empoze etmeye başladığını görmüştük. Bu çapta kredi köpüklerinin ve küresel sistemin, ticari sistemlerin çökmesiyle birlikte ortaya çıkabilecek krizlerin, jeopolitiği değiştirme özellikleri vardır.

Buradan jeopolitiğe geçerse, jeopolitikte de gerçekten çok ciddi değişikliklerle karşı karşıya olduğumuzu görebiliriz. Bu salt Soğuk Savaş sürecinin bitmesi ile ilgili değildir. Gerçekten Soğuk Savaş süreci Amerika'yı, yani en güçlü aktörü ciddi bir dış politika paradigması ile karşı karşıya bıraktı.

Esas sorun 1997'den sonra önemli bir boyut kazanmaya başladı. Hegemonyacı bir güç iki ayak üzerinde durabilir. Bir tanesi şiddete dayanır. Diğeri ise kabul edilmeye dayanır. Bu, esas olarak Gramsci'den gelen bir tariftir. Daha sonra Prof. Nice tarafından yumuşak güç-sert güç olarak daha bir tanınabilir hale getirilmiştir. Esas olan bu iki ayaktır. Amerikan ekonomisinin Soğuk Savaş'tan son-

ra 1997'ye kadar olan gidişatında yumuşak gücünde pek bir sorun olmadığını görmek mümkün. Yeni ekonomi, teknolojik önderlik, uluslararası topluluk liderliği, tabii ki 1991 Körfez Savaşı'nın getirdiği prestij bunda etkili olmuştur. Fakat 1997'den sonra küreselleşme projesine karşı yönelmeye başlayan yaklaşımlar, Amerikan ekonomisinin giderek sıkışmaya başlaması, yumuşak güç ayağının geleceğinin gerçekten ciddi bir sorun alanına dönüştüğünü gösterir. Nitekim Amerika'daki büyük çok uluslu şirketlerin ve Hollywood'dan televizyon dizilerine kadar birçok Amerikan ikonunun dünyadaki prestijini kaybettiğine ilişkin raporları, haberleri okuyoruz. Yumuşak güç gerilerken, hegemonyayı ayakta tutabilmek için yeni muhafazakarların devreye girmesi tesadüf değil. Aslında bu süreç daha Madeleine Allbright zamanında başlamış bir süreçtir. Amerika'nın vazgeçilmez ve herkesten daha güçlü olduğu ya da dünyanın en güçlü ordusunun bir şekilde kullanılması gerektiği gibi düşünceler olmuştur. Bu lider güç durumunu koruyabilmek için, askerî ve siyasi basınçlarla imkanlarını daha çok kullanmaya doğru yol aldı. Şimdi, neo-konservatifler formüle ettiği sözkonusu yönelimin sancısını yaşıyoruz. Dolayısıyla jeopolitikte böyle bir problemke karşı karşıyayız.

Üç kriz eğilimini bir araya koymaya başladığımızda tatsız bir durum ortaya çıkıyor. Çünkü, ekolojik problemlerin ağırlığı, ister istemez askerî güçlerin önem kazanmasına yol açıyor. Kaynak savaşlarına önem kazandırmaya başlıyor. Göç hareketlerinin sınırlandırılmasını, çöken ülkelere müdahale etmeyi ön plana çıkarıyor. Bu sıkıcı ve zor bir konjonktür, Ancak, sadece Amerika açısından değil, dünyanın geri kalanı açısından da çok zor bir konjonktür. Çünkü, açıkçası hegemonyacının altında yaşamak tatsız bir dünyadır, ama hegemonunu kaybetmeye başlayan ve dağılmaya başlayan bir dünyada yaşamak iyice tatsız olur Çünkü, nereden neyin çıkacağı belli değildir. Geçen sefer, bu durum iki büyük savaş ve faşizm gibi maceralar getirmişti.

Amerika'nın bu durum içindeki konumuna bakarsak, yeni güçlerin yükseldiğini görüyoruz. Latin Amerika'daki çekici gücünde bir zayıflama var. Enerji açısından gerçekten bağımlılığı artmaya devam ediyor. Dolayısıyla enerji stratejisi açısından bu ilişkiyi, nasıl yöneteceği belli değil Finansal bağımlılığa değindim, bunun aşılması çok zor gözüküyor. Amerika'yı askerî yayılması da bir problemle karşı karşıya getirdi. Teknolojik üstünlük askerî alanlarda bir yere kadar hakimiyet getiriyor. Asker postali bir noktadan sonra arazide olmak zorunda. Son Bush döneminde oluşmaya başlayan sorunlar, Amerikan halkının içindeki geleneksel konsensüsün sarsılmaya başladığına dair kaygıları gündeme getirdi. En azından ben dışarıdan bunu izleyebiliyorum. Gelir dağılımının gittikçe bozulması ve sorun olması; din faktörünün özellikle liberal kesimler arasında problemler haline

gelmeye başlaması; yabancı düşmanlığının olmadığı Amerika gibi bir ülkede iç konsensüsün, sınıflar arası uzlaşma sorununu zorlamaya başladığı gözüküyor.

Amerika zaman ilerledikçe daha fazla parçalanmış bir dünya içinde olacak. Enerji, su ve gıda sorunları gittikçe zorluk teşkil edecek. Nüfus sorunlarının, demokratik sorunların gittikçe arttığı bir yerde olacak. Hegemonyacı bir gücün tüm bunları yönetebilmesi lazım ki, hegemonyacı bir güç olarak kalmaya devam etsin ve dünyanın geri kalanı onun liderliğini ve bir işe yaradığını kabul ederek hegemonyanın diğer tatsız taraflarını da kendi çıkarı açısından katlanmayı kabul etsin.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Önümüzdeki dönem Amerika açısından çok zor bir dönem olduğu gibi, küçük devletler açısından, özellikle stratejik bölgelerde bulunan devletler açısından da zor bir dönem olacak. Türkiye gibi ülkeler açısından kaynak, enerji, nüfus alanlarında kendi olasılıklarını yakından izlemesi, pekiştirmesi ve gelmekte olan ve geleceği kesin olan çok sıkışık konjonktürler karşısında esas olarak, öncelikle kendi iç güçlerine, ama özellikle kendi kaynaklarına yönelmesi gerekiyor. Çünkü devlet kapasitesi ekonomi kapasitesinden gelir, ordu kapasitesi de devlet kapasitesinden gelir. Böyle baktığımızda, ekonomik ve sosyal ilişkilerin devlete, devletin orduya yansıyabileceği bir noktada Türkiye'nin çok dikkatli davranması ve dikkatini kendi iç kaynaklarına çevirmeye başlaması gerektiğini düşünüyorum.

O. Faruk LOĞOĞLU

ABD önümüzdeki iki 10 yılda süper güç konumunu muhafaza edecek, ama tek güç olmayacak. Yine ABD önümüzdeki dönemde liderlik konumunu muhafaza edecek, ama hegemon bir güç olmayacak. ABD muhtemelen tek taraflı yaklaşımlardan çok taraflı yaklaşımlara yönelecek. Bu bağlamda, başta Birleşmiş Milletler örgütü olmak üzere bu tür kuruluşlara daha fazla ilgi gösterecek. Onlardan daha fazla istifade etmeye çalışacak. ABD bakımından bir başka nokta ise, güvenlik stratejisi bağlamında NATO merkezi bir rol oynamaya devam edeceği, ama bunun Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanındaki hamlelerini engelleme anlamına gelmeyeceği. Bir başka konu ise, -satur aralarında duyduk- Amerika bakımından belki de en büyük potansiyel tehdidi Çin'in oluşturacağı.

Türkiye-ABD ilişkileri bakımından ise, burada belki hepsini duymadık, ama orada sayın büyükelçimle birlikte, daha sonra da görev yapmış bir büyükelçiniz olarak şunları söylemek istiyorum: Türkiye-ABD ilişkileri önümüzdeki yıllarda da önemini muhafaza edecek. Siyasi, stratejik, ticari, özellikle enerjiye bağlan-

tılı sebeplerle bu ilişki devam edecek. Karşılıklı çıkarlar bakımından gerekli bir ilişki olduğu için, önemli kalmaya devam edecek. Ancak bu ilişkinin sağlam ve sağlıklı kalabilmesi için, karşılıklı özen ve ihtimam ihtiyacı her zaman gerekli olacak. Bu açıdan da, ilişkinin özelliklerinin karşılıklı olarak kamuoylarına iyi anlatılabilmesi gerekiyor. Kısa vadede ise, Amerika'nın Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığı bakımından bazı somut adımları gecikmesizin atması gerekecek. Çünkü Türkiye'de ABD'ye karşı derin bir rahatsızlık var. Diğer taraftan, 2023'te Avrupa Birliği üyesi bir Türkiye, ABD bakımından önemli ve aranan bir ortak olmaya devam edecek. Yine 2023'te, Türkiye demokratik ve laik yapısıyla ilgi odağı olmayı sürdürecektir.

Nüzhet KANDEMİR

Afganistan'da NATO'nun durumunu hiç parlak görmüyorum. Taliban ortadan kalkmış değil. Fırsatını bulduğu an başkaldıracak durumda ve bugün o başkaldırıyor. Kaldı ki, başta uyuşturucu maddeler olmak üzere Afganistan'daki çiftçilerin, toprağı işleyenlerin durumlarına acilen müdahale edilmediği takdirde, onların da Taliban gibi oradaki NATO güçlerine, Amerika ve diğer müttefik güçlere başkaldırmaları doğal olacaktır. Irak konusuna da değinmek istiyorum: Başından beri Irak'a silahlı müdahalenin karşısında oldum. Irak'ta uzunca bir süre görev yapmış olmam ve oradaki iç durumu değerlendirmemden ortaya çıkan bir muhalefetti bu. Bugün Irak'ta iç savaş eşiğindeki durumu bundan 3-4 yıl öncesinden gördüm. Maalesef Irak, şimdi ABD kongresi alt komitelerinde hazırlığı yapıldığı şekilde üçe bölünmek, parçalanmak durumuyla da karşı karşıya kalırsa bunun ne ABD'ye ne bölgeye ne de Türkiye'ye bir faydası dokunur.

PKK terörü ile mücadelede ABD'nin beklediğimiz desteği veremeyişi, ABD'nin oradaki bazı unsurları yani peşmergeleri bir nevi taşeron rolüne hazırlamasıyla çok yakından ilgilidir. Kuzey Irak'ta duruma bu yüzden yeterli ölçüde ve bizlerin beklentileri doğrultusunda müdahale edememek gibi çok ters bir durumla karşı karşıyadır.

İsrail lobisinden bahsedildi. Gerçekten de İsrail'in ABD genelinde çok büyük bir etkinliği var. Bu etkinliği dolayısıyla da Amerikan yönetimlerini etkilemek ve muayyen istikametlere sevk edebilmek imkanına, kabiliyetine sahiptir. Ancak tabii ki uluslararası ilişkilerde ne kadar büyük dost olursa olsun, ülkelerin ulusal menfaatleriyle bu dostlukları bir yerde birbirinden ayırt edebilmek gerektiği kanaatindeyim. ABD devamlı olarak kendini İsrail lobisinin arzuları istikametinde hareket etmek mecburiyetinde hissettiği ölçüde, bölgedeki zorlukların devamına katkıda bulunulacaktır. Onun için, bu hususa Amerikan yönetimlerinin çok dikkat etmesi ve iç politikayla dış politikayı birbirinden ayırt edebilmeleri gerekir diye düşünüyorum.

Ali KARAOSMANOĞLU

Çin'i ve Hindistan'ı ihmal ettiğimiz doğrudur. Müsaadenizle Çin'le ve Çin-Amerikan ilişkileri ile ilgili bir iki noktaya değinmek istiyorum: Gerçekten Amerika'nın dikkati yavaş yavaş doğuya kayıyor. Özellikle, Çin ile ABD arasındaki ilişkiler çok suretle gelişme eğilimi gösteriyor. Özellikle, ekonomik ilişkiler ve teknolojik alışveriş hızla yoğunlaşma eğilimi içinde. Bunun iki muhtemel sonucuna, değinmekte yarar görüyorum. Bir tanesi, önümüzdeki 10 yıllarda Amerika'nın dikkati Avrupa ve Avrupa'nın mücavir bölgelerindeki güvenlik sorunlarından Çin ve Asya Pasifik bölgesine kayabilir. Avrupa'nın, artık kendi güvenlik bölgeleri üzerinde daha fazla çalışması gerekecektir. ABD de Avrupa Birliği'nin bu bakımdan güçlenmesini istemekte ve Türkiye'nin de Avrupa Birliği üyesi olmasını bu bakımdan desteklemektedir. Ayrıca bölgesinde ve dünyada tek laik, demokratik bir rejime sahip olduğu için Türkiye'nin, bir model olarak da Avrupa'nın çevresindeki bölgelerde yapıcı bir rol oynayacağına inanmaktadır. Bunun gerçekleşmesi Amerika'nın Asya Pasifik bölgesine kaymasını kolaylaştıracak ve bir anlamda gözü arkada kalmayacaktır. İkinci önemli sonucu ise, Çin'le ekonomik ve teknolojik ilişkilerin gelişmesinde, aynı Avrupa ile ABD arasında olduğu gibi çok katmanlı bir ilişkiye doğru gidiş söz konusu olabilir. Amerika ile Çin arasında anlaşmazlığın bir çatışmaya doğru tırmanması halinde, ekonomik ilişkiler çok yumuşatıcı bir rol oynayabilecek ve silahlı çatışma olasılığı iyice azalacaktır.

Ergin YILDIZOĞLU

Özellikle göz önünde bulundurmamız gereken faktörlerden bir tanesi, ülke ekonomisinin ve sosyal yaşamın dış şoklara daha dirençli hale getirilmesidir. İkinci nokta, küreselleşme sürecinin dünyayı gerçekten yönetilemez bir hale getirmeye başlamış olmasıdır. Ülkelerarası farklılıklar, kendi içlerindeki gelir dağılımları ve kültürel farklılıklar değişmeye, derinleşmeye başladı. Etnik problemler ve dinî çatışmalar gittikçe arttı. Dolayısıyla, bu açıdan demokrasinin geleceği de çok tehlikeli. Karşı karşıya olduğumuz sorunlar, özellikle de ekolojik sorun bu açıdan çok önemli. Bu hiçbir ülkenin tek başına çözebileceği bir sorun değil. Uluslararası işbirliği gerekir. Gezegenin hayatı söz konusu olduğu yani yaşamın varlığı veya yokluğu söz konusu olduğu bir noktada bir türlü işbirliği yapamayan ülkelerin daha az hayati sorunlarda nasıl iş yapabileceğini gerçekten merak ediyorum.

Şükrü ELEKDAĞ (CHP İstanbul Milletvekili, Emekli Büyükelçi)

19'uncu yüzyıl için Alman yüzyılı derler, 20'nci yüzyıl için Amerikan yüzyılı derler. Şimdi Batılı uzmanlar 21'inci yüzyıl için Çin ve Hindistan'ın öncülüğünde Asya yüzyılı olacak diyorlar. Asya ülkeleri gerçekten, hem nüfus, hem teknoloji,

hem ekonomi açısından Batı ülkelerini teker teker geçmeye başladılar. Çin şu anda İngiltere'yi geçti, çok yakında Almanya'yı geçecek, 2030'da Japonya'yı geçecek, 2040'da Amerika'yı geçecek, 2050'de kişi başına milli gelirden de Amerika'yı geçecek. Teknoloji açısından da olağanüstü gelişmeler sağlıyorlar. Bugün nükleer silahlara sahip devletlerden sadece bir tanesi Amerika kıtasında, iki tanesi Avrupa kıtasında, Rusya'yı da Asya'da sayarsanız Rusya, Kuzey Kore, Çin, Hindistan, Pakistan ve İsrail Asya kıtasındadır, İran'da nükleer silah edinirse 7 tanesi Asya kıtasında olacak. Dengeler değişiyor, dünya dengeleri değişiyor. Peki, Asya ülkelerinin Batı'ya nazaran eksikleri yok mu? Japonya'yı, bir ölçüde Hindistan'ı bir tarafa bırakırsanız, Asya ülkeleri henüz daha demokratik devrimlerini tam yapabilmiş değiller. Avrupa'nın ve Amerika'nın üstün tarafı, halk iradesine dayalı rejimlere sahip olmaları. Türkiye'nin de avantajı belki ekonomide ve diğer bazı alanlarda Asya ülkelerinin bir bölümünün gerisindeyiz, Avrupalıların gerisindeyiz, ama demokratik devlet düzenini benimseme açısından çok önemli bir avantajımız var. Türkiye bütün bu bölge ülkeleri içinde ve bulunduğu bölgedeki ülkeler içinde demokratik ve laik tek ülkedir. Bir özelliğimiz de Atatürk'ün çizgisinde izlediğimiz dış politika sayesinde 83 yıl boyunca bu bölgede savaşa girmemiş tek ülkeyiz. Bölgede barışı koruyabilmiş tek ülke Türkiye'dir. Bu özelliğimizi dikkate almamız lazım.

Peki, ne yapabiliriz? Türkiye'nin en önemli ihracat kalemi demokrasidir. Biz demokrasiyi bölgeye ihraç ettiğimiz takdirde, hem Türkiye için, hem bölge ülkeleri için çok büyük bir avantaj sağlamış oluruz. Çünkü, dünyada şimdiye kadar demokrasiler arasında hiç savaş çıkmamış. Eğer biz bölge ülkelerini demokratik ülkeler haline getirirsek, bu bölgede de barışın ve istikrarın yerleşmesine önemli bir katkıda bulunmuş oluruz. Türkiye bugün bütün NATO ülkeleri içinde komşuları arasında otoriter-totaliter rejimlerin bulunduğu tek ülkedir. Bundan kurtulmanın bir yolu da demokrasiyi bölgeye ihraç etmektir. Neticede bütün Batı ülkelerinin yararlandığı, bir tek Türkiye'nin yararlanmadığı "*peace dividend*" denilen barış payından yararlanmış oluruz. Bugün biz GSMH'mizin yaklaşık yüzde 4,5'ini savunmaya ayırıyoruz. Batı ülkelerinde bu yüzde 1,5'e indi. Almanya yüzde 1,5'ini ayırıyor, Kanada yüzde 1,5'ini. Bazı ülkelerde ise bu rakam en çok yüzde 2.. Biz gayri safi milli hasılamızın yüzde 1'ini savunmadan tasarruf etsek, bu yıllık 4 milyar dolar yapar. 4 milyar doları eğitime, sağlığa, sosyal harcamalara ayırırsanız Türkiye'nin görünümünü değiştirir.

Bunların dışında Türkiye'nin içinde gerçekleştirmemiz gereken bazı reformlar var. Bunları başarabilirsek eğer, Türkiye gerçekten 2023 yılında çok büyük ve güçlü bir ülke olarak ortaya çıkar. Bugün Türkiye ekonomik gayri safi milli hasıla açısından dünyanın en büyük 20 ülkesinden birisidir. Fakat insan gelişme endek-

sinde 88'inci sıradayız. Türk vatandaşları zengin bir ülkenin fakir çocuklarıdır. Çünkü, devletin geliri, olanakları, kaynakları halkın yararına yeterince kullanılmıyor. Gelir dağılımı adaletini sağlayamıyoruz. Bölgesel dengesizlikleri gidere-miyoruz. Bugün Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayan bir vatandaşımız kuzey-batısında yaşayan, ortalama olarak 16 yıl daha az yaşıyor. Milli gelir dağılımı Kocaeli'ne 16 bin dolar, Şırnak'a 1800 dolar şeklinde. Türkiye'nin çok kapsamlı bir sosyal ekonomik reforma ihtiyacı var. Bunu yapmak için de, Türkiye'yi bağımlılıktan kurtaracak bir sistem gerekli. IMF'ye en uzun bağımlı kalan tek ülke Türkiye'dir. Dünyada yüzde 6,5 faiz dışı fazla vermek zorunda bırakılan tek ülkedir. Böyle yaparsanız kaynaklarınızı kalkınmaya harcayamazsınız. Türkiye, Atatürk'ün koyduğu tam bağımsızlık ideali hedefine ulaştığı zaman ekonomide, dış politikada ve diğer alanlarda bu başarıları sağlayacak.

Onur ÖYMEN (CHP İstanbul Milletvekili, Emekli Büyükelçi)

2020'li yıllardaki dünya ve aynı zamanda bunu dikkate alarak Türk-Amerikan ilişkilerini ele alacağım. 2020'lerdeki dünya her halükârda çok kutuplu bir dünya olacak. 19'uncu asır İngiltere asrı idi, 20'nci asır Amerika'nın oldu, 21'nci asır zannediyorum Asya devletlerinin asrı olacak. Geleceğe yönelik yapılan tahminler bunu ortaya koyuyor. Bu dönemde her halükârda Çin, dolar üzerinden hesap edildiği takdirde geliri Amerika'nın arkasında iki numarada olacak, ondan sonra Hindistan gelecek, onun arkasından muhtemelen Endonezya ve, Brezilya gelecek. Asya devletleri ve Latin Amerika devletleri her halükârda Avrupa'daki önde gelen devletlerin önüne geçecekler. Çin tabiatıyla önemli bir unsur olarak ortaya çıkıyor. Avrupa Birliği Çin karşısında eğer hakikaten kuvvetli bir birlik kuramazsa, tam anlamıyla ayakta durması ve daha doğrusu Çin siyasi ve aynı zamanda ekonomik rekabetine karşı koyması son derece zor olacaktır.

Demek ki 2020'li yıllarda değişik bir dünya düzeni olacak. Amerika hegemon değil, ama yine bir numara olacaktır. Amerika'nın karşısında koalisyonlar oluşabiliyor ve dünya dengelerinde bu çok değişik durumlar yaratabiliyor. Dünyanın yapılanması değişiyor ve güç merkezi Asya'ya kayıyor. Böyle bir dünya içinde yaşayacağız. Bu tahminler esas itibariyle Amerika'nın yaptığı tahminler. Onun için, Amerika 11 Eylül'den sonra ortaya çıkarmış olduğu ulusal güvenlik stratejisinde, işte bunları dikkate alarak birtakım önlemlere yönelmiştir. Amerika diyor ki, "21'inci asırda bir numaralı devlet olmayı muhakkak korumam gerekiyor" diyor. Bunun için de ulusal güvenlik stratejisini, önleyici stratejiyle destekleyip dünya kalpgahına hâkim olmak için harekete geçmiştir. Dünya kalpgahı biraz yer değiştirmiştir. Orta Asya'dan Körfez bölgesine kaymıştır. Büyük Orta Doğu projesi de bu bölgelere hâkim olma hedefini güdüyor. Fakat maalesef her halükârda

gelecekte Amerika bu hedeflerini gerçekleştirmeyecek. Tabiiyla Irak'ta başarılı bir durum ortaya çıkabilseydi, Lübnan'daki durum bu kadar felaket olmasaydı her şey farklı olabilirdi. Belli ki Amerika önlemek istediği durumla karşı karşıya kalacak. 20'nci asırda tek başına bir hegemon devlet olmayacak.

Türkiye, Amerika ile olan ilişkisinde şu 6 temel noktayı dikkat alması lazım. Amerika'nın her halükarda, ne büyük Orta Doğu projesini, ne de yeni ulusal güvenlik stratejisini sürdürebileceğini zannetmiyorum. Bunları zaten dünya da pek benimsemiyor. O bakımdan Amerika'nın iki veya üç sene içinde bu yaklaşımlarının değişmesi ve "soft power" a, daha doğrusu diplomasiye, hukuka, ikili ilişkilere, uluslararası kuruluşlara, NATO'ya daha fazla önem vereceğini zannediyorum. Her halükarda önümüzdeki yıllarda Amerika bu istikamete bir geçiş yapacak, ama o zamana kadar Türkiye'nin Amerika ile ilişkilerini düzgün bir şekilde yürütmesi gerektiği kanaatindeyim. Türkiye muhakkak ki Amerika ile bağlarını hiçbir zaman koparmayacak, en üst düzeyde ilişkiler muhakkak ki Türkiye'nin yararına olacak. Fakat bunu yaparken, aynı zamanda da ilişkilerini uzun vadeli ve karşılıklı çıkar temelinde olması gerekiyor.

AVRUPA BİRLİĞİ'NE İLİŞKİN ANALİZLER – 10 Ekim 2006.....

Deniz ALTINBAŞ (ASAM Avrupa Uzmanı)

-AB'nin Vizyonu ve Türkiye ile İlişkileri

Özellikle son günlerde yaşanan gelişmeler, "acaba üyelik için gerekecek kriterlerin ne kadarını gördük" sorusuna dikkatleri çekmişken, ben de sunumumda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin genel bir çerçevesini çizmeye ve bu arada Avrupa Birliği'ni, küresel düzlemdeki yeriyle birlikte, kendi içinde incelemeye çalışacağım. Bilindiği üzere Avrupa Birliği "sui generis", yani kendine özgü bir yapıya sahip. Avrupa Birliği'nin ortak bir marşı, bayrağı ve tek bir para birimi mevcut. Ancak yapısı, ne ulus-üstü, ne de ulus-devlet düzeyinde. Farklı alanlarda farklı düzeyler var. Örneğin; dış politika alanı ulus-devlet, tarım politikaları ise ulus-üstü düzeyde.

Dışarıdan homojen bir yapıya sahipmiş gibi görünse de, aslında Avrupa Birliği içinde birbirinden farklı tarzlar ve akımlar bulunmaktadır. Çok çeşitli gruplamalar yapmak mümkün, Her ne kadar bir Doğu Avrupa ülkesi olsa da, nüfus yoğunluğu ve dolayısıyla diğer doğu ülkelerine oranla etkinliğinin daha fazla olması sebebiyle Polonya'yı ayrı olarak ele aldım.

İngiltere, hiçbir zaman kıta Avrupa'sının bir parçası olmamıştır. Çünkü, kendisini hep Avrupa'dan farklı ve üstün görmüştür. Ulus-devlet ve bağımsızlık geleneğinin çok güçlü olması, Avrupa Birliği entegrasyon süreci içinde İngiltere'nin dışarıda kalmayı tercih etmesine neden olmuştur. İngiltere'den beklediğimiz, Amerika'nın yanında, Avrupa Birliği'nin uzağında ve siyasi bütünleşmenin dışında yer almaya devam etmesidir.

Fransa'ya baktığımızda, Fransa'nın ulus-devlet ve egemenlik hassasiyetlerinin aslında İngiltere ile çok benzer olduğunu görüyoruz. Fakat Fransa'nın, Almanya'yı bütünleşmiş bir Avrupa Birliği içine hapsedme isteği, ulusal egemenliğinden fedakarlık etmesini gerektirmiştir. Önce iki Almanya'nın birleşmesi, arkasından 2004 yılındaki büyük genişleme, Fransa'nın liderlik pozisyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Fransadan beklenen, Avrupa Birliği içindeki liderlik rolünü yeniden ele geçirebilmek için aynı eğilime devam etmesidir. Ancak bu sefer halkın itirazlarını da dengelemek zorunda olduğunu görüyoruz. Almanya'ya geldiğimizde, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz itibarını silmek amacıyla, ilk yıllarda Avrupa Birliği içinde Fransa'nın liderliğine boyun eğdiğini söyleyebiliriz. İki Almanya'nın birleşmesi, Almanya'ya hem temsil açısından, hem de ekonomik açıdan Avrupa Birliği içinde üstünlük kazandırmıştır. 2004 genişlemesi ile Doğu Avrupa ülkelerinin liderliğini üstlenmiştir. Almanya'nın yeni yönetimi ile Amerika'nın yakınlaşma süreci içinde olduğunu görüyoruz. Öte yandan Avrupa Birliği dışında da etkinlik arayışı içinde. Örneğin; Afganistan müdahalesinde yer aldı, Birleşmiş Milletler konseyinde daimi üyelik arayışı içinde ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmiş durumda. 11 Eylül sonrasında dönemin şansölyesi Schröder, "savaş sonrası dış politikamızı bırakmanın vakti geldi" demişti. Bu sözler, aslında Almanya'nın pasiflikten çıkacağına sinyalleri idi. Almanya'nın Rusya ile ilişkilerinde Avrupa Birliği'ni bypass ederek, enerji sorununu çözme girişimi önemli bir örnektir. Hatırlanacağı gibi Avrupa Birliği enerji konusunda Rusya ile sıkıntı yaşarken, Almanya Rusya ile yakın ilişkilerini kullanarak bir gaz anlaşması yapmıştı. Bu, aynı zamanda Almanya'nın Avrupa Birliği'ne bağlılığının da sorgulanmasını gerektiren bir durumdur.

Baltık ve Doğu Avrupa ülkelerine baktığımızda, burada Avrupa Birliği üyeliğinin "her şeye rağmen üyelik" denecek kadar büyük ve belki de başlıca ulusal hedef olduğunu söylemek mümkündür. Bu ülkeler Avrupa Birliği içinde ikinci sınıf ülke konumundan çıkma mücadelesi vermeye devam edeceklerdir. Rusya hâlâ tehlike olarak görülmektedir. "Avrupa Birliği yutmazsa Rusya yutacak" düşüncesi, bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne bağımlılıklarının aslında temel sebebi. Ancak Avrupa Birliği tek başına yeteri kadar güven vermediğinden, Amerika özellikle güvenlik boyutu bakımından önemli bir destek, hatta güvence olarak görülüyor.

Polonya'ya baktığımızda, Polonya'nın Doğu Avrupa ülkelerinin en büyüğü olduğunu görüyoruz. Avrupa Birliği içinde sesini yükseltme cesaretine sahip yeni üyelerden. Almanya ile yakın ilişkileri, Polonya'yı Avrupa Birliği içinde daha önemli bir konuma getiriyor. Almanya ile birlikte yeni üyeler bloğunun liderliğini üstlenmiş durumda. Ancak biraz önce değindiğim gibi, Almanya'nın Avrupa Birliği'ni ve ortağı Polonya'yı baypas ederek Rusya ile, Polonya'nın da aleyhine olacak bir enerji anlaşması imzalaması bir kriz yaratmıştı. Bu kriz, ikili ilişkileri son dönemde olumsuz yönde etkilemiştir.

Genişlemeye baktığımızda, genişleme Avrupa Birliği'nin en önemli dış politikasıdır. Belki de şimdiye kadar en başarılı olmuş olan ortak politikalarından biridir. Tabi ki genişlemenin hem olumlu hem olumsuz yanları mevcuttur. Olumlu yanlarına baktığımızda, Avrupa Birliği'nin nüfusunun artmış olduğunu görüyoruz. Coğrafi bir bütünlük sağlandığını görüyoruz. Buna kıtasal bütünlük de diyebiliriz. Şu anda zaten dünyanın en büyük tek pazarı, büyümüş oluyor. Yeni kontrol alanlarına sahip oluyor. Bu da, Avrupa Birliği'nin küresel güç olma yolunda ilerlemesine sebep oluyor. Olumsuz yanlarına baktığımızda, genişleme öncelikle mali bir külfet. Tabi ki bunu üye olan ülkenin durumuna bağlı olarak söyleyebiliriz. Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği çok büyük mali külfet olmuştur. Ancak Norveç üye olmaya kalkarsa bunun aynı şekilde olacağını söyleyemeyiz. Ülkeler, sorunlarıyla birlikte Avrupa Birliği'ne üye olduklarından, Avrupa Birliği'nin mevcut sorunları da katlanmış oluyor. Üye sayısı arttığından karar almada da zorluklar yaşanıyor. Çünkü, birbirinden farklı ulusal çıkarların birleştirilerek ortak politika üretilmesi zorlaşıyor. Özellikle ekonomik açıdan yetersiz olan yeni üyelerle birlikte, göç akımından korkulması hemen hemen her genişleme sürecinde yaşanan bir sorun. Önümüzdeki döneme baktığımızda, genişlemenin Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Batı Balkanlarla birlikte devam edeceğini söyleyebiliriz. Genişlemenin Türkiye, Ukrayna, Gürcistan ve belki Moldova ile tartışma boyutunda devam etmesini bekleyebiliriz. Bu tartışma içindeki en önemli konular ise, "genişleme yorgunluğu" ile "hazmetme kapasitesi"dir. Bu noktada Avrupa Birliği'nin genişleme ile ilgili kararlarının hazmetme kapasitesi, uyum ya da kriterlerdence, daha çok siyasi olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Bunun en iyi örneği, Komisyonun olumsuz raporuna rağmen kabul edilen Yunanistan'dır.

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinde öncelikle karşımıza çıkarılan engelleri ele almak istiyorum. Birincisi Türkiye'nin büyüklüğü. Türkiye Avrupa'nın Almanya'dan sonra nüfus açısından ikinci büyük ülkesi. Temsil konusunda da ikinci büyük ülke olacak olması bir sorun olarak değerlendiriliyor. Türkiye'nin 50 yıldır entegrasyon süreci içinde olan ülkeler varken, çok sonradan dahil olup etkili ülkelerden biri olacak olması, Avrupa'nın özellikle büyük ülkeleri tarafın-

dan tepkiyle karşılanıyor. Örneğin; Fransa'nın önemli siyasetçilerinden François Bayrou'nun bir sözü var: "düşünebiliyor musunuz, Avrupa'nın en güçlü ülkesi en Avrupalı olmayanı olacak" diyor. İkinci engel olarak gösterilen nokta coğrafi gerekçe, yani Türkiye'nin Avrupa kıtasında olmadığı iddiası. Fakat bu noktada da Avrupa'nın sınırlarının coğrafi değil, siyasi olarak çizildiğini söylemek mümkün. Buna örnek olarak Malta ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin üyeliğini gösterebiliriz. Harita üzerinde baktığımızda, bir tanesi Afrika'ya, diğeri Orta Doğu'ya yakın olmasına rağmen bu iki adanın Avrupalılıkları tartışılmamıştı. Coğrafi gerekçenin bir başka boyutunu Türkiye'nin tehlikeli komşuları oluşturuyor. Irak, İran, Suriye gibi ülkelerin Avrupa Birliği tarafından komşu olarak istenmediği ileri sürülüyor. Kültürel gerekçe ise insan hakları, özgürlükler ve ülkede kadının konumu gibi alt başlıkları kapsıyor. Din boyutuna baktığımızda, Türkiye'nin üyeliği ile Avrupa'nın Hristiyan kimliği üzerine kurulmasının imkansızlaşacağı ileri sürülüyor. İslam karşıtlığının artmasından ve dolayısıyla Avrupa'daki Müslümanların entegrasyon sorununun büyümesinden endişe ediliyor.

Diğer bir nokta ise, tarihe referanslarda bulunulması. Bu bağlamda, Haçlı Seferleri ve Viyana Kuşatması zaman zaman hatırlatılıyor. Hatta "madem Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne alacaktık, o halde Viyana'yı neden savunduk?" bile deniyor.

Ekonomik külfet olması ve göç korkusu da diğer sebepler arasında. Önümüzdeki döneme baktığımızda; kültür, din, coğrafya ve benzeri sorunların tartışılmasına devam edileceğini tahmin edebiliriz. Sözde Ermeni soykırımı ve belki diğer soykırım iddialarının da gündemde tutulmasına devam edileceğini söyleyebiliriz. Avusturya Başbakanı Schüssel'in "üyelik olmaksızın müzakere" formülü ya da Türkiye'ye üyelik yerine komşuluk statüsü verilmesi konusu da tartışılmaya devam edecektir.

Müzakereler sürerse ve başarılı bir şekilde tamamlanırsa, bittikten sonra da iki farklı sorun karşımıza çıkabilecektir. Bunlardan bir tanesi Avrupa Birliği'nin hazmetme kapasitesinin bahane edilmesi olabilir. Bir diğeri ise, üye ülkelerde yapılacak referandumlarda Türkiye'nin reddedilmesi olabilir. Bu noktada hükümet değişiklikleri de aslında önemli. Türkiye'nin üyeliğine karşı olan siyasetçilerin iktidara gelmesi durumunda, kendi aralarında bu konuda işbirliğine gitmeleri daha kolay olacaktır. Türkiye ile ilgili olarak tartışılacak bir başka konu imtiyazlı ortaklık. Fakat bunun içi hâlâ tam anlamıyla dolu değil. Bunu Avrupalı liderler zaman zaman gündeme getirir de, ne olduğunu hiçbiri tam olarak açıklamış değil. Fakat imtiyazlı ortaklığın içindekilerin şunlar olduğunu söyleyebiliriz; mali yardımlar, savunma alanında yoğun işbirliği ve ılımlı vize uygulaması. Bunun karşılığında da Türkiye'nin standart yakalaması gerekmeyecek. Bu, aslında

“Türkiye’yi Avrupa Birliği üyeliğinden kendiliğinden vazgeçirebilmek için bir rüşvet midir” diye bir tartışma da söz konusu. Türkiye’ye yönelik gündeme gelebilecek bir başka statü ise, “imtiyazsız üyelik” ya da “boş üyelik” olarak adlandırabileceğimiz statü. Bunun adı üyelik olacak, fakat sadece kâğıt üzerinde kalacak. Çünkü, Türkiye serbest dolaşımın dışında kalacak, karar alma mekanizmalarına düşük etkiyle katılım sağlayabilecek ve bazı mali yardımların dışında bırakılabilecek.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne ihtiyacının Türkiye’de sorgulanması gerekiyor. Güvenlik mi, ideolojik mi, ekonomik mi diye sorgulanması gerekiyor. Belki şu soruyu da sormamız gerekiyor: Müzakere sürecinin sonunda Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğine hâlâ olumlu yaklaşıyor olacak mı?

Avrupa’nın önemli bir sorunu, göç ve İslam sorunudur. Bu ikisini birleştirmemin sebebi, Batı Avrupa’daki bir zamanların İtalyan, İspanyol ve Portekizli göçmenlerine artık göçmen denilmemesi. Göçmen kelimesinin sadece Avrupa dışından gelen ve çoğunlukla Müslüman olanlar için kullanılan bir ifade olması. Avrupa’daki geleneksel Yahudi düşmanlığının bir benzeri bugün Müslümanları da kapsıyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasi ile sağlanamayan yenik ve hastalıklı Avrupa milliyetçiliği sorununun çözülmesi gerekiyor. Aslında sorun, geçici-işçi Müslümanların kalıcı-vatandaş Müslümanlar haline gelmesi. Bunun temelinde de, Müslümanların asimile olmadan toplumun bir parçası olmak istemeleri yatıyor. Bu noktada aşırı sağın söylemlerinin merkeze kayarak meşrulaştığını görüyoruz. Yeni eğilimin, entegrasyon yerine asimilasyonun, çok-kültürlülük yerine homojen kültürün savunulması şeklinde karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu ise, bir kısır döngüye sebep oluyor. Dışlama ve asimile etme çabaları Müslümanların bazılarının radikalleşmesine ya da entegrasyona direnmelerine neden oluyor. Bu durum, yine dışlama ve ayrımcılığın artmasına yol açıyor.

Avrupa Birliği’nin 2007 vizyonuna baktığımızda, genişlemenin Romanya ve Bulgaristan ile gerçekleşeceğini, Anayasa’nın canlandırılması çabalarının artacağını, ekonomi ve bütçe sorunlarının tartışılacağını, şüphecilikle ya da Avrupa Birliği karşıtlığı ile mücadelenin önem kazanacağını söyleyebiliriz. Bu süreç içinde yeni tartışmalar da çıkabilecektir. Ulus-devletçilik düzeyine geri dönüş ya da en azından mevcut durumun muhafaza edilmesi isteği ile Avrupa kimliğinin nasıl oluşturulacağı gibi.

2007 sonrası vizyona baktığımızda, Anayasa’nın ya da kurumsal reformların gerçekleştirilmesini bekleyebiliriz. Genişlemenin mevcut adaylarla sürmesini bekle-

yebiliriz. Ulus-üstücülükten ulus-devletçiliğe kayışın gerçekleşmesini bekleyebiliriz. Özellikle Türkiye'nin üye olması durumunda değişik vitesler ya da üye sınıflarının ortaya çıkabileceğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan komşuluk politikalarının geliştirilmesi söz konusu olacaktır. Demokrasi ve şeffaflık konusunda adımlar atılmasını bekliyoruz. Halkın Avrupa Birliği yönetimine katılımının daha fazla sağlanmasını bekliyoruz. Bu, aynı zamanda şüphencilik ve Avrupa Birliği karşıtlığı ile mücadele konusunda en etkili adımlardan biri olacaktır. Milliyetçiliğin yükselişine ve kültürel farklılıkların gündeme gelmesine hazırlıklı olmamız gerekiyor. Çin ve Hindistan'ın yükselişi nedeniyle, Avrupa Birliği Amerika yerine, özellikle ekonomik ve kültürel olarak Asya'ya yönelebilecektir.

Avrupa Birliği'nin hedefine baktığımızda, bunun Amerika'nın yanında ikinci bir küresel aktör olmak ve küresel düzlemde siyasi güç olabilmek olduğunu görüyoruz. Ancak bu hedef için, ekonomik altyapı olmasına rağmen siyasi olarak zayıf olduğunu da görüyoruz. Çünkü, çok sayıda üyenin ulusal çıkarlarını birleştirmek, aslında çok büyük bir sorun. Öte yandan dış politika konusunda hiçbir ülke egemenliğinden fedakârlıkta bulunmak istemiyor. Bu da Avrupa Birliği'nin küresel düzlemde tek ses olmasını engelliyor. "Avrupa Birliği global bir aktör olabilir mi?" şeklinde bir soru sorabiliriz. Ancak Avrupa Birliği'nin Amerika'ya rakip olması zor görünüyor. Çünkü, Avrupa Birliği bir devlet değil, savaşı imkânsız hale getirmeyi amaçlayan bir inşa projesi, bir devletler topluluğu. Dolayısıyla karar alma mekanizması devletinki gibi değil. Diğer taraftan üye devletlerin halkları, çoğunlukla daha gevşek bir birlik istiyor. Milliyetçilik ve ulusal kimlikler yükselişte. Bu bakımdan Avrupa Birliği, ancak Amerika'nın yanında ikinci bir küresel aktör olabilecektir.

Bu noktada Avrupa Birliği ile Amerika ilişkilerine de bir göz atmakta fayda var. Avrupa Birliği içinde en Amerikan karşıtı ülke olan Fransa'nın gücünün azalması ve genişleme ile Amerikan yanlılarının sayıca artması önemli bir gelişme. Çünkü, Amerika'ya karşı olan ülkelerin sayısının giderek azaldığını görüyoruz. Bu bakımdan Avrupa Birliği, Amerika'ya rakip bir küresel güç olmak yerine, Amerika ile birlikte küresel güç olma amacını daha da benimseyebilecektir. Ancak Amerika ile Avrupa Birliği birbirine ihtiyaç da duyuyor. Amerika'nın askerî gücü Avrupa Birliği'nin üyelik ve mali yardım vaatleriyle diyaloga teşvik gücü birbirini tamamlıyor. Avrupa Birliği hemen hemen her alanda Amerika'nın gerisinde. Avrupa Birliği içinde Amerika'ya tepki ve Amerika ile işbirliği yapma isteği, aynı anda birlikte görülüyor. Fakat uzun vadede Amerika'nın tek taraflılığı ve hesap vermemeye devam eden tutumunun, Avrupa Birliği'nin Amerikan karşıtlığında birleşmesini mümkün kılabilir. Avrupa Birliği'ni bir devlet gibi düşünüp çıkarla-

rına baktığımızda, bir devletin en önemli ulusal çıkarının varlığını sürdürmek ve güvenlik olduğunu düşündüğümüzde bazı sorunların ortaya çıktığını görüyoruz. Güvenliği sağlama konusunda pek bir sorun yok. Avrupa Birliği'nin güvenliği, üyelerin güvenliği anlamına da gelecektir. Fakat varlığını sürdürme konusunda birtakım sorunlar görebiliyoruz. Çünkü, Avrupa Birliği'nin çıkarları ile üye devletlerin ulusal çıkarları her zaman birbiriyle örtüşmüyor. Avrupa Birliği'ne duyulan ihtiyaç, bağlılık ve bağımlılık her ülke için aynı düzeyde değil. Başlıca çelişki de Avrupa Birliği'nin bir devlet olmaması, üyelerin her birinin kimi zaman birbirleriyle çatışan ulusal çıkarlarının olması, ancak yine de bir devlet gibi hareket etmeye çalışmasıdır.

Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerinin geleceğini görmek için, tarafların birbirine ihtiyacı, birim değerler verilmiş bir matris üzerinden analiz edilebilir. Bu tür bir analizde, Doğu Avrupa ülkelerinin her açıdan Avrupa Birliği ile çıkar bağlantısı içinde iken, İngiltere için bu bağın çok daha zayıf olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Duruma Türkiye açısından bakıldığında ise, Avrupa Birliği'nin Türkiye için yaşamsal değerinin bulunmaması nedeniyle, üyelik konusunun tartışılır olmaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

Hüseyin KALAYCI (ASAM Avrupa Uzmanı)

-Avrupa Birliği'nde Azınlıklar ve Etnik Milliyetçilik-

Bugün size sunacağım konu Avrupa Birliği'nde azınlık politikası ve milliyetçi hareketler. Avrupa Birliği'ne dair birtakım endişeler var. Onların en başında gelen de "Avrupa Birliği Türkiye'yi böler mi, Türkiye'yi parçalar mı?" Bu soruya yanıt vermeye çalışacağım. Bu anlamda "Avrupa Birliği'nin sadece Türkiye değil, üye ülkeleri bölme, parçalama ihtimali var mı?" sorusuna da yanıt arayacağım. Genelde ayrılıkçı hareketlerin bir ülkedeki insan haklarına, bireysel haklara ve demokrasiye olan saygının en az olmasıyla ilintili olduğu düşünülür. Bu anlamda da sanki ayrılıkçılıkla demokrasi sorunu arasında birebir bağ varmış gibi düşünülür. Aslında bu şekilde baktığımız zaman, Avrupa Birliği'nde İspanya, İngiltere, Belçika, Fransa, İtalya gibi ülkelerde, eğer demokratiklerse, nasıl ayrılıkçılık sorunu ortaya çıkıyor, bu biraz kafa karıştırıyor. Bu anlamda hemen başta yanıtlamak gerekir ki, özellikle de ayrılma talebinin altında yatan demokrasi eksikliği ya da adalet sorunu değil, milliyetçiliğin kendisidir. Ancak, demokrasi ve adalet sorununun hiçbir şekilde önem teşkil etmediği düşünülmemelidir. Bunlar sadece ayrılıkçılara bir mazeret sunmakta, daha da azdırabilmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin bazısı, bu ayrılıkçılık sorununa yanıt verebilmek için

daha fazla özerklik tanımaya başlamıştır. Bunların başında da Belçika, İspanya ve İngiltere gelmektedir. Fakat bu 3 ülkenin Türkiye'den farklı bir yapısı var. Örneğin; İspanya zaten geçmişte de bölgesel bir devletçilik geleneğine sahipti. Son dönemde de demokratikleşmeyle birlikte Bask ülkesine ve Katalonya'ya geniş özerklikler tanımıştır. Hatta Katalanları ulus olarak tanıma yönünde adımlar atmıştır. Belçika da ilginç bir örnek oluşturuyor. Belçika kurulduğunda üniter bir devlettir, sonradan federasyona dönüştü. Ancak Belçika'nın farklılığı, egemen olan Valonlar, aslında nüfus olarak azınlık konumundalar. Üniter devlette hâkim grup Fransızca konuşanlar yani Valonlardı, ancak çoğunluğu oluşturan grup Flamanlardı. Federalleşme, bir anlamda tarihsel haksızlığın giderilmesi şeklinde gerçekleşti. İngiltere ise, yine imparatorluk geleneğinden dolayı zaten merkeziyetçi bir yapıdaydı. 1998'de de Avrupa Birliği'nin ve Amerika'nın baskılarıyla önce Kuzey İrlanda ile bir anlaşma imzalamış, sonra da 1998'de İskoç ve Galler'e eşit olmayan yetki devretmiştir. Fransa da, özellikle Avrupa Birliği'nden gelen baskılar nedeniyle Korsika'ya yetki devretmiştir. Fakat hemen yetki devrinden 1 yıl sonra, Anayasa Mahkemesi Fransa'nın üniter yapısına aykırı bularak bu yetki devrini iptal etmiştir. Fransa hâlâ üniter bir devlettir.

Avrupa Birliği'nin ulusal ve etnik azınlık politikasına baktığımızda, azınlıklara daha geniş haklar verilmesi yönünde adımlar atıldığını görüyoruz. Örneğin, ulusal ve etnik azınlıkların ve bölgelerin gittikçe yetkilerinin arttığı görülmektedir. Ancak yine de tutarlı ve standart bir ulusal azınlık politikası olmadığını söyleyebiliriz. Uygulama ülkeden ülkeye değişmektedir. Maastricht Antlaşması burada önemlidir, çünkü, Maastricht Antlaşması ile birlikte bir bölgeler komitesi kurulmuştur. Bu bölgeler komitesi yetki ikamesi (*subsidiarity*) dediğimiz ilkeyi benimsemiştir. Buna göre 3'lü bir yapı oluşmuştur. Birincisi Avrupa Birliği, diğeri üye ülkeler, diğeri ise bölgeler. Her biri kendi yetki alanına giren konuda söz sahibidir. "Bölgeler Avrupası" da sıklıkla kullanılan bir terimdir. Bu bölgelerin Avrupa'da artık üçüncü seviyede bir yönetim olduğunu göstermektedir. Bölgeler Komitesi, ulusal azınlık bölgelerine Avrupa Birliği içinde temsil olanağı sunmaktadır. Bölgelerin güçlü olduğu ülkelerde, artık siyasi partilerin ulusal olmaktan çıktığını, bölgesel olduğunu görüyoruz. Örneğin; Belçika'da hiçbir parti ulusal değildir, bütün partiler Flamanlar ve Valonlar arasında ayrılmıştır. Sosyalistler, liberaller, yeşiller iki gruba ayrılmıştır, yani bir ulusal Belçika partisi bulunmamakta. Benzer şekilde hızlı bir şekilde federalleşen ülkelerde, İspanya ve İngiltere gibi ülkelerde ulusal partilerin gücünü yitirdiğini ve daha çok bölgesel partilerin öne çıktığını görmekteyiz. Özellikle de koalisyonlar nedeniyle İspanya'daki bölgelerin özerkliği artabilmekte, zira, İspanya'da ulusal partilerin tek başına iktidara gelememesi nedeniyle koalisyona katılan bölgesel partiler temsil ettikleri bölgelerin sesi olabilmektedir.

Paradiplomasi konusuna gelince; bu yeni bir terimdir. Diplomasi ulus devletlerin hakimiyetindeki bir konudur, ancak son dönemde paradiplomasi dediğimiz ve bölgesel yönetimleri uluslararası aktörlere dönüştüren bir fenomenle karşı karşıyayız. Bu anlamda, paradiplomasi, ulus devletlerin uluslararası ilişkilerdeki tekelci konumunu kırmakta. Belki tamamen ortadan kaldırdığı söylenemez, ama milliyetçi bölgeler artık uluslararası platformda daha çok yer alabilmekte. Hiç şüphesiz ki, paradiplomasi altında yatan en önemli neden bölgesel milliyetçiliktir. Paradiplomasi güçlü olduğu Avrupa bölgeleri Katalonya, İskoçya, Flanders, Bask Ülkesi ve Valonya bölgesidir. Özellikle Avrupa Birliği içinde Avrupa parlamentosu ve bölgeler komitesindeki yetkilerin artması nedeniyle, bu bölgelerin yurtdışı temsilcilikler vasıtasıyla paradiplomasiye bulunduğunu görmekteyiz, en başta da bazı ticari anlaşmalar imzalayabilmekteler. Bir başka önemli nokta ise, paradiplomasi sayesinde Flanders bölgesi sadece İngiltere ile değil, İskoçya ile de anlaşma imzalayabilir, bölgelerin kendi arasında da birtakım ilişkileri söz konusu olabilir. Şimdiye kadar paradiplomasi etkin olduğu ülkelerin hepsinin federal bir yapıda olduğunu görmekteyiz. İspanya resmî olarak üniter bir devlettir, Anayasası'nda üniter olduğu yazsa da uygulamada tamamen federal bir ülkedir. Onun için, İspanya'yı da federal olarak adlandırmak gerekir. Bir ülkede bölgesel özerklik ne kadar artarsa, paradiplomatik faaliyet de o kadar artmaktadır. Geçmişte bazı bölgesel, yani milliyetçi bölgesel liderlerin AB karşıtı iken, son dönemde Avrupa yanlısı olduğunu görmekteyiz. Buna örnek olarak Galler Milliyetçi Partisi, İskoç Milliyetçi Partisi, Katalan Milliyetçi Partisi verilebilir. Bu partilerin hepsi geçmişte AB'ye karşı iken, şimdi AB yanlısı olmuştur. Ancak yine de son kertede Brüksel ile ilişkileri belirleyen üye ülkenin kendisi olduğu unutulmamalıdır.

Avrupa Birliği'nde azınlık haklarına değinecek olursak, sadece Avrupa Birliği'nde değil Birleşmiş Milletlerde de tutarlı bir azınlık tanımı bulunmadığını görürüz. Bu nedenle de AB'nin ve BM'nin tutarlı bir azınlık politikası yoktur. Uygulama ülkeden ülkeye değişmektedir. Aslında azınlıkların en sistematik şekilde korunduğu dönem Birinci Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti dönemi olmuştur. Bu dönemde amaç, kurulan ulus devletlerin toprak bütünlüğünü sağlamak olduğu için, azınlıklara ayrılımlarını engellemek için geniş haklar tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, vurgu birey temel insan haklarına kaymıştır, ancak Birleşmiş Milletler Şartı azınlıklara herhangi bir atıfta bulunmamıştır. O nedenle de şu ana dek tutarlı bir azınlık tanımlaması yapılamamıştır. Milletler Cemiyeti döneminde azınlıklara en geniş haklar tanınması asimilasyonu önlemek amacıyla taşınıyordu. Fakat özellikle Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra azınlıkların asimilasyonunu önleyici bir uluslararası norm geliştirilmiş ve azınlıklara olabildiğince özerklik tanıma yönünde bir eğilim baş göstermiştir.

Avrupa Birliği'nde ise, azınlıkların korunması 1993 Kopenhag Kriterleri ile ortaya çıkmıştır. Bu kriterlere göre, azınlıklara mensup bireylerin anadillerini öğrenmeleri veya anadillerinde eğitim görmeleri ve kamu görevlileriyle iletişimde anadillerini kullanmaları için gerekli koşulların sağlanması öngörülmüştür. Böylelikle Kopenhag Kriterleri ile azınlıklara saygı siyasi bir koşul haline gelmiştir. Bu anlaşma 1993 yılında imzalandığı için, 1993'den sonraki üye ülkelerin ya da üye olacak ülkelerin durumu zorlaşmıştır.

Azınlıklara dair en önemli anlaşma Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'dir. Avrupa Konseyi, AGİK'in girişimleriyle bu Sözleşme'ye öncülük eden kurumdur. Diğer bir sözleşme Avrupa Azınlık ve Bölgesel Diller Şartı'dır. Avrupa Birliği Türkiye'den bu iki Şartı da bir an evvel imzalamasını istemektedir. Üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olan bu Çerçeve Sözleşmesi, sadece Avrupa Birliği üyesi değil, diğer Avrupa Konseyi ülkelerine de azınlıkları koruma konusunda yükümlülük getirmektedir. Ulusal Azınlıkların korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi ve Avrupa Azınlık ve Bölgesel Diller Şartı'nın nasıl uygulandığı, artık Avrupa Birliği üyelik sürecinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Türkiye'nin bütün ilerleme raporlarında bu iki anlaşmayı da bir an önce imzalaması yönünde baskı vardır. Ancak ikili bir durum ortaya çıkmıştır. Örneğin; Çerçeve Sözleşmesi'ni eski üyelere Belçika, Fransa, Yunanistan ve Lüksembourg onaylamamıştır. Fransa 2001 yılında Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamasına karşın daha sonra Lionel Jospin iktidarı, bunu Fransız Anayasası'na ve üniter yapısına aykırı bularak ve Fransa'da azınlık olmadığını öne sürerek iptal etmiş ve Çerçeve Sözleşmesi Fransa tarafından reddedilmiştir. Avrupa Azınlık ve Bölgesel Diller Şartı'nı ise, tabloda gördüğümüz ülkelerin hiçbiri imzalamamış, imzalayan da onaylamamıştır. Bu anlamda Avrupa Birliği'ndeki azınlık politikasının üye ülkenin tehdit algılamasına göre değiştiğini söylemek mümkündür.

Kopenhag Kriterleri ve bu bahsettiğimiz sözleşmeler 93 ve 95 sonrası ortaya çıktığı için, hızlı bir şekilde 95 sonrası üye olan ülkelerde azınlık politikaları nasıl işliyor, Türkiye ile karşılaştırma yapabilmek için önemli gördüğüm ülkeleri ele almak istedim. Bunların başında Macaristan geliyor. Macaristan azınlık haklarının en büyük savunucusu ülke konumunda. Fakat Macaristan karşılaştırılabilir bir unsur değil. Çünkü, Macaristan'da kayda değer bir azınlık sorunu yok, azınlık dediğimiz bir grup yok, ama birçok Macar azınlığı komşu ülkelerde bulunuyor. Bu nedenle Macaristan azınlık haklarını koruyarak, bir şekilde komşu ülkelere baskı yapma niyetindedir. Ülkenin Macar diasporası için bir bakanlığının bulunması da bunun bir kanıtıdır. 2001 yılında diasporadaki Macarların eğitimleri ve Macaristan'la ilişkilerini düzenleyen bir de devlet yasası çıkarılmıştır. Bu anlamda bizi en çok ilgilendiren ülkelerin başında Slovakya ve Romanya gelmektedir. Slo-

vakya Çekoslovakya'dan ayrıldıktan sonra, birden bire Macar azınlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Slovakya'daki Macar azınlığın oranı yüzde 11'dir. Slovaklar bölgeyle ilgili olarak kendilerini güvensiz hissetmekte; özellikle Macaristan'dan ve Macar azınlık tarafından gelebilecek irredantizmden korkmaktadır. Slovakların en büyük endişesi, Macar azınlığın ülkeyi bölünmeye ya da iki uluslu devlete götürmesidir. Slovakya'daki Macarların ve Macar siyasi partilerin gerçekten de nihai hedeflerinin, Slovakya'yı iki uluslu ve iki dilli bir devlet yapmak ve iktidarı paylaşmak, özerklik, kaynakların orantılı bir şekilde paylaşımı, veto gücü ve müzakere ve uzlaşma siyasetini kullanabilecekleri tam donanımlı bir ortaklık (*consociational*) demokrasisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Slovakya, Macarlara ne bölgesel, ne ulusal, ne eğitim ne de kültürel olarak özerklik tanımıştır. Macar azınlık ne kadar talepte bulunsa da, devlet tarafından finanse edilecek, Macar dilinde eğitim yapan üniversite açılmasına izin verilmemektedir. Ayrıca Meciar döneminde yapılan özelleştirmeler Macarların daha da dışlanmasına ve yeni oluşan sermaye sınıfında yeterince yer alamamalarına neden olmuştur. Devlet politikaları, Macar azınlığa karşı hizmet finansmanı ve atamalar açısından açıkça ayrımcılık yapmaktadır.

Daha enteresan bir örnek ise Baltık cumhuriyetleridir. Demokrasiye geçişle birlikte Baltık Cumhuriyetleri; Estonya, Letonya ve Litvanya ulusal kimliklerini güçlendirmek için yeni vatandaşlık kanunları çıkarmışlardır. Etnik Litvanyalılar nüfusun yüzde 84'ünü teşkil ettiği için Litvanya tüm daimi yerleşimcileri vatandaş olarak kabul ederken, büyük Rus etnik azınlığa sahip Estonya (nüfusun yüzde 30'unu Rus etnik azınlık oluşturmakta) ve Letonya (nüfusun yüzde 34'ünü Rus etnik azınlık oluşturmakta) vatandaşlık kazanılması için dil ve yerleşim konularında katı şartlar talep etmiştir. Demografik oranın çok çarpıcı olduğu Letonya'da, 1989 yılında etnik Letonyalılar toplam nüfusun sadece yüzde 52'sini teşkil etmekteydi. Letonya ve Estonya 1940 sonrası göç eden yerleşimcileri vatandaşlık haklarından mahrum etme yolunu seçmişti. Letonya ve Estonya'da doğan ve tüm yaşamlarını bu ülkelerde geçirmiş olan Ruslar bile vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır. Rus etnik kimliğine sahip olanlar sömürgeci ve işgalci görülmüş ve pek çok alanda ayrımcılığa uğramıştır. Vatandaşlıktan yoksun bırakılmaları yanında, hükümet işlerinde çalışma ve toprak sahibi olma hakkından da yoksun bırakılmışlardır. Özellikle nüfusun yüzde 34'üne yakını vatandaş olmayanlardan oluşan Letonya'da, etnik Rus azınlık belli özel işyerleri kategorilerinden bile uzak tutulmuş ve düşük emeklilik maaşı ve sosyal yardım almıştır. Görüldüğü gibi yüzde 52 gibi bir devletsiz oranına sahip olduğu için, Rusça konuşanların büyük bir bölümü vatandaş olmadığı için, bu Çerçeve Sözleşmesi'nde bahsedilen haklardan yararlanamamaktalar. Bu anlamda, aynı zamanda yurttaş olmadıkları için herhangi bir parlamentoda da yer alamadıkları için, demokratik

mücadele etme yolları tamamen kapanmıştır. Estonya ve Letonya son derece etnik ve dışlayıcı bir ulus ve yurttaşlık anlayışına sahip. Bu anlamda Avrupa Birliği bir sivil proje. Bu kadar etnik bir tanımlamaya sahip olan Estonya ve Letonya'yı, AB'nin içine dahil etmiş olması gerçekten düşündürücüdür. Avrupa Birliği tarihten gelen özel koşullarını ve hassasiyetini dikkate almış, Rusya'yı işgalci saydığı için buradaki Rus vatandaşlarına, Rus etnik yapısındaki kişilere hak tanınmamasını olağan karşılamıştır.

Sonuç olarak Avrupa'nın tutarlı bir azınlık tanımlaması ve politikası yok. Aynı şekilde tutarlı bir ulusal azınlık politikası da yok. Avrupa Birliği gizli kalmış milliyetçiliklere ivme kazandırmakta ve bölgeler komitesi, Avrupa Parlamentosu gibi kurumlar vasıtasıyla özerkliklerin artmasına katkıda bulunmakta. En önemlisi de serbest ticaret bölgesi, ayrılmak isteyen bölgelerin ayrılma tahmini maliyetini düşürmekte. Mesela; Katalanlar İspanya pazarına değil, Avrupa Birliği pazarına açıldıkları için, buldukları ülkeye olan bağımlılıkları azalmakta. Bu anlamda Lafta'da benzer şekilde Kanada da Quebec'in ayrılması kolaylaştırmakta. Ege-menlik devri nedeniyle Avrupa Birliği, Batı Avrupa devletinin doğasını ve egemenlik anlayışını da değiştirmekte. Avrupa Birliği'ne ulusal azınlıklara tanıdığı haklar, aynı haklardan yararlanmak isteyen etnik toplulukların da bir süre sonra kendisini eklediği ulus olarak tanımlamasına ve uluslaşmasına neden olmakta. Bunun en güzel örneği Çek Cumhuriyeti'ndeki Moraviyanlar ve Polonya'daki Silisyanlar.

Avrupa Birliği bölünmeyi değil federalleşmeyi getirmekte. Şu anda Avrupa Birliği'nde bölgelerin çok güçlü olduğunu söylemek çok mümkün değilse de, bu yönde bir gidişat bulunmakta. "Avrupa Birliği milliyetçiliği" talepleri artırmakta birlikte, (Avrupa Birliği projesinin içinde yer alma ve bundan çıkmama isteği) o ülke içinde yer almayı da getirmekte. Örneğin; Katalanlar eğer İspanya'dan ayrılırlarsa, İspanya'nın vetosu nedeniyle hiçbir zaman Avrupa Birliği üyesi olmayacaklar. Bu anlamda Avrupa Birliği, hem milliyetçilikleri arttırıyor, hem de o ülkenin bütünlüğünü koruyor. Bu toprak bütünlüğü Avrupa Birliği'nin bekasına bağlı kalmakta. O bölgelerin özerklikleri arttıkça, eğer Avrupa Birliği bir şekilde ortadan kalkarsa, o fazla özerklik sahibi olmuş bölgelerin, o ülkelerin içinde yer almasını gerektirecek hiçbir durum kalmamakta. Bu anlamda söylenebilecek şey, müzakereler bu şekilde devam ederse, Türkiye'nin üniter bir devletten daha federal bir yapıya; belki Anayasası'nda üniter yazıp ama uygulamada bölgelerine daha çok özerklik tanıyan bir ülke yapısına geçiş yapabileceği yönünde bir tahminde bulunmak mümkündür.

Erhan TÜRBEDAR (ASAM Balkan Uzmanı)

-Avrupa Birliği Yolunda Balkanlar-

Avrupa Birliği ve Balkanlar bağlamında yapılması gereken en önemli tespitlerden biri şudur: Balkanlar tarih içerisinde genel olarak ya “Avrupa'nın çevresi”, ya da “Avrupa'nın sınırı” muamelesi görmüştür. 1990'lı yıllar boyunca Avrupa Birliği (AB) üyeliğini hedefleyen ve Batı değerlerini benimseyen bölgedeki liderlerin AB tarafından yeterince desteklenmemiş olması, milliyetçi ve neo-komünist liderlerin güçlü kalmasına ortam hazırlamıştır. Oysa günümüzde Avrupa Birliği daha yapıcı bir yaklaşımla, Balkanlar'ı kendine entegre etme konusunda ciddi bir niyete sahip. Bu ise çok önemli, çünkü Balkanlar'da sorunlar çözülmüş değil ve bölgedeki sorunların çözümünün, ancak Avrupa Birliği'yle bütünleşme çerçevesinde daha sağlıklı olacağına inanıyorum.

Peki, nedir Balkanlar'daki temel sorunlar? Sırbistan'da tamamlanmayan demokratikleşme, Kosova'nın bağımsızlık arzuları, Bosna-Hersek'in normal bir devlete dönüşmemesi, Makedonya'da etnik gerginliğin mevcudiyeti ve Karadağ toplumdaki bölünmüşlük, Balkanlar'daki barış ve istikrarı olumsuz etkileyen başlıca sorunlardır. Bunlara çok kısa bir şekilde bakacak olursak, Ekim 2000'de Sırbistan'da bir demokratikleşme süreci başlamıştır. O tarihten günümüze kadar bu ülkenin iç ve dış politikasında önemli bazı gelişmeler yaşanmıştır. Buna rağmen, Sırbistan'da şu anda “iki ayrı Sırbistan”ın bulunduğu belirtilmelidir. Birinci Sırbistan, eski Sırp lider Slobodan Miloşević'in dönemine ait zihniyetle yaşamaya devam etmektedir. Bu Sırbistan'da liderliği, ülkeyi tekrar savaflara sürüklemeye hazır olan Sırp Radikal Partisi (SRS) yapmaktadır. Diğer Sırbistan ise, demokratik güçlerin kontrolünde olan ve AB ile NATO gibi kuruluşlara üye olmaya çalışan Sırbistan'dır. Sırbistan'ın başına gelebilecek en büyük felaket, 2007'nin başlarındaki seçimlerde SRS'nin daha da güçlenerek iktidarı ele geçirmesidir. “Büyük Sırbistan” söylemlerinden henüz vazgeçmemiş olan SRS, mevcut siyasetiyle bölgeyi istikrarsızlığa, Sırbistan'ı ise tekrar uluslararası bir izolasyona sürükleyebilir.

Kosova sorununa gelince; bunun Balkanlar'da barış ve güvenliği tehdit eden en olumsuz etken olduğu ortadadır. Kosova kâğıt üzerinde Sırbistan'ın bir parçası olmaya devam ediyor ise de, fiili duruma bakıldığında zaman, Kosova'nın gün geçtikçe bağımsız devletlere özgü kurumlara kavuşmakta olduğu görülmektedir. 1999'un ikinci yarısından bu yana, Kosova'nın başında geçici bir Birleşmiş Milletler misyonu bulunmaktadır. Kosova bu yeni döneminde önemli kazanımlar elde etmeyi başarmıştır ancak değişik sorunları da devam etmektedir. Kosova'nın nihai statüsü meselesi, söz konusu sorunların başında yer almaktadır. Bir çıkış stratejisine sahip olmayan uluslararası topluluk, 1999'daki savaşın sona ermesinden 2004'ün ortalarına kadar, Kosova'da hep statükocu politika izlemiş ve nihai

statünün belirlenmesi konusunda isteksiz davranmıştır. Ne var ki kötü ekonomik koşullar, gelecekteki statü belirsizliği ve Kosova'da görev yapan yabancılara karşı artan düşmanlık belirtileri, mevcut statükocu durumun çok fazla sürdürülemeyeceğini göstermiştir. İşte bu nedenle uluslararası topluluk Kosova'da izlediği statükocu politikayı gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Gerçekleştirilen politika değişikliği sonucunda ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla, Kosova'nın gelecekteki statüsü üzerine "hızlandırılmış müzakereler" 20 Şubat 2006'da başlatılmıştır. 2007'nin ilk yarısında ise Kosova'yla ilgili bir çeşit kararın açıklanması beklenmektedir. Kosova'nın gelecekteki statüsü üzerine müzakereler, Sırbistan tarihinin en zor müzakereleridir. Çünkü, müzakereler henüz başlamadan bile, bazı Batılı ülkelerde Kosova'ya "şartlı bağımsızlığın" tanınması gerektiği yönündeki fikrin yaygınlık kazandığı ortadaydı. Oysa şartlı bağımsızlık eninde sonunda Kosova'yı tam bağımsızlığa doğru götürecektir.

1990'ların başlarında iki büyük milliyetçi proje (Sırbistan ve Hırvatistan) ile parçalanma tehlikesi yaşayan Bosna-Hersek'te sorun devam etmektedir. 1995'in sonlarında imzalanan Dayton Barış Antlaşması Bosna-Hersek'in, uluslararası alanda tanınmış sınırları ve toprak bütünlüğü ile bağımsız bir devlet olarak ayakta kalmasını sağlamıştır. Ancak, Bosna artık normal bir devlet olarak sayılamaz. Çünkü savaş yılları geride Boşnakların, Bosnalı Sırpaların ve Bosnalı Hırvatların ayrı ayrı kontrollerinde ve etnik açıdan homojen olan bölgeler bırakmıştır. Dayton Barış Antlaşması ise böyle bir etnik bölünmüşlüğü yasallaştırdığı için, ülkenin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına ciddi ve sürekli bir tehdidi beraberinde getirmiştir. Bosna-Hersek'in iki birimi, "Bosna ve Hersek Federasyonu" ile "Sırp Cumhuriyeti", kendilerine has siyasi kurumlarıyla, ordularıyla, polisleriyle, yargı mekanizmalarıyla, eğitim sistemleriyle, medyalarıyla ve bağımsız devletlere özgü diğer kurumlarıyla, adeta aynı devlet içinde "iki küçük devlet" haline gelmişti. Diğer taraftan, Bosna ve Hersek Federasyonu on kantona bölünmüştü ve Hırvatların kontrolündeki kantonlarda, yasal olmasa bile, Hırvatların neredeyse bağımsız bir yönetimi vardı. Bütün bunların dışında, bir de özel statüye sahip, yaklaşık 80 bin nüfuslu Brčko bölgesi var. Karma nüfusa sahip Brčko, herhangi bir birime bağlı değil ve Mart 2000'den beri özerk hükümete, özerk yürütme ve yargı gibi organlara, ayrıca özerk polis teşkilatına sahip. Neticede, savaş sonrası Bosna'nın manzarası, dış sınırları ortak, ancak iç sınırları açısından resmî olarak ikiye, gayriresmî olarak ise üçe bölünmüş bir devleti andırıyordu.

Barışın 11'inci yılında ise Bosna-Hersek'in ortak ordusu, istihbaratı, gümrük kurumu, dolaysız vergilerle ilgili kurumu ve "Bosna'nın FBI'yı" olma yönünde adım atan "Devlet Araştırma ve Koruma Ajansı" gibi ortak kurumları var. Bunun yanında, Boşnaklar, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatlar ülke çapında kurucu

unsurlardır. Dahası, kısa adı OHR olan uluslararası topluluğun Bosna'daki yüksek temsilciliği, Hırvatlarla Boşnaklar arasında bölüştürülmüş Mostar kentinin bütünleştirilmesi ve birimlerin polis teşkilatlarının devlet çapında yeniden örgütlenmesi gibi alanlarda da önemli girişimler başlattı. Ancak yine de, Bosna-Hersek, yapılan tüm düzenlemelere rağmen, tam olarak bir devletin fonksiyonlarına ve egemenliğe henüz sahip olamadı. İşin kötü tarafı, Kosova'yı kaybedebileceği endişesiyle, Sırbistan, Bosna-Hersek topraklarının yüzde 49'una karşılık gelen Sırp Cumhuriyeti'ni kendi amaçlarına yönelik olarak kullanarak, "Kosova bağımsız olursa, Sırp Cumhuriyeti de Bosna'dan kopabilir" kartı üzerinde oynamaya başladı. Bununla Belgrad, Bosna'nın içişlerine karışmaya devam ettiğini açık bir şekilde gösterdi.

Balkanlar'ın diğer bir sorunlu ülkesi Makedonya'dır. 2001 yılı başlarında, Makedonyalı Arnavut militanlar ile Makedonya silahlı kuvvetleri arasında patlak veren ve birkaç ay süren çatışmalar, Balkanlar'ın bir barut fıçısı olduğu söylemini bir kez daha haklı çıkarmıştır. 13 Ağustos 2001'de imzalanan Ohri Barış Antlaşması ile Makedonya'daki Arnavutlar, anayasal ve diğer yasal haklarının yükseltilmesi karşılığında ellerindeki silahları bırakmayı kabul etmişlerdir. 2001'in sonlarından bu yana ise, Ohri Barış Antlaşması'ndan kaynaklanan hükümlerin yerine getirilmesi konusunda bazı önemli adımlar atılmıştır. Olumlu gelişmelere rağmen, günümüzde Makedonların bir kısmı Ohri Barış Antlaşması ile Arnavutlara çok şey verildiğine ve bu anlaşma ile "terörizme yenik düşüldüğüne" inanıyor. Diğer taraftan, Arnavutların bir kısmının, Ohri Barış Antlaşması'yla Arnavutlara tanınan hakları yetersiz bulduğu ortadadır. Bu yüzden Makedonya muhtemel bir istikrarsızlık unsuru olarak kalmaya devam ediyor. Makedonya'da düzenlenen bazı anket çalışmaları, Makedonya halkının kendi ülkesini Balkanlar'ın en istikrarsız yeri olarak gördüğü ve gelecekte Makedon ile Arnavutlar arasında yeni etnik çatışmaların yaşanmasını beklediğini gösteriyor.

Son olarak Balkanlar'daki sorunlu devletlerden biri olan Karadağ'a değinilmelidir. Karadağ toplumu Sırbistan'la ilişkiler bağlamında neredeyse yarı yarıya bölünmüş vaziyettedir. Bir kısmı "Sırbistan'a hayır", bir kısmı da "Sırbistan'la birliktelik" demektedir. Bilindiği gibi, 88 yıl boyunca Sırbistan ile aynı devlet çatısı altında kalan Karadağ, 21 Mayıs 2006'da başarılı bir bağımsızlık halkoylaması düzenleyerek, Birleşmiş Milletler'in 192'nci üye ülkesi olmayı başarmıştır. Ne var ki, söz konusu halkoylamasının sonuçları, ülke statüsü konusunda Karadağ vatandaşlarının bölünmüşlüğüne (bağımsızlığa yüzde 55,5 evet oyuna karşılık, yüzde 44,5 hayır oyu) bir kez daha ortaya koymuştur. Bu bölünmüşlük, Karadağ'daki toplumsal barışın en büyük tehdididir. 21 Mayıs gecesi Karadağ'ın bir kaosa sürüklenmesi engellenmişse, bunun temel sebebi, halkoylaması ile ilgili

sürecin bütün aşamalarında AB temsilcilerinin yer almış olmasıdır. Sırbistan'daki radikalleşme eğilimlerinin yükselişe geçmesi durumunda, Karadağ da bundan olumsuz etkilenecektir.

Görüldüğü gibi Balkanlar'da sorunlar çözülmüş değil, sadece derin bir şekilde dondurulmuştur ve AB üyelik perspektifinin ortadan kalkması durumunda, bölge yeniden “barut fıçısına” dönüşebilir. Şu andaki uluslararası konjonktürün değişmeyeceği varsayımı altında, Batı Balkanlar'daki sorunların çözümünde AB'nin kritik rol oynayacağı söylenebilir. Amerika'nın bölgedeki AB siyasetini desteklemeye devam edeceği varsayımıyla, AB'nin havuç olarak sunacağı “Birliğe üyelik”, Batı Balkanlar'da barış ve istikrara önemli katkılar sağlayacaktır. Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik tarihleri, sadece kendi reformlarına değil, Birlik içindeki gelişmelere de bağlıdır. Nitekim, yaşanan bütçe ve anayasa krizleri, AB'nin “Birliğin özünün” ve “Birliğin geleceğinin” sorgulandığı bir sürece girdiğini gösteriyor. Buna rağmen, AB, kendi güvenlik endişeleri yüzünden bütün Balkan ülkelerini üyeliğe kabul etmek zorundadır. AB'nin resmî güvenlik stratejisinde (*A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*) beş temel tehditten söz ediliyor. Bunlar sırasıyla terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, saydam olmayan devletlerin varlığı ve organize suçlardır. 1990'lı yıllarda yaşanan bazı gelişmeler yüzünden, İslam adına yapılan terörizmin Balkanlar'da bazı bağlantı noktaları oluşmuştur. Bir başka ifadeyle, Batılı ülkelere ulaşmak isteyen bazı teröristler, Balkanlar'ı bir transit rotası olarak kullanabilir. Diğer taraftan, Balkanlar'daki ekonomik çöküntü ile 1990'lı yıllar boyunca yaşanan savaşlar, organize suçlar için uygun bir zemin yaratmıştır. Balkanlar uzun süre sigara, uyuşturucu, silah ve kadın ticareti için uygun bir zemin teşkil etmiştir. Oysa organize suçlar için yararlanılan kanallar, günün birinde kitle imha silahlarının aktarılması için de kullanılabilir. Diğer taraftan, organize suçlar yaygın rüşvet ve yolsuzlukları da beraberinde getirir. Bu yüzden, Balkanlar'da saydam olmayan devletler mevcuttur. Son olarak, daha önceki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Balkanlar'da bölgesel çatışmalar ihtimali azaldıysa da, tamamen ortadan kalkmamıştır.

Balkanlar'da sorunlar çözülmediği için, AB dışındaki Balkan bölgeleri, “Orta Doğulaşma” sürecine girebilir. Bu durumda terörizm olgusu da canlanabilir. İşte bu tür güvenlik endişelerinin ortadan kaldırılması çabaları, Balkan ülkelerinin AB üyeliğine alınmasını gerektiriyor. 1 Ocak 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği gerçekleştikten sonra, Hırvatistan'ın 2010'da üyeliğe alınma ihtimali oldukça yüksektir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan'ın AB üyeliklerinin ise en erken 2014, en geç 2018'de gerçekleşeceği söylenebilir. Bilindiği gibi 1914 yılında, Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip, Habsburg tahtı veliahtı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Silahlı Kuvvetleri'nin

Başmüfettişi olan Arşidük Franz Ferdinand'ı öldürüp, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur. 2014 yılı bu olayın 100'üncü yıldönümüne, 2018 yılı ise Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin 100'üncü yılına denk gelmektedir. Dolayısıyla geri kalan Batı Balkan ülkelerinin bu iki tarihten birinde AB üyeliğine alınmalarının sembolik değeri olacak. Bu değer, Balkanlar'ın karanlık geçmişi geride bıraktığını, ortak Avrupa geleceğini paylaşmaya başladığını yansıtacak.

Devlet Bakanı Ali BABACAN

-Türkiye'nin Avrupa Birliği Vizyonu-

Ülkemizin de içinde bulunduğu bölgenin yaşadığı baş döndürücü değişim ve dönüşüm sürecinde, burada ele alınan konuların ve ortaya konan görüşlerin sürece önemli etkisinin olacağı inancındayım. Burada bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum: Bugün Türkiye'de mühim bir kesim, artık geleceği şekillendirmek gibi son derece önemli bir konuda gayret göstermeye başlamıştır. Ekonomide olsun, iç ve dış politikada olsun Türkiye'nin öngörülerinin, stratejik planlarının, gelecek tasavvurunun uzunca bir süre çok sınırlı kaldığını hepimiz biliyoruz. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ortamında bireyler kadar kurumlarımız, sivil örgütlerimiz ve diğerleri de maalesef günü kurtarma çabasında olmuşlar ve rüzgara yön vermek yerine rüzgarın önünde savrulmuşlardır. Bugün ise, başta ekonomik aktörler ve sivil aktörler olmak üzere birçok kurumun, oluşumun, akademinin çok daha ileriye görmeye yönelik gayretler içerisinde olduğunu görüyoruz. Büyük devlet, büyük ekonomi olmanın bölgede ve dünyada söz sahibi olmanın yolu da, hiç kuşkusuz böyle bir gayrete sahip olmaktan geçiyor. Türkiye günlük politikalarla, günübirlik plan ve programlarla, günü kurtarmaya yönelik taktiklerle geçmişte epeyce zaman kaybetti. Bugün, özellikle ve öncelikle ekonomide bu kısır döngüyü kırdığımıza inanıyorum. Artık Türkiye'de ekonominin tüm aktörleri geleceğe çok daha geniş bir perspektiften bakıyorlar. Plan ve programlarını, artık ileriye doğru şekillendirebiliyorlar. Stratejilerini devletin ve hükümetin stratejileri doğrultusunda çok daha uzun vadeli olarak ortaya koyabiliyorlar. Bu da üretimi, yatırımı, istihdamı ve ihracatı derinden ve tabii ki olumlu bir şekilde etkiliyor.

Bu yeni süreç Türkiye'ye, hiç şüphesiz güven ortamı getirdi. Siyasette, ekonomide, iç ve dış politikada, toplumsal yaşamda sağlanan istikrar ve güven ortamı Türkiye'nin, artık yönünü geleceğe dönmesinde son derece etkili oldu. Bütün bunların, yani Türkiye'yi geleceğe daha güvenle bakmaya yönelten tüm faktörlerin iç içe geçtiğini ve birbirini doğrudan etkilediğini de görüyoruz. İstikrar ve güven ortamı demokratikleşme ve insan haklarındaki açılımları getirmiş, demokratikleşme ve temel haklardaki gelişmeler ekonomide iyileşmeyi tetiklemiş,

ekonomideki iyileşme ise istikrar ve güven ortamını pekiştirmiştir.

Yine bu süreçte, özellikle Türkiye'nin dış politikada elde ettiği kazanımlar, ekonominin iç politikanın yapısal reform sürecinin de daha hızlı ve daha sağlıklı bir ortamda ilerlemesini beraberinde getirmiştir. Örneğin; Avrupa Birliği sürecini ekonomiden, iç ve dış politikadan ayrı düşünmek mümkün değildir. Nitekim Türkiye'nin 17 Aralık Zirvesi sonrasında müzakerelere başlayacak bir ülke konumuna yükselmesi, 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren de katılım sürecinde bir ülke pozisyonuna yükselmesi, ekonomide son derece olumlu gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Bunu yeri gelmişken tek bir örnekle ifade etmek istiyorum: Bilindiği gibi doğrudan uluslararası yatırımlar, günümüz dünyasında açık ekonomiler en önemli finans ve yatırım kaynağı olmuştur. Geçmişte sınırlarına duvar ören, demir perde çeken ülkelerin bile açılım dönemlerinde önemli miktarda uluslararası sermaye çektiklerini ve ekonomilerini bu sayede düze çıkardıklarını görüyoruz. Bu konuda, hem tereddütlü, hem çekingen bir tavır izleyen Türkiye'de de, uzun yıllar boyunca uluslararası sermaye girişi 1 milyar dolar civarını aşamamıştır. Son yapılan reformlarla beraber, sağlanan güven ve istikrar ortamıyla beraber ve özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği perspektifinin güçlenmesiyle beraber, geçen yıl bu rakam 8/9 milyar doları yakalamış ve bu yıl ağustos sonu itibarıyla Türkiye'ye gelen doğrudan uluslararası sermaye rakamı 12 milyar doları geçmiştir. Uluslararası yatırımları çekmek için hükümet olarak gösterdiğimiz yoğun çaba ve uyguladığımız ekonomik programın yanı sıra, Avrupa Birliği süreci de büyük faktör olmuştur. Avrupa Birliği sürecinin ekonomiye etkilerine ilişkin örneklerini çoğaltmak kuşkusuz mümkündür. Ancak sürecin olumlu etkileri çok daha sıcak ve yoğun olarak hissedilecektir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya zor bir coğrafya. Özellikle 11 Eylül olaylarından bugüne geçen sürece baktığımızda, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya'da önemli bir değişim sürecinin kaçınılmaz olduğu da görünmekte. Bu değişimin hangi yöne doğru olacağı bütün dünyayı çok yakından ilgilendiriyor. Bu değişimin yönü Türkiye'yi de, Avrupa Birliği'ni de çok yakından ilgilendiriyor. Türkiye gibi Doğu ile Batı'nın, medeniyetlerin kavşak noktasında olan bir ülkenin orta ve uzun vadede hangi yöne doğru ilerlediği, bundan beş yıl sonra, 10 yıl sonra, 20 yıl sonra nasıl bir ülke olacağı Avrupa'nın, Kuzey Afrika'nın, Ortadoğu'nun, Kafkasya'nın bundan sonraki gelişim süreci açısından son derece önemli. Türkiye kendine seçmiş olduğu Avrupa Birliği vizyonu ile, adeta ileride nasıl bir ülke olacağına çok kuvvetli mesajını vermiş oldu. Türkiye'ye uzun vade ile bakan, Türkiye'ye uzun vadeli yatırım yapan herkesin ortak ifadesi şudur: "Biz Avrupa Birliği müktesebatına bakıyoruz, Türkiye'nin geleceğini görüyoruz. Bu öngörülebilirlik, bu güven bizim Türkiye'ye bakışımızı, Türkiye'nin geleceğine

olan güvenimizi pekiştiriyor.” Hiç kuşkusuz bir ülke için, gelişmeleri uzaktan seyretmek, etliye sütlüye hiç karışmamak, sadece tribünlerde oturmak da mümkün. Biz de Türkiye olarak bunu yapabiliydik. Hatta dönem dönem yaptık da. Avrupa kıtasını, bizi kucaklayan coğrafyayı Ankara'dan oturup izlemekle de yetinebiliriz. Bunu yaptığımız dönemler oldu ve Türkiye uzunca bir süre gelişmelere seyirci de kalabildi. Fakat bunun bedelini de ağır bir şekilde ödedi. Bugün yanı başımızda önemli gelişmeler olurken, örneğin Avrupa Birliği genişleme sürecine girmişken, Ortadoğu'da pek çok sıkıntı devam ederken, dünyanın belli bölgelerinde adeta haritalar çizilirken bizim gelişmeleri uzaktan seyretme gibi bir lüksümüz olmaz, olmamalı. En başta ülkemizin konumu, tarihi ve yüklendiği misyon buna izin vermiyor. Bunun ötesinde, bugün çok sayıda işadamımızın elinde çantalarla dünyanın hemen her ülkesine akınlar düzenlediklerini, iş bağlantıları yaptıklarını, yatırım yaptıklarını, ithalat, ihracat yaptıklarını görüyoruz. Yine Türkiye'ye çok sayıda uluslararası yatırımcının, girişimcinin geldiğini, yatırım imkanlarının araştırıldığını ve yatırım yapıldığını görüyoruz. Böyle bir dünyada artık sınırları kapatmak, gelişmelerden kendimizi soyutlamak, izole bir yaşam sürmek söz konusu olamaz. Türkiye güçlü ekonomisi ile, güçlü devlet geleneği ve yapısıyla, süreci etkileyebilecek dinamikleriyle bu sürecin içinde olmak zorundadır. Yıllar boyunca Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine bir eziklik psikolojisi içinde yaklaşmıştır. Kötü yönetilen ekonominin, başarı getirmeyen siyasetin, etkisiz dış politikanın panzehiri olarak Avrupa Birliği görülmüş ve adeta buradan imdat aranmıştır. Oysa bugün Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğine güçlü dinamiklerle, güçlü faktörlerle yaklaşabilmektedir. Gittikçe güçlenen ekonomisiyle, dinamik nüfus yapısıyla, özellikle de bölgesinde kazandığı ağırlığıyla Türkiye Avrupa Birliği'nin sıradan bir üyesi değil, bu birliğe güç katacak bir üye olarak yoluna devam edecektir. Türkiye'nin Avrupa üyeliği, Avrupa Birliği'ne bir 28'inci, 29'uncu üyeyi kabul etmekten, içine almaktan ibaret değildir. Türkiye'nin ileride gerçekleşecek olan Avrupa Birliği üyeliği, Avrupa'nın geleceğini yeniden tanımlayacak son derece önemli, tarihî bir gelişme olarak kaydedilecektir.

Yıllar boyunca medeniyetler çatışmasının önü kesilmek istenmiştir. Ancak bugün görüyoruz ki, medeniyetleri çatıştırmak üzere değişik odaklardan değişik oyunlar dönem dönem sahneye konmaktadır. Son yaşadığımız karikatür krizinin ardından yaşananlar, belki de bu gelişmelere örnek verilebilir. Yine Fransa'da ifade özgürlüğünü, demokrasiyi, katılımcılığı, barış ve dostluğu hiçe sayacak tarihî gerçeklerden ve temellerden yoksun bir yasa tasarısı inatla ve ısrarla hayata geçirilmeye çalışılmakta. Bununla adeta medeniyetlerin arasına nifak sokulmaktadır. Benzer olayların, gerek Avrupa'da, gerek dünyanın başka ülkelerinde zaman zaman tetiklendiğine de hep birlikte şahit oluyoruz. Bu tür girişimler medeniyetlerin birbirini anlaması, saygı göstermesi açısından son derece zararlı. Bu tür

girişimler hoşgörüyü, diyalogu, birbirini anlama ve kavrama çabalarını hedef almakta ve görüldüğünden çok daha fazla tahribatı arkasında bırakabilmektedir. Bakın bugün dünyanın en fazla muzdarip olduğu konuların başında terör yer almaktadır. Avrupa'yı da, Amerika'yı da hedef alan terörizmin temelinde açlığın, yoksulluğun, sömürünün, göçün yanı sıra önemli bir etken olarak da medeniyetler arasındaki diyalog eksikliğinin de rol oynadığını görüyoruz. Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, dünyayı tehdit eden bu hoşgörüsüzlüğe verecek en önemli yanıt olacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, Asya'dan Amerika'ya, Kafkaslardan Balkanlara, Ortadoğu'dan Avrupa'ya çok geniş bir coğrafya için bir dönüm noktası teşkil edecektir. Bizim üyeliğimiz Avrupa'ya yeni bir ülkenin katılımı olarak düşünülürse, bu son derece eksik bir perspektif olarak kalacaktır. Avrupa'nın kendi içinde yaptığı savaşlar, özellikle en kanlı savaş olan İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da barış ve güven zemininde bir birliktelikle izlenmiştir. Avrupa Birliği, aynı zamanda dünya tarihine kaydedilen en önemli barış projelerinden bir tanesidir. Düşünün ki bundan daha 60 yıl kadar önce birbiriyle kıyasıya savaş yapan ülkeler ki, bu savaşlarda milyonlarca insan olmuştur, bugün ortak değerler etrafında bütünleşebilmekte, buluşabilmekte ve bu birliktelik ve bütünlükten, aynı zamanda sinerji ve güç de elde edebilmektedir. Ancak Ortadoğu'da sürdürülen savaş ve çatışma ortamının benzer bir sonucu doğuracağını da iddia etmek belki o denli güç. Burada bir diyalog zeminin oluşması son derece önemli.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği bu noktada hayatiyet arz etmekte. Doğu ile Batı'nın diyalog kurması, İslam dünyası ile Hristiyan dünyasının birbirine hoşgörüyü yaklaşması, terörün ve terörizmin sona erdirilmesi, Türkiye'nin üyeliği sayesinde bu bölgede hayat hakkı bulabilecektir. Gerek Avrupa'daki yetkililerin, gerek Türkiye tarafındaki yetkililerin üyeliğe biraz da bu perspektiften bakması gerektiğine inanıyorum. Açıkçası 2023 yılı için farklı senaryolar, iyimser ve kötümser senaryolar üretmek mümkündür. 2023 yılında savaşın, çatışmaların, terörizmin, kanın, gözyaşının, sömürünün, yoksulluğun, adaletsizliğin, gelir dağılımındaki uçurumun, işsizliğin daha da artabileceğini söylemek mümkündür. Ancak bunu iyimser bir senaryoyla da ele alabiliriz. Şunu iyi görmemiz gerekiyor ki, dünyanın herhangi bir bölgesinde, özellikle Ortadoğu gibi stratejik bir bölgesinde yaşanacak istikrarsızlık, ister istemez pek çok bölgeyi de etkileyecektir. Diğer bir deyişle, 2023 yılında Ortadoğu için kötümser bir senaryo çizildiğinde, Avrupa Birliği'nin bu senaryonun dışında kalmasını düşünmek de oldukça güç. Dolayısıyla Avrupa Birliği ve Türkiye iyimser senaryo için var gücüyle beraberce çaba sarf etmek zorunda. Türkiye pek çok yerde, Afganistan'da, Bosna-Hersek'te, Kosova'da ve çok yakın bir zamanda da Lübnan'da işte bu barış çabalarının hep içinde yer aldı. Pek çok alanda da Avrupa Birliği ile beraber hareket etti. Nitekim

Ortadoğu'nun güven ve istikrara kavuşması Avrupa Birliği başta olmak üzere, dünya barışına mutlaka katkı sağlayacak önemli bir gelişme olacaktır. Bu noktada Türkiye stratejik bir rol üstlenecektir ve şimdiden aslında üstlenmiştir de. Şunu açıkça ifade etmek istiyorum: Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci çok sayıda ülkeden ve çok yakından takip ediliyor. Bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım için müzakerelere başlama kararı alındığı tarih, yani 17 Aralık 2004 yılında Brüksel'de bir zirve yapıldı. Bu zirveyi izlemek için dünyanın her yerinden pek çok gazeteci geldi. Daha sonra kayıt yaptıran ve gelen gazetecilerin dökümüne baktığımızda, sadece Arap ülkelerinden 274 gazetecinin Brüksel'e gidip Türkiye ile ilgili kararı izlediklerini görüyoruz. Bu ülkenin pek çoğunun Avrupa Birliği'ne üyelik gibi bir perspektifi yok, öyle bir vizyonları yok. Ancak Türkiye'nin bundan sonraki dönemde içinden geçeceği reform süreci, değişim süreci tüm bu ülkeleri yakından ilgilendiriyor. Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede, aynı zamanda laikliğin ve iyi işleyen bir demokrasinin bir arada olabileceğini tüm dünyaya daha güçlü bir şekilde ispat ediyor. İşte bu kavramların bir arada olması ve bir arada işleyen bir örnek olarak diğer ülkelerin önünde durması, bu ülkelerin kendi değişim süreçlerine mutlaka olumlu etkiler sağlayacak.

Türkiye'nin bu reform süreci sadece kendi insanımıza daha yüksek standartları yakalama açısından ya da daha müreffeh, daha demokratik bir yapıya doğru gitmemizi sağlamaktan öte, çevredeki ülkelere de çok önemli bir örnek teşkil etme görevi üstleniyor. Biz de açıkçası bu sorumluluğun, bu önemli görevin bilinciyle çalışmalarımızı yapıyoruz. İyimser senaryonun oluşması Türkiye'nin bölgede çok daha etkin bir rol üstlenmesi, bu rolün de Avrupa Birliği tarafından desteklenmesi ile mümkün. Umuyorum ki Avrupa Birliği'ndeki Türkiye karşıtları da bir süre sonra bu düğümü fark edecek ve politikalarını buna göre yeniden gözden geçirecekler. Ben şunu gözlemliyorum: Türkiye'nin gerçeklerini anlayan ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katacaklarını anlayan herkes bu konuda Türkiye'nin güçlü destekçisi oluyor. Bu destek kimi zaman daha yüksek sesle dile getirilen destek oluyor, kimi zaman daha sessiz bir destek oluyor. Türkiye'nin gerçeklerini bilen ve Türkiye'nin önemini kavrayan herkes, bizim bu reform sürecimizi destekliyor. Öte yandan Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilgili sürecini şüpheyle anan ya da zararlarından daha çok bahsedenlerde, biraz perde arkasına geçecek olsanız görürsünüz ki, burada ya ciddi bir bilgi eksikliği söz konusu ya da iç siyasi bazı kaygılar söz konusu. Bir bakıma Türkiye üzerinden iç siyaset yapıldığını da bazı ülkelerde müşahede ediyoruz. Belki bundan sonraki süreçte bu işin doğasında bu olacak, bu işin tabiatında bu olacak bunlara alışmamız gerekecek. Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olmadan önce en az her ülkede iki tur seçim yapılacak. Bu demektir ki Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olana kadar 50-60 tane seçim olacak.

Her bir seçim Türkiye ile ilgili olumsuz görüşlerin sunulabileceği, Türkiye karşıtı retoriklerin sahne alacağı gelişmeler olabilecek. Bunlara hazırlıklı olmak zorundayız. Şu önemli ki, Avrupa'da falanca parlamenter şunu söyledi, şu lider şöyle bir laf etti deyip bizim asla kendi moralimizi, çalışma şevkimizi bozmamamız gerekiyor. Şunu anlamak gerekiyor ki, bırakın sonuçta nihai üyeliği ve üyelikle gelecek açılımları, Türkiye'nin bu süreçten geçiyor olması bile Türkiye için başlı başına çok önemli bir avantaj. Bu süreçten geçtiğimiz süre boyunca Türkiye sürekli standartlarını yükseltecek. Türkiye'nin refahı artacak ve öyle bir noktaya gelecek ki Türkiye, artık Avrupa Birliği'ne yük mü olacak soruları tamamen ortadan kalkacak. Güçlü bir siyasi yapı, istikrar, güçlü bir ekonomi Türkiye'yi artık Avrupa Birliği için bir yük olmaktan öte, Avrupa Birliği'ne değer katan, Avrupa Birliği'ne artılar kazandıran bir ülke olarak görünmesini sağlayacak. Türkiye uzun Avrupa Birliği serüveninde 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde önemli dönemeçleri geçme başarısını elde etti. 13 Ekim 2006 Cuma günü Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir yıldır devam etmekte olan tarama çalışmaları sona ermekte ve böylece yeni ve önemli bir dönemeçte geride kalmaktadır. Tam 51 haftalık bir süre içerisinde ki, bu 51 hafta iki aylık bir yaz tatili ile bölünmüştür, yani net anlamda bakacak olsanız 10 aylık bir çalışma dönemidir. 10 aylık bir dönemde Türkiye, yüz bin sayfanın üzerindeki Avrupa Birliği müktesebatının detaylı bir şekilde taramasını tamamlamaktadır. Bu şu demektir: Avrupa Birliği'nin kurallarını, kurumsal yapılarını en ince ayrıntılarına kadar inceleyip, öğrenip kendi yapımızla Avrupa Birliği müktesebatını karşılaştırıp farkları ortaya koyma çalışmamızı bitiriyoruz. Bu çalışmalara şimdiye kadar Brüksel'e toplam 66 heyet gönderdik. Her bir heyetimiz 45 ila 185 kişiden oluşan heyetler. Kamunun bütün kurumları bu heyetlerde temsil edildi. Toplam ikibinin üzerinde arkadaşımız Brüksel'deki çalışmalara katıldı. Ondan daha fazla arkadaşımız Ankara'da bu çalışmalara destek verdi. Adeta Türkiye tüm kurumlarıyla Avrupa Birliği'nin çok detaylı bir haritasını çıkartmış oldu.

Bundan sonraki dönemde fiili müzakereler yer alacak. Biliyorsunuz birinci fasılla ilgili müzakerelerimizi açtık ve kapattık. Şu anda üç fasıl herhangi bir açış kriteri olmadan açılmaya ve kapanmaya hazır durumda. Bu süreçte şunu gördük ki, eğer Avrupa Birliği süreci sadece teknik bir süreçten ibaret olsaydı, yani müktesebatın üstlenmesinden ibaret olan bir süreç olsaydı Türkiye bunu 3-4 yıl gibi çok kısa bir süre içerisinde bitirebilirdi. 3-4 yıl içinde Türkiye Avrupa Birliği'nin müktesebatına yüzde yüz uyumlu bir ülke mi olacaktı? Hayır, çünkü bazı alanlarda bizim geçiş süreçlerine ihtiyacımız olacaktı. Mesela; çevre ile ilgili Avrupa Birliği'ne verdiğimiz detaylı strateji 20 yıllık bir süreci kapsıyor. Bu demek değil ki biz üye olmak için 20 yıl bekleyeceğiz. Yeni üye olan 10 ülkeye baktığımızda, geçiş süreçleri söz konusu olduğunu görüyoruz. Üye oluyolar, ancak farklı konularda

üç yıl, beş seneyil yedi yıl, 10 yıl gibi geçiş süreçleri talep ediyorlar. Bu süreçlerden sonra, ancak müktesebata tam uyumlu olabileceğiz diyorlar ve bu da Avrupa Birliği tarafından kabul ediliyor. Bu gayet doğal bir süreç. Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci, aynı zamanda bir siyasi süreç, bir teknik süreç değil. Sıkıntılar, zorluklar da açıkçası daha çok işin siyasi tarafında olacak. Biz taramaları yaptıkça açıkçası giden gelen arkadaşlarımız, heyetimiz, hem de komisyon Türkiye'nin aslında Avrupa Birliği ile arasındaki mesafenin fazla uzak olmadığını görmüş oldu. 10 yıldır içinde bulunduğumuz Gümrük Birliği Anlaşması, aslında belki de bizi Avrupa Birliği'ne yaklaştıran, tüm kurumlarımızla Avrupa Birliği nosyonunu yerleştiren bir gelişme olarak da çok faydalı oldu. Siyasi gelişmeler derken neleri kastediyoruz, Türkiye'nin Avrupa Birliği yolundaki her bir adımı şu anda 25 ülkenin onayından geçmek zorunda. 1 Ocaktan itibaren 27 tane evet gerekiyor her bir faslın açılması ya da kapanması için. Her bir fasla ilgili açış kriterlerinin ya da kapanış kriterlerinin yerine getirildiği kararı, yine tüm üye ülkelerin evet demesiyle oluyor. Bu demektir ki, sürecin farklı noktalarında bizi yavaşlatacak gelişmeler olacak. Kaldı ki bunun örnekleri de var. Türkiye'nin süreciyle de ilgili aksamlar, yavaşlamalar olacak. Bunlara hazır olmak zorundayız. Ülkemiz için ve bulunduğumuz geniş coğrafya için, bu sürecin önemini dikkate aldığımız sürece elde edeceğimiz çıkarları, faydaları düşündüğümüz sürece ve hep bunları göz önünde bulundurarak çalıştığımız sürece biz sabırlı olmak zorundayız. Azimli olmak zorundayız ve her türlü güçlüğü, zorluğa karşı da Türkiye'nin bu Avrupa Birliği vizyonunu korumak zorundayız.

Türkiye 2023 yılında güçlü bir ekonomi ile, güçlü bir devlet yapısıyla, güvenli ve huzurlu bir toplumsal yapıya gitmek zorunda. Avrupa Birliği süreci işte bizim bu hedefimizi hızlandıracak, hedefimizi daha somut hale getirecek, daha öngörülebilir hale getirecek ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin kendisi için de bir güven kapısı olacak. Ekonomimizde sadece son 4 yıl içinde elde edilen sevindirici gelişmeler önümüzdeki süreçte de devam edecek ve iyileşmeler daha fazla hissedilir hale gelecektir. 2023 yılını Türkiye enflasyonu tamamen bir kötü hatıra olarak anımsayan, sürdürülebilir büyüme ortamını yakalamış, işsizlik oranını makul seviyelere çekmiş, bölgeler arası gelişmişlik farklarını asgari düzeye indirmiş, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin itibarlı üyesi olarak karşılayacaktır. Bu iyimser senaryoya gönülden inanıyorum ve Türkiye'nin bunun dışında öngörülebilir bir seçeneği olabileceğine de açıkçası kuşkuyla bakıyorum.

Sema SEZER (ASAM Yunanistan-Kıbrıs Uzmanı)

-Kıbrıs Sorununa Çözüm Arayışları ve Beklentiler-

Kıbrıs konulu sunumumda iki ana soruya cevap arayacağım. Bir tanesi “Kıbrıs sorununu nasıl bir gelecek bekliyor, çözüm mümkün mü? İkincisi ise, “Kıbrıs konusunun Türkiye ve Avrupa Birliği müzakerelerine etkileri nelerdir?” Önce iki Rum iddiasını cevaplandırarak, sorunu teşhisle işe başlayalım: Bunlardan bir tanesi, “Kıbrıs sorunu 1974 yılında Türkiye'nin askerî müdahalesi ile başlamıştır”. Hayır efendim, Kıbrıs sorunu, ne 1974'de, ne 1963'te, ne de 1955'de başlamış bir sorundur. Geçmiş çok daha eskiye, 200 yıl öncesine dayanır. Kıbrıs diye bir sorun dünya gündemine ilk kez, ada Osmanlı egemenliğinde iken, 1791'de Rumların ilk “Megalo İdea” haritasını çizerek bunun içerisine Kıbrıs'ı dahil ettikleri tarihte girmiştir. Bundan sonraki tarihler ise, yalnızca sorunun geçirdiği aşamaları anlatır. Rum beyinlerinin Enosis fikri ile yıkanmasında da en büyük sorumluluk Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesine aittir.

Rumların ikinci propagandası ise, “Kıbrıs sorunu bir işgal sorunudur”. Evet, bir işgal sorunudur, ama Yunanistan'ın işgali söz konusudur. Türkiye'nin müdahalesinden 10 yıl kadar önce, 1964 yılında adaya 20 bin asker yığan Yunanistan değil midir? 15 Temmuz 1974'te adada darbe yaptıran Yunanistan değil midir? Bakın, Rum-Yunan kaynaklarına dayanarak bunların belgelerini size arz edeyim. Bir tanesi, dönemin Rum Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un 19 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyi'nin önünde yaptığı konuşmadır. Makarios diyor ki: “15 Temmuz darbesi, Yunanistan devleti tarafından yapılmıştır ve adanın bağımsızlığını ve egemenliğini ihlal eden bir işgal hareketidir.” İkinci belge ise, Yunan Temyiz Mahkemesi'nin 21 Mart 1979 tarihli kararıdır. Bu kararda da şöyle deniliyor: “Türk ordusunun Kıbrıs'a müdahalesi yasaldır. Suç, Yunan subaylarına aittir.” Peki, elimizde bu ve buna benzer yüzlerce belge ve itiraf varken, biz ne yapıyoruz? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, içtihatlarını “Türk işgaline” ve “Türk askerinin devam eden varlığına” dayandırırken, Avrupa Birliği belgelerine “Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınmasını” içeren kararlar dahil edilirken, Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye “askerini çek” şeklinde kararlar üretirken, biz bu belgeleri uluslararası toplumun önüne getirmek için neyi bekliyoruz?

Biraz da günümüze dönelim, adada bugünkü durumda Rum ve Türk taraflarının ekonomik siyasi göstergelerini mukayeseli olarak inceleyelim. Bakınız, 1974 öncesinde Kıbrıslı Türklerin kişi başına düşen milli gelirleri 300 ila 500 dolar arasında idi. Bugün ise, uluslararası ambargolara rağmen bu rakam 10 bin dolar seviyesine erişmiş durumda. Türkiye her yıl 500 milyon doların üzerinde yardım yapıyor. Son 4 yılda KKTC, yüzde 50'nin üzerinde bir büyüme yakalamış durumda. Bu gelişmeler yaşanırken “Rum tarafında durum nedir” diye bakacak

olursak; Rumların ekonomisi, Yunanistan'dan dahi ileri durumda. Kişi başına düşen milli gelir açısından Yunanistan'dan daha iyi durumdadır. Üstelik kişi başına düşen milli gelir olarak, Mayıs 2004 genişlemesinde Avrupa Birliği'ne katılan en yüksek geliri olan ülke durumundadır. Öyleyse, Rumların Avrupa Birliği üyeliğinin önemli bir ekonomik gerekçesi yok. Üstelik Avrupa Birliği'nde savunma harcamaları, bütçesinde ayırdığı pay ve kişi başına düşen savunma harcaması en yüksek ülke konumundadır. Dünya denizciliğinde de maalesef ön sıradadır, Türkiye ile aynı coğrafyayı paylaştıkları halde... Tanker taşımacılığında 6'ncı sırada oldukları yönünde veriler var.

Ada dışındaki uygarlık ve devletler, tarih boyunca Kıbrıs Adası'na büyük önem vermişler. Bunun başlıca sebebi, adanın jeopolitik ve stratejik önemi. Benim vurgulamak istediğim bir nokta, Avrupa Birliği'nin bugün Kıbrıs konusunda ABD ile bir çatışma noktasından neden uzak olduğu konusunda. Zira, İngiltere'nin adada Agratur ve Dikelya'da iki üssü var ve bunlar Avrupa Birliği toprağı değil. Çünkü, İngiltere, Avrupa Birliği'ne katılırken bunları AB statüsü dışında tutmuş. İşte Amerika bu üslerden Avrupa Birliği karışmaksızın kolaylıkla yararlanabildiği için, şu anda Avrupa Birliği ile bir çatışma noktasından uzak Kıbrıs konusunda.

Türk ve Rum taraflarının Kıbrıs konusundaki ulusal politikalarına ve hedeflerine değinecek olursak; Rumların artık masa başında bir çözüme ihtiyaçları kalmadığını görüyoruz. Bakınız, başlıca hedeflerinden bir tanesi, Kıbrıs sorununu bir Türkiye-Avrupa Birliği sorununa dönüştürmek. Biliyorsunuz ki, bu yönde önemli bir mesafe kat ettiler. İkincisi; Türkiye tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru temsilcisi olarak tanınmak. Bu da AB belgelerine dahil edildi. Üçüncüsü; Türkiye'nin adadaki varlığını, hak ve çıkarlarını sona erdirmek. Zaten uluslararası toplum da buna destek veriyor. Son olarak da Kıbrıslı Türkleri birer azınlık konumuna indirgemek. Rum lider Papodopulos'un "osmosis" ve "üniter devlet" konusundaki açıklamaları, sanıyorum bunun en önemli kanıtıdır.

Gelelim Türkiye'nin politikasına. Türkiye, Kıbrıs konusunda zaman zaman değişik kavramlarla ifade edilen bir politika izledi. "Federasyon, konfederasyon, entegrasyon, özel ilişki" gibi. Ancak, değişmeyen bir tek şey vardı: "kırmızı çizgilerimiz", yani "iki kesimlilik, tarafların siyasi eşitliği, ayrı egemenliği, Türkiye'nin etkin garantisinin devamı". 24 Nisan referandumundan sonra ise, Türkiye'nin KKTC'nin tanınma hedefini geri plana iterek ambargoların kaldırılması hedefini ön plana çıkardığını gözliyoruz.

Ortak bir devlet çatısı altında bir çözüm mümkün olamamasının sebeplerine gelince, en başta gelen sebebi bütün dünya 1964'ten bu yana Rumları Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin devamı olarak tanıyor. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu temele dayalı kararları var. Rumlar rahatlıkla tüm uluslararası örgütlere, toplantılara tüm Kıbrıs'ı temsilen katılabiliyor, oy kullanabiliyorlar. Üstelik 1 Mayıs 2004'te uluslararası hukuka aykırı olarak Avrupa Birliği'ne üye olmuşlar. Bu şekilde Türkiye'nin üyelik süreci üzerinde de belirleyici konuma geçmişler. Artık masa başında bir çözümde sağlayabileceklerinden daha fazlasını, veto tehdidiyle Türkiye-Avrupa Birliği müzakere sürecinde sağlayabiliriz inancındalar. Bu durumda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için, çok aşırı istekli bir tavır sergilemesi, maalesef Kıbrıs konusundaki baskıların, dayatmaların da çok daha fazla artmasına sebep oluyor. Bu sebeplerin dışında, 24 nisan referandumunda gördüğümüz gibi Rumların ırkçı, aşırı milliyetçi ve Türklerle ortak bir yaşamı reddeden tavırları da oldukça önemli rol oynuyor. Bu tavırdaki başlıca faktör ise, Rum Ortodoks Kilisesi'nin tutumu ve eğitim sisteminin rolüdür. Ayrıca, bizden farklı olarak Rumlar uluslararası hukuk ve propagandadan o kadar iyi istifade ediyorlar ki... AİHM'deki davalar gözümüzün önünde. Lobi faaliyetleri de çok önemli. Batılı ülkelerde Ermeni lobisiyle de işbirliği içerisinde çok etkin faaliyet yürütüyorlar. Mülkiyet sorunu ise, durumu giderek karmaşık hale getiriyor.

Az önce uluslararası hukuk ve propagandadan söz ettim. Bundan söz edince Türk tarafı üzerinde ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin uyguladığı propaganda faaliyetlerinden, psikolojik faaliyetlerinden bahsetmeden geçemeyeceğim. Aslında Gürcistan ve Ukrayna'da gözlediğimiz gelişmelerin ilk atölye çalışmaları çok daha eski tarihlerde 1990'larda Kıbrıs'ta başlatıldı. Bir kere Kıbrıs'ta milyonlarca dolar para ortaya döktüler. ABD büyükelçisinin açıklamalarından bunu öğrenmek mümkün. "İki toplumlu etkinlikler" diye, her iki taraftan insanları bir araya getirdikleri bir süreç başlattılar. "Çatışma-çözüm grupları" oluşturdular. İnsanların beyinlerine "ortak Kıbrıslılık kimliği" aşılama çalıştılar. Bu, "sen Kıbrıslı Türk değilsin, sen Kıbrıslı Rum değilsin, sen Kıbrıslısın" anlamına geliyordu. Ayrıca Kıbrıslı Türkler arasında da "Kıbrıslı Türk-Türkiyeli Türk" ayrımını kökleştirdiler. Hepiniz sanıyorum Karen Fogg'un e-maillerini hatırlıyorsunuzdur. Bunlar Bayan Fogg'un "Denktaş'ın Türkiye'de askerinin adamı olduğu ve Kıbrıs'ta halkın sokaklara dökülmesi zamanı geldiği" yönündeki yazışmalarını içeriyordu. Nitekim KKTC'de binlerce insan sokağa döküldü. "Avrupa Birliği ve çözüm" mitingleri düzenlendi. Basın ve siyasi çevreler bu propagandalara ortak edildi. Sonuçta Sayın Talat'ın Cumhurbaşkanlığına seçildiği gün söylediği gibi, KKTC'de "sessiz bir devrim" gerçekleştirildi.

Kısa, orta ve uzun vadeli öngörülerimizi de sizinle paylaşalım. Bunu yaparken önce Türkiye-Avrupa Birliği müzakerelerinde bizden istenen üç temel başlıktaki şartlara bir bakalım. Avrupa Birliği "Rumları Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanı"

diyor. “29 Temmuz 2005’te imzaladığın ek protokolü, beraberinde yayınladığın ve bu imzanın Rumları tanıma anlamına gelmediğini içeren deklarasyon olmaksızın meclisinden geçir, onayla ve uygula” diyor. Üçüncü olarak da “Rumların NATO gibi uluslararası örgütlenmelere üyeliğine engel olma, ses çıkarma” diyor. Herhalde bu şartları görünce Rumların yerinde kim olsa, müzakere sürecinde elde edeceklerini Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir çözüme tercih ederlerdi diye düşünüyorum.

Kısa, orta ve uzun vadede söyleyeceğimiz ilk şey, ki sanıyorum bu konuda Türk halkı tamamen bir mutabakat halinde: Hem Avrupa Birliği üyeliği sürecimizde, hem de Kıbrıs sorununda “ucu açık bir oyalanma süreci” başlatılmıştır. Bu süreçte Kıbrıs sorununa 2006, 2007 yılında değil çözüm bulunması, müzakere zemini oluşması ihtimali dahi çok zayıftır. Çünkü, Türkiye, Türk tarafı, Annan Planı’na bağlılığını sürdürüyor, Rum-Yunan dışişleri bakanları ise, “Annan planı tarih oldu” diye açıklamalarda bulunuyor. Üstelik bu yalnızca yönetimlerinin tutumu da değil. Rum tarafında yapılan kamuoyu yoklamalarına bakın. Annan Planı’nı destekleyenlerin oranı yüzde 1’lere düştü. İkinci bir neden ise, 8 Temmuz 2006’da Papadopoulos-Talat buluşmasında bir mutabakat sağlandı. Esasa ilişkin konular da görüşülecekti, ama Rumlar bu süreci de engelliyorlar. Üstelik de bu süreç Birleşmiş Milletler Genel Sekreter yardımcısının girişimleriyle başlatılmıştı. Biliyorsunuz, Genel Sekreter’in görev süresi yıl sonunda sona eriyor. Öyleyse bu süreçten de kısa ve orta vadede çok fazla bir şey bekleyemeyeceğiz. Üçüncüsü ise, Rum tarafında Şubat 2008’de başkanlık seçimleri yapılacak. Bu tarihe kadar, Rumların inisiyatif üstlenmekten kaçınmaları için bir bahaneleri var. Bir tek şey olabilir; o da “BM çerçevesinde ve AB ilkelerine dayalı çözüm” şartının getirildiği bir ortamda, Rumların çözüm amacı olmaksızın görüşme masasına oturmasıdır. Böylece bir taraftan Birleşmiş Milletler, bir taraftan müzakere süreci yoluyla, iki koldan Türk tarafı üzerinde uluslararası baskı kurulmasını sağlayan bir zemin gerçekleştirecektir. Bu, aynı zamanda Rumların 24 nisan referandumunda elde ettikleri “uzlaşmaz taraf” konumunun kamuoyunda unutturulmasına yol açacaktır.

Gelelim, 24 Nisan sonrasında başlıca hedefimiz haline gelen izolasyonların kaldırılması meselesine. Konuya, Birleşmiş Milletler açısından baktığımızda; Genel Sekreter referandumun hemen sonrasında “tanınmayı özendirmemek koşuluyla ambargoların kaldırılması” çağrısında bulunan bir rapor hazırladı. Rapor, 28 Mayıs 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi’ne sunuldu. Ancak, Birleşmiş Milletler tarihinde bir ilk olarak ve bir utanç belgesi olarak, ilk defa Genel Sekreterin bir raporu Güvenlik Konseyi’nde 2.5 yıldır hâlâ ele alınmayı bekliyor.

Duruma Avrupa Birliği açısından bakacak olursak; işte burada çok daha ikiyüzlü bir durum söz konusu. Çünkü, referandumun yalnızca 2 gün sonrasında Avrupa Birliği “Kıbrıs Türklerine yönelik ambargoları kaldıracakım” açıklamasını yaptı. “Doğrudan Ticaret Tüzüğü’nü ve 259 milyon avroluk Mali Yardım Tüzüğü’nü uygulayacağım” dedi. AB’nin bu vaatlerinin bugün ne durumda olduğundan söz edersek, son haftalarda karşımıza “Finlandiya önerileri” adı altında çıktığını görüyoruz. Ancak, Doğrudan Ticaret Tüzüğü’ne karşılık olarak, Maraş’ın Birleşmiş Milletler denetiminde açılması, Magosa Limanı’nın BM ya da AB denetiminde açılması şart koşularak... Üstelik, Türkiye’nin limanlarını açması ve ek protokolü onaylaması da istenerek önümüze getirildi.

İslam Konferansı Örgütü, bir diğer platform. Orada izolasyonların kaldırılması yönünde bir gelişme sağlandı mı? Daha önce Kıbrıs Türkleri, İslam Konferansı Örgütünde “Kıbrıs Türk Müslüman cemaati” olarak tanımlanıyordu. Geçtiğimiz yıl, statüleri “Kıbrıs Türk Devleti” olarak yükseltildi. Ancak, bu yapılırken, “Annan planında öngörüldüğü şekliyle” ifadesi eklendi. Oysa, Rumlar bu planı reddetmişti. Öyleyse reddedildiği için, hukuken yok, geçersiz hükmünde olan bir plandı. Böyle bir tanımlamayla bu şekilde bir atıfta bulunulması, maalesef moral kazanımı olmanın ötesinde somut bir getiri sağlamadı Kıbrıs Türklerine.

Tekrar Türkiye-Avrupa Birliği müzakerelerine dönecek olursak; az önce söylediğimiz gibi artık süreç, oybirliği ilkesi ve veto tehditleri nedeniyle Rumların ipoteği altında. Üstelik Finlandiya’nın bu son önerisiyle, ambargoların kaldırılmasıyla müzakereler arasında da bir bağ kurulmuş durumda. En sıcak gelişmelerin şu başlıklarda yaşanacağını düşünüyoruz: “limanlar, Ek Protokol, Maraş, Magosa Limanı ve mülkiyet”. Özet olarak, bunların yerine getirilmesi ne anlama gelir onları söylemek istiyorum: Limanların açılması, Cumhurbaşkanı Sayın Talat’ın söylediği gibi felaketimiz olur. Önce fiili tanıma, arkasından hukuki tanımaya giden yolu açacaktır. Limanlarımızda işlem yapılırken, Rumların belgelerini kabul etmek zorunda kalınacaktır. Rumlar, önce Adana’da konsolosluk, sonra büyükelçilik açmak isteyeceklerdir. Üstelik bu konunun bir de enerji ve ekonomik boyutu var. Bakınız, Bakû-Ceyhan hattının daha fazla işlevsellik kazanmasıyla, limanların açılması halinde Rumlar bu konuda da söz sahibi olabileceklerdir. Neden dersiniz, dünya tanker taşımacılığında Rumlar 6’ncı sıradalar. Buradaki pastadan elde edecekleri payın ise yıllık 5-6 milyar dolar arasında olacağı söylenmektedir. İkinci olarak Ek Protokol konusu var. Bir kere bu belgenin metni resmen kamuoyuna açıklanmadı. Ancak, içinde “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadesinin yer aldığı belirtilmekte. Protokol’ün uygulanması, sonuçları itibariyle Kıbrıs Türk ekonomisinin güneye kaymasına yol açacaktır. Türkiye olarak KKTC ile bir gümrük birliği ilişkimiz olmadığından Kıbrıs Türkleri güneye daha fazla ba-

ğımlı hale gelecektir. Burada Türk hükümeti, bir Ek Protokol ikilemi ile karşı karşıyadır. Eğer beraberinde yayımladığı deklarasyon olmaksızın meclise getirmesi halinde, bir kere başta kendi partisinin üyeleri de olmak üzere sanıyorum onaylamayacaklardır. Eğer deklarasyonla birlikte getirirse de, bu sefer- Avrupa Parlamentosu'nun bu yönde kararı var- AB onaylamayacaktır. Büyük bir endişe kaynağı olarak şunu söylüyorum: Bakanlar Kurulu'nun 28 Eylül 2006 tarihinde yayımladığı Gümrük Birliği Kararı ile Ek Protokol'e gerek kalmaksızın bir süreç başlatılmıştır. Üçüncüsü ise Maraş konusudur. Maraş kapsamlı bir çözümün parçasıdır. Başka bir şekilde gündeme getirilmesi kabul edilemez. Üstelik Maraş'taki taşınmazların yüzde yüzü Türk vakıflarına aittir. Magosa Limanı ise, şimdiye kadar gündeme gelen tüm çözüm planları ve girişimlerinde, Türk tarafının elinde olmuştur. Ambargoların kaldırılmasına karşılık, Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Birliği denetimine geçmesi, bu limandaki KKTC egemenliğinin devredilmesi anlamına gelecektir. Üstelik Magosa Limanı'ndan Türkiye üzerinden de olsa bir uluslararası ticaret yapılmaktadır. Böylece, Türkiye de devreden çıkarılmış olacaktır. Limanın bu şekilde açılması durumunda sağlanacak mali katkının ise, yalnızca 10 milyon dolar olacağı söylenmektedir. Oysa KKTC'nin yalnızca uçuş ambargosu nedeniyle kaybettiği turizm gelirleri, Rumlarla karşılaştırıldığında 1,8 milyar dolardır. Bu rakam, KKTC'nin gayri safi milli hasılasına eşittir.

Az önce sıraladığım tüm bu hususlar çerçevesinde, ambargoların zayıflatıldığı görüntüsü altında limanların ve Maraş'ın açılacağı endişesinin kamuoyunda giderek artabileceğini söyleyebiliriz. Bu durumda KKTC'ye önemli bir kazanım sağlamadan bir adım atılması, özellikle seçim sürecine girdiğimiz bu tarihlerde kamuoyunda "taviz verildi" tepkilerine yol açabilecektir. Hatta bu tepkilerin Avrupa Birliği ile yol ayrımına gidilmesi baskılarına dönüşebileceğini söyleyebiliriz. Biliyorsunuz Avrupa Birliği yetkilileri son aylarda sık sık bir "tren kazası" ihtimalinden bahsediyorlar. Bu şantajlar karşısında vetonun, hem diğer Avrupa Birliği ülkeleri, hem de Rumlardan son alternatif olduğunu dikkate almamız lazım. Veto bir kereliğine kullanılır. Rum Dışişleri Bakanı Lilikas'ın da söylediği gibi, "veto tehdidi, veto kullanmaktan daha etkilidir". Bir kez veto kullandığınızda, Türkiye'den beklentilerinizin yerine getirilmesi imkanı, belki de tamamıyla kaybedebilirsiniz. Ek protokol ve limanlar taleplerine bağlı olarak müzakere sürecinde şu 3 başlıkta bazı gelişmeler olabilir, sıkıntı yaşanabilir. Bunlar gümrük birliği, malların serbest dolaşımı ve ulaşım. Bu durumda Avrupa Birliği ile siyasi bir kriz çıkabilir ya da süreç kesintiye uğrayabilir. Bu ihtimaller mevcuttur. Ancak bu problemi aşmak için, bu başlıkların ertelenmesi, bir formül olarak gündeme gelebilecektir. Bu formülü daha genişletirsek, eğer Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye'nin elini rahatlatmak isterse, 2006 yılı sonuna kadar izleyecekleri belirtilen Kıbrıs şartlarını 1 yılına ertelemeleri söz konusu olabilir. İngiltere bu konuda çaba

göstermektedir. Bu ne demektir? Türkiye'de iç siyasi dengelerin yeniden kurulacağı 2007 seçimlerinin sonrasına ertelenmesi ihtimalidir.

2006-2007 yılı ile ilgili bir öngörümüz ise, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki yaşanan tartışmalı hükümet değişikliği karşısında siyasi ve ekonomik istikrarın bozulmasıyla ilgilidir. Zira muhalefet meclisi boykot ediyor. Erken seçime zorlamak için, gerekirse sine-i millete dönebileceğinin işaretlerini veriyor. Kısa ve orta vadede karşılaşılabilecek en büyük sıkıntılardan bir tanesi de "mülkiyet sorunu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki süreçle" bağlantılı olacaktır. Adanın yaklaşık yüzde 30'u vakıf arazisidir. Maraş'taki taşınmazların tamamı vakıf arazisidir. Vakıflar İdaresi'nin eski müdürünün hesaplamasına göre; Rumların sahte yöntemlerle üzerlerine geçirdikleri vakıf mallarının, yalnızca arazi bedeli 120 milyar dolardır. 1900'lü yıllardan itibaren vakıflar idaresinin mahrum kaldığı gelirler ise 1 trilyon dolar civarındadır. Konuya ilişkin çok önemli bir husus, Arestis isimli Rum kadının Maraş'taki bıraktığı taşınmazı için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtığı dava ile ilgili gelişmelerdir. Ne kadar acıdır ki, bu kadının tapu kaydında "vakıf malı" yazıyor. Biz yasal süre içinde bu belgeleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne sunamadık. Üstüne üstlük, geçtiğimiz aylarda bu kadına tazminat ödemeyi önerdik. Sonbahar aylarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararını açıklayacak. Bu iki açıdan önemli, iki açıdan pilot dava.

Tüm dikkatlerinizi bu konuya çekmek istiyorum. Kuzey Kıbrıs'ta Aralık 2005'te Rumlara mal iadesini de öngören bir mülkiyet yasası çıktı ve bu yasa doğrultusunda tazminat komisyonu oluşturuldu. Eğer Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin açıklayacağı karar, bu tazminat komisyonunu "iç hukuk yolu" olarak kabul ederse, Mahkeme önünde bekleyen bütün davalar bu komisyona yönlendirilecektir. Ancak bu, "Türkiye'nin yerel alt otoritesi" olarak tanımlanan KKTC'nin iç hukuk yolu olmayacaktır. Çünkü, AHİM kararlarında, içtihatlarında suçlanan Türkiye'nin işgalidir, askerî varlığıdır, dava açılan taraf Türkiye'dir. Tazminat ödemesi istenen taraf Türkiye'dir. İkinci acı sonucu ise, bu karar sonucunda tazminat ödenirse, Loizidu davasından çok daha ağır bir sonuçla karşılaşılacaktır. Bu karar, vakıf mallarını sahte yöntemlerle üzerine geçiren Rumlar için emsal teşkil edecektir.

2010 yılına ait öngörülerimize gelince, tüm bu sıraladığımız hususlardan sonra 2010 yılında, mevcut konjonktür devam ettiği sürece "çözünsüzlüğün ve adada iki ayrı yapının varlığının kalıcılışacağını" söylemek mümkün. Bu durumda Kıbrıs Türklerinin geleceği konusu önem kazanacaktır. Kendi iç bünyemize dönerek, bunun içinde durumu senaryolaştıracak olursak; en iyimser senaryo KKTC'nin tanınmasıdır. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin kararları, ABD'nin tutumu değişik-

mediği sürece, bu gerçekçi bir senaryo olmayacaktır.

İkinci senaryo olarak, Tayvan modeli gündeme gelebilir. Bu, Ortadoğu'daki ve Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki gelişmelerin seyrine, ABD'nin bölgedeki çıkarları ve Avrupa Birliği ile ilişkilerinin geleceğine bağlıdır. Konuşmamın başında, ABD'nin İngiliz üslerinden kolaylıkla yararlanabildiği için, Avrupa Birliği ile bir çatışma noktasından uzak olduğunu söyledim. Son dönemlerde ise biliyorsunuz Fransa'nın da adada üs edinme girişimleri var. Kötümser senaryo ve hiç istemediğimiz durum, şimdiye kadar Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC meclislerinin belirlediği çerçeveye dışına çıkılmasıyla gündeme gelebilecektir. Bu durumda, KKTC-Türkiye ilişkilerinde hassasiyet yaratan gelişmeler de yaşanabilecektir. Diğer taraftan, Rumlara mülk iadesi yoluyla iki kesimlilik ilkesinin bozulması halinde, siyasi, ekonomik ve hukuki sıkıntılarla karşılaşılacak, toplumlar arasında çatışma dahi söz konusu olabilecektir. Kıbrıs'ta böyle bir gerginlik ve kriz ortamı çıkması durumunda, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek krizleri de kontrol etme imkanından yoksun kalınacaktır.

2010 yılına kadar Avrupa Birliği müzakereleri ile Kıbrıs konusunda her gelişmenin karşılıklı etkileşim halinde olacağını da söylemek mümkündür. Avrupa Birliği'nin bu duruma müdahalesi, siyasi ve ekonomik bir varlık olarak güçlü bir şekilde devam edip etmeyeceği konusu ile de yakından bağlantılıdır. Etki alanı ve otoritesinin gelecekteki durumu, bu müdahale girişimlerine de yansıtacaktır. Sonuç olarak Türk tarafının, artık Rum ve Avrupa Birliği taleplerinin sonu olmayacağını dikkate alan ve çözümün imkansız hale geldiğini dikkate alan yeni bir politika geliştirmesi gereği vardır diye düşünmekteyim. Bu bağlamda Kıbrıs Türklerinin gelecek endişelerinin giderilmesi gerekir. Bakın ekonomik olarak durumları gayet iyileşiyor, ama siyasi belirsizlikten dolayı bir endişe içindeler. Bu açıdan kamuoyuna güven aşılaman, hem Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem KKTC Meclisi'nin ortak kararlar üretmeleri son derece önemlidir diye düşünüyorum. Bir diğer konu ise, KKTC'de siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması ön şartıdır. Bunun için bir model öngörüyoruz. KKTC ve Türkiye'de Kıbrıs ve AB konularında çalışacak münferit kurumsal çabalardan öteye etkin bir koordineli çalışma modeli. Her iki ülkede, hem daimi "siyasi komiteler", hem "hukuk komiteleri" oluşturulacak ve aralarında "eşgüdüm" sağlanacak. Bu komiteler, Kıbrıs konusunda, Türkiye-AB müzakerelerinde hangi sıkıntılarla karşılaşabiliriz, nasıl başa çıkabiliriz bunun yollarını araştıracağız. Rumların yıllardır yaptığı gibi bir "aydınlatma kampanyası" başlatacaklar. Lobi faaliyetlerine başvuracaklar. Uluslararası alanda lobi faaliyetleri ile desteklenecek bir aydınlatma kampanyası ve hukuk mücadelesi başlatmanın önemini bir kez daha vurgulamak istiyorum. Böylece Rumlar karşısında, özellikle uluslararası yargıda kaldığımız "savunma

görüntüsü” değiştirilmelidir. Eğer bu çerçevede adımlar atılabilirse, Avrupa Birliği müzakerelerinde kesinti yaşansa dahi çok daha gerçekçi, ulusal güvenlik ve çıkarlarımıza uygun yeni bir müzakere sürecinin önü de açılmış olacaktır.

TARTIŞMA ve SENTEZ: AB-Türkiye İlişkileri ve Beklentiler

Oturum Başkanı: İlder Türkmen (Dışişleri Eski Bakanı)

Ata ATUN (Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi)

2023'te Kıbrıs'ı öngörebilmek için, önce dünyanın ne hale geldiğini kestirebilmek gerekmekte. Bölgeye ABD'nin, Çin'in, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin etkisi Kıbrıs'ın da kaderini etkilemekte ve yeni şartlar oluşturmaktadır. İran'dan başlıyorum. İran, ABD ile şu an büyük bir kumara hazırlanmakta. Nükleer bağımsızlığa kavuştuktan sonra avroya dayalı bir petrol borsası kurmak düşüncesi vardır İran'ın. Bu kumarın sonunda ya batacaktır ya çıkacaktır. Bunun etkisi ABD'ne olacak. İsrail'i incelersek; İsrail'in Amerika ile bağları çok karmaşık. En önemlisi din bağı. Eski AHİT ve yeni AHİT var. Eski AHİT Tevrat'ın tamamen kendisi. Bu yüzden de Amerikan başkanları yemin ederlerken genelde Tevrat'tan, İncil'den bir pasaj okurlar. Bugüne kadar bütün Amerikan başkanları Süleyman ile ilgili bölümleri okumuştur. Bu başkanlar daha göreve başlamadan beyinleri İsrail'i korumakla yıkanır. İsrail kavramı oraya yerleşir. Bu yüzden Amerika ile İsrail'in birinci bağı din kökenlidir. İsrail, tabi ki 2023 döneminin yükselen yıldızlarından bir tanesi olacak. Teknolojisi, Amerika'nın eksilmez desteği ve nükleer gücü ile bölgede sınırlarını genişletmiş bir İsrail'i göreceğiz. 2023 yılında biraz daha büyümüş, biraz daha gelişmiş bir İsrail olacak. Çin'in de Kıbrıs'a etkisi var, ama ben Çin'le ilgili farklı düşünüyorum. Bugün Çin'de iki tane Çince konuşuluyor. Biri Mandarin, diğeri ise Kanton. Aslında Çince konuşuluyor dememiz çok yanlış. Çin harflerinin kullanıldığı iki ayrı lisan kullanılıyor. Kanton konuşan Mandorini anlamıyor. Mandorin konuşan da Kantonu anlamıyor. Bu demektir ki Çin'de ayrı dili konuşan iki ayrı topluluk var. Çin'in durdurulamaz ekonomik büyümesi, bölgeler arasındaki uçurum zaman içinde Çin'i kuzeydoğu, güneydoğu ve batı Çin olmak üzere üç parçaya bölünme yoluna sokacak. Ekonominin ve gayri safi milli hasılanın yoğunlaştığı güneydoğu bölgesi diğerlerini sırtından atmaya çalışacak, kendi başına bir devlet oluşum yoluna gitmeyi düşünecek. ABD laikliği yaralayacak bir şekilde hızla bir dinî devlet olmak yoluna gidiyor. Evangelist baskısı altına girecek olan Amerikan hükümeti, önce Hristiyanlarını Vatikan'dan koparmaya çalışacak ve kendi dini sistemini kurma çalışmalarına girecektir. İran ile oynadığı ölümüne kumardan ABD yaralı çıkacak. Burada ABD kazançlı çıkmayacak. ABD büyük bir iflas felaketi yaşayacak. Bir anda dünyada

dolardan kaçış başlayacak. ABD tüm inanırlılığını ve güvenini kaybedecek. Amerikan hayali, artık bir yerde darbe yiyip son bulmuş olacak. ABD'nin arkasından, Çin nereye koyacağını bilemeyeceği dolarlarından dolayı bir sarsıntı geçirmeye başlayacak. O da iflasın eşğine kadar gelecektir. Zaten yavaş yavaş hissedilmeye başlamış olan parçalanma sancuları, iyice güçlenecek ve kaçınılmaz olacaktır Çin için. Avrupa Birliği'ne geldiğimizde, genişleme sancularını hâlâ daha bitirememiş bir AB olacak. Anayasası'nı nihayet oylayabilmiş olacak. Bütün güvencesi de güçlü parası ve yeni yeni kurabildiği Anayasası olabilecek. Elinde dişe dokunur başka hiçbir değeri olmayacak. Avrupa Birliği Kıbrıs'taki varlığı nedeniyle ABD ve İsrail ile çıkar çatışması yaşamaya başlamıştır. Türkiye'ye söz geçiremediği için, katılım müzakereleri sonuçlanmadan, ama kopmadan hâlâ devam ediyor olacak. Güçlenen ve kendini AB kurallarına uyarlamış olan Türkiye, AB'ye girmek için artık pek arzu göstermeyecektir.

Bu yıllarda Türkiye'nin, tüm baskılar ve politik oyunlara rağmen, sınırları genişleyecek ve bir miktar toprak kazancı olacak. Ortadoğu'daki sınır değişimleri ve yeni oluşumlar Türkiye'yi de etkileyecek. Türkiye'nin elindeki su rezervleri enerji temininde ülkenin en büyük kozu olacak. Bu koz kendisini bölgenin ekonomik gücü haline getirecek. Türkiye'de bir dönem gelecek, suyu petrolle takas edecek. Çevresindeki ülkelerden Yunanistan konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Karabağ, Nahçıvan, Azerbaycan, İran Şii Devleti, Kürt Türkmen Devleti, Suriye ve Ürdün Türkiye'nin tamamen hegemonyası altına girecek. Artık ekonomide maliyetler söz konusu olacağı için, Türkiye bunların hepsinin üstünde müthiş bir baskı kuracak.

Kıbrıs'a gelince, Kıbrıs sorununa çözüm getirmek amaçlı sürdürülen görüşmeler, 2007'de Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçimi ve milletvekilliği seçimleri olması nedeniyle çok dalgalı ve inişli çıkışlı geçecek, ama maalesef herhangi bir sonuca gidilmeyecek. Zaten gidilmesi de mümkün değil. Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Tasos Papadopoulos 12 Şubat 2008 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerini göremeyecek. Yerine Yorgos Lilikas vekalet edecek. Lilikas cumhurbaşkanlığı seçimlerini alternatifsiz kazanacak. Çünkü Papadopoulos iflah edilemez bir kanser hastası. Türkiye'de 21 Ekim 2007 seçimlerinden sonra hükümetin yapısını değiştirmesi ve sağ ağırlıklı bir koalisyon hükümetinin işbaşına gelmiş olması nedeniyle, Kıbrıs'ta esen CTP rüzgarı durulanacak ve UBP ile DP gözle görülür bir yükselişe geçmeye başlayacaktır. Türkiye'deki değişim rüzgarları KKTC'de de hissedilmeye başlanacak ve hükümet bu iki partinin arkasında durmayı tercih edecektir. 2008 yılının ilkbahar aylarında KKTC'de erken seçim yapılacaktır. Seçimlerde sağ partilerin işbirliği yapması ve mevcut hükümetin dramatik dış politik hatalarından dolayı, UBP ve DP mecliste 36 sandalye kazanarak yeni KKTC hükümetini

oluşturacak. Artık KKTC'de yeni bir dönem başlayacaktır. Süreç bu şekilde gidecek.

2009 yılına geldiğimiz vakit, artık sağlığı iyice bozulan Mehmet Ali Talat görevinden çekilecek ve cumhurbaşkanlığı erken seçimlerine gidilecek. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sağ kanat ittifak oluşturacak ve sürpriz bir isim UBP ve DP'den aldığı destek oylarıyla KKTC'nin yeni cumhurbaşkanı olarak seçilecek. Bunlar gerçeğe çok yakın stratejiler. 2010 yılına girildiğinde, KKTC'de sağ bir koalisyon hükümeti ve sağ görüşlü bir cumhurbaşkanı olacak. KKTC'deki bu yeni oluşum ve başlayan yeni dönem, görüşmeleri daha keskin bir viraja sokacaktır. Tavizler duracak, konfederasyon kelimeleri ağızlara alınır olacaktır. Artık 2010'dan sonra Kıbrıs konusunun şekli şemali, elbisesi değişmeye başlayacak. Fransızların Rum milli muhafız ordusuna destek vermesi, silah sağlaması, onları eğitmesi Rumların megalomanik hastalığını tekrar nüksettirecek. Bu tekrar su yüzüne çıkacak ve arkalarında Fransa'yı hisseden Rumlar, 2010'lu yılların ortalarında Kıbrıs'ta yeni bir sıcak çatışma veya sürtüşme yaratacak. Bunu oluşturacakların kafa yapıları, düşünceleri buna çok müsait. İki gün sürecek bu kritik anda, Avrupa Birliği ordusu ile Türk ordusu karşı karşıya gelmeden AB komisyonu araya girecek ve ateşkes ilan edecek. Ateşkes sonrası adada KKTC'nin varlığı resmen kabul edilecek. Yeni bir aşamaya girilecek. Değişen bu koşullarda Kıbrıs'ta konfederasyon, artık kağıt üstüne konacak.

2020 yılına yaklaşıldığında, adada tarafların eşit egemenlik ve siyasi hakları temel alınarak, Konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması görüşmeleri başlamış ve AB'nin de baskılarıyla, görüşmeler aksamadan hızla ilerliyor olacaktır. Rumların tüm kaçamaklarına ve oyunbozanlıklarına rağmen, Avrupa Birliği bu girişimlere set çekmede başarılı olacak. Rumlar artık bildiğimiz şımarıklıklarını yapamayacaklar. Adada gittikçe artan nüfus nedeniyle, enerji ve su sıkıntısı hissedilmeye başlanmış ve savaştan hemen sonra, Konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti görüşmelerinde Türkiye'nin taraf ve garantör olması kaçınılmaz hale gelmiştir. Türkiye elindeki su ve enerji kozunu iyi kullanmakta ve isteklerini kolayca kabul ettirmektedir. Ada, artık göbeğinden Türkiye'ye bağlanmıştır.

2021 yılında Konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti, artık sorunsuz bir şekilde çalışır halde kurulmuş olacaktır. Ada ilk defa sakin bir döneme girmiş ve geleceğe umutla bakmaya başlamıştır. Türkiye, hem Konfederal Kıbrıs Cumhuriyeti, hem de Yunanistan ile saldırmazlık anlaşması imzalamış ve aradaki sınırları da karşılıklı kaldırmış olacaktır. 2023 yılına geldiğimizde, Türkiye bölgedeki en büyük siyasi ve ekonomik güç olmuştur. Elindeki su rezervlerini aynı ağırlıkta petrolle takas etmesi nedeniyle de bütçesi gelişmiştir. Türkiye'nin komşu ülkeler üzerindeki etkisi artacaktır.

Bir de vakıflar konusu var. Ona da kısaca değinmek istiyorum: Vakıflar konusu gerçekten çok önemli. Abdullah Paşa ve Lala Mustafa Paşa Vakıfları ki, bunların merkezleri Türkiye'dedir ve Maraş'ın yüzde yüzüne sahiptir. Bu konuda da çalışmalar başlatılmıştır. Kıbrıs'ta bu konuya hükümetin çok fazla sempati duyduğunu söyleyemem, inandığını da söyleyemem. Artık Türkiye'den bu konuda çalışma ve işarların başlamış olması gerektiğine inanıyorum.

Nihat AKYOL (Büyükelçi)

Ülkemizin hedefleriyle AB'deki gelişmeleri her zaman yan yana getirerek yorumlamak, tam üyelik projemizin başarısı için gerçekten gereklidir. Müzakerelerin sadece "AB müktesebatının aday ülke tarafından kabulünü hazırlayan bir süreç olarak" tarif edilmesini şahsen eksik buluyorum. Uzunca sürebilecek müzakereler, aynı zamanda, Birliğin politikalarında ve iç yapısında müzakere dönemine rastlayacak değişiklikleri ihtiyaçlarımız yönünden etkilemeyi de içerir. Etkiliye-bilmek için ise değerlendirebilmek gerekir. Elli yıllık geçmişi ve kurucularının hedefi dikkate alındığında, bilinen zaafiyetlerine rağmen, Avrupa Birliği'nin önemli bir başarı hikayesi olduğuna şüphe yoktur. Kıtanın doğusuyla batısının birleşmesinde oynadığı rol bunun göstergesidir. Ancak altını asıl çizmek istediğim gelişme, Birliğin kıta Avrupa'sının bütününe temsil eden bir örgüte dönüşmekte olmasıdır. Türkiye Batı Avrupa'nın dar bir bölümünü içine alan bir sisteme katılmayabilirdi. Ancak, AB halen Avrupa kıtasının tümünde, mevcut pan-Avrupa işbirliği mekanizmalarının görevlerine talip olacak şekilde geliyorsa, tam üyelik hesaplarımızı bu açıdan da yapmamızda yarar bulunmaktadır. AB bunu başarır biz de dışında kalırsak uğrayacağımız zararı takdirinize bırakıyorum. Birlik içindeki gelişmeler müzakere sürecimizin zamanlaması açısından da değer taşımaktadır. 2005 yılı, Avrupa entegrasyon sürecinin bir çok alanda tıkandığı bir yıl oldu. Avrupa Anayasası, işsizlik-gençlerin özel durumu, genişlemeye ara verilmesi talebi gibi nedenlerle. Üye ülkeler sorunları daha da derinleştirmemek için kendilerine bir değerlendirme süresi tanıdılar. Süreci dondurdular. 2007 Alman ve daha sonra Fransız Dönem Başkanlıklarını takiben 2009 AP seçimlerinin ardından entegrasyon sürecinde yeniden hareketlenme beklenmektedir. Sonuç olarak önümüzde 4-5 yıl daha sürebilecek bir düşük konjonktür dönemi bulunmaktadır. Bu duraklamayı tam üyelik müzakerelerimiz açısından nasıl değerlendirebiliriz? Şahsen, Avrupa Birliği'nin önümüzdeki yıllarda takip edeceği gelişme çizgilerinin, siyasi sorunlar engel teşkil etmediği takdirde, ülkemizle müzakereleri genelde kolaylaştırıcı, rahatlatıcı yönde olacağına inanıyorum. Şimdi AB'deki bu muhtemel gelişmelere yakından bakmamızı öneriyorum.

Dünya ekonomisindeki küreselleşme eğiliminin baskısı altına giren AB'nin önü-

müzdeki 10-15 yıl içindeki en önemli hedefi, uluslararası rekabet ortamında, yeni istihdam imkanları yaratarak, sürdürülebilir büyümeyi aralıksız gerçekleştirecek bir yapıya kavuşmak olacaktır. Önümüzdeki bir kaç on yıl içerisinde dünyanın en önemli 6 ekonomik gücü listesinden Avrupalılar çıkacak, yerlerine Çin-Hindistan-Brezilya ve Rusya girecektir. AB, Lizbon Stratejisi ile bu duruma çare arıyor. Hedefler revize edildi. 200 yeni eylem öngörülüyor. Amaç öncelikle istihdam yaratmak (işsizlik AB: yüzde 9,1, ABD yüzde 5,6) önümüzdeki 10-15 yıl içinde her yıl yüzde 2,3 büyüyen GSYİH en az ABD seviyesine (yüzde 4,4) çıkarılacak. Büyük alt yapı yatırımlarına öncelik verilecek. Hizmetler sektörü desteklenecek (toplam istihdamın yüzde 63,2 si). Bozulan makro dengeler düzeltilecek, bütçe disiplini ve mali istikrar sağlanacak (kamu borçları 2003'de GSYİH'nin yüzde 63,3 ü). Yeni bir sanayi politikası oluşmaktadır (genişleyen pazara uyum-delokalizasyonlar), AB iç pazarının komşu pazarlarla irtibatlandırılması (Mendelson-Avrasya) olasılığı öne çıkacak, AB üyesi ülkelerin nüfusu yaşılanıyor. Göçmen politikası liberal bir anlayışla değişecek. Bu konu Türkiye için bir engel iken avantaja dönüşmektedir.

Komisyon Başkanı'nın son sözleri Birliğin siyasi alanda ne yönde gelişeceğini sorgulamamıza neden oldu. Temel soru Birliğin siyasi yapılanmasında ve izlediği politikalarda ortaya çıkabilecek yeni unsurların ülkemizin tam üyelik sürecini ne ölçüde ve yönde etkileyeceğidir. İki üye tarafından reddedilerek onay süreci aksayan AB Anayasasının 2009'dan sonra yeniden gündeme gelmesi beklenmektedir. O tarihe kadar üye ülkelerin Ekonomik ve güvenlik ağırlıklı genişlemeye ağırlık veren bir Birlik mi, yoksa, tedricen federalist bir yapıya yönelecek fakat daha dar bir coğrafyada işlev görecek bir Birlik mi Tercih edileceği sorusuna cevap hazırlamaları beklenmektedir. AB'nin en az 10-15 yıllık bir dönem daha Birliğin meşruiyetini ağırlıklı olarak üye ülkeler ve halklarından alan bir yapıda kalacağını kesine yakın söyleyebiliriz. Bu süreçte yeni ortak politikalar üretilse dahi bu politikaların her zaman bir şekilde ulusal egemenliklerle dengeleneceğini ifade etmek mümkündür. Özetle, mevcut Anayasa metninin bazı federal niteliklerinin geri çekilmesiyle yapılacak genel bir revizyon çerçevesinde 2009'dan sonra bir mutabakata varılabileceği düşünülmektedir. Buna karşılık "Avrupa Birleşik Devletleri" söyleminin ise hızla bir ütopyaya dönüştüğü görülmektedir. "Güçlendirilmiş işbirliği" tekniğinin zaman zaman uygulanacağı anlaşılmaktadır. Ancak, Birliğin parçalara ayrılması riskini taşıması nedeniyle orta vadede çokça uygulanacağı sanılmamaktadır. Birliğin demokratik özellikleri güçlenecektir. Şeffaf ve halka yakın kararlar çoğalacaktır (demokratik meşruiyetin bizde de gelişmesi gerekiyor). "Subsidiarite" ilkesi uygulamaya esas olmaya devam edecek. "Adalet ve Güvenlik alanı" derinleştirilecek, "tabii afetlere karşı yardımlaşma" politikası güçlendirilecek.

AB'nin nihai hudutlarının tespiti konusunun da gündeme dönem dönem gelmesi beklenmektedir. Genişleme süreci son noktasına ulaşana kadar, hudutlar konusunun halledilmesi beklenilmemelidir. Genişleme ise, Bulgaristan ve Romanya'yı takiben ülkemizle, Hırvatistan ve Batı-Balkanlar olarak tarif edilen diğer ülkelerle (bizim önümüze geçebilirler), doğuda Ukrayna, Moldova, belki Beyaz Rusya, Kuzeyde ise İzlanda ve Norveç'le devam edebilir. Daha fazla bir genişleme için çok özel bir durumun ortaya çıkması gerekir.

Önümüzdeki dönemde AB'nin dünya sahnesinde muhtemelen işgal edeceği yere baktığımızda şu söylenebilir: AB'de iki düşünce sistemi yan yana yaşıyor. Fransa'nın başını çektiği ve AB'nin giderek ABD'yi dengelemesini isteyen görüş. İkincisi ise askeri planda ABD ile boy ölçüşülemeyeceğini değerlendiren, bu nedenle Atlantik İttifakına önem veren İngiliz okulu. Gelişmelerin 20 yıl sonra Çin gibi başka askeri odaklarında ortaya çıkacağını gösterdiği dikkate alındığında, AB'nin ABD ile yakın işbirliği bağlarını koruması ve geliştirmesi en güçlü ihtimaldir. Bununla beraber, AB'nin ODGP ile AGSP çerçevesinde gerekli adımları tedricen atmaktan geri kalmayacağı da beklenmektedir. Ekonomik alandaki performans tabiatıyla AB için yeni çerçeveyi belirleyecektir. Yeni Anayasa yürürlüğe girsin veya girmesin, önümüzdeki 10 yıl süresince AB'de ODGP'nin kurumsal planda güçlendirilmesine çalışılacaktır. Birliğin, mutlaka bir diplomatik servisi olacaktır. Ortak politikalar açısından ilk yıllarda bir sıçrama beklenmemekle beraber, "ortak tutumlar" oy birliği kuralına rağmen, "yapıcı çekimserlik" formülü çerçevesinde uygulamaya konabilecektir. Önümüzdeki yıllarda NATO'yla irtibatlı bir AB Silahlı Kuvvetinin kurulmasına çalışılacaktır. Ancak, başlıca engel üye ülkelerin askeri yeteneklerini artıramamalarıdır. Bu konuda da ilerleme AB'nin ekonomik performansının bir sonucu olarak gerçekleşebilecektir. Genel hatlarıyla üye ülkelerin ODGP çerçevesinde 2020'lere uzanan dönemde beklenti ve hedefleri şöyle özetlenebilir:

- Bölgesel güvenliğe de tehdit oluşturan değişik coğrafyalardaki devlet yapılarının güçlerini kaybetmeleri karşısında, AB'nin sivil araçlarla, boşluğu doldurma amacını taşıyan girişimleri (istikrarın temini),
- “Medeniyetler Çatışması” tanımlaması çerçevesine giren durumlar ve buna karşı alınacak önlemler,
- Orta Doğu barış sürecinin sonuçlandırılması ve bu bölgede barış ve istikrarın sağlanması,
- Küreselleşen dünya ekonomisini düzenleme çabaları.

AB bu hedeflere ulaşırken etkin bir multilateralizm üzerine kurulacak ve BM'nin güçleneceği bir yapıyı düşlemektedir. Bu çerçevede ODGP'nin ABD ile mevcut stratejik işbirliğini koruması ve güçlendirmesi düşüncesi kararlılıkla muha-

faza edilmektedir. Nihayet Birliğin “komşuluk politikası çerçevesinde” bir “dost ülkeler zinciri” ihdas edilecektir. Tüm bunların sonucu olarak, “tarih tekerrür eder mi?” sorusunu sorabiliriz. Çok iyi bilinen nedenlerle Avrupa Birliğiyle ilişkilerimiz hiç bir zaman sakin akan bir nehir görüntüsü vermedi. Geçmişte de dalgalanmalar yaşandı. Aramızda ciddi güvensizlik bunalımları çıktı. Ancak, her iki taraf da birbirine “hayır” demedi, diyemedi. Karşılıklı ve uzun vadeli çıkarlar her zaman ağır bastı. Türkiye, son yıllarda, katılma sürecinin daha hızlı ilerlemesini istiyor. Partnerlerimiz arasında ise, hala isteksiz olanlar, müzakerelerin bağlandığı koşullar nedeniyle bu sürecin rayından çıkabileceğini değerlendirerek dirençlerini sürdürenler var. Muhtemelen bu tutumlarını ileride de koruyacaklar. Bu direncin bazı örneklerini geçtiğimiz haftalarda Avrupa Parlamentosunun Türkiye Raporu vesilesiyle yakından gördük. Önümüzdeki aylarda Birliğin “yeni üye alma kapasitesi” olarak isimlendirilen bir tartışmayı izleyeceğiz. Halen kontrol altında, bir görünüm vermekle beraber, bu tartışmanın da Türkiye'nin üyeliğinin karşısında olanları hareketlendireceği açıktır. Hatta, 2007-2009 döneminde, Birliğin yeniden hareketlenerek entegrasyon sürecinde hamle yapmasını uman ve Fransa ile Almanya'nın başını çeken bir grup üyenin, örneğin Kıbrıs meselesini bahane olarak kullanarak bizimle müzakerelerin askıya alınmasına çalışmasına tanık olabiliriz. Bu yaklaşımlar, ülkemizde AB'ye olan ilginin çok azalması, hatta yaşanan sürtüşmeler nedeniyle, 70 ve 80'li yılların önemli bir bölümünde olduğu gibi kaybolması sonucuna yol açar mı? Kamuoyu araştırmalarının, son dönemde, toplumsal destek açısından işaret ettikleri nisbi gerilemeye rağmen, kanaatimizce bu olmayacak ve tarih tekerrür etmeyecektir. Bu kez, koşullar ve ortam çok farklı özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin başında AB'nin 2020'lere kadar hedefleri ve muhtemel gelişme seyri gelmektedir. Yukarıda incelendiği üzere AB'nin kendi geleceği, öncelikle, mevcut dünya koşullarında, sürdürülebilir bir büyümeyi yakalamasına bağlıdır. Birliğin bu konuda iki avantajı bulunmaktadır. Birincisi, müktesebatının en önemli başarılarından birisi olan iç pazarıdır. Kurallara bağlanmış bu pazar, AB'nin yapacağı ve bazılarının “ekonomik devrim” olarak nitelendirdikleri girişimin alt yapısını oluşturmaktadır. Birliğin ikinci avantajı bu pazarı yeni girişimlerle doğuya doğru genişletmekte oluşudur. Birlik, yeni dinamizmini ülkemizin de içinde bulunduğu bir derinlikte kazanacaktır. Bu nedenle, sabırlı olduğumuz takdirde ve müzakere stratejimize karşı taraftan gelebilecek engellemeleri önleyebilecek özellikler kazandırdığımız takdirde başarmamız için bir neden olmayacaktır.

Türkiye, Birlik yönünden bu önemli geçiş ve değişim döneminde müzakerelere başlamakla, yarın ortaya çıkacak yapılara yön verecek pazarlıklara aktif bir oyuncu olarak katılabilecek ve çıkarlarını savunabilecek bir konum kazanmıştır. Müzakerelerin, Avrupa Birliği bünyesindeki gelişmelerin yakından takibiyle, oluş-

turulacak bir takvim çerçevesinde sürdürülmesi ve sonuçlandırılması bu açıdan önem ve öncelik kazanmış bulunmaktadır. Geçmişte kaçırdığımız önemli fırsatların ardından kaderin, bir anlamda, AB'yi Türkiye'yi beklemeye, bizi de yarının siyasi ve ekonomik Avrupa'sından soyutlanmamız tehlikesini nihayet gerektiği şekilde dikkate almaya zorladığı görülmektedir.

Murat YETKİN (Gazeteci-Yazar)

Kıbrıs sorunu hakkında söylenenler bizim fikir dünyamızı maalesef zenginleştirmiyor. Kıbrıs sorununun ilerisine yönelik olarak, bugünümüzü esir almadan zenginleştirecek yöntemleri bulmamız lazım. O yüzden geleceğe bakalım. Ali Babacan, bu sabahki konuşmasında, şimdiye kadar Türkiye'de hiçbir yetkilinin söylemediği önemli bir şey söyledi. Dedi ki, "Dünyanın belli bölgelerinde haritalar çizilirken uzaktan durup seyretmemiz düşünülemez." Malumunuz bir süre önce ABD'deki Kara Kuvvetleri dergisinde yayınlanan bir yazının ekindeki haritada Türkiye'nin bir parçasında Kürt devleti görünüyordu. Eğer dünyanın her tarafında haritalar çizilirken Türk Dışişlerinde, Genelkurmayında ve diğer ulusal güvenlik birimlerinde harita çalışması yapılmıyorsa bu bizim kaybımızdır. Ben yapıldığını umuyorum.

Balkanlar konusunda sunum yapan arkadaşımızın yaptığı sunum çok kıymetli bir sunumdu. Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin tamamlanması periyodunu 2014-2018 olarak tahmin etti. Bu tahmini de sembolik bir değere bağladı. O da Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç ve bitiş tarihleriydi. Dünyada siyasi, ekonomik, teknolojik dengeler değiştikçe haritalar değişme eğilimi gösteriyor. Bunlara hazırlıklı olmak ayrı bir şey, bunları tartışmayı reddetmek ayrı bir şey. Tüm bunları kendi çıkarlarımızı maksimum gözetecek şekilde bir tutum almak bir başka şey.

Ali Babacan yine dedi ki; "Türkiye girene kadar Avrupa Birliği ülkelerinde en az 50-60 tane seçim yapılacak." Keza Türkiye'de de yapılacak. İktidarlar değiştikçe iktidarların politikaları da değişiyor. Biz bugün biliyoruz ki, Türkiye her şeyini yüzde yüz tamamlamış bile olsa, siyasi sorunları da Avrupa Birliği ile çözmüş bile olsa bugün Avrupa Birliği'ne girme ihtimali yoktur. Avrupa Birliği en azından 2013 yılına kadar bütçe yapmış, o bütçede başka bir şey de görünmüyor. Ayrıca, o dönem Avrupa'da ve Türkiye'de hangi iktidarlar işbaşında olacağı da önemli. Ali Babacan'ın konuşmasında iki defa laiklik vurgusu yapması benim çok hoşuma gitti. Daha önceki konuşmalarında dikkat etmemişim demek ki. Umarım daha çok duyarız. Dün sayın Cumhurbaşkanımız da konuşmasında bunu özellikle vurgulamıştır. Türkiye'nin geleceğinde bu unsurun önemini vurgulamıştır. Çünkü, ben Türkiye'nin laikliğinin bölgesindeki en ağırlıklı değeri olduğunu düşünüyorum.

2023 yılına baktığımızda AB'nin küresel bir güç olacağı yönünde işaret göremiyorum. Sadece ekonomik bir küresel güç olduğu yolunda işaret var. Ama tüm projeksiyonlar, 2023 yılında aslında Çin'in ikinci büyük ekonomik güç olacağını gösteriyor. Avrupa Birliği o tarihte Çin'in gerisine mi düşecektir ? 1984 yılında George Harwell'in kurduğu bir Avrupa-Amerika birlikteliği, Asya birlikteliği, bir Pasifik birlikteliği türünde hayal sunacak değilim. Fakat dünyada kutuplaşmaya gidişi de görmek lazım.

Pulat TACAR (Emekli Büyükelçi)

Konuşmamda orta ve uzun vadede AB ile ilişkilerimizi etkileyecek bazı konulara değinmek istemekteyim. Son bir kaç aydır AB-Türkiye ilişkileri gerginleşti. Avrupada ve Türkiye'de yapılan kamuoyu yoklamaları AB ile Türkiye'nin birbirinden uzaklaştığını gösteriyor. AB'nin en yetkili ağızları Avrupa'nın genişlemesinin dondurulmasından ya da adayların tam üye olmalarının güçleştirilmesinden söz ediyorlar. Türkiye-AB ilişkilerinde olası bir tren kazasından söz edenler var. Diğer taraftan, AB müktesebatına ilişkin normların, yani işin hukuki çerçevesinin, AB çerçevesinde siyasal konulardan ayırt edildiğini ve öndegeldiğini biliyoruz. Örneğin AB Konseyi dönem başkanlarının aday ülkelere verdikleri siyasal nitelikli vaatler, müktesebat ile çakışırsa, herhangi bir AB üyesi, müktesebat çerçevesinde oluşmuş hakkını Avrupa Adalet Divanı önünde savunabilir ve örneğin daha önce Konsey nezdinde oluşan ve o sırada kabulünü engellemediği uzlaşmanın dengeleyici ögesini oluşturan bir vadin yerine getirilmesini engelleyebilir. Kıbrıs konusunda şimdi yaşanan aynen budur. Bu nedenle AB çerçevesinde sonradan sürprizlerle karşılaşmamak için AB müktesebatının esaslarını çok iyi incelememiz ve bilmemiz gerekiyor.

2006 yılında Avrupa Parlamentosu'nun Hollandalı üyesi Eurling tarafından hazırlanan Türkiye raporu, Türkiye AB ilişkilerini çıkmaza sokmak ve Türkiye'yi kısıktarak bezdirmek, AB'den uzaklaştırmak isteyenlerin niyetini temsil ediyor. Siyasi komisyonda ağırlaştırılan rapor ve karar taslağında sözde Ermeni soykırımı savınının Türkiye tarafından kabulünün Avrupa Birliği üyeliğimiz için koşul olacağı cümlesi eklenmiş; Pontus ve Süryani-Keldani soykırımı savları da ilave edilmek istenmişti. Sonra bu referanslar Genel Kurulda kaldırıldı. Ancak metinde eski AP kararlarına atıf yapıldığı cihetle, mezkur ifadeler şeklen geri çekilmiş oluyor ve sorun ortada olmağa devam ediyor. Daha kötüsünü gösterip, kötüyü kabul ettirmek Avrupa Parlamentosunun artık ezberlenen taktiğidir. Ermeni soykırımı iddiaları bizi önümüzdeki 10-15 yıl içinde sürekli meşgul edecektir. Peki çözüm nedir?

2006 yılının Ocak ayında Ankara Barosu bir hukuk kurultayı düzenlemişti. Oraya katılan Letonyalı Uluslararası Ceza Divanı yargıçlarından Anika USAÇKA'ya, "Sokuyurumu Sözleşmesine göre, bir yetkili mahkeme soykırımı olduğunu karara bağlamadığı takdirde, herhangi bir eyleme soykırımı denilebilir mi?" sorusunu sordum. Adı geçen yargıç, "Hayır, kesinlikle denilemez; zira Sözleşme yetkili mahkemeyi belirlemiştir" dedi. Bence sorunun anahtarı buradadır. Hükümetimizin soykırımı kavramının hukuki olduğunu belirterek bu savların Soykırımı Sözleşmesinde öngörülen usuller dışında ele alınamayacağını açıklamasında yarar vardır. Ayrıca, Sözleşmeyi hatalı yorumlayan devletlere, örneğin Fransa'ya karşı doğrudan doğruya Lahey Adalet Divanına başvurma yolunun açık olduğunu ve Türkiye'nin bu yola eninde sonunda yönelmesi gerekeceği görüşümü yinelemek istiyorum.

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye aleyhtarı tutumu 10-15 yıl içinde değişir mi? Türkiye, Birliğin ve kimi üye ülkelerin (örneğin Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi) taleplerini yerine getirir ve müktesebata uyarsa, aleyhimizdekiler azınlıkta kalabilirler. Başka bir deyimle Avrupa Parlamentosu çoğunluğunun tutum değişikliği, Türkiye'den istenecek ödünlerin karşılanmasına bağlı olacaktır. Dayanaksız ve uluslararası hukuka da uygun olmayan taleplerin hükümetlerimizce karşılanamayacağını düşünerek, AB ile ilişkilerimizin önümüze çıkarılacak engeller karşısında alacağı biçimleri şimdiden hesaplamamız gereğine işaret etmek istiyorum.

Siyasal ölçütler alanında Komisyon Türkiye'nin Kopenhag ölçütlerini büyük ölçüde yerine getirdiğini belirtmişti. Şimdi bir yıl zarfında reformlarda yavaşlama olduğunu ve uygulamada, özellikle düşüncüyü anlatım özgürlüğü konusunda ciddi sorunlar bulunduğu belirtiliyor. Ceza yasasının 301 maddesinden söz edilmekte. Görüşünü açıklayanlar hakkında, savcıların "sorumluluk benden gitsin, yargı isterse beraat ettirsin" yaklaşım ile –sonradan beraatle sonuçlansa bile- dava açması, davalı yönünden ciddi bir manevi taciz sayılabilir. Bu durum Türkiye'nin, insan hakları alanında düzelmeye başlamış olan imajına zarar vermektedir.

Kopenhag siyasi ölçütleri konusunda, Eurling raporunda Türkiye'den "Avrupa Azınlıklar Çerçeve Senedini" ve "Avrupa Azınlık ya da Bölge Dilleri Senedini" imzalaması ve onaylaması talep ediliyor. Her ikisi de Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanmış olan bu Anlaşmalara tüm AB üyeleri taraf değil. Ayrıca bu Sözleşmeler AB müktesebatına da dahil değil. Kopenhag siyasi ölçütlerinin azınlıklarla ilgili bölümünün böylesine genişletilemeyeceğini, azınlık kavramının uluslararası alanda onay almış bir tanımının bulunmadığını açıkça ve ısrarla

anlatmalıyız. Ülkemizdeki Alevi ve Kürt kökenli yurttaşları da azınlık olarak niteleyen Avrupa Birliği kurumlarının azınlık konusuna yaklaşımı bize şunu gösteriyor: AB azınlıklar konusunda kendi üyelerinden talep etmediklerini aday olan Türkiye'den istemektedir. Anayasamızın -Fransa Anayasası gibi- ülke yurttaşlarını azınlık-çoğunluk olarak iki sınıfa ayırmadığını, tüm yurttaşların eşit ve aynı haklara sahip bulunduğunu, ulusumuzun bölünmez bütünlüğü ilkesinden ödün veremeyeceğimizi her fırsatta vurgulamalıyız. Ancak, azınlık konusundaki Avrupa'daki gelişmeler ve aramızdaki görüş farkı önümüzdeki yıllarda da AB-Türkiye ilişkilerini zorlayacaktır. Azınlık sorunsalının çözümü için önereceğim yol, Türkiye'nin, azınlık kavramı yerine çeşitlilik kavramını öne çıkarmasıdır. Çeşitlilik AB'nin Anayasa Anlaşması Tasarısında yer alan bir temel değerdir. Farklı din, mezhep, dil ya da etnik kökene sahip yurttaşların çeşitliliklerinin, Türk ulusunun kültürlerini zenginleştirici bir öğeler olarak kabul edilmesi ve sorunun çeşitliliğin tanınması, korunması ve geliştirilmesine olanak tanıyan reformların yapılması suretiyle çözülebileceğine inanıyorum.

Diğer taraftan, ülkede farklı dinlere mensup vatandaşlarımız ile bunların kurdukları tüzel kişiliklerin Anayasamızdan, uluslararası anlaşmalardan ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden doğan haklarının korunması ve varsa kaybettikleri haklar ve malların iadesi gerekir. Hükümetimizin bu konulardan sorumlu Bakanı da, *"bu kişilere yanlış yapıldığını"* ifade etmiştir. Biz bir başka ülkenin soydaşlarımıza yaptığı ayırt edici uygulamaları gösterip, mukabele gerekçesiyle, farklı dinlere mensup yurttaşlarımızın haklarını kısıtlamamalıyız. Ayrıca, Lozan Anlaşması "gayrimüslim azınlıklardan" söz eder; sadece Rum, Ermeni ve Yahudilerden değil. Gayrimüslim azınlık kapsamına, örneğin Süryaniler de, Protestanlar da girer. Bugün, özellikle Süryaniler konusunda Güney Doğu'da ortaya çıkan sorunlar, bürokrasinin Lozan'ı hatalı yorumlamasından ve bunun sonucu olarak bölgede görülen taciz eylemlerinden kaynaklanıyor.

Alevi yurttaşlar, kendi inançlarını farklılığı bulunan bir mezhep olarak görüyorlarsa, bu inanca saygı gösterilmesi ve cem evlerinin ibadet yeri olarak kabul edilmesi, dinsel çeşitliliğin tanınması, korunması ve geliştirilmesi temel ilkesinin gereğidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu konudaki emsal kararlarının incelenmesi bizi doğru uygulamalara yönlendirecektir.

Farklı etnik kökenli yurttaşların kendi görüşlerini savunduğu için oy verdikleri, yerel seçimlerde, kimi yerel yönetimlerde çoğunluğu oluşturabilen siyasi partilerin, Avrupa Birliği ülkelerinin hiç birinde bulunmayan yüzde 10'luk ülke barajı sistemi uygulanarak TBMM dışında bırakılmalarının temsilde adalet ilkesini zedelediği kanısındayım. "Yönetimde istikrar" ilkesi ülkemizdeki boyut-

larda galebe çalarsa, var olduğu Hükümet üyeleri tarafından da kabul edilen “Kürt sorununun” demokratik yöntemlerle çözümü güçleşir; demokratikten ziyade siyasal çözüm arayışları ve söylemleri ön plana çıkar. Ben yüzde 5’lik ülke barajının AB standartlarına uygun olacağı kanısındayım. Bunun yanında, 8-10 yıllık iki seçim dönemini kapsayacak bir geçiş süreci için, ilk aşamada yüzde 7’lik bir ülke barajı Türkiye’yi 2023’e daha demokratik bir toplum olarak taşıyabilir kanısındayım.

Değindiğim bu hususlar çözüme kavuşturulduğu takdirde yaklaşık 10 yıla uzanan bir perspektif içinde Kopenhag ölçütlerine uyum konusunda bir sorun kalmayacağını düşünüyorum. Kanımca, AB’nin Türkiye konusundaki duraksama ve kaygılarının temelini, Kopenhag siyasal ölçütlerinden çok ekonomik ölçütler oluşturuyor. Kültürel öğeleri de buna ekleyebiliriz. Sorunların başında Türkiye’nin coğrafi, demografik büyüklüğü ve AB’nin bu büyüklükteki bir ülkeyi hazmetme yeteneğinin bulunmadığı kanısı var. Türkiye’nin bazı bölgelerinin görece yoksulluğunun AB bütçesinden ülkemize çok önemli bölgesel kalkınma fonları transferi sonucunu vereceği; ayrıca işgücünün serbest dolaşımı ilkesinin Türkiye’ye uygulanması halinde, Avrupa işgücü pazarının bunu kaldıramayacağı, bu alanda daimi derogasyondan söz edilse bile, bunun AB müktesebatına aykırı olacağı ve Avrupa Adalet Divanı tarafından reddedileceği; nihayet, Türkiye’nin gittikçe artan cari açığının ve borçlarının sonuçta kaçınılmaz olarak Avrupa Birliğine büyük külfetler tahmil edeceği kaygıları geliyor.

Sayın Kemal Derviş ve arkadaşlarının hazırladığı bir analize göre, Türkiye şimdi AB üyesi olsaydı, yılda net 16-18 milyar dolar girdi alacaktı. Türkiye’nin AB’ne 2015 yılında üye olacağı düşünülürse, katılmadan hemen sonra net katkı yılda 9-12 milyar dolar, 2020 yılında itibaren ise yılda 15-20 milyar dolar olacaktır. Bu meblağlar AB üyelerinin gözünü korkutmaktadır. Nihayet, Türkiye’nin katılımının Birliğin derine doğru kök salmasını engelleyeceği değerlendirilmesi de yapılıyor. Kültürel farklılığın temelini din faktörü oluşturuyor. Hristiyanlık AB müktesebatına göre bir AB değeri olmasa bile, etkisini yok saymak hatalı olur.

AB hükümetlerini ve halkını ilgilendiren en önemli husus, Türkiye’nin AB üyeliğinin tahmil edeceği yüküdür. Müzakerelerin başlamasından hemen önce AB Komisyonu tarafından hazırlanan etki analizi belgesi tüm AB ülkeleri tarafından yetersiz ve çok genel bulunmuştu. Şimdi Türkiye’nin AB’ne katılmasının AB kurumlarına ve bütçesine yükü konusunda daha ayrıntılı ve gerçekçi bir etki analizinin yapılmasını isteniyor. Aynı etki analizinin Türkiye tarafından da yapılması gereğine inanıyorum. Avrupa Birliğinin Türkiye konusunda yayımladığı Katılım Ortaklığı Belgesi Türkiye’nin alması gereken önlemleri sıralamıştır.

Türkiye'nin AB müktesebatına tam ve eksiksiz uyum sağlamasının, yurttaşlarımıza maliyetinin hesaplanması ve açıklanması vatandaşın gelecekte kendisinden beklenen çaba ve fedakarlıkların kapsam ve niteliğini daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Örneğin, Türkiye'nin AB'nin "çevre normlarına" uyması için kendi bütçesinden yaklaşık 40-50 milyar EURO'luk bir harcama yapması gerekeceği söyleniyor. Bu meblağın çok büyük bir bölümü Türk vergi mükellefi ve sanayi ile tarım sektörü tarafından karşılanacak. Örneğin çevre normlarına uyumun gerektirdiği ek giderler, pek çok KOBİ'nin rekabet gücünü ortadan kaldıracak, iflasi sonucunu verecek. Tarım sektörünün gizli işsizler dahil yaklaşık yüzde 50'sinin sanayi ve hizmet ya da işsizler ordusu sektörüne geçmesi mukadder. Bunun - mesleki eğitim dahil- Türkiye'ye maliyeti ne olacak? Ormancılık, hayvancılık, balıkçılık sektörleri için de soru aynıdır. Bu soruların yanıtı ve müktesebata uyumun maliyeti şu sırada tam olarak belli değildir.

Bütün bu nedenlerle ve içinde bulunduğumuz ortamda, Avrupa Birliğinde Türkiye'nin tam üyeliği konusunda nihai siyasal irade oluşmadığını söylememiz gerekiyor. AB, Türkiye hakkındaki kararını müzakerelerin sonuna ertelemiştir. Bu en azından 10-15 yıl sonrası anlamına gelir. AB ülkeleri kançılıyalarının Türkiye hakkında hazırladıkları raporlar Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde AB normlarına -en azından şimdilik- tam ve eksiksiz uyamayacağını gösteriyor. AB hükümetleri, bundan böyle tam üye olacak ülkelerin, müktesebata tam uyum sağladıktan sonra AB'ne alınmalarını kararlaştırdılar. Son genişlemede ve Bulgaristan ile Romanya konusunda, müktesebata (hatta siyasal ölçütlere) tam uyum koşulu aranmamış, eksiklerin tam üyelik sırasında tamamlanması öngörülmüştü. Bugün bile Almanya ile Fransa dahil pek çok AB üyesi Maastricht ölçütlerini yerine getirememektedir. "Müktesebata tam uyum" talebi, üyeliğimizi geciktirmek ve bizi başka seçeneklere yönlendirmek için bir gerekçe ya da "manivela" olarak kullanılacağı benziyor.

AB ile gümrük birliği oluşturmuş ve tam üyelik müzakerelerine başlamış olan bir ülkenin, eninde sonunda tam üye olacağı beklentisini kırmak amacıyla, Türkiye'ye açık bir şekilde, müzakerelerin sonunun açık olduğu ve behemahal tam üyelik ile sonuçlanamayacağı da ayrıca duyuruldu. Bu her fırsatta tekrarlanıyor. Alternatif olarak önerilen imtiyazlı ortaklığın boyutları ve çerçevesi tam olarak belli değil. Türkiye tam üye olmadan gümrük birliği içine girmiş olmakla, zaten imtiyazlı ortak durumunda. Esasen farklı bir hukuksal çerçevede cereyan eden tam üyelik görüşmeleri sona erdirilmeden diğer alternatifler ele alınamaz.

Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanmasının gerekçesi olarak ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesinin rol oynadığı söylendi. Ancak, AB yöneticilerinin şu aşamada "koşullar değişince anlaşmalar da değiştirilir" (*rebus sic stantibus*)

devletler hukuku ilkesinin geçerliliğine daha fazla itibar ettiklerini sanıyorum. AB, içinde bulunulan koşullarda, müzakerelerin şimdilik başlamasında her iki tarafın da kayıp edeceği bir şey olmadığı değerlendirilmesini yapmıştır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi gibi AB üyeleri, Türkiye'den talep ettikleri ödünleri müzakereler sırasında tam üyelik baskısı ile sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Sonuçta tam üyelik görüşmelerinin koşullu olarak başlaması yolunda karar alınmış, ancak fasıllara geçilmesi, ilerlemeyi engellemek isteyen Fransa, Avusturya, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan tarafından engellenmiştir.

Ancak bu ülkelerin göz ardı ettikleri bir husus var. Çok uzun sürmesi adeta programlanan belirsizliğin, siyasal irade eksikliğinin, halkın morali ve piyasalar üzerinde olumsuz etkisi olacaktır. Hele cari açığı çok yüksek olan ve en ufak rüzgardan nezle olabilen Türk ekonomisinin sürekli beklenti ve belirsizlik içinde bulunması istikrarı bozacaktır. "Sürekli beklenti" terimini şu nedenle kullandım: AB Komisyonu ve AB üyeleri ile Türkiye arasında yapılacak görüşmeler olumlu sonuçlansa bile, Fransa ve Avusturya gibi bazı üyeler Türkiye'nin üyeliğini referanduma sunacaklarını açıkladılar. Bu şu anlama geliyor: AB hükümetleri ve Komisyon Türkiye'nin tüm uyum koşullarını yerine getirdiğini saptasa bile ve Türkiye kendisinden istenen tüm siyasal ödünleri de vermiş olsa bile, her ülkede genelde hükümeti destekleyen parlamento çoğunluğunun, hükümetlerinin Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki olumlu değerlendirmesini onaylaması ile yetinmeyecek, çok farklı düşünce ve ölçütlere göre karar verebilecek olan halk oyuna başvurulacaktır. AB Anayasası Anlaşması AB Parlamentosu ve tüm AB Hükümetlerinin onayını almasına rağmen, Fransa ve Hollanda halkları tarafından reddedilmişti. Bu önemli bir emsaldir. Yeni bir yol açmıştır. Türkiye ile tarihsel uyuşmazlıkları bulunan bir ülkenin, (örneğin Kıbrıs Rum Yönetim) halkının, zamanı geldiğinde rahatlıkla Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkması olasılığı yüksektir.

Bütün bu koşullarda ve ifade eylediğim nedenlerle, uzun vadede bile olsa Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olma olasılığını zayıf görüyorum. Avrupa Türkiye'yi tam üye yapmadan sıkı bağlarla kendine bağlamayı yeğlemektedir. Gümrük Birliği ile bunu sağlamıştır. Ayrıca, her "birleşme", tarafların o birliği istemesi ile oluşabilir; zoraki evlilikler sonunda kriz yaratır. Bu itibarla, şu ortamda Türkiye'nin de siyasal ve ekonomik reformlara ara vermeksizin -zira bunlar Türkiye'nin yararı için yapılacaktır- AB konusunda bir düşünme ve nefes alma arası vermesinde, tam üyelik konusunda ısrarcı olan ve sürekli ödün veren ülke konumundan uzaklaşmasında yarar vardır. Dünya Bankası Türkiye Direktörü Asndrew VORKİNK'in dünkü Radikal gazetesinde yayımlanan bir demecinde şöyle diyor: "Türkiye mevcut reform sürecini sürdürmesi halinde, on

yıl içinde AB'nin üç katı oranında bir ekonomik büyüme ile sosyal güvenlik dengesi kurmuş, eğitilmiş işgücüne sahip, güçlü ve rekabetçi bir ülke haline gelecektir. Bu durumda Türkiye'nin AB'yi istemesinden çok, AB Türkiye'yi isteyecektir.” İki yıl önce İstanbul'da yapılan Kalite Derneği Kongresine katılan ünlü Japon ekonomist Kenichi OHMAE de konuşmasında, Türkiye'nin çıkarının Avrupa Birliği içinde olmaktan ziyade, AB ile sıkı ilişki halinde bir ekonomik güç olmasından geçtiğini vurgulamıştı. Avrupa Birliğinin içinde bulunduğu kriz ve belirsizlik ortamını da göz önünde tutarak OHMAE'ye hak verdiğimi söyleyerek sözlerime son veriyorum.

Hasan ÜNAL (Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi)

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uzun vadede dahi giremeyeceğini düşünüyorum. Türkiye'nin AB'ye girememesinin sebebinin de Türkiye'den kaynaklanan sebeplerden ziyade, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi almak istememesinden kaynaklanacağını düşünüyorum. Türkiye'nin Avrupa Birliği tarafından neden kabul edilemeyeceğine dair üç yapısal sebep görüyorum.

Birinci sebep Türkiye'nin bugün 74 milyonu bulan nüfusedir. Nüfus artış hızındaki azalmaya rağmen, yıllık yaklaşık 1 milyon kişi artmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilk anlaşmasını imzaladığı 1963 yılının 50'nci yıldönümüne geldiğinde, Türkiye nüfusunu Avrupa kıtasında üçe katlamış yegane ülke durumunda olacaktır. 1963 yılında 27 milyon olan nüfus, 2013'e geldiğinde 81 milyonlara demir atmış bir ülke haline gelecek. Böyle bir nüfus trendi, ne Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında, ne Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği'ne üye olan Doğu Avrupa ülkeleri arasında, ne de hali hazırda aday olan ülkeler arasında var. Bu kadar büyük bir nüfusla, Türkiye'nin bugünkü Avrupa Birliği'ne girebileceğini beklemek için, Avrupa Birliği'nin çok istekli olmasını gerektirecek sebepler lazım. Böyle bir isteğin Avrupa Birliği içerisinde de olmadığını, ayrıca her vesileyle yeniden görüyoruz. 27 milyondan 81 milyona gelmek az bir iş değil. Üstelik bu nüfusunun 81 milyona da gelince orada durmayacağı, aşağı yukarı yıllık 1 milyon civarındaki artışlarla 90 milyonları geçeceği ve 90 ila 100 milyonlar civarında bir yerde yavaş yavaş stabilize olmaya başlayacağı anlaşılıyor.

İkinci önemli sebep de Türkiye'nin Avrupa Birliği açısından oldukça problemleri görünen bölgesi. Türkiye, mesela bu jeostratejik pozisyonunu Washington'a belki pazarlayabilir. Amerika ile ilişkilerinde bunu bir artı değer olarak kullanabilir, ama sabahtan bu yana yapılan sunumlarda da ısrarla vurgulandığı gibi, Avrupa Birliği'nin dünya siyasetinde böyle bir jeostratejik rol oynamaya hevesli olduğuna dair işaretler yok. Olmadığı için de, Türkiye sevimsiz bir bölgede kısmen sevimli,

ama çoğunlukla da sevimsiz özellikler taşıyan bir ülke gibi görülüyor. Özellikle Türkiye'nin komşularından başlayan ve güneye doğru inen, İran sınırından başlayıp doğuya giden bir hatta, hem klasik güvenlik sorunları var, hem de yumuşak güvenlik sorunları var. Mesela; sadece insan kaçakçılığını aldığınız zaman, bu bile Avrupa Birliği'ni Türkiye konusunda yeterince caydırıcı bir sebep olarak karşımıza çıkıyor. Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye bakıldığında, Türkiye istenmeyen kötü dünya ile kendisi olan iyi dünya arasında bir tampon ülke durumunda. İyi dünyanın özellikleri de var Türkiye'de, kötü dünyanın özellikleri de var. Yakın bir gelecekte Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye biçtiği rol de bu bariyer olur. Üçüncü yapısal sebep ise, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi almak istememesindeki nedenlerden biri de kültürel farklılıklar meselesi. Avrupa Birliği içindeki pek çok grup açık açık ırkçılık diyemediği için, açıktan açığa Türklere karşı ırkçılık yapmak istemedikleri için kültürel farklılıklar gibi kavramlara yöneliyorlar. Bu kavramlar Avrupa Birliği içerisinde bizim tahmin edebileceğimizin oldukça fevkinde. Özellikle merkezi Avrupa ülkelerinde, Batı Avrupa ülkelerinde ve giderek şimdi Avrupa Birliği'ne üye olmaya başlayan Balkan ülkelerinde Türkiye karşıtlığı, Türk karşıtlığı ve bunun kültürel olarak ayrı bir medeniyete mensup olması gerektiği düşüncesi oldukça hâkim. Bunların detayları üzerinde eğer tartışma olursa konuşabiliriz, ama ben hızla konuyu bir bütünlük içerisine sokmaya çalışacağım.

Bu temel sebepleri söyledikten sonra belki şu noktaya gelmek lazım: Avrupa Birliği maalesef Türkiye ile olan ilişkilerinde, Türkiye'den taleplerde bulunurken, Türkiye konusunda belgeler hazırlarken bu yapısal konuları gündeme getirerek bu işin neden olmayacağını anlatmak yerine, Türkiye'nin yerine getiremeyeceğini düşündüğü taleplerle dolu belgeler hazırlayıp önüne koyuyor. Türkiye'yi bu süreçten bezdirme ve bir tür kovma stratejisi izliyor. Bunun da bütün özelliklerini 17 Aralık 2004 belgesinde görüyoruz, 3 Ekim 2005 müzakere belgesinde görüyoruz. Bu iki belge bunlara zemin teşkil eden diğer belgelerle incelendiğinde, Türkiye'nin nasıl ve ne zaman üye yapılacağını değil, nasıl ve neden üye yapılmamasını anlatan belgeler olarak önümüze çıkıyor. Bunları söyledikten sonra belki şu hususa dikkat çekmek lazım: Evet, Avrupa Birliği Türkiye'yi görünebilir bir gelecekte almak istemiyor. Öte yandan Avrupa Birliği gibi üyeliği de artık 1960'larda İtalya'ya, 80'lerde Yunanistan'a, Portekiz'e, İspanya'ya sağladığı imkânları zaten sağlayamıyor. Avrupa Birliği ekonomileri bu açıdan ciddi yapısal sorunlar yaşıyor. Bunun kendine has önemli sebepleri var. Bu yapısal sorunlar da Avrupa Birliği içinde öyle kolayca üstesinden gelinebilecek gibi görünmüyor. Avrupa Birliği komisyonunun pek çok hazırladığı kitaplarda ve raporlarda da Avrupa Birliği'nin ekonomik, yapısal sorunları açık açık ortaya konuyor. Çok kısa olarak değinmek gerekirse, Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünyada kalkınma yaratan bütün buluşların yaratıcısı, bulucusu olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma yaratan bütün buluşlar Amerika'ya taşınmıştır, başta bilgisayar ve onunla bağlantılı bütün teknolojiler olmak üzere. Avrupa ülkeleri 1950'lerden 70'lere kadar dünyadaki dayanaklı tüketim mallarının seri imalatını yaparak kalkınmışlardır. 1970'lerden sonra, özellikle 80'lerden itibaren de önce Japonya, giderek de Uzakdoğu'nun muazzam bir rekabeti ile karşı karşıyadırlar. Bu rekabet sorunun çözebileceklerine dair çok ciddi işaretler de görünmüyor. O yüzden Avrupa Birliği ülkeleri arasında ülkelerin dış ticaret rakamlarına baktığımızda, Avrupa Birliği ülkelerinin dış ticaretinin büyük bir bölümünün kendi aralarında yaptıkları dış ticarettten oluştuğunu görüyoruz. Bu sürecin devam edeceğine dair işaretler, bu sürecin devam ettirilmeyeceğine dair işaretler karşısında çok daha güçlü, diğer işaretler çok daha cılız. Şunu söylemek istiyorum: Zaten 10 yeni ülkenin katılımı sırasında da Avrupa Birliği'nin koyduğu, fonların kullanımına dair ortaya koyduğu kurallar dikkate alındığında, Avrupa Birliği'nin yeni üyelere sağlayacağı çok ciddi ekonomik ve mali kolaylıklar da görünmüyor. Kaldı ki Bulgaristan ve Romanya'ya neler getirilecek, ondan sonra üye olacak olan Balkan ülkelerinin bu fonları ve bu tür imkânları kullanmasıyla ilgili çok daha uzun süreler dayatılacak. Nihayetinde Türkiye'nin üyeliği söz konusu olsa bile, bunun böyle zaten 17 Aralık 2004 belgesi ve 2005 Ekim ayında çıkan müzakere çerçeve belgesinde de açık açık ortaya konulduğu gibi Türkiye'nin bir nevi içi boş, tamamen özel statü halinde olacak. Bugünkü Gümrük Birliği sayesinde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında oluşturulmuş olan mevcut düzen sanki tam üyelikmiş gibi Türkiye'ye yutturulmaya çalışılacak. Bunun alternatifi görünmüyor. Bu çerçevede bu yapısal sorunlara değindikten sonra şu söylenebilir mi? “Bunlar sonuçta bizi alır mı almaz mı bunu bir tarafa bırakalım. Biz Avrupa Birliği yönündeki vazifelerimizi sürdürelim ve elimizden geleni yapalım. Uyum sürecini tamamlayalım. Onlar bizi almazlarsa da, biz gayet iyi durumda oluruz. Standartlarımız yükselir, ekonomik kalkınmamız gerçekleşir.” Bence bu kökten yanlış bir varsayımdır. Çünkü, Türkiye'nin bugünkü ekonomik dertlerine deva olmayacak bir süreçtir. Avrupa Birliği standartları, Japon uzmanın da bahsettiği gibi kalkınma yaratan standartlar bütün değildir, pahalı standartlardır. Türkiye gibi herkesin ürettiği türden mallar üretip bunu kaliteli ve ucuz yapma mecburiyetinde olan, bu sayede ancak pazar payı bulabilen ülkeler açısından bu standartların tam manasıyla uygulamaya girmesi, Türkiye'nin imalatını sadece pahalı hale getirir. Pahalı hale getireceği için de, uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü azaltır. Zaten ilaçla ilgili başlayan tartışmalar Türk sanayinin diğer alanlarına yayıldıkça da TÜSİAD ve benzeri kurumların bu konuda ne kadar istekli olacaklarını tekrar tekrar göreceğiz. İkinci olarak bu süreç sadece ekonomik değil, siyasi olarak da yanlış bir süreçtir. Kökten yanlış bir siyasi süreçtir. Çünkü, masum değildir. Öyle bir hale gelmiştir ki; Avrupa Birliği, Türkiye ile sorunu olan ülkelerin ve grupların, Türkiye üzerinden hesaplaşmasını yapabileceği bir platform haline

getirilmiştir. Adeta Avrupa Birliği'nde şöyle bir hava var: "1963 yılında Ankara Anlaşmasını imzalayarak bazı ümitler vermiştim, ama bu ümitleri yerine getiremeyecek durumdayım. Ey ahali mahallede Türkiye ile sorunu olan kimler var, buyurun gelin. Türkiye üzerinden sorunlarını ben takip edeyim, yani Türkiye'yi bu süreçten kovabilmek için" dercesine. Bu süreç Doğu Avrupa ülkelerine en azından uygulandığı kadar masum, sadece Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterleriyle sınırlı düzeyde olsa bile, Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olmayacağı için sorunlu bir süreç. Kopenhag siyasi kriterleri ile uzaktan yakından alakası kurulamayacak. Kıbrıs gibi, Ege gibi, Ermeni soykırımını iddiaları gibi meselelerle bütünleştiğinde de tamamen rahatsız edici ve zararlı bir süreç haline dönüşmüştür. Bu sürecin bir başka rahatsız edici tarafı da şu olacaktır: Türk toplumunda bu süreç zorlandığı takdirde, toptan Batı karşıtı eğilimlerin ağırlık kazanması ve demokrasi içinde bu eğilimlerin çok güçlü bir şekilde iktidara yansması ihtimali hiç de az değildir. Özellikle Amerika'nın Ortadoğu'daki politikalarına da gösterilen tepkilerle yan yana getirildiğinde, bu süreç giderek tehlikeli bir hal almıştır. Türkiye'nin, modernleşmesine yönelik tehlikelere de sebebiyet verebilir. Hem de Türkiye'nin, aslında kendisini konsantre etmesi gereken, kalkınma gibi önemli alanların dışında yeni ideolojik kamplaşmaları beraberinde getirebilir. Bu süreçten en fazla Avrupa Birliği gibi, Avrupalı kavramlar gibi konular ayaklar altına alınır ve zararlı olur. Üstelik Avrupa Birliği içerisinde de bunu bu hale getirmek isteyen çok güçlü çevrelerin varlığı dikkati çekiyor. Papadan, Danimarka'daki karikatür krizlerine kadar bir seri hadise bu konuda zikredilebilir.

Sonuçta ne yapmak gerekir? Avrupa Birliği ile dış ticaretimizin yüzde 50'sini veya daha fazlasını yapıyoruz. Bu ticareti de sürdürmemiz lazımdır. Bu, hem Avrupa Birliği'nin menfaatindedir hem bizim menfaatimizdir. Bunun sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir yeni bir zemine taşınması lazımdır. Şu anki zemin sürdürülemez bir zemindir. Şu anki süreç sürdürülemez bir süreçtir. Doğrusu, bunun sürdürülebilir bir şekle dönüştürülmesidir. Bu da, Avrupa Birliği içindeki kafa karışıklıkları da dikkate alınarak, Avrupa Birliği'nin kendisine nasıl bir yön çiziceğine dair belirsizlikleri de dikkate alınarak, mümkün merteye içi doldurulabilen bir özel statü ile olur. Türkiye bundan yana olmalıdır. Avrupa Birliği ile ilişkilerini bugünkü gümrük birliğinin dışına çekerek, ama bugünkü gümrük birliğinden tamamen kopmadan onun faydalı unsurlarını kullanmak suretiyle yeni bir düzenlemeye girmeli. Avrupa Birliği ile ilişkilerini büyük ölçüde ekonomik ve ticari alana indirgemeli. Siyasi ilişkiler ve tartışmaların büyük ölçüde dışına çıkıp, güvenlik ilişkilerini de Avrupa Birliği ile NATO içinde sürdürmelidir. Böyle bir Türkiye Avrupa Birliği'ne sırtını dönmeden, Avrupa Birliği'ni dışlamadan, Avrupa ve modernleşme kapsamının dışına çıkmadan, aynı zamanda geniş Avrasya coğrafyasına olan ilgisini azaltmadan bölgesinde güçlü bir devlet olabilir. Zaman

içinde Avrupa Birliği üyeliği hala cazipse, bu arada bizden veya onlardan kaynaklanan sebeplerle Avrupa Birliği; üyeliğe daha hızlı, daha hevesli, daha iradeli bir tarzda almaya niyetli ise, konu yeniden ele alınabilir. Mevcut süreç sürdürülemez bir hale gelmiştir.

Şahin ALPAY (Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Avrupa Birliği'nin ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceği konusunda düşünmek, tartışmak, bazı sonuçlara varmak için gerçekten önemli bir zaman diliminde bulunuyoruz. Deniyor ki, Türkiye 40 yıldır Avrupa Birliği'nin kapısında. Bunun doğru olmadığını biliyoruz. Biz kararlı olarak ancak 1987'den bu yana, Avrupa bütünleşmesine dahil olmak istiyoruz. Bu karara, bu mutabakata varmamızdan sonra da hayli yol aldık. 1999'da Türkiye'nin adaylığını kesinleştiren AB'nin Helsinki zirvesi kararları fevkalade önemli idi. Türkiye'nin önüne yeni bir perspektif açtı. Avrupa Birliği Türkiye'deki reformlara büyük destek verdi. 1999-2004 yılları arasındaki 5 senede, Türkiye gerçekten Avrupalıları da hayrete düşüren ve kimilerinin sessiz devrim olarak nitelediği, hem ekonomi, hem demokrasi alanında çok önemli adımlar attı. Fakat 2004 yılının sonundan itibaren Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri üzerine bir belirsizlik bulutunun çökmüş olduğunu hepimiz görüyoruz.

Bu nereden kaynaklanıyor? Her şeyden önce 1999'da deniyordu ki, Türkiye'nin kaderi Avrupa Birliği'ne üye olmaktır. 2004 sonunda kabul edilen katılım müzakerelerinin başlamasına yönelik Konsey kararına ve daha sonra 2005 Ekimi'nde kabul edilen müzakere çerçevesine bakıldığında, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliği konusunda bir taahhütte girmekte çekinmekte. Bu Türkiye'nin üye olup olmayacağı sorusunun, ileride Avrupa'nın ve Türkiye'nin alacağı şekle bağlı olacağı anlamına geliyor. 2004 ve 2005 kararlarının doğurduğu bulutun üzerine, tabii arka planda bazı önemli Avrupa politikacılarının Türkiye'ye tam üyelik değil, ancak ayrıcalıklı ortaklık verebiliriz şeklinde bir politikayı başlatmış ve sürdürmüş olmalarıdır. Bu politikaların Türkiye'de Avrupa Birliği'ne karşı bir güven bunalımı yarattığı konusunda en ufak bir tereddüt yoktur. Bugün bir kamuoyu yoklaması yapılırsa, herhalde Türkiye kamuoyunda Avrupa Birliği'ne olan desteğin çoğunluktan azınlığa düşmüş olduğunu görürsek şaşırmayız.

Avrupa Birliği'nin yarattığı bu güvensizlik ortamı, Avrupa'nın bugüne kadar reformlara verdiği desteğin tersine dönüşmesi endişesini doğurmaktadır. Avrupa Birliği'ne endekslenmesinin reformlara zarar vermesi tehlikesi de maalesef gündeme gelmiştir. Dolayısıyla bugünkü ortamda her zamandan daha çok vurgulamak ihtiyacında olduğumuz husus, şu: Reformlarda ısrar çok önemlidir,

ama Avrupa Birliği üyeliğinde ısrar o kadar da önemli değildir. Sayın Bakan Ali Babacan'a bu bakımdan katılıyorum. Gerçekten biz reformlarda ısrar etmeliyiz. Bunun sonunda Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşirse de, Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine ihtiyacı olmayan bir ülke konumuna gelebilir; böyle bir potansiyele sahip bir ülkedir.

Türkiye ile AB arasında güven bunalımına yol açan, 1999 ile 2004-2005 arasındaki AB'yi farklı kılan değişiklikler nereden kaynaklanıyor? Maalesef bizdeki AB tartışması, hep Avrupa'yı monolitik bir bütün olarak gören ve Avrupa'nın karşı karşıya olduğu sorunlara kulak tıkayarak yürütülen bir tartışma. Avrupa Birliği kesinlikle monolitik bir bütün değildir. Hasan Ünal mesleğe bütünü saygıyla şunu ifade etmek isterim ki, "Avrupa Türkiye'yi istemiyor" sonucuna varabilmek için gerçekleri çok zorlamak gerekir. Nasıl Türkiye'de AB üzerine lehinde ve aleyhinde olanların yürüttüğü bir tartışma varsa, Avrupa'da da Türkiye'nin üyeliğinin lehinde ve aleyhinde olanların yürüttüğü bir tartışma vardır. Bu tartışma giderek de büyüyecektir. Son günlerde bunun sinyallerini alıyoruz. Avrupa Birliği Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn geçenlerde dayanmadı ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Ankara'da tekrar ettiği ayrıcalıklı ortaklık fikrine tepki göstererek "Böyle konuşarak Türkiye'de reformlar için motivasyonu düşürüyorsunuz... Sizi sorumlu davranmaya davet ediyorum..." dedi. Fransa parlamentosuna getirilen, Ermeni soykırımını inkarın suç sayılmasını öngören kanun tasarısı konusunda, "Üzerinize vazife olmayan bir iş yapıyorsunuz. Türkiye'deki reform sürecini baltalyorsunuz. Türkiye'deki ifade özgürlüğü mücadelesine köstek oluyorsunuz" dedi. Ertesi gün AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu eski Üyesi, şimdiki başkan yardımcısı Günter Verheugen çıktı dedi ki, "Türkiye'ye olan ihtiyacımız, Türkiye'nin bize olan ihtiyacından çok daha büyüktür. Lütfen güven bunalımını yaratmayın, sizi sorumlu davranmaya davet ediyorum" dedi. Ertesi günü eski Almanya Dışişleri eski Bakanı Joschka Fischer bir makale yayınladı. Lübnan'da çıkan Daily Star adlı dergide. Burada Türkiye'nin Avrupa Birliği bakımından taşıdığı ekonomik ve stratejik önemi fevkalade özlü ve sağlam bir şekilde anlattı. Daha sonra döndü ve Avrupalı siyasilere dedi ki, "Türkiye'yle Avrupa Birliği'ni bir tren kazasına doğru götürmeniz budalalıktır. Siyasette budalalıktan daha büyük bir günah yoktur" dedi. Türkiye'de Avrupa tartışması nasıl bitmemişse Avrupa'da da Türkiye tartışması bitmemiştir.

Geleceği bilmek imkânsızdır, ama geleceği inşa edebiliriz. Bugünü iyi anlarsak geleceğimizi inşa etmek tamamıyla değil, ama büyük ölçüde kendi elimizdedir. Onun için Avrupa'yı iyi tanımamız, kendi ülkemizi iyi tanımamız, reformlarda ısrarlı olmamız bizi refaha ve güce götürecektir. Geleceği bilemeyiz dedim. Ama Avrupa Birliği Komisyonu'nun bir gelecek araştırmaları birimi var. 1999'da bü-

yük bir rapor yayınladılar. 2010 yılında Avrupa için 5 değişik senaryo öngören bir rapor. Aradan 7-8 sene geçti. Bu senaryolara yeniden baktığımda, hiçbirinin eler tutar tarafı kalmadığını görüyorum. Hollanda'nın bir dış ilişkiler enstitüsü var. Onun da 2000 yılında yaptığı, yine 2010 - 2020 arasında Avrupa'nın alacağı şekil üzerine projeksiyonlar var. Burada öngörülen senaryolara da baktığımız zaman, bunların hiçbirisi fazla anlam taşıyor. Ne bugünün Avrupa'sını, ne yarının Avrupa'sını anlamamıza yardımcı olan egzersizler değil. Ama bu senaryolarda bile, Avrupa'daki Türkiye tartışmasının devam ettiğini görmek mümkün. Bazı senaryolara göre, Türkiye 2010 yılına kadar, bazılarında göre 2020 yılına kadar Avrupa Birliği'nin üyesi olacak. Başka bazıları ise, 2020 yılında bile Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin üyesi olarak görmüyor. Avrupa'daki Türkiye tartışması, bu gelecek projeksiyonlarına bile çok temel bir şekilde yansıyor.

Avrupa bir sıkıntıda, bunu anlamamız lazım. Bugün Avrupa'ya biraz anlayışla bakması gereken taraflardan biri de biziz. Nasıl Avrupa Türkiye'ye anlayışla bakması gerekiyorsa, bizim de Avrupa'yı anlamaya çalışmamız lazım. Avrupa Birliği bugün geldiği noktada Avrupa'da barış, demokrasi ve refahı yayan ve sağlamlaştıran fevkalade başarılı bir proje olmuştur. Kimse bu birlikten şikâyetçi olmadığı gibi, Fa'stan Kazakistan'a kadar uzanan ülkeler bu birliğe katılmak için can atmaktadır. Türkiye'nin de uzun süredir can attığını biliyoruz. Biliyoruz ki, Avrupa Birliği'ne üye olmak bizim için fevkalade önemli kazançlar getirecek bir başarı olacaktır. Hem demokrasimiz, hem ekonomimiz, hem de refahımız açısından büyük bir aşama olacaktır. Avrupa bugün bir kriz içerisinde. Paradoksal biçimde de Avrupa'nın en büyük başarısı olan genişleme, bugünkü krizinin arkasındaki en önemli neden. 10 yeni üyenin katılmasının doğurduğu problemler var. Bu sorunlara, sindirme sorunları, genişleme yorgunluğu adı altında atıfta bulunuyor. Bir defa Batı Avrupa ülkeleri, yani eski üyelerdeki refah devletleri sıkışmış vaziyette. Yukarıdan globalleşmenin zorladığı reformlar, aşağıdan müktesep haklarından vazgeçmek istemeyen vatandaşlar arasında sıkışmış vaziyette. Reformlar yapılamıyor, işsizlik azaltılamıyor, büyüme sağlanamıyor. Bu da ekonomik milliyetçilik eğilimlerine yol açıyor. Mesela yakın zamanlarda Fransa, İtalya ve İspanya'da yerli şirketlerin yabancı şirketlere satılmasına sınırlar getirmeye varacak kadar bir milliyetçilik eğilimi ortaya çıktı. Bu arada ne oldu? Doğu Avrupadaki komünizmden kurtulduktan sonra bütün mevzuatlarını yenileyen, çok liberal, fevkalade esnek piyasa ve işgücü piyasası politikaları uygulayan ülkeler, sermayeyi batıdan doğuya çektiler. Büyük bir kalkınma hamlesi başlatıldılar ve bunun sonucunda toplam olarak Avrupa Birliği genişlemeden ekonomik büyüme olarak yararlandı. Doğuya genişleme Avrupa Birliği'ni zenginleştirdi. Fakat AB Komisyonu liderlerden şikâyetçi. Bu gerçeği halka anlatmıyorsunuz, biz genişlemeden kaybetmedik, kazandık diyor. Şirketlerimiz daha rekabetçi hale geldi. Büyüme yükseliyor ve işsizlik

azalıyor toplam olarak Avrupa'da diyor. Refah, demokrasi ve barışın Avrupa'ya yayılmasının nimetlerini halka anlatamıyorsunuz diyor Avrupa Komisyonu... Gerçekten Avrupa'da bir liderlik krizi var. Bakıyoruz çok önemli ülkeler İtalya, Fransa ve Almanya siyaseten bölünmüş vaziyette. Adeta kendi ülkelerine yön verecek hükümetler kurmakta güçlük çekiyorlar. Nerede kaldı Avrupa Birliği'nin geleceğine yön verebilsinler. Bunun yanında 2005 yazında Hollanda ve Fransa'da AB anayasa taslağı reddedildi. Bu olay, AB'de bir demokrasi açığı olduğunu ve Avrupa Birliği liderlerinin halklarına, Avrupa'nın niçin bir anayasaya ihtiyacını olduğunu anlatamadıklarını, kabul ettikleri politikaların halktan kopuk olarak devam ettiğini açık bir şekilde gösterdi. Biliyorsunuz şimdi bir istihale dönemi yaşanmasına karar verdiler. Anayasayı yeniden düşünmek için. Almanya'nın dönem başkanlığında, gelecek yazdan itibaren yeni önerilerin ortaya çıkması ve geleceğe dönük adımların somutlaşması bekleniyor. Avrupa ile Türkiye ilişkileri ne yazık ki Avrupa'daki bu iç tartışmadan fevkalade olumsuz etkileniyor. Avrupa bu iç tartışmasını aştığı zaman, biz de iç tartışmalarımızı aştığımız zaman, gerek Avrupa'nın geleceği gerek Türkiye'nin geleceği çok daha net görülebilir.

İlter TÜRKMEN (Dışişleri Eski Bakanı)

Zannediyorum ki bir problemimiz de strateji kavramının bizi çok büyümesi. Mesela; Avrupa Birliği küresel güç olmayacak. Peki, küresel güç olmak şart mı? Avrupa Birliği'nin şimdiye kadar çok büyük hataları da oldu belki, ama çok büyük başarıları da var. Bir barış ortamı yarattı, yani Avrupalı ülkeler arasında savaş artık hiç hatıra gelmeyen bir şey. Tamamen bir tarih kapandı yeni bir tarih devri açıldı. Avrupa Birliği çok büyük bir ekonomik başarıya da imza attı. Tek bir pazar oluşturdu. Amerika kadar teknoloji alanında, bilim alanında ileri değil. Yenilikler hep Amerika'dan geliyor. Bundan sonra belki Japonya'dan, Çin'den daha fazla gelecek, ama Avrupa'da da daha dengeli toplumlar var. Fakirlik daha az, işsizlik varsa da işsizlere yardım daha fazla. Avrupa'ya gittiğimiz zaman da görüyoruz ki asıl fark bu. Aynı zamanda sosyal adalet bakımından da Amerika'dan çok daha ileri olduğunu kabul etmek gerekir. Zaten Avrupa'nın iddiası da ille ben Amerika ile rekabet edeceğim diye bir şey değil. Avrupa'nın genişlemesi, bence büyük bir başarıdır. Avrupa Kıtasının birliğini tamamlamak yolunda büyük bir hamle yapmış oldu bu şekilde. İkinci olarak tabii ki büyük bir istikrar getirdi. Avrupa-Rusya denklemi bu şekilde çözümlenmiş oldu. Rusya senelerden beri, asırlardan beri sürdürdüğü hegemonyasından vazgeçmek durumunda kaldı. Bu da tabii büyük bir kazanımdır. Polonya Cumhurbaşkanı'nın 1999'da Polonya NATO'ya girerken söylediği sözü hiçbir zaman unutmam. Dedi ki, "Hıristiyanlıktan sonra Polonya'nın tarihindeki en önemli aşama NATO'ya girmesidir." Çünkü, artık sağdan soldan istilalara maruz kalmayacak. Demek ki Avrupa Birliği bunu bütünü kuvvetlendirmiş bulunuyor.

Bizim açımızdan baktığımız zaman, tabii geç kaldık. Şunu da kabul etmek lazım daha önce davransaydık, Avrupa Birliği'ne girişimiz daha kolay olurdu. Bugün sevimsiz ve talihsiz bir devre içindeyiz. Çünkü, Avrupa'da da hava değişti. 1999'daki hava da yok, çünkü 11 Eylül oldu. Arada kültürler arasında çelişkiler ortaya çıktı. Arada Avrupa Birliği ülkeleri içindeki göçmen topluluklarının sorunları arttı. Avrupa anayasası onaylanmadı. Avrupa Birliği kurumları ile halk arasındaki kopukluk ortaya çıktı. Bütün bunlar yüzünden Türkiye'nin girişi çok daha komplike oldu. Bunu kabul etmek lazım, ama bugün Sayın Babacan'ın dediğini unutmamak lazım. Buna zaten arkadaşlarımız da işaret ettiler. Dedi ki, "Avrupa Birliği süreci olmasaydı, biz bu kadar yabancı yatırıma Türkiye'ye çekemezdik. "Yabancı yatırımlar son derece önemli, çünkü küreselleşmeyle başa çıkmanın tek yolu bu. Avrupa'dan ve başka ülkelere Türkiye'ye sermaye akımını sağlamak. Çünkü, kendi tasarrufumuz zaten yetmiyor. "Bu bakımdan bu süreci devam ettirmekte yarar olduğunu" söyledi Babacan ve bence bunda tamamen haklıdır. Geleceğin ne göstereceğini bilemiyoruz. Avrupa Birliği de tabii gelişecek, bir sürü hükümetler geçicecek. Tabii ki Türkiye'de de geçicecek. Türkiye'nin geleceğini pek öngöremiyoruz. Türkiye'de siyasi istikrar devam edecek, bunu garanti edebilecek kimse var mı bugün? Ama bu perspektifi muhafaza etmek gerektiğine kâniyim. Bazı konularda da kendimizi çok zorlamayalım. Mesela; Kıbrıs'taki vakıflar konusu. Güzel bir konu, biz de heyecanlandık. Bilmediğim bir konu bu vakıflar konusu, çünkü şu güne kadar hiç ortaya çıkmamıştı. Doğru, tabii Kıbrıs'ın arazisinin yüzde 35'i Türk vakıflarına aitmiş. Bu vakıfları ilk önce kiraya vermişler, Rumlara kendi arazilerini kiraya vermişler. Sonra İngilizler bunları almış ve tapu şekline çevirmiş. Bu çok iyi, güzel bir şey. Bunu hukuki bakımdan incelemek lazım, ama bildiğimiz bazı şeyler de var. Şayet bu tasarruf Avrupa Birliği'nin kurulmasından önce ortaya çıktıysa ki, bu şekilde ortaya çıktığı anlaşılıyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce olmuş bir şey bu. Bunları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önünde savunmak imkânı yok. Çünkü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi diyor ki, "Avrupa Konseyi kurulmadan ortaya çıkan mülkiyet sorunlarına bakmıyoruz." Bu tabii biraz da bizim işimize yarıyor, bunu da unutmayalım. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu yaklaşımının işimize yaradığını da unutmamak gerekir. Çünkü, bizden de başka türlü mülkiyet talepleri olabilirdi. Onun için bütün bu meselelere dengeli olarak yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum.

Zannediyorum en önemli sorun Türkiye'nin siyasi istikrarını korumasıdır. Gerisi halledilebilir. Bu siyasi istikrarı koruyabilirse Türkiye, birtakım yanlış yollara sapmazsa, ekonomideki dengeler korunabilirse... Kırılğanlıklarımızı kavil olduğu kadar küçültmeyi başarırız, Türkiye sonunda gayet iyi bir konuma gelecektir. Avrupa Birliği'ne girse de, girmese de daha iyi bir konuma gelecektir. Hep

Avrupa Birliği'ne alternatifler arayışı içindeyiz. Avrupa Birliği'nin tek alternatifi Avrupa Birliği'ne girmemek. Çünkü, onun gibi bir kuruluş, onun gibi bir kurum yok. Rusya ile ilişkiler diyorsunuz, Çin'le ilişkiler Avrupa Birliği bunların hiçbirine mani değil. Almanya'nın Rusya ile ilişkilerine bakın. Hatta Arap ülkelerinin Avrupa ile ilişkilerine bakın. Amerika'nın Hindistan'la ilişkilerine, Avrupa'nın Çin'le, Hindistan'la ilişkilerine bakın. O bakımdan böyle bir kıskaç altında kalmamız söz konusu değil. Türkiye elbette ki Avrupa Birliği üyesi olarak, belki de daha büyük bir kazanımla bütün bu ilişkilerini geliştirebilecek durumda olacaktır.

ASYA-PASİFİK'E İLİŞKİN ANALİZLER.....

Song AIGNU (Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi)

-Çin Halk Cumhuriyeti Vizyonu: Bugün ve 2023-

First of all please allow me to pay my deepest respect to Atatürk who founded the Republic of Turkey and whose thoughts are still important in our seeking for world peace and prosperity. I would like to talk about China's development strategies and its peaceful development road. China is an ancient country with a history of thousands of years and has made great contributions to the development of civilisations.

In modern times China has worked hard in order to catch up with the social and economic developments of the rest of the world. Since the founding of the People's Republic of China 56 years ago, the Chinese people have accelerated the pace of their national revitalization. In 1978 China started to implement the unprecedented policy of reform and opening up and entered into a new era of drastic changes. In the early 1980's the Chinese government formulated a long term three step strategy for China's social and economic progress for the years up to the middle of 21st century. The original blueprint was, step one; to double the 98 GNP and to ensure that the Chinese people have enough food and clothing in ten years. The target was attained by the end of the 1980's. Step two; to quadruple 1980 GNP by the end of 1990s and to ensure that the Chinese people have a better life. This was achieved in 1995. Step three; to raise the capital GNP to the level of developed countries by the mid-21st century and thus modernisation would basically be realised. Since we successfully completed the first two steps well ahead of the schedule the first twenty years of the 21st century are an important period of strategic opportunity for China's development. At present the Chinese people are working hard to build a moderately prosperous society in a no round way. Hopefully we will quadruple the GDP by the year 2020 reaching

US dollar 4 trillion with a per capital GDP of 3000 US dollars. By then, our economy would be more developed, we will adopt to democracy more, our science and education will be more advanced, our culture will be most thriving, our society more harmonious, and the quality of life further upgraded. By 2050 China will have basically realised its modernisation. In the past 25 years from 1978 to 2005 the Chinese government and people have taken the policy of reform and opening up as guidance, have focused on economic development, and have worked steadily to improve market oriented reforms and open China to the outside world in a no roundaway.

As a result China has attained remarkable achievements in economic and social developments. Its GDP has increased from 216 billion US dollars to 2,23 trillion US dollars and it has become the world's fourth largest economy. Its economic size grew more than ten times which was translated into an average gross rate of 9.8 per cent. The size of the capital GDP increase is nearly seven times increasing to 1707 US dollars from 220 US dollars. The volume of annual foreign trade amounted to 1.42 trillion US dollars from 20,6 billion US dollars with an increase of 67 times and became world's third largest country in foreign trade. The foreign exchange reserves jumped to 1 trillion US dollars from 167 billion US dollars. Parallel with the economic achievements there has been a significant improvement in the living standard of the Chinese people. The rural poor population decreased to 23,65 million from 250 million. The world bank estimates that the decreased number of the poor population in China equals to 75 per cent of the total decrease in developing countries.

In present the framework of allround opening up has basically formed the basis of the reform of the political system. The political system has gradually deepened, democracy and legal building have been increasingly strengthened, and major developments have been attained in the various fields of science, technology, education, culture and public health. We are clearly aware that many problems and difficulties have been accumulating in the Chinese economy and in the society during process of unprecedented development. which many are adding balance of industrial structure. Low technological levels, mounting pressure on resources and the environment, the imbalance between economic development and the social progress process, a widening gap between rural and urban areas, and raising income disparity are factors of consideration. To address these challenges and achieve the step three strategic objective, the Chinese government introduced a new philosophy for social and economic development and proposed a scientific approach to development. This scientific approach to development contains three key elements. The first, of course, is development. Development is

of paramount importance for China and we have decided to change our approach not because we want to slow down, reverse or even abandon development but to pursue development in a better, faster and more cost effective manner.

The second is the “people are first” concept which more than anything else highlights the difference between the new approach and the conventional one. It is the people, their prosperity, the empowerment and the happiness that justify development in the final analysis. The third element is the concept of harmony and balance which aims to promote comprehensive, coordinated and sustainable development.

To implement the concept in the immediate future we adopted the Eleventh Five Year Plan covering the period from 2006 to 2010. This period is highly critical for China's efforts to successfully build a moderately prosperous society in all its aspects. In this period in China's capital GDP increased from one thousand to two thousand US dollars. A period that many experts called the golden age of development. But it is also a period in which social unrest is most likely to occur. Thus we make sure that the effort to build a moderately prosperous society in China be guided by six principals, among which are steady and very rapid economic development. There must be stronger and independent, innovation practices. There must be balanced development between urban and rural areas. There must be harmony in society and there must be deepening of reform and general opening up. While the five year plan lays down quite a few packages for economic development, two macroeconomic figures are important to illustrate the new development strategy. One is 7,5 percent annual growth and the other is 20 percent decrease in energy consumption per unit of GDP. The plan also identifies seven tasks. Namely; building a new socialist rural regime, promoting optimisation in industrial structure, achieving a better coordinated regional development, building an environmental friendly society based on source conservation, pressing ahead with reform and opening up, building a stronger nation through science and education and bringing about a harmonious society.

Chinese development in the past 28 years has attracted world wide attention, many people want to know, where China is heading in the future. The most important thing in understanding China's development is to know what kind of development path China has chosen. I can tell you explicitly that in the past China has chosen and has adhered to a path which is one of peaceful development and that China's development is characterised by peace and cooperation. The Chinese government and people are keenly aware that only development achieved through peaceful means can be sustained and only in this manner they

and people across the world can solidly benefit. We aim to stay on the path of peaceful development in a peaceful international environment and to promote world peace through our own development and always act as a strong force for world peace and economic development.

China's past of peaceful development not only responds to its practical needs but also reflects its choice based on historical experience.

China's path of peaceful development is an inevitable choice based on its national conditions. Despite its great economic achievements China remains the largest developing country in the world. Currently in aggregate terms China's GDP ranks high in the world but in capital terms it still ranks behind one hundred other countries. In this respect China ranks 110th place. With living standards of the Chinese people are still not high about 23 million and six hundred fifty thousand people in China's rural areas are still living in poverty and 11 billion urban residents a minimum subsustential allowance, every year about twenty for million people need jobs it would be a long and uphill journey before China attains the average economic level of developed countries. This basic national condition determines the promoting economic and social development and constantly raising the living standards will always be our central task. The Chinese people need and value a peaceful international environment most. The task of peaceful development is the only way for China to attain national prosperity and well being.

China's path of peaceful development choice is based on its historical and cultural traditions. The Chinese nation has always pursued mutual trust and harmony with others and has advocated peace. Chinese people are peace loving people and the Chinese culture has always stressed that the peace is to be valued most. Our ancestors have left us with famous teachings such as "Never do to others what you won't like him to do to you." Peace and harmony should be cherished most while maintaining harmony and allowing for differences to exist has a long of history more than five thousand years. The Chinese people have pursued amicable and good neighbouring relations with other countries and they work to foster harmonious relations.

Six hundred years ago Zhenk He, the famous navigator in China's Ming dynasty commanded the most powerful fleet in the world at a time and made seven voyages to the Western seas, that is the Indian Ocean, reaching to more than thirty countries and reaching Asia and Africa. However his expectations were not to conquer but to make friends and spread peace. In history China repeatedly suffered foreign invasion and enslavement and the Chinese people understand

profoundly how valuable peace is. Since the founding of the Peoples Republic of China we have been committed to an independent foreign policy of peace, to developing friendship and cooperation with all countries on the basis of the principles of peaceful coexistence and living in peace and harmony with all countries. As early as 1974 when China resumed its membership in the United Nations, Mr. Deng Xiaoping, the great architect of China's reform and opening up policy declared to the world that China would never seek hegemony. In that sense, China is a staunch force for safeguarding world peace and promoting common development. China's path of peaceful development is an inevitable choice based on current development and change in today's world. Pursuit of peace, development and cooperation represent the common aspiration of people around the world.

The goal of China's peaceful development road aims at building a harmonious world of sustained peace and common development. China holds that the harmonious world should be democratic, harmonious, just and tolerant. It aims to help increase mutual respect and understanding with other countries and live in harmony. China respects the right of a country to pursue its own way of development. It supports equal participation by different countries in international affairs and believes that democracy in international relations works to enhance mutual benefits bringing outcomes where global prosperity and the benefits of economic globalisation and the technological progress are shared. China endeavours to promote a diversified world and advanced human civilisation by increasing dialogue, understanding and mutual enrichment between countries. At the same time China's growth means more opportunity and a bigger market for the rest of the world and since China's accession to the World Trade Organisation we have imported 1,7698 trillion dollars worth of commodities between December 2001 and September 2005.

Our annual import will continue to grow in the future, and is expected to exceed \$ 1 trillion by 2010. although China's growth has been accompanied by a somewhat greater energy demand, it will not bring a shock to the world energy market. It is true that we are a major energy consumer, however, more importantly we are also a big energy producer. For a long time we relied on our own sources to meet over 90 percent of our energy needs. China would continue to hold high peace, development and cooperation on following the path of peaceful development and work together with the rest of the world to push forward the course of the peaceful development of mankind.

In the international economy field China stands for having active international cooperation. To achieve this, the following factors are taken into consideration:

Promoting liberalization and facilitation of trade and investment, removing trade barriers, further opening up markets, lifting restrictions on technology export and establishing a multilateral trade regime that is open, fair, reasonable, transparent and nondiscriminative in light of its own needs of reform and development and taking into serious consideration the economic and financial impacts of its exchange rate, reform of neighbouring countries, regions and the world at large.

Now China is deepening its opening up policy by carrying out the strategy of going out. We encourage Chinese enterprises to invest abroad and to take a more active part in international economic exchanges and cooperation. This would be another opportunity for other countries to benefit from the dynamic Chinese economy and achieve more cooperation.

China and Turkey are two countries located in the east and western part of the Asian continent. For thousands of years the silk road has linked our two countries, it has brought commercial benefits to our people, and it has brought knowledge and splendid culture to our countries. In modern history China and Turkey encountered similar experiences and achieved brilliant victories in their struggles for safeguarding national independence and striving for liberation. The Chinese government attaches great importance to Chinese-Turkish relations and hopes to further develop the relationship in the context of the present international situation of globalisation. Our countries are working hard to develop. When we are celebrating the 125th anniversary of the great Turkish national hero Atatürk's birthday we have a deeper understanding of the significance of his famous teaching "Peace at home peace in the world". I'm confident that great achievements in the course of development will take place as we march into the year of 2023. China and Turkey cooperates on the basis of mutual trust and a win-win policy which brings prosperity to our peoples and makes great contributions to regional and global peace.

Tomoyuki ABE (Japonya Ankara Büyükelçisi)

-Japonya Vizyonu: Bugün ve 2023-

I will elaborate on Japan's vision today and in the year 2023. But first of all I'm a diplomat and as a diplomat I'm trained as a realist standing on reality with the basic principle that I have to observe. Government officials are trained to be ready for the worst case and not to tell stories of a rosey future which is - based on dreams and wishful thinking. That means I'm afraid I'm the first one to be disqualified to speak on this particular subject.

However I would just like to touch upon some future pictures of Japan basically based on some reasonable forecast of population figures, rather than other factors because from time to time mistakes in the future forecasts arise mostly from three factors. The first one is that human beings are very often stuck to the extension of the past. When you think of the future, intentionally or unintentionally, you project everything just on the line of the extension of the present phenomena. But many unexpected developments occur in the process of history. We have just experienced this kind of phenomena yesterday, the North Koreans announced all of a sudden that they tested nuclear weapons. And the third factor which very often calls for mistakes in future forecasting is the psychological factor. Very often when you have good feelings towards a certain country, again psychologically you act favorably towards that country. So that is probably the factor that we have to be careful about when we deal with future projection. And when it comes to the time gap between the present and the year 2023, you see that it is a seventeen years gap, and when you look back at history it really shows how difficult it is to make concrete forecasts for such a long period. Think of 1950, Japanese GNP at the time was, in terms of yen, 3382 billion, that means roughly speaking 10 billion dollars. And at that time the Japanese population was 83 million. 15 years later in 1965 the Japanese economy grew up to 256006 billion yen, which roughly means 100 billion dollars and the population counted roughly hundred million as well. So who could imagine this kind of a burst of population and an explosion of GNP? So this is really indicative of the difficulty associated with forecast. I would like to touch upon some realistic views of the present and future. I have distributed five or six sheets paper to you. The first two are the map, present picture of the present world and this map really shows on the right hand side there is a big square which mean the United States' wealth, right at the center there is a long square which means Japan. So thinking of this, it is quite apparent this GNI weighted map year 2003 shows that the United States is really the most wealthy country in the world and Japan is really following up. Now, right in the centre there is relatively whitish square, long square which we see in bracket 1417, the size of Chinese richness at present and down below another long square which identified with "I" which means India. So these are the present pictures of the world in terms of gross national income, GNI. Now next page the population related map, again this is present picture and this drastically changed the world right in the middle there are two big squarish typed in "C" means China certainly and "I" means India and the United States is coming down to relatively small square on the right hand side together with other American continent countries and Japan although it is still bearing a reasonable size reasonable size, at least nor very dominant in Asia as it appears in the the first map. Now, these

are the reality of these days and this really shows economic strength and also the rate of human beings. Rather unfortunately I could not succeed in finding some proper similar kind of drawings which really shows the military strength which is probably another important factor to assess the relations, international relations. In any case this present map shows first in the economic side the United States and Japan is really dominant while China, India, Korea, Indonesia and to a certain extent Russia play in their part in Asian situation. And when it comes to the human resources that means population, the China and India is really dominant while Japan and US and two Koreas and Indonesia and other countries playing their own part in reasonable way.

Now, could you just go down to the last page which really shows the population change and this really tells the reasonable forecast for some population research institute in Japan and in this Japan in 1950 counted 65 million and then it goes up to 112 and around 2000 it reaches at its peak of 127 than going down to 124 and 112. In contrast India shows in 1950 it counted 358 than gradually going up and 75 2000, 2025 and 2050 India is constantly growing in its population while the giant China, it is coming up to 1441 million in 2025 but later on it shows some sign of decrease in 2050. So with these overall figures when it comes to human resources Japan is from now onward constantly declining while China is leveling off and India is increasing, Korea and Russia show some decreasing trend and as the subject is Japan I have to stress the important point of Japan's population structure which is really damaging for Japan's future.

The third page, demographic growth show a really well balanced population structure. This structure was in 1930, in 1930 the Japanese population was 64 million and then we had this very beautiful type of population structure. But, could you turn on the next page which shows the 2010 Japan's demographic structure, which turns to be relatively ugly. The middle aged portion is really widely dominating, younger generation is less showing less and less. And in 2050, the next picture, really shows the structure is about to topple and more threatening factor is the right hand side shape, well I'm so sorry that this graph is written down in Japanese, but the right hand side shows the ladies, the left hand side shows men and ladies over hundred years old it comes quite large. So this is really the dominant factor for Japan's future. In fact facing to this difficulty, facing to this really unbalanced population structure, it turns to be a big burden for the economy as a whole and society has to tackle this problem in the coming years. And that is really the Japan's problem number one at present.

The conclusion is quite easy. The Japanese national power is, as a matter of rela-

tivity, going down while China is probably going up, partially because of its human resources but at the same time the improvement of their economic standards is improving the social structure and also the all the individual way of life. And India is also improving and becoming more and more strong with the mixture of individual consumption and also the base widely. And Korea is a little bit of a question mark. It may lose some of the power of its economy and the power of its nation. The big question mark is Russia, if you take Russia as an Asian player and in fact not only in population terms but also in economic terms, Russia is still a big question mark. So, when we start talking about the, economy it gets difficult because nobody can make exact judgements, because, nobody is sure. I have checked various economic forecasts in various materials and for example, , while some say the Chinese economy in 2025 will be larger than the American economy, others say that China's economy will be more or less equal to that of America. And it really depends on assumptions and the assumptions, the parameters and quite a lot of the indicators are rather artificially taken up. So in fact those forecasts are not as objective as the forecasts of the population. So considering these factors, we can see that the economy does not take many things into account. In fact the population shows a certain line of a consumption basis and so one can work reasonably well on that assumption. However when it comes to the economy as a whole, the economy depends on the availability of resources and a certain kind of social structure.. So thinking of that, at least as a general picture Japan and Korea would probably be showing less performance in the economic world while China and India will have an increasing role in the Asian economic world but that will probably be all. . Now, facing this reality, what is the government of Japan thinking? In his first policy statement the newly elected prime minister Abe, really hinted at the way to make a breakthrough for Japan. He pointed out three policies: one is to concentrate efforts in the field of human development. The other is to encourage innovation, including innovation in technology and innovation in industrial engineering and various fields of social structure. Thirdly, the enhancement of the open economy with full vitality is aimed. That means competition and transparency in the market economy. So to what extent these aims will be successfully achieved, that nobody knows, but at least, I personally hope that in 2023, we will still be an honourable member of the international community and have a reasonable role, in development and stability.

Bahadır PEHLİVANTÜRK (Dr., ASAM Asya-Pasifik Uzmanı)

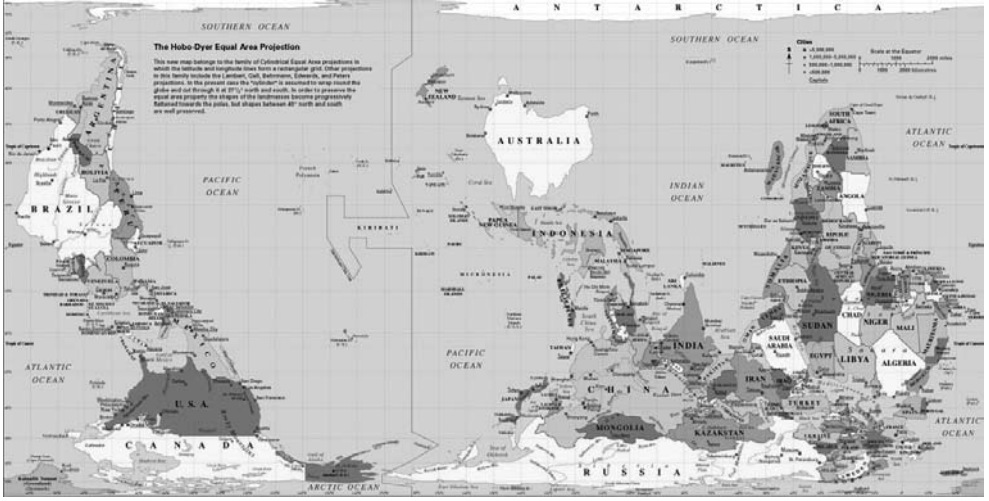
-Asya-Pasifik Bölgesi'nde Yükselen Güçler ve Beklentiler-

Asya-Pasifik konusu Türk insanının çok fazla ilgi duyduğu bir konu değil. Bütün Türkiye'de bilimsel düzeyde bununla ilgilenen belki 10, belki 15 kişi varız. Herkes Avrupa'yla, Ortadoğu'yla, az da olsa Orta Asya, Kafkasya'yla ilgili, ama bütün bu bölgeleri topladığımızda bunların dünya nüfusunun sadece 1/5'ini oluşturduğunu görüyorsunuz.. Nüfuslarla başlamak istiyorum: Daha önce de söylediğim gibi Asya, dünya nüfusunun 2/3'ünün yaşadığı yerdir. Yüzölçümleri nüfus ağırlıklarına göre değiştirilmiş bu dünya haritasında da görebildiğiniz gibi, Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya ciddi bir nüfus birikiminin olduğu bir bölge.

456 milyonluk Avrupa Birliği'nin nüfusuna karşılık Güneydoğu Asya'nın nüfusu 580 milyon. Güneydoğu Asya ülkeleri birliği nüfusu AB'den çok daha fazla ve gittikçe de büyüyen dinamik bir nüfus. İçinde en büyük Müslüman ülkesi olan 245 milyonluk Endonezya'yı da barındırıyor. Endonezya'nın yanı sıra 90'ar milyonluk nüfusa sahip Filipinler ve Vietnam var. Çin ve Hindistan'ın büyüklüğünü hepimiz biliyoruz. Toplam ikisinin nüfusu dünya nüfusunun 1/3'ünü oluşturuyor. Birleşmiş Kuzey ve Güney Kore nüfusu da 70 milyonun üzerinde. Türkiye'ye denk bir nüfus.

GSYİH'ye göre ülkelerin pazar büyüklüklerine bakarsak, Sayın Japon Büyükelçisi'nin de söylediği gibi Amerika hâlâ çok ciddi bir ekonomik büyüklük olarak karşımızda duruyor. Avrupa da bu anlamda çok göze batır bir durumda. Üçüncü bölge olarak ise Asya karşımıza çıkıyor. Burada Japonya'nın orantıyı bozarak nasıl devleştiği ve büyüdüğüne dikkatinizi çekmek isterim. Bazı istatistiklerle Asya'nın yükselişine bakacak olursak, son 30 yıl içinde dünya 2.6 büyürken, Asya 6.4 oranında bir büyüme hızı kaydetmiş durumda. 1980-2003 yılları arasındaki dönemde Asya'nın toplam GSYİH'si 4 kat artarken, ihracatı yaklaşık 7 kat artmış. Dış yabancı yatırım da 16,5 kata yakın artış göstermiş. Ayrıca ciddi bir entegrasyon hareketi de var Asya'da. 1980'de bölge içi ticaret yüzde 30 iken, bugün bölgedeki ticaretin yarıdan fazlası bölge içi ticaret halinde gerçekleşiyor.

Bütün bunlar Asya'nın yükselişi fenomenini karşımıza çıkarıyor. Burada dünya tarihine, bin yıllık uzun bir bakış açısıyla bakan meşhur ekonomi tarihçisi Andre Gunter Frank'ın bakışı ile bir bakalım. Frank, "Tarihin büyük çoğunluğunda Asya dünyada daha ön planda olmuştur" diyor. Uzun dünya tarihi içerisinde "kısa süreli" diyebileceğimiz, 200 yıllık bir Avrupa egemenliği söz konusu. Frank bugün Asya'daki bu büyümenin dünyanın eski haline dönmesi, yani Asya'nın lider olduğu ve ve dünyanın ağırlık merkezinin tekrar Çin "Orta Krallığına" dönmekte olduğu anlamına geldiğini iddia ediyor. Ben bu fenomeni vurgulamak

amacıyla bu haritayı kullanmayı tercih ediyorum. Bu bildiğiniz dünya haritası. Yüzölçümleri gerçek büyüklükleriyle konmuş, fakat baş aşağı. Avrupa'nın köşeye sıkışmış gibi gözüktüğü bu harita Avrupa'nın marjinalleşmesini, Gunter Frank'ın deyimiyle *provincial* hale gelmesini sembolize ediyor. Asya'yı ise dünyanın ortasına, yani tarihte genelde kaplamış olduğu yere oturtuyor.

Bu haritada tarihi resmin içerisinde var olmayan bir şey var: Kuzey ve Güney Amerika Kıtaları. Haritanın yarısını doldurmaktalar. Bundan dolayı, Asya'daki başlıca oyuncular listesinde Amerika Birleşik Devletleri'ni en başa koymayı tercih ettim. Çünkü, her ne kadar dünyanın ağırlık merkezi Asya'ya kayıyor olsa bile, bugün hâlâ Amerika bölgede son derece etkin. Hatta bölge uzmanları arasında "en büyük Asya gücü hangisidir?" sorusunun cevabı genellikle "Amerika Birleşik Devletleri"dir şeklindedir.

Bunun yanı sıra Asya'yı 3 ayrı bölgeye bölebilirsiniz. Nüfus sırasına göre Doğu Asya bölgesinde Çin, Japonya, Güney Kore ve Kuzey Kore var. Güneydoğu Asya bölgesi bugün Asya entegrasyonunun en yoğun yaşandığı bölge. İçinde 10 tane ülke var ve en çok göze batanları Endonezya, Malezya ve Tayland. Bir de Güney Asya bölgesi var: burada Hindistan, Pakistan ve Bangladeş yer alıyor. İlk bu sunuşu yapıldığında Rusya'nın neden listede olmadığı soruldu. Rusya, Asya-Pasifik bölgesinde etkin bir oyuncu değil. Rusya Orta Asya'da etkin bir oyuncu. Kuril Adaları konusuyla ilgili olarak Japonya'yla bazı sorunları mevcut. Vietnam'la tekrar birliktelik kurmaya, yakınlaşmaya çalıştığına dair haberler de var. Kuzey Kore altılı görüşmelerinde yer alıyor. Ama bütün bunlara rağmen şu anda Asya-Pasifik bölgesinde pek etkinliğini göremediğimiz bir ülke. Öte yandan Avustralya ve Yeni Zelanda çok daha etkin iki ülke. Asya ekonomik bütünleşmelerine katkı-

da bulunuyorlar. Ekonomik etkinlikleri ve aynı zamanda Avustralya'nın Doğu Timor'daki barış gücüne asker göndermesini düşünecek olursak, çok daha fazla sayılmayı hak eden iki ülke olduklarını görüyoruz. Asya konusu çok geniş bir konu. Dediğimiz gibi insanlığın 2/3'ünü kapsıyor ve Asya-Pasifik bölgesi ile ilgili üzerinde tartışılan sayısız konu var.. Bu konuların arasında en çok ilgi duyulan Çin'in yükselişi konusu. Bu sunuşta da bu konuya vurgu yapacağız. Çin'in yükselişinin karşısında Asya ne olacak?, Dünya ne olacak? Sorularına cevap arayacağız ve Asya'nın diğer bölgelerine de bu çerçeve içerisinde bakacağız.

Çin'in yükselişi, aslında hepimizi hazırlıksız yakalamış durumda. Bu fenomen özellikle 2000 yılından itibaren çok yoğun bir şekilde konuşulmaya başlandı. Çin'in yükselişi konusunda iki ayrı görüş var. Bunlar Çin'in dünya düzeni için bir tehdit oluşturduğu ve bir fırsat oluşturduğu şeklinde ikiye ayrılıyor. Çin'in statükocu bir güç olarak yükseldiğini iddia edenler, Çin'in uluslararası kurumlara olan katılımını örnek olarak gösteriyorlar. Çin'in dünya sistemini destekleyici bir ülke olduğunu iddia ediyorlar. Çin Büyükelçisi'nin de bugün burada anlattığı gibi statükocu güç imajını güçlendirmeyi arzu eden bütün Çin devlet görevlileri her gittikleri yerde tekrar tekrar Çin'in barışçıl yükselişini vurguluyorlar. Bir de, Çin'in statükocu güç olduğunu iddia edenler tarafından, Asya ekonomik krizi olduğunda Çin'in parasını devalue etmeyerek krizin ağırlığını taşıyan ülkelere destek vermesi de bu konuda örnek olarak veriliyor. Çin'in çatışmacı bir güç olduğunu iddia edenler ise, her şeyden önce Çin'in ekonomik büyümesinin dünyada bir tehdit olarak algılandığını vurguluyorlar. İddiaları dünyanın bu büyümeyi soğuramayacağı. Bunun yanı sıra bazı konularda Çin'in çatışmacı ve ısrarcı tavrına dikkat çekiliyor. Bunların arasında en önemlisi Güney Çin Denizi'ndeki çatışma. Örnek olarak 1980'lerde Çinlilerin Güney Çin Denizi'nde Vietnam gemisini batırmaları veriliyor. Bir de Tayvan konusunun şiddet vasıtasıyla çözülme ihtimalini Çin'in dışlamıyor olması da Çin'in çatışmacı bir güç olduğunu iddia edenlerin öne sürdükleri şeylerden hususlardan biri. Peki bugün niçin Çin hegemonyası tartışılıyor? Nüfus büyüklüğüne bakacak olursak, bir de süratli kalkınma hızına bakacak olursak Çin bugün bölgede hegemonya kurmaya en yakın güç olarak görülüyor. Amerika'ya birisi eğer meydan okuyacaksa bu kim olabilir dediğinizde, potansiyelinden dolayı ve bugünkü kalkınmasından dolayı Çin karşımıza çıkıyor. Bir de şu konu var: Tarih içerisinde de Asya'da hegemonik bir yapı kurabilmiş olan tek güç Çin. Japonya da kısa bir süreliğine Asya'ya egemen olmuş olsa bile, bin yıllık Asya tarihini düşündüğümüzde İkinci Dünya Savaşı çok da uzun bir süre değil. Dolayısıyla Asya tarihinin önemli bir kısmında hegemonya kurabilmiş olan Çin bu tahta tekrar oturmaya en yakın ülke olarak görülüyor.

Çin merkezli tarihî sistemin özelliklerini kısaca anlatmakta fayda görüyorum.

Buna Çin merkezli Ming-Qing fidyeye-ticaret sistemi adı veriliyor. Son zamanlarda akademisyenlerin çok büyük ilgi gösterdiği bir konu bu. Bu konuyla ilgili her gün çeşitli yerlerde konferanslar düzenleniyor. Zamanında Çin Asya'yı şu şekilde yönetmiş: Merkezde Pekin'de, yasak şehrin ortasında bir imparator var. Ülkesini bir bürokrasi sistemi ile yönetiyor. Asya'nın geri kalanını da bir süzeren-vasal ilişkisi içerisinde yönetiyor. Bölge ülkeleri Çin hükümdarını ziyaret edip fidyeye veriyorlar. Secdeye varma hareketine benzer bir törenle *Kowtow* adı verilen bir merasim yapıyorlar, Çin imparatorunun "göğün altındaki her şeyin efendisi" olduğu kabul ediliyor. Buna karşılık Çin imparatoru da karşısındaki "barbara" birkaç tane hediye ve aydınlansın diye bir kitap veriyor. Çin'in Asya ile olan ilişkisi bu şekilde bir üst alt ilişkisi görünümünü alıyor. Ama tarihçiler bunun görüldüğünden çok daha farklı olduğunu söylüyorlar. Şöyle ki, bu aslında bir ticaret ilişkisi. Fidyeye diye getirilen şey ticari mallar. Çin imparatorunun verdiği hediye de hemen piyasada başka mallara çevrilebiliyor ve para gibi kullanılıyor. Fidyeye heyeti de ticaretini yapıyor, bir de ticaret anlaşması imzalayarak ülkesine geri dönüyor. Böylece ziyarete gelen Asya ülkesi Çin pazarına ulaşım hakkı kazanmış oluyor. Çin'in tarihteki "pazara erişimi kontrol" yoluyla bölge üzerinde güç kurabilmiş olmasının ve bölge ülkelerinin dış politikalarını etkileyebilmiş olmasının izlerini bugün de görebildiğimizi iddia ediyor bilim adamları. Buna bir örnek, AB'nin Çin'e uyguladığı silah ambargosu. Bu uygulama Tiananmen meydanındaki olaylardan sonra insan hakları sorunu yüzünden uygulanmaya başlanmıştı. Yalnız Fransa kuvvetli bir şekilde bu ambargonun kaldırılması için bastırıyor. İnsan hakları Fransa için önemli bir konudur, ama Fransa için Çin pazarına erişim daha da önemli bir konu gibi gözüküyor.

Güneydoğu Asya, Çin'in tarihî Ming-Qing fidyeye ticaret sistemine benzer sistemi kurmaya başladığının izlerini gösteren ilk bölge. Çok da önemli bir bölge. Önce Asya merkezli entegrasyon hareketinden bahsetmek istiyorum, bunu daha sonra Çin'e bağlayacağım. Bugün Asya'da ASEAN merkezli bir ticari entegrasyon mevcut. Bu o kadar başarılı ki, bugün bölgenin iç ticaret oranının NAFTA'dan büyük ve hatta AB düzeyine yakın olduğu söyleniyor. Avrupa'dan farklı olarak bu entegrasyon hareketinin fazla kurumsal bir yapısı yok. Bu yapının Avrupa'dan bir başka farkı da, Avrupa'nın kapalı bölgeselcilik, Asya'nın ise açık bölgeselcilik anlayışı ile hareket etmesi. 2015 yılına kadar serbest ticaret bölgesi ve 2020'ye kadar da bir Asya ekonomik topluluğu kurmayı planlıyorlar. Bu tarihi öne alma çabaları da var. Ayrıca iki vitesli bir yapıya da sahipler. Yani Avrupa'nın yapmadığı her şeyi yapıyorlar. Kültürel birliktelik gerekir diyor Avrupalılar böyle bir kurumu ilerletmek için, Güneydoğu Asya'ya bakıyorsunuz Filipinler Katolik, Endonezya ve Malezya Müslüman, Tayland Budist, Vietnam ve Kamboçya komünist ülkeler. Bazı ülkeler demokratik, bazıları ise dictator rejimlere sahip. Bu farklı yapılarda-

ki ülkeler son derece başarılı bir entegrasyon içerisindedir. Entegrasyon liderleri kimlerdir diye soracak olursak, eğer ulus-devlet kafa yapısıyla düşünmeye çok alışkınsanız, kriz dönemine kadar bu rolün Endonezya tarafından üstlenildiğini iddia edebilirsiniz. Fakat Endonezya Asya krizinden sonra bir karmaşıklığa düşmüş durumda, ve şu anda demokrasi inşası çabası içinde. Krizden sonra bir Malezya-Tayland eksenli entegrasyon liderliğini yapmakta.

Bunun yanı sıra entegrasyonun asıl motorları bölgedeki Japon yatırımları ve denizaşırı etnik Çinli azınlıklar. Bölgedeki Japon yatırımları şu şekildedir: Japon şirketleri dağıtım ve üretim sistemlerini bütün bölgeye dağıtmış durumdadır. Şirket içi iş bölümü söz konusu. Bütün bölge Japonların fabrikası haline gelmiş durumda. Bu entegrasyonu kuvvetlendiriyor. Daha da önemli olanı, denizaşırı etnik Çinli azınlıklar. Güneydoğu Asya'da yaşayan etnik Çinlilerin, bölge ülkelerindeki nüfus oranları yüzde 2 ile yüzde 30 arasında değişiyor. Fakat bölge ekonomilerindeki etkinlikleri yüzde 50 ile yüzde 90 arasında. Hatta Güneydoğu Asya'nın aslında bir "etnik Çinli ekonomisi", "denizaşırı Çinli ekonomisi" olduğu söyleniyor. Deniz aşırı Çinli ekonomisinin büyüklüğü konusunda 2 trilyon dolar gibi bir rakam telaffuz ediliyor. Güneydoğu Asya'daki etnik Çinli azınlıklar, aynı zamanda Çin'e olan yatırımların da öncüsü. Çin'e en çok yatırım yapanlar bunlar. Çoğu, Çin'in güney ve kıyı bölgelerinden göçmüş olan kişiler. Bu durumda neden Çin'in kıyı ve güneydoğu bölgelerinin en hızlı kalkınmayı sağladığını da anlamış oluyoruz. Bu insanlar aynı dili konuşan insanlar. Bölgede hâlâ akrabaları olan insanlar. Çin'de yatırım yapmanın zorluklarını, hukuki ve idari sorunları, hem bu insan ilişkileri hem de Çin kültürü, dili, ve toplumuna olan yakınlıkları sayesinde diğer yabancı şirketlerden çok daha kolay bir şekilde aşabiliyorlar. Güneydoğu Asya içerisinde de bu insan ilişkileri ağı sayesinde yatırımlarını kontrol edebilmekte ve pazar bilgisine rahatça ulaşabilmekte. Bu sayede hem şimdi Güneydoğu Asya'nın entegrasyonu için hem de Çin-ASEAN entegrasyonu için bir katalizör görevi görüyorlar. Bu entegrasyon meyve vermekte. Çin ve ASEAN arasında 2010 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesi kurma anlaşması var. Bunun Çin'in, bölgedeki ekonomik etkinliğini daha da arttıracığına inanıyorum. Bugün bile Güneydoğu Asya ülkelerinin liderlerinin yaptıkları açıklamalardan görebilirsiniz ki dış politikalarında giderek daha çok Çin'e yaklaşan bir çizgiye doğru gidiyorlar. Yani Çin'in "pazara erişim" ilkesiyle elde ettiği ekonomik gücüyle bölge üzerinde ve bölgenin dış politikaları üzerinde etkili olarak tarihî pozisyonunu yeniden inşa etmekte olduğu gözüküyor.

Peki, bütün bunlar olurken, "Japonya ne yapıyor?" sorusu akla geliyor. Japonya 10 yıllık bir durgunluk döneminden geçti. Şu anda tekrar toparlanıyor ve Japonya için ciddi değişimler söz konusu. Japonya'nın ilginç bir pozisyonu var.

Bahsettiğim bu tarihi sistemde Çin imparatoruna boyun eğmeyen tek ülke Japonya idi. Ryukyu Krallığı üzerinden yapılan ticaret sayesinde, Asya'daki bu ekonomik bütünlüğün bir parçası olabilmisti. Japonya Çin'le ticaret yapmış ama Çin İmparatorluğu'nun karşısında *kowtow* yapma gereği olmadan, ona boyun eğmeden bu sistemin parçası olabilmış olması açısından ilginç bir ülke. Japonya bugün yine tekrar aynı pozisyonu sağlayabilir. Tekrar özel bir ülke olabilme şansına sahip. Koizumi Başbakanlığı dönemi ile başlayan bir değişim şu anda Şinzo Abe başbakanlığında devam etmekte. Japonya'da ciddi değişiklikler var. Birincisi; Japonya'nın ordu bulundurmasını yasaklayan Anayasa'nın 9'uncu maddesinin değiştirilmesi. Ben bunu psikolojik bir duvar olarak görüyorum. Bu madde değiştirildikten sonra Japonya'nın çok daha aktif, ordusunun çok daha güçlü olması beklenebilir. Bu Japonlar açısından önemli bir gelişme olur. Bunlar Japonya'nın komşuları arasında Japonya'daki milliyetçiliğin kuvvetlenmesi ve Japonya'nın militaristleşmesi endişesini arttırıyor. Japonya'nın Çin ve Kore ile olan ilişkileri başbakanın Yasukuni ziyareti nedeniyle uzun süredir kilitlenmiş durumda. Burada Abe'in başbakan olması bir avantaj. Başbakan Koizumi'nin halka her yıl Yasukuni Tapınağı'nı ziyaret edeceği sözünü vermesi onu bağlıyordu. Abe dikkatle bu sözü vermemeye çalıştı. Çünkü, bu Japon dış politikası üzerinde kilitleyici bir etki yaratıyor. Şu anda yeni bir fırsat var. Japonya komşularıyla daha iyi bir ilişki kurabilir. Kuzey Kore'nin nükleer denemesinin de, tam Başbakan Abe'nin Kore ziyareti esnasında gerçekleşmesi, Kuzey Kore açısından stratejik bir hata olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu durum Güney Kore ve Japonya'yı yakınlaştırmış gibi gözüküyor.

Japonya bölgede Çin tarafından bir rakip olarak algılanıyorsa, Çin ve Japonya'nın birbirlerine karşı politikaları nedir? "Çin, Japonya'ya karşı bir yalnız bırakma politikası mı uyguluyor?" sorusu soruluyor. Çin ve Japonya dünyanın çeşitli yerlerinde, sadece Asya'da değil, Afrika'da bile rekabet halinde. "Yükselen Çin'e karşı Japon politikası nedir?" sorusu sorulduğunda, gittikçe Amerika ile daha yakın bir işbirliğinin varlığı göze çarpıyor. Japon basınında sürekli olarak "Hindistan ile işbirliği yapalım" mesajları çıkıyor. Amaç Çin'e karşı denge sağlamak, çünkü Çin ve Hindistan'ın aralarında ciddi sorunları var. "Çin'e karşı Japonya ile Hindistan arasında bir işbirliği yapılamaz mı?" sorusu ortaya atılıyor. Bu soruların iki ülkenin birbirine karşı olan dış politikasını ifade ettiğini iddia etmiyorum, ama bunların tartışıldığını ve konuşulduğunu ifade etmek istiyorum.

Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin birbirine karşı olan bakışına gelecek olursak, Amerika Birleşik Devletleri Japonya ile birlikte Çin'e en büyük yatırım yapan ve Çin'in en önemli ticaret ortaklarından biri. Çin'in Amerika'ya olan dış politikası şimdilik şu şekilde gözüküyor: Askerî ekonomik gücünün büyütülme-

si ve sağlamlaştırılması süresince, hayati addedilen konuların dışında Amerika ile işbirliği ve uyum. Burada kastedilen şudur: Çin şu anda Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı stratejik açıdan zayıf durumda olan bir ülke. Her ne kadar her yerde Çin'in yükselişinin yarattığı bir heyecan varsa bile, Çin şu anda Amerika'ya karşı zayıf olduğunun bilincinde. Brezinski'nin Foreign Affairs'de yayımlanan bir makalesinden şu alıntıyı hiç değiştirmeden okuyorum. "Nükleer silah teknolojisini elde etmesinden 40 yıl sonra, Çin'in elinde sadece 24 tane ABD'yi vurabilecek kapasitede balistik füze vardır. Stratejik savaş alanının dışında, bir ülkenin sınırlı savaşa girmeden de politik objektiflerini elde edebilecek kapasitesinin olması gerekir. ABD tarafından bindirilen bir blokaj ve izolasyona karşı, kırılğan durumdaki bir Çin'in amaçlarını nasıl ilerletebileceğini zihinde canlandırmak güçtür. Bir çatışma durumunda Çin deniz ticareti tamamen durur, petrolün akışı kesilir, Çin ekonomisi felç olur". ABD Malaka Boğazı başta olmak üzere, stratejik birkaç yere koyacağı gemiyle Çin'i boğabilir.

Çin bu zayıflığın çok iyi farkında. Amerika'ya karşı koyabilecek, ne askerî, ne ekonomik, ne de teknolojik gücünün olduğunu ve stratejik alanda da dezavantajlı olduğunun çok iyi farkında. Ayrıca şu anda Çin, ABD'nin kurduğu ve liderliğini sürdürdüğü bu uluslararası sistemden de en çok faydalanan ülkelerden biri. Bu sistem sayesinde zenginleşmekte, güçlenmektedir. Ordusunu kuvvetlendirecek ekonomik yapıyı kurmaktadır. Bu durumda Çin'in dış politikası nedir? Uzmanlar iki şekilde tarif ediyorlar. Birincisi; hesaplı güç politikası. İkincisi; neo-Bismarck'cı politika. Bundan kast edilen şudur: bugün Çin'in yükselişi, 19'uncu yüzyılda Almanya'da Bismarck Prusya'sının yükselişine benzetiliyor. O sıralarda çok sayıda büyük gücün var olduğu Avrupa'nın ortasında ciddi endişe yaratıcı bir güç olarak Prusya ortaya çıkmış. Bismarck, bugünün Çin yöneticileri gibi dezavantajlı durumda olduğunun ve uluslararası sistemin hâlâ diğer büyük güçler tarafından yönlendirildiğinin farkında. O zaman politika nedir? Askeri güç sağlamlaşmaya ve ekonomik açıdan güçleninceye kadar kimseyi rahatsız etmemek. Bunun temel taşlarından biri de, karşında birleşmiş bir blokun oluşumunu engellemek. Çin ikili ilişkilere ağırlık veren bir ülke. Avrupa Birliği'ni bile bir blok olarak algılamıyor. İngiltere ile ayrı ilişkisi var, Fransa ile ayrı ilişkisi var, Almanya ile ayrı ilişkisi var. Bu şekilde kimseyi karşısında birleştirmek istemiyor. Tehdit gibi gözükmek istemiyor. Bugün her yerde barışçıl gelişim fikrini vurguluyorlar ki, kimse Çin'e karşı birleşmesin. Buna neo-Bismarck'cı veya hesaplı güç politikası adını veriyorlar. Şöyle bir şey de var: Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına yol açan, sadece birleşmiş Almanya'nın ortaya çıkıp uluslararası politik düzeni, dengeyi bozması değil. Aynı zamanda dünya ekonomisinin büyüyen Japonya'yı, büyüyen Almanya'yı soğuramaması, hazmedememesi de sebep olarak gösteriliyor. Bugün de o endişe var. Dünyadan kopmuş olan koca bir Çin, tekrar

dünyaya dönüyor. Dünya ekonomisi bunu emebilecek mi? 2004 yılında Çin'in dünya üretimindeki payı yüzde 4. 25 yıl sonra, yani 2025'te bunun yüzde 11 olacağı tahmin ediliyor. 1965 yılına bakacak olursak, Japonya, Asya kaplanları ve ASEAN toplamda dünya üretiminin yüzde 4'üne sahipmiş. 20 yıl içinde yüzde 13, 25 yıl içinde de yüzde 16'ya sahip olmuş, ve dünya bunu soğurdu. Bu durumda "Çin'i neden hazmedemesin?" sorusu akla geliyor.

Çin ile ilgili öngörülerin çok büyük bir kısmı Çin'in hiçbir sorun yaşamadan aynı büyüme hızıyla sonsuza kadar ilerleyeceği varsayımına dayalı. Oysa ki akademi dünyasını ve Çin'i izleyenler, Çin'de ciddi bir kriz bekliyorlar. Öncelikle makro ekonomik sorunlar var karşımızda. Çin'deki bu büyümenin en büyük motoru devlet teşebbüsleri. Bunların verimsizlik, savurganlık, ve yolsuzluk sorunları ile dolu oldukları söyleniyor. Devlet teşebbüslerinin zararları bankacılık sistemi üzerine bir yük bindirmiş durumda. Bütçe açığı yaratıyor. Sosyal güvenlik sistemi üzerinde bir yük yaratıyor. Ekonomide ki ısınmayı Çin Hükümeti soğutamıyor. Başka ekonomik sorunlar da var. Çin'deki ihracatın yarısını yabancı şirketler yapıyor ve Çin'deki büyümede yabancı yatırımların rolü büyük. Bu yatırımların sonsuza kadar devam edeceğinin garantisi yok. Bu hızlı gelişim gelir dağılımı dengesizliği yaratmış durumda, hem iç ve kıyı bölgeler arasında, hem şehir ve taşra, hem de her yerde, zengin-fakir arasında bir gelir dağılımı dengesizliği yaratıyor. Bu da tabii "Çin'de ciddi bir sosyal huzursuzluk ortaya çıkar mı?" sorusunu akla getiriyor. Çin Hükümeti'nin verilerine göre, 2003 yılında 58 bin, 2004 yılında 74 bin, 2005 yılında da 87 bin protesto gösterisi olmuş. Şunu unutmamak lazım ki, huzursuzluk zenginleşme dönemlerinde olan bir şey. Çin zenginleştikçe bu sorunların kendiliğinden çözüleceğini tahmin edenler var, ama aslında ne kadar zenginleşirse bir ülke bir yandan da hükümet o kadar sorgulanır hale geliyor.

Asya'daki diğer krizler de var, ama bunların hepsini saymayacağım. Hepsi de çok iyi bildiğimiz sorunlar, biz de yaşadık bu sorunları. Biz de kriz yaşadık, Güneydoğu Asya ülkeleri de kriz yaşadı, Latin Amerika ülkeleri de kriz yaşıyor. Aynı sorunların hepsi Çin'de de var. Öyleyse "Çin'i özel kılan nedir?" sorusu akla geliyor. Dolayısıyla ne kadar öngöründe bulunsak da, Çin'in ileride bir krizle karşılaşabileceğini unutmamamız gerekiyor. Çin'in dış politikası üzerine analizler yapacak olursak; eğer "çatışma olursa nerede olur?" diye sorulacak olursa, bugün Çin'in kendi toprağı olarak kabul ettiği bölgeler cevabı verilebilir. Yani Tayvan ve Güney Çin Denizi. Bu bölgeler dışında bir çatışma beklenmiyor. Bu bölgelerde de Çin'in çatışmayı göze alması şaşırtıcı bir şey değil. Toprak bütünlüğü bütün ülkelerin çatışmayı göze alabileceği bir sorun.

Güneydoğu Asya'da, biraz önce anlattığım gibi ekonomik ilişkiler yoluyla ta-

rihî hegemonya sistemine benzer bir sistemin yeniden kuruluşunun ön izlerini görüyoruz. Hemen hızlıca sonuca varmamak lazım, ama bunun belirtileri bugün var. Orta Asya dersiniz -süreklilik olarak Çin'e bütün saldırılar ve akınların Orta Asya'dan geldiğini düşünenecek olursak- bugün uzun bir süreden sonra Orta Asya'nın barışçıl bir düzen kurduğunu görüyoruz. Şanghay İşbirliği Örgütü çatısı altında Rusya ile bir işbirliği içerisinde. Ama 2023'e kadar Orta Asya'da değişikliklerinin yaşanacağını akılda tutmak gerekli. Japonya 2023'te de Asya'daki en büyük ekonomik güç olmaya devam edecek. Bunu hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamamız lazım. Çin ve Japonya'nın dünyanın her yerinde gittikçe artan bir rekabet ve aynı zamanda bir işbirliği içinde olacağını zannediyorum. Amerika Birleşik Devletleri ile, biraz evvel bahsettiğim hesaplı güç politikası, yani Amerika'ya bir tehdit imajı vermeden manevra alanı sağlamak, hareket alanını genişletmek çabası içerisinde olunacağını tahmin ediyorum.

Çin, dünyanın geri kalanına hammadde ve enerji kaynağı olarak bakıyor. Buralarda da Çin'in çatışmacı olmadan ABD'nin etkinliğini kısıtlama çabası içinde olduğunu tahmin ediyorum. Toparlamak gerekirse; Çin için askerî-ekonomik gücün büyütülmesi ve sağlamlaştırılması sürecince, ABD ile hayati addedilen konuların dışında işbirliği ve uyum, Güneydoğu Asya'da ekonomik ve kültürel yöntemlerle, yani "soft power" yönetimiyle etkinliğini arttırması ve tarihî hegemonik sistemin yeniden kuruluşu için çaba göstermesi, Japonya ile bir ekonomik-siyasi rekabet beklentisi var. Japonya Asya'nın en büyük ekonomik gücü olmaya devam edecek. Daha aktif bir dış politika yürüteceğini düşünüyorum. İkinci Dünya Savaşı'nın travmasını yavaş yavaş üzerinden atan ve Kuzey Kore tehdidiyle yüzleşen Japonya, bu baskılardan dolayı daha da hareketlenmeye başlayacak. Çin'in yükselişi karşısında ABD ile olan yakın ilişkisinin daha da koyulaşacağı bekleniyor. Hindistan ise, kalkınma trenine yeni katılan bir ülke. Belki 15 yıl sonra burada birisi Çin ağırlıklı değil, Hindistan ağırlıklı bir sunuş yapacak. Ama 2023'e kadar Hindistan'ın Çin'i yakalaması beklenmiyor.

TARTIŞMA ve SENTEZ : Asya-Pasifik'teki Sorun Alanları ve Beklentiler

Tomoyuki ABE (Japonya'nın Ankara Büyükelçisi)

Many of you here are interested in the recent development on the Korean peninsula, and so I would like to just touch upon that subject very briefly. In fact North Korea announced yesterday that they have conducted a nuclear test very successfully but the fact has not been confirmed by our countries. Most probably it will take time to confirm it as all the dust in the air need be checked as well as satellite pictures and many other things. So the fact that North Korea has carried

out a nuclear weapons test is unconfirmed information. . The fact that North Korea may have a nuclear bomb may not have such a great impact in the very near future but in the long run it is a very very serious problem. Firstly it poses a major challenge to the present stability of world weapon dispersion., Weapon system stability, although its impact is gradually eroding, is based on the non-proliferation system. But if north Korea independently develops its own nuclear weapon system, than big loophole will be created in the current nonproliferation system, Moreover, the underlying intention of North Korea is a mystery. Quite often, North Koreans are demanding the US to begin bilaterel talks. The US is mostly refuses such demands and points out that North Koreans are more focused on the US lifting the financial embargo on North Korea.. But Americans are claiming that it is a totaly different matter from nuclear control. So what really is the purpose of North Koreans is a major argument. In fact North Koreans have been employing the tactic of give and take through threats in the manner of “if you do not accept, if you do not give me something than I will do this” for a long time now. What may be the next step for North Koreans is curiously awaited by many. But I think some are really suggesting and North Koreans are also claiming that they will escalate the step and that is another challenge to the security situation in Asia as a whole. The picture of north Asian security has been changed and how to face it?, how to deal with it?, is a really difficult problem. Many may think that Japan may be rearmed with nuclear weapons. This is absolutely not possible. We will never try to acquire nuclear weapons. The reason is quite simple, we have experienced Hirosima and that is a cornerstone of our foreign policy, arms and military policy as a whole.

Umut ARIK (Emekli Büyükelçi)

Dünyadaki bölgeleri radyoaktif olanlar ve olmayanlar diye ayırıyorum. Bugünün dünyasında değişim geçiren, dinamikleri bakımından en radyoaktif olan bölgelerden bir tanesi Asya Pasifik bölgesidir. ASAM uzmanının sunuşundan, 2023'e kadar olan dönemde dünyanın en fazla değişiklik geçirebilecek yerlerinden birinin Asya Pasifik ve Uzakdoğu bölgesi olacağını gördük. Bir de ülkelerin radyoaktif olanları vardır. Bu bölgede de üç tane gerçekten değişme dinamiği çok yüksek ülke yer alıyor. Bunlardan bir tanesi, Çin, diğeri Rusya. Bir diğeri ise, Amerika Birleşik devletleri. Amerika Birleşik Devletleri'nin hizpano, azyetik ve negroyit etnik değişmelerden sonra 2023 yılına kadar nerelere geleceğini dikkatle düşünmeliyiz. Rusya'da, henüz daha tam radyoaktivitesini bitirmemiş bir devrim içinde olduğunu; etnik, ekonomik ve politik açılardan çok önemli gelişmeler bekleyebiliriz.

Çin'e gelince, burada birkaç büyük değişim olduğu görülüyor. Bunlardan bir tanesi, sosyalizmin kedi renkleriyle Denvanjun tarafından söylenmiş değişimi geçirmesi. Sosyoekonomik bakımdan yükselen sınıflarda demostasyonlarla ortaya çıkan huzursuzluk bakalım Çin'i nereye getirecek. İkincisi; Çin'in büyük demografik ilerlemesi. Her ne kadar 2023 yılında Japon Büyükelçisi Sayın Abe'nin söylediği gibi bir stabilizasyon vuku bulabilecek ise de, bu büyük gelişme Çin'in yüzde 7,5'leri bulan yıllık gayri safi milli hasıla artışına rağmen, 3 bin doların çok üstüne çıkarabilecek mi fert başına gayri safi hasılayı buna bakmak lazım. Üçüncüsü; Çin'in gerek nüfus artışı gerek ekonomik gelişmesiyle ortaya çıkaracağı enerji, çevre ve gıda açıkları. Çin'in enerji ihtiyacı Avrasya'yı ve Ortadoğu'yu çok büyük sallantılara götürebilir. Çevresel sorunlara gelince, aksine bütün iddiaların dışında Antarktika'da ozon deliği hiç olmadığı kadar büyümüş ve Çin büyümesini devam ettirirse, bu ozon deliğinin büyümesi de devam edecektir. Dünya için bu büyük bir felakettir. Üçüncü nokta ise, gıda sorunudur. Bugün Çin'de 40 milyona yakın açlık sınırının altında yaşayan insan vardır. Bunların açlık sınırından çıktığı zaman, dünya gıda güvenliğine getireceği etkinin ne olacağını bir kere daha gözden geçirmeliyiz. O halde ne yapmak lazım? Yapılması icap eden şey, tabiatıyla enerji açısından nükleer enerjinin barışçıl kullanımına çok dikkat etmek. NPT'nin silaha gitmeyen nükleer atıkların kontrolü imkânını dünyaya veren, dünyanın enerji açığını sivil nükleer enerji kullanışıyla kapatabilecek bir noktaya yönelmiş çalışmalarının, önemli ölçüde desteklenmesi lazımdır. İkincisi ise, gıda ve çevre konularında, tıpkı nükleer enerji gibi çok önemli imkânlar getirecek olan, toplantımızın ilk gününde Sayın Orhan Güvenen tarafından hassasiyetle üzerinde durulmuş bulunan nano teknolojinin bölgede önemli biçimde kullanılmasıdır. Aksi takdirde hesap meydanda. Her ne kadar Japonya 112 milyonda kalacak ise de, Güney Kore dahil herkes nüfus olarak bu bölgede büyük ölçüde artıyor. Bunları yapabildiğimiz takdirde, belki 2023 yılında bölgenin ve özellikle Çin'in radyoaktivitesinin zararlı olmasını dünyaya ve insanlığın geri kalanına engelleyebiliriz.

Bunun ötesinde ne yapabiliriz ? Birazcık bölgedeki taktik ve stratejik bölünmelere bakalım. Esas itibariyle vaktiyle her ne kadar Japonya ile orta dünya Çin arasında bir çekişme olmuş ise de, Kore de bunun arasında kalmış ise de, bugünün dünyasında Asya Pasifik bölgesinde ortaya çıkan olay bir Amerika Birleşik Devletleri ve Çin çekişmesidir. Amerika Birleşik Devletleri, esas itibariyle ASEAN'ın ötesinde; Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve Güney Kore'yi üzerinden yeni bir çevreleyici kuşak aramaktadır. Bu çevreleyici kuşağı ararken, Çin'in iç dinamikleri ve dengesizliklerinden istifade edebilmek amacıyla da, sistem açısından Çin'e örnek teşkil edebilecek Tayvan'ı kullanma durumundadır. Benzer yaklaşım Hong Kong ile gösterilmek istenmiştir ama burası küçük bir Britanya kolonisi

olmaktan öteye, bilimsel açıdan ve ekonomik açıdan yeteri kadar ileri olmadığından Batı'ya Çin'de değişim sağlayabilecek imkânı verememiştir. Ortada olan Tayvan'dır. Tayvan'ın bugün kıta Çin'inde 200 milyar dolara yakın yatırımı vardır. Çin, Tayvan'dan 2 milyon kadar işadamını ve işçiyi her yıl ülkesinde barındırmaktadır. Bu değişiklikler ABD tarafından Avustralya, Japonya ve Güney Kore ve Tayvan'ın desteği ile Çin'i değiştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Kitle iletişim silahları olarak adlandırdığım ve globalizasyonun temelini teşkil eden bilişim ve iletişim teknolojisinin Çin üzerindeki etkisini de unutmamak gerekir. Bugün artık duvar gazetelerinden vazgeçilmiştir. Çin'de herkesin laptopu olmasa bile, iyi kötü bir bilgisayar vardır. Çin halkı bu bilgisayarlar vasıtasıyla New York borsasında, Amsterdam'da, Milano'da hisse senetleri alabilmekte ve o şekilde dünyaya katılmaktadır.

ABD'nin çabaları karşısında Çin'in yaptığı bir diğer şey de, kıta dışı Çin varlığını ekonomilere hâkim olarak, idarelere hâkim olarak ve onun sonucunda da siyasete hâkim olarak kontrol etmek. Bu esnada "Amerika Birleşik Devletleri'nin medeniyetler çatışması"nda Asya-Pasifik için Budizm'in Batıyla mı yoksa İslamla mı bir araya getirmek önemli olacaktır? Bu arada ABD'nin bana kalırsa bugün ki evangelist ve eski Ahitçi yaklaşımdan çıkarak daha Protestan bir yaklaşıma gitmesi gerekir. Bu yaklaşımın Amerika'nın iç yapılarıyla da çok büyük ilgisi vardır. Hispanik, negrotik ve azretik mevcudiyet, Amerika'nın gelecek yüzyılını temin edecektir. Dikkat çekmek istediğin son husus, Türkiye'nin nano teknolojiye bir an evvel odaklanmasıdır. 2023'ün Türkiyesinin nano teknolojiye ve nükleer teknolojiye mutlak suerette hâkim olması gerekmektedir.

Adem DEMİR (Emekli Tuğgeneral)

2023 yıllarında Çin'in nerede olabileceğini değerlendirebilmek maksadıyla Çin'in kısa geçmişine bakmakta fayda var. Çin Halk Cumhuriyeti 1949 yılında komünist rejimi benimsedi.. Komünist rejim Çin halkına şunları vaat ederek geldi: Hiç kimse aç olmayacak, hiç kimse açıkta olmayacak, herkesin barınacak bir yeri, kendine yetecek bir geliri olacak. 1949 yılında komünist rejim Çin'e geldikten sonra gerçekten ilk hedefi insanların karnını doyurmak, onları giydirmek ve barındırmaktı. 1970'li yıllara doğru gelindiğinde, Çin bu hedefini başardı. Komünist rejim, o günün koşullarında Çin'de yaşayan 1 milyar 200 milyon civarındaki insanın karnını doyurdu, onları giydirdi ve onlara bir barınak sağladı. Peki, 70'li yıllarda ne oldu?. Den Shopping denilen bir lider ortaya çıktı. Bu adam gerçek bir lider çıktı. Onun liderliğinde Çin yönetimi dünyadaki gelişmeleri, özellikle ekonomik alanda olanları, önceden görebildi. Çin ekonomisinin, o bildiğimiz kapalı ekonominin belirli bir oranda gevşetilerken nasıl günün koşullarına uydurulur

sorusunun cevabını aramaya başladılar ve buldular. 1970'li yılların ortalarından ve sonlarından itibaren, Çin, Batı yabancı sermayesine açıldı, Batılı müteşebbislerin kendi ülkesine girmesi için onlara değişik imkânlar sağladı. Özellikle Hong Kong'a bitişik olan Kanton Eyaleti'nde ve doğusundaki Şanghay bölgelerinde, Batılılara mümkün olduğu kadar imkânlar sağladı ve yabancı sermayenin ülkesine girmesini sağlamaya başladı.

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği çökerken Çin'deki komünist rejim varlığını devam ettirebildi. Komünist rejimin devam etmesinde, ekonomik alandaki kısmi liberalleşmenin çok büyük payı olduğu kanısındayım. Sovyetler Birliği çökerken Çin'deki rejim de sarsıntı geçirdi. Fakat Çin bu sarsıntıyı atlatabildi. Atlamasının iki temel nedeni var: Birincisi; biraz önce söylemiş olduğum 1970'li yılların ortasında ve sonlarına doğru, ekonomik alanda yapmış olduğu açılımlar. İkincisi; Çin'in, Sovyetler Birliği'nde görülen demokrasi görüntüsü altında Batı yanlısı, rejimin çökmesine neden olan hareketleri önceden görmek suretiyle rejimini koruyacak tedbirleri zamanında almasıdır. Hepinizin malumu olduğu üzere, 1989'daki Tiananmen Meydanı olayları diye anımsadığımız hürriyet yanlısı, Batı yanlısı olaylar ve faaliyetler kanlı bir şekilde bastırıldı. Çin yönetimi bunu kanlı bir şekilde bastırıldığı zaman, bu yola tevessül eden diğer o niyette olan insanlar da işin ne kadar pahalı, tabiri caizse pabucun ne kadar pahalı, olduğunu görmek suretiyle benzeri eylemlere cesaret edemediler. Bu dönemde Çin'in Batı ile olan ilişkilerine gelince; başta Amerika olmak üzere Batı dünyası Çin'e ekonomik alanda bazı kısıtlamalar getirdiler. Bu kısıtlamaları getirirken, Amerika hiçbir zaman Çin'i tam olarak dışlamadı. Görünürde dışlanmış gibi bir izlenim vermekle birlikte, Çin için ekonomik alanda "müsaadeye en çok mahzar ülke statüsünü" kesinlikle kaldırmadı. O zaman Çin'le olan ilişkilerini, bu ülkeyi resmî ağızla yermesine rağmen perde arkasından devam ettirdi.

Çin 1990'lı yıllardan bugüne kadar, yani son 15 yılda ekonomik alanda ortalama yüzde 10 büyüme sağladı. 1,5 trilyon ABD doları üzerine çıkmış bir ticaret hacmi var. Gelecekte dünya düzenine ve dünya dengelerine yön verecek ülkelerin başında geliyor. Çin'de hatırı sayılır bir askerî güç olduğu hepimiz tarafından kabul edilmelidir. Çin 1960'lı yıllarda Rusya ile sıkı ilişkiler içinde olan bir ülke idi. Bugün sahip olduğu birçok teknolojiyi Rusya'dan aldı ve daha sonra da bunları geliştirmeye başladı. Çin genellikle gördüğü bir şeyi taklit etmekte çok ustadır. Hong Kong 1997 yılında İngiliz yönetiminden çıkarak, Çin'in bir parçası olmuştur. Çinliler çok pragmatik bazı özelliklere sahiptirler. Herhangi bir konuda alınması gereken tedbirleri, mevcut tecrübelerden istifade etmek suretiyle çok pratik bir şekilde belirlemektedirler. Hong-Kong Çin'e bağlanırken, onlar Hong-Kong'daki mevcut ekonomik ve finansal yapının devamını sağlایa-

çak şekilde, ama siyasal yönden ve toprak bütünlüğü bakımından da kendilerine bağlanmasını sağlayacak şekilde gayret gösterdiler.

Sayın Ata Atun, Çin'in 2023'e gelişmemiş bölgelerini üzerinden atmak suretiyle gireceğini iddia etti. Bence Çin bırakın oraları bırakmayı, "milliyetçi Çin" dediğimiz Tayvan'ı da kendisine bağlamaya çalışacak. Çin'in en büyük sorunu, yeni karma ekonomik sistem denilen sisteminin gelir dağılımındaki dengesizlikleri artırmasıdır. Ayrıca Çin çok değişik etnik yapılardan oluşan bir ülkedir. Çin'in yüzde 96'sı Han soyundandır. Yüzde 4'ü 36 ayrı etnik yapıya sahiptir. Hele 1989 ve 1990'lı yıllardaki bazı olaylardan sonra Çin yönetimi, olayların gelecekte tekkerrür etmemesi açısından sistematik önlemler almaya başlamıştır. Sonuç olarak Çin'in dünya ekonomisinde, siyasetinde ve askerî faaliyetlerinde çok daha etkin olması ve Tayvan meselesini tam anlamıyla çözmek için elinden geleni yapacağı tahmin edilmektedir.

Bahadır PEHLİVANTÜRK

Çin'in fakir bölgeleri "sırtından atacağını sanmıyorum. Vatanın bölünmesi ciddi bir şey. Ek olarak, Çin'in Tayvan ile birleşeceğini tahmin ediyorum. "Kuzey Kore bundan sonra ne yapacak?" sorusuna ise atom bombalı bir Kuzey Kore'ye alışacaksınız diyorum. Çünkü, yaptırımlar olsa bile, Kuzey Kore'yi köşeye sıkıştırmak akıllıca olmayabilir. Zaten Kuzey Kore'de kitlesel açlık felaketiyle yüz yüze olan bir halk mevcut. İyice köşeye sıkışırsa, ne yapar belli değil. Öyle ki, bugün Kuzey Kore'nin konvansiyonel silahları, topları Seul'u vuracak menzilde. Seul bugün post-endüstriyel bir yaşantı yaşayan, insanların gelişmiş, müreffeh devletlerdekine benzer sıkıntılar ve yaşam dertleriyle uğraştığı son derece dinamik bir yer. Bu nedenle Kuzey Kore'yi köşeye sıkıştırmak isteyeceklerini pek zannetmiyorum. Bir saldırı durumunda Güney Kore ekonomisi durgunluğa girer, Kuzey Kore'de ise yüz bin kişi açlıktan ölebilir; ama yine de Kuzey Kore yönetimi yıkılmaz. Dolayısıyla Kuzey Kore'ye karşı çok fazla bir şey yapabileceklerini zannetmiyorum. Hindistan konusuna gelince; Hindistan yükselmeye başlıyor. Çin'de bir huzursuzluk olması durumunda, yatırımların kaçacağı yer aynı derecede ucuz olan Hindistan'dır. Ama demokratik sistemin getirdiği karmaşa ve aşırı bir politizasyon önemli bir dezavantaj. En basit bir karar bile birden bire politik, etnik, çıkar grupları tarafından içinden çıkılmaz hale dönüştürülüyor. Hindistan'da bürokrasi görevini yapamıyor diye çok eleştiriliyor. Aşırı bir regülasyon ve fragmentasyon var. Birçok dil ve alfabe var. Çin'i bir tane alfabe birleştiriyor. Farklı bir dil konuşsanız bile, tek bir yazıya bakıp ne yazıldığını anlayabiliyorsunuz. Hindistan'ın bir tarafından bir tarafına gitmenin bir ülkeden bir ülkeye gitmek gibi olduğunu söylüyorlar. Hindistan'da aynı zamanda ciddi etnik, dinî ve sınıfsal bölünmeler de var. Hindistan dünyadaki ikinci büyük Müslüman nüfusa sahip olan ülke.

Hindistan'da Pakistan'dan daha çok Müslüman var. Kastlar arasındaki gerginlikler zaman zaman şiddete de varıyor. Hindistan'ın içeriden gelen bir büyüme avantajı olduğu göze çarpıyor. Çin'den farkı bu. Çin'deki büyümenin çoğunlukla dış yatırımlar tarafından yapıldığını söylemiştik. İhracatın yarısını yabancı şirketler yapıyor. Hindistan'daki şirketlerin çoğu ise Hint sermayesi ile kurulmuş şirketler. Bunun yanı sıra Çin'deki büyümenin ikinci motoru devlet şirketleri. Hindistan'da ise özel sermaye. Hindistan'ın eğitilmiş ve İngilizce becerisiyle birlikte kullanılmayı bekleyen insan gücü var. *Far East Economic Review*'den bir alıntıda diyor ki; "Çin 100 metre koşusunu kazanmış iken, Hindistan maraton için antrenman yapıyor." Yani Hindistan'ın uzun vadede Çin'i geçmesi beklenebilir ama ben 2023'e kadar böyle bir şeyi olası görmüyorum.

EKONOMİ ve ENERJİYE İLİŞKİN TRENDLER – 11 Ekim 2006.....

Necdet PAMİR (ASAM Genel Koordinatörü, Petrol Mühendisi)

-Küresel Enerji Trendleri-

Genel olarak baktığımızda petrol, kömür ve doğalgazın dünya birincil enerji tüketiminde yüzde 90'lara varan bir ağırlığı olduğunu görüyoruz.. Özellikle petrol, ulaştırma sektörünün olmazsa olmaz girdisi. Kaynakların coğrafi dağılımı da çok önemli. Eğer bunu dikkate almazsak, dünyadaki sıcak ve soğuk savaşların gerçek ve önemli nedenlerini es geçmiş oluruz. 2005 sonu itibariyle dünyada 1.2 trilyon varil üretilebilir petrol rezervi varsa, bunun yaklaşık yüzde 65'i yani 750 milyar varili Ortadoğu coğrafyasında. Bunun dışında, son yıllarda öne çıkan, başta Rusya olmak üzere BDT coğrafyasında, Türk Cumhuriyetleri coğrafyasında ve Afrika'da da -hiçbir zaman ne hacmi ne de maliyeti açısından Orta Doğu ile kıyaslayamasak bile- enerji arz güvenliği ve çeşitliliği anlamında çok yaşamsal önemi olan iki kaynak olarak Hazar-Orta Asya kaynakları öne çıkıyor diyebiliriz. Rezervlerin dağılımı kadar, bunların kimin kontrolünde olduğu çok önemlidir. Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerinde, petrol rezervlerinin büyük çoğunluğunun ulusal şirketlerin kontrolünde olduğu ve bunların yatırımlarla sınırlı olarak açıldığı görülmektedir. Dolayısıyla büyük şirketlerin ve Uluslararası Enerji Ajansı'nın söylemeye çalıştığı şey, "üretim paylaşım anlaşmaları ya da imtiyazlarla bunları ele geçirebilirsek, o zaman rezervlerin yeterliliğinin bir anlamı vardır, o zaman insanoğlunun yararına sunarız." Doğalgaz rezervleri biraz daha "adil" dağılmış durumda. Ortadoğu başta olmak üzere, Rusya'da da yine çok önemli bir üretim ya da rezerv potansiyeli olmakla beraber, BDT coğrafyası da ikinci sırada. Gaz rezervleri de yine yatırımları sınırlı tutan ülkelerin kontrolünde. Rusya yüzde 27'lik rezervleriyle dünyada birinci sırada. Rusya, stratejik, jeopolitik ve

ekonomik anlamda son derece etkin kullanıyor gaz rezervlerindeki bu üstünlüğünü. Kömür ise çok daha dengeli bir dağılım gösteriyor. 150 yıl kadar rezerv ömrü var. Bugün petrol ve gaz fiyatlarının hızla yükselmesi sürecinde kömür bir kez daha hatırlanıyor.

Ekonomik gelişmeyle enerji tüketim talep trendlerinin de çok önemli ilişkisi var. Çin'den, Hindistan'dan çok bahsediyoruz. Exxon Mobil'in 2003 yılında yayımlanan çalışmasına baktığımızda, 36 trilyon dolarlık dünya gayri safi hasılasının içinde 12'ser trilyon dolarla Kuzey Amerika ve Avrupa başta gelirken, Çin'in, 1.4 trilyon dolarla henüz hayli geriden gelen, ancak hızla büyüyen ve yükselen bir güç olduğunu görüyoruz. Büyüme rakamları, "doymuş" ABD ve AB'ye göre çok yüksek ve bu da kaçınılmaz olarak enerji talep artışının da göreceli olarak çok büyük olmasına neden oluyor. Dünyada yüzde 2 civarındaki ortalama büyümeyle karşılık Çin'in ortalama yüzde 6'ların üzerinde büyümesi talep artışını daha çok Asya Pasifik yönüne kaydırabilir. Dolayısıyla, dünyaya enerji kaynaklarına hakimiyet doğrultusunda da bir tasarım dayatmaya çalışan ABD'nin yönelimleri buradan anlaşılabilir.

Alternatif kaynaklar üzerinde de yoğun çalışmalar var. Örneğin, yakıt hücreleri üzerine çalışmalar var, diğer yakıtlar konusunda çalışmalar var. Bunlar birkaç 10 yıl içinde, belki ticari olarak rekabet edebilecek noktalara gelebilecekler. Ülkeler alternatif kaynaklar yönünde genel olarak çok kararlı ve ortak politika uygulamadıkça, fosil yakıtların hakimiyetini sarmak oldukça zor. Örneğin rüzgar enerjisinin yaygın kullanımını gerçekleştirme yönünde önemli teşvik programları uygulayan Almanya gibi ülkelerin sayısı son derece sınırlı. Fosil yakıtlarda da pek çok gelişme var. Türkiye'nin de mutlaka bu çalışmaların içinde olması lazım. Bu bağlamda en önemli eksiğimiz AR-GE'dir. Dünyadaki gelişmeleri paralel olarak izlemeliyiz, insan gücümüz buna müsait. Enerji verimliliği de son derece önemli bir diğer etken. Biz, eğer doğru politikaları uygulamaz ve enerjiyi verimli kullanmazsak, fakir ülkenin züğürt çocukları gibi sürekli dışarı para akıtmayı sürdürürüz. Petrole ve gaza geçen yıl, neredeyse, ürünler de dahil 20 milyar dolara yakın paramız gitmiş. Petrol ve gazı neredeyse ileri ülkelerin 2-2,5 katı verimsiz kullanıyoruz. Bunlar bugünden yarına değişecek şeyler değil, ama bu konseptlerin kafamızda olması lazım.

Bugün dünyada üretilen petrolün yüzde 46'sının bölgeler arasında taşındığı, bunun 2030'lara doğru yüzde 50 artmasının beklendiği ve tüketimin yılda yaklaşık 6 milyar tona geleceği, bunun da yüzde 63'ünün bölgeler arasında taşınacağı, gerisinin bölgelerde tüketileceği düşünülüyor. Demek ki, gerek tankerlerle, gerek boru hatlarıyla yapılacak bu taşıma, mutlaka enerji güvenliği anlamında

büyük güçler de, hem kendilerinin bu kaynaklara erişmesi, hem de diğer güçlerin erişmesini kontrol etmek anlamında çok büyük stratejiler uygulaması beklenebilir.. Dolayısıyla boru hatları, tanker taşıma yolları ve bunların güvenliği de çok önemli olacak. Bugün 2 milyon varil petrolün Ortadoğu coğrafyasından Amerika'ya taşınırken bunun 2030'lara doğru 8 milyon varil güne çıkması bekleniyor. Ortadoğu'dan Çin'e 7 milyon varil/günlük taşımanın da 2030'da 20 milyon varil/güne çıkması bekleniyor. Dolayısıyla Asya Pasifik'e çok ciddi bir akış var ve bu akışın dar boğazları olarak Hürmüz Boğazı, Malaka Boğazı, Babül Mendeb, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları öne çıkıyor. En önemli ve en çok taşımacılığın olacağı boğaz Hürmüz Boğazı. Bütün bu taşıma yolları ve "darboğazların" bugün olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda da önemlerinin giderek artacağını ve bunların kontrolüne yönelik büyük bir mücadelenin verildiğini-verileceğini görüyoruz.

Amerika Birleşik Devletleri bugün genel enerji tüketiminde, tek başına dünyada tüketilen enerjinin 1/4'ünü tüketiyor. Yüzde 27 düzeyinde dışa bağımlı. Fakat 2025'e yönelik olarak yapılan projeksiyonlarda bu oran yüzde 38'e çıkıyor. Dolayısıyla dünya hegemonluğuna soyunmuş bu gücün, dünyaya enerji alanında da bir tasarım dayatmaması mümkün değil. Bir başına dünyada tüketilen petrolün yüzde 25'ini, benzinin yüzde 45'ini tüketen bu gücün, bugün yüzde 56 oranında, 2030'larda yüzde 70'ler oranında petrolde dışa bağımlı olduğunu görüyoruz. Benzine yüzde 19-20 civarında vergi var, bizim ülkemizde bu yüzde 60 civarında. Kendi tüketicisinin rahatı pahasına iktidarlarını sürdüren ABD yönetimleri, bir anlamda dünyadaki petrol tüketimini de körükleyen en önemli aktörler konumundalar. Petrol fiyatlarının başını alıp gitmesindeki talep yönündeki baskılar, Çin'den de geliyor, ama Amerika'nın bu politikalarından da kaynaklanıyor. ABD doğal gazda biraz daha şanslı, ithalat bağımlılığının yüzde 15'ten, 2025'de yüzde 28'e çıkması bekleniyor. Bugün Ortadoğu coğrafyasında ve özellikle Irak'ta olanın bitenin ve yarın beklediklerimizin, bu enerji olgusundan ve onu kontrol politikalarından bağımsız düşünülmemesi gerek.

Baki ALKAÇAR

(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkanlık Danışmanı)

-Dünya Ekonomik Sistemi ve Türkiye-

Sunumumda, dünya sistemini ve Türkiye'yi hem siyasi hem iktisadi sistem olarak algılayacağız. Dünya sistemini verimlilik çevrimleriyle, siyasi sistemi de hegemonik çevrimlerle açıklamaya çalışacağım. Türkiye'nin ekonomik sistemini, bugün ve 2023'e kadar olan kısmını uzun dönemli ekonomik dalgalanmalarla ve siyasal sistemini de dünya düzeni ve hegemonik gücün Ortadoğu politikasıyla tanımlamaya çalışacağım.

Belli bir enerji girdisi ile oluşturulan teknolojik gelişmelerin, üretim biçimlerinin ve üretilen ürünlerin ortaya çıkardığı verimlilik artışlarının çizimi ile oluşan çevrime, “verimlilik çevrimi” diyoruz. Hegemonya çevrimini de, verimlilik çevrimine bağlı olarak dünya siyasi sisteminde ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı çevrim olarak tasarlıyoruz. Verimlilik çevrimi kabaca dört aşamadan oluşur. Birinci ve ikinci aşamayı; yeni enerji kullanımının devreye girmesi ve yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması ve ekonomik büyümenin, hem yeni enerji kaynağını kullanan ülkede, hem de diğer yakın komşu ülkelerde artması olarak algılıyoruz. Birinci aşamayı birinci teknolojik transfer olarak tanımlamak mümkün. Büyümenin ikinci aşamasında da, ekonomik verimliliğin veya ekonomik üretimin hızla artması, sonunda da dünya sistemine, yeni kurumlar kazandırılması şeklinde görüyoruz. Bu yeni kurumlar dediğimiz şey serbest piyasacılığın yerleşmesi, uluslararası mal ve sermayenin dolaşımının serbest bırakılması ve uluslararası tek para sisteminin veya standardının benimsenmesi şeklinde oluşuyor. Verimlilik çevriminin zirvelerinde, önder ülkenin verimlilik artışının yavaşladığı, ikinci ülkelerin bu önder ülkeyi yakaladığı da varsayımlarımızın içinde. Verimlilik çevriminin iniş aşaması üçüncü ve dördüncü dönemlerdir. Üçüncü dönemi, özellikle iktisadi olarak üçüncü ülkelerin devreye girdiği, emperyalizmin veya sömürgeciliğin bir ölçüde yaygınlaştığı, aynı zamanda teknik tabir olarak ekonomik bloklaşmanın başladığı bir dönem olarak algılıyoruz. Dördüncü dönem ise, artık sistemin içine kapandığı, korumacılık sisteminin de devreye girdiği bir dönemdir. Dördüncü dönemin sonu, yeni enerji girdisinin bulunduğu ve böylelikle yeni bir hegemonyanın, uzun dönemli verimlilik artışlarının başladığı bir dönem olarak ortaya çıkıyor. Verimlilik çevriminin hegemonik çevrime yansımalarına gelince, yine iktisadi çevrim üzerinden baktığımızda çevrimin başlangıcında ve sonunda küçük bölgesel savaşlar, ama çevrimin başlangıcında yine büyük bir paylaşım savaşı ortaya çıkıyor. Çevrimin ortalarında ise, gönüllü olarak dünya sisteminin güç dengesine oturduğu, çevrimin tepe noktasında ve zirve noktasında tek ülkenin dünya sistemine egemen olduğunu görüyoruz.

Bu tabii ki teorik çerçeve. Örneklemek gerekirse; bugün sanayi devriminden bu yana iki tane temel enerji girdisi değişimi olmuştur. Bu enerji girdisine bağlı olarak da iki hegemonik güç ortaya çıkmıştır. Birincisinde kömürle beraber İngiltere, ikincisinde de petrolle birlikte Amerikan hegemonyasından söz etmek mümkün. Amerikan hegemonyası bugün içinde yaşadığımız hegemonya olduğu için, önümüzdeki döneme ilişkin projeksiyonlarımızı İngiliz hegemonyasını veya verimlilik çevrimini inceleyerek niteliksel bir şekilde tahmin etmeye çalışıyoruz. İngiliz verimlilik çevrimine biraz daha dikkatli bakmak gerekiyor.

İngiliz çevrimini, 1776'da James Watt'ın buhar makinesi keşfi ve kömürü maki-

nede uygulamaya başlamasıyla veya buhar enerjisine dönüştürmesiyle başlatıyoruz. Bu, üretimde ciddi bir sıçramaya sebep oldu. 1815, bir paylaşım savaşıdır ve görece olarak dünya sistemini, siyasi sistemini istikrara kavuşturmuş bir tarihtir. 1841-1860, İngiltere'nin önce tek taraflı olarak, o günün güçlü ülkesi Fransa ile karşılıklı olarak serbest ticaret rejimini uyguladığı tarihleri işaret etmektedir. 1865, Avrupa'da serbest ticaret anlaşmalarının, yani serbest piyasacılığın yerleştiği bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı'nın bu sisteme katılması 1838 Ticaret Anlaşması ve 1861'da bütün ülkelerle yaptığı bir serbest ticaret anlaşmasıyla oluşmuştur. 1865, piyasaların serbestleştirildiği, birbirine entegre olduğu bir dönemde hegemonya mücadelesinde Fransa'nın İngiltere'ye karşı tek para sistemini ortaya atması girişimine de sahne olmuştur. Fakat İngiltere, bu girişime, sisteme 1867'de Paris Anlaşması'yla kendi para sistemini yerleştirerek cevap vermiştir. Böylelikle 1867'de, yani İngiliz verimlilik çevriminin çıkış döneminde serbest piyasacılık yerleşmiş ve uluslararası sistemde de tek para sistemi kabul edilmiştir. İngiltere'nin verimlilik çevrimi iniş dönemi, önce Alman birliğinin kurulması ile, yani bir şekilde sistemin siyasi olarak yeniden tanımlanması çalışmalarının ortaya çıkmasıyla başlamıştır. 1873 iniş dönemi büyük bir bunalımla dünyanın sarıldığı bir dönemdir. Aynı zamanda üçüncü ülkelerin sisteme entegre edilmeye başladığı bir dönemdir. Özellikle Afrika'yı esas alan sömürge yarışının başlangıcı bu tarihtir. Bir sonraki aşama 1878'de İtalya'da başlayan korumacılığın Avrupa'da yaygınlaşması aşamasıdır. Fransa 1890 yılında korumacılığı benimsemiştir. Fransa o dönemin çok önemli ülkesi olduğu için bunu belirtiyorum. 1913'e gelindiğinde, Avrupa'da eski hegemon devlet İngiltere, Hollanda ve Danimarka vb. ülkelere korumacı olmayan ülke kalmamıştır ve sistem içine kapanmıştır.

Kömüre bağlı olarak İngiliz verimlilik çevrimi hegemonyası böyle cereyan ederken, o sırada benzer bir zaman diliminde Amerika'da da bir verimlilik çevrimi çıkışına tanık oluyoruz. Bu sahneyi, 1896'da petrolün işten yanmalı motorlara uyarlanmasıyla başlatıyoruz. 1913, üretim yapısının değiştiği tarihtir. Taylor üretim organizasyon modellerinin kullanılmasıyla Amerika'da ciddi bir üretim ortaya çıkmıştır. Aynı tarihte otomobil piyasaya çıkmıştır. 1914 yılı, malum paylaşım savaşının başladığı yıldır. 1914-1918, paylaşım savaşı hemen bittikten sonra, dünya ekonomisinde 1921-1930 döneminde bir iyileşme söz konusudur. Fakat büyük bunalımla sonuçlanmıştır. 1930-1945 yılları bir ölçüde dünya sisteminin tam oturmadığı, ama paylaşım savaşının devam ettiği bir dönem. Dolayısıyla 1945 paylaşım savaşının tamamlandığı ve dünya sisteminin yeniden kurulmaya çalışıldığı dönem. Fakat savaş sonrası sistemini tek bir ülke kuramıyor. Soğuk Savaş'ın başlaması dünyayı iki kutuplu bir sisteme sokuyor. Bu nedenle, 1945 sonrası siyasi yapı İngiliz sisteminin büyük ölçüde korunduğu bir sistem olarak değerlendirilebilir. 1945-1970 dönemi, ekonomik olarak ABD'nin Avrupa'ya

büyük yatırım kaynakları aktardığı, üretimin hızla arttığı, büyümenin altın çağı dönemi. Bu dönemde dünyada, İngiliz döneminin bıraktığı serbest kur rejimi veya serbest piyasacılıkla alakalı kurumları yerleştirilmek isteniyor, fakat muvafak olunamıyor. Bunun temel sebebi, aslında bu kurumların hegemonik ülkenin hegemonya olarak yavaşladığı, zayıfladığı dönemin temel kurumları olmasından kaynaklanıyor. 1970-1980 dönemi, aslında hegemonyanın veya Amerika'daki verimlilik artışlarının görece olarak yavaşladığı ve diğer ülkelerin bu yavaşlamanın arkasından Amerika'ya yetiştiği bir dönemdir. Dolayısıyla ABD'nin iktisadi öncü rolünü, önder rolünü yitirmesi söz konusudur. 1979'da da Amerika, İngiliz hegemonyasının yaptığı gibi serbest piyasacılığın yaygınlaşması stratejisine geçiş yapmıştır. 1979 yılı, biliyorsunuz faizlerin belirlenmesinin piyasalara bırakılışının ilan edildiği yıldır. 1980, kamunun ekonomiden elini çektiği, bir ölçüde serbest piyasa kurallarının ekonomiyi yönlendirmesinin daha doğru olduğunun ileri sürüldüğü ve bunun benimsendiği dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmelidir. 1995 yılı, Dünya Ticaret Örgütü'nün ticareti serbestleştirmek amacıyla yeniden inşa edilmesidir. GATT 1962 yılında aynı felsefe ile kurulmak istenmiş, ancak Amerika serbest piyasacılığın bu kadar yaygınlaşmasını istemediği için, onu kısıtlı tutmuştur. 1990'larda bu sefer DTÖ'yü forse ederek dünya ticaret sisteminin mal piyasasını entegre etmeye çalışmıştır. 2000'den sonra üçüncü ülkelerin sisteme girdiğini görüyoruz. Şematik bir şekilde adım adım değil, ama bir ölçüde de aynı anda karma bir prosesin de yaşanmakta olduğunu gösteren bir şey. Avrupa'daki eski doğu bloku ülkeleri, Uzakdoğu'da Çin ve Hindistan esas itibarıyla dünya sistemine entegre olan ülkelerdir. Konuştuğumuz Çin, Hindistan, en azından bugün itibarıyla, Amerika'yı iktisadi olarak tehdit eden ülkeler değil. Onunla bütünleşen, onu tamamlayan ülkeler konumundadır. Özellikle Çin.

Amerikan verimlilik çevriminin şu anda zirvesindeyiz. Bundan sonraki dönemde ne görmemiz gerekiyor? Daha önceki İngiliz sistemine baktığımızda, ekonomik bloklanmanın arttığını görüyoruz. Yeni bir verimlilik çevriminin çıkışı, muhtemelen yeni bir enerji girdisi ile oluşacaktır. Kömür ve petrolden sonra yeni bir enerji girdisi olacak ki, bu enerji girdisini bulan ve yeni teknoloji üreten ve bu teknolojilerle yeni üretim biçimleri geliştiren ve aynı zamanda yeni ürünlerin piyasaya çıkmasına neden olacak ülke, bundan sonraki dönemin hegemonyasını oluşturursun. Bu Amerika mı olacak, yoksa Çin mi onu şu anda kestirmek mümkün değil. Fakat biraz önce Amerika'nın petrole olan bağımlılığının giderek arttığını gördük. Muhtemelen bu gelişmeler de, yeni enerji girdisi bulma konusundaki araştırmaları forse eden bir durumdur. Alternatif olarak, çok büyük nüfusu nedeniyle Çin'in de yeni enerji kaynaklarını bulma konusunda ciddi çalışmalar yaptığını da biliyoruz. Bu varsayımlar ışığında verimlilik çevrimi konusunda önümüzdeki döneme baktığımızda, 2023 yılına kadar orta dönemli bak-

tığımızda birkaç unsur ön plana çıkıyor. Dünya ölçeğinde piyasaların birbirine eklenmesi, küreselleşmenin hızlanmasıdır. Küreselleşme, karşıtlarına rağmen ilerlemeye devam edecek. Dünya ekonomisinde ciddi bir büyüme dönemi yaşanacağını tahmin ediyoruz. Dünya ekonomik sisteminde ya tek para sistemi ya da tek para birimi devreye girecek. Çünkü, piyasaların entegre olduğu bir ortamda kaynakların etkin dağılımı için, tek para sisteminin, tahmin edilebilir kur düzeninin getirilmesi gerekiyor. Bölgesel entegrasyon giderek artacak, daha gelişmiş bir şey olacak. Daha gelişmiş sistemler olarak entegrasyon söz konusu olacak. Buna bağlı olarak da, bir ölçüde yeni emperyalizmin doğuşunu bekliyoruz. Örneğin; Afrika ekonomik açıdan son derece önemli. Ciddi petrol rezervi var ve sistemin yaşaması için, bu petrol rezervlerini bir müddet daha kullanması lazım. Bu ülkelerin muhtemelen dışarıdan müdahalelerle, birtakım gerekçelerle yeniden organizasyonu ve denetlenmesi söz konusu olabilecek. Burada Fukuyama'nın "failed states" kavramına dikkati çekmek isterim.

Türk ekonomisi ve Türkiye'deki siyasi gelişmelerle ilgili birtakım şeyler söylemek gerekirse; Türkiye ekonomisindeki gelişmeleri uzun dönemli dalgalanmalar olarak açıklıyoruz. Cumhuriyet döneminden başlayarak Türkiye ekonomik tarihine baktığımızda, aslında üç tane uzun dönemli çevrim var. Başlangıcında iniş olarak bir yarım çevrim, 2001'den başlayarak da yukarıya doğru bir çıkış aşaması yaşadığımız bir başka çevrimden söz etmek mümkün. Bu çevrimlerin enteresan noktası, birinci çevrimde Türkiye siyasi olarak da yeni bir demokratikleşme dönemine geçmiş. İkinci ve üçüncü çevrimin dipleri de, yani 1962-1982 yılları ile karakterize edilen askerî müdahalelerle gelişmiş. 2001'de başlayan çevrimi, aslında yeniden demokratikleşme dönemi olarak algılamak mümkündür. Uzun dönemli dalgalanmaların nitelikleri şudur: çıkış dönemlerinde Türkiye normalden daha hızlı büyüyor. İniş dönemlerinde de normalden daha yavaş büyüyor. Temel özelliklerine baktığımızda, her uzun dönemli dalgalanmanın çıkışında ciddi dış yardım görüyoruz. Bunlardan birincisinde Marshall Yardımı, ikincisinde OECD konsorsiyumu, üçüncüsünde IMF ve Dünya Bankası'nın yardımları çok net olarak ortadaydı. Her büyüme evresinde büyük altyapı yatırımları var. Önceki dönemde gelişmiş sektörlerin ticarileşmesi ve dışa açılması söz konusu. Aynı zamanda da yeni sektörlerin ortaya konulması söz konusu. Bunları örneklemek gerekirse, birinci çevrimde karayolları ve haberleşme altyapısına yatırım var. İç pazarın bütünleştirildiğini gördük 1940'lardan itibaren, tarım ağırlıklı sektörlere yatırım yapıldığını gördük. İkinci çevrim enerji altyapısına yapılan yatırımlara sahne oldu. Bununla beraber Türk ekonomisinde büyüme başladı. Tarım ağırlıklı sanayi bu dönemde dışa açıldı. Tekstil, hazır giyim ve demir-çelik sektöründe yatırım yapılmaya başlandı. Üçüncü çevrim 1982'den itibaren başlayan çevrimdir. Otoyollar ve haberleşme sektörlerine yatırımla başladı. Tekstil, hazır giyim ve

demir-çelik sektörleri dışa açıldı. Fakat 90'lı yıllardan sonra otomotiv ve elektronik sektörünün geliştiğini görüyoruz. Türkiye ekonomisinde altyapı yatırımları, biraz önceki çevrimlerde de görüldüğü gibi iki aşamalı oluyor. Önce ulaştırma haberleşme altyapı yatırımları Türkiye ekonomisini kalkındırıyor. Ondan sonra bir sonraki aşamada da enerji altyapı yatırımları devreye giriyor. Bir önceki aşama, 1982'deki başlayan aşama ulaştırma ve haberleşme altyapı yatırımları olduğu için, içinde bulunduğumuz bu dönemin enerji altyapı yatırımlarının dönemi olması gerektiği düşünülüyor. Dolayısıyla bugün, zaten 90'ların ikinci yarısından beri çok yoğun olarak enerji konuşmamızın temel sebeplerinden bir tanesi iktisadi anlamda budur. Uzun dönemli dalgalanmaların özellikleri itibariyle şunu söylemek mümkün: Bunlar toplamda 20 yıllık çevrimler. Bunların 11 yılı ekonomik performansın iyi olduğu büyüme dönemleri. 9 yılı ise, ortalamanın altında büyümenin gerçekleştirildiği dönemler. Örnekleme gerekirse, birinci çevrimin yükseliş dönemi ortalama yüzde 7,5, ikincisi 6,3, üçüncüsü de 5,4'tü. Bugün yaklaşık yüzde 7'lik bir hızlı büyüme dönemi yakaladık. Hızlı büyüme dönemlerindeki enteresan bir şey, önümüzdeki dönemlerdeki çıkarımlarımız açısından önemli. Büyüme dönemlerini ikiye ayırmak mümkün. Büyüme döneminin ilk başlangıcında çok hızlı büyüme, fakat ikinci yarısında görece olarak daha az hızlı büyüme söz konusu. Örnekleme gerekirse, ilk dönem 6,4'le çok hızlı büyüdüğümüz bir dönem, fakat ikinci dönem 4,6 gibi biraz daha, görece olarak yavaş bir büyüme dönemi. Ortalamasının 5,4 olduğunu söylemişim.

Uzun dönemli dalgalanmaların siyasi yansıması enteresan. Yükselişlerde güçlü iktidarlar, inişlerde de koalisyonlar söz konusu olmuş geçmişte baktığımızda. Türkiye siyasi tarihinde üst üste seçim kazanan partilerin, hep çevrimlerinin çıkış aşamalarında olması bir tesadüf olmasa gerek. Tabii iktisadi büyümeyle alakalı bir şey olsa gerek, refahın artışıyla alakalı olsa gerek. Demokrat Parti'nin üç seçim kazanması, 1950-1954 özellikle çıkışın olduğu dönem. Demirel'in iki dönem seçim kazandığı Adalet Partisi dönemi, yine yükseliş dönemine tekabül etmesi ilginç. ANAP'ın Özal'la beraber 1983-1987 yıllarında aynı şekilde seçim kazanması söz konusu. Uzun dönemli çevrimler açısından bugün neredeyiz diye baktığımızda, başlangıçta da söyledim tamamlanmayan bir çevrim aşamasındayız. 2001'de başlayan ciddi bir yükselişin içindeyiz şu anda. Konumuz çevrim çizgisi üzerinde. Yükseliş döneminin 2001-2002 yılında başladığını varsayarsak, hızlı bir çıkış aşamasındayız. 2006'ye kadarki dönem belki çevrimin ilk çıkış bölümü olarak telakki edilebilir. Bu dönemde ortalama yüzde 7'lik gibi yüksek bir performans görmüşüz. Çevrimlerin yaklaşık 20 yıl sürdüğünü ve ilk çıkışların 11 yıl olduğunu varsayarsak, bu sürecin 2012'ye kadar çok rahatlıkla hızlı büyüme dönemi olduğunu tahmin etmek mümkün.

Enerji yatırımlarının yapılması dönemi dedik. Doğalgaza bağlı yatırımlar ve muhtemelen başka enerji yatırımları da yapılacak. Bunun dışında daha önceki dönemlerde olduğu gibi büyük bir dış kredi var. Fakat bu dönemin özelliği, yani küreselleşmeye katılımıyla gelen dış kaynak, daha önceki çevrimlerde olduğu gibi altyapı yatırımları yerine, finansal yapının sağlamlaştırılmasına ayrıldı. Dolayısıyla biraz kendiliğinden oluşan hızlı bir büyüme var. Fakat tabii özel sektörün dış yatırımlarını dışarıdan finanse ettiğini varsayarsak, dışarıdan da bu dönemde ciddi bir yatırım kaynağı oluşmuş demektir. Ticaretleşen sektörlerin, otomotiv ve elektronik sektörünün dışa açıldığını görüyoruz. Yükselen sektörler olarak, şu anda maalesef ciddi biçimde ön plana çıkmış bir sektör olduğunu söylemek güç görünüyor. Bu açıdan Türkiye'de gelecek dönem beklentileri, ekonomik büyümenin AB müzakerelerine giriş veya bitiş tarihi gibi gösterilen 2012'ye kadar ciddi bir şekilde olumlu bir seyir izleyeceğini tahmin ediyoruz. 2007 yılından itibaren de hızlı büyümenin ikinci aşamasına geçeceğimizi, dolayısıyla büyüme hızının yüzde 7'nin altında kalabileceğini varsayıyoruz. Bu tabii doğal şartları itibarıyla, dışarıdan ciddi müdahaleler olursa bunun değişmesi mümkün. Toplumsal olarak ekonomik büyümenin yavaşlaması ve küreselleşmeye katılımdan yani 1989'dan beri yaşadığımız olgu, küreselleşmeyi yönetemeyişimizin sonucu olarak bölgesel yeni farklılıkların giderek arttığı bir ortamda sosyal sorunların da ağırlaşmasıdır. Dışa açılmanın doğal sonucu ademi merkezizettir. Bazı siyasi taleplerle de birleşince bu ademi merkezizettir, birtakım siyasi toplumsal şartları ağırlaştırıcaktır diye düşünüyoruz. Siyasal olarak baktığımızda, bu çıkış döneminin güçlü iktidarlarla tamamlanması, ama akabinde de bu seçim sistemiyle koalisyonların yeniden ortaya çıkması söz konusu olabilecektir.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdüllatif ŞENER

-Türkiye Ekonomisi-

Dünya genelinde, hemen her alanda köklü ve hızlı bir değişimin yaşandığı, rekabetin ve aynı zamanda belirsizliklerin de arttığı günümüzde, geleceği öngörebilme ve şekillendirebilme ve bu yönde strateji ve vizyon belirleme hususları geçmiştekinden çok daha önemli hale gelmiş bulunmaktadır. 21'inci yüzyılda küresel sistemde etkili bir konuma sahip olabilmek için, gerek ulusal düzeyde, gerek kurumlar ve bireyler düzeyinde ortaya çıkan fırsatlardan azami ölçüde yararlanmak ve olası riskleri bertaraf etmek gerekir. Diğer bir ifadeyle, değişimi izlemek ve iyi yönetebilmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, böyle önemli bir konunun geniş bir katılım ve kapsamda ele alınıp tartışılmasının, alternatif stratejilerin detaylı bir şekilde değerlendirilmesinin ve kamuoyuna sunulmasının büyük yarar sağlayacağı inancındayım.

Bilindiği gibi 1970'li yılların sonlarında finansal piyasalardaki serbestleşme hareketleri iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle etkisini hissettirmeye başladı. Giderek ekonominin diğer alanlarına, hatta sosyal ve kültürel hayatımızı da şekillendirmeye başlayan küreselleşme süreci 21'inci yüzyıla damgasını vuracak temel belirleyici unsur haline gelmiştir. Küreselleşme uluslararası, ulusal, yerel her düzeydeki etkileşim ve ilişkilerde değişime neden olmaktadır ve bu süreçte bir zihniyet değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, düşünce, ifade ve girişim özgürlüğü dünyada ortak değerler haline gelmektedir. Uluslararası ticaret, rekabet, fikri haklar ve çevre gibi alanlara yeni norm ve standartlar getirilirken, bu alanlarda uluslararası kuruluşların etkinliği artmaktadır. Uluslararası ticarete serbestleşme, finansal piyasalarda bütünleşme ve bilgiye erişim imkanlarının artması ekonomilerin üretim yapılarını, tüketim kalıplarını ve diğer ekonomilerle bağlantılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Piyasalarda nispeten homojen ve yığın üretimin söz konusu olduğu ve daha çok arz yönünde işleyen bir yapıdan tüketici tercihlerini dikkate alan, esnek üretim gerektiren ve daha çok talep yönünü işleyen bir yapıya geçiş gözlenmektedir. Bu yapıda az çeşitte ürünü düşük maliyetle ve yığın olarak üretmek yerine, değişkenlik arz eden tüketici tercihlerini gözeterek çok çeşitli ürünü etkin maliyetle ve uygun kalitede üreterek piyasa taleplerine, rakiplerden daha hızlı cevap verebilmek önem kazanmaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri, gerek organizasyon yapılarında, gerek iş yapma biçimlerinde bu amaca yönelik değişime olanak sağlamış ve daha bilgi yoğun ve yüksek katma değer getiren mal ve hizmet üretimi ön plana çıkmıştır. Bu süreçte, geçmişte üretim yapısının ve uluslararası sermayenin akış yönünün belirlenmesinde etken olan ucuz işgücü, hammadde bolluğu gibi faktörlerin önemi, önceki dönemlere göre giderek azalmıştır. Bugün uluslararası piyasalarda uzmanlaşmaya ağırlık veren, üretim teknolojilerini ve yenilik yaratma kapasitesini geliştirebilen ülkeler için, büyük atılım yapma fırsatı mevcuttur. Bu fırsatı değerlendirebilmek için, insan kaynağının küresel ortamın gerektirdiği niteliklerle donatılması, bilgiye erişimin, bilgi üretiminin ve yaygın kullanımın sağlanması zorunluluk arz etmektedir.

Bu çerçevede, ekonomik birimlerin küresel ekonomideki hızlı değişime uyum sağlayabilmesi bakımından devlete önemli görevler düşmektedir. Eğitim, bilim ve teknoloji, sanayileşme, ticaret, rekabet ve işgücü piyasalarıyla ilgili politikaların bütüncül bir yaklaşımla uygulanması ve konulan kuralların uluslararası normlarla uyumlu nitelik taşıması gerekmektedir. Yine ekonomik birimler açısından ülkedeki makro ekonomik ortam ve öngörülebilirliği, bu politika ve kurallar kadar önem taşımaktadır. Ulusal ekonomilerin dış koşullara duyarlılığının giderek arttığı bir süreçte, Türkiye ekonomisinde son 20-25 yıldaki gelişmeler de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomisinde dışa açılma sürecinin

başlatıldığı 1980 yılından bu yana önemli bir yapısal dönüşüm gerçekleşmiştir. Küresel sistemle bütünleşme yönünde mesafeler kat edilmiştir. Türkiye bu süreçte piyasa ekonomisini güçlendirerek, ekonomisinin rekabet gücünü önemli ölçüde arttırmıştır. Kamunun üretimdeki ağırlığının azaltılmasında ve Avrupa Birliği ile ilişkilerde ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak geçmişte hepimizin bildiği gibi, belli dönemlerde ekonomideki yapısal dönüşüm sürecinin kararlılıkla sürdürülmemesi, politika uygulamalarında orta ve uzun vadeli perspektiften ziyade, kısa vadeli günü kurtarmaya yönelik yaklaşımların benimsenmesine yol açmıştır. Bundan dolayı Türkiye'de makro ekonomik istikrarın ve etkin bir mali sistemin kurulmasını engellemiştir. Bu ortamda 1990'ların ikinci yarısındaki uluslararası finansal krizler bu sektörle sınırlı kalmayıp, ekonomik ve sosyal alanlarda ağır kayıplar yaşanmasına neden olmuştur. Son 4 yılda sağlanan siyasi istikrarla birlikte oluşturulan güven ortamında, ekonomik program kararlı bir biçimde uygulanmıştır. Bu süreçte kamuda mali disipline bağlılık süreklilik kazanmış, finansal sistemdeki kırılganlıklar önemli ölçüde giderilmiştir. Sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek güçlü bir finansal sistemin oluşturulması yönünde kurumsal ve hukuki altyapı tesis edilmiştir. Ekonomi dış şoklara karşı daha dirençli kılınmıştır.

Program kapsamında hayata geçirilen yapısal reformlar ve izlenen tutarlı politikalar sonucunda enflasyonda, faiz oranlarında ve borç dinamiğinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Ekonomide giderek istikrarın sağlanması, piyasalarda güven ortamının oluşmasına katkıda bulunmuş ve ekonomi kararlı bir büyüme patikasına oturmuştur. 2006 yılının ilk yarısı dahil olmak üzere, son 18 çeyrekte gayri safi milli hasıla sürekli artış göstermiştir. 2006 yılının ilk yarısındaki gayri safi milli hasıla artışı yüzde 7,5, gayri safi yurtiçi hasıladaki artış ise yüzde 7 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılının ikinci çeyreğinde gayri safi milli hasıla artış hızı yüzde 8,5 ile piyasa tahminlerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu veri dış kaynaklı finansal dalgalanmanın reel sektörümüzü, sanayimizi önemli boyutta etkilemediğini ve büyüme sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Yılın ilk yarısına ilişkin büyüme verileri ışığında, 2006 yılı sonunda büyüme hızının hedeflenen yüzde 5 seviyesini aşacağı ve yüzde 6'ya yakın gerçekleşebileceği söylenebilir. Bu durumda son 4 yılda ortalama yüzde 7,3 oranında gayri safi milli hâsıla artış hızına ulaşılmış olacaktır. 2002 yılında kişi başına düşen milli gelir 2637 dolar iken, 2005 yılı sonunda 3034 dolara yükselmiştir. 2006 yılında kişi başına gelirin 5317 dolara yükselmesi beklenmektedir. Programın kararlılıkla uygulanması, böylece parasal ve mali disiplinden taviz verilmemesi, yapısal reformların süratle uygulamaya konulması sayesinde enflasyonla mücadelede başarılı olunmuştur. 2002 yılında yüzde 29,7 olan TÜFE artış hızı, 2004 yılı sonunda yüzde 9,3 ile 22 yıl sonra ilk kez tek haneye inmiştir. 2005 yılı sonunda yüzde 7,7'ye inen TÜFE artış hızının, 2006 yılında da tek haneli seviyede kalacağı tahmin edilmektedir. Dış ticaret hac-

mi 2002 yılında 87,6 milyar dolar iken, 2005 yılı sonunda yüzde 117 oranında artarak 190,3 milyar dolara yükselmiştir. İhracatımız 2002-2005 döneminde iki katı aşan bir artışla 73,5 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye İhracatçılar Meclisi kayıtlarına göre 2006 Eylül sonu itibariyle yıllık ihracatımız 81,4 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatımızın içinde imalat sanayi ürünlerinin payı yüzde 94'tür. Bu da ekonomideki yapısal dönüşümün bir göstergesidir. Dış şoklar karşısında Türkiye ekonomisinde en önemli kırılmanın, yüksek cari işlemler açığından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Sanayi üretiminin ithalata bağımlılığı göz önüne alındığında, yapısal bir sorun olarak karşımıza çıkan cari açığın üç temel nedeni vardır. Birincisi; özel kesim yatırımlarındaki hızlı artış. İkincisi; uluslararası enerji fiyatları. Üçüncüsü; reel kurulun değerlenmesiyle artan ithalat talebidir. Son 4 yılda büyümenin temel kaynakları özel kesimin tüketim ve yatırım harcamaları, özellikle makine teçhizat harcamalarıdır. Ancak bu süreçte özel kesimde tasarruf yatırım açığı oluşmuş, bu da cari açığın en önemli kaynağı haline gelmiştir. Diğer taraftan yatırımlardaki bu artışın istihdama da yansımalarını unutmamak gerekir.

Uluslararası enerji fiyatlarındaki artış cari açığı olumsuz yönde etkilemiştir. Merkez Bankası'na göre, 2005 yılında yüzde 6,4 olarak gerçekleşen cari açığın gayri safi milli hâsılaya oranında, enerji ve ham petrol fiyatlarındaki artışın katkısı 1,4 olmaktadır. Yine Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hesaplarına göre, 2003 yılında 23 milyar dolar olarak gerçekleşen cari açık da, enerji fiyat artışından kaynaklanan ek maliyet 7,7 milyar dolardır. 2006 Ocak-Ağustos döneminde cari açık, bir önceki yılın aynı dönemine göre 6 milyar 361 milyon dolar artarak 22 milyar 422 milyon dolara ulaşmıştır. Söz konusu dönemde petrol ithalatının getirdiği ek yük 5 milyar 730 milyon dolara ulaşmıştır. Bu dönemde yüksek miktardaki cari açığa karşın, 36 milyar 430 milyon sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2006 Ocak-Ağustos dönemi itibariyle, doğrudan yabancı yatırımlar net olarak 12 milyar 129 milyon dolar tutarıyla, cari açığın yüzde 54'ünü finanse eder duruma gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve uzun vadeli sermaye girişinin sermaye hareketleri içerisindeki payı yüzde 88'e ulaşmıştır. Özel kesimin uzun vadeli kredi kullanımını 13 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Bunlar cari açığın sağlıklı ve kalıcı finansmanına işaret etmektedir. Diğer taraftan, son dönemde uluslararası ham petrol ve emtia fiyatlarındaki gerilemenin, cari açığı olumlu yönde etkilemesi de beklenmektedir. Nitekim ham petrol fiyatında 10 dolar düşüşün, enerji ithalat faturamızda yaklaşık 4,2 milyar dolar azalma getireceği ve yıllık bazda cari işlemler açığını yaklaşık 3,5 milyar dolar azaltacağı tahmin edilmektedir. 2003 yılından itibaren ekonomide sağlanan istikrar ve güven ortamı sayesinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli miktarlarda artışlar kaydedilmektedir. 1980-2000 döneminde, yani 20 yıl boyunca ülkemize giren toplam yabancı sermaye tutarı 10 milyar 382 milyon dolardır. 2003-2005 döneminde

ise, bu tutar 9 milyar 945 milyon dolara ulaşmıştır. 2003-2005 döneminde Gayri menkul satışları dahil edilirse, 14 milyar 249 milyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye girişi vardır. 2006 yılının sonunda ülkemize 17 ila 20 milyar dolar civarında doğrudan yabancı sermaye girişi olacağı da tahmin edilmektedir.

Mali disiplinin kararlıkla sürdürülmesi önemlidir. 2002 yılında konsolide bütçe açığının gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 15,2 iken, bu oran 2005 yılı sonunda yüzde 2'ye gerilemiştir. Maastricht kriterlerin de altına inmiştir. Bildiğiniz gibi Maastricht kriterlerine göre bu açığın yüzde 3'ü geçmemesi gerekmektedir. 21 yıl sonra merkezi hükümet bütçesi 2006 yılının ilk 8 ayında fazla vermiştir. Ayrıca söz konusu dönemde faiz dışı fazlası yıl sonu bütçe tahminini aşmıştır. 2002 yılında yüzde 12,6 olan kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı 2005 yılında yüzde 0,87'ye gerilemiştir. 2005 yılında kamu kesiminde faiz dışı fazlanın gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 5,8 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte son 3 yılda faiz dışı fazlanın gayri safi milli hasılaya oranı ortalama yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Kamu net borç stokunun gayri safi milli hasılaya oranı ise, 2001 yılında yüzde 90,5 iken, 2005 yılında yüzde 55,3'e gerilemiştir. 2006 yılının ilk çeyreğinde ise, bu oran tahmini yüzde 52,9 olarak hesaplanmıştır. Yine bu göstergede de Maastricht kriterinin, yani yüzde 60'ın altında kaldığı görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2006 yılı Mayıs-Haziran-Temmuz döneminde işsizlik oranı yüzde 8,8 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı 2001 sonrasındaki en düşük seviyeye gerilemiştir. Tarım dışı işsizlikte de 1 puan azalma ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde tarım dışı istihdam 857 bin kişi artmıştır. Ücretli çalışan sayısındaki artış 757 bin kişidir. Bu durum, hem büyümenin istihdama yansımada göstermekte, hem de ekonomideki yapısal dönüşümün diğer bir kanıtı olmaktadır.

Türkiye ekonomisinin son dönemdeki bu performansı, haklı olarak gelecek için bizleri daha da umutlandırmaktadır. 2005 yılında 72 milyonu aşan nüfusuyla dünyada 16'ncı sırada yer alan Türkiye, 361 milyar dolar düzeyindeki gayri safi yurtiçi hasılasıyla dünyanın 19'uncu büyük ekonomisidir. Önümüzdeki dönemde ekonominin daha üst sıralara tırmanması beklenmektedir. Bu çerçevede genç ve dinamik bir nüfus yapısı, uluslararası açılımları olan köklü, güçlü ve dinamik bir özel teşebbüs gücü ve girişimcilik birikimi, rekabete açık ve güçlenen sanayi yapısı, etkin işleyen bir piyasa ekonomisi olma yolunda önemli mesafe alınmıştır. Geçmişte ve günümüzde önemli bir kültürel zenginliğe, özgün bir sosyal yapıya, geniş ve temiz bir kıyı şeridinde ve özellikle bazı bölgelerde gelişmiş bir turizm altyapısına sahip olması, üç kıtanın birleşme noktasında jeostratejik bir konuma

ve Avrasya petrol ve doğalgazının dünyaya ulaşımında doğal terminal özelliğine sahiptir. 21'inci yüzyılın başlarında Türkiye'nin en önemli avantajları bunlar olarak sıralanabilir. Bunların yanı sıra, Avrupa Birliği'ne katılım yolunda kararlılıkla ilerleyen Türkiye'nin, Birliğe üyeliği önümüzdeki dönemde büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Cumhuriyetin 100'üncü yıl dönümü olan 2023 yılına uzanan uzun vadeli strateji, ülkemizin sahip olduğu avantajları azami ölçüde değerlendirerek, gerçekleştireceği ekonomik ve toplumsal dönüşümler konusunda temel referans belgesidir. Türkiye'nin uzun vadeli stratejik amacı, Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyinin belirleyicileri arasında yer alma hedefi doğrultusunda, 21'inci yüzyılda kültür ve uygarlığın en ileri aşamasına ulaşarak dünya standartlarında üreten bir ülke olmak. Gelirini adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmaktır. Stratejinin nesnel amaçları bilgi topluluğuna dönüşümünün sağlanması, dünya hasılasından daha yüksek oranda pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bilim ve uygarlığa katkı ile bölgesel ve küresel düzeydeki kararlarda etkin söz sahipliği şeklinde özetlenebilir.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin 2010'larda bölgesel bir güç olarak etkinliğini daha da arttırması, 2020'lerde ise, küresel bir ekonomik güç olması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için, üniter yapı korunarak devletin yeniden yapılandırılması gerekir. Eğitim ve sağlık düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımının yükseltilmesi, bilim ve teknoloji yeteneğinin güçlendirilmesi, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, altyapı hizmetlerinde etkinliğin arttırılması ve çevrenin gözetilerek diğer ekonomik ve sosyal yapısal reformların gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uzun vadeli strateji döneminde gerçekleşecek olan ekonomik ve sosyal dönüşümler çerçevesinde ihracata dönük, teknoloji yoğun, yüksek katma değer yaratan, uluslararası standartlara uygun ve yerel kaynakları harekete geçiren bir üretim yapısına geçiş sağlanacaktır. Bu süreçte piyasaların ve devletin birbirlerini tamamlayıcı rol oynamaları esas olacaktır. Devletin düzenleme, gözetim ve denetleme fonksiyonları geliştirilecek, yerel yönetimler güçlendirilecek, toplumsal diyalog ve katılım arttırılacaktır. Milli kültürümüzün korunmasına, geliştirilmesine, giderek daha geniş kitlelere ulaştırılmasına devam edilerek dünya düzeyinde etkileşim, tanıtım ve bilgi akışı sağlanacaktır.

2007-2013 dönemini kapsayan, böylece ülkemizin 2023 perspektifini de etkileyecek olan 9'uncu kalkınma planından kısaca bahsetmek istiyorum. Uzun vadeli strateji çerçevesinde hazırlanan 9'uncu kalkınma planı, ülkemizin 2007-2013 döneminde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koymaktadır. Devletin ekonomideki rolünün

yeniden tanımlanmasının da bir sonucu olarak, 9'uncu kalkınma planı ile her alanı detaylı düzenlemeye dayanan bir plan hazırlama anlayışında olmak gerekir. Belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro dengeleri gözeterek öngörülebilirliği arttıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkân verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel ve amaç önceliklere yoğunlaşan bir stratejik yaklaşıma geçilmiştir. Plan istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, Avrupa Birliği'ne üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu çerçevesinde hazırlanmıştır.

2007-2013 döneminde, ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda gelişme eksenleri belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, stratejik amaçlar rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması ve kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması olarak belirlenmiştir. Sektörel ve tematik politikalar ve öncelikler bu eksenlerin altında ele alınmıştır. Aynı stratejik amaca hizmet edecek şekilde de ilişkilendirilmiştir. Plan dönemi sonunda, Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi doğrultusunda Kopenhag siyasi kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kriterlere uyum sağlanması ve Avrupa Birliği müktesebatına ilişkin müzakerelerin sonuçlandırılarak katılım sürecinin tamamlanması amaçlanmaktadır. Katılım süreci ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandığı, hem ülke içinde, hem de Avrupa Birliği ortalamalarına göre gelişmişlik farklılıklarının azaldığı kapsamlı bir yenilenme ve reform süreci olarak değerlendirilecektir. Bu sürecin sonunda Avrupa Birliği'ne yasal ve kurumsal uyum yanında, ekonomik ve sosyal göstergeleri itibarıyla önemli yakınsama da sağlanacaktır.

9'uncu kalkınma planı döneminde ekonomide mevcut güven ve istikrar ortamının korunmasıyla birlikte, son yıllardaki büyüme performansının devam etmesi sağlanacaktır. Plan döneminde gayri safi yurtiçi hasılanın yıllık ortalama yüzde 7 oranında artması ve kişi başına gelirin 2013 yılında 10 bin 100 dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece yaklaşık 800 milyar dolara ulaşacak olan gayri safi yurtiçi hâsılayla, ekonomik açıdan Türkiye dünyanın en büyük 17'nci ülkesi konumuna yükselecektir.

2007-2013 döneminde, üretimin sektörel kompozisyonunda sanayi ve hizmetler sektörlerinin ön plana çıkacağı, ekonominin modernizasyonu ve yapısal reformlarla paralel olarak, tarım sektörünün üretim ve katma değer içindeki payının azalmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Gerek işgücü piyasasında gerçekleştirilen reformların, gerek yürütülen aktif işgücü politikalarının etkisiyle,

büyümenin istihdama yansımaları ve plan döneminde yıllık ortalama yüzde 2,7 oranında istihdam artışı sağlanması, işsizlik oranının dönem sonunda yüzde 7 civarına düşmesi beklenmektedir. Sürdürülebilir büyüme ortamının sağlanmasında büyük payı olan enflasyondaki düşüşün, plan döneminde de devam edeceği öngörülmekte ve plan döneminde TÜFE artışının yüzde 3 seviyesine gerilmesi beklenmektedir.

Ekonominin rekabet gücünü arttırmak ve yüksek katma değer yaratan üretim yapısına geçmek amaçları doğrultusunda izlenecek politikalarla, plan döneminde sürdürülebilir yüksek ihracat artışı sağlanacaktır. 2007-2013 döneminde, ihracatın yıllık ortalama yüzde 14,2 oranında artarak 2013 yılında 210 milyar dolara, ithalatın da yıllık ortalama yüzde 11 oranında artarak 2013 yılında 275 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Böylece cari işlemler açığının gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı 2005 yılındaki yüzde 6,4 seviyesinden, plan döneminde yüzde 3 seviyesine gerileyeceği öngörülmektedir.

Yapısal önlemler, ekonomik istikrar ve yüksek oranlı büyümenin, plan döneminde kamu finansman dengesini olumlu etkilemesi ve faiz harcamalarındaki azalmasının da etkisiyle, 8'inci plan döneminde yıllık ortalama yüzde 9 açık veren genel devlet finansman dengesinin, gayri safi yurtiçi hasılaya oranının plan döneminde ortalama olarak yüzde 1,6 fazlaya döneceği tahmin edilmektedir.

Ülkemiz, 21'inci yüzyılda dünyada stratejik ve ekonomik ağırlığı giderek artacak olan Avrasya bölgesinde merkezi bir konumdadır. Avrupa ile Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri arasında bir köprü oluşturan Türkiye, yakın gelecekte önemli bir enerji terminali haline gelecektir. Bulunduğu hassas coğrafyada Türkiye'nin ekonomik büyüme potansiyelini ortaya koyması, bölgesindeki gelişmeye önemli katkı sağlayacaktır. Diğer yandan, Türkiye özgün kimliğiyle Avrupa Birliği ile bütünleşirken, bölgesinde demokrasi başta olmak üzere, evrensel değerlerin yerleşmesinde bir model oluşturacaktır. Giderek artan yoksulluk ve gelir dağılımı dengesizliklerinin güvenlik açısından tehdit oluşturduğu bir ortamda, dünya genelinde refah artışlarının sürekliliği ve refahın yaygınlaşması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Türkiye önümüzdeki dönemde bulunduğu bölgede ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel etkileşimi artırarak bölge ve dünya barışı ve refahına daha büyük katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi GÜLER

-Türkiye'nin Enerji Güvenliği-

Bugün, enerji politikalarımız ve özellikle 2023'e kadar ki öngörümüzü sizlere sunmak istiyorum. Olayın 2023'e kadar bir gelecek perspektifi olduğu kadar, bir de geçmiş perspektifi var ve bundan epey ders aldık. Burada bir de bulunduğumuz konum var. Türkiye, enerji kaynaklarının geçiş bölgesinde bulunuyor. Bir köprü, bir koridor ki, biz buna bir de terminal kavramını ekliyoruz. Bu son derece önemli bir ifadedir. İkinci olarak, önemli su kaynakları üzerinde bulunuyor. Her ne kadar Türkiye su zengini bir ülke değilse de, önemli akarsular üzerinde bulunuyor. Ayrıca, çok güneşli bir bölgededir. Güneşi yeteri kadar kullanmıyoruz ama kullanmak amacındayız. Bunun dışında, rüzgâr kaynakları yenilenebilir enerji açısından önemli. Biz burada ileriye dönük olarak şunları düşünüyoruz: 2023 yılına kadar bir enerji strateji belgesi hazırlıyoruz. Geleceğe dönük olarak, bizim için ileriye dönük ufuk açıcı bir belge olacaktır. Bir uzmanlar grubu sessiz sakın ama kararlı bir şekilde çalışmalarını hazırlıyor. Taslağı daha sonra kamuoyuyla paylaşıp, kabul edilebilir ve uygulanabilir bir belge halinde uygulamaya koyacağız. İkinci olarak ise, 2023 yılına kadar bütün yerli kaynaklarımızı kullanmak amacındayız. Özellikle suyu son damlasına kadar kullanmak amacındayız. Buna kömür ve diğer yerli kaynaklarımız dahildir. Yerli kaynak potansiyelimizin artırılması ve verimliliğin maksimize edilmesi için yoğun bir çalışmamız var. Şu an kaynakları Avrupa Birliği'ne göre yüzde 50 daha verimsiz kullanıyoruz. O bakımdan, enerji verimliliği yasasını da Meclis'e sunduk. Yasalaşırsa, en azından 2 Atatürk Barajı kadar da tasarrufumuz olacak. Bunun dışında BOTAŞ, TPAO

gibi kuruluşlarımızı da uluslararası anlamda daha etkin bir hale getirmek istiyoruz. Üçüncü ülkelerde petrol, doğalgaz aramak üzere yoğun bir kampanya başlattık. Hem Türkiye'de, hem yurtdışında ve aynı zamanda denizlerimizde bunlara ağırlık veriyoruz.

Aşağıdaki haritada ileriye dönük oyun düzenimiz görülüyor. Üzerindeki düşey çizginin doğusunda üretim açısından doğalgaz ve petrolün yüzde 70'i bulunuyor. Batıda da tüketim açısından kullanıcılar var. Dolayısıyla Türkiye burada harikulâde bir köprü, bir koridordur. Bu özelliği çok iyi değerlendirmemiz lazım. Çünkü, bölgesel işbirliği ve entegrasyon adı altında ilişkilerimizi yeniden gözden geçiriyoruz.

Enerjiyi, bilhassa dış politikamızda en önemli parametrelerden biri olarak kullanmak amacındayız. Avrupa Birliği sürecinde de, Avrupa'nın enerji arz güvenliği açısından da bunları kullanmak durumundayız. Sadece Avrupa Birliği değil, Avrupadaki diğer ülkelerde hemen hemen her hafta en az üç dört büyükelçi

ile görüşüyoruz. Bunlarla çok detaylı olarak enerjiyi konuşuyoruz. “Enerjide Türkiye bir transit ülke mi olacak, geçiş fiyatları ne olacak” gibi sorulara yanıt arıyoruz. Arada sırada onlara “Artık biz bunun ticaretini de yapmak istiyoruz” diyoruz. Dolayısıyla, burada terminal olma noktası son derece önemli. Sadece bir köprüden geçer gibi transit ücreti ödeyerek geçmek yerine, aynı zamanda bir ticaret unsuru olarak değerlendirilmesini de düşünüyoruz. Bu noktada yeni stratejik hedefimizi sunmak istiyorum. Bugüne kadar ya kaynak ya da geçiş coğrafyası olmaktan bahsedilirdi. Fakat şimdi enerji terminali olmak suretiyle ticaret unsurunu işin içine sokuyoruz. Neticede ithalatçı pozisyonumuz devam edecek ama buna bir de ihracatçı pozisyonumuz eklenecek. Bu çerçevede Ceyhan Enerji Merkezi Projesi diye çok önemseydiğimiz bir proje geliştiriyoruz.

Türkiye'nin bir özelliği daha var: Türkiye, artık büyük projeleri yönetebiliyor. Bunlardan bir tanesi Bakû-Tiflis-Ceyhan idi. Bu projenin 2/3'ü bizim toprağımızda. 4 milyar dolarlık projenin 1,4 milyar doları bize düşen kısımdı; 2/3'ünü bitirdik. Aynı zamanda 338 milyon dolar da bir kleym aldık. Bu projede 10 bin kişi çalıştı. Müteahhitlerimiz, mühendislerimiz burada çok büyük avantajlar kazandılar. Dünya çapında, benzer boru hatlarında büyük avantajlar sağladılar. Bir başka nokta da Şahdeniz projesidir. Bakû-Tiflis-Erzurum doğalgaz projesi olarak devam ediyor. Bu kış oradan da ilk gazın alınması planlanıyor. Projenin özelliği, Bakû-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattına paralel gitmesi. Aynı zamanda Hazar bölgesinin petrolünü ve doğalgazını taşımaları. Bir başka proje ise, Kerkük-Yumurtalık boru hattı. Ceyhan'a uzanıyor. Birbirine paralel iki boru hattı ve zaman zaman sabotajlar yüzünden üretim duruyor. Fakat neticede bir gün gelecek

o da düzelecek ve o zaman petrolümüzü kesintisiz olarak alacağız. Buna ilaveten bir de Samsun-Ceyhan boru hattı var. İnşallah gerçekleştireceğiz. Avantajı, İstanbul'u herhangi bir kazadan, çevresel bir felaketten korumak. Çünkü burada herhangi bir kaza olduğu takdirde, hem İstanbul bundan çok etkilenecek, hem de petrol trafiği bloke olacak. Bunu önlemek için, Samsun-Ceyhan boru hattını Türkiye olarak destekliyor ve yürütüyoruz. 3 ayrı kaynağın petrolü burada birleşip harmanlanacak. Ceyhan enerji merkezi diye düşündüğümüz bölgede petrole ilgili yeni tesisler kurulacak. Bunları belli bir mastır plan çerçevesinde olmasını planlıyoruz. Belki de burada bir enerji borsası kurma imkânı olacak. Gözünüzün önüne getirin... Güneşin önce Uzakdoğu'da doğduğunu düşünün, birkaç saat sonra Dubai tarafına gelecek, Körfeze gelecek, ondan sonra Londra'ya doğru gidecek. Tabi buralardaki saat farkından dolayı para hareketi de, güneşin doğuşuyla beraber bankaların açılmasıyla beraber canlanıyor. Dolayısıyla Ceyhan buradan bir seans kapabilirse, para hareketleri ve finansman açısından büyük bir avantaj oluşturacak. Bunu çok önemsiyoruz. Bu arada, Bakû-Tiflis-Ceyhan'a Kazak petrollerinin de katılmasıyla, Bakû-Tiflis-Ceyhan yerine Aktavu-Bakû-Tiflis-Ceyhan olacak. Aynı şekilde Şahdeniz doğalgaz projesine Türkmen gazının ve Kazak gazının da katılmasıyla önemli avantajlar elde edeceğiz. Ama Hazar Denizi'nin statüsü son derece önemli. Bunun hukuki boyutu üzerinde de çalışıyoruz.

Bir taraftan da Mısır gazını getiriyoruz ve şu anda Kilis'e gelmesine 350 kilometre var. Oradan Türkiye'ye girerse hem milli ağa hem de Batı'ya verme imkânımız olacak. Ayrıca, Mavi Akım'ın Ankara'ya uzatıldıktan sonra Ceyhan'a gelme görüşmeleri var. Muhtemelen İsrail'e ve Ürdün bölgesine uzanacak. Yani her yol Roma'ya çıkar misali bütün bu yollar da burada Ceyhan'a çıkıyor. Bu avantajı iyi kullanmamız gerekecek. Yunanistan, bu sene gazı alabilecek bizden ve oradan da İtalya'ya geçecek. Adriyatik geçişinden sonra, İtalya çizmesinin topuğundan İtalya'ya geçmiş olacak. Birinci faz 3 milyar metreküple başlayacak, 11 milyar metreküpe gidecek. İkinci faz da, 2012 yılında Azerbaycan'dan tekrar geçecek. 12 milyar ila 15 milyar metreküp gaz buradan geçecek. Yaklaşık olarak 20 milyar metreküp Azeri gazı buradan Avrupa'ya geçecek. Güney Avrupa ringi diye bu hattı oluşturacağız.

Çok önemli ve büyük bir projemiz daha var: Nabucco. Henüz tartışma safhasında. 5 ülkeyi ilgilendiriyor: Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya. Avrupa konuyu çok önemsiyor. Çünkü, Avrupa'nın kaynakları şu anda üç yerden temin ediliyor. Bunlardan bir tanesi Cezayir, diğeri Norveç, biri de Rusya. Avrupa kaynağını üçten dörde çıkartmak istiyor. Bundan dolayı Türkiye'den gelecek dördüncü arter, Avrupa'nın arz güvenliği için son derece önemli. Bu projeye birlikte, sadece saydığım 5 ülke değil, Balkanlar'daki tüm ülkeler Rusya'ya

bağımlılığını çeşitlendirmek istiyor. Moldova'dan Makedonya'ya kadar tüm bölgelere gaz verilmesi, karşılıklı bağımlılığı sağlayacak.

Geçtiğimiz yüzyılın kralı petroldü. Gelecek yüzyılın gene kralı petrol olacak, ama doğalgaz geriden korkunç bir depar atıyor. Burada belki tahtı paylaşacaklar. Geleceğin şekillendirilmesi doğalgazla olacak. Bunun için de, müthiş bir rekabet var ve bu üstünlük siyasi üstünlüğe çevrilmeye çalışılıyor. Yeni denklemler kuruyor. Bilhassa Rusya'nın boru hattı ve Uzakdoğu'ya giden hat önemli. Dikkat ederseniz, Sayın Schröder de bu projenin yöneticilerinden bir tanesi oldu. Rusya, Almanya Baltık doğalgaz boru hattındaki oluşumda yer alıyorlar. Bir başbakanın böyle bir projede aldığı konum projelerin nasıl yönetildiği açısından son derece önemlidir. Rusya'nın Ukrayna ile ilişkileri, bizim İran'la ilişkilerimiz, Türkiye'nin arz güvenliği açısından çok önemli. Geçen yıl ağır kış şartlarından dolayı İran'dan gelen gazda düşüş oldu, Ukrayna'dan gelen boru hattında önemli azalmalar oldu. Bu bakımdan arz güvenliği, biz dahil Avrupa'daki diğer ülkelerin de gözlerini büyük ölçüde açtı. Buna göre de yer altı depoları dahil olmak üzere, kaynak çeşitliliği üzerinde yoğun bir çalışma sürdürüyorlar.

Yenilenebilir enerji konusunda, yasa çıktıktan sonra 800'e yakın proje müracaatı oldu. Bunu çok önemsiyoruz. Çünkü en az 12 bin megavatlık bir enerji imkânı buradan doğacak. Üstelik bu su kaynaklı. Bütün derelerimizi, ırmaklarımızı türbinlerle enerjiye dönüştürmek istiyoruz. Hatta baraj dahi yapmadan doğrudan doğruya akarsulardan elde etmeyi düşünüyoruz. Buna çok yoğun bir ilgi var. İkincisi rüzgâr enerjisi, 10 bin megavatlık imkânımız var. Bu teknik olarak kullanılabilir bir imkân. Özel sektör çok yakından takip ediyor. Geçtiğimiz aylarda Bandırma'da 30 megavatlık bir tesis açtık, 20 de önceden vardı, toplam 50 oldu. Şu anda 100'lük bir imalat, inşaat devam ediyor. 1500 megavatlık bölümün ruhsatı alındı. Bu arada büyük bir kömür arama seferberliği başlattık. Yeni bulduğumuz sahada, bilhassa MTA'nın başlattığı sahalarda 19 ayrı yerde kömür arıyoruz. Bunu yaparsak hava kirliliğini önlemek için, doğalgazı şehir ısıtmalarında kullanmak istiyoruz. Fakat elektrik üretimini kömüre ve suya bağlı, yenilenebilir enerjiye bağlı olarak kurmayı düşünüyoruz. Bir de nükleer enerji konusu var. Nükleer enerjiye 5000 megavatla başlayacağız. Bunu da özel sektör yapsın istiyoruz. Nükleer enerji konusu açılınca yenilenebilir enerji ve diğer kaynaklara ağırlık verilmeyeceği, onların ihmal edileceği düşünülüyor. Böyle bir şey yok. Bütün kaynaklarımızı kullansak dahi, 2020 yılında gene de enerji ihtiyacımız olacak. Bunu yerli kaynaklarla karşılamamız, şu anda bilinen kaynaklarla karşılamamız mümkün değil. Bunun için, ya ithalat yoluyla kömür ve doğal gaz alacağız ya da elektrik alacağız ki, onun da hatlarının hazır olması lazım. Burada da kararlıyız. Özel sektör vasıtasıyla kurmak üzere teşvikle ilgili yasa tasarısını ha-

zırladık ve Meclis'e sunduk. Bu çalışmaların hepsi, Türkiye'nin dışa bağımlılığını mümkün olduğu kadar azaltacak yatırımlardır.

İhtiyacımız belli. 2006'dan 2020'ye kadar, 14 yıl içinde 128 milyar dolarlık toplam enerji yatırımı yapmamız lazım. Bunun 105 milyar doları elektrik. Yatırımla ilgili düşük senaryo ve yüksek senaryo hazırladık. Yatırım ortalamasını yaklaşık olarak 4 milyar dolar gibi aldığımızda, 1 milyar dolar civarında olan özel sektör yatırım alışkanlığını 2 milyardan dahi hesaplasanız, geriye kalan açığın nasıl doldurulacağını düşünmek gerekir. Anca bu şekilde ileriye dönük olarak enerji arz güvenliği açısından elektrik konusuna sağlıklı olarak bakabiliriz. Bunu belki ASAM'ın da ilgi sahasına giriyor. Çünkü, bunlar tartışılacak ki geleceğimize ışık tutsun. Mevcut kanun bunu özel sektör yapsın, kamu yapmasın diyor. Biz de bunun özel sektör tarafından yapılmasını istiyoruz. Fakat özel sektörün de bu yatırımlara belli bir şekilde girmesi lazım. Aksi takdirde kimin yapacağını tartışırken zaman da geçmiş olabilir.

Yap-işlet-devret modelinde yap-işlet alanında geçmişte edindiğimiz acı tecrübelerimiz var. Fakat biz bunlar öğretici oldu. Rusya ile yaptığımız anlaşmada 3 ayı fiyattan gaz alıyorduk. Şimdi tek fiyata düşürdük. 40 milyar metreküplük kısmını, kullanmasak dahi ödeme mecburiyetimiz vardı. Bunu sildirdik. Sildirmeseydik, doğalgaza bağlı elektrik üretimi yatırımlarına devam edecektik. Barajları ve kömür santrallerini ihmal edecektik.

Bunun dışında AR-GE çalışmalarımız var. Biyodizel, biyoetanol konusu, yani petrolü bitkilerden elde etme üzerine yapılan çalışmalarımız var ve olumlu yönde ilerliyorlar. Türkiye'ye enerji tarımı konseptini oturttuk. Şimdi bunun yönetmelikleri hazırlanıyor. Bunu sisteme kabul ettirdiğimiz takdirdeki ki, burada da lobiler çok etkin, 70 milyar dolarlık bir portföyden bahsediyor olacağız. Enerji Bakanlığı'nın portföyü 70 milyar dolar. Bazı gruplar piyasa kaybetmek istemiyorlar tabii. Onun için biyodizel, biyoetanol gibi konularda büyük çekişmeler var. Bunları çok detaylı bir şekilde alıp tartışmamız gerekebilir. Öte yandan bütün çatılarımızın üstü boş. Güneş ülkesiyiz diyoruz, belki bunları fotovoltarık pillerle, belki kendi enerjilerimizi apartmanlarda, binalarda kullanmak üzere çalışmalar yapacağız. Enerji verimliliği yasası ile bunu destekliyoruz.

Sonuç olarak şunları söylemek istiyorum: Ülkemiz çok önemli bir konumda. Geçiş kaynak coğrafyasını avantajını çok iyi kullanmak istiyoruz. Dışa bağımlılığını mümkün olduğu kadar azaltmayı amaçlayan ve karşılıklı bağımlılık konseptini dikkate alan çalışmalar yürütüyoruz. Yerli kaynaklarına ağırlık veren, kaynak çeşitliliğine ağırlık veren bir politika izliyoruz. Özellikle de 2023'e kadar, başta su kaynakları olmak üzere, bütün yerli kaynaklarımızı en verimli şekilde kullanmak üzere çalışmalarımızı şekillendiriyoruz.

Ümit ÜNCÜ (Eti-Bor Pazarlama Eski Genel Müdürü)

-Bor ve Türkiye-

Konumuz Bor. Bor madeni doğanın Anadolu'ya hediye ettiği en önemli madenlerden bir tanesi. Borun çok enteresan bir özelliği var: Sanayi sofrasının tuzu deniliyor ve sanayi üretimlerinin vazgeçilmez hammaddelerinden bir tanesi. Bazı ülkeler diğerlerine göre maden kaynakları açısından başlangıçtan bazı avantajlara sahiptir. Bu ülkeler sahip oldukları hammadde kaynakları sayesinde, potansiyel olarak en azından baştan avantajlı durumdadırlar. Örneğin; Arap ülkelerinin çoğu petrol, Şili bakır, Brezilya demir, Türk Cumhuriyetleri petrol ve doğalgaz, Türkiye bir bor tuzları ülkesidir. Borun bazı medeniyetlerce çok eski zamanlardan beri kullanıldığı da bilinmektedir. Baktığımızda, Sümerler ve Etiler altın ve gümüş işletmeciliğinde, Mezopotamya ve Mısırlılar mumyalamada antiseptik olarak, Çinliler seramik ve cam üretiminde, Romalılar arenaların tabanına dezenfektan olarak ve cam yapımında, Arap doktorlar tarafından ise ilaç olarak boraks kullandığı bilinmektedir. Baktığımızda, bu medeniyetlerin çoğu Anadolu ile bağlantılıdır. Doğaldır ki, bu medeniyetler Anadolu üzerindeki borları kullanmıştır.

Bor madenlerinin dünya üzerindeki dağılımı çok homojen bir yapıya sahip değil. Asya'da Kazakistan, İran ve Türkiye', Avrupa'da İtalya ve Sırbistan'a, Kuzey Amerika'ya ve Güney Amerika'ya dağılmış durumdadır. Dünya bor rezervlerine baktığımızda, Türkiye'nin bor rezervleri, diğer ülkelerin bor rezervleri ile kıyas kabul etmeyecek miktarda hepsinin toplamından daha fazla olarak görülmektedir. Bugünkü tüketim değerleri ile baktığımızda, Türkiye'nin bor rezervleri ortalama 400 yıl yetecek miktardadır. Buna karşılık, Amerikan rezervleri 53 yıl gibi, yaklaşık 1/8 oranında bir potansiyel olarak bugünkü tüketimini karşılama durumundadır. Dünya toplam bor rezervine baktığımızda, yaklaşık 1 milyar ton B_2O_3 bazında, yani yüzde yüz bor oksit bazından bir rezerv vardır. Sıralamada birinci sırada Türkiye yüzde 72 rezervle 750 milyon ton, üçüncü sırada ABD yüzde 8 yaklaşık 75 milyon ton bir rezerve sahip. Bundan 2-3 yıl önce rezervlerimiz yaklaşık 650 milyon ton civarında görülüyordu. 2 yıllık bir arama çalışması neticesinde, rezervlerimiz 750 milyona çıktı ki, bunun daha arkasının olmadığını söylemek imkânsız. Yakın gelecekteki bor rezervlerine baktığımızda, yüzde 90'ın üzerinde bor rezervleri, yani ana kaynak Türkiye olacak. Amerika'daki rezervler de bitmek üzere bir yapıya kavuşacaktır.

Amerika'daki bor macerası 1850 yıllarında 20 katırlı tim olarak başlamıştı. Biz de diyoruz ki, yakın gelecekte 20 katırlık kervanın hikayesi bitecek mi? Bitmeyeceğini şuradan görüyoruz, çünkü rakibimiz olan Rio Tinto grubuna bağlı US Borax şirketi Kazakistan'daki bor yataklarını şu anda orada kurduğu bir şirket yapısıyla

ele geçirmiş durumda, buradaki rezervler yaklaşık 2 milyar ton boraks, yani yaklaşık 102 milyon ton B_2O_3 rezervlerine tekabül etmektedir. Bu şirketin yapısına baktığımızda, RioTinto'nun en kuvvetli adamları buradaki yönetimler içerisine girmiş vaziyette. Bu da gösteriyor ki, Kazakistan'daki bor yatakları RioTinto grubunun eline geçirilmiş vaziyette. Yine kaynaklara baktığımızda, Sırbistan'da, Bursa Mustafa Kemal Paşada Kestelek dediğimiz bölgedeki rezerv kalitesi ve miktarın da bir rezervin, gene Rio Tinto grubu tarafından ilgilenildiği ve yakınlarda buranın da ruhsatını kendi üzerine almak üzere olduğu görülmektedir.

Bor Türkiye'nin sahip olduğu çok önemli, ancak yeterince değerlendiremediği endüstriyel hammaddelerinden bir tanesidir. Ülkemiz, bor madenlerine sahip olduğu rezerv potansiyeli, işletme maliyeti ve temel avantajlarıyla dünyada çok önemli bir potansiyele sahiptir. Amerikan boraks yatakları, yaklaşık 400 metre aşağılarda işlenmekte ve cevher maden ve üstündeki toprak örtü oranı yaklaşık 1/20'dir. Bizim Etibank'ın işlediği en kötü ocak, cevher toprak yapısı oranına baktığımızda, 1/7'ye tekabül eder ki, bu da aradaki ekonomiklik olma farkını ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'nin maden yataklarına baktığımızda, bilinen yataklar Bursa, Balıkesir, Eskişehir, Kütahya civarında belirlenmiştir. Bütün bu çalışmalar 1985 yılına kadar yapılan MTA ve Etibank katkılı arama sondajlı çalışmalardır. Peki, bor madenleri sadece bu bölgede mi, bu havzada mı teşekkül etmiştir? Bana göre hayır, çünkü Türkiye'nin daha diğer tarafları herhangi bir maden ya da bor açısından tümüyle aranmamış vaziyettedir. Örneğin; 1978 yılında Ankara civarındaki Beypazarı bölgesinde kömür sondajı yapılırken trona madenine rastlanıyor. Türkiye'de bilinen ilk ve tek trona madeni orada oluyor. 1998 yılına geldiğimizde, rakibimiz olan Rio Tinto şirketi Ankara Kazan civarında bir alanı kapatıyor ve buradaki madenin de trona olduğu ortaya çıkıyor. Beypazarı'ndaki trona madenimiz 200 milyon ton civarında bir rezerve sahipken, Rio Tinto'nun kapattığı Ankara Kazan civarındaki trona madenin 600 milyon ton civarında olduğu ortaya çıkıyor. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'deki aramalar devam ettiği müddetçe borla ilgili, trona ile ilgili ve diğer tuzlarla ilgili pek çok yataklara rastlamak olası. Tarihi açıp bakalım dedik. 1963 yılında dönemin Bakanlar Kurulu'na sunulan bir rapor var. Bu rapordaki şirket, İngiliz Rio Tinto kökenli. Bu şirketin hazırladığı rapor, "Türkiye'de bor mineralleri tükenmiştir" diyor; oysa şu anda yüzde 90'ın üzerinde bor mineralleri Türkiye'de bulunmaktadır. "Türkiye'nin en çok 20 bin ton satış şansı vardır" deniyor; oysa Türkiye bugün 1 milyon tonun üzerinde bir satış potansiyeline sahiptir. "Türkiye'de, ancak üç firma 60 ton üretim yapabilir" deniyor; oysa bugün 2 milyon tonun üzerinde bir üretim potansiyelimiz var. "Türkiye, Avrupa piyasasına yalnız borasit üretimi için bor cevheri verebilir" deniyor; oysa

bugün Türkiye olarak Avrupa piyasasına borasit dahil bir çok bor kimyasalını sunuyoruz. “Avrupa piyasasının borik asit üretimi, 45 bin ton cevhere karşılık gelen 30 bin ton bor cevheri ile sabittir” diyor; oysa bugün sadece Avrupa pazarına 1 milyon ton civarında bor satıyoruz. “Türkiye, ancak zararına bor endüstrisi kurabilir”, “3 bin tonluk rafineri, ancak sübvansiyonla yaşar” diyor; oysa bor Türkiye’deki en karlı yatırımdır. Bor’a 1 yatırılırsa karşılığında 200 misli para kazanılırsınız. Buradaki bütün espri, hikâye şurada düğümleniyor: Türkiye’nin bor rezervlerine Borax Cosolidated, yani Rio Tinto ortak edilirse bor endüstrisi kurulacaktır. Türkiye’nin, bugüne kadar bor ürünleriyle ilgili endüstrisini kuramamasının temel sebeplerinden bir tanesi 1963 yılında ortaya konmuştur. Yine bu durumu niteleyen, Etibank eski genel müdürlerinden Sayın Tahsin Yalabık’ın 1970 yılında Abdi İpekçi ile yaptığı röportajda konu gündemde olmuştur. O dönem ihracat yapmamız için rafineri kurmamız gerekiyordu. Fakat karşı tarafın ortak müdahaleleri oldu. İngiliz şirketi istenmediği halde bir rapor hazırladı. Rafineri kurmanın sakat bir düşünce olduğunu, eğer bu rafineri yapılırsa, bizim ham cevher almakta olan müşterilerimizle rakip duruma düşeceğimizi bildiren bir rapor hazırlayarak, planlama hazırlık komisyonunu etkilemeye çalıştılar. Gördüğümüz gibi Türkiye’nin borları üzerindeki oyunlar eskilere uzanıyor.

Devletçe işletilmesi öncesi, yani 1978 yılından önce bor ruhsatları sadece devlete ait değildi. Etibank dahil, özel sektör dahil, rakibimiz olan yabancı şirketler dahil herkesin elinde bir bor ruhsatı vardı. Fakat bunlar boru topraktan çıkartıp sadece işlenmemiş halde bor satıyorlardı. O günkü rakamlarla bugünkü rakamları kıyasladığımızda, 1978 öncesinde toplam bor rezervinin 660 milyon ton olduğu söyleniyordu. Bugün 2,5 milyon tonun üzerinde bir bor rezervine sahibiz. Rezervde dünya payımız yüzde 72’lerde. Bana sorarsanız yüzde 90’ın üzerinde bir rezerv payına sahibiz. Üretimdeki dünya payımız yüzde 11’lerden yüzde 40’lara, satıştaki dünya payımız ise yüzde 25-27 oranlarına çıktı. Ham bor fiyatımız 1978 öncesinde 40-50 dolar ton civarında iken, bugün 150-300 dolar ton arasında bir yelpazeyle ürün satıyoruz. Rafineri ürün olarak da 200 dolardan 600 dolara bir yelpazemiz var. Toplam ihracat gelirleri olarak baktığımızda, 83 milyon dolara karşılık bugün 300 milyon doları aşan bir seviyede bor satışıımız var. Bunlara baktığımızda, 1978 yılından 1998 yılına kadar yaklaşık borlarla ilgili 350 milyon dolarlık yatırım yaptık. Bunun karşısında da yaklaşık 3,5 milyar dolarlık bir bor geliri elde ettik. Başka herhangi bir yatırımla 20 yılda sağlanabilecek bir gelir düzeyi elde edilebileceğini zannetmiyorum.

Borun önemi sadece maden olarak ekonomikliği değildir, dünyada gelişen teknolojilerde hidrojen enerjisi öne çıkmakta. Burada da araç yakıtı olarak boru özellikle ön plana aldım. Hidrojen yenilenebilir bir enerji, temiz bir enerji, çevreye saygılı

bir enerji diye günümüzde öne sürülüyor. Gelişmekte olan hidrojen sisteminde kullanım alanlarına baktığımızda taşıtlar, bilgisayar ve mobil telefonlar, binaların ısıtılması ve elektrik gereksinimi, endüstriyel tesislerin enerji gereksinimleri ve buna benzer enerji olaylarında hidrojenin gelecekte hidrokarbonların yanında yer alacağı ortaya çıktı. Sodyum bor hidrit ise, yani bu teknolojiye kullanılan kimyasal, Türkiye'nin bilmediği bir kimyasal değil. Türkiye, bu kimyasalı yurtdışından ithal ediyor. Kâğıt hamurunu beyazlatmak, ilaç sanayinde, belediyeler, pamuk ve polyester karışımlarının boyanma işlerinde, organik reaksiyonlarda, koku ve renk giderme işlemlerinde Türkiye sodyum bor hidriti ithal eden bir ülke idi. Sodyum bor hidritin bugüne kadar bilmediğimiz özelliği, en azından Türkiye olarak bizim bilmediğimiz özelliği katı hidrojen depolayıcısı ve taşıyıcısı olduğu idi. Rakibimiz US Borax'ın web sayfasına baktığımızda, "geleceğin yakıtı bor olabilir mi?" diye başlığı olan bir sayfa açmış olduğunu görüyoruz. Bununla da ilgili prototip arabalar üretilmiş. Gene 2001 ve 2002 araba fuarlarında sodyum bor hidrit, yani boru yakıt olarak kullanan araba teknolojileri fuarda sergilenmeye başlanmış. Araba teknolojisindeki basit bir dizayn. Gördüğünüz gibi hidrojen elde ediliyor sodyum bor hidrürden.

Milenyumcell şirketine baktığımızda tek başına bir şirket olmadığını görüyoruz. Rakibimiz US Borax'ın, Amerikan Enerji Bakanlığı'nın, Gas de France'ın ve değişik grupların içerisinde yer aldığı bir oluşum. Bu oluşum, tabi ki sadece kurucularla değil, işbirliği yaptığı şirketlerle belli bir gündemi yürütüyor. Milenyumcell şirketi 1998 yılında kurulmuş, 25 tane patent almış, 40 tane de patenti sırada bekliyor. Bütün bunların hepsi sodyum bor hidrür, yani borlu yakıt teknolojisinin araçlarda kullanılmasıyla ilgili. Mekanik, kimyasal her türlü patentin üstünde şu anda çalışıyorlar ve patentlerini alıyorlar. Bor kullanımının geleceği ne diye sorduğumuzda, gene rakibimizin bir çalışmasına bakıyoruz ve borun hidrojen depolayıcısı olarak yani hidrojen yakıtı olarak araçlarda kullanılması ön plana çıkıyor. Gene rakibimizin kendi değerlendirmesine baktığımızda, pazar potansiyeli bugünkünün çok çok daha üstünde bir bor pazarının açığa çıkacağı görülüyor. Milenyumcell'in yaptığı çalışmada pazar potansiyeline baktığımızda bu gidişin, askerî uygulamalarda 150 milyon dolarlık bir pazar bugün için tıbbi uygulamalarda 550 milyon dolarlık, endüstriyel uygulamalarda 500 milyon dolarlık, tüketici uygulamalarında 3 milyar dolarlık bir pazar olduğu görülüyor. Bunlar küçük prototip taşınabilir cihazlar. Bu cihazlar bugüne kadar hepsi lityum, alkali ve buna benzer pillerle çalışıyordu. Örneğin; bir bilgisayarınız var, içinde lityum iyon pil var. Açılıyorsunuz, sürekli kullanıyorsunuz. Çok çok 2,5 saat ortalamalı bir tüketim veya kullanım imkânı sunuyor. Halbuki sodyum bor hidrürden yapılmış pili kullandığınızda, bu 10-12 saate kadar çıkan bir kullanım süresi sağlıyor. Bu, hem efektif bir çalışma sağlıyor, hem maliyeti daha da ucuz-

latıyor. Hidrojen enerjili, yani sodyum bor hidrürlü batarya sistemlerinde daha çok mobil telefonlarda yükseliş görüyoruz, 2009'lara doğru yükseleceğini tahmin ediyor uzmanlar. Amerika'da Los Angeles'ta nehir gemilerinde sodyum bor hidrürlü taksiler, yani nehir taksileri kullanılıyor. Şu anda proje olarak gelişmiş vaziyette, bunun da prototipi yapılmış vaziyette. Feribotlarda sodyum bor hidrürlü yakıt kullanıyorlar. Feribotlardaki başka bir ilginç olay ise, feribotlar fiberglas malzemesinden yapılamakta. Fiberglas dediğimiz bu malzemenin içerisinde de yüzde 15 oranında bor katkısı var. Amerikan askeri bütün ekipmanlarını, teknolojisini üstünde taşımak durumunda. Üstünde taşıdığı bütün teknolojinin enerjiye ihtiyacı var. Bu enerji, ya bildiğimiz araba aküleri gibi akülerle taşınacak, ya bildiğimiz süresi kısıtlı pillerle idare edecek. Fakat bunlar Amerikan askerinin, örneğin Irak'taki çöllerde ikmalden uzak, yakıttan uzak bir durumda bağlı bulunduğu birimle irtibatını sağlayabilmesini kısıtlı bir süreye sıkıştırarak. Halbuki sodyum bor hidrürlü pil dediğimiz, batarya dediğimiz olayı kullandığında yaklaşık bir hafta kesinlikle herhangi bir şarj yapmadan, arazide üstündeki bütün ekipmanları kullanılabilir halde bir batarya sistemine sahip oluyor. Bu batarya sisteminin toplam ağırlığı 20 pound civarında. Geleceğin askeri, teknolojisi yüksek ekipmanlarla donatılmış olacak, askerin üstünde taşıyacağı batarya 20 pound civarında olacak ve bunun yaklaşık çalışma süresi bir hafta olacak. Buradaki en büyük problem, henüz daha üzerinde çözülmesine uğraşılan şey, maliyet meselesidir. Bugün için, maliyetler çok yukarılarda bile görülse, yarın bu maliyetlerin düşmesinin beklendiği nokta 0,05 sentlerdir.

Peki, Türkiye bu konuda ne yapıyor? Hidrojen uzmanımız Nejat Veziroğlu bir grup arkadaşıyla beraber, Sabancı Üniversitesi'nde uluslararası yayınlara bir çalışma hazırlamışlar. Bu çalışma, bor ve bor bileşiklerinin hidrojen enerjisinde kullanımının önemini anlatan bir çalışma. Buradaki en önemli olay, lityumlu ya da sodyumlu bor bileşiğinin en üstün özelliği, üstünde hidrojeni en fazla taşıyabilen bir kimyasal olması. Metandan da hidrojen elde edersiniz, kömürden de hidrojen elde edersiniz, sudan da hidrojen elde edersiniz ama bunu kimyasal formüle koyduğunuzda, ya bir birimdir, ya iki birimdir. En iyisi metandır, 4 birim hidrojen elde edersiniz. Halbuki sodyum bor hidrür ya da lityum bor hidrürlü bir solüsyondan 8 birim hidrojen elde ediyorsunuz. Bu size daha fazla hidrojen eldesi sağlıyor. Sodyum bor hidrür ya da lityum bor hidrürlü enerji teknolojisinin ekonomikliği buradan ortaya çıkıyor. Aynı çalışmada borun ve bileşiklerinin hidrojen ekonomisi için, önemli konseptlerden bir tanesi olduğu vurgulanıyor. TÜBİTAK'ın 2023 strateji belgelerine baktığımızda, hidrojen depolayan malzemeleri geliştirebilmek, onların da öncelikli programı içerisinde ve metan hidrürlü ve sodyum bor hidrürlü seçenekler ülkemiz açısından doğal kaynak

avantajına sahiptir. Bu yönde araştırmaların başlatılması gereklidir. TÜBİTAK'ın bir akım şeması çalışması var. 2015'ler civarında borla ilgili birtakım teknolojilerin geliştirilmesi, elde edilmesiyle ilgili çalışmaları var. Fakat aşamalara baktığımızda henüz bu adımların çok gerisinde olduğumuzu görüyoruz. Çünkü ne TÜBİTAK'ın kendi ekonomik gücü ne de eleman altyapısı bu çalışmaları düzenlemeye yetmemiş vaziyette.

Peki, mevcut iktidar döneminde ne yapıldı? 20004'te BOREN diye bir enstitü kurdu. BOREN Enstitüsü'nün kanununda şu yazıyor, "Borla ilgili çalışmaları düzenlemek ve yönetmek." Yani borla ilgili üretim değil, üniversitelerle çalışmalar yaparak onlara kaynak sağlayacak. En büyük kaynak Etibank'ın ihracat gelirlerinin belli bir kısmının bu enstitüye aktarılmasıdır. Bunlar bu kaynakların dağıtımını yönlendirecek. İşe yarar çalışmalar varsa onları alacaklar, bunları da özel sektöre sunacaklar. Bu kulağı ters göstermek oluyor. Halbuki vakti zamanında bu işleri Etibank yapıyordu. Etibank kendi kaynaklarından ne zaman borla ilgili bir araştırmaya daha fazla nakit ayırmaya kalksa, ya hazineden ya Devlet Planlama'dan engelleniyordu.

Bor, kompozit malzeme teknolojisinde de önemli. Gelecekte metal malzemelerin ağır yapıları enerji tüketimini arttıracak. Halbuki kompozit malzemelere geçildiğinde, araçlarda enerji kullanan birimler hafifletmekte, bununla beraber enerji tüketimi azalmaktadır. Kompozit malzeme teknolojilerinde en önemli malzemenin bor olduğunu görüyoruz. Bor bu malzemelere dayanıklılık sağlıyor. Örneğin; Amerika'nın F-17 uçağı yani hayalet uçaklar borlu kompozit malzemeyle kaplıdır. Uçağa görünmezlik sağlıyor, hafiflik sağlıyor, kullandığı yakıtı daha minimize ediyor ve uzun mesafeler kat etmesini sağlıyor.

21'inci yüzyılın kaynağı bor olabilir mi? Periyodik cetvele baktığımızda, 102 tane element vardır. Bunların içerisinde bor, füzyon teknolojisinde kendinden enerji üreten ve en yüksek enerjili veren element olarak karşımıza çıkıyor. 92,77 megajul bir yanma enerjisi ile birinci sırada yer alıyor.

Seçilmiş tabloya baktığımızda, hidrojenin kendinden enerji eldesi 8,03 megajul, lityumun 15, berilyumun 86, bor'a geldiğimizde 92. Şu basit tabloda bile en yüksek olanın bor olduğunu görüyoruz. 1 litre hidrojende 8,3 megajul enerji varken, bu 1 litre borda 92,7 megajul değere ulaşmakta. Bu değerlere baktığımızda, hidrojen ve bor kıyaslamasının bor lehine üstünlüğü açıkça görülmekte. Fakat biz henüz daha bu teknolojiye değiliz. Biz, sadece küreselleşmenin bize getirdiği internet ortamındaki bilgilere ulaşabilme kolaylığı içerisinde bunları öğreniyο-

ENERJİ KAYNAĞI	ENERJİ (Megajul/ Litre)
Hidrojen	8.03
Lityum	15.69
Berilyum	86.15
Bor	92.77
Karbon	54.01
Magnezyum	29.52
Alüminyum	57.42
Silikon	51.55
Fosfor	43.01

ruz. Çünkü, Türkiye’de bunlarla ilgili 1950’lerden bu tarafa herhangi bir çalışma yapılmamış. Bugünlerde yapılmaya çalışılanlar da, sadece kaynakların israfından ibarettir.

Bor ürünleri ve kimyasalları birçok ürünün projesinde, tasarruf ve dayanıklılık sağlar. Enerji fiyatlarının giderek yükselmesi ve fosil kaynaklarının tükenirliği, bu yüzyılın sonuna kadar yeni enerji kaynakları ve yakıtlarını gündeme getirmiştir. Günümüzde bor çok önemli bir konuma gelmiştir. Hidrojen taşıyıcısı ve bir enerji hammaddesi olan bor madenleri, 1950 yılından beri üzerinde en çok çalışma yapılan madenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda hidrojen taşıyıcısı olmasının yanı sıra, sodyum bor hidrür enerji hammaddesi ve füzyon reaktörlerine yakıt olarak kullanımı hususlarında, 21’inci yüzyılda çok daha önemli bir noktaya gelinecektir. Çünkü belirtildiği üzere fosil ya da hidrokarbon yakıtların 100, bilemediniz 200 yıl ömrü var. 21’inci yüzyılda hidrojen teknolojisi ön plana çıkıyor. Elimizdeki bor kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmek ve hidrojen teknolojisini yakalamak için kendimize hedefler edinmeliyiz.

Ayşegül KİBAROĞLU (Doç. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

-Su Kaynaklarının Stratejik Rolü-

Sunumumda, siyasal ve iktisadi yaşamımızda su kaynaklarının stratejik rolüne değineceğim. Öncelikle Türkiye'de suyun döngüsünü, sahip olduğumuz su miktarını ve zuhurlu su miktarı üzerinde artan talebimizi vurgulamak açısından birtakım sayılardan hareket edelim. Türkiye yarı kurak bir iklim kuşağında. 630 milimetre çapında ortalama bir yağış düşmesine rağmen, bu durum bölgeler arasında farklılıklar göstermekte. Bu yağışların akışa dönüşmesi de 186 milyar metreküp civarında. Ancak ekonomik olarak kullanılabilir ulusal sularımız 95 milyar metreküp. Ulusal sınırlarımız içindeki bu sular dışında ve 95 milyar metreküplük yüzey dışında, 12 milyar metreküplük yeraltı suyumuz ve sınır aşan sulardan aşağı kıyıda bulunduğumuz bölgelerde 3 milyar metreküplük ek akışla olmak üzere, şu an mühendislerin üzerinde çalıştığı su 110 milyar metreküp civarında suyumuz var. Bu miktar, yağışlar ve yeraltı kaynaklarının özellikleri nedeniyle mevsimsel ve yıllık olarak büyük değişkenlik göstermekte. Sahip olduğumuz arzın 2006 yılına kadar yüzde 36'sını geliştirmiş bulunmaktayız. Geliştirmeden de kastımız barajların yapılması, sulama kanallarının yapılması, şehirlere su taşınması, sanayiye ve tarıma su sağlanması ve bu arada da çevrenin ihmal edilmemesi. Kullanılabilir su miktarı hâlâ elimizde 71 milyar metreküp olarak bulunuyor.

Hep sorulan bir soru vardır: Türkiye su zengini mi? Türkiye'nin, belki 10 yıl önce kişi başına ortalama su miktarı açısından komşularıyla, özellikle güney komşularıyla kıyaslandığında belli bir miktarda suya sahip olduğu ve onlara göre zengin olduğu söylenebilirdi. Fakat bu su miktarı hızla artan nüfusumuz karşısında azalmaktadır. Çünkü belirli bir kapasitede su vardır ve aynı döngü içinde dönmektedir. Buna karşılık nüfus artışı, özellikle şehirlerde, fazladır ve bazı bölgelerde de ortalamanın çok üzerindedir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi. Sektörler bazında bakarsak, burada maalesef çevreyi bir sektör ya da çevreyi en temel sektör olarak yazmayı ihmal ediyoruz. Çünkü bu istatistikler bize genelde su planlamasını yapan mühendislik tarafından aktarılıyor. En büyük miktarda su kullanan sektör tarım sektörü, daha sonra içme suyu ve sanayi geliyor. Su kaynakları hem yerüstü hem yeraltı suyuyla birlikte ve de toprak kaynaklarıyla birlikte değerlendirilmeli. Bu açıdan da toprak kaynaklarımıza baktığımızda, 28 milyon hektarlık ekilebilir alanın 8,5 milyon hektarlık alanı ziraat bilimine göre sulanabilir arazi. Bunun 3/4 milyonu hektarını özel ve kamu sulamasıyla suluyoruz.

Türkiye'nin 26 nehir havzası var. Şöyle bir düşünersek, Irak'ın 2 tane nehir havzası var. Toplam su miktarı olarak çok büyük farklılıklar göstermese de, Türkiye gerçekten zengin nehir havzalarına sahip bir ülke. Türkiye'nin su kaynakları için-

de sınır aşan su miktarı önemli bir pay tutuyor. Toplam su arzımız içinde yaklaşık yüzde 35'i sınır aşan suları oluşturuyor. Bunlar içinde de, belki en stratejik nitelikteki Fırat ve Dicle Havzası yüzde 28'i oluşturuyor. Bu su kaynaklarını geliştirme anlamında en önemli kuruluşumuz olan Devlet Su İşleri neler yaptı? 1954 yılından bu yana DSİ barajlar, sulama kanalları yaparak ve diğer şehre ulaşan kanallar yaparak içme suyu, sulama ve taşkın kontrollü önemli faaliyetler geliştirdi. Uluslararası literatürde sık geçer: Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında baraj yapmada önde gelen ülkelerden birisidir. Bugüne kadar 555 tane baraj yapılmıştır. Bunların önemli bir miktarı da büyük barajlardır.

Türkiye'nin su yönetim yapısına bakarsak, ilk akla gelen yasal ve kurumsal yapı oluyor. Tabi bütün bunların üstünde genel siyasi iktisadi yaşamımız rol oynamakta. Yasal yapı olarak anayasamızda sular kamu malı olarak devletin koruması altında. Ancak Medeni Kanun'un ilgili yasasıyla özel mülkiyete tabi sularımız da var. Birçok yasamız suyla ilgileniyor. Kuruluşların ardı sıra kurulmasıyla yasalarında su ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. En önemli yasalardan biri, özellikle yüzey sularını geliştiren kuruluşun kullandığı Devlet Su İşleri Teşkilat Kanunu'dur. Yüzey suları ile ilgili neler yapıldığı yazar. Ancak Türkiye'nin yüzey sularına ilişkin bir yasası yoktur. 1968 yılında yeraltı sularıyla ilgili yasamızı çıkarabildik. Bununla beraber, dünyadaki genel eğilimlere de paralel olarak Çevre Bakanlığımızın kurulması ve diğer ilgili kuruluşların da buna ilgi duymasıyla, hem su kirliliği yönetmeliğimiz hem de çevre kanunumuz su kaynaklarıyla ilgili unsurlar içerdiler. Kurumsal yapıyı bugünün tarihiyle şöyle bir gözden geçirirsek, özellikle gelişme seviyesini yakalamaya çalışan bir ülke için, çok çeşitlilik arz eden bir kurumsal yapıımız olduğunu görürüz. Fakat çok merkezi bir su yönetimimiz var ve Enerji Bakanlığı'na bağlı Devlet Su İşleri gibi çok yetkin bir kuruluşumuz var. Bununla beraber, kapatılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün su kaynakları yönetiminde çok kritik rolleri olmuştur. Bırakılan görevler şu an açıkta kalmak üzeredir. İller Bankası'nın yatırım kuruluşu olarak önemli faaliyetleri olmuştur. Elektrik İşleri Etüt İdaresi de, 1930'lu yıllardan itibaren nerede ne kadar suyumuzun ne kadar enerji potansiyeli olduğunu araştırmıştır. Diğer kuruluşlar arasında Çevre-Orman, Tarım Köy İşleri, Devlet Planlama Teşkilatı, Dışişleri Bakanlığımız, GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Maliye, Devlet Meteoroloji, İl Özel İdareleri ve üniversitelerimizi saymak mümkün. Sivil toplum kuruluşları da oldukça ilgi gösteriyorlar bu konuya. Çok sayıda olmasa da, güçlenen sivil toplum kuruluşlarımız var.

Siyasal iktisadi yaşamımızda su kaynaklarının stratejik rolü; ithal enerji kaynaklarına bağımlılıktan kurtulma, tarımsal üretimi arttırma, kentsel sanayi ve kırsal alanlardaki artan su ihtiyacını karşılama, ülke içindeki bölgesel ekonomik ve

sosyal dengesizlikleri giderme adına oluşturulan hedeflerle karakterize edilebilir. Esas araştırmalar 1930'larda başlamıştır. İlk küçük barajlarımızı -Çubuk Barajımızı- 1930'larda yaptık. Fakat çok amaçlı havza bazında mastır planlarla gerçekleştirdiğimiz çalışmalar 1950'lerde başlamıştır. Türkiye ekonomisi, sanayi ve hizmetler sektörünün ulusal gelir içindeki payının artışıyla, zaman içinde gayri safi milli hâsılada tarımın payı giderek küçülmüştür. Fakat her şeye rağmen burada vurgulanması gereken husus, tarım sektöründe hâlâ çalışan nüfusun oldukça yüksek olmasıdır. Bu suyun neden daha çok tarıma tahsis edildiğini açıklar. Suyun tarıma olan tahsisinin artarak süreceği farz edilmektedir. Türkiye'de su kaynakları üzerinde planlı dönemin daha başat olduğu süreçte artan ilgi, su kaynakları üzerindeki artan talebi belki karşılayamaz düzeye gelmiştir. Bir yandan nüfus artış hızı (sadece tarım, sanayi ve içme suyu olarak değil) başka sektörlerin de suya aç bir şekilde tahsis sistemine eklenmesine neden olmuştur. Örneğin turizm. Bu su ihtiyacı katlanarak artmıştır ve su yönetiminde bir takım karmaşalar ortaya çıkmıştır. Özellikle yasal yapıda birbiriyle çakışan yasalar ortaya çıkmıştır. Öte yandan baraj yapımı ve sulama kanalı hızla sürerken; Türkiye art arda çeşitli politik ve ekonomik krizler yaşamıştır. Bu politik ve ekonomik krizler, yatırım faaliyetlerini etkilerken, çok önemli bir yatırım faaliyeti ve Türk kamu maliyetinin önemli bir bölümünü kapsayan su yatırımları gerilerde kalmıştır. Bunun en önemli örneği de Güneydoğu Anadolu Projesi'nin, ancak yarısının şu ana kadar, enerji anlamında tamamlanabilmiş olmasıdır. Ama tabii ekolojik dengede de bozulmalar saptanmaya başlamıştır. 1954 yılında Devlet Su İşleri'nin kurulması bir dönüm noktasıdır. 26 havzaya bakan, bunları geliştirmeye çalışan bir kuruluştur. Tipik olarak Amerika Birleşik Devletleri su yönetimini takip eden bir kuruluştur. Oradaki yapılanmaya çok benzeyen bir kuruluş. Hızlı bir şekilde bütçeden pay ayrılırsa, barajları ve sulama kanallarını yapmaya çalışan ve özellikle şehirlere su tahsis eden bir kuruluştur. 1970'teki petrol krizleri, özellikle 1950'lerde başlatılan planlı dönemin tekrar ele alınmasına neden olmuştur. Çünkü petrole olan bağımlılığımız ve petrol krizi, bizi tekrar ulusal kaynaklarımıza odaklanmaya zorlamıştır. Bugünkü aşağı Fırat projesi, bugünkü GAP'ın kaynağı dediğimiz proje 1970'lerin sonunda tasarlanmış ve 1980'lerde yürürlüğe koyulmuştur. Günümüz itibariyle, Türkiye'de 135 adet büyük hidroelektrik santral bulunmaktadır. Söylediğim gibi, 500'ün üzerinde barajımız mevcut. Bu santrallerin elektrik enerjisindeki payı giderek azalmaktadır. 1996 yılında elektrik enerjisi içindeki payları yüzde 47 iken, şimdi bu rakam yüzde 26'ya düşmüştür. Bunun en önemli etkisi, su kaynaklarına olan yatırımın giderek düşmesidir.

1980'lerden bu yana, daha çok arza önem veren, baraj yapımına önem veren Türkiye'de su politikasına ilişkin reformlar da gündemdedir. Sadece arz yönelimli politikanın, yani sadece baraj ve sulama kanalı yaparak depolama politikasının,

artan talebe karşılık gelemeyeceğini düşünen su yöneticileri, talep yönetimine, yani su kullanıcılarının da hedef alındığı politikalara doğru bir yönelimi olmuştur. 1980'lerde başlayan bu hareketlenme, 1990'larda özellikle sulama sektöründe su yönetiminin çiftçilere devri gibi bir örnek şeklinde yaşanmıştır. Dünyada sayılı örneklerden biri de, devlet düzeyindeki sulama sistemlerinin devlet yönetiminden çiftçilere devridir. Ancak bu, problemleri de beraberinde getiren bir örnektir. Bazı bölgelerde çok iyi şekilde işlemesine rağmen, özellikle kurumsal yapı ve demokratikleşme sürecinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi aşiret sisteminin olduğu bölgelerde, maalesef bu yönetim devletin elinden başka bir gücün eline geçmesi nedeniyle demokratik olarak yönetilememektedir.

Türkiye'deki su yönetimi, özellikle artan kurumlar, yasal karmaşıklıkla, yüzde 30'dan fazlasının sınır aşan sular olması ve ciddi bir uluslararası koordinasyon gerektirmesinden dolayı çok temel bir makro yönetim gerektirmektedir. Özellikle yüzey sularımızın bir yasaya sahip olmaması, sadece DSİ'nin teşkilat kanunu ile yönetilmeye çalışılması, DSİ'nin yanında birçok kuruluşun da artık su yönetiminde yasal olarak da hak sahibi olmasıyla, bir ulusal yasanın ulusal bir platformda ele alınmasını önerilmektedir. 1960'ların, 1970'lerin kuruluşları yanında, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve hatta en önemlisi su kullanıcılarının temsilcileri aynı platformda birarada olmalıdır. Bunlar su kooperatifleri, sulama birlikleri ve şehirlerdeki kurumlardır. Ulusal çerçevede su yasası neleri ele alabilir? Öncelikle temel ilkeler olması gerekir. Bu Anayasamızda yazdığı gibi suyun kamu malı olduğu, suyun Türkiye'nin sosyoekonomik yaşamında birinci öneme sahip olduğudur. Özellikle Avrupa Birliği'ne doğru ilerleyen Türkiye'nin, belki vurgulanması gereken önemli bir husustur bu. Çünkü Türkiye hâlâ suyu geliştiren bir ülkedir. Avrupa Birliği'nin çekirdek ve özellikle kuzey ülkeleri su geliştirme faaliyetlerini tamamlamış ülkelerdir. Ancak güney ülkelerinin, tamamlamaya çalıştığı birkaç faaliyet vardır ve Avrupa Birliği su yönetiminin ikinci fazındadır. Çok fazla kuruluşumuzun, çok fazla yasanın olması maalesef sağlıklı bir veri tabanına sahip olmamızı sağlamamıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin çok özverili çalışmalarına rağmen, Devlet Meteoroloji ve Devlet Su İşleri'nin yaptığı çalışmalara da kurumsal bazda sahip olunmasına rağmen, bunlar havza planlamasında ve hatta ülke su yönetimi planlamasında düzenli bir şekilde paylaşılmamakta ve sorunlara neden olmaktadır. Su arzı yönetimi konusunda, Türkiye önemli tecrübeler geliştirmiştir. Ancak talep yönetimi konusuna da eğilmeli ve yasanın bölümleri bunları ele almalıdır. Ayrıca Türkiye'nin sularının sınır aşan niteliğe sahip olması da, gerçekten kendine has bir özelliktir. Çünkü suyun büyük bölümü de Fırat ve Dicle Havzası'nda bulunmaktadır. Yasanın buna da ayrıca eğilmesi gerekir. Avrupa Birliği ile müzakerelere başladığımız son bir yıl içinde, parçalı su yapısının birbiriyle daha uyumlu bir

biçime kavuşturulması ve ulusal platformda tartışılarak yazılabilmesi, ulusal su yasasının önemli bir stratejik metin olarak elimizde bulunması önerilmektedir. Böyle bir müzakere sürecinde, tek sesli olarak ulusal çıkarlarımızı ifade eden bir yasa üzerinden Avrupa Birliği ile müzakere etme zarureti her geçen gün ön plana çıkmaktadır. Ancak dediğim gibi, böyle bir platform henüz oluşmamıştır.

Türkiye'de su geliştirmenin çok ciddi ihtiyaçları vardır. Özellikle enerji ve tarımsal su açısından. Türkiye'nin uluslararası düzeydeki su politikası da, belli bir zaman içinde belki dönüşüme uğrayacaktır. Özellikle yasal yapıda mesafeli durduğumuz küresel ve bölgesel anlaşmalar var. Avrupa Birliği'nin tüm üyelerinin taraf olduğu 3 önemli sözleşme var. Bunlar, Avrupa Birliği dışında 55 Avrupa ülkesinin taraf olduğu anlaşmalardır. Bu anlaşmalar 1990'lı yıllarda şekillenmiştir. Söz konusu anlaşmaların hiçbirine Türkiye taraf değildir. Avrupa Birliği üyelik sürecinde, bu anlaşmalara taraf olmamız istenmektedir. Bunlar 3 anlaşma, ya da uluslararası sözleşme diyebileceğimiz bölgesel sözleşmedir. Suyun, özellikle çevre ve insanla olan ilişkisini ön plana çıkaran ve katılımcı yönetim dediğimiz, su arzı yönetiminden daha kapsamlı bir yönetim aşamasına geçen niteliklerdeki sözleşmelerdir. Bunların bir bölümü, özellikle Helsinki Sözleşmesi dediğimiz Avrupa Adalet Divanı'nı ve hakemlik sürecine başvuruyu da içermesinden ve oldukça katılımcı ve zorlu bir sözleşme olmasından dolayı, Türkiye tarafından bugüne kadar imzalanmamıştır. Fakat Avrupa Birliği'nin su müzakerelerinde öncelik verdiği konulardan biridir. Bölgesel sözleşmelerin yanında küresel bir sözleşme de vardır ve Türkiye'nin çok yakından izlediği bir süreçtir. 1970'li, 1980'li yıllarda Birleşmiş Milletler genel kurulunda ve hukuk divanında tartışılan bir süreçtir. Ancak 1997 yılında son halini aldığı dönemde, Türkiye bu sözleşmeye genel kuruldaki oylamada taraf olmamıştır. Geniş bir katılımı olan sözleşmedir. Uluslararası suların yönetimini hedef alır. Çerçeve bir sözleşme olduğu iddia edilir. Ancak, özellikle baraj yapımı konusunda ve çatışmaların çözümü konusunda çok detaylar içerir. Türkiye'nin çekinceleri de bu konularda olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamayan 3 ülke arasındadır. Sözleşme henüz hukuksal açıdan bağlayıcı değildir. Çünkü, imza edilmesine rağmen, parlamentolarda ancak 14 ülke tarafından onaylanmıştır. Fakat 34 ülkeye eriştiği aşamada, özellikle temel hukukunu yansıtmaması açısından bağlayıcılığı olan bir sözleşme olacaktır. Türkiye, Çin ve Brundi'nin sözleşmeyi imzalamamaları uluslararası kamuoyunda zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin sözleşmeyi imzalamama gerekçeleri uluslararası ortamda çok benimsenmemiştir; daha doğrusu çok fazla duyulmuş, anlaşılabilir değildir. Avrupa Birliği Çerçeve Direktifi, bizim Avrupa Birliği ile olan müzakerelerimizde su politikamızı uyumlaştıracığımız en önemli üst yasadır. Bu çerçeve direktifle beraber 3 bölgesel sözleşme vardır. Çerçeve direktifi karmaşık ve uzunca bir doküman olmasına rağmen, şöyle bir bakıldığında anlaşılacağı üzere suyun kullanımının etkilerini vurgulayan, suyun çevreye olan

zararlarını kimyasal ve biyolojik olarak minimuma indirmeye çalışan bir direktiftir. Bu direktif, suyu geliştirme ile, suyu tarıma, sanayiye nasıl ulaştıracağı konuları ile ilgili değildir. Bundan sonra kullanıcıların ne yapması gerektiği ile ilgili zorunlu maddeler içerir. Çerçeve direktif, özellikle Avrupa'nın çekirdek ve aşağı kıyı ülkelerinin -Avrupa da tıpkı bizim gibi çok fazla sınır aşan suya sahiptir-yönlendirmesiyle oluşturulmuş bir direktiftir. Bu nedenle, daha çok aşağıda olan ülkelerin etkilerden korunmasını amaçlayan ve su kullanımının çevreye ve insana olan etkilerini minimize etmeye çalışan bir direktiftir. Bu nitelikleriyle direktif, daha çok varolan su yapısının iyileştirilmesi üzerinde durur. Oysa Türkiye'nin şu anda takip ettiği su politikası, hatta bir paradigma olarak nitelendirilebileceğimiz su politikası, daha çok su kaynaklarının sosyoekonomik kalkınmamıza nasıl destek olabileceği ve nasıl geliştirilebileceği üzerinedir. Türkiye'de genel olarak tartışma, varolan sularımızın ancak 1/3'ünü geliştirmiş olduğumuz ve geri kalanını geliştirmemiz gerektiği üzerinedir. İlginç bir şekilde Avrupa Birliği geleceğe yönelik kullanımları risk olarak niteler. Oysa Türkiye'nin geleceğe yönelik çok ciddi planları vardır. 500 baraj yapmış olmasına rağmen, en az 200 büyük baraj daha yapmayı planlamaktadır. Belki onun yarısı kadar da hidroelektrik santral kurmayı planlamaktadır. Oysa artık Avrupa Birliği ülkeleri baraj yapmıyorlar. Hatta birçok Güney Avrupa ülkesi bile baraj yapmıyor. Çünkü baraj yapımlarını tamamlamış durumdadır. Bugün Avrupa Birliği'ndeki en sağlam ülkelerden biri, çerçeve direktifini birebir uygulayan ülkelerinden biri olan İspanya; Amerika, Japonya ve diğer ülkelerden sonra dünyada büyük baraj yapan ülkelerin arasında 5'inci sıradadır. Baraj yapımının tamamlanmış olması, su geliştirmenin tamamlanmış olması çerçeve direktifte suyun çevre ve ekonomik değer odaklı yaklaşımına yakın kılınmasını sağlamıştır. Fakat Türkiye için, bir paradigmadan diğer paradigmaya atlamak oldukça zor olacaktır.

Türkiye'nin ihtiyaçlarını tanımlayan ve bu kullanımların hangi sektörlerde nasıl olacağını ve kimler tarafından yapılacağını sağlam verilere dayanarak, su arzının ve talebinin nasıl yönetileceğini, özellikle sınır aşan su havzalarına ilişkin kapsamlı bir ulusal su yasasına ihtiyacı vardır. Belki bu tartışmayı başlatmak bile birçok konuda ilerleme sağlayacaktır. Ulusal platform dediğimiz bu platform, zorlukları da olsa kendimize özgü olan yapıyı ortaya çıkaracak, müzakere sürecinde ABD Komisyonu bizi bu yasa üzerinden daha iyi tanıyacaktır. Her ne kadar onlar bizden talep edecek gibi gözüke de, Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olabilecek farklı yapıya sahip ülkelere biridir. Bu farklı yapısı, su kaynakları yapısında görülür. Çünkü barajların ve sulama kanallarının bitmemiş olması, Avrupa adına geçmişte kalmış olan bir önceliktir. Fakat bizim için hâlâ devam eden bir önceliktir. Önemli olan, bu önceliğin suyun çevre ve insan yaşamına olan etkilerini, olumlu biçime dönüştüren etkilerin de göz önüne alındığı daha çağdaş ve ulusal nitelikte bir yapıya kavuşturulmasıdır.

TARTIŞMA ve SENTEZ : Küresel Ekonomik Trendler ve Türkiye

Oturum Başkanı: Turhan ÖZER (Emekli Koramiral)

Eser KARAKAŞ (Prof. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi)

Toplantımızın ana teması 2023 Türkiye'si. O nedenden biraz da soyut olarak 2023 yılında nasıl bir Türkiye'de yaşamak istediğimi arz ediyorum. Birleşmiş Milletler'in UNDP diye bildiğimiz "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı" var. UNDP insan merkezli kalkınma anlayışını temel alıyor ve her yıl bir insani gelişmişlik raporu yayınlıyor. UNDP Türkiye'de biraz da popülerleşti. Çünkü şu anda başında Sayın Kemal Derviş bulunuyor. Kemal Derviş'in burada olması Türkiye'ye daha fazla ilgi duyulmasını sağladı. Sizlere arz etmeye çalışacağım bilgiler UNDP'nin 2005 raporuna dayalı. 2005 raporu da, çoğu değişkende 2002 ya da 2003 yılından derlenmiş değişkenleri sunuyor. En yeni veriler 2003 yılına ilişkin olacak.

En son 2005 yılında yayımlanan raporda, Birleşmiş Milletler'e üye 177 ülke olduğu, bu ülkelerin sıhhatli istatistiklere ulaşılabilir ülkeler olduğu belirtiliyor. 177 ülkenin insani gelişmişlik endeksi tesbit edilirken 300 civarında değişken kullanıyor. Ancak bu 177 ülkeyi sıralamaya tabi tutarken, yani endeks değerlerini verirken üç temel değişkeni esas alıyor. Birincisi satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir, yani zenginlik kriteri. İkincisi ise, 15 yaş ve yukarı nüfusun ortalama eğitim yaşı. Üçüncü değişken de, Dünya Sağlık Örgütü'nden alınan bir değişken. 2000 yılında doğan bebeklerin yaşam beklentilerini veriyor. Bu da daha çok sağlık verileri üzerinden kurulmuş bir değişken.

Burada karşılaştırma yaparken İrlanda, İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Güney Kıbrıs ve tabii ki ülkemizi temel alacağım. Saydığım ülkeleri temel almamın nedeni, bunların Avrupa Birliği üyesi olmaları ve orta vadede bir şekilde ekonomik ve sosyal olarak bir yakınsallaşma, durumunda olduğumuz ülkeler olmaları. Güney Kıbrıs belki çok iyi bir örnek değil. Çünkü, sonuç olarak Kuzey'i de kat-sanız toplam 1 milyonluk bir nüfus. Dolayısıyla Türkiye ile çok iyi bir mukayese ülkesi saymayabilirsiniz. Türkiye, 1992'lerde 71'nci sıradan başlamış ve şu anda 94'te. Şu anda sıralamada bir gerileme söz konusu. Birinci olarak Norveç veya İzlanda gibi ülkeler çıkıyor. 177'nci ülke çok talihsiz bir ülke. Aşağı yukarı her sıralamada Siera Lione sonuncu oluyor.

Huzurunuzda bir polemik üslubuna asla girmek istemiyorum, ama Türkiye'de çok tartışılan ulusalcılık kavramını bu sıralamada öne çıkmaktan başka türlü an-

lamıyorum. Nedir kriter; zenginlik, eğitim ve sağlık. Bunun dışında, bu üç temel değişkenin dışında bir milletin temel refah ve ilerlemişlik göstergesi olarak dördüncü bir temel değişkenin de buraya katılabileceği kanısında değilim. Kantifiye edilebilecek temel bir değişken, çünkü mutlaka kantifiye edilmesi şart ki, bunu sıralamaya tabii tutalım ve analize konu edelim. Dolayısıyla son yıllarda yükselen ulusalcılık tartışmalarında, benim aklım daima, bu tartışmaya her girdiğim ya da duyduğum anda, bu endekse gidiyor. Hangi öneriler, hangi politikalar bütünü, şayet Türkiye'yi bu endekste daha iyi bir yere çekebilirse, onun en milliyetçi, en ulusalcı politika olduğunu düşünüyorum. Benim kişisel varsayımım budur. Türkiye için 2023 perspektifi dendiği zaman, kantifiyal bir hedef koymak istiyorum kendi yaşadığım ülkeme. O da, bundan 17 yıl sonra yani Cumhuriyetimizin 100'üncü yılını kutladığımız zaman, 40'ıncı sırada olmamız. 40'ın daha önüne çıkmamız matematik olarak imkânsız, yani 30'lu, 20'li bir sıraya gelmemiz için yüzde 25'lik bir büyüme gerekiyor ki, iktisatçılar bunun olanaksız olduğunu biliyor. Eğer 40'ıncı sırada yer almazsak, geçtiğimiz yüzyılla ilgili yüzleşmemizde ciddi sıkıntı çıkacağını düşünüyorum. Bence yüzyıllık bir cumhuriyetin başarısını, test etmek için en temel değişkendir bunlar. Bir Türkiye Cumhuriyeti yurttaş olarak maksimalist bir hedef koymak istiyorum. Çok daha minimalist hedefler koyabiliriz: Toprak bütünlüğü ve laik düzenin korunması gibi. Bunlar çok önemli ama hepimiz kabul edelim ki bunlar artık Türkiye için minimalist hedeflerdir. Bunların, artık Türkiye'de sorun olmaması gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla 100'üncü yıl başarısı olarak, toprak bütünlüğümüzü korumanın ya da laik düzenimizi korumanın çok övünülecek bir şey olmadığını düşünüyorum. Bu zaten, bir anlamda bir veri olarak almamız gereken bir şeydir. Tehditler vardır, ama Türkiye Cumhuriyeti mevcut güçleri ile bu tehditleri, toprak bütünlüğüne ve Anayasa'nın temel düzenine yönelik tehditleri karşılayabilecek güçtedir. Bir yurttaş olarak kendime koyduğum maksimalist hedef bu endekste 40'lı sıralara yerleşmektir. Teknik olarak baktığımızda bu çok zordur. 17 yıl içinde 94'ten 40'lı bir sayıya, 49'a gelmek zor bir hedefdir. Daha maksimalist hedefleri koymayı kendi ülkeme daha çok yakıştırıyorum. Çok minimalist hedeflerin bize bir şey kazandırmayacağını düşünüyorum. 71'den başlayan Türkiye, şu anda belirli bir istikrara oturmuş ve şu anda 94'üncü sırada. Muhtemelen bu yıl yayımlanacak raporda daha ileri bir yere geleceğiz. Çünkü herhalde 2004 yılının gelir seviyeleri alınacağı için, kişi başına satın alma paritesine göre bu değer yükselecektir.

Biraz önce verdiğim ülkelerin aynı sıralamada 92'den sonraki gelişmelerini göstermek istiyorum. İrlanda, şu anda 177 ülke arasında insani gelişmişlik endeksinde 8'inci sıradadır. İrlanda, 19'uncü yüzyılda raşitizmin yükseldiği, insanların gerekli C vitamini ve protein alamadıkları, kemik hastası olduğu ve nüfusunun yaklaşık yüzde 30'unun ülkeyi terk ettiği bir yerdir. 19'uncü yüzyıl ve 20'nci

yüzyılın başında büyük bir göç dalgası yaşamıştır. Çünkü, açlık vardır. Bu insani kriterde bir düşme değeridir, İrlanda'da açlık ve raşitizm başlamıştır. İkinci aldığımız örnek Portekiz. AB'ye son giren 10 ülkeyi analiz edemiyoruz. Onlar 2004 Mayıs'ında üye oldular. 3 kriter açısından 15'ler Avrupa'sının en geri ülkesi Portekiz 27'nci sırada. İspanya 21'inci, İtalya 18'inci, Amerika ise 8'inci sırada yer alıyor. Yunanistan 24'üncü sırada. Türkiye için önemli bir karşılaştırma. Tam üyelik sonrasında Yunanistan bu noktaya geliyor. Güney Kıbrıs 29'uncu sırada. Ancak Güney Kıbrıs'ı 657-700 bin kişilik bir nüfusa sahip olduğu için ve sadece turizm gelirleriyle olağanüstü bir şey sağladıkları için, bence bu analize dahil etmemekte fayda var.

Sağlıkla ilgili bir iki hususa değinmek istiyorum 2000 yılında doğan bir Türk bebeğinin yaşam beklentisi, 2005 yılı verisinde 68.6, 70-75 dönemin ortalamasına göre de yaklaşık 11 yıl artmış. 70-75 ortalamamızda, Türkiye'de ortalama yaşam beklentisi 57 yıl iken, 68.6 yıla çıkmış. 21'inci yüzyılda ortalama bir Yunan vatan-daşı, ortalama bir Türk vatandaşından 10 sene fazla yaşayacak. Daha eğitilmiş ve daha zengin olarak yaşayacak. Bebek ölüm oranlarında, maalesef çok ciddi bir sıkıntı var. Her 1000 canlı doğumda 5 yaşına kadar kaybettiğimiz bebeklere baktığımız zaman, İrlanda, İtalya, İspanya aşağı yukarı binde 4'e gelmişken, Türkiye hâlâ binde 33'te. Her 1000 tane sağlıklı doğan bebeğimizin 33 tanesini 5 yaşına gelene kadar kaybediyoruz. Fakat bir de bardağın dolu tarafına bakarsak, 1970'ten 2003'e uzanan dönemde önemli bir aşama kat etmişiz: Bu oran 150'den 33'e inmiş. Ben ilke olarak daima bir ülkenin kendi kendisiyle, kendi geçmişleriyle mukayeseli bir analiz yapmasını yanlış buluyorum. Daha sağlıklı analizler, aynı dönem içinde bir başka ülkeyle yapılmasında ve özellikle de hepimizin mantığının mukayeseyi kabul ettiği ülkelerle yapılmasında. İsviçre ile Norveç ile İzlanda ile bir mukayese Türkiye'ye haksızlık olur. Fakat aynı şekilde Türkiye'yi de, bir yurttaş olarak Irak'la, Somali ile mukayese etmenin de pek fazla arzusunda değilim. Somali ile mukayesede "bakın ne kadar iyi durumdayız" demek de çok hoş bir şey olmasa gerek. İsviçre ile mukayese edersek de kendimize haksızlık etmiş oluruz. Kişi başına sağlık harcamalarına baktığımız zaman, yine Yunanistan ile mukayese edersek yaklaşık 5 kata yakın bir fark var aramızda. Kamu sağlık harcamalarında da bu şekilde bir farkımız var. Eğitimle ilgili bir sıkıntı var. 1990-2002 yılı verileri bunlar. Temel eğitimdeki net okullaşma oranında yaklaşık yüzde 3'lük bir azalma yaşanmış Türkiye'de. Kamu eğitim harcamalarının milli gelire oranında, diğer ülkelere kıyasla, hem oransal olarak bir farkımız var, hem de kişi başına düşmesi gereken kamu eğitim harcamasının çok daha fazla olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla burada da vahim bir manzara var.

Verilen patent sayısında ciddi bir sıkıntı var. İrlanda ile aramızda 110 kat fark var. Araştırma geliştirme harcamaları, şu anda Türkiye'de hâlâ binde 7 seviyesinde. Satın alma paritesi açısından baktığımızda, bu tabii toplam rakam olduğu için Yunanistan'ın çok üzerindeyiz, ama kişi başına baktığımız zaman maalesef aramızda 3 katlık bir fark gözüküyor. 1975-2003 arası Türkiye'nin ortalama büyüme oranı, kişi başına reel büyüme oranı 1,8 iken, 1990-2003 aralığında bu 1,3'e düşmüş. Bu ortalamalar, Türkiye'nin bir anlamda yarışmakla mükellef olduğu ülkelere oranla çok daha düşük. 17 yıl içinde kendi ülkemi, çocuğumun yaşadığı ülkeyi bu 177 ülke arasında 94'üncü sıradan 40'lı sıralara getirebilme hedefi var kafamda. Olur mu olmaz mı ayrı bir şey, ama bu gerçekleştirilebilir bir hedef. Bir ülkenin heyecan verici hedefler koymasının gerektiğine inanıyorum. En heyecan verici hedef de bence budur. Çünkü, bir toplumun temel refahını bu 3 değişkenden başka ne belirler ? Zengin olacaksınız, eğitilmiş olacaksınız ve sağlıklı olacaksınız. İnsan başka ne ister. Birey olarak da bu böyledir, millet olarak da bu böyledir.

17 yıl içinde 94'üncü sıradan 40'lı sıralara Avrupa Birliği kaldırıcı olmaksızın gelinebileceğine inanmıyorum. Teorik olarak bu mümkün müdür değil midir ayrı bir tartışma. Ama ben bu Avrupa Birliği tam üyelik süreci ve tam üyeliğinin, kaldırıcı olmaksızın kalkınma olabileceğine inanmıyorum. Avrupa Birliği meselesini bana verilen her fırsatta savundum. Savunmamdaki temel amaç da budur. Yurttaşların bazılarının ana dillerini konuşması hoş bir şeydir, sivil-asker ilişkilerinin daha demokratikleşmesi hoş bir şeydir ve bunlar önemlidir. Fakat bunların hiçbirisi bir toplumun uzun vadeli hedefi olamaz. Uzun vadeli hedef budur ve bu hedefe ulaşmada da, eğer birileri bana gerçekten Avrupa Birliği kaldırıcı olmaksızın, Türkiye yaklaşık 50 kademe ileri gidecektir söylevinde ikna edebilirse, yaklaşık bir 10 yıldır sürdürdüğüm bu yoğun Avrupa Birliği üyelik tartışmalarında mesafe alırım. Bu kanıya niye varıyorum dersiniz, biraz önce verdiğimiz ülkelerde gördüğümüz gibi, bu ülkelerin tam üyelik dönemi öncesine baktığınız zaman, aşağı yukarı hepsi tam üyelik müzakere sürecinde ve tam üyelik sonrası bu endekste yukarı doğru tırmanmışlar. Üyelikten sonra geri giden hiçbir ülke yok. Diğer 10 ülkeyi saymıyorum, çünkü analiz edecek verilerimiz yok. Ben de bütün koşullar aynı iken; sağlıklı yürütebilirsek Avrupa Birliği tam üyelik müzakere süreci ve 2015 sonrası gelecek tam üyelik döneminde insani gelişmişlik endeksinde, Türkiye'nin de bize yakışır bir sıralamaya gelebileceğine inanıyorum. Çünkü bir Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olarak 177 ülke arasında 94'üncü olmayı ciddi bir sıkıntı olarak addediyorum.

Ergin YILDIZOĞLU (Gazeteci-Yazar)

Modern düşüncenin başlangıcında iki tane temel saptama var. Bir tanesi Kobi-to Ergo'sun "düşünüyorum öyleyse varım", diğeri "her şeyden şüphe ederim." 21'inci yüzyılın küreselleşme yüzyılı olacağı yönünde bir konsensüs var. Dolayısıyla bu noktadan hareket ederek, böyle olmaması durumunda ya da başka bir senaryonun devreye girmesi durumunda yeni dinamikleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Nereden böyle bir sonuca ulaşıyorum, niye bir başka senaryonun olabileceğinden şüpheleniyorum? Son yıllarda çok ciddiye alınan birtakım isimlerin ciddi olarak küreselleşmenin geleceği hakkında kuşklar belirtmeye başlamalarından kaynaklanıyor şüphem. Bunların arasına yeni FED Başkanı Belmaki de var. Belmaki, küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde yaptığı basınçların geri tepmesinden endişe ediyor. Steffan Roche, dengesizliklerin getireceği mali kırılmalardan endişe ediyor. Neal Ferguson, 1929'la 30'larda oluşmaya başlayan ortamla bugünkü ortam arasında çok korkutucu benzerlikler buluyor. John Rosten Sholl, küreselleşmecilik artık eskisi kadar savunulmayan, geri plana çekilmeye başlayan yaklaşım tarzıdır diyen bir düşünür. Bu yaklaşımlar olduğuna göre, duruma buradan da bakmakta bir fayda var diye düşünüyorum. O kadar çok küreselleşme var ki hangi küreselleşme olduğunu belirtmek güç. Binlerce yıldır gelen küreselleşme var. 15'inci yüzyıldan beri tarif edilecek bir şey var. Bir de çevrimlerle devrevi olarak gelip giden küreselleşmeler var. 1990'dan itibaren çok tartıştığımız "engellenemez, kaderimizdir" filan diye konuştuğumuz devrevi olan küreselleşme. Bunu adeta bir kader gibi gösteren göstergeleri baktığımız zaman, ilginç bir durum ortaya çıkıyor. En önemli göstergelerden bir tanesi mali genişleme. Biliyorsunuz yükselen piyasalar aldı başını gitti. Borsaların hacimleri olağanüstü boyutlara ulaştı ve ilk 1997'de şöyle bir sarsıldık. Fakat 1997'de sarsılmamızın arkasından 2000 yılına geldiğimiz zaman, borsalar da geriye inmişti. Birden bire kendimizi 1929 senaryolarını tartışır bulduk. Depresyon konuşmaya başladık. Onun üzerine merkez bankaları açtılar muslukları, tarihin görülmemiş en büyük mali genişlemesini yaşadık. Kapitalizmin tarihinde böyle bir genişleme yaşanmadı. Bütün bankalar hep birlikte açtılar muslukları. Bunun sonucunda şöyle bir kritik noktaya geldik: Dünyanın gayri safi hasılası 46 trilyon, borç sorumlulukları 90 trilyon ve türevler üzerinden yapılan hesaplamalar ise 285 trilyon dolar. Dolayısıyla reel ekonominin şişen kredi köpüğünü taşıması mucize bundan sonra.

Küreselleşmenin bir diğeri önemli göstergesi de global şirketler denen, yani tedarik zincirini küresel olarak ya da değer zincirini küresel olarak sunan şirketler. Bu şirketler gerçekten de çok ciddi bir üretkenlik artışı elde etti. Çok büyüdüler, olağanüstü büyük hallere geldiler. On binlerce, yüz binlerce insanın hayatını yönetir hale geldiler. Fakat bu produktivite artışının, son 6-7 yıldır dikkati çekmeye

başlayan çok önemli bir maliyeti olduğu ortaya çıktı: Esneklik ortadan kalkmaya başladı. Bunu ilk önce görmeye başladığımız yere baktığımızda, 1999 yılında Tayvan'daki depreme gidiyoruz. İki gün sonra Del Sisco, Casting Time Packard fabrikaları durdu. Çünkü, Casting Time'da envanterleri anında girmeye göre ayarlamışlar ve mal gelmedi. Nerede mal diye arıyorlar ama malın nereden geleceğini bulamıyorlar. İlk göndermesi gereken şirketi arıyorlar, o şirket başka birisine gönderiyor, o başka birisine gönderiyor. Tedarik zincirinin, aynı kredi zinciri gibi başı sonu birbirine karışmış vaziyette. En sonunda Del adamlarını Tayvan'a gönderiyor. Tayvan'da deprem olmuş, deprem yolları bozmuş. İki tane mikroçip fabrikası ve yan ürün yapan fabrika mallarını ürettiği halde taşıyamaz hale gelmiş. Meğerse bu son derece kompleks tedarik zincirinde de 18-20 şirket aslında dönüp dolaşıp o iki tane fabrikadan alıyormuş. Bu vaka, bugün Amerika'da Ulusal Güvenlik Ajansı tarafından milli güvenlik sorunu olarak incelenmeye başlanmış bir sorun. Üzerine kitaplar yazılıyor çünkü bu tip kırılmalar ülkenin ulusal ekonomisini ciddi bir tehlikeye sokacak durumlar doğuruyor.

Bizi çok ciddi taşıdığından memnun olduğumuz ve yeni ufuklara götürdüğünü düşündüğümüz teknoloji aşkımızın bize bir maliyeti var. Bizi networklere bağlı hale getirdi. O kadar networklere bağlı hale geldik ki, bir virüs saldırısı karşısında muazzam paralar yok oluyor. Çok hızlı bir kırılmayla Kanada sınırında Amerika'nın çok önemli bir kısmını birden bire elektriksiz bırakabiliyor. Dolayısıyla kırılğan bir teknolojik yapı üzerinde ilerlemeye çalışıyoruz. Hadi bunu kontrol ettik diyelim, ama bunun çok kötü bir etkisi var. Hızlandırıcı etki yapıyor teknoloji. Yani borsaların bir tarafında bir şey olduğu zaman, bir yerde bir türev patladığında, zaman çok fena halde sıkıştırıldığı için bu teknolojiyle hızla yayılmaya başlıyor. 24 saat çalışan borsalar sermayeyi o hızla değiştirdikleri için kârlar da o hızda büyük olduğu halde kayıplar da aynı hızda büyük olmaya başlıyor.

Petrole gelince... Petrolü hep enerji açısından düşünüyoruz. Bir de uygarlık açısından düşünelim. Küreselleşmeyi petROLSÜZ düşünebilir misiniz? Bu süreci 1930'lardan, 1940'lardan, 1950'lerden başlatırsak petROLSÜZ bir küreselleşme düşünemeyiz. Küreselleşme açısından en önemli olay olan ulaşım petrole dayalı. Bilgisayar endüstrisine baktığımız zaman, olağanüstü petrol yan ürünü kullanıldığını görüyoruz. Bu konudaki tartışmalar da, son fiyat hareketleri üzerine "petrol olmazsa uygarlık ne olacak?" tartışmalarını gündeme getirmeye başladı.

Küreselleşme 1990'ların başında dilimize girdi. Aslında küreselleşmeyi ilk olarak Hisgardesten telaffuz etti. Ekonomideki tatsız politikaları hayata geçirmek zorunda kalınca "Büyük küresel güçler var" dedi. Ondan sonra Reagan yönetiminde açıkça ifade edildi. Küresel serbest kurma projesi, hem ideolojik bir mücadeledi,

hem bir ekonomi projesiydi, hem de Amerika'nın dünya üzerindeki durumunun restorasyonu açısından önemliydi. Clinton dönemine geldiğimizde, *Station Far Net* artık ekonomik görevleri filen üstlenmeye başlamıştı. İlk defa Amerikan büyük şirketlerine istihbarat, kadro, destek sağlıyordu. Uluslararası anlaşmalarda doğrudan ağırlığını koyuyordu. Aslında küreselleşme Amerikan dış politikasıydı. Nitekim “dünya ekonomisi Amerikanlaşmadır” teması üzerinde Kissinger, Fukuyama ve Freidman hem fikirdir. Fakat bunu en güzel şekilde ifade eden, Amerikan harp akademilerinden Deniz Savaşları Strateji Bölümü'nün Başkanı Proste James Court'tur. Çok tarihsel bir anda, yani 1 Eylül 2001'de yayımlanan *National Interest* dergisindeki makalesinin konusu Avrupa'yı Amerika'ya bağlamanın aracı olarak NATO'dur. “Küreselleşme bizim dış politikamızdı, ama o kadar büyüğüz, o kadar etkiliyiz ki dünyanın geri kalanı bunu bir tarihsel epok zannetti” demiştir. Dolayısıyla küreselleşmeyi Amerikan dış politikasının ürünü olarak düşündüğümüz zaman, Amerikan dış politikasındaki bir değişikliği de görmemiz lazım. 11 Eylül'den sonra çok açıkça ortaya çıkan, ama Kosova/Balkan krizleri sırasında yavaş yavaş, en önemlisi de Madeleine Albright'in “kullanmayacaksak niye bu kadar büyük ordumuz var” ifadesini kullanmasıyla iyice açığa çıkan bir başka niyet değişikliği olduğunu görmek mümkün. Dolayısıyla bu politika değişikliği içinde birkaç bir şey görüyoruz. Politika değişikliği, mali piyasaları kontrol ediyor ve dünyadaki belli bir miktarın üzerindeki finansal hareketleri Amerika kontrol ediyor. Giderek korumacılık güçleniyor, bu konuda ciddi tartışmalar var. Küreselleşmenin en önemli süreçlerinden biri olan Doha tıkanmış bir vaziyette. Bir bakıyoruz Amerika ve Avrupa, diğer ülkelerle ikili anlaşmaları güçlendiriyorlar. Küresel serbest piyasa projesi yerine ikili projelere dönmeye başlıyorlar. Bu, aslında piyasaların bölüşülmesinin bir tarzıdır. Buradan bakarak, belki de önümüzdeki dönemin bir dönüşüm dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Önümüzdeki süreç bir kriz yönetimidir, ki bu küreselleşme aslında kriz yönetmek için gündeme gelmiştir. Kriz yönetim modeli olarak küreselleşmenin yerine bir dönüşüm, bir geçiş sürecine girmekteyiz. Nereye gideceğimiz belli değil, ama geçiş dönemlerinin bir kritik özelliği var. O da insan iradesinin insiyatifinin önemini arttırırlar.

Söz konusu dönemler Türkiye açısından dış şokların gittikçe sıklaşacağını ve artacağını gösteriyor. Tarihte böyle olmuş. Eğer benim söylediğim senaryo geçerliyse. Uygarlıkların tarihlerine bakan çalışmalara bakmak gerek, örneğin Jared Diamond'ın bu sıralarda çok meşhur olan “Uygarlıklar Çöküşü” kitabı. Bir sürü uygarlığın batışını çıkışını izledikten, krizleri de yaşamayı becermiş olanları gördükten sonra diyor ki, “stratejik açıdan önemli kaynaklara içerde sahip olabilen ülkeler veya gruplar veya bölgeler, herhangi bir kriz anında kendi üretim ve tüketim süreçlerini sürdürme şansına sahip olan uygarlıklar, hem ayakta kalabi-

liyorlar, hem yıkımlardan restorasyon süreçlerinden geçebiliyorlar.” Dolayısıyla küreselleşme denen sürecin içinde varız bir kere. Uluslararası ticaret, sermaye hareketleri var. Bunlara kapıyı kapamak mümkün değil şu aşamada, belki de hiçbir zaman mümkün olmayacak. Fakat buna karşılık bir başka sigorta sistemiyle de yakından ilgilenmek gerek. O sigorta sistemini de, üretimi ve tüketimi de ülkede tabana doğru yaymaya başlamak lazım. Özellikle bu konuda çaba göstermek lazım. Dış ticarete işimizi kolaylaştırır, ihracatımızı arttırabilir, ithalatımızı azaltabilir. Dış borçlarımızı ödememizi kolaylaştırabilir. En önemlisi, hem etnik, hem dinî çatışmalara ilişkin problemlerimizin maddi zeminlerini ortadan kaldırabilir. Ülkede toplumsal mutabakatı güçlendirebilir.

Yiğit BULUT (Gazeteci-Yazar)

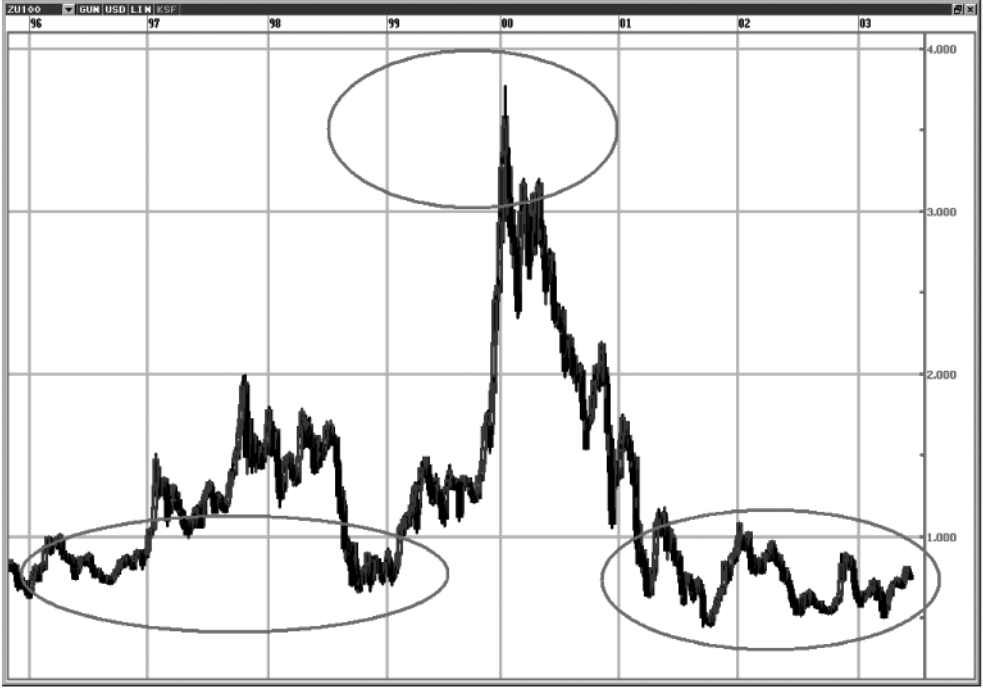
Geçtiğimiz hafta İtalya’da bir konferansa davet edildim. Konferans, Rockefeller Vakfı tarafından düzenlenmiş Marshall fonu, İtalyan İşadamları ve Amerikan İşadamları Derneği sponsorluğunu yapmış. Dünyanın 44 değişik yerinden 44 kişinin bir araya getirilip dünyanın geleceğinin tartışıldığı bir konferanstı. Aslında beni niye çağırdıklarını çok merak ediyorum. Çünkü onların işine yarayacak bir cümleyi Türkiye’de kamuoyunda kullanmadım. Onların işine yarayacak herhangi bir şey de söylemedim. Özellikle Washington Post muhabirinden Wisconsin eyalet senatörüne, Westpoint Akademisi’ndeki albaydan diğer Amerikalılara kadar, 2023 yıllarına dair projeksiyonlarında Türkiye haritasının tamamen değişik olduğunu fark ettim. Geçtiğimiz hafta bir Amerikalı albay tarafından hazırlandığı iddia edilen ve internette dolaşan, Türkiye’nin de bazı kısımlarına “free Kürdistan” dedikleri özgür Kürdistan’a katıldığı haritanın, aslında Amerika’da çok ciddi tartışıldığını o toplantıda fark etmiş oldum. Bunu şunun için anlatıyorum: 2023 Türkiye’sini tartışırken, hangi Türkiye’yi tartıştığımızı bilmemiz gerekiyor. Herkesin kafasında değişik bir Türkiye var. Eğer aşırı sağcı eğilimlerden geliyorsanız, 2023 yılında değişik bir Türkiye hayal ediyorsunuz. Eğer etnik bölünmüşlük taşıyorsanız şuur altınızda veya bunu artık bilinç üstüne çıkarıp söylemeye başladığınız, farklı bir Türkiye hayal ediyorsunuz. Pentagon’da oturuyorsanız 2023 yılında farklı bir Türkiye hayal ediyorsunuz. Herkesin Türkiyesi, özellikle 2010’dan sonrası için farklı. Bunların aslında bir paranoya olmadığını, Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgeyle ilgili çok ciddi tasarım senaryolarının ortaya konduğunu bilmemiz gerekiyor. Zaten bunu kimse gizlemiyor. Peki, Türkiye buraya nasıl geldi? Bu aslında çift kademeli bir operasyon. Operasyonun birinci ayağı, aslında 1946’ya kadar, Recep Peker hükümetine kadar gidiyor, ama ilk kademesi 1980 askerî darbesi sonrası ortaya çıkan süreçle başladı. Askerî darbe çok iyi niyetlerle yapılmış olabilir. Fakat 1982’den sonra ortaya çıkan tablo, özellikle Türkiye’nin 1980’le 2000 arasındaki depolitize edilmiş, halkın politikadan uzaklaştırılıp tü-

ketim toplumuna çevrildiği o 18-20 yıllık süreç, Türkiye'nin 2000 yılı sonrası, özellikle 1999 yılı sonrası finansal operasyona tabi tutulabilme katsayısını arttırdı. Dünyada yıkılan güç simgesi olan iki kule gösterin desem aklınıza 11 Eylül saldırısı gelecek. Biraz geriye gittiğimizde, iki tane kule var: Biri 1929'da yıkılan doğu kulesidir. 1929-1932 arasında tavan yapan, ondan sonra çöken doğu kulesidir. Bir de 1994'te ilk 5 katı yıkılan, daha sonra 1992-2000 arasında 10 kat yapıldıktan sonra 10 katı çöken ve altında Türk ekonomisi ve dünya ekonomisi gibi, bunların aktörleri gibi birçok dinamiği bırakan iki tane kule var.

Türkiye'de, özellikle 2023 yılını tartışıyorsak, 2023 yılında egemen sınıf içinde veya dünyada küreselleşme içinde büyük aktör olabilecek bir ülkenin sermaye piyasasına bakmak lazım. 1994 krizine bakalım. Dünyanın hiçbir gelişmiş ülkesinde bir sermaye piyasası 6 ay için 0,42 sentten 3,7 sente gidip, 6 ay içinde de tekrar 0,42 sente dönmez. Burada görmüş olduğunuz 1999'un 6'ncı ayından sonra kurulan, arkasında Avrupa Birliği, artı IMF ile stand-by hikayesi olan, 2000 yılı 17 Ocak sabahı tepe noktasına değen ve 2001 Şubat'ına kadar, 11-12 aylık süreçte de geri yıkılan kule, Türkiye Cumhuriyeti devletinin 1980 sonrası tam bir finansal boyunduruk altına alındığı operasyonun kilit noktasıdır. Bu operasyon gerçekleştiği zaman, bu operasyonu anlamak o günkü finansal entelektüel kapasitemiz açısından ne siyasetçinin, ne Türkiye'de görev yapan bürokratin haddi değildi. Çünkü bu çok profesyonel, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir operasyon idi. Durumu en iyi Enis Berberoğlu özetledi: "Bunu anlayacak finansal entelektüel birikimimiz yoktu."

1999 yılının 6'ncı ayından sonra IMF artı stand-by hikayesiyle Türkiye'ye sıcak para girmeye başlıyor. 0,42 sentten borsa endeksi hareketine başlıyor, Türkiye'ye fonlar akıyor. 2000 yılı 17 Ocak sabahı İMKB'nin değeri 3,77 sent, yani Türkiye Cumhuriyet tarihinde dolar bazında gördüğü en yüksek seviyeye ulaşmış durumda. 2001 10 Şubat, yani yaklaşık 12 ay sonra İMKB'nin değeri 0,42 sent. Lütfen bu değerleri unutmayın.

Çok önemli bir grafik daha var. O grafik Türkiye'deki operasyonu çok net anlatıyor. 1999 yılı 6'ncı ay, dolar kuru devlet tarafından kontrol ediliyor, Merkez Bankası kontrolünde sabit. İMKB 0,42 sentten kontak çeviriyor. Hareketi görüyorsunuz, 90 derece yukarı. 2000 yılı 17 Ocak sabahı, yaklaşık 6 ay sonra İMKB 3,77 sentte. 2001 Şubat, yani Sayın Cumhurbaşkanı ile Hükümet arasında anayasa kitapçığı krizi çıkmadan yaklaşık bir hafta önce. İMKB başladığı noktaya dönmüş durumda. Üçgeni görüyorsunuz, başladığı noktaya dönmüş. Ama işin en ilginç tarafı bu dönüş sırasında dolar kurunda herhangi bir patlama çatlama yok. Bu süre içinde, Türkiye 10 milyar dolar cari açık vermiş. Peki 2000 yılı

17 Ocak sabahından itibaren 2001 Şubat'ına kadar 12 aylık sürede, yabancılar İMKB'de takasta 10 milyar dolarlık hisse senedini satarken, Türkiye 10 milyar dolar cari açık verirken, Türkiye'nin IMF ile stand-by anlaşması varken, Kemal Derviş Dünya Bankası'nda görevliyken, Stanley Fisher ile Türkiye'ye sık sık gelip giderken akılları neredeydi acaba? Burada neden kur serbest bırakılmadı? Buradaki sabit kur tutularak, kurun devlet tarafından sübvansede edilmesi zorlanarak, yabancı portföylere denklemin bir tarafını bilerek Türkiye'den çıkış izni verildi. İşte oyunun, operasyonun bütün kilit noktası burada. Türkiye gibi bir ülkede 1 milyon asker besleseniz, 500 tane F-16 yapsanız, 5 bin tane M-60 tankı yapsanız şu gördüğümüz mereti kontrol edemiyorsanız, sizin ekonomik güvenliğiniz yok demektir. Kemal Derviş ve Stanley Fisher, G-20 zirvesi için Türkiye'ye geldi. Daha anayasa kitapçığı atılmamış, yani kriz var, ama ilan edilmemiş. Bu hareket olana kadar, Türkiye'deki yabancı bankalar 10 milyar dolarlık hisse senedini takasta azaltmışlar. Bu azaltmayı yaparken döviz kurunu biliyorlar. Siz hisseyi sattığınız zaman, sabit kur sisteminde dövizini biliyorsunuz, kaçtan dövizde döneceğinizi biliyorsanız pozisyonunuzu dibine kadar boşaltırsınız. Dalgalı kur sisteminin esprisi odur.

Bu süreçte, 12 aylık zaman zarfında Türk halkının psikolojisi yeniden formatlandı. İnsanların kabullenme katsayısı arttı. Ekonomik taarruz insanın psikolojik direncini kırdı ve herkes her şeyi kabullenir hale geldi. Bugün Türkiye'de

Türklüğe hakaret ediyorsunuz insanlar bakıyor; çünkü formatlanmış. Türkiye'yi bölelim diyorsun, adam bakıyor; çünkü formatlanmış. Bankaların yüzde 50'si yabancıların eline geçiyor, kimseden ses çıkmıyor. Dünyaya 1 lira borcu olmayan Türk-Telekom, Ermeni anıtına çelenk koyan Hariri'ye satılıyor ve hiç kimsenin sesi çıkmıyor. Çünkü sistem öyle kurulmuş. Bir globan yani küreselleştiren var. Ama Türkiye'nin ya da vatandaşının küreselleşmede bir rolü yok. Eser Karakaş'ın söylediklerine kesinlikle katılıyorum, ama bütün o ülkelerde bankacılık sektöründeki en yüksek pay yüzde 19. Romanya'da, Macaristan'da, Polonya'da bankacılık diye bir şey kalmamış zaten hepsi Avrupalıların eline geçmiş. İki tip ülke var, daha doğrusu üç tip. Birinci tip ülkeler Arjantin, Brezilya, Güney Amerika ülkeleri gibi. Bu tip ülkelerin finans sektörü tamamen yabancılar tarafından kontrol ediliyor. Bu kontrol yüzde 80'lere, yüzde 98'lere varıyor bazılarında. İkinci tip ülkeler Macaristan, Polonya bunlar yüzde 60-70'lerde. Bazıları 80'lerin üzerine çıkıyor. Bir de bankacılık sektöründe yabancı payının yüzde 20'yi aşmasına izin verilmeyen dünyanın gelişmiş ülkeleri var Almanya, Fransa gibi. Yunanistan bile bunlara dahil. Türkiye'ye baktığınız zaman, Türkiye'nin küreselleşme stratejisi nedir? Bankaların tamamını yabancılarla satarak 2023 yılının hangi Türkiye'sinden bahsedeceksiniz? TÜPRAŞ'ı satarak, Telekomu satarak, Ereğli Demir Çelik'i satarak hangi Türkiye'den bahsedeceksiniz? Türk halkının bunları bir an önce görmesi gerekiyor.

Süleyman Demirel-Tansu Çiller döneminde Türkiye yüzde 16,5 büyümüş ve 7 milyar dolar cari açık vermiş. Tayyip Erdoğan döneminde Türkiye yüzde 33-34 arasında, tam onun iki katı kadar büyümüş, 79 milyar dolar cari açık vermiş. Yüzde 16,5 büyüyüp 7 milyar dolar açık vermek mi daha iyi, yoksa yüzde 33-34 büyüyüp 80 milyar dolar mı cari açık vermek daha iyi? Büyüme ama neye rağmen büyüme.

Ben Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine inanmıyorum. Türkiye'nin, küreselleşmede rol alma yolunda ilerlediğine de inanmıyorum. Bir şey daha belirtmek istiyorum: Bazen içeride irtica, siyasi tartışmalar bilerek yabancılar tarafından ya da başka gruplar tarafından körükleniyor. Bunun altında yatan, bazen onların finansal çıkarlarına dokunmuşluğumuz oluyor. Dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri için de, irtica evet çok büyük bir tehdittir, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük irtica tehlikesi ile karşı karşıyadır. Fakat bazen kopartılan irtica yaygınlıklarının altında gerçeği görmemiz gerekiyor. Bugün irtica büyük tehditse, Türk Telekom'un satılmış olması daha büyük tehdit. Bankacılık sektörünün yüzde 51'inin, borsadaki hisselerle birlikte yabancıların eline geçmiş olması daha büyük tehdittir. Oyakbank da satılacak... Akbank'ın da bir bölümü satılacak. Devlet bankaları da özelleştirilecek, Türkiye'de kalırsa bir İş Bankası kalır. Bu irtica kadar

tehlikelidir. Eğer bankacılık sektörü reel sektöre kaynak aktarmazsa, yabancılarla rekabet edebilecek hiçbir firmamız kalmaz. Zaten Gümrük Birliği içinde rekabet edemiyorsunuz.

Siz diyorsanız ki, yüksek gökdelenleri olan, yolları çok güzel, alışveriş mağazaları olan Dubai gibi bir ülke istiyorum diyorsanız Türkiye zaten bu yolda ilerliyor. İstanbul'u gördüğünüzde New York mu, İstanbul mu ayıramayacaksınız belki. Fakat ben yere ayağı basan, güçlü, üreten, açık vermeyen, cari fazla veren, üretimden gelen gücü olan bir ülke istiyorum diyorsanız, Türkiye 2023 yılında bunu görmeyecek. Bunun da altını çizmek istiyorum.

Baki ALKAÇAR

(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkan Danışmanı)

Küreselleşme tek başına bir olgu değil; bir zaruret. Yani bir tercih değil. Yalnızca bizim zaruretimiz de değil; Amerika'nın da zarureti. Çünkü bütün hegemonik güçler yaşlandıkları zaman veya artık olgunluk aşamasına geldikleri zaman, sistemi tek başlarına sürükleyemedikleri için, sisteme kural koymayı veya sistemi kurallar bütününü içerisinde yönlendirmeyi tercih ediyorlar. İngiliz sisteminde bunu gördük. Paradoksal bir şekilde sisteme kural koymak, aslında bir yandan da, hem bütün bir sistemi birbirine entegre etmeye, hem de aynı zamanda serbestleştirilmeye götürüyor. Burada sistemi kontrol etmeye yarayan kilit değişken, değişim aracını kontrol eden para birimidir. İngiliz sisteminde, hatırlayacaksınız serbest piyasacılık oturduktan sonra uluslararası sistemde bir para değişimi yaşandı. Fransa ile yapılan çekişme sonunda, gümüş standardı yerine İngilizlerin altın standardı benimsendi. Amerika'nın hegemonik güç olarak, hem iktisadi düzlemde, hem de siyasi düzlemde İngiliz hegemonyasını taklit ettiğini düşünüyorum. Çünkü bütün bir yapı, yani bu çevrim dediğimiz hadise tıpkı insan hayatındaki doğma, büyüme, gelişme ve sonra yaşlanma ve ölme gibi bir süreci ifade etmektedir. Amerikan hegemonyası da şu anda olgunluk aşamasında, tıpkı İngiliz hegemonyasında olduğu gibi hem siyasi alanda, hem iktisadi alanda benzer kurumları sunmaya çalışıyor. Dolayısıyla ekonomik olarak gördüğümüz şey, serbest piyasa düzeninin 1980'lerde gündeme gelmesi. 1950'lerde veya 1930'larda Keynes ön planda iken, 1980'lerde beğenilmemesinin temel sebebi şartların değişmesi, özellikle Amerikan hegemonyasının şartlarının değişmesidir. Hegemonyanın devamı için, yeni kavramların ortaya konması ve yeni kurumların ortaya konmasının doğal sonucu olarak iktisadi düşüncede transformasyon gerçekleştirildi. Siyasi boyutta ise, biraz önce Yiğit Beyin konuşmasına da atıf olarak şunu söyleyebilirim: Amerika'nın yapmaya çalıştığı şey, İngiliz hegemonyasında olduğu gibi dünyanın önemli geçiş alanlarını kontrol altına almak olacak. İngilizlerin 1871'de Kıbrıs'a

çıkıldığını, Süveyş'i ele geçirdiğini ve Ortadoğu'ya hâkim olduğunu hatırlayalım. Bu büyük ölçüde artık hegemonyanın yavaşladığı, yaşlandığı ve olgunluğa erişip daha sonra yaşlanma aşamasından bir önceki aşamasında meydana getirdiği ve uluslararası sistemde yaptığı değişiklik. Aynı şartlarda Amerika aynı çizgiyi izliyorsa ki, bu son derece normal, Ortadoğu'daki bugünkü manevraları kendi hegemonyasının yaşaması için yaptığı kaçınılmaz manevralar olarak görebiliriz. Bugün, özellikle Ortadoğu'da yapılan bütün manevralar, Amerika'nın hegemonyasının devamına yönelik, yaşlanma aşamasında hayatını daha uzun sürdürebilmesi için geliştirdiği siyasi manevralardır. Burada Türkiye, her ne kadar Avrupalı bir ülke gibi telakki edilse de, tarihî şartlar itibariyle Ortadoğulu olarak telakki etmek daha doğru olur. Ortadoğu'da bulunduğu için, bu tür şeylere maruz kalıyor. Türkiye'nin tarihî koşulları ve geldiği noktayı inkâr etmeden bunu söylüyorum. Dolayısıyla Türkiye, bu kendi dışında olup biten hegemonyanın icra ettiği birtakım politikalarına maruz kalan aktör konumunda.

Türkiye 1989'dan başlayarak küreselleşmeye ciddi bir şekilde entegre olmaya çalıştı. Sırf iktisadi anlamda çok yanlış bir şey olduğunu değerlendirmiyorum, ama süreci iyi yönetemediğimiz açık. İnsani gelişmişlik endeksinde 20 basamak aşağı düşmemenin temel sebeplerinden bir tanesi o süreci iyi yönetememekten kaynaklanıyor. Şu anda durumumuz çok da parlak değil. Çünkü daha fazla üretelim dediğimiz zaman -Yiğit Beyin de altını çizdiği gibi- özellikle 1989'dan sonra dünyaya entegrasyondan sonra Türkiye'de sanayileşmeden çok, aslında bir ticarileşmeden bahsetmek gerekiyor. Yüzde 20 artışıyla övündüğümüz ihracatımız, ticari hayatımızda birtakım düzenlemeler nedeniyle sanayileşmemizi öldürüyor. Aslında zaten ölmüş durumda. Tarihsel olarak baktığımızda, bugün bizim elimizdeki sanayi sektörleri demir-çelik, tekstil vesaire gibi zaten ölmeye mahkûm sektörler. İngiliz sisteminin dünyaya sunduğu ve sonra diğer gelişmekte olan ülkelerin taklit ettiği, benimsediği, geliştirdiği ve sonunda bizim de geliştirdiğimiz, ama diğerlerinin bıraktığı sektörler. Şu anda otomotiv ve elektronik gibi sektörleri yürütmeye çalışıyoruz. Fakat o alanlardaki teknoloji o kadar hızlı ki, rekabetçi olmayan bir noktada kalıyoruz.

Sabahki sunuşumda yaptığım değerlendirmeyi aktarmak istiyorum: Türkiye, normal koşullar altında büyümesi 2012'ye kadar hızla yükselecek bir döneme girmiş durumda. Fakat hem niteliksel, hem niceliksel olarak yapılacak çok daha fazla şeyler var. Özellikle yeni teknolojiler, yeni sanayi alanları Türkiye'de yürürlüğe girmezse, bunun içinde gerekli eğitim, insana yapılan yatırım yapılmazsa Türkiye'nin bankaları milli de olsa veya bütün her şey milli olmuş olsa da, rekabetçi ortamdan giderek uzaklaşır ve daha fazla kaybettiğimiz bir sürece yaklaşırız.

Korkut BORATAV (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)

2006 yılının son baharında, iktisatçıların büyük bölümü medyada, yazılı basında, hatta akademik çevrelerde şu soruları tartışıyorlar: Mayıs ve Haziran çalkantısı tekerrür eder mi, rezerv düzeyi yeterli mi? Yeni bir fırtına gelse Merkez Bankası rezervi satmalı mı, tutmalı mı? Borsadan sıcak para çıkışı gündemde mi, esnek kur çıkışı frenleyecek mi? Cari açık 30 milyar doları aşacak mı, bu düzeyi 2007'de sürdürmek mümkün mü? Neticede, daha önceleri benim ve bazı arkadaşlarımın vurguladığı bir nedensellik ilişkisi veya bağlantısı genel kabul görmeye başladı. Türkiye ekonomisinin kısa vadeli iniş ve çıkışları, artık büyük ölçüde dış dünyadan gelen sermaye hareketlerine bağımlıdır önermesi yaygın kabul gördü. Hal böyle iken, ASAM'ın 17 yıl sonrasının Türkiye'sini cesaretle öngörme veya tahayyül etme çabasını büyük bir saygıyla karşılıyorum. Çünkü kısa vadeye bazı arkadaşlarımın şeytan üçgeni dediği döviz, borsa, faiz üçgeni içine tutsak kalınmış bir ortamda biraz ileriye bakalım. 20 sonrasına bakalım demek bize nefes alma imkânı getiriyor. Burada kısaca ASAM'ın gündemine belki ışık tutacak, geleceğe bakmak için biraz geçmişin kuşbakışı bir bilançosunu yapmak lazım diye düşünüyorum. Sayın Alkaçar'ın sabahki sunuşunu biraz andıran, ama farklı bir dönemlendirme yapan bir analiz yapmak istiyorum. "Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin 82 yıllık gelişimi nasıl bir çizgi izledi?" "Bir ulusal ekonomi olarak bu dönemde gösterdiği büyüme, dünya ekonomisi metropollerleriyle ülkemiz arasındaki farkı kapattı mı, açtı mı?" Bu sorulara bir bakalım. "Acaba, büyümenin nimetlerinden Türkiye toplumunun yaygın, geniş halk katmanlarının yararlanıp yararlanmamasını veya nasıl yararlanacağını belirleyen perspektif ve yaklaşımlar, politika araçları değişti mi, değişmedi mi?" Bu soruyu da tartışmak lazım. Çünkü büyümenin meyvelerinin nasıl, hangi kural veya mekanizmalarla paylaşılacağı çok önemli bir konudur. Eğer büyümenin meyvelerinin paylaşımını sadece piyasa yapsın diyorsanız, farklı bir ifadeyle bölüşüm sürecinden devlet elini çekmeli diyorsanız, sadece piyasaya bırakın diyorsanız bu toplumu vahşi kapitalizme geri döndürme reçetesidir. Bu reçete toplumu büyük sosyal felakete gebe kılar. Çünkü, piyasa özü itibarıyla eşitsiz ve adaletsizdir. Kapitalist bir sistemde, piyasayı ekonomik bakımdan güçlü olan aktörler yönlendirir. Bölüşümü piyasaya tabi kılırsanız, vahşi kapitalizmin sonuçlarına razı olursunuz ve para bölüşümü de hâkim olur. Tarihsel olarak bu acı sonucu önleyen tek mekanizma siyaset olmuştur. Siyaset, piyasaya müdahale ederek piyasanın kendiliğinden yaratacağı, sözünü ettiğim eşitsizlik ve adaletsizlikleri hafifletmiştir. Bunu niye söylüyorum... Özellikle son birkaç yıldan beri Türkiye toplumunu yönetenler, devlet bölüşümden, yani ekonomiden elini eteğini çeksin derken bu sözünü ettiğim vahim reçeteye teslim oluyolar.

Büyümeye bakacak olursak, Türkiye ekonomisinin 82 yıl boyunca, reel fiyatlarla

sabite dönüştürülmüş iç fiyatlarla gösterdiği ortalama büyüme hızı, yani 1923 yılı başlangıç 2005 bitim yılı yüzde 4,19'dur. Bu nasıl bir başarıdır. Açıkça söyleyeyim başka uluslararası mukayeselere bakıyoruz; kişi geliri bakımından dünyanın diğer coğrafyalarına bakıyoruz ve şu sonuca varıyoruz: 82 yıl boyunca Türkiye ekonomisinin, kişi başına gelir bakımından gelişmiş metropollerle arasındaki fark değişmemiştir. Çevre ekonomileriyle mukayese edersek şunu görüyoruz: Doğu Asya ve Güney Avrupa, Türkiye ile arasındaki farkı ya kapatmış ya da önüne geçmiştir. Buna mukabil Latin Amerika, Afrika ve Hindistan Türkiye'ye göre daha handikaplı bir gelişim çizgisi seyretmektedir. Biraz alt dönemlere bakacak olursak, yüzde 4,19'luk ortalama büyüme hızının altında seyreden iki dönem var. Ona durgunluk dönemi diyelim, yani ortalamayı aşağı çeken bu iki dönem olmasaydı, sözünü ettiğim ortalama büyüme hızı çok daha yüksek olurdu. Bunlardan birincisi tam, sıfır büyümedir. Türkiye'nin sabit fiyatlarla milli geliri, ancak 1948 yılında aynı düzeye gelmiştir. Türkiye ekonomisi iktisat tarihi, bize 9 yıllık bir kayıp getiriyor. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır maliyeti budur. Bu sıfır büyümedir ve ortalamayı aşağıya çeken bir olgudur. İkinci görece durgunluk dönemi, Türkiye'nin neoliberal dediğimiz modele adım adım angaje olduğu 1980-2005 yıllarıdır. 1980-2005 yılının ortalama büyüme hızı yüzde 4'tür. Buna mukabil şöyle bir tespit yapabiliriz: Canlanma dönemlerini de ikiye ayırabiliyoruz. Birisi 1923'le başlayıp aşağı yukarı 1929'u da kapsayıp 1930 yılına getiren dönem. İkincisi ise, savaş bitiminin, o sıfır büyümenin son yılı olan 1948'den başlayıp aşağı yukarı 1961'e getiren ikinci dönemdir. Ortalama büyüme hızları yüksektir. Birincide cumhuriyetin ilk yıllarında ortalama yüzde 8,14, ikinci dönemde -ona kabaca Demokrat Parti dönemi diyebiliriz- 1948-1961 arasında yüzde 5,19'luk büyüme hızları var. Bunların özelliği şudur: Devletin aktif aktör olarak rolü yoktur. Fakat bir dip noktasından başlamıştır. Savaş ve benzeri koşullar, milli mücadeleden bitimi ki, aşağı yukarı 11 yıllık kesintisiz bir savaş döneminin son yılı. Diğer de, İkinci Dünya Savaşı'nın kayıplarının tükendiği, yani telafi edildiği dönem. Dolayısıyla burada devletin aktif bir rolü yoktur. Aşağı yukarı dibe vurmuş bir ekonomi kendiliğinden, tam piyasa mekanizmalarıyla büyümüştür ve bu büyümenin bir avantajı da, her iki dönemde de dünya ekonomisinin canlı konjonktürleri gündemdir. Birincisi 20'li yıllar, ikincisi de İkinci Dünya Savaşı. Bazılarının Kore konjonktürü filan da dediği altın çağ yani kapitalizmin altın çağının başlangıç ivmesi. Bu dönemlerde devletin aktif rolü yoktur. Aktif devlet rolü olan, yine saygıdeğer ve yüksek büyüme dönemi vardır. Bu birincisi, bana göre muhteşem bir iktisat politikası sentezi olan 1930'lu yıllardır. Bu korumacılık ve devletçilik sentezidir ve dünya ekonomisinin çok ağır bir bunalıma sürüklendiği 10 yıllık bir dönemi, Türkiye ekonomisi ortalama büyüme hızı olarak yüzde 6,3'lük görece bir başarıyla tamamlamıştır. İkinci dönem ise, bizim için

daha yakın olan, özellikle pek çoklarımızın yakından bildiğimiz 1962 ile 1970'li yılların sonuna kadar bizi götüren dönemdir. Sondaki kriz yıllarını da dikkate alırsak, bu ikinci dönemde yüzde 6,5'lik bir ortalama büyüme gerçekleştiriyoruz. Hepinizin bildiği gibi, bu ikinci döneme planlı ekonomi diyenler var, karma ekonomi diyenler var, ithal ikamesi diyenler var. Fakat ortak özelliği, 30'lu yıllardan biraz farklı biçimde devlet, kaynak tahsisi ve bölüşüme aktif bir aktör olarak girmiştir.

Neoliberal dönemin bir özelliği de, 1980-2005 dönemini üç ayrı alt döneme ayırabiliyor olmamızdır. Her alt dönemde ekonomi biraz daha piyasaya teslim olmuştur. İlk dönem 1980-1989 dönemidir. Özal'ın iktisat politikalarının egemen olduğu kısmi liberalleşme döneminde ortalama büyüme 4,8'dir. İkinci dönemi ise, sermaye hareketlerinin serbestleştiği ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdiği yıllar olarak 1990'la başlayıp 1997'de tamamlayalım. Büyüme hızı biraz daha aşağı yüzde 4,4'e çekilmiştir. Son dönem; Türkiye'nin tam anlamıyla uluslararası finans kuruluşlarının denetimine girdiği, 1998'de başlayan bir yakın izleme anlaşmasıyla, hâlâ içinden geçtiğimiz stand-by'lar, Dünya Bankası ve IMF'nin aktif, sadece ekonomiye değil toplumsal yeniden yapılanmaya aktif bir şekilde müdahil olduğu, Avrupa Birliği'nin de bu uyuma kesin yeşil ışık yaktığı, ilaveten de siyasi bakımından Türkiye'nin kaderine müdahil olduğu bir dönemdir. "Kesintisiz dış kuruluşların güdümü" dediğim bu son dönemde de ortalama yüzde 2,5'lik bir büyüme var. İki tane kriz döneminin de katkısıyla bu olmuştur. Şimdiki büyüme konjonktürü, düşük büyümeyi telafi edecek, fakat perspektifle bakarsak, potansiyel büyüme hızıyla bakarsak neoliberal dönemde potansiyel büyüme hızınının, bir önceki dönemdeki yüzde 6,5-7'ye yaklaşan potansiyel büyümeyi aşağı çeken bir kırılma gösterdiğini de görüyoruz.

Türkiye ekonomisinde 2005 yılına geldiğimizde şunları görüyoruz: 2003 yılında yüzde 15,5 cari fiyatlarla gayri safi sermaye birikiminin milli gelir içindeki oranı düzeldi ve 2 yıl içinde canlandı. Bu durum büyük bir mutlulukla ilan edildi. Ama yatırım değil, gayri safi sermaye birikimi diyorum çünkü reel olarak sermaye stokunun büyüme hızını sağlayan harcamaların 2005 yılındaki cari fiyatlarla ortalaması yüzde 19,6'dır. Bununla özel ya da kamusal anlamda ne köy olur ne kasaba. Türkiye, dış dünyadan gelen kaynakla sermaye birikim oranını arttıramıyor. Dış dünyadan gelen kaynak, Türkiye'nin cari üretimini destekliyor ve tüketimini destekliyor. Farklı bir ifadeyle, ulusal tasarrufların yerine geçiyor dış tasarruflar. 2023 yılına kadar bu perspektifi korudukça nasıl gideriz takdirlerinize sunarım.

TARTIŞMA ve SENTEZ : Enerji Kaynakları, Trendler ve Türkiye

Oturum Başkanı: Mehmet Şüküroğlu (ASAM Yönetim Kurulu Üyesi)

Mithat RENDE

(Dışişleri Bakanlığı, Enerji ve Sulardan Sorumlu Gn. Md. Yrd.)

Bir hafta önce Avrupa Birliği ile Dış Politika ve Güvenlik Politikası tarama toplantısı yaptık. Toplantıda Türkiye'nin gelecekte Avrupa Birliği'ne olası katkılarını anlatırken sunumumuza, dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yüzde 70'inin Türkiye'ye komşu bölgelerde yani Ortadoğu'da ve geniş Hazar Havzasında; tüketimin de yüzde 50'sinin ABD ve Avrupa'da olduğunu gösteren bir haritayla başladık. AB Komisyonu temsilcileri bu sunumu oldukça ilginç buldu. Dışişleri Bakanlığımızın Enerji, Su ve Çevre Genel Müdür Yardımcılığı, çok uzun zaman önce oluşturulmuştur. Bu icraatçı birimdir. Şimdi memnuniyetle öğrendik ki, Avrupa'da birçok ülke bu birimi oluşturmaya başladı ve Almanya geçen hafta ilan etti. Daha enerji işlerini tek bir kişi ile izlerken şimdi bir daire oluşturuldu. Enerjinin hem güvenlik boyutu hem de uluslararası ilişkilerle ilintisi açık. Örneğin, Avrupa Birliği'nin veya Amerika Birleşik Devletleri'nin geniş Hazar Havzası politikasını veya Ortadoğu politikasını şekillendirirken enerjiyi ön planda tuttuğu açıktır. Tarihten bir örnek vermek gerekirse; Pearl Harbour Baskını ile Japonya'nın teslim olmasına kadar geçen kısa dönemde, Müttefik kuvvetlerin savaş sırasında kullandığı 7 milyar varil petrolün 6 milyar varilini Amerika Birleşik Devletleri sağlamıştır. Bu enerji kaynağı sağlanmamış olsaydı savaş farklı gelişebilir miydi, takdirinize sunuyorum. Enerjinin dış politika aracı olarak yeni bir rolü var. Rusya'nın 1 Ocak'ta doğalgaz vanalarını kapatması yalnız Ukrayna'yı değil, aynı zamanda Avrupa'nın büyük bir kısmını doğalgazsız bırakmıştır. Bu vaka, enerjinin son zamanlarda giderek artan ölçüde dış politika aracı olarak kullanıldığını, kullanılacağını gösteriyor. Bu bir kaldıraç olarak da değerlendirilebilir. Çünkü Rusya'nın son zamanlardaki enerji politikasını dış politikasından soyutlamak mümkün değildir. Dolayısıyla 2020'li yıllarda da bu böyle devam edecektir.

Küresel trendler üzerinde durmak istiyorum. 2020'li ve 2025'li yıllarda, Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre, enerjide çekim merkezi Asya'ya kayacak. Şöyle bir öngörü var. Küresel enerji talebini 2020'li yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan belirleyecek. Enerji yatırımlarının çoğu Asya'da yerleşecek, yani kısaca OECD bölgesinden Asya'ya kayış olacak. Çevreye yansımaları açısından da gene öngörü, Çin ve Hindistan'ın karbondioksit salınımının OECD'nin iki

katına varacağı yönünde. Son olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin gayri safi milli hâsılası, satın alma gücü paritesi açısından ABD'yi geçecek. Bu öngörü kapsamında en önemli sonuçlardan biri de, küresel düzeyde gelecek 20 yıl içinde bir nükleer çağa geçiştir. Yani bir nükleer rönesanstan bahsedebiliriz. Özetle; enerji alanında en önemli gelişmeler Asya'ya kayış ve nükleer enerji rönesansıdır.

Burada Rusya Federasyonu'nun rolünü nasıl belirleyebiliriz? Rusya Federasyonu tahmin edebileceğiniz gibi, doğalgazda ve petrolde gelecek 20 yıl içinde Avrupa Birliği'nin en büyük tedarikçisi olmaya devam edecek. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun enerji politikası Avrupa Birliği ve ABD açısından çok önemli hale gelecek. Avrupa Birliği'nin Rusya'yla özellikle enerji şartı kapsamında transit protokolü imzalama çabaları buradan kaynaklanıyor. Bunun anlamı şu: Eğer Rusya Federasyonu bugünkü politikasını sürdürecektse olursa, Avrupa Birliği'ne çok ciddi problem oluşturabilir. Çünkü bugün Rusya Federasyonu enerji şartı anlaşmasını imzalamadığı için, Kazakistan'ın ve Türkmenistan'ın doğalgazını kendi toprakları üzerinden doğrudan Avrupa'ya akışına, serbest geçişine izin vermiyor. Çünkü transit hükümleriyle bağlı değil. İmzaladı, fakat onaylamıyor, Duma'da bekletiyor, hatta 10 yıldır bekletiyor. Avrupa'nın böyle bir sorunu var. Başka bir deyişle, Avrupalılar doğrudan Türkmenistan'dan 30 milyar metre küp doğalgaz alacak olurlarsa, bunu Rusya üzerinden geçiremiyorlar. Rusya bu doğalgazı kendisi satın alıyor ve uygun gördüğü fiyatla Avrupa'ya, Almanya'ya ve Avusturya'ya satıyor. Bu nedenle Rusya'nın izleyeceği politika, Rusya'nın bugün çeşitli petrol ve doğalgaz sahalarında üretim paylaşım anlaşmaları imzaladığı Shell, Exxon Mobil, Total gibi şirketlere ne kadar kolaylık sağlayacağı ve ne kadar işbirliği içinde olacağı, gelecek 20 yıl içinde Avrupa-Rusya ilişkilerini belirleyecek. Haliyle Türkiye'nin önemini de bu çerçevede değerlendirmemiz gerekir. Eğer Rusya ile Avrupa anlaşamaz ise, o zaman Avrupa haliyle doğalgaz ve petrolünü ve özellikle doğalgazının önemli bir kısmını Türkiye üzerinden geçirmek isteyecektir.

Gelecek 10-20 yıl içinde eğer Irak'ta siyasi istikrar sağlanabilirse Irak'ın petrol üretiminin 8-9 milyon varile ulaşması mümkündür. Suudi Arabistan'ın üretiminin 9 milyon varil olduğu düşünülürse bu çok ciddi bir rakamdır. Bunun dışında, Irak'ın Türkiye sınırına yakın çok zengin doğalgaz kaynakları var. Bu doğalgaz da Türkiye üzerinden Avrupa'ya ve hatta Amerika'ya ulaştırılabilir. İran'ın durumu ise siyasi gelişmelere bağlı. Eğer gerekli yatırım için yabancı şirketlerin gelmesi ve yatırım yapması için gerekli ekonomik ve siyasi ortam sağlanamaz ise, dünyanın en büyük ikinci en büyük doğalgaz rezervlerine sahip olan İran'ın enerji kaynaklarını geliştirmesi sınırlı kalacaktır. Her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti gelecek 20 yıl içinde 75 milyar dolarlık bir yatırım öngörüyorsa da, bu Amerika Birleşik Devletleri'nin ve diğer yakın müttefiklerinin katkısıyla muhtemelen İran'ın etkisi

sınırlı kalmaya devam edecektir. Suudi Arabistan malumunuz, bugün dünyanın en büyük üreticisi ve Rusya Federasyonu'yla yarışıyor. Fakat bizim açımızdan en önemlisi Rusya'nın, Irak'ın ve İran'ın durumu olacaktır.

2030'lu yıllara kadar enerji alanında, doğalgaz ve petrolün rolü giderek artıyor. Önümüzdeki yıllarda petrol ticaretinde çok ciddi bir artış bekleniyor. Bu da Avrupa Birliğinin, Amerika'nın ve Asya'nın petrol ve doğalgaza olan bağımlılıklarının artacağını gösteriyor, çünkü petrol ticaretinde çok önemli bir artış var. Petrol ticareti arttıkça, Türkiye'nin üstleneceği transit koridor rolü, hem de terminal rolü giderek artacak.

Türkiye'nin stratejisini biz iki yönlü olarak düşünüyoruz. Biri ulusal enerji gereksiniminin sağlanması. Şüphesiz, Türkiye çok büyük bir enerji tüketicisi ve giderek tüketimi artacak. Biz enerji ihtiyacımızı karşılayabilmemiz için gelecek 20 yıl içinde 128 milyar dolarlık yatırım yapmak zorundayız. Bunun için de şüphesiz enerji karışımının çeşitlendirilmesi, stratejimizin en önemli unsurlarından birini oluşturmalıdır. Buradan kastımız şudur: Hidro enerjiyi etkili bir şekilde kullanmalıyız, kömürü de aynı şekilde. Türkiye için yeni teknolojilerden, kömür rezervlerimizden istifade etmemiz lazım, ve şüphesiz nükleer enerjinin şart olduğunu düşünüyorum. Diğer yenilenebilir enerji kaynakları da mühim fakat Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre yenilenebilir enerjinin payı hiçbir zaman dünya genelinde yüzde 14'ten fazla olmayacaktır. Dolayısıyla bazı sivil toplum kuruluşlarının "aman, şunu yapmayalım, bunu yapmayalım, mutlaka yenilenebilir enerjiye yönelelim" dedikleri kısmen geçerli bir görüştür. Yenilenebilir enerjinin payı çok düşük kalacaktır.

Bu aşamada tabi, enerji stratejimizin bizim açımızdan, Dışişleri Bakanlığı açısından bir diğer önemli boyutu, Türkiye'nin enerji kaynaklarının güzergâhı, transit ülkesi, koridoru ve terminali olmasıdır ve bu şekilde Türkiye'nin bu rolünün de önümüzdeki yıllarda konsolide edilmesidir. Bu durum Türkiye'ye stratejik derinlik sağlayacaktır. Bugüne kadar Türkiye'nin kendi enerji gereksinimi için lazım olan çeşitlendirmeyi sağladığını düşünüyorum, çünkü hem kaynak çeşitlendirmesine gittik, hem de güzergâh çeşitlendirmesine. İran'dan ve Rusya'dan doğalgaz alıyoruz. Şahdeniz'den yakında alacağız. Yakında Mısır doğalgazı ulaşacak. Umarız, ileride Irak'tan da doğalgaz alacağız. Dolayısıyla biz Avrupa Birliği'yle temaslarımızda şunu söylüyoruz: Gerekli düzenlemeleri Türkiye için yaptık, esas sorun sizin sorunuzdur ve eğer bugün biz Hazar Bölgesi'nde Hazar geçişli doğalgaz boru hatları üzerinde bu kadar duruyorsak, esas itibariyle buna uzun vadede Avrupa'nın ihtiyacı olduğu için duruyoruz, çünkü sorun sizin sorunuz. Çünkü sadece ve sadece Rusya toprakları üzerinden petrol ve doğalgaz almaya

bağımlı olamazsınız. İleride bu güzergâh bir tehdide maruz kalabilir. Ayrıca Türk Boğazlarından bahsediyoruz ama Türk Boğazlarına da çok fazla dayanamazsınız. Sonuç olarak bizim hedefimiz, bir taraftan Türkiye'nin 2020'li yıllarda önemli ölçüde artacak enerji ihtiyacını sağlıklı koşullarda güvence altına almak, diğer taraftan da Türkiye'nin bölgesel rolünün ön plana çıkartılmasıdır. Umarım, gelecek 20 yıl içinde bu hedefleri istediğimiz şekilde gerçekleştirme imkânına kavuşmuş oluruz.

Necdet PAMİR (ASAM Genel Koordinatörü, Petrol Mühendisi)

Kaynakların en fazla taşındığı yollar büyük stratejik öneme sahip ve ABD'nin tüm çabası bu yolları kontrol altında tutmak. Gelecekte petrol fiyatları düşük ya da makul seviyede seyrederse, daha ucuz üreten OPEC'in önemi daha da artacaktır. Petrol stratejilerinde OPEC ve özellikle Ortadoğu petrolü, yani maliyeti düşük petrolün ağırlığı daha fazla olacak. Eğer maliyetler biraz yükselirse, OPEC dışı yahut da Körfez dışındaki üretim bölgeleri göreceli olarak daha fazla önem kazanabilecek. Bu stratejiler çerçevesinde 1980'lerde Carter Doktrini'yle ABD tarafından Rapid Deployment Force kuruldu. "Bir dış gücün Basra Körfezi'ni kontrole kalkışması, ABD'nin yaşamsal çıkarlarına saldırıdır ve askerî güç dahil her yolla engellenecektir" denilmiştir. Hemen bunun arkasından 1980'lerde The Central Command kuruldu. Görüyoruz, bütün bu coğrafyadaki operasyonlara yön veren, bütün bunlarda tek değilse de, çok önemli bir olgu olarak, petrol kaynaklarının, doğalgaz kaynaklarının kaynakta kontrolü olgusudur. Kaynakların kontrolü ya işgalle, ya üretim paylaşım anlaşmaları, ya da imtiyaz anlaşmalarıyla oluyor. İkincisi; taşıma yollarının kontrolü, yani darboğazların kontrolüdür. Yani askeri üslerin ve donanmaların petrol akışının olduğu güzergahları denetleyecek biçimde yerleştirilmesidir. Körfez Savaşı da bundan bağımsız değerlendirilmemelidir. Tekrar vurgulamaya çalışıyorum. Ben her şeyi enerji kavgasına indirgemiyorum ama Avrupa Birliği'nin, Çin'in, Hindistan'ın ve ABD'nin bu kaynaklara yönelik mücadelesi yadsınamaz. Diğer taraftan, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların enerji kaynaklarına yaklaşımları çok önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere prototip anlaşmaların dayatıldığını görüyoruz. ABD'nin genel stratejisinde kaynakların kontrolü önemli yer tutuyor. Bunlar üretim paylaşım anlaşmalarıyla, şirketler aracılığıyla ya da işgalle olabilir. Irak'ta fiiliyata geçmese bile, işgal öncesinde sahalar Fransız, Rus ve Çin şirketlerinin kontrolündeydi, ama şimdi durum değişiyor ve yeniden paylaşım yapılıyor. Sonuç olarak, bir coğrafya size bazı şeyler önerebilir, sunabilir ama onun gereğini yerine getirmek büyük ülke olabilmekle mümkündür ancak. Kâğıda yazmak ya da haritaya bakmak yeterli olmuyor.

Gültekin TÜRKOĞLU (TEK Eski Genel Müdürü)

Elektrik enerjisinin bugünü ve geleceği hakkındaki görüşlerimi aktarmaya çalışacağım. Bilindiği gibi, elektrik enerjisi geçmişte olduğu gibi bugün de gündemin ön sıralarında yer almaktadır. Elektrik enerjisi birincil enerji kaynaklarından, yani doğalgaz, kömür, hidrolik gibi kaynaklardan elde edilen ikincil bir enerji türüdür. Bu bakımından elektrik enerjisi hakkında bir görüş, bir öngörü ileri sürmeden önce, kısaca birincil enerji kaynakları üzerinde durmak istiyorum. 2006 uluslararası enerji raporuna göre, 2030 yılına kadar dünyadaki enerji tüketiminin yılda yüzde 2'lik bir artışla devam edeceği anlaşılmaktadır ve bu arada da bu artış içerisinde fosil kaynaklar dediğimiz, kömür, petrol ve doğalgazın yüzde 80'lik payını devam ettireceği öngörülmektedir. Hidrolik enerjide ise, aşağı yukarı dünyada 8 bin televat olan potansiyelin ancak yüzde 34'ü kullanılmıştır. Bu tabii daha çok gelişmiş olan ülkelerde kullanılmıştır. Yapılan tahminlere göre 2030 yılına kadar elektrik enerjisi tüketiminin, 2/3'ü fosil kaynaklardan elde edilmeye devam edilecektir. 2030 yılında dünyadaki nükleer enerji üretimi 3229 televat/saat olacaktır. Fosil kaynakların fiyatlarındaki artış dolayısıyla ve az güvenirliliği nedeniyle daha çok Asya ülkesi nükleer enerjiye kayacak. Fakat Avrupa'daki nükleer enerjide bir düşme olacağı beklenmektedir. 2004 yılında ülkemizde 84,8 milyon petrol eşdeğerinde enerji tüketilmiştir. Bunun 24,4 milyonu petrol eşdeğerini kendimiz üretmiş, 63,4'ünü ithal kaynaklardan elde etmiş durumdayız. Bu ithal kaynaklar için ihracat gelirlerimizin yüzde 23'ünü kullanmış bulunmaktayız. 2005 yılında ise, bu oran yüzde 28,94'e çıkmıştır. Bu şekilde ithal kaynaklara bağımlılığımız devam ettikçe, bu kaynakları temin etmek için dahi finans sıkıntısıyla karşı karşıya kalacağız. Ülkemizde enerji ihtiyacı çoğunlukla fosil kaynaklardan karşılanmaktadır. Ülkemiz zengin enerji kaynaklarına sahip olmasına rağmen, enerji tüketiminin yüzde 27,8'ini ithal kaynaklardan karşılamış bulunmaktadır. Oysa ülkemizde 9,3 milyar ton linyit, 1,3 milyar taşkömürü, 82 milyar ton asfaltik, 1,6 milyar ton bütünleşik gibi, elektrik enerjisinde kullanılacak kaynaklar vardır. 1980 yılının ortalarından itibaren kaynak araştırmalarına yeterli ödenek ayrılmadığı için, bu miktarları arttırmak mümkün olamamıştır. Oysa bilim adamlarının iddialarına göre, kapsamlı araştırmalar sonucunda, özellikle linyitte büyük ölçüde artış olacağı ifade edilmektedir. 2004 yılında 87,5 milyon petrol eşdeğeri olan enerji tüketimimizin, 2020 yılında 2,5 kat artışla 222 milyar ton petrol eşdeğerine çıkması beklenmektedir.

Bu kısa bilgiyi verdikten sonra, elektrik enerjisi sektörüne geçiş yapmak istiyorum. Ülkemizde elektrik enerjisi sektöründe 2001 yılında kabul edilen Elektrik Piyasası Yasası'na göre, serbest piyasa dönemi başlamıştır. Bu yasayla, ülkemizin elektriği yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreye uyumlu bir şekilde tüketicinin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hü-

kümlerine göre faaliyet gösterecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı bir şeffaf elektrik piyasası oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için de, elektrik enerjisi sektöründe serbest piyasa modeline geçilmesi kabul edilmiştir. Modele göre, yatırımlar yerli ve yabancı özel sektör tarafından gerçekleştirilecek, kamu ancak arz güvenilirliğini sağlamada bir sorunla karşılaşıldığında devreye girecektir. Elektrik fiyatları piyasa şartlarında belirlenecek, yatırımcı işletmecilere herhangi bir şekilde enerji alım ve ödeme garantisi verilmeyecek, piyasa oyuncularına kamu tarafından direkt olarak sübvansiyon yapılacaktır. Böylece yatırımcılar başlangıçta hesaplarını doğru yapacak, ileride doğacak kâr ve zarardan kendileri sorumlu olacaklardır. Bu yasanın ülkemiz şartlarına uygun olup olmadığı yahut serbest piyasa modeline geçişin ülkemiz için erken olup olmadığı yasanın kabulünden itibaren tartışılmaya başlanmış ve tartışmalar halen de devam etmektedir ve de devam edeceği anlaşılmaktadır. Serbest piyasa modelinin sağlıklı olarak işleyebilmesi için, mali yönden güçlü yerli yatırımcıların varlığı ile yabancı yatırımlara güven verecek ölçüde güçlü bir ekonomiye gereksinim var. Finans yoğun bir sektör olan elektrik enerjisi sektöründe bu şartlar oluşmadan yerli ve yabancı özel sektörden yatırım yapmasını beklemek fazla iyimserlik olacaktır. Nitekim serbest piyasa düzenine geçtiğimizden bu yana, 5 yılı aşkın bir süredir tek bir üretim tesisi yatırımına başlanmamış olması da, bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bunu şu bakımdan ifade ediyorum: Elektrik enerjisi depo edilemeyen bir enerji türüdür, yani ihtiyaç olduğu anda ihtiyaç kadar üretilmesi zorunluluğu vardır. Depo edilemediği için, ihtiyaç kadar üretilmezse, farkını depodan alamayacağınız için, elektrik yatırımlarında devamlılığın olması ve planlamanın olması şarttır. Oysa 5 yıldan beri herhangi bir üretim tesisi yatırımını yapılmaması, bu devamlılığın olmaması, önümüzde bir elektrik enerjisi darboğazıyla karşı karşıya kalacağımızı göstermektedir. Türkiye Elektrik İletim AŞ'nin Haziran 2000 yılında yayımladığı, Türkiye elektrik enerjisi 10 yıllık üretim kapasite projeksiyonu raporuna göre, her yıl yüzde 8 oranında artan elektrik enerjisi talebini mevcut sistem 2009 yılına kadar; yüzde 6,5 oranında artan talebi ise, 2011 yılına kadar karşılayacaktır. Bu kısa süre içerisinde bu talebi karşılayacak yeni yatırımların yapılması finansman gücünüz olsa dahi, fizikman mümkün değildir. Çünkü bir kömür santralının yapılması 3-4 yıl, doğalgaz santralının yapılması 2 yıl, hidrolik santralin yapılması ise çok daha uzun süre almaktadır. O bakımdan böyle bir sıkıntıya düşmemek için yapılması gereken ivedi önlemlerin alınmasıdır. O önlemler nelerdir? O önlemler hiç de zor olmayan önlemlerdir. Ben bunları kısaca size aktarmak istiyorum. Ödenek ayrılamaması nedeniyle uzunca bir zamandır yapımı bitirilemeyen hidroelektrik santrallerin yapımlarının tamamlanması için tahsis edilecek çok az miktardaki ödenekler ile ülkemiz 9 ila 10 milyar kilovat/saatlik bir üretime kavuşacaktır. Rehabilitasyonların yapılması halinde ise, bunlar hem az parayla, hem de çok kısa bir sürede sonuç verebilecektir. 10 milyar kilo-

vat/saatlik bir ilave üretim imkânına kısa zamanda sahip olabileceğiz. Dağıtım şebekesinde yüzde 20'lere varan kayıp-kaçığın yarısını kaçak olarak kabul etsek, bu kaçakların önlenmesiyle de bugünkü rakamlarla 15-16 milyar kilovat/saatlik ek bir üretime kavuşacağız. Toplam olarak 35 milyar kilovat/saat tutan bu üretim, bugün gündemde olan, yapılması tartışılan üç adet, her biri 1500 megavat gücündeki nükleer santralin üretiminden daha fazladır ve çok çok daha az bir parayla yapılacaktır. Böylece mevcut sistem yüksek hızlı tüketim artış taleplerini 2013 yılına kadar; düşük hızlı üretim taleplerini de 2015 yılına kadar karşılama olanağına sahip olacaktır. Bu demektir ki, biz bu raporun öngördüğü tarihten 4 yıl daha fazla bir zaman kazanacağız ve bu zaman içerisinde de planlı bir şekilde öz kaynaklarımıza dayalı üretim tesislerini kurma olanağını bulacağız. Bunlara ilave olarak, sanayide verimli kullanılmayı da katacak olursak, Türkiye çok fazla para sarf etmeden yeni üretim imkânlarına kavuşacaktır.

RUSYA'YA İLİŞKİN ANALİZLER.....

İlyas KAMALOV (ASAM Rusya-Ukrayna Uzmanı)

-Rusya'nın Temel Sorunları ve Geleceğine İlişkin Beklentiler-

Sunumumda, Rusya Federasyonu'ndaki temel sorunları, muhtemel senaryoları ve etkenleri ele alacağım. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra Rusya Federasyonu içinde de bağımsızlık havasının esmeye başlaması ve ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in buna engel olamaması, dünya gündemine "Rusya parçalanır mı?" sorusunu taşımıştır. CIA'nın Nisan 2002'de yayımladığı raporda, Rusya Federasyonu'nun 2015'e kadar yedi ayrı devlete bölünmüş olmasının öngörülmesi de dikkatleri çekmiştir. Bu tür yorumların yapılmasında şüphesiz Çeçenistan sorununun önemli payı vardır. Moskova açısından Çeçenistan'ın bağımsızlığı, Rusya'nın topraklarının bir parçasını kaybetmesinin yanı sıra, diğer federe cumhuriyetlerin de bağımsızlık taleplerine ilham kaynağı olma riski taşımaktadır. Yukarıda adı geçen rapora göre, 2015 yılında Rusya modern silahlara sahip olamayacak, ancak stratejik ve nükleer gücünü kullanacaktır. Nüfusun gittikçe azalması ve ekonomik sorunlar, Rusya'nın BDT coğrafyasındaki etkisini azaltacaktır. Raporda, 2015 yılında Rusya nüfusunun mevcut 146 milyondan 130-135 milyona kadar azalacağı, Rus halkının sağlığının daha da kötüleşeceği ve bundan dolayı da iş ve ekonomik gücünün zayıflayacağı belirtilmektedir. Aslında raporun 2000 yılında hazırlandığını göz önünde bulundurursak, rapor daha gerçekçi gözükülecektir. Ancak 31 Aralık 1999 tarihinde Vladimir Putin'in Devlet Başkanlığı görevini üstlenmesiyle Rusya Federasyonu büyük bir değişim sürecine girmiştir. Sözkonusu tehlikeleri gören Putin görevin daha ilk yıllarında, ülkenin siyasi ya-

pısında değişikliklere gitmiştir. Daha önce hiyerarşik olarak 89 bölgeden oluşan Rusya Federasyonu, yeni bir kanunla yedi federal idari bölgeye bölünmüştür. Sorunlardan biri de raporda da belirtilen nüfus sorunudur. Gerçekten de Rusya'nın nüfusunda her geçen yıl azalma görülmektedir. Doğum oranının düşük, ölüm oranının yüksek olması, Rusya'yı bu sorunla karşı karşıya getirmektedir. Diğer taraftan Rusya Hükümeti de bu olaydan haberdardır ve doğumları teşvik edici tedbirler alma yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bununla birlikte 2005 yılının sonlarında Putin, ülke çapında bir sosyal reform paketi başlatmıştır. Bu reform paketi içinde sağlık, eğitim gibi hususlar yer almakta ve halkın refahının artması öngörülmektedir.

Putin döneminde eski gücüne dönmeye çalışan Rusya'nın yakın gelecekte parçalanmayacağını söylemek mümkündür. Ancak, Rusya ve devamı olan SSCB'nin kuruluşu ve ardından da SSCB'nin yıkılış sürecine bakılırsa böyle bir parçalanma sürecinin ihtimal dahilinde olabileceği görülmektedir. Nitekim Kiyev Knezliği ile başlayan Rusya tarihi, Moskova etrafında birleşen Rus knezlikleri ile devam etmiş; İdil-Ural, Sibiryaya ve Kafkasya topraklarının işgaliyle Rusya İmparatorluğu'na dönüşmüştür. Baltık ülkelerinin ele geçirilmesiyle SSCB son halini almıştır. Birliğe en son katılan Baltık ülkeleri SSCB'den ayrılan ilk cumhuriyetler olmuştur. Baltık ülkelerinin ardından diğer cumhuriyetler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Nitekim Kafkasyadaki cumhuriyetlerin de bağımsızlıklarını kazanmaları durumunda bunu sırasıyla Sibiryaya ve İdil-Ural bölgesinin takip edebileceği, ardından Rusya'nın eski knezlikler dönemindeki konumuna kadar düşebileceği söylenebilir. Rusya'nın parçalanabileceği tehlikesini gören Putin'in Çeçenistan konusunda geri adım atmaması bu hususla izah edilebilir. Bunun için Putin ülke çapında merkezîyetçi politika izlemeye devam etmektedir. Bölge valilerinin, devlet başkanının belirlediği adaylardan seçilmesi ile ilgili kararı, bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Yani bölgesel devlet başkanları ve bölge valileri, yerli parlamentoların Putin'in gösterdiği adayı onaylamasıyla işbaşı yapabilecektir. Putin'in bu kararının nedenleri arasında, geniş bir coğrafyaya sahip olan Rusya Federasyonu'nu kontrolü altında tutmak ve oligarkların sermaye güçleri sayesinde vali veya federe cumhuriyetlerde devlet başkanı seçilmelerini engellemek gibi hususlar yer almaktadır. Putin, hem federe cumhuriyetlere, hem de vilayetlere güvenilir adamlarını atayarak, merkez-çevre ilişkisini de kontrol altına almak istemektedir. Diğer taraftan Rusya'da sivil toplum ve diğer kuruluşların faaliyeti devletin sıkı biçimde kontrolüne alınmıştır. Söz konusu bütün kuruluşlar belirli sürelerle yaptıkları iş, yapılan harcama vs. konusunda Rusya'ya rapor vermek zorundadır. Böylece Putin, Rusya'nın parçalanabilirliğini önleyecek kararların yanı sıra Rusya'da meydana gelebilecek herhangi bir renkli devrimin de önüne geçmek istemektedir. Sözü edilen vali ve federe cumhuriyetle-

rin başkanlarının Moskova'dan atanması ile ilgili alınan kararın yanı sıra, bütün cumhuriyetlerden anayasalarını, Rusya Federasyonu Anayasası ile uyumlu hale getirmeleri istenmiştir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nda 2002 yılında ilk kez gerçekleşen nüfus sayımı da cumhuriyetlerin tepkisini çekmiştir. Sovyetler dönemindeki sayımlardan farklı olarak, bu sayımda milletler listesi eklenmemiş ve vatandaşların milliyetlerini kendilerinin belirlemesi ilkesi kabul edilmiştir. Millî cumhuriyetlerin bu uygulamadan duydukları rahatsızlığın sebebi ise, özerk etnik gruplara bölünerek kendi cumhuriyetlerindeki çoğunluk konumlarını yitirme korkusudur. Rus olmayan nüfusun özerk etnik gruplara bölünmesi ile nüfus dengesi tamamen Rusların lehine değişecektir. Putin'in bu yönde yaptığı bir başka değişiklik, hüviyet cüzdanları ve pasaportlarda olmuştur. Yeni kimliklerde eskiden olduğu gibi "milliyet" hanesinin yer almaması nedeniyle, artık bütün vatandaşlar Rus kimliği ile tanınmaktadır. Putin döneminde cumhuriyetlerin taviz vermek zorunda kaldığı bir başka konu da alfabe meselesidir. Başta Tatarlar olmak üzere, özellikle Türk cumhuriyetleri Latin alfabesine geçmek için çalışmalarında bulunmuş, ancak Rusya hükümeti bütün federe cumhuriyetlerde Kiril alfabesinin kullanılacağına dair karar alarak cumhuriyetlerin bu isteklerine son vermiştir. Rusya'da 2008 krizi olarak adlandırabileceğimiz bir lider krizinin ortaya çıkma ihtimali mevcuttur. Rusya'da iktidar neredeyse hiç demokratik yollarla devrolunmamıştır. 2003 yılının Mart ayında gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimlerini açık arayla kazanan Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in görev süresi 2008 yılında sona erecektir. Ancak, Putin'in görevine devam edip etmeyeceği ve başkan adaylarının kim olacağı yönündeki tartışmalar çoktan alevlenmiştir. Putin, sadece iki kez art arda devlet başkanlığı yapmaya müsaade eden anayasada değişikliğe gitmeyeceğini açıklamıştır. Ancak, ülke içinde yürüttüğü merkezîyetçi politikası sebebiyle Rusya'yı demokrasiden uzaklaştırmakla suçlanabileceğinden, görüşünü her an değiştirebileceği ihtimali göz önünde tutulmaktadır. Nitekim bu yönde çok sayıda senaryo üretilmektedir.

Bu senaryolardan ilkinde göre, Başkan Putin anayasaya sadık kalarak üçüncü kez aday olmayacağını açıklayacaktır. Ancak, Putin, bu açıklamasına rağmen Rus halkının isteği üzerine görevine devam edecektir. Halkın isteği kutsal olduğu için, 'Yedinaya Rossiya' (Birleşik Rusya Partisi) parlamentoya anayasadaki başkanlık seçimleriyle ilgili maddede değişikliklerin yapılmasını önerecektir. İkinci ihtimal ise Rusya ile Beyaz Rusya'nın birleşmesi ve Putin'in Birleşik Rusya'nın başkanı olarak görevine devam etmesidir. Bu senaryo Yeltsin için de düşünülmüştü. Ancak, Yeltsin iki ülkeyi birleştirmeyi başaramamıştır. Putin'in de bu işi başarması zor görülmektedir. Zira, Beyaz Rusya Devlet Başkanı Aleksandr Lu-

kaşenko, Yeltsin döneminde Birleşik Rusya'nın başına geçmeyi planlayarak bu projeye sıcak bakmıştır. Ancak, Putin'in iktidara gelmesiyle Lukaşenko'nun bu planı geçerliliğini kaybetmiştir. Taraflar daha önce planladıkları gibi Ocak 2005 tarihinde ortak para birimine dahi geçememişlerdir. Bununla birlikte Lukaşenko, Birlik Antlaşması'nı, Rusya'dan özellikle ekonomik alanlarda kendi çıkarları doğrultusunda pay koparma aracı olarak kullanmaya devam etmektedir. Yine, Putin'in başlattığı reformların dört yıl içinde başarıya ulaştırılmasının imkânsız olduğu ileri sürülerek, cumhurbaşkanlık süresinin 5 hatta 8 yıla çıkarılması söz konusu olabilir. Bununla birlikte, Rusya'nın yönetim şeklinde köklü değişikliklere gidilerek, başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçiş de konuşulmaktadır. Putin'in başbakan olması için ise hiçbir engel yoktur. Yine Putin'in devlet başkanlığına dört yıl ara vererek, daha sonra tekrar aday olması da imkân dahilindedir. Zira, Rusya Federasyonu Anayasası'nda, ara vererek üçüncü kez veya daha fazla aday olmasını engelleyen bir husus yoktur. Dolayısıyla, Putin dört yıllığına güvenilir bir varis bırakarak, dört yıl sonra ondan emaneti geri alabilir. Nitekim, Putin'in varis bırakacağı konusu şimdiden tartışma konusudur. Bilindiği gibi, 31 Aralık 1999 tarihinde Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı Boris Yeltsin istifasını açıklayarak yerine Putin'i atamıştır. Putin'in de buna benzer bir şekilde görevi bırakabileceği tahmin edilmektedir. Nitekim Putin'in ülke içinde yaptığı en son atamalarla birlikte Başbakan yardımcılıklarına getirilen Savunma Bakanı Segey İvanov ile Aleksandr Medvedev'e birer varis olarak bakılmaktadır.

Diğer taraftan, son zamanlarda dünyayı sarsan renkli devrimlerin genellikle seçim süreci içerisinde gerçekleştiğini düşünürsek, devrim havasının Rusya'ya da sıçrayabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekmektedir ki, Rusya tarihi devrim ve ihtilal sayfalarıyla doludur. Ancak, Putin'in prestijinin hâlâ yüksek olması, bu tür hareketlerin Rusya'da da gerçekleşmesi ihtimalini azaltmaktadır. Ayrıca Rusya'da güçlü bir muhalefetin olmaması da dikkat çekmektedir. 2008'den sonra da Rusya, ya Putin ile ya da Putin'in bırakacağı bir varis ile yoluna devam edecektir.

Vladimir Putin, 20'nci yüzyılın en büyük jeopolitik felaketinin SSCB'nin yıkılışı olduğunu sık sık dile getirmektedir. Bu sözlerden Kremlin'in etki alanını kaybettiğinden ne kadar yakındığı anlaşılıyor. Putin, devlet başkanı seçilir seçilmez, Rusya'nın uluslararası arenadaki rolünü arttırmak istediğini bildirmiştir. 11 Eylül olayları Rusya'yı başta ABD olmak üzere, Batı'yla birbirine yaklaştırmıştır. Bu bağlamda Rusya, ABD'nin Afganistan hareketini desteklemiş, ABD'nin Özbekistan'da üs kurmasını kabul etmek zorunda kalmış, NATO ve AB ile iş birliğini geliştirmeye başlamıştır. Irak Savaşı bile Rusya ile Batı arasındaki ilişkileri soğutmamıştır. Ancak, BDT coğrafyasında arka arkaya meydana gelen renkli

devrimler, Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşmanın sağlam temellere oturmadığını göstermiştir. Gürcistan'dan sonra Ukrayna'da da Batı'nın desteğiyle bir devrimin gerçekleşmesi ve Batı yanlısı Yuşenko'nun hâkimiyeti ele geçirmesi, Rus dış politikasının önceliği olan BDT coğrafyası için tehlike arz etmeye başlamıştır. Nitekim çok geçmeden Moldova da yüzünü Batı'ya çevirmiş ve Rusya bir kalesini daha kaybetmiştir. Devrimler karşısında Moskova, ABD ve AB'yi Kremlin'in etkisini kırmaya çalışmakla suçlamıştır. Rusya-AB arasındaki ilişkileri ise Rusya'nın izlediği çok yönlü dış politika çerçevesinde ele almak gerekir. Rusya'nın AB içindeki ülkelerle ilişkilerini ikiye ayırmak mümkündür. Rusya, Fransa ve özellikle Schröder zamanında Almanya ile samimi ilişkiler içinde iken, eski Sovyet ülkeleri ve eski Varşova paktı ülkeleri ile ilişkileri gergindir. Bunun nedenlerini söz konusu ülkelerin ABD ile iyi ilişkiler içinde olmasında ve söz konusu ülkelerin Rusya karşıtı politikalar izlemesinde aramak mümkündür. Bununla birlikte AB, Rusya'nın en büyük ticari ortağıdır. Dolayısıyla AB, Rusya'yı çeşitli konularda eleştirdiği zamanlarda mesafesini koruduğunu ve Rusya ile arasını bozmamaya gayret ettiğini de söyleyebiliriz. Diğer taraftan ABD'nin politikasının ters sonuçlar vermesi, AB'nin ise kendi içerisinde sorunlarla boğuşması Moskova'nın lehine olan gelişmelerdir. Nitekim Batı'nın "kara liste"ye aldığı ülkeler teselliye Moskova'da buluyorlar. İran, Suriye, Sırbistan-Karadağ, Venezuela ve Beyaz Rusya bunların başlıcalarıdır. Rusya'nın Orta Doğu ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirilmesi, SSCB'den kalan bir gelenektir. Nitekim nükleer politikasından dolayı İran'ı ve Hariri cinayetinden dolayı Suriye'yi uluslararası izolasyondan kurtaran Rusya olmuştur. Rusya'nın Orta Doğu ile Güney Amerika politikasını, aslında ABD'nin BDT politikasına misilleme olarak kabul etmek mümkündür. Batı'nın BDT coğrafyasındaki renkli devrimleri desteklemesi, Moskova'yı Çeçenistan politikası nedeniyle eleştirmesi ve Kremlin'in merkezîyetçi politikasını anti-demokratik olarak nitelendirmesi Moskova'yı dış politikada başka dayanaklar aramaya sevk etmiştir. Çin ile özellikle Şanghay İş Birliği Örgütü çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi, bu yeni arayışın bir örneği. 2001 yılında sınırlı amaçlarla kurulan ŞİÖ, bölgesel güvenliği sağlamayı üstlenen bir örgüt hâline gelmeyi amaçlamaktadır. Uzmanlar, Rusya ve Çin'in ŞİÖ üye ülkeleri çevresinde artan ABD'nin etkisini asgariye indirme çabasında olduğunu ileri sürmektedir. Rusya ile Çin'in ortak askerî tatbikatlar gerçekleştirmesi ve bu tatbikatları ŞİÖ ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirmeyi planlamaları da, ülkelerin ŞİÖ'nün işlevselliğini arttırma konusunda ciddi olduklarının bir göstergesidir. ŞİÖ'nün Rusya ve Çin'in önderliğinde önemini arttırmasının nedenlerinden biri de ABD'nin renkli devrimleri destekleyerek "demokrasiyi yayma" çabalarının bölgede kanlı olaylara yol açmasıdır. Nitekim Kırgızistan ile Özbekistan bu istikrarsızlığın birer örneğidir. Rusya ile Çin'in başarılı askerî tatbikatları bölgede istikrarı koruyabileceklerini ve ABD'yi bölgeden uzaklaştırmak amacıyla iş birliğine hazır olduklarını göster-

mektedir. Rusya'nın ŞİÖ'ye önem vermesinin bir başka sebebi ise, mevcut dünya düzenindeki konumundan memnun olmamasıdır. BM'nin daimi üyesi olarak veto hakkına sahip olmasına ve G-8'e üye olmasına rağmen, Batı, Rusya'yı daha çok enerji ihtiyacını karşılayan bir "petrol istasyonu" olarak kabul etmektedir. Avrupa'da işbaşına yeni geçen hükümetlerin eski iktidarlara göre Rusya'ya daha soğuk bakmaları, Avrupa ile Rusya arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyebilir. ŞİÖ sayesinde ise Rusya, en azından bölgesel seviyede, Batı'ya karşı koyabilecek ve alternatif bir güç olma gayretinde olacaktır.

Rus-Çin ilişkilerini ele alırken, Lenin'in "Kapitalistler daha sonra kendilerini asacağımız ipi bize uzatıyorlar" sözleri ister istemez akıllara gelmektedir. Zira, ABD'ye karşı koymaya çalışan Çin için Moğolistan'dan sonra son hududunu Rusya oluşturmaktadır. Nitekim Rusya'da yapılan anketlerde Ruslar, Çin'i hâlâ Rusya'nın dört dost ülkesinden biri olarak kabul etseler de, eskisine göre Çin'in ileride Rusya için tehlike arz edeceğini düşünenlerin sayısı artmıştır. Ruslar'ın Çin'e karşı hislerinin olumsuz yönde değişmesinin ve Çin'i bir tehlike olarak görmeye başlamalarının nedeni ise, bu ülkenin büyümesinin yanı sıra Çinlilerin Rusya'nın Sibiryâ bölgesini istila etmeleridir. Bununla birlikte Rusya Federasyonu Uzak Doğu Araştırmaları Merkezi Başkan yardımcısı Andrey Ostrovskiy, bu korkunun temelsiz olduğunu belirterek, Rusya'daki Çinli nüfusun 240-250 bin civarında olduğunu ve bu rakamın Amerika, AB ve Avustralya'daki Çinli sayısından daha az olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın göçmenlik ve vatandaşlık kanunlarını da zorlaştırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla Moskova'nın, Rusya'nın geleceği için tehlike arz edebilecek bu konudan da haberdar olduğunu ve önlemler aldığını görüyoruz.

Rusya, yeniden "büyük güç" olma hayalleri kurmaktadır. SSCB'nin mazisi, Rusya'nın dünyadaki en büyük topraklara sahip olması, zengin petrol ve diğer doğal kaynaklar, yürüttüğü başarılı uzay çalışmaları, büyük bir orduya ve nükleer silaha sahip olması gibi etkenler, Moskova'nın Rusya'nın "büyük güç" olması gerektiğini düşünmesini sağlamaktadır. Ancak, büyük topraklara sahip olmak tek başına bir gösterge değildir. Böyle olsaydı, Kanada'nın ABD'den daha güçlü olması gerekirdi. Diğer taraftan Rusya'nın nüfusu her geçen gün azalmaktadır. 143 milyon nüfusu ile Rusya; Çin, Hindistan, ABD, Endonezya, Brezilya, Pakistan ve Bangladeş'ten sonra sekizinci sırada bulunmaktadır. Rusya'nın önündeki dört ülkenin ileride de "büyük güç" olmalarını beklemek yanlış olur. Doğal kaynaklar ise bir ülkenin gelişmesinde önemli rol oynasa da, Irak, Kuveyt gibi ülkeler, petrol kaynaklarının ülkeye gelir getirdiği gibi, sorun yaratabileceğini de göstermektedir. Rusya'nın Çeçenistan sorununu bir türlü çözememesinde, Rus ordusunun zafiyetinin rolü vardır. Nükleer silaha sahip olması ise, nükleer çalışmalar

yürüten ülkelerin artması ile her geçen gün ayrıcalık olma özelliğini kaybedecek gibi görünmektedir. Böylece Rusya'nın "büyük güç" olma yolunda çok sayıda engeli mevcuttur. Bununla birlikte gerek BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliği ve veto hakkına sahip olması, gerek G-8 üyesi olması ve Batı ülkelerinin yanı sıra Doğu ülkeleriyle de iş birliği yapması, Rusya'nın uluslararası arenadaki yerini önemli kılmakta ve kendisine Batı ile Doğu arasında köprü olma özelliği tanımaktadır.

Dış politika konusunda sonuç olarak Rusya'nın bir taraftan BDT coğrafyasındaki etkisini devam ettirmeye çalışarak bölgesel güç olmayı, diğer taraftan da uluslararası sorunlarda Batı'yı karşısına almayı göze alarak küresel bir güç olmayı planladığını söyleyebiliriz. Rusya'nın hem Batı ile arasını iyi tutmaya çalışması, hem de Arap ve Orta Doğu ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmesi, Rusya'nın arabuluculuk rolü üstlenmesini sağlamakta ve önemini artırmaktadır. ABD ile bağlarını kesin koparmaması, AB ile ticari ilişkilerini geliştirmesi, Asya ve Orta Doğu ülkeleriyle yakından ilgilenmesi, Rusya'nın çok yönlü politika izlediğini ve küresel güç olma yolunda çalıştığını göstermektedir. Rusya'nın elindeki enerji kaynakları bu amacına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Enerji kaynakları bakımından Rusya'ya bağlı olan ülkeleri üç ana gruba ayırmak mümkündür. İlk gruba, Rus gazına yüzde 50 ile yüzde 100 civarında bağlı olan ülkeler dahildir. Bu gruba Moldova, Finlandiya, Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinin büyük kısmı dahildir ve tamamen ya da büyük oranda Rus enerji kaynaklarına bağlıdır. Bu ülkelerin Rusya karşıtı politika izlemeleri ise, Rusya'yı enerjiyi bir baskı aracı olarak kullanmaya itmektedir. Rusya'yla Ukrayna arasında meydana gelen gaz krizi, buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Moldova'nın, Rusya'yı "Dinyester Yanı" sorununun çözülmesi sürecinden çıkarmaya çalışması, Moldova'daki seçimlerde Rus gözlemcilerin tutuklanması, GUAM çerçevesinde Rusya karşıtı politika izlemesi ve "BDT coğrafyasında rejimlerin değişmesi gerektiği"ni açıklaması Rusya'yla ilişkilerinin bozulması için yeterli nedenlerdir. Gürcistan'ın Rus askerî üslerini tahliye ettirmesi, NATO'ya üyelik çabaları, "Çeçen savaşılarını desteklemesi", Rusya'yı emperyalizmle suçlaması gibi hususlar ise, Rusya ile Gürcistan'ı karşı karşıya getirmektedir. Baltık ülkelerinin Rusya'dan, SSCB dönemindeki uygulamalar nedeniyle özür dilemesini istemesi, toprak ve tazminat talep etmesi, bu ülkelerdeki Rus etnik kökenli vatandaşların haklarının kısıtlanması ve genel olarak Rusya karşıtı bir havanın estirilmesi, Rusya'yla ilişkileri gerginleştiren nedenlerdir. Söz konusu ülkelerin Rusya ile aralarının gergin olması, Rusya'yı enerji politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Rusya bu ülkeleri cezalandırmak ve kendi çıkarlarını korumak için fiyat artışına gitmiştir. Bütün bu hususlar, Rusya'nın en azından enerji bakımından BDT coğrafyasına tekrar hâkim olmasını sağlayacaktır. Avrupa'nın Rusya'dan ithal ettiği gaz oranının ise 2010 yılında yüzde

40'dan yüzde 80'e kadar çıkması beklenmektedir. Putin'in gazetecilerle yaptığı geleneksel yıllık görüşme sırasında kendisine Rusya'nın enerji kozunu dış politika-kada gerçekten de araç olarak kullanıp kullanmadığı sorusuna Putin, "Rusya'nın gerçek silahı mı bitmiş ki enerjisi bir silah olarak kullansın" cevabını vermiştir. Bu bağlamda yurtdışındaki Rus askerî üsler dikkat çekicidir. Rusya'nın; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova'da askerî üs ve birlikler bulundurmaktadır. Yine eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşayan Rus azınlıklar da Rus dış politikasında önemli yere sahiptir. Emperyal bir dış politika izleyen Rusya'nın enerji ve askerî üslerin yanı sıra elindeki bir başka araç ise Rus Ortodoks Kilisesi'dir. Putin, Devlet Başkanı olmasıyla hem Çarlık Rusyası'ndaki, hem de SSCB'deki bazı sembolleri yeni Rusya için benimsemiştir. Çarlık Rusyası'nda Ortodoksluk, Rus kimliğinin bir parçası olduğundan, Putin bu unsuru bugünkü Rusya için benimsemiştir. Rus Ortodoks Kilisesi'nin üstlendiği misyonları ise, yeniden Rus millî kimliğinin önemli unsuru olmak, eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Ruslar açısından birleştirici bir unsur olmak, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı birleştirmek ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya'nın etkisinin devam etmesinin bir güvencesi olmak ve bu alanda entegrasyonu desteklemek şeklinde özetleyebiliriz.

Önümüzdeki yıllarda Rusya'nın iç politikasının gündeminde; Rusya'nın parçalanabilirliğini önlemek için izlenen merkezîyetçi politika ile "yöneltilen demokrasi" ve 2008 devlet başkanlığı seçimleri konularının yer alacağını söylemek mümkündür. Putin'in devlet başkanlığı seçilmesiyle, Rusya'nın parçalanma tehlikesi gündemden çıkmıştır. Dolayısıyla yakında Rusya'nın parçalanabileceğini söylemek mümkün değildir. Bunu engelleyecek merkezîyetçi politika ve "yöneltilen demokrasi" politikasının yakın gelecekte de devam etmesi beklenmektedir. Bunların yanı sıra 2005 yılında başlatılan sosyal reformların önümüzdeki yıllarda hız kazanması beklenmektedir. Eğitim, sağlık gibi alanlarda reformların gerçekleştirilmesi ile insanların hayat standartlarının artırılması amaçlanıyor. Putin'in başlattığı reformlara ise 2008 yılında kendisinin yerine bırakacağı bir varisin devam edeceği de tahminlerimiz arasındadır. Böylece Rus halkı sadece topraklarının büyüklüğü, sahip oldukları uzay çalışmaları ve nükleer silah sayesinde değil, hayat standartları ile de kendilerini tekrar süper güç olarak hissetmeye başlayacaktır. Nitekim Rusya'nın izlediği dış politika da bu yöndedir.

2006 ve sonraki yıllarda Rusya ile Batı arasında BDT coğrafyası için verilen gizli mücadelenin artması beklenmektedir. Zira ABD'nin 2006 yılına yönelik açıkladığı dış politikasının öncelikleri arasında eski Sovyet cumhuriyetleri yer almaktadır. Batı, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerini desteklerken, Özbekistan, Türkmenistan ve Beyaz Rusya'dan demokratik reformların gerçekleştirilmesini

istemektedir. Moskova ise, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'yı bazı baskı araçlarını da kullanarak geri kazanmaya çalışacak, Azerbaycan ile Kırgızistan gibi seçim yapmayan ülkelerin kendinden yana karar almalarını isteyecek, Özbekistan ve Beyaz Rusya ile ilişkileri daha fazla geliştirmeye çabalayacaktır. Böylece Batı ile Rusya'nın çıkarlarının yeniden çarpışacağını söyleyebiliriz. Bununla birlikte Rusya'nın Eski Avrupa ülkeleriyle olan "romantik ilişkilerin" in sona erme ihtimali yüksektir. Zira Almanya'daki seçimleri Merkel'in kazanmasıyla, Moskova-Paris-Berlin üçgeninin işlevselliğini kaybedeceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bunun nedeni ise, Merkel'in başkanlığındaki Almanya'nın, ABD ile ilişkilerini düzeltmeye çalışacağı ve yeni bir seviyeye çıkartmak isteyeceğidir. Önümüzdeki yıllarda Fransa ve İtalya'da gerçekleşecek seçimlerde Rusya'ya soğuk bakan bugünkü muhalefet temsilcilerinin galip çıkma şansının yüksek olması, Rusya'nın AB'deki destekçilerini kaybetmesine yol açacaktır.

ABD ve AB'nin kendi sorunlarıyla ilgilenmeleri, Rusya'nın manevra alanını genişletmektedir. Rusya'nın elindeki enerji kaynakları ise Rusya'nın "süper güç" olma hayalinin gerçekleşmesinde yardımcı olacaktır. Nitekim Rusya sadece BDT ülkelerini değil, Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerini de enerji açısından kendisine bağlamış bulunmaktadır. Yeni projelerin hayata geçirilmesiyle bu bağlılığın artışı kaçınılmazdır. Bu bağımlılık ise Rusya'nın elini siyasî konularda da güçlendirecektir.

TARTIŞMA ve SENTEZ: Rusya'nın Arayışları, İç ve Dış Politikasındaki Sorun Alanları

Oturum Başkanı: Bilgin UNAN

Duygu Sezer BAZOĞLU (Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi)

Rusya Federasyonu (RF), Sovyetler Birliği'nin dağılışından 15 yıl sonra, yeniden uluslararası sistemin belli başlı güç merkezlerinden birisi olma yoluna girmiş gözükmektedir. Bu sürenin yaklaşık ilk on yılında Rusya'da tek partili sosyalist bir yapıdan uzaklaşıp, çok partili kapitalist bir devlet ve toplum yapısına dönüşmenin temel adımları atılmıştır. Ancak bu süreçte ülke her açıdan çok ciddi sıkıntılar yaşamış, çalkantılar geçirmiş, ufak bir azınlık yasa dışı yollardan dev boyutlardaki ulusal kaynakları mülkiyetlerine geçirirken, halkın büyük bir kısmını yokluk içine düşmüştür. Merkezin güç kaybı karşısında federasyonu oluşturan bölgelerden ayrılıkçı baskılar gelmeye başlamış, ülke dağılma sürecine girer gibi olmuştur. Rusya'yı 20'nci yüzyılın sonunda yakalayan bu tümenden değişim sürecinin en önemli başarısı bir iç savaşa sürüklenmemiş, kan akıtılmamış ol-

masıdır. 2000'li yılların başlarında ise Rusya kendisini toparlamaya başlamıştır. Bir yandan siyasal istikrarını pekiştirirken, öte yandan ulusal gelirini arttırmıştır. Siyasal istikrarın bir numaralı lokomotif, Mart 2000'deki başkanlık seçimlerinden bu yana RF devlet başkanı olarak görev yapan Vladimir Putin'dir. Ekonomik güçlenmenin ana sürükleyicisi ise dünya piyasalarında petrol ve doğal gaz fiyatlarının son yıllardaki yükselmesidir. Doğal gaz rezervleri zenginliği açısından Rusya'nın dünya sıralamasında birinci olduğu bilinmektedir. Petrol zenginliği açısından da önde gelen bir ülkedir. Örneğin, 2005 yılında net petrol ihracatı açısından dünya sıralamasında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci gelmiştir. Çin ve Hindistan'ın dev adımlarla büyüyen ekonomileri ve Irak Savaşı gibi nedenlerle enerji kaynaklarına duyulan talep dünya çapında hızla arttıkça bu hammadde-lerin fiyatları da artmış, Putin önderliğindeki Rusya'nın izlediği enerji diplomasi sonucunda Rusya'nın dış ticaret hacmi koşar adımlarla büyümüştür. 2006 Rusya'sı, 1990'ların Rusya'sından kat kat zengindir. Petrol ihracatından kazanılan gelir sayesinde Rusya 1999 yılında \$12 milyar olan döviz rezervlerini 2006 yılı sonunda \$315 milyara çıkararak bu konuda dünya üçüncüsü olmuştur. Petrol, doğal gaz, metaller ve kereste tüm ihracatın yüzde 80'ini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle Rusya özellikle bu hammaddelerin ihracatı sayesinde ani ve büyük bir servete kavuşmuştur. Özetlersek: 1980'li ve 1990'lı yıllarda hem ülke içinde hem ülke dışında derinlemesine bir güç kaybına uğrayıp, bir yandan siyasal ve sosyo-ekonomik yapısının temel özelliklerinin çöküntüsünü yaşayan, diğer yandan yüzyıllarca üzerinde hüküm sürmüş olduğu büyük bir siyasi coğrafya parçasını kaybetmiş olan Rusya, 2000'lerin başından bu yana, kapitalist yaşam tarzına uygun yeni bir siyasal ve toplumsal yapılanma içinde bir kez daha ayağa kalkmakta ve uluslararası sistemde etkin bir rol sahibi olma iradesini gerçeğe dönüştürmeye çabalamaktadır. Diğer bir deyişle, Rusya, yaklaşık yirmi yıllık bir duraklama (1980'ler) ve gerileme (1990'lar) döneminden sonra 2000'lerde canlanarak, güçlenme dönemine girmiştir. Ancak, nihai söz henüz söylenmemiştir. Kilit soru şudur: Bu tempo kalıcı mıdır? Sürdürebilir midir? Kalıcılığı ve sürdürülebilirliği sağlamak için gerekli olan iç ve dış dinamikler Rusya'nın erişim ve kullanım alanı içinde midir? Yoksa mevcut tempo, dünyadaki hammadde fiyatlarının Rusya lehine dalgalanmasından kaynaklanan konjonktürel, muhtemelen geçici bir kazanımımı mı ifade etmektedir? Bu sorulara kesin yanıtlar verebilmek için henüz çok erkendir. Ancak geçmişe bakarak bazı öngörülerde bulunulabilir. Bu açıdan Rusya'nın uluslararası sistem karşısında ciddi boyutlarda yenik ve/veya güçsüz düştüğü ve son ikiyüz yıldaki iki tarihsel dönem ana hatları ile gözden geçirilebilir: 1853-1856 Kırım Savaşı sonrası ile Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın içinden çıkan 1917 Ekim Devrimi sonrası. Böylece iniş-çıkış döngüsü olarak kendisini belli eden Rusya'nın bu tarihsel deneyimlerden ne gibi dersler ve öngörüler çıkartılabileceğini tartışabiliriz.

1853-1856 Kırım Savaşı Yenilgisi Sonrası: Modern Avrupa siyasal tarihinde önemli bir yer tutan 1853-1856 tarihli Kırım Savaşı, 17'nci yüzyılın ortalarından sonra keskinleşmiş olan Osmanlı-Rus çekişmesinin belli başlı dönüm noktalarından birisidir. Dönüm noktası olmasının nedeni, taraflardan hangisinin galip ya da yenik çıkmış olmasından çok, Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı'yı koruma amacıyla Rusya'ya karşı bir koalisyon savaşını göze almış olmalarıdır. O tarihe kadar iki komşu devletin çekişmesini endişe ile genelde uzaktan izlemekte olan Avrupa, Rusya'nın üstünlüğünün Avrupa dengesini altüst edeceğinden korkarak bu kez Osmanlıların safında yer almışlardır. Tarihçiler, Kırım Savaşı yenilgisinin Rusya için büyük bir maddi ve manevi sarsıntı olduğu konusunda görüş birliği içinde gözükmektedirler. Bu yenilgi ile herşeyden önce Rusya'nın uluslararası sisteme egemen olan Avrupa dengesi içindeki yeri bozulmuş, "Büyük Güç" olma durumu tehlikeye girmişti. Bunun ardından başta Çar II. Alexander (1856-1874) olmak üzere yönetici kadrolar içindeki modernistler arayışa girdi. Çarın önderliğinde bir seri reform gerçekleştirildiği için bu döneme "Reformlar Dönemi" adı verilir. Reformlar döneminin kavramsal mimarlığını 1856-1882 yıllarında dışişleri bakanı olarak görev yapmış olan Alexander Gorchakov'un üstlendiği söylenir. Ona göre, Rusya'nın, herşeyden önce, ülke içinde kendisine çeki düzen vererek güç kazanması gerekiyordu. Bunun için Rusya dış politikasını köklü bir şekilde yenilemeli, Avrupa'ya karşı daha dikkatli ve yumusak bir yaklaşım sergilemeli, Çar I. Nicholas döneminde olduğu gibi Dogu Avrupa'ya müdahalelerden kaçınmalıydı. Aynı zamanda içeride izlenecek akıllı bir reform stratejisi ile ekonominin ve toplumsal kurumların modernleşmesini, böylece Rus toplumunun gücüne güç katılmasını düşledi. Ancak Rusya Batı cephesi ile ilişkilerini dikkat ve titizlikle yönetirken, dış dünyadan elini eteğini çekmedi. Tersine, Avrupa kendi denge sorunları ile boğuşurken, Rusya bu kez Kafkas'lardaki yayılma alanını genişletti ve Orta Asya'ya, daha doğru adı ile Turkistan'a girip, yerleşti. Rusların Paris Andlaşmasını değiştirmek için aradığı fırsat ise kesin olarak 1870 yılında doğdu. Çünkü artık Paris Andlaşmasının belli başlı iki mimarından birisi olan Fransa, Prusya karşısında çökmüş, Avrupa'da yeni bir denge oluşmuştu. Rusya Avrupa'daki bu yeni denge oluşumunda rol oynayan dinamikleri son derece maharetli bir diplomasi yürüterek kendi lehine çevirmeyi başardı ve Rus gücünü Karadeniz'den dışlama amacına dayalı olan "Kırım Sistemi" onbeş yıl sonunda çökertilmiş oldu. Artık hem Avrupa hem de Orta Asya'daki yeni kazanımları nedeniyle Rusya gerçek bir "Avrasya" gücü olmuştu.

Sovyet Dönemi olarak tabir edeceğimiz 1917-1991 dönemine gelirse... Çarlık Rusyası Kırım Sisteminden kurtulmuştu ama 1904 Rus-Japon Savaşı yenilgisi uluslararası güç sıralamasındaki yerinin süreklilik kazanamadığının yeni ve acı bir göstergesiydi. 1904 yenilgisini, köylülerin başını çektiği 1905-1906 başkal-

dırılarını izledi. Başkaldırı hareketini sürdürenler yalnızca yokluk ve sefalet içinde sürünen köylüler değildi. Rusya'da ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından başlayarak güçlenen sosyalizm odaklı devrimci hareket 1900'lerin başında örgütlenmesini güçlendirmişti. Çar II. Nicholas hızla toplumu yatıştırıcı önlemlere yöneldi. En önemli adım anayasal sisteme geçilmesi ve halk iradesini temsil edecek parlamento (Duma) kurulması kararı idi. Birinci Dünya Savaşına gelindiğinde Rusya, bazı önemli değişimlere karşın, halkını hala özgürleştirememiş ve toplumsal yapısını modernleştirememiş dev bir Avrasya ülkesiydi. Lenin önderliğindeki Bolşevikler, bir devrim yolu ile iktidarı ele geçirdiler. Peki devrimi hazırlarken Bolşeviklerin uzun vadeli gerçek amaçları neydi? Rusya'nın geleceği için ne düşünüyorlardı? Bunlar iktidar hırsı içinde yanan bir avuç darbeci politikacı mıydı? Bu sorulara farklı yanıtlar verilmiştir. Benim katıldığım görüş, Lenin ve arkadaşlarının nihai amacının Rus halkının ve devletinin gelenekçilikten kurtulması ve çağdaşlaşması olduğu yönündedir. Seçtikleri ideoloji ve yöntemler, bu amaca varmak için kullandıkları araçlardı. Bu nedenle Marxizmle çelişen uygulamalardan da kaçınmadılar. Akıl almaz boyutlardaki insani ve ruhsal faturasına karşın Sovyet döneminin uygulamaları sayesinde Rusya 2. Dünya Savaşı sonunda dünyanın ikinci güçlü devleti olarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Savaş sonunu izleyen birkaç yıl içinde de iki süper güçten birisi olmuştu. Ancak bu görkemli güç kırk yıl kadar sürdü. Bir yandan Soğuk Savaşın maliyeti, öte yandan sosyal ve ekonomik sorunlar 1980'lerin ortasına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin içerden çürümekte olduğuna işaret ediyordu. Gorbaçov acil reform hamleleri ile Sovyet sistemini kurtarmaya çalıştıysa da çürümüş bu koca sistemin düzeltilmesi olanaklı olmadı. Sovyetler Birliği, birliği oluşturan onbeş cumhuriyetten üçünün (Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna) önderlerinin Aralık 1991 tarihli kararı ile resmen sona erdirildi. Birliğin egemen beyni ve ana gövdesi olmuş olan Rusya Sovyet Sosyalist Federasyonu, bundan böyle "Rusya Federasyonu" kimliği ile uluslararası sistemde yerini alacaktı.

Rusya Federasyonu dönemi, modern çağ tarihine "Rusya İmparatorluğu" kimliği ile damgasını vurmuş olan Rusya'nın, yirminci yüzyılda ikinci kez devrimci bir toplumsal ve bireysel dönüşüm sürecine itilmekte olduğunun habercisiydi. Birincisi, 1917'de Lenin ve arkadaşlarının önderliğinde gerçekleştirilen Ekim Devrimi ile başlamış, bu süreçte ülkenin tüm sosyo-ekonomik kurumları baştan aşağı yıkılıp, Marxizm-Leninizm öğretisi çerçevesinde geliştirilen Sovyet sosyalizmi modeline göre yeniden inşa edilmişti. Yetmişdört sene sonra Rusya insanı ve toplumu kendisini benzer şiddette bir dönüşüme adım atarken buldu. Amaç, Sovyet sosyalizminin ürünü olan ne varsa hepsinin kökünün sökülüp atılması, yerine liberal demokrasi ve pazar ekonomisinin egemen olduğu siyasal ve ekonomik sistemin kurulmasıydı. Kısacası, 1917'de devrilmemiş olan kapitalist temelli

toplum yapısı ve onun devletle olan ilişkilerinin canlandırılması, 1991'de yeniden toplumsal ve siyasal hedefe dönüştürülmüştü. 1990'ları Rusya'sı, kitleleri yıllarca yokluk ve açlığa terkeden "geçiş sürecini" başarı ile tamamlamaya çalıştı. 2000'li yıllar yeni Rusya'nın önünü daha da açtı. 2000-2006 yılları arasında Rusya hem siyasal istikrar hem ekonomik canlanma açısından hatırı sayılır ilerlemeler gerçekleştirdi. Bu dönemin başındaki önder, kendisini emekliye ayıran Yeltsin'in adayı olarak Mart 2000'de Devlet Başkanı seçilen Vladimir Putin'di. Onun yönetim anlayışının merkezinde "güçlü devlet" kavramı oturuyordu. Anayasada zaten mevcut olan zengin yürütme yetkilerini daha da güçlendirdi. Yaşama organı üzerinde nüfuzunu kurdu. Bölgesel yönetimleri yeniden şekillendirip, merkeze bağımlılıklarını arttırdı. Rusya'nın güçlenmesi hedefinin herşeyden önce ülke ekonomisinin kalkınmasından geçtiğini yönetime geldiği ilk günlerden beri tekrar etti. Tarihi model olarak Kırım Savaşı sonrasında reform stratejisini ısrarla savunmuş olan Gorchakov'u ve dönemin uygulamalarını incelemesini ilk Dışişleri Bakanı İvan İvanov'dan istedi. Aynı dönemde 9/11, Afganistan ve Irak savaşları gibi bunalımlar ve Çin ile Hindistan gibi dev boyuttaki ülkelerin hızla kalkınan ekonomilere dönüşmesi nedeniyle dünya petrol ve doğal gaz fiyatları hızla artmıştı. Bu sayede, çalışmamızın başında sayılarla da belirtildiği gibi Rusya'nın ulusal geliri de hızla yükselişe geçti. Rusya'nın kazancı yalnızca gelir artışı ile sınırlı kalmadı. Dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz üreticisi bir ülke olarak siyasal ve diplomatik gücü de arttı. 1990'lardan farklı olarak 2000'lerde seslendirildiğinde "Büyük Güç" olma iddiasının maddi bir temele dayandığını kimse yadsıyamıyordu. "G-7'ler artı Rusya" formülü yerini "G-8"lere bırakmış, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütüne üyelik olasılığı güçlenmiş ve ulusal savunma bütçesi artırılarak özellikle stratejik silahların modernizasyonuna ayrılmış olan kıt kaynaklar bollatılmıştır.

Buraya kadar anlattıklarımın, Rusya'nın son yüzelli yıl içinde iki kez (1856 ve 1917) dünya güç hiyerarşisindeki nüfuzlu yerini kaybettiğini, ancak her iki seferinde de eski yerine ulaşabilmek için iç ve dış politikalarında ciddi revizyonlara giderek birkaç nesil sonra eski yerine ulaşabildiğini, hatta Sovyet döneminde olduğu gibi fersah fersah geçebildiğini gördük. Acaba bu tarihi verilerden çıkarılacak sonuç şöyle olabilir mi? Rusya, çeşitli iç zenginlikleri, kaynakları ve coğrafi konumu nedeniyle, her zaman için büyük güç olmak için gizli bir potansiyele sahiptir. Yeter ki bu potansiyel doğru kullanılsın.

Öte yandan aynı derecede şaşırtıcı olan bir başka tarihi veri, yukarıdaki analize ciddi bir gölge düşürmektedir: Rusya büyük özveri ve çaba sonucunda yeniden güç kazansa bile, bu gücün ve beraberindeki nüfuzun kalıcılığı birkaç onyıllık geçmemektedir. Ayrıca, güçlü olduğu dönemlerde bile Rusya'nın yarattığı etki

dünya çapına yayılmaktan çok bölgesel kalmaktadır. Bunun tek istisnası Sovyet döneminde 1945-1985 yılları olmuştur. Peki, süreçler niye birkaç birkaç onyılın ötesine geçemiyor? Kanımca temel neden Rusya'da dönem dönem gerçekleştirilmiş olan reformların ve dönüşümlerin, toplumsal enerjiyi ve yaratıcılığı harekete geçirme bakımından sınırlı kalmış olmalarıdır.

Geçmişten çıkarılan dersleri dikkate alarak mevcut tabloda Rusya'nın güçlenme ve nüfuz artışının önümüzdeki 20-25 yıl sürdürülebilir olup olmadığı sorusuna nasıl bir yanıt verilebilir mi? Kanımca bu sürecin kalıcı olabilmesi için Rusya'nın izlemesi gereken stratejide şu ana başlıklar olmalıdır:

- Rejimin merkezîyetçi ve baskıcı eğilimlerinin güçlenmemesi; zaten iyi yetişen yetişmiş Rus insanının zekasının ve yaratıcılığının ortaya çıkmasını özendirecek özgürlükleri kullanmasına izin verilmesi; hukuk devleti anlayışının güçlendirilmesi;
- Enerji hammadde ihracatından kazanılan zenginliğin, Sovyet döneminden kalma köhne sanayi ve enformasyon teknolojisi altyapısının modernizasyonuna tahsis edilmesi;
- Amerika ile yeni bir silahlanma yarışına ya da "Büyük Güç" ideali uğruna maceracı dış politikalara girilmemesi;
- Özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerini ve diğer komşu ülkeleri ürkütecek sertlik politikalarından kaçınılması.

Türkiye, tarihsel perspektiften bakıldığında dönem dönem güçlenen ve zayıflayan bir Rusya ile komşudur. Günümüzde Türk-Rus ilişkileri, 1990'lardan farklı bir güç dengesi çerçevesinde oluşmaktadır. Karşılıklı güç dengesindeki bu değişiklik ilişkilere nasıl yansımaktadır? Yansımasını beklemek için ciddi bir neden var mıdır? Yirminci yüzyıla bakıldığında Türk-Rus ilişkilerinin güç dengesinden etkilendiğini gösteren dönemlerle karşılaşıyoruz. Örneğin, her iki ülkenin ve rejimin hem dış dünyaya karşı hem de içeride zayıf olduğu 1918'den başlayarak onbeş yıl kadar ilişkilerin son derece olumlu gittiğini biliyoruz. 1945-1946 yıllarında ise tam tersi bir tablo ile karşılaşıyoruz. Faşizmi yenmiş ve Berlin'e kadar Avrupayı işgal etmiş bir Rusya ile zayıf ve yalnız bir Türkiye'nin ilişkileri tümüyle düşmanca bir yöne girmiştir. Son olarak Sovyetler Birliğinin çöküşü ile başlayan yeni dönem başlamıştır. Rusya'nın muazzam güç kaybına karşın 1990'ların ilişkileri tümüyle dostluğa dönüşmemiş olsa da, ticari alanda karşılıklı elde edilen çıkarlar tarihte ilk kez insanlar arası iletişimi de kapsayan, çok boyutlu, yepyeni bir diyalog ve açıklık dönemini biçimlendirdi. Kanımca Türk-Rus ilişkilerine bakarken Rusya'nın yeniden büyük devlet statüsü kazandığını ve bunun Türkiye açısından olası sonuçlarına da eğilmek gereklidir.

Oktay F. TANRISEVER (Yrd. Doç., Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

Rusya'nın geleceğine ilişkin net öngörülerde bulunmanın zor olmasında, öngörünün kendi zorluklarının yanı sıra, Rusya'nın tarihi boyunca hep bir sürprizler ülkesi olmasının da önemli bir rolü vardır. Rusların dünya tarihinin akışını dahi etkilediği söylenen sürprizlerinden bir tanesi, 1917'deki Marksist-Leninist içerikli Bolşevik Devrimi'dir. O yıllarda Marksistlerin çoğunun bu nitelikteki bir devrimin o zaman için sanayi toplumunun Rusya'dan daha gelişmiş olduğu Batı Avrupa'daki ülkelerde gerçekleşebileceğini düşünmelerine rağmen, onların hiç düşünmediği bir şekilde Marksist-Leninist içerikli bu Bolşevik Devrim Rusya'da gerçekleşmiştir. Ruslar Sovyetler Birliği'ndeki başat ulusu oluşturduğundan, Sovyetler Birliği'nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş'a damgasını vuran bir ülke haline gelmesi de Rusların bir başka sürprizi olarak değerlendirilebilir. Öngörülmesi çok zor olan diğer bir sürpriz gelişme de, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılı sonunda dağılması olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nin bu şekilde ve bu kadar kısa süre içinde dağılabileceği çoğu Sovyetolog araştırmacı tarafından öngörülemediği.

2023 yılında Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinin nasıl bir nitelik kazanabileceğine ilişkin yapılacak değerlendirmelerde şu üç konu çok önem kazanmaktadır: Öncelikle, Rusya'nın karşı karşıya olduğu uluslararası sistemin belirsizliklerinin Rus dış politikasına etkileri çok önemlidir. İkinci olarak da, Rusya'nın iç yapısındaki göreceli belirsizlik unsurlarının Rusya'nın iç ve dış yönelimleri üzerindeki etkileri de özel öneme sahiptir. Son olarak bu alanlardaki göreceli belirsizliğin 2023 yılında Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri açısından neler ifade ettiği de önemli bir başka konuyu oluşturmaktadır. Görülmektedir ki, Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki konumu, Sayın Duygu Sezer'in de belirttiği gibi çok ciddi biçimde değişmiştir. Artık dünya ülkeleri ardılı olduğu Sovyetler Birliği'nin refleksleriyle hareket etmeyen ve kendisini Batı içinde tanımlamak isteyen bir Rusya ile karşı karşıyadır. Rusya Batılı güçlerle derin bir çatışma ilişkisi içinde olmak istememektedir ve Batılı güçler de Rusya'yı hızla içlerine alma konusunda henüz ciddi bir uzlaşma içinde değildir. Bu nedenle, Rusya'nın Batılılaşma sürecinde karşılaştığı bazı sorunlar Rusya'nın dış politikasını net bir şekilde Batı doğrultusunda oluşturmasını epey zorlaştırmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu, Rusya Federasyonu'nun Avrupa Birliği'nin genişlemesi sürecine olumlu bir şekilde bakarken, NATO genişlemesi sürecine aynı şekilde bakmamasıdır. Rusya NATO genişlemesinin kendisinin "yakın çevre" olarak tanımlamakta olduğu diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülkeler üzerindeki hegemonik konumunu zayıflatacağından endişe etmektedir. Batılı ülkeler tarafından olumlu karşılanan Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki iktidar değişiklikleri bu endişeleri daha da arttırmıştır. Rusya'daki elitlerin ve geniş halk

kitlelerinin Batılı ülkelere ve kurumlara karşı giderek artan şüpheli yaklaşımları, Rusya'nın Çin ile özellikle son on yılda ivme kazanan ilişkilerin önemli bir katalizörü olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya Çin'i tam olarak bir stratejik ortak olmasa da, çok yakın ilişkiler kurması gereken bir ortak olarak görmektedir. Rusya ve Çin ekonomik, askerî ve bölgesel konularda yakın bir işbirliği içinde görünmektedirler. Son yıllarda daha da gelişen bu yakın ilişkiler Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde kurumsal bir nitelik de kazanmaktadır. Orta Doğu bölgesindeki belirsizlikler de Rusya'nın dış politikası açısından çok önemlidir. Gelişmeler enerji fiyatları ile doğrudan ilişkili olduğundan Rusya'nın ekonomik gelişimini etkilemektedir. Bölgeyle ilgili diğer bir konu da, uluslararası terörizmdir. Rusya kendi güneyindeki güvenliği tehdit eden bazı gelişmelerin Orta Doğu kökenli terörist faaliyetlerden kaynaklandığını düşünmektedir. Ama bölgedeki gelişmelerin orta ve uzun vadeli etkilerine karşı nasıl bir tutum belirlemesi gerektiğini netleştirmemiştir.

İkinci olarak; Rusya'nın iç yapısındaki göreceli belirsizlik unsurlarına bakmalıyız. Burada görmekteyiz ki, sosyo-ekonomik ve siyasi alanlardaki belirsizlikler öne çıkmaktadır. Her ne kadar, federal yapı daha merkezîyetçi bir nitelik kazanarak daha öngörülebilir bir biçim kazanıyor olsa da, ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi alanlardaki ciddi belirsizliklerle karşı karşıya olduğu ifade edilebilir. Ekonomik açıdan, Rusya'nın ekonomisinin gelir kaynaklarının çok istikrarlı olmaması ekonomi alanındaki belirsizlikleri çok ciddi düzeyde etkilemektedir. Rusya dünya pazarlarında rekabet edebilecek nitelikte mal üretimini sağlayabilecek bir endüstriyel yapıya kavuşana kadar ve belki de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olup, bundan uluslararası ticaret alanında olumlu etkiler sağlayana kadar, ekonomik alanda ciddi belirsizliklerle karşı karşıya olacaktır. Bu durum Rusya'nın iç ve dış alanlarda ciddi reformları uygulamaya sokmasını da güçleştirmektedir. Rusya ekonomisinin bağımlı olduğu en önemli unsurlardan biri enerji alanıdır. Petrol ve doğalgaz fiyatlarının Rusya'nın uluslararası piyasalarda kontrolü dışındaki değişkenlere bağlı olması bu ülkeye ilişkin belirsizlikleri arttıran çok ciddi bir sorundur. Bu açıdan, Rusya'nın günümüz koşullarında gerçekten çok şanslı olduğu ifade edilse de, gelecekte Rusya'nın elinde olmayan nedenlerden dolayı petrol ve doğalgaz fiyatlarının düştüğü durumda, bu olumsuzlukların Rusya'nın ekonomik yapısına yapacağı olumsuz etkilerin sonuçlarını bugünden öngörebilmek gerçekten çok zordur. Rusya ekonomisinin bağımlı olduğu diğer bir önemli unsur da bu ülkedeki savunma sanayisinin yabancı ülkelere yaptığı silah satışlarından elde edilen gelirdir. Ancak, Rusya'nın silah satışlarından kazandığı gelirin, enerji alanında olduğu gibi kendi kontrolü dışındaki değişkenlerin etkisine açık olması Rusya açısından ciddi bir kaygı nedenidir. Rusya'da orta ve uzun vadede çözüm bekleyen birçok da ciddi sosyo-kültürel sorun vardır. Demografik açıdan bakıl-

dığında görülen en çarpıcı sorun, Rusya'nın nüfusunun daha önce görülmemiş düzeyde azalmasıdır. Bu durum da, Rusya'nın nereye gitmekte olduğu sorusuna kolay yanıtlar vermemizi güçleştirmektedir. Siyasal liderlik alanında da, Putin sonrası dönemde iktidarın aşırı şekilde tek elde toplanmasından kaynaklanabilecek sorunlar da Rusya'da belirsizlik eğilimini körükleyebilecek niteliktedir.

Son olarak Rusya'nın iç ve dış alanlarda karşı karşıya olduğu göreceli belirsizliğin 2023 yılında Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri açısından neler ifade ettiğine baktığımızda da görmekteyiz ki, ilişkilerdeki temkinli iyimserliğin korunması öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye orta vadede Rusya'yla ilgili önceliklerini kendi ulusal yararı açısından tanımlamaya özel önem vermelidir. Denilebilir ki, ekonomik alandaki işbirliği ülkemizin Rusya ile ilişkilerinin gelişmesindeki katalizör olarak önemini artırarak koruyacaktır. Rusya'nın ekonomik potansiyelini düşündüğümüzde ve enerji alanındaki ilişkilerimize baktığımızda, bu boyuttaki ilişkileri güçlendirerek, çeşitlendirerek ve daha sağlıklı temellere oturtmak bence Türk-Rus ilişkilerinin olmazsa olmaz koşuludur. Ancak, enerjide Türkiye'nin Rusya'ya bağımlılığını, kaynak çeşitliliği sağlayarak azaltması çok önemlidir. Ayrıca, Türkiye Rusya'dan satın aldığı enerji karşılığında bu ülkeye daha çok endüstriyel ürün satmayı hedeflemelidir.

Bölgesel ve uluslararası sorunlara bakışları açısından da, Türkiye ve Rusya özellikle 2001 sonrası dönemde ciddi bir anlayış birliğine doğru gitmektedirler. İki ülke uluslararası sorunların çözümü konusunda fikir alışverişi ve bu alanda bir diyalog oluşturmak için ciddi adımlar atmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye ile Rusya arasındaki eski soğuklukların bittiği ve ortak yaklaşımların geliştirildiği yeni bir döneme girilmektedir. Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası sorunları, Rusya dahil olmak üzere, dünyanın büyük güçleriyle iletişim mekanizmaları ve işbirliği zeminleri oluşturarak çözmeye çalışması Türkiye'nin geleneksel olarak izlediği dengeli ve çok boyutlu dış politika çizgisi ile de uyumlu niteliktedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin temel stratejik perspektifinin kendi ulusal yararı doğrultusunda Batılılaşma ve Avrupalılaşma süreçlerini geliştirmek olduğu da dikkate alındığında görülmektedir ki, Rusya Federasyonu Türkiye'nin bu dış politika yönelimine bir alternatif olmaktan çok, ortak çıkarlar olduğu dönemlerde Türkiye'nin dış politika yönelimine katkıda bulunabilecek bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupalılaşma ve Batılılaşma süreçlerine Türkiye gibi ilke olarak olumlu baktığından, iki ülkenin bu süreçteki sorunları aşmak için bazı alanlarda Batılı kurum ve ülkelerle eşgüdüm içinde ortak çözümler geliştirmeleri, Avrupa-Atlantik bölgesinde bölgesel işbirliği ve istikrarın artırılması açısından olumlu sonuçlar verebilir.

Nadir DEVLET (Prof. Dr.,Yeditepe Üniversitesi)

İlyas Kamalov neredeyse bize konuşacak bir şey bırakmadı. Kamalov uzun vadede parçalanma ihtimali hakkında bir şey söyledi. Bence Rusya Federasyonu parçalanana kadar daha bir sürü ülke dağılabilir, yani biraz zayıf bir ihtimal gibi görüyorum. Rusya her zaman, sıkıntılı dönemlerde yeni çareler bulmasını bilen bir geleneğe sahip. Moskova Kinezliğiyle büyümeye başlayan, Büyük Petro'yla büyük atılım yapan Rusya, 1917'de çarlığı kaybetti ama akabinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği gibi dev bir yapıya kavuştu. 1992'de ise, Rusya kendi arzusuyla 14 cumhuriyetten koptu, yani bir yerde kendisi için safra olan topluluklardan kurtularak, kendi hayatını sürdürmeyi bildi. Bu 15 yıl içinde de tabii bir yapı değişimine uğradı. Şanghay İşbirliği Örgütü esasında bana göre, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin yarattığı güvenlik şemsiyesinin bir başka şekilde devamıdır. Yoksa Kazakistan, Kırgızistan gibi ülkelerin Çin'e karşı dayanma ihtimali yoktur. Çinliler biliyorsunuz, Sibiryaya da sızmış bulunuyor, Kazakistan'a da, Kırgızistan'a da.

Oktay Bey'e de, "Türkiye Cumhuriyeti için tek alternatif AB'dir diye düşünülebilir, ama niye Rusya'yla bir işbirliği veya Orta Asya ile bir işbirliği veya bu alternatifler de niye göz önünde bulundurulmuyor veya bulundurulmaya çalışılmıyor?" diye kendi fikrimi sunmak istiyorum.

Rusya gibi bir devden bahsederken, pek çok sorununa eğilmek yerine yalnızca demografik gelişmesine eğilmek istedim. Bence Rusya için şu anda en büyük tehdit budur. Duma, 20 ila 50 yaşında erkekler ve 20 ila 45 yaşındaki kadınlardan çocuksuz olanlarından gelirlerinin yüzde 6 nispetinde vergi alınması konusunda bir kanun teklifi yapmıştı. Ancak bu teklif Federasyon Şûrası tarafından reddedildi. Başkan Vladimir Putin en az iki çocuğu olan ailelere ekonomik yardım yapılması hususunu gündeme getirdi. Çünkü öngörülere göre, Rus Halkı 2050'de 100 milyona, 21'inci yüzyılın sonunda ise 80 milyona düşecek. Tabi, bunun böyle olması şart değil. Verilere baktığınız zaman, 1989 nüfus sayımında Rusya Federasyonu 147 milyon iken, bugün 142 milyon civarında. 17 milyon kilometrekarelik, dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip Rusya Federasyonu için bu nüfus tabi ki fazla değildir. Rus halkı bu cumhuriyette yüzde 81 orana sahip, bunun da yüzde 20'sini azınlıklar teşkil eder. Bu azınlıklar da tabi küçümenecek bir rakam değildir, 28 milyon civarına ulaşmışlardır. Ruslar yalnız Rusya Federasyonu'nda mevcut değildir. Komşu Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Belarusya, Özbekistan gibi ülkelerde de toplam 30 milyon Rus bulunmaktadır, hatta oradaki Rusları Rusya'ya çağırılım şeklinde bazı teklifler yapılmaktadır.

Rusya yönetimi, nüfus azalması kadar, Rus dilinin etki alanının daralmasından

da rahatsızdır. *Demaskov Vikli* adlı derginin belirttiğine göre, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde 350 milyon insan Rusça'yı anadili veya ikinci dil olarak kullanıyordu. Bugün ise bu rakam 140 milyona inmiştir ve bu kişilerin hepsi anadili şeklinde kullanılmamaktadır. Tabii, konunun psikolojik yönünü bir tarafa bırakarak da, nüfus azalması için başka ciddi nedenler olduğunu söyleyebiliriz. İlki doğurganlık oranının düşmesi. İkincisi de, ölüm oranının artmasıdır. Smithsonian Institute'un demografi uzmanı Fesbach durumu şöyle izah ediyor: "Uyuşturucu kullanılması, alkolizm ve seks ile bulaşan hastalıklar nüfusun azalmasının ana nedenleridir." Rus çiftlerinin takriben yüzde 15'i doğurgan olmaya elverişli değildir. Hamilelik esnasında ise, kadınların neredeyse yüzde 75'i tıbbi zorluklar çekmektedir. 2006 yılının ilk altı ayında 507 bin doğuma karşılık, neredeyse 1 milyon ölüm olmuştur. Rusya'nın 27 bölgesinde doğurganlık iki üç kat artmış ancak 15 bölgede nüfus artışı azalmıştır. Nüfusun azalmasında köylerin hızla boşalmasının da büyük bir etkisi vardır. Son verilere göre, 155 bin köyün 13 bini tamamen boşalmış, 35 bin köyde ise nüfus 10 kişiye kadar düşmüştür. Rus halkının sağlık sorunları da ayrıca bir etken olarak gösterilmektedir

Peki, bunun için ne gibi tedbirler alınmaktadır? Siyasi tedbirler başta gelmektedir. 8 Temmuz 1997 tarihli kanunla yeni pasaport rejimi getirilmiştir. Böylece tek tip pasaportlar dağıtmaya başlatılmıştır. Neticede Sovyetler Birliği döneminde mevcut olan milliyet hanesi ortadan kaldırılmıştır, yani Rusya da bir unitarizme geçme gayreti içindedir. 13 Mayıs 2000 tarihli devlet başkanlığı kararnamesiyle, 89 idari bölge 7 okruğa bölünerek, bölgeler buna bağlandı ve buna ek olarak Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2004 tarihli kararıyla eyaletlerde valilerin, cumhuriyetlerde ise başkanların halk tarafından seçimi ortadan kaldırıldı. Artık şimdi bunlar birer atanmış şahıslar olacaklar. Dolayısıyla buldukları toplumlara dayanma güçlerini kaybedeceklerdir. Yavaş yavaş buna ek akademik tedbirler alındı. Mesela Rusya'nın Elitlerini Araştırma Merkezi Başkanı Olga Kristenyakov, hükümetin yurtdışındaki Rus göçmenlerini Rusya Federasyonu'na getirme planını sundu. Yalnız buna tepkiler de oldu.

Bu arada, Rusya Federasyonu'nun değişik şehirlerinde küçük çaplı ticaret yapan veya başka işlerde çalışan Rus olmayanlara karşı son zamanlarda şovenist saldırılar artmaya başladı. En son olarak, Finlandiya'ya komşu Karelya cumhuriyetinin bir kentinde Eylül 2006 başında pazarcı Çeçenlerle yerli Ruslar arasında kanlı olaylar patlak verdi. Bunun üzerine Başırov adlı bir kamuoyu inceleme şirketi 1500 yetkin Rus arasında bu olaylarla ilgili bir araştırma yaptı. Cevap verenlerin yüzde 21'i, "Kafkaslar Rus bölgesinden dışarı çıkarılmalıdır" dedi. Rusya Bilimler Akademisi Etnoloji ve Antropoloji Enstitüsü Müdürü Profesör Valeri Tişkov, 2002 nüfus sayımları esnasında da, daha önce 1989 nüfus sayımında mevcut

olmayan bir hayli yeni halk ekledi. Buna göre, Rusya'da 192 değişik halk ortaya çıktı. Örnek vermek gerekirse, Tatarları da Esas Tatar, Kreşime ve Sibiryaya Tatarları gruplarına böldüler. Fakat bu akademik faaliyetler pek başarılı olmadı çünkü yine de Tatarların 5 milyon 558'i kendisini Tatar, ancak 25 kişi Kreşin, 10 kişi de Sibiryaya Tatarı diye tanımladı. Demek ki, on yılların verdiği, yüz yılların verdiği alışkanlıklardan sıyrılıp, bir iki akademik kararlar sonuca varmak mümkün değil. Tişkov'a göre bir ülke, etnik ve linguistik açıdan farklı ise, tek bir ulus düşüncesi sayesinde bir arada tutuluyor. *Družba Narodov* (Halkların Dostluğu) dergisinde çıkan bir makalesinde, "Rus Hükümeti; Türk dünyası, Fin Ogur dünyası gibi, yarı destani ve siyasi fikirlerle örülmüş etno milliyetçi ideolojilere karşı çıkmalıdır". Ona göre içinde etnik çağrışım olmayan Rusya milleti, sadece bir proje değil, artık gelişmiş, tamamlanmış bir gerçektir. Kısacası, Tişkov ve diğer Rus akademisyenlerinin, Sovyetler Birliği döneminde yaratılan halklar ya da milletleri, onların duygu ve düşüncelerini silip atarak, tek bir ulus yaratma gayreti aslında hayli geç kalmış bir adımdır. Çünkü bu nüfus azalmasını durdurabilmek için bir sürü başka tedbirlerin gerçekleştirilmesi gerekir. Azalan nüfus ile dünyanın yüzölçümü olarak en büyük ülkesini elde tutmak bu anlamda hayli zor olacaktır, ama muhakkak yöneticiler bunun tedbirlerini bir başka şekilde alacaklardır.

İlyas KAMALOV (ASAM Rusya-Ukrayna Uzmanı)

Rus-Türk münasebetlerinin başlangıcı, bundan bin küsur yıl önce, Rusların tarih sahnesine ilk çıktıkları zamana kadar uzanmaktadır. O kadar ortak yönleri var ki, Ruslar birçok yönleriyle Avrupalılara kıyasla Türklere daha yakın görünmektedir. Coğrafi olarak her iki ülkenin de hem Batı'da hem de Doğu'da toprakları var. Bundan dolayı, Rusya'yı ve Türkiye'yi ne Batı Batılı olarak kabul ediyor, ne de Doğu Doğulu olarak kabul ediyor. Rusya ve Türkiye'nin bir diğer ortak noktası, tarihteki en büyük imparatorlukları kurlmaları ve bu imparatorlukların aynı dönemlerde yıkılıp yerlerine iki yeni devletin kurulmuş olmasıdır. Ancak, bütün bunlara rağmen Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yeni yeni gelişmeye başladığını söylemek mümkündür. Düne kadar, SSCB mirasçısı Rusya Federasyonu devlet başkanları, Rusya'yı ziyaret eden Türk liderleri huzurlarına kabul etmemiştir. Recep Tayyip Erdoğan, 2002 yılının Aralık ayındaki Moskova ziyaretiyle, Kremlin Sarayı'na ayak basan ilk Türk lider olmuştur. 2004-20005 yıllarında ise Putin ile Erdoğan 5 kez görüşmüşlerdir.

Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerde ön plana genelde ticaret konusu çıkmaktadır. Taraflar, 2003 yılında 6,5 milyar doları bulan Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacminin 2005 yılında 11 milyar doları aşacağı ve birkaç yıl içinde de 25 milyar dolara çıkacağı konusunda hemfikirdir. Türkiye, bütün görüşmelerde

aleyhine olan dengesizliği gündeme getirmesine rağmen, Rus yetkililer bu dengesizliğin inşaat sektörü ile turizm sayesinde kapandığı görüşündedir. Türkiye aleyhindeki dengesizlik Türkiye'nin Rusya'dan aldığı gaz ve petrolden kaynaklanmaktadır. İkili görüşmelerde gündeme hep Çeçenistan konusu ile PKK sorunu gelmiştir. Hatta bu konuların iki ülke arasındaki ilişkilere gölge düşürdüğünü söylemek mümkündür. Aslında terörizmden en fazla zarar gören ülkelerin başında Türkiye ile Rusya gelmektedir. Putin'in Türkiye ziyaretinden sonra Rusya'da PKK'yı terörist listesine dahil etmesi gerektiğine dair sesler artmıştır. Moskova'da 10'dan fazla kuruluş çerçevesinde örgütlenen çok sayıda Kürt yaşamaktadır. Söz konusu örgütler, Rusya Federasyonu kanunlarına uygun bir şekilde kurulsalar da, Rus uzmanlar dahi söz konusu örgütlerin PKK ile ilişkileri olduğunu belirtmektedir. Ancak, Kremlin bu örgütleri yasaklayarak, Yakın Doğu politikasının önemli bir unsuru haline gelen Kürt faktörüne zarar vermekten kaçınmakta, dolayısıyla Kürtlerle ilişkilerini bozmaktan çekinmektedir. Diğer taraftan, en önemli ticari ortaklardan biri olan Türkiye'nin bu konudaki baskısı, Rusya'yı bir seçim yapmaya zorlamaktadır. Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerde Kıbrıs meselesinin de çok önemli bir yeri vardır. Nisan 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs konusunda yapılan oylamada Rusya'nın veto hakkını kullanması, aslında Rusya'nın bu sorunda da ne kadar önemli bir rol oynayabileceğini göstermiştir. Ancak Rusya'nın veto hakkını daha çok referandum öncesi taraflara baskı uygulanmaması ve Rusya'nın fikirlerinin alınmaması nedeniyle kullandığını unutmamak gerekmektedir. Putin'in, Aralık ayında yapılan görüşme sonrası KKTC'ye uygulanan izolasyonun kaldırılması gerektiğini ve BM platformunda Annan Planı'nı destekleyeceğini belirtmesine rağmen, somut bir adım atmaması da bunun bir göstergesidir. Bununla birlikte Putin, BM Sekreteri Kofi Annan'ın çabalarının doğru yolda olduğunu belirterek, ekonomik ambargonun kaldırılması ve taraflar arasında normal ilişkilerin başlatılması yönünde çaba gösterdiklerini her fırsatta dile getirmektedir. Rusya'nın bu adımını aslında Türkiye'nin Rusya'nın İKÖ'ya gözlemci üye olarak katılmasını desteklemesine karşılık olarak yaptığını söylemek mümkündür. İKÖ'ya üyelik konusundaki Rusya'nın isteklerinin ana sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Rusya içindeki ikinci en büyük nüfus İslam nüfusedir. Tarih de, Rusya'nın İslam ülkeleriyle ilişkisini mecbur kılmıştır. Bölgedeki petrol rezervleri, terör ile mücadele, Rus etkisini arttırma gibi nedenler, Moskova'yı İslam dünyası ile yakınlaştırmaktadır. Görüldüğü gibi Rusya ile Türkiye arasında ticari, ekonomik, kültürel konulardaki işbirliğinin yanı sıra, siyasi konularda da ortak politikalar mevcuttur. Bunlara ek olarak, Suriye ve İran sorunlarının her iki ülkenin de barışçıl yollarla çözülmesinden yana olduklarını söylemek gerekmektedir. Diğer taraftan her iki ülke de Batı ile Doğu arasında köprü vazifesi üstlenmeye hazırdır. Bu benzerlikler, iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaktadır. Nitekim, taraflar Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü daha etkin

hâle getirmek için çaba gösterecekleri yönünde anlaşmaya varmıştır. Boğazlar meselesi de sık sık ikili görüşmelerde gündeme gelmektedir. Türk Boğazlarının yıllık kapasitesi olan 86 milyon tonluk seviye çoktan aşılmıştır. Türkiye haklı olarak artan trafiği düzenlemek için bazı önlemler almak zorundadır. Bu önlemler genel olarak Rusya'nın aleyhine görünüm sergilemektedir. Zira Rus tankerleri günlerce sıra beklemek zorundadırlar. Önceden bir tanker Boğazda altı gün beklerken, şimdi bu süre 13 güne kadar çıkmıştır. Böylece ulaşım masrafları da artmıştır. Bununla birlikte Boğazlar Rusya'nın Avrupa'ya petrol ihracındaki en önemli yoldur. Bu yükü hafifletmek için Rusya çeşitli projeler yürütmektedir. Bunlar arasında Burgaz-Dedeağaç boru hattının inşası vardır. Bu boru hattı yılda 30-35 milyon ton petrolün ihracatını sağlayacaktır.

Belki bunlardan daha önemlisi, Türkiye ile Rusya arasında bir Avrasya Birliği'nin kurulma ihtimalinin özellikle de Türkiye'nin başta AB olmak üzere Batı dünyası ile ilişkilerinin çıkmaza girdiği dönemde gündeme gelmesidir. Türkiye ile ABD'nin arasının soğuması, Rusya ile ABD arasında 11 Eylül olaylarından sonra başlayan "romantik ilişkiler" in sona ermesi ise bu ihtimali güçlendirmiştir. Ancak, Rusya ile Türkiye'nin Avrasya anlayışları çok farklıdır. Avrasya bir fikir olarak Rus ihtilali sonrası Batı'ya kaçan Rus mülteciler tarafından ortaya atılmıştır. Avrasya ekolünün en büyük temsilcileri Trubetskoy ile Savitskiy, Rusya'nın tarihî fonksiyonunun Avrasyalı olmak, yani "pek çok halkın özellikle de bozkırda ve ormanlarda yaşayan Rus ve Türk halkların bütünlüğü" olduğunu yazmışlardır. Bugünkü Rus Avrasyacılığını ise birkaç akıma ayırmak mümkündür. Bunlardan biri, Türkiye'de de tanınan Dugin'in akımıdır. Bu akımı, anti-Amerikancı olarak nitelendirmek mümkündür. Türkiye'de de Rusya ile Avrasya Birliği'nin kurulmasından yana olan bir kısmın anti-Amerikancı çevre söyleyebiliriz. İkinci akım ise, Bagramov'un akımı olup, Slav-Türk birliğini öngörmektedir. Ancak burada Türk'ten kastedilen, Rusya içindeki ve BDT coğrafyasındaki Türklerdir. Ayrıca, bir Avrasya Birliği'nin kurulması ihtimalinden söz etsek bile, bu birlikte Rusya'nın ipleri eline alacağını ve Türkiye'ye ikinci veya üçüncü sırada bir rol atfedeceğini düşünmek yanlış olmaz. Buna da Türkiye'nin razı olmayacağını kestirmek mümkündür. Ama bütün bunlar Rusya ile Türkiye'nin iki bağımsız ülke olarak çok yönlü işbirliğini geliştirmesine engel değildir.

Hiç şüphesiz Rusya, Türkiye'nin AB sürecini çok yakından takip etmektedir. Her ne kadar AB'nin Türkiye ile müzakerelere başlayacağını açıklamasından sonra Rus gazeteleri "Elveda Türkiye" gibi başlıklar kullansalar da, yetkililer Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmadığını dile getirmektedirler. Halbuki Rusya, Baltık ve eski Varşova paktı ülkelerinin AB üyeliğine karşı çıkmış ve bu süreci kendisine karşı yapılan bir tavır olarak değerlendirmişti. Ancak, Türkiye'nin AB üyeliğinin uzun

yıllar alacağını bilen Moskova bu süreci engelleyemeyeceğinin farkındadır. Buna rağmen, Türkiye'nin AB üyeliği Rusya için ekonomik açıdan zararlı olabilir. Zira Türkiye de aynen diğer AB ülkeleri gibi, Rusya'nın enerji fiyatlarını indirmesini isteyecektir. Ayrıca Rusya'nın Kafkaslar ve Orta Asya ile ilgili yürüttüğü politika son zamanlarda resmî Türk yetkililer tarafından eleştirilmiştir. AB üyesi Türkiye ise, AB'ye ayak uydurarak bu konudaki tutumunu da değiştirebilir. Türkiye AB üyesi olduğu takdirde Rusya'ya karşı vize uygulaması zorlaşacaktır. Bu da Rusya için olumsuz bir etkidir. Bununla birlikte hiç şüphesiz siyasî nedenler de mevcuttur. Rusya, Baltık ve Doğu Avrupa yönünden sonra Türkiye tarafından da AB ile komşu olacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği durumunda Boğazlar meselesi de Rusya'nın karşısına bambaşka bir boyut ile çıkacaktır. Türkiye'nin üyeliğinin Rusya'ya getireceği bir başka olumsuz etki ise, Türkiye'nin üyeliğinin Ukrayna'nın üyelik şansını artırmasıdır. Çünkü Türkiye ile Ukrayna'nın AB'ye üyelik konusunda karşılaştıkları sorunlar birbirine benzemektedir. Ukrayna'nın üyeliği ise, Rusya'nın Slav Birliği konusundaki emellerine son verecektir. Ancak, bütün bunlara rağmen, en azından resmî olarak Rusya, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmamakta, hatta Türkiye'yi Rusya ile AB arasında ilişkilerin geliştirilmesinde bir arabulucu olarak görmeye hazırdır.

ORTA DOĞU'YA İLİŞKİN ANALİZLER – 12 Ekim 2006.....

Shadan YASEEN (ASAM Ortadoğu Araştırmaları)

-Mısır'ın Temel Dinamikleri ve Beklentiler-

Ben Arap dünyasının en önemli ülkesi diyebileceğimiz ve geçmişte Arap dünyasına liderlik yapmış, hâlâ da lider olmaya devam eden Mısır Arap Cumhuriyeti'nin takdimini yapacağım. Öncelikle Mısır'ın stratejik öneminden biraz bahsetmek istiyorum. Mısır, Asya ve Afrika arasında bir köprü konumunda olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı da hem Arap Müslüman, hem Afrikalı kimliğine sahiptir. Aynı zamanda Kızıldeniz'e çok önemli bir yol oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak da, tabii ki Süveyş Kanalı'nın önemi ortaya çıkmaktadır. Süveyş Kanalı tarih boyunca ABD ve İsrail için çok büyük önem teşkil etmiştir. Mısır bağlamında Nil Nehri'nin önemi de yadsınamaz. 2400 yıl önce bir Yunan tarihçisinin de dediği gibi, Mısır Nil'in bir armağanıdır. Nil olmasa idi, Mısır uygarlığı olamazdı ve Mısır bugün bölgedeki liderlik konumunu üstlenemezdi. Mısır Arap dünyasının veya dünyanın en büyük Arap nüfusuna sahip ülkedir. 78 milyona yakın bir nüfusu vardır. Çok karmaşık bir etnik veya dini yapıya sahip değildir. Yüzde 90'ı Müslüman'dır, bunların çoğu da Sünni'dir. Yüzde 10 Kıptilerden oluşmaktadır ve bunlar Kipti, Ortodoks ve Katolik olarak

ayrılmaktadırlar. Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası 96,6 milyar dolar düzeyindedir. İşsizlik oranının yüzde 25 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Mısır demokratik bir sosyalist Arap cumhuriyetidir. Ne kadar sosyalist ya da demokratik olduğu tartışılır. Buna bağlı olarak, ben Mısır'ı yarı otoriter bir rejim olarak değerlendiriyorum. Çünkü anayasasının birçok maddesinde demokratik olduğu belirtilmesine rağmen, aslında bütün kontrol cumhurbaşkanının elinde. Çok partili bir sistem var, 17'ye yakın parti var, ancak bunların çoğuna müdahale ediliyor. Aynı zamanda medya ve sivil toplum kuruluşları devlet tarafından kontrol ediliyor.

2005 yılında Mısır'da önemli reform adımları atılmıştır. Bu girişimleri Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesindeki ABD baskısıyla ve iç baskılarla açıklayabiliriz. Buna bağlı olarak Şubat 2005'te Hüsnü Mübarek çok ani bir kararla cumhurbaşkanı seçimlerinin çok adaylı seçimlere geçilmesine karar verdi ve bunu düzenleyen anayasanın 76'ncı maddesi değiştirildi. Önceden cumhurbaşkanı Mısır'ın parlamentosu olan Halk Meclisi tarafından belirleniyordu ve referanduma gidiliyordu. İlk defa 2005'te, birçok parti bu seçimlere katılabılmıştır. Ancak sonuç aynı olmuştur, oyların yüzde 88'ini alarak Mübarek beşinci defa cumhurbaşkanı seçilmiştir. İkinci önemli reform 2005'teki parlamento seçimleri bağlamında gerçekleşmiştir. Bu bir sonraki cumhurbaşkanı seçimleri için bir hazırlık olarak yapılmıştır, çünkü hangi partilerin aday gösterebileceğini belirlemiştir. Ancak bu seçimlerde de yine iktidar, yani Hüsnü Mübarek'in başkan olduğu iktidar partisi, Milli Demokrat Parti olmuştur. Ancak Müslüman Kardeşler Örgütü'nün başarı büyük bir sürpriz olmuştur. Bu yükseliş Mısır devletini endişelendirmiştir ve üç aşamalı olarak yapılan seçimlerde şiddet olayları yaşanmıştır. Müslüman Kardeşler'in zaferini engellemek için müdahalelerde bulunulmuştur.

Mısır yönetimi için dört önemli tehdit var. En büyük tehdit Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ve siyasal İslam'ın yükselmesi. Müslüman Kardeşler, son seçim zaferiyle Mısır'da en büyük muhalif güç olduğunu kanıtlamıştır. İkinci tehdit, hükümete yöneltilen reform talepleridir. Fakat hükümet demokrasiyi bir tehdit olarak algılamaktadır. Çünkü Milli Demokrat Partisi, son yıllarda azalan desteğine rağmen iktidarda kalmak istiyor. Üçüncü tehdit, terör saldırılarıdır. Son tehdit ise şu anda çok önemli olmamakla birlikte, uzun vadede patlak verebilecek Müslüman ve Kıpti çatışmasıdır.

Mısır'ın dış politikasında Abdul Nasır'ın Arap milliyetçiliğinin yanı sıra Sedat'ın İsrail'le barış yapma politikasından sonra izlenen ılımlı çizgi etkilidir. Mısır, hem ABD-İsrail ikilisiyle hem de Arap dünyasıyla iyi bir ilişki yürütmeye çalışmaktadır. Buna bağlı olarak da bölgede istikrar ve barışın sağlanması yolunda bir politika izlemiştir. Filistin-İsrail sorunundaki rolü çok önemlidir. Arabuluculuk

rolü, Mısır'ın bölgede öneminin artmasına neden olmuştur. Peki, Mısır ABD için neden önemlidir? Petrol yolu olan Süveyş Kanalı'nın önemi çok büyüktür. Aynı zamanda Mısır'ın, Arap dünyasının en büyük ve en güçlü ordusuna sahip olması önemini arttırmaktadır. Peki ABD, Mısır için neden önemlidir? ABD her yıl Mısır'a 2 milyar dolar yardım aktarmaktadır ve Mısır ABD'nin ekonomik ve askerî yardımlarıyla bugünkü durumuna gelebilmiştir. Ayrıca bölgedeki Şii yükselişi ve buna bağlı olarak nükleer çalışmaları süren İran'ın yükselişi sadece Mısır tarafından değil aynı zamanda Suudi Arabistan, Ürdün ve diğer Sünni devletler tarafından da bir tehdit olarak algılanmaktadır ve bu noktada ABD'nin desteği önemlidir. Irak'ın bölünmesi halinde kurulacak Şii ve Sünni devletler Mısır için birer tehdit oluşturacaklardır. Yine, İsrail-Hizbullah krizinden sonra Hizbullah'ın popülarite kazanması ve Nasrallah'ın kahraman ilan edilmesi Mısır'ı endişelendirmiştir. Mısır için, Nil Nehri'ni paylaştığı Sudan da önemli bir ülkedir. Nil Nehri, Mısır'ın su ihtiyaçlarının yüzde 95'ini karşılamakta, o yüzden de çok önem taşımaktadır. Bu nehirden faydalanan ülke sayısı 10'u bulmaktadır. 1929'da İngiltere ve Mısır arasında imzalanan anlaşmanın devamı olan 1959 tarihli Nil Suları Anlaşması, paylaşımında Mısır'ı avantajlı kılmıştır. Diğer ülkeler, Nil üzerinde bir proje gerçekleştirmek istemeleri ya da suyun akışını değiştirmek istemeleri durumunda Mısır'ın iznini almak zorundadır.

Önümüzdeki dönemde Mısır'da siyasi reformlar yapılması ama bunların çoğunun kozmetik reformlar olarak kalması beklenebilir. İç politikada en çok tartışılan konulardan biri, Mübarek'in ölmesi durumuna yerine kimin geçeceği. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün yine kontrol altında tutulmasını çalışılacaktır. Dış politikada Mısır'ın bölgedeki arabulucu rolüne devam edecektir. Mısır, bölgeyi İran'a bırakmamak için daha fazla çaba sarf edecektir. Nükleer enerji sürecine geçme kararında bunun etkisi vardır. Nil Nehri'nin paylaşımı ve Darfur sorunu Mısır için potansiyel istikrarsızlık kaynağı olma niteliğini devam ettirecektir.

Arif KESKİN (ASAM Orta Doğu Uzmanı)

-İran'ın Temel Dinamikleri ve Beklentiler-

İran'ın iç ve dış politikasında dinamik yapılanması tüm etkenlerin sistematize olarak tanımlanmasını güçleştiriyor. İran'da şöyle bir söz vardır: "İran'da sadece hava durumunu tahmin edebilirsiniz". Örneğin 1997'de Hatemi'yle beraber İran'da çok ciddi bir demokratikleşme beklentisi vardı fakat 2005'te Ahmedinecad gibi bir ismin gelmesi beklentilerin nasıl ters yüz olabildiğini gösteriyor. Bu nedenden dolayı bugünkü karmaşık yapı içinde önümüzdeki sürece makro düzeyde göz atmaya çalışacağım. Geldiğimiz noktada İran'ın önemli sorunlarından biri, ülkedeki siyasal ayrışımlardır. "İslam devleti ve din devleti nedir, sınırları nedir, ne kadar

müdahale edebilir, sosyal yaşama ne kadar müdahale edebilir, nasıl bir ekonomisi vardır?” sorusu, 1979’dan günümüze kadar uzanan ve siyasi dinamizmin temelini oluşturan bir olgudur. Dış politikada ise en önemli sorun, Batı’yla ilişkilerdir. İran Batı’yla ilişkilerin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda, ABD’yle ve İsrail’le düşmanlığın bir din devleti olmanın gereği olarak mı ortaya çıktığı, aynı zaman da, bu düşmanlığın doğruluğu konusunda çelişkedir. Bu sorunsallar içerideki bütün ayrışmaların temelini oluşturuyor. Buradan yola çıkarak, günümüze gelmek istiyorum. Bugün bu iki sorunsal bağlamında rejimin içinde dört önemli ayrışım var. Birincisi; laik ve seküler bir algılayma var ki, din devletinin başarısız olduğunu düşünüyor. Doğal ve seküler bir sisteme geçilmesini istiyor. Dış politika olarak da, Batı’yla uyumlu bir rejimden yana. İkinci en önemli ayrışım, İslam demokrasisi ki, bunu biz Hatemi’yle gördük. Müslümanların arasında bir çoğulculuğu savunuyor, dış politikada ise ılımlı, pragmatist ve Batı’yla uyumlu bir anlayışa sahip. Üçüncüsü, Çin modeli olarak algılayabileceğimiz model. Bunun için aynı zamanda İran’da “İslami Japonya” modeli ya da otoriter kalkınmacı politika adlandırmalarını kullanıyorlar. Bunun anlamı şu: Kültürel ve siyasi anlamda kesinlikle özgürlük verilmemesi gerekiyor, aynı Çin’in yaptığı gibi. En önemli temel sorun, ekonomik kalkınma ve refahın sağlanması; dış politikada ise uyumlu olmak. Bu sayede, Çin’in barışçıl yükseliş modeliyle, yani dış politikada sorun yaşamadan, özellikle de süper güçlerle sorun yaşamadan, içeride siyasi ve kültürel anlamda özgürlük vermeden ekonomik refah ve kalkınma modelini sürdürmek. En önemli temsilcisi Rafsancani olarak biliniyor. Bu durumda, dış politikaya pragmatist bir anlayış hâkim oluyor. Dördüncüsü, Ahmedinecad’ın temsil ettiği akımdır. Bu akım İslam devleti anlayışına sahiptir. İç politikada tamamıyla İslam değerlerinin varolması gerektiğini savunuyor. Dış politikada ise, Batı’nın kötü olduğunu ve bu nedenle Batı’nın düşünsel anlamda yok olması gerektiğini savunuyor. Kendilerini *usulgerah* olarak, yani ilkeçiler olarak tanımlıyorlar. Onlara göre 1979’dan günümüze kadar olan dönemde ciddi şekilde bir sapma gerçekleşti ve bu sapmayı durdurmak gerekiyor. Hem iç politikada, hem dış politikada bunu savunuyorlar. Ahmedinecad bu düşüncesini gerçekleştirmek için bürokraside tasfiyenin gerektiğini düşünüyor. Çünkü bürokrasinin İran İslam Devrimi’nin yozlaşmasında önemli bir rolü olduğunu düşünüyor. Bu nedenden dolayı iktidara Ahmedinecad geldikten sonra, bürokraside üst düzey yöneticilerin, diplomatların çoğu değişti. Ayrıca Ahmedinecad’a göre İran İslam devriminin temel nedeni sosyal adalet konusunda 1979’dan sonra ciddi bir sapma yaşanmıştır. Bu nedenden dolayı sosyal adaleti sağlamak Ahmedinecad yönetiminin temel hedefi haline gelmiştir. Petrol satışlarından elde edilen gelirin ailelere dağıtılması gerektiğini ve bunun devrimin temel niteliği olduğunu düşünmüştür. Ayrıca Ahmedinecad yönetiminin diğer en önemli özelliği mehdaviyet olgusudur. Yani kendini 12’nci İmamı bekleyen ve kendisini 12’nci İma-

mın gelişine hazırlayan bir yönetim olarak algılamaktadır. Bu nedenden dolayı Ahmedinecad yönetimi; anti-elitist, devrimin 1979'dan günümüze kadar ürettiği elitleri tasfiye eden, lüks yaşama karşı olan bir görüntü vermektedir. Ben bunu bir anlamda fakirliğin güzelleştirilmesi olarak tanımlıyorum. Çok mütevazı görüntüsüyle aslında böyle yaşanması gerektiğini gösteriyor. Aristokrasi yaşamına karşı ve bunun özellikle bürokrasinin bütün alanlarında yayılması gerektiğini savunuyor. Ahmedinecad'ın grubu, iç politikada demokratikleşmeyi bir güvenlik sorunu olarak algılamaktadır ve bütün demokratik kurumların görevlerine son verilmesini, özel ve sosyal yaşama müdahale edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ahmedinecad dış politikada, pragmatizmin geçersiz olduğuna inanmaktadır. Şunu ifade etmektedir: “Biz 1989'dan 1997'ye kadar Rafsancani'yle beraber, 1997'den 2005'e kadar Hatemi'yle beraber pragmatist bir anlayışla dış politika ürettik; ama Batı'yla sorunumuzu çözemedik, Batı'yla düzgün bir ilişki kuramadık. Hatta Hatemi döneminde İran şer eksenine yerleştirildi ve Hatemi döneminde İran'ın sık sık vurulacağı dile getirilmekteydi. Demek ki, bizim pragmatist olmamızla ve değişimimizle, Batı'nın bize bakış açısı değişmeyecek”. Hatta şu andaki yönetim şunu söylüyor: “Biz Afganistan'da ABD'ye yardım ettik, başarı elde ettikten sonra gene bizim aleyhimize çalışmaya başladı. Irak'ta da öyle.” Şu andaki Ahmedinecad yönetiminin algılaması şudur: “Taviz vererek Batı'yla olan sorunu çözmemiz mümkün değil. Zaten özellikle 11 Eylül'den sonra Batı bizi yok etmek istiyor. Eğer varolmak istiyorsak, en azından devrim ülkü ve ideallerini korumamız lazım”. Bu nedenden dolayı Ahmedinecad'ın iktidara gelmesinden sonra özellikle İsrail'le ilgili olan açıklamaların farklı bir noktaya geldiğini, dış politikada ise nükleer konusunun yeni bir boyut kazandığını görüyoruz. Ahmedinecad'ın basit bir kişilik olduğunu düşünenlere katılıyorum.

Nükleer konusunda ise çok farklı bir söylem ortaya atılmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Birincisi; nükleeri birinci gündem maddesi haline getirerek, İran'da güçlenen hümanizm ve demokrasi gibi sorunları ikinci plana itti. Bugün sadece İran'ın nükleer sorunu tartışılıyor. İkincisi; nükleer sorunla beraber dışarıda bir kriz yarattı ve içeride birlik-beraberlik söylemini güçlendirdi. Şu anda mesela içeride bir demokratikleşme isteği olması durumunda İran “durun, dışarıda hâlâ önemli bir sorunumuz var, onu çözelim” diyebilir. Üçüncüsü; görünenin tam aksine İran toplumunun Amerikan karşıtı bir toplum olmadığıdır. Toplum içinde belli bir oranda Amerika'ya sempati var. Ahmedinecad nükleer sorun vasıtasıyla toplum nezdinden bir Amerikan karşıtlığı dalgası oluşturmak istemektedir. Bunun da temelini milliyetçiliğe oturtmak istemektedir. Ayrıca, nükleer sorunuyla Batı'yla olan sorunu mecrasından kaydırıldı. Oysa eğer Batı İran'a saldırmak isterse, ya insan hakları-demokrasi nedeniyle ya da nükleer çalışmalar nedeniyle bunu

yapabilir. Nükleerleşme İran halkı tarafından kabul edilir bir olgu olduğu için böyle bir nedenle saldırmak çok daha farklı etki yaratır. Yani İran rejimi nükleer konusunu çok farklı bir çerçevede kullanıyor.

Ahmedinecad sonrası dönemde İran'da çok ciddi bir şekilde partileşme ve örgütlenme başladı. Bugüne kadar 230'a yakın yeni parti kurulduğu söyleniyor. Bu da İran demokrasisi açısından önemli bir olgudur. İşadamları arasında da demokrasinin olması gerektiği dile getiriliyor. Bütün bunlara ilave olarak İran'ın genç nüfusunu, etnik grupların isteklerini, kadınların durumunu hesaba katarsak, Ahmedinecad dönemi İran'da demokrasinin bir zorunluluk olduğunu ciddi bir biçimde hissettirecek. Bundan sonraki sürecin, İran'da köklü değişiklikle sonuçlanmasa da hem iç hem dış politikadaki tutumların belli bir ölçüde dönüşebileceğini düşünüyorum. İran'a eğer bir askerî müdahale olmazsa, kendi içinden demokratikleşme sürecine girebileceğini, bunun olanaklarına sahip olduğunu ve Ahmedinecad'ın burada bir çarpan etkisi yaratabileceğini düşünüyorum.

Oytun ORHAN (ASAM Orta Doğu Uzmanı)

-Suriye'nin Temel Dinamikleri ve Beklentiler-

Öncelikle Suriye hakkında bazı çok temel veriler sunmak istiyorum. Ülkenin nüfusu 18,5 milyon civarındadır. Etnik açıdan baktığımızda homojen bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz: Araplar yüzde 90.3, Kürtler, Ermeniler ve diğerleri yüzde 9.7 oranında nüfusa sahipler. Dinler ve mezhepler açısından bakıldığında, Sünni Müslümanlar yüzde 74'lük oranla büyük çoğunluğu teşkil etmektedir. Nusayri, Dürzi ve diğer Müslüman mezhepler yüzde 16'yı teşkil ediyor ki, Nusayri bu yüzde 16'lık kesim içerisinde yüzde 12'yle en büyük grubu oluşturan kesimdir. Bunun dışında Halep ve Şam'da çok küçük gruplar halinde yaşayan Yahudiler bulunmaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 26 milyar dolara yakındır ve büyüme hızı oranı da yüzde 1,4'dür ki, bu çok düşük bir orandır. Esasen ekonomik anlamda zayıf bir ülke, askerî kapasitesi son derece zayıf, diğer Ortadoğu devletleri gibi doğal kaynaklara sahip değil, petrolü az. Ama hem uluslararası gündemde hem de Ortadoğu gündeminde ön planda. Peki, Suriye'nin önemi nedir diye baktığımızda, bölgenin istikrarı ve güvenliği üzerindeki etkisinin çok önemli olduğunu görüyoruz. Suriye, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikasının en önemli ayaklarından biri olan, İsrail'in güvenliği bağlamında büyük önem taşımaktadır. İsrail-Filistin barış sürecini direkt olarak etkileme kapasitesine sahip bir ülkedir. HAMAS üzerinde ciddi bir etkinliğe sahip, son dönemde Gazze krizi öncesinde bunu çok net olarak yaşadık. Özellikle HAMAS'ın askerî kanadı -halen Şam'da yaşayan Halit Meşal siyasi lider olarak geçse de büyük ölçüde askeri kanadı kontrol etmektedir- üzerinde etkinliğe sahiptir. Dola-

yısıyla istediği zaman İsrail-Filistin barış sürecini bozabilecek kapasitedir. Bunun dışında baktığımızda, Lübnan üzerinde çok etkin bir ülke. 1976 yılında iç savaş sonrasında bu ülkeye askerlerini soktu ve en son Hariri suikastı sonrasında kadar burada yaklaşık 16 bin askeri bulunuyordu. Uluslararası baskı ortamı sonrasında buradan askerlerini çekmek zorunda kaldı, ama halen Suriye Lübnan'da en etkin ülke konumunda. Buradaki istihbarat yapılanması, çeşitli çıkar grupları ve Hizbullah gibi çeşitli örgütlerle sahip olduğu ilişki sayesinde Lübnan üzerinde etkinliğe sahip. Lübnan neden önemli? Lübnan, İsrail ve Amerikan karşıtı unsurların İsrail'le mücadelesi için bir ön cephe işlevi görüyor. Bildiğiniz gibi, Hizbullah Güney Lübnan'daki konumu sayesinde İsrail'e önemli bir tehdit oluşturabilmektedir. Hem İran'ın, hem Suriye'nin İsrail'le direkt karşı karşıya gelme kapasitesi bulunmuyor. Dolayısıyla bu anlamda Lübnan çok önemli. Lübnan denince de Suriye çok önemli.

Suriye'nin bölge güvenliği üzerindeki etkisine son dönemde yeni bir faktör daha eklenmiştir. Irak'ta direniş hareketi Suriye'ye direnişe destek verme fırsatı tanıyarak (en azından Amerika Birleşik Devletleri'nin iddiası bu yönde) ABD'ye karşı yeni bir koz elde etmesini sağlamıştır. Irak'ta yakalanan direnişçilerin birçoğunun Suriye sınırından geçtiği şeklinde bilgiler basında yer alıyor ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye'ye "sınırlarını kontrol et ve buradan gerçekleşen sızmaları engelle" şeklinde bir talepte bulunduğunu görüyoruz. Buna ek olarak, her ne kadar şu anda bitmiş ve Türkiye ile bu bağlamda işbirliği yapıyor olsa da, Suriye'nin uzun yıllar boyunca PKK'ya verdiği destek bilinmektedir. PKK Türkiye'ye karşı önemli bir dış politika aracı olarak yıllarca kullanıldı ve Türkiye'nin güvenliğine önemli bir tehlike oluşturuldu. Tüm bu etkenler çerçevesinde baktığımızda, Suriye'nin bölgede her ne kadar güçsüz olsa da, hiçbir zaman göz ardı edilemez bir ülke olduğunu görüyoruz. Henry Kissinger'ın, "Ortadoğu'da Mısır'sız savaş, Suriye'siz barış olmaz" sözü Suriye'nin bölgedeki konumunu, önemini çok güzel bir şekilde özetlemektedir.

Suriye'deki siyasal yapıya bakacak olursak; genel anlamda otoriter ve bazı açılardan totaliter bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Suriye'deki karar alma sürecinde çok sınırlı sayıda siyasi seçkin etkili olmaktadır. İkili bir yapı söz konusudur; siyasi yapı ve güvenlik birimleri. Siyasi yapıda, esas politika belirleme işlevini yürütecek olan meclis ve siyasal partiler gibi organlar bulunmakta. Ancak bunlar yalnızca, rejimin arka planda almış olduğu kararlara meşruiyet duygusu kazandırma amacına hizmet etmektedir. Siyasal yapıdaki etnik dağılıma baktığımızda, yaklaşık yüzde 60, yüzde 70 oranında Sünnilerden oluştuğunu görüyoruz ki bu ülkedeki genel nüfus dağılımına paraleldir. Çoğu Suriye uzmanı, belki "derin devlet" olarak adlandırabileceğimiz arka planda güvenlik, askerî, istihbarat birimlerinin başındaki kişilerin, ülkenin kritik dış politik kararlarında etkin olduğu

düşüncesindedir. Bu grubun etnik dağılımına baktığımızda, yüzde 90'ının Nusayri olduğunu görüyoruz. Suriye için kullanılan azınlık iktidarı kavramı buradan kaynaklanmaktadır. Bu kesimin büyük çoğunluğu Nusayridir.

Ekonomik yapı yüzde 60, yüzde 70'e varan oranlarda devlet kontrolündedir. 2000 yılı sonrasında sınırlı ekonomik liberalleşme gerçekleşti. Hafız Esad'ın ölümü sonrasında Beşar Esad'ın iktidara gelmesi sonrasında bir reform hareketi yaşandı. "Şam Baharı" olarak adlandırılan ekonomik ve siyasal liberalleşme sürecinde Suriye adına önemli sayabileceğimiz belli adımlar atıldı. Özellikle bankacılık sektöründe liberalleşme yaşandı, özel bankalar açıldı. Ancak halen, ekonominin büyük oranda devlet kontrolünde olduğunu görüyoruz. Ülkenin demokratikleşme açısından en büyük zaafı siyasal ve ekonomik yapısının iç içe geçmiş olmasıdır. Siyasal yapıda etkin olan kesim, aynı zamanda ekonomik anlamda ciddi çıkarlar sağlayan büyük sektörleri, iş alanlarını kontrol eden kesimi oluşturuyor.

Geleceğe yönelik olarak iç politik tehditler açısından, benim belirlediğim dört başlık bulunmaktadır: Etnik çatışma, mezhepsel çatışma, radikal İslam'ın yükselişi ve demokratikleşme olgusu. Etnik çatışma ihtimalini incelerken, ülkenin kuzeydoğusundaki Türkiye ve Irak sınırı civarında ve yine hepimizin bildiği Kamışlı bölgesi ile Şam-Halep'te Kürt nüfus bulunmaktadır. Suriyeli Kürtler hakkında çok farklı veriler veriliyor, ama çeşitli kaynaklardan yola çıkarak bir tahminde bulunacak olursak, ülke genel nüfusunun yaklaşık yüzde 8-9'una tekabül eden 1 ila 1,5 milyon arasındaki bir nüfustan bahsedilmektedir.

Suriyeli Kürtlerin mücadelesi esasen Iraklı Kürtlerden çok farklı, yani Suriyeli Kürtler, "Suriyeli vatanseverler" olarak, kültürel haklarını, siyasal haklarını kazanmak yönünde bir mücadele yürütüyorlar. Ama bu değişebilir ve değişmeye de başladı açıkçası. Özellikle Irak Savaşı sonrasında Kuzey Iraklı Kürtlerin Kuzey Irak'ta kazandığı özerklik statüsünden sonra, Suriyeli Kürtlerin de belli bir hareketlenme içerisine girdiğini görüyoruz. Suriyeli Kürtlerin ülkedeki konumu çok farklı, yaklaşık 150-200 bin Suriyeli Kürt yabancı statüsünde, 80-100 bin arasında Suriyeli Kürt ise kayıtsız statüsündedir. Bu insanların herhangi bir mal mülk edinme hakkı bulunmuyor, herhangi bir siyasal hakkı, oy verme hakkı gibi bir şey söz konusu değil, Kürtçe'ye ilişkin sınırlamalar söz konusu. Değişme yönünde önemli olaylar yaşandı. Kamışlı olaylarını beraber yaşadık, Kürtlerin ülkede ne kadar istikrarsızlık unsuru olabileceğini, ne kadar seferberlik gücüne sahip olduklarını çok net biçimde gördük. Dolayısıyla Batılı bir diplomatın da ifadesiyle, Suriye'deki Kürt meselesi saatli bomba niteliği taşımaktadır. Gelecekte Suriye'deki istikrarı, güvenliği tehdit edebilecek en önemli iç politik tehdidin etnik çatışma olduğunu düşünüyorum.

Bir diğer iç tehdit, mezhepsel çatışma potansiyelidir. Hafız Esad iktidara geldikten sonra bir ulus inşası süreci yaşatmaya çalıştı, nispeten başarılı oldu, ama halen Suriye'deki siyasal yaşamın temel dinamiğinin mezhepsel farklılıklar olduğu ifade edilmektedir. Bunların üstü kapatıldığı söyleniyor. Rejimin zayıflaması, yıkılması durumunda (derinlerde Nusayri iktidarına karşı Sünnilerin tepkili oldukları söylenmektedir) üstü kapatılmış çatışmanın ortaya çıkma ihtimali vardır.

Diğer iç politik tehdit, radikal İslam'ın yükselişidir. Esasen 1970 yılından günümüze kadar Esad rejimine karşı en ciddi tehdit radikal İslamcılardan gelmiştir. Müslüman Kardeşler'i hepimiz biliyoruz. En son 1982 Hama olaylarıyla rejimle Müslüman Kardeşler arasındaki çatışma sona ermiş ve rejimin Müslüman Kardeşleri tamamen ortadan kaldırmasıyla, kimi kaynaklarda 10-30 bin kişinin öldürülmesiyle Müslüman Kardeşler'in etkinliği ortadan kaldırılmıştır. Ancak son dönemde Müslüman Kardeşler'in, hem rejimin zayıflaması, hem Amerika'nın ılımlı İslam projesi nedeniyle, sesini yükseltmeye başladığı, İslam'ın Suriye'de etkinlik kazanmaya başladığını görüyoruz. Dediğim gibi, rejimin zayıflaması veya yıkılması durumunda radikal İslam'ın iktidara gelmesi önemli ihtimallerden biri.

Son iç politik tehdit ise demokratikleşme. Biraz garip gözükebilir. Neden demokratikleşme tehdit olsun diye düşünebilirsiniz. Ancak, Suriye'nin siyasal ve ekonomik yapılanmasını düşündüğümüzde, herhangi bir değişim veya reform hareketinden rejimin çekinmesini anlayabiliriz. Sovyetler Birliği'nde yaşanan ekonomik liberalleşmenin beraberinde siyasal liberalleşmeyi getirmesi ve rejimin yıkılmasıyla sonuçlanmasından çekinilmektedir. Dolayısıyla, hem Avrupa Birliği, hem ABD tarafından gelen değişim ve demokratikleşme baskısına direnilmektedir. Demokratikleşme olgusu da Suriye açısından bir tehdit oluşturuyor.

Dış politik tehditler arasında İsrail en önemli tehdit. Sorunun merkezinde 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail'in işgal ettiği Golan Tepeleri yatıyor. Bunun dışında Suriye, bölgedeki tüm İsrail karşıtı unsurları desteklemekte. Şu anda radikal Filistinli unsurların Şam'da büroları bulunmakta. İsrail ve ABD'nin temel taleplerinden biri de, bunlara verilen desteğin kesilmesi yönündedir. "Teröre destek" bir diğer başlık. ABD ve İsrail'e göre, Suriye teröre destek vermektedir. Tabi ki, Suriye bu örgütlerin meşru savunma yaptıklarını, meşru örgütler olduklarını savunuyor. Bunların en önemlileri HAMAS ve Hizbullah. Bir başlık da Lübnan'la ilişkiler ki, Lübnan gerçekten önemli. Başlangıçta kısaca bahsetmeye çalışmıştım, İsrail'in güvenliği anlamında Lübnan çok önemli bir ülke. Suriye'nin Lübnan'da sahip olduğu etkinlik İsrail açısından yine önemli bir tehdit. Son İsrail-Hizbullah

arasındaki savaşı da bu bağlamda değerlendirebiliriz. İsrail, Suriye'nin bu ülkeden askerlerini tamamen çekmesi değil, bunun da ötesinde tüm etkinliğini ortadan kaldırmak istiyor, bu ülkenin Suriye etkisinden çıkmasını istiyor. Dolayısıyla Lübnan'la ilişkiler de Suriye'yi dış politik ortamda krize sokan bir diğer konu. Kitle imha silahı geliştirme programı da ayrı bir sorun. Suriye'nin kısa ve orta menzilli füzelere sahip olduğu ve bunlara kimyasal ve biyolojik başlıklar takma kapasitesine sahip olduğu söyleniyor. Son başlık ise ABD ile ilişkiler. Biraz önce sıraladığım tüm başlıklar ABD'yle ilişkilerin birer unsuru. Tüm bunlar, Suriye'yi ABD'yle ilişkilerde bir kriz ortamına sürüklüyor. Özellikle Irak Savaşı sonrasında ABD'nin bölgeye yerleşmesi, bu ülkeyi hem rejim değişikliği, hem askerî müdahale anlamında Suriye açısından en ciddi dış politik tehdit haline getirmiştir.

Öngörüler ve rejim değişiklikleri senaryoları, çok kısaca geçmeye çalışacağım. Eğer burada 2023'e öngörü yapılacak ve biz ASAM uzmanları olarak 2010'a kadar bir vizyon sunmaya çalışacaksak, açıkçası ben Suriye'ye yönelik olarak iki türlü model öngörüyorum. Biri, evrimsel değişim. Gerçekleşme olasılığını birazdan kısaca tartışacağım. İkincisi, devrimsel, yani daha radikal bir değişim yani rejim değişikliği. Rejim değişikliği denince iki türlü model olabilir. Biri, dışarıdan müdahale. Dış müdahale dediğimizde, Amerika ya da İsrail'in askerî müdahalesinden bahsediyoruz. İkincisi, içeriden gelecek, iç çelişkilerin tetiklediği bir değişim, bu daha muhtemel gözüküyor. İçerde böyle bir taban var. Biraz önce bahsettiğim Şam Baharı süreci ülkede bir demokratikleşme tabanının olduğunu çok net biçimde gösterdi. Radikal değişim süreci sonucunda ortaya çıkabilecek iki türlü Suriye olabilir. Bu yine çeşitlendirilebilir. Demokratik Suriye ya da İslamcı bir Suriye olabilir. İslam, örgütlenme açısından zayıf olsa da halk arasında ciddi tabana sahip. Ama Suriye'nin geleceğine yönelik kısa vadede bir öngörü yapacaksak, rejim değişikliğini düşük bir olasılık olarak değerlendiriyorum. Hem iç hem de dış dinamikleri dikkate aldığımızda bu sonuca ulaşabiliriz. Buradaki temel etken Irak örneği. Irak'ta yaşananlardan sonra Suriye halkı, mevcut istikrarın en azından Irak'taki kaos ortamından çok daha iyi olacağı şeklinde bir düşünceye sahip. Dış faktörler açısından baktığımızda da, yine ABD ve İsrail, Irak deneyiminden sonra Suriye'de bir rejim değişikliğini istemeyeceklerdir. Dolayısıyla mevcut rejimin korunduğu, ancak kısa ve orta vadede belli ekonomik, siyasal açılımların yaşanacağı bir durum bekliyorum Suriye açısından. Ama uzun vadede bunun ekonomik liberalleşmenin beraberinde bir siyasal liberalleşmeyi ve ülkede içeriden bir radikal değişimi getirmesi mümkün olabilir.

Serhat ERKMEN (ASAM Orta Doğu Uzmanı)

İsrail-Filistin Sorununda Mevcut Durum ve Beklentiler

İsrail-Filistin sorunu, 1917 Balfur Deklarasyonu'na götürülebilir. Hatta biraz zorlarsanız ilk Dünya Siyonist Kongresi'ne kadar geri götürülebilir. Muhtemelen bu sorun çok daha uzun bir süre devam edecek. Bu nedenle, ne bugünkü soruna gelinceye kadar geçen aşamaları tek tek anlatacağım, ne de içinde bulunduğumuz dönemdeki birtakım spesifik gelişmeleri vereceğim. Ben de makro değerlendirmeler yapmaya çalışacağım. "İsrail ile Filistin arasındaki temel sorun nedir?" diye kendi kendinize sorduğunuz zaman, birçok konu aklınıza gelebilir. Bunun içerisinde kimlik unsuru, din unsuru, jeopolitik sorunlar, enerji kaynaklarına ulaşım sorunları, Ortadoğu jeopolitiği, bir sürü şey sayabilirsiniz. Ama İsrail ile Filistin arasındaki belki en temel sorun ya da sorunun ana unsuru, taraflar arasında kalıcı bir barışın sağlanamamasıdır. Bugünkü durum geçmişten daha iyi, yani en azından 1950'lere göre, 1960'lara göre daha iyi. Ama 1990'ların başında, yani Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, dünya sisteminde yaşanan değişikliğin Ortadoğu'ya yansmasıyla birlikte, sorunun yönlendirebilmesi ve taraflar arasında barışın sağlanabilmesi için bir adım atılabiliyordu. 1991-93 arasındaki, yani Madrid'den başlayarak, Oslo'yla sona erdirilen süreç bunun uzantısıdır. Oslo'da, uzun vadede kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için nelerin yapılması gerektiği düşünülmüştü ve Oslo bir ilkeler bildirgesiydi yani bir çerçeve anlaşmaydı.

İlkeler bildirgesinden sonra, yani 1993-2000 yılları arasında, bu ilkeler çerçevesinde, taraflar arasında kalıcı barışın tesis edilebilmesi için birtakım küçük anlaşmalar yapılmıştır. Gazze Eriha Anlaşması, El Halil Anlaşması ve arada bir sürü görüşme gerçekleşmiştir. Ne zaman kalıcı barışın sağlanması ve nihai statü sorunlarının görüşülmesine sıra gelmiştir; işte o zaman tekrar film geriye sarılmıştır. Çünkü 2000 yılında Ehud Barak ve Yaser Arafat'ın İkinci Camp David görüşmeleri olarak bilinen toplantıda uzlaşmaya varamamaları, 2000- 2006 yıllarında, yani şu an içinde bulunduğumuz dönem içerisinde tarafların geçmişte oldukları noktadan daha geriye gitmelerine, yani barışın nasıl sağlanacağını değil, barış görüşmelerinin ne zaman ve nasıl yapılacağını tartışmalarına neden olmaya başlamıştır. Bunun temel nedenleri ise İkinci Camp David'den kısa bir süre sonra Ariel Şaron'un provokatif ziyaretiyle birlikte başlayan İkinci İntifada ve sonrasında hem taraflar arasındaki çatışmalar, hem de iki tarafın iç politikalarında yaşanan değişikliklerdir.

Şunu söyleyebiliriz: 2000- 2006 yılları arasında, İsrail'le Filistin arasında barışın sağlanması değil, çatışmaların sona erdirilmesi ve çatışma yönetiminin nasıl gerçekleştirileceği konu edilmiştir. Taraflar çatışmanın nasıl azaltılabileceğini ve bir sonraki aşamada neler yapılabileceğini konuşmaktan, asıl sorunun belki çö-

zümeyecek unsurları olan, yani nihai statü tartışmalarının temelini teşkil eden Kudüs'ün statüsü, Filistin devletinin sınırları, Filistin'de yerlerinden edilen insanların geri dönüş hakkının düzenlenmesi ya da su sorunu gibi birçok konuya gelmemişlerdir bile. Belki biraz hafızalarımızı tazelemek açısından İkinci İntifadayı hatırlamak yararlı olabilir. İkinci intifadanın başlamasıyla birlikte İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'da askerî hareketları oldu. Bu olay çok sayıda Filistinlinin ölümüne neden oldu. Karşılığında Filistin'de İsrail içerisinde çoğunluğu intihar saldırıları olmak üzere birçok eylem gerçekleştirdi ve çatışmalar arttı. Peki sonuç ne oldu? Filistin tarafında İkinci İntifada'dan sonra öncelikle, Yaser Arafat'ın 1993'le 2000 yılları arasında gerçekleşen yükselişi sona erdi; daha doğrusu Filistin devletinin içindeki gücü kademeli olarak azaldı. Bunun hem iç nedenleri vardı, hem de İsrail'in bilinçli olarak Yaser Arafat'ın gücünü ve güç tabanını kırabilmek için politikalar vardı. Ablukaya alınması, dışarı çıkışına izin verilmemesi ve diğer bazı ciddi yaptırımlar. O zamana kadarki Filistin devletinin kazanımları ortadan kalktı ve kurumlar büyük hasara uğradı. Ben kurumların hasara uğratılmasına büyük bir önem veriyorum, çünkü bugün, yani HAMAS'ın iktidara gelmesinden sonra bir türlü dinmeyen gösteriler ve Filistinliler arasındaki çatışmalar belki bu dönemdeki gelişmelerin ürünüdür. El-Fetih'in içinden veya değişik grupların içerisinde, ama Arafat'ın kendi tabanında Yaser Arafat'a meydan okumalar ortaya çıktı. Yeni nesilden ve etkinliğinden bahsedildi. HAMAS gibi El-Fetih dışı partiler büyük güç kazanmaya başladılar. Yaser Arafat'ın ölümünden sonra Mahmut Abbas'ın meşru bir lider olarak herkese kabul ettirilmesi, daha doğrusu İsrail'e kabul ettirilmesi çabasının anımsanması yararlı olacaktır. Daha sonra da HAMAS'ın iktidara geldiğini görüyoruz.

Peki 2000-2006 dönemi İsrail'i nasıl etkiledi ? 2000'den bu yana İsrail devleti tek taraflı uygulamalarını başlatmıştır. Ariel Şaron'un Başbakan olmasıyla birlikte, tek taraflılığın temeli atılmaya başlanmıştır. Biz tek taraflılığı çoğunlukla 2005'teki Gazze'den çekilme olarak algılarız. Birçok kişi tektaraflılığı HAMAS'la başlayan bir dönem olarak görür. Ama tam tersine Yaser Arafat döneminde, Yaser Arafat'ın İsrail tarafından muhatap olmaktan çıkarılmaya çalışılması, İsrail'in tek taraflı uygulamalarının başladığı tarihtir. Daha sonra İsrail'de biliyorsunuz uzunca bir süre koalisyon hükümetleri de olsa, Likud'un başını çektiği bir hükümetler dizisi iş başına geldi ve İsrail biraz da 11 Eylül olaylarının Ortadoğu bölgesinde yarattığı etkiyle birlikte, kendisini stratejik anlamda rahatlattı ve daha güçlü bulunduğu bir ortamda, "güç bende, bundan sonra karşımdakinin taviz vermesi gerekir" yaklaşımını sergilemeye başladı. Yine hatırlamamız gereken noktalardan biri, İsrail'in tek taraflı politikaları gereği Gazze'den çekilmesi.

Bölgesel anlamda baktığınız zaman, uzunca bir süre Ortadoğu'nun en önemli

gündem maddesi olan İsrail-Filistin tartışması son 6 yıl içerisinde birinci sıradaki yerini kaybetmiştir. Zaman zaman çatışmaların yükselmesine bağlı olarak ön plana çıkmakta, gündemi meşgul etmekte, ancak Irak, İran, Lübnan sorunu, hatta Büyük Ortadoğu Projesi'nin çoğunlukla gölgesinde kalmaktadır. Aslında bakacak olursanız, Irak'ın işgalinden sonra, bir süre sonra Büyük Ortadoğu Projesi'nin ilanından sonra, birçok kişi Ortadoğu'da ya da Batı'da, bu projenin Ortadoğu'da demokratikleşmeyi sağlayabilmesi için, sorunların temelinde olan İsrail-Filistin sorununun çözülmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı ve bir anlamda bu konuda iyimser bir hava vardı. Amerikalılar bu sorun çözülmeden Ortadoğu'ya barış gelemeyeceğini biliyorlar, o yüzden bu belki olumlu bir atmosfer yaratabilir. Fakat geçtiğimiz yıllarda İsrail-Filistin sorununun çözümüne ilişkin pratikte hiçbir gerçekçi adım atılmamıştır. Her seferinde sorun bir süre sonra gündemden düşürülmüştür. Bunun birçok nedeni var; örneğin Irak'ın işgalinin yarattığı bölgesel denklemdeki değişim bunda çok büyük etki yarattı. Şu anda ne Suriye, ne bir başka Arap devleti -Irak zaten denklemden çıkmış durumda- Filistin'e eskisi kadar destek verebilecek durumda değil. Şu anda Amerikalılar da İsrail-Filistin meselesini gündeme bile getirmek istemiyorlar. Condoleezza Rice'ın ziyaretlerine bakacak olursanız, her Ortadoğu ziyaretinde mutlaka İsrail-Filistin vardır ama konu çoğunlukla geçiştirilir ya da belirgin olaylara ilişkin bazı cümleler ya da küçük politik açıklamalar sunulur; hepsi budur. Bu nedenle olaylara baktığınız zaman şunu görüyorsunuz: İsrail-Filistin sürecinin son 6 yılının, yani o kalıcı barışın sağlanmasından geriye doğru gidildikten sonraki 6 yılını domine eden şey, bölgesel gelişmeler ya da bölge ülkelerinin dış politikaları değil, iki taraf arasındaki iç politik değişimlerdir. O yüzden iç politikalara odaklanmanın daha doğru olduğunu düşünüyorum. Filistin'de bir hükümet sorunu var. Bu hükümet sorunu her ne kadar HAMAS'ın işbaşına gelmesiyle başlamış gibi görünse de, bence Yaser Arafat'ın 2002 yılında sonra İsrail tarafından maruz bırakıldığı ağır baskıdan sonra başlamıştır. Mahmut Abbas görev süresinin başlarında geçici bir iyimserlik ortamı oluşmuştur ama arkasından HAMAS'ın işbaşına gelmesiyle bu tamamen yerini başka bir şeye bırakmıştır. HAMAS'ı iktidara getiren faktörler nelerdir? Filistin halkındaki yolsuzluklardan ve yoksulluktan bıkkınlık, şu ana kadar getirilmiş olan çözümlerin hiçbirinin işe yaramamış olması, El-Fetih'in büyük güç kaybı, dahası Ortadoğu bölgesinde genel anlamda radikal İslamcı siyasal akımların yükselişe geçişinin bir uzantısı olarak, HAMAS'ın da Filistin'de yükselişe geçmesi vs. Ama HAMAS iktidarı dönemine baktığımız zaman, -yani bizi daha çok İsrail-Filistin sorunu ilgilendirdiği için oraya odaklanıyorum- öncelikle HAMAS'ın birçok devlet tarafından kabul edilmediğini görüyoruz. HAMAS'ın muhatap olarak kabul edilme çabaları da, başta Amerika Birleşik Devletleri ve Batı ülkeleri olmak üzere birçok ülke tarafından reddedilmiş ve bir köşeye atılmıştır. HAMAS'a açılım olanağı sağlamadılar; birinci nokta bu. Yoğun bir am-

bargo başladı, gelen yardımlar kesildi. Belki siyasi manevralar yapabilecek olan HAMAS'ın önü tıkanı. Belki de şu da söylenebilir: HAMAS'ın hiç böyle bir niyeti yoktu, o ayrı bir tartışma konusu. Ama şunu gördük: Filistin'de HAMAS iktidarı başladıktan sonra, hem dış politika, yani İsrail-Filistin barış süreci anlamında, hem de iç politikada ciddi bir çalkantı dönemi yaşanıyor. Bu çalkantı sadece dışarıdan da gelmiyor. HAMAS'ın iktidarda başarısız olmasını isteyen El-Fetih elinden geleni yapıyor. Bu gayet doğal, çünkü taraflar arasında bir politik mücadele var. Gösterilerin hiç kesilmedi. Uzun süredir maaşların ödenememesi, halkın içine düştüğü yoksulluk, ümitsizlik, bunlar çok önemli nedenler ama bunun dışında başka faktörler de olduğu ortada.

Bir de, geçtiğimiz yaz aylarında yaşanan, HAMAS'la ilişkisi olduğu iddia edilen bir silahlı grubun bir İsrail askerini kaçırmamasından sonra İsrail'in Gazze'de ve Batı Şeria'da başlattığı olaylar ve bunun Filistin iç politikasına etkisi var. HAMAS da gerçekten iktidar olamadı Filistin'de. HAMAS muhalefet etmeyi iyi biliyor ama iktidar olmayı bir türlü beceremedi ve kendi içinde bir sürü ayrımlara gitti. Olayın yürütülmesi ve arkasından geçen siyasi sürece bakacak olursanız, eğer bu işi HAMAS yaptıysa, HAMAS'ın bir politik oyunuydu, Başbakan İsmail Haniye'nin bu işte yükselmesini beklersiniz. Ama bu işi üstlenmeye çalışan Halit Meşal ve Suriye'deydi. Diğer yandan Filistin davasının bugün İsrail'le mücadelenin, silahlı mücadelenin bayraktarlığını HAMAS değil, Hizbullah üstlenmeye başladı. Bu bir süre sonra kendi doğal akışında gidecektir. Ama Filistin'de birlik hükümeti kurulmaya çalışıldı, iki defa çok yaklaşıldı. Bir tanesi bu krizden önce, bir tanesi ise birkaç hafta önce. Ama iki kez de Filistin'de El-Fetih ile HAMAS birlik hükümetini çeşitli nedenlerden dolayı kuramadılar ve en azından bir süre daha bu birlik hükümetini kurabilecekçe de benzemiyorlar. İç siyaset açısından Filistin son derece zayıf ve karmaşık günler yaşıyor.

İsrail'e bakacak olursanız, Şaron'un Gazze'den çekilmeden sonra Kadima Partisi'ni kurduğunu, ve bu partinin tek taraflı çekilme politikasını hareket noktası olarak aldığını görürsünüz; yani partinin özel bir ekonomik, siyasi programı falan yok. Kadima hareketi, "barışı biz güçlü taraf olarak kendi belirlediğimiz sınırlar içerisinde kendi dayatmamızla kuracağız" diye ortaya çıktı. Bir süre hakikaten bu konuda ciddi adımlar attı. Fakat beklenmedik bir gelişme yani Ariel Şaron'un siyaset sahnesinden çekilmesi ve Ehud Olmert'in Kadima'nın liderliğini alması ve seçime onunla gitmesi, Kadima'yı beklenenden daha az güçlü bir şekilde parlamentoda söz sahibi yaptı ve bir koalisyon hükümetine ihtiyaç duyuldu. Bu koalisyon hükümeti Şaron'un siyasi karizmasından yoksun. Dolayısıyla hem dış politikada, hem iç politikada karşılaştığı çeşitli sorunlarla Şaron dönemindeki kadar baş etme gücüne sahip değil. Koalisyonun kurulması zaten sorunluymdu, ama en

ufak bir krizle karşı karşıya geldiği zaman, bu ülkedeki koalisyonun yeniden gözden geçirilmesi, bazı partilerin alınması ya da bazılarının çıkarılması söz konusu ediliyor. Bu açıdan baktığınız zaman, İsrail de siyasi açıdan çok istikrarlı bir yer değil. Türkiye'de çok sık seçimlerin yapıldığı söylenir, ama İsrail'e bakın, neredeyse her iki yılda bir seçim yapılıyor. Hükümetler düşüyor, hükümetler değişiyor ve arkasından seçim yapılıyor. Koalisyonların, yani parlamentonun değişmesini bir yana koyun, aynı parlamento içerisinde sürekli hükümetler değişiyor. 2005 yılında Gazze'den çekilmeden önce de İsrail'de bir hükümet değişikliği meydana geldi. Bu çok bilinen ve çok dikkat çeken bir şey olmayabilir, ama İsrail'de siyasi istikrarsızlığın sürekli olarak devam ettiği ve buna ilişkin İsrail'in önünde net bir yol olduğu söylenemez. Kaldı ki, bu son Lübnan krizi İsrail'deki siyasi istikrarsızlığı belki tekrar tavana vurdurdu. Başta Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanı olmak üzere, birçok kişi çok ciddi eleştiriler altında kaldılar. Bu eleştiriler sadece bu savaşın yürütülmesinden kaynaklanan eleştiriler değil, bu eleştiriler o koalisyonun doğasından kaynaklanan eleştiriler zaten. İsrail'de çok uzun erimli bir koalisyon hükümetinin olmasını da açıkçası beklemiyorum. Belki koalisyon hükümeti bu yılı çıkartabilir, ama önümüzdeki yılı çıkartacağını zannetmiyorum. Bölgede İsrail-Filistin barışının sağlanmasına yönelik bir ivme, bir itici güç yokken, karşılıklı olarak Filistin'de ve İsrail'de de istikrarsız iç siyasal ortamlar varken, bu sorunun kısa vadede çözülmesini beklemek aşırı derecede iyimserlik olacaktır diye düşünüyorum.

Öngörülerime geçmek istiyorum. Bunlar çok kısa vadeli öneriler, çünkü 2010'a kadar İsrail-Filistin sorununda öngörü bence mümkün değil, hatta 2008'e kadar bile mümkün değil. 8 ay öncesinde muhtemelen bugünkü durumu tahmin edebilecek kimse yoktu. Gazze Şeridi'ndeki kriz, yani Lübnan olayı öncesindeki kriz HAMAS içerisinde derin bir ayrılığa yol açtı ve bu ayrılık yeni hareketlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu bahsettiğim şey, basit olarak bir silahlı grubun, İzzettin El Kasım tugaylarının ayrılıp da, İsrail'e kendi başına saldırması falan değil. O zaten çok doğal bir şey. Onun dışında, HAMAS'ın kendi siyasi hareketi içerisinde birtakım kopmalar meydana gelebilir. İsmail Haniye-Halit Meşal iki başkanlığı HAMAS'ı çok uzun süre götüremez, HAMAS böyle bir şeye çok alışkın değil. Evet, şûrası var, her zaman bir şûra tarafından yönetiliyor, ama bu iki başkanlık onun için çok da götürülebilir bir şey değil. İkinci öngörü; örgütsel olarak zarar görse bile, HAMAS'a Filistin halkının desteğinin hâlâ sürdüğünü söylemek gerekiyor. Destek seçimde onu işbaşına getiren güç kadar yüksek değil belki, ama HAMAS'ta bu gibi örgütsel kırılmalar var diye HAMAS'ın siyaset sahnesinden çekilmesini beklemek doğru değil, HAMAS varlığını koruyacaktır. El Fetih'le HAMAS arasındaki bilek güreşinin devam edeceğine inanıyorum. Fakat El-Fetih de seçimden sonra ihtiyaç duyduğu yapısal değişimi tamamlamadı, o yüzden o

da bir seçim olsa ve işbaşına gelse bile, bugün HAMAS'ın karşılaştığı sorunların büyük bir kısmıyla karşılaşmaya devam edecek. Şu kötümser olmamıza neden olabilir: HAMAS iktidarı sırasında Filistinlilerin yaşam şartları daha da kötüleşti, halk her geçen gün ümitsizliğe sürükleniyor, bu da bölgede, Filistin'de radikalizmin yükselmesine neden olabilir. Belki iyi haber, İsrail'in tek taraflı politikasının sonuç vermediği artık görüldü ve İsrail tek taraflılıktan ziyade müzakerelere tekrar dönme ortamı arıyor. Belki yol haritasının tartışılmasına ilişkin bir platformu yeniden oluşturulabilir. Kısa vadede en iyimser gösterge bu. Ama şunu söylemek gerekiyor nihai olarak: Bölge ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri, İsrail-Filistin sorununun sık sık gündeme gelmesinden ve alevlenmesinden rahatsız olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve İran arasındaki gerginlik veya Irak sorunu nedeniyle konuya net bir çözüm de getirmek istemiyorlar. Bu nedenle İsrail-Filistin sorunununda 2010'a kadar ciddi ve sonuç alınabilir bir barışı öngörmüyorum.

Çevik BİR (Emekli Orgeneral)

-Somali Deneyiminden Lübnan Barış Gücü Harekâtına-

Konuya doğrudan doğruya Birleşmiş Milletlerle girmek istiyorum. Birleşmiş Milletler harekâtları Birleşmiş Milletler Yasası'na göre yapılmakta ve Birleşmiş Milletler Yasası'na göre yapılan bu harekâtlar da genelde iki bölüm içerisinde özetlenmektedir. Bunlardan Birleşmiş Milletler Yasası'nın 6'ncı bölümüne göre yapılan Birleşmiş Milletler harekâtları, tamamen barışı idame ettirme harekâtlarıdır ki, uluslararası tabiri *peace-keeping* olarak gündemdedir. Bunun dışında, benim komutanlığını yaptığım, Birleşmiş Milletler'in tarihinde ilk defa uyguladığı, bizatihi komuta ve kontrol etmeye çalıştığı diğer harekât ise, barışı bizatihi temin görevidir. Bunlar uluslararası *peace-making* veya *peace-enforcement* olarak gündemdedir ve barış şartlarını içeren harekâtlardır. Birleşmiş Milletler'in harekâtlarına baktığımız zaman, barışı idame ettirme harekâtlarının özellikle Birleşmiş Milletler'in 1945 yılında kurulmasından bu yana 1948-89 yılları arasında yapmış olduğu harekâtlardır. O zaman dünya iki kutuplu bir ortamı ihtiva ettiği nedeniyle, statik bir durum, bir resim ortaya çıkardığı nedeniyle, Birleşmiş Milletler savaş şartlarını içeren görevlerle meşgul olmamaktaydı. Dolayısıyla o tarihten itibaren yapmış olduğu harekâtların büyük çoğunluğu barışı idame harekâtlarıydı. Bu arada Kore Harbi'ni gündeme getirebiliriz. Kore Harbi, Birleşmiş Milletler'in tamamen komuta ve kontrolü o zaman lider ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'ne devrettiği bir harekâttı, ama onun dışındaki bütün harekâtlar genelde barışı idame harekâtlarıydı. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra, özellikle 1989 sonrası dönemlere baktığımız zaman, özellikle 1990 ve 1995 yılları arasında dünyamızda İkinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen insanın çeşitli çatışmalarda kaybedildiğini görüyoruz. Bunlar çeşitli zamanlarda

gündeme geldiği ve devamlılık arz etmediği için, rakam olarak önemini her zaman gözden kaçırmış harekâtlar. Ama toplu olarak Birleşmiş Milletler'in yaptığı değerlendirmede böyle bir rakam ortaya çıkardığını görüyoruz. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'in Soğuk Savaş sonrası dönemde barışı bizatihi temin etme görevleriyle baş başa kaldığını görüyoruz. Somali de bunlardan biridir. İşte bugün gündemde olan Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Geçici Barış Gücü'nün görevi de tamamen Birleşmiş Milletler Yasası'nın 7'nci bölümüne göre yapılan bir harekâttir ve barışı bizatihi temin harekâtıdır ve savaş şartlarını içeren bir harekâttir. Genelde Birleşmiş Milletler harekâtları diplomatik, askerî, sivil faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü insani faaliyetleri içerir, ama bu insani faaliyetleri gerçekleştirebilmek için, savaş şartlarını da kaçınılmaz olarak oradaki Birleşmiş Milletler gücü her zaman yaşar, yaşamıştır ve yaşayacaktır. Savaş şartlarını içeren ve Birleşmiş Milletler Yasası'nın 7'nci bölümüne göre yapılan barışı bizatihi temin görevleri, Birleşmiş Milletler'in harekât yaptığı ülkenin her türlü sorumluluğunu aldığı harekâtlardır ki, Somali harekâtı buna örnektir. Sadece kontrol sorununun olduğu harekâtlar vardır ki, o harekâtta o ülkenin hükümeti ilgili mekanizmaları faaliyetlerine devam etmektedir, ama Birleşmiş Milletler'in gösterdiği şekilde devam ettirmektedir. Buna kontrol sorumluluğu içeren görevler diyoruz. Bir de, ilgili hükümet ile ortak sorumlu olarak, ilgili hükümete yardım şeklinde BM'nin sorumlu olduğu harekâtlar vardır. İşte Lübnan harekâtı yardım harekâtıdır, yani barışı bizatihi temin görevini Birleşmiş Milletler orada Lübnan'ın kendi ordusuna görev verdiği gibi, tarafları buna uymaya çağırdığı gibi, bu kontrol sorumluluğunu da, bu yardım görevini de burada bizatihi yürütecek şekilde bir harekâttir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'in burada kontrol sorumluluğu almasının altında yatan başlıca neden şudur: Birleşmiş Milletler halihazır yapısıyla, savaş şartlarını içerecek görevleri yapabilecek durumda değildir. Neden? Birleşmiş Milletler'in savaş şartlarını içerecek görevleri yapabilmesi için, en azından NATO teşkilatı gibi bir yapılanmaya ihtiyacı vardır, yani elinde hazır kuvvetler olacak. Askerî karargâhlar, sivil karargâhlar, karar mekanizmaları oluşturacak şekilde bunları bir araya getiren mekanizmaları ve bu harekâtı bizzat yönetecek şekilde bir hazır güce de ihtiyacı vardır. Tabi, bu hazır güce ihtiyacı olduğu gibi, o hazır gücün kurulması, teşkilatlandırılması, idame ettirilmesi için de ayrıca yapılanmaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla konuya bu açıdan baktığımız zaman, böyle bir yapılanma Birleşmiş Milletler için halihazırda imkânsızdır. Neden? Bu maddi sorunlara dayanmaktadır, politik sorunlar içermektedir, ekonomik sorunlar içermektedir, güvenlik sorunu içermektedir. Birleşmiş Milletler bu nedenle, barışı bizatihi komuta kontrol edecek harekâtlardan kaçınmakta ve Lübnan harekâtında olduğu gibi, bir ülkeye lider sorumluluğunu vermektedir. Bu harekâtta hepimizin bildiği gibi Fransa lider sorumluluğunu yüklenmiştir. Burada şunu da özellikle vurgulamak istiyorum: Ben Birleşmiş Milletler'e karşı değilim, bilakis ben Birleşmiş

Milletler'in muhakkak olması lazım geldiğine inanan ve bu tecrübeyi edinmiş bir kişi olarak, Birleşmiş Milletler'in muhakkak suretle kuvvetlendirilmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Ama ben burada Birleşmiş Milletler'in böylesine konularda bu görevleri yapamayacak durumda kalmasının sorumluluğunun ülkelerde olduğunu düşünüyorum.

Bizi de çok ilgilendirdiği için kısa bir örnek vermek istiyorum. Biliyorsunuz, 11 Eylül olaylarından sonra Birleşmiş Milletler, derhal bir güvenlik konseyi kararı çıkararak, Amerika Birleşik Devletleri'ne teröre karşı savaş yetkisi verdi. Ama bugün devletler terörün tarifi konusunda bile bir araya gelemiyorlar, çünkü hâlâ ülkeler terörü kendilerine dokunan ve dokunmayan terör olarak algılıyorlar ve dolayısıyla böyle bir yaklaşımı kabul etmiyorlar. Basit bir örnek olacak, ama yeri geldiği için söylüyorum: İstanbul'da hepimiz o olayın içerisinde olabildik, 100'den fazla insanımız hayatını kaybetti, uluslararası terör kendisini orada gösterdi. Bir hafta sonra bizim bir takımımızın maçı vardı Avrupa takımlarıyla, Avrupalılar takımlarını o maça göndermediler. Ama ondan sonra benzeri bir olay İspanya'da yaşandı ama orada maçların yapıldığını gördük. Dolayısıyla bu anlayışla Birleşmiş Milletler'e hiçbir katkı sağlanamaz. Bu nedenle ben, sorumluluğun ülkelerde olduğunu değerlendiriyorum. Bu nedenle de Birleşmiş Milletler bu harekâtı Fransa'ya devretmek mecburiyetinde kalmıştır. Ama Somali'de Birleşmiş Milletler Somali harekâtını bizatihi komuta ve kontrol etmek durumunda bırakılmıştır. Orada Birleşmiş Milletler'in yapacağı bir şey kalmamıştır, çünkü orada Amerika Birleşik Devletleri gücü görevi Birleşmiş Milletler'e terk etme kararı almıştır ve bu karar uygulanmıştır. Bizler de orada tarihinde ilk defa olarak Birleşmiş Milletler'in bu harekâtını yönetme gayretleri içerisinde bulunmuşuzdur.

Bunları kısaca özetledikten sonra, Birleşmiş Milletler Lübnan geçici görev kuvvetiyle ilgili 1701 sayılı Kararı da kısaca bilgilerinize sunmak istiyorum. Karar genelde tarafları çatışmadan uzaklaştırmaya çalışmakta. Bu nedenle bir mavi hat teşkil edilmiştir ve İsrail'in o mavi hattın güneyine çekilmesi talep edilmiştir. Çekilmeyle birlikte, önce ve beraber, Lübnan Hükümeti'nin 15 bin kişilik Lübnan ordusunu Güney Lübnan'a konuşlandırılmasını öngörmektedir; ama Lübnan ordusu bu görevi yapabilecek durumda değildir. Neden değildir? Çünkü Lübnan ordusu karışık etnik grupların personelinden bir araya getirilmiştir, komuta yapısı başka bir etnik gruba aittir, harekâtı bizzat uygulayacak altyapı başka etnik gruplara aittir. Dolayısıyla Lübnan'da olan o 17 etnik grubun Lübnan ordusuna da etkisi bu şekildedir. Bunun dışında Lübnan ordusunun tesisatı böyle bir görevi yapabilecek durumda değildir. Birleşmiş Milletler'in bu kontrol görevi de, buradaki bu harekâtların, kararda öngörülen hususların yerine getirilmesini

temin ve ona yardımcı olarak gündemde olmaya devam edecektir. Karar aynı zamanda Lübnan'daki tüm silahlandırılmış grupların silahtan arındırılması gerektiği ve Lübnan'da hükümetin silahlarından veya otoritesinden başka silah ve otorite olamayacağı 1701 sayılı Karar'da açıkça belirtilmiştir. Ama bunun realize edilmesinin Birleşmiş Milletler gücü için büyük sorun olacağını düşünüyorum. Çünkü Lübnan'ın silahtan arındırılması, orada sadece Lübnan ordusuna ait silahların bulundurulabilmesi için, bölgede muhakkak suretle havadan, karadan ve denizden sınırların kontrolünü sağlayacak şekilde bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bu yapılanma olmadığı takdirde, bu karar da yazılı bir metin halinde kalacaktır; çünkü bunu biz Somali'de yaşadık. Somali'de de bize verilen görev, Somali'nin tamamını silahtan arındırmaktı, silahsızlandırmaktı. Somali'de 50'den fazla fraksiyon vardı. Burada da 17 tane fraksiyon var. Her fraksiyon ülkenin geleceğini kendi görüşlerine göre realize etme çabası içerisinde olduğu için, silahlanmaya muhakkak suretle öncelik verecektir. Ama buraya gönderilecek Birleşmiş Milletler gücünün bu silahlandırmayı önleyecek bir güç olmadığını kararda görüyoruz; ki bu durum Lübnan'daki Birleşmiş Milletler gücü için en büyük sorunlardan biridir diye düşünüyorum.

Bugün Birleşmiş Milletler görevlerine katkıda bulunan ülkeler konuyu sadece o bölgeye asker göndermek, o bölgeye sadece insani yardım yapmak ya da o faaliyete katılma şeklinde görmüyorlar. Konuyu tamamen politik, ekonomik ve güvenlik açısından görmeye çalışıyorlar. Bunu yaparken de, o bölgenin geleceğinde etkili olacak ülkelere bakış açılarını, o bölgedeki etnik gruplara bakış açılarını, o bölgelerin etrafındaki komşu ülkelerin durumlarını dikkate alacak şekilde kararlar veriyorlar. Ekonomik bakımdan da yine bu stratejik öngörüye dayalı olarak, "benim orada kısa ve orta vadeli kazanımlarım, ekonomik kazanımlarım ne olacaktır?" şeklinde düşünerek karar veriyorlar. Bugün Birleşmiş Milletler harekâtlarına katıldığı zaman, Birleşmiş Milletler ülkelere bunu dikte ettiremeyecek durumda olduğu için, ülkeler kendi görev yerlerini kendileri seçiyorlar. Hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki kararlarda yazılı olmasına rağmen, oradaki yaklaşımlarını tamamen ülke menfaatlerine göre yapıyorlar. Somali harekâtı bizatihi barışı temin görevi olmasına karşın, anayasasının Almanya silahlı kuvvetlerine savaş şartlarını içeren görevleri veremeyeceğini belirtmesine rağmen, Somali'de Almanya barışı idame görevinde görev almıştır ve orada çok katkılar sağlamıştır. Bu ülkenin Birleşmiş Milletler görevine, barışı bizatihi temin görevi olsa da, orada barışı idame görevi alacak şekilde hem bölgeye, hem de ülkesine katkılar yapacak şekilde görev aldığını gördüm ve müthiş takdir ettim. Dolayısıyla bugün tekrar altını çizerek söylüyorum, ülkeler tamamen Birleşmiş Milletler görevlerine bu açıdan bakarak katılmakta, görev yerlerini, oradaki konuşlanacak kuvvetin tesisatını, yapısını bu anlayış içerisinde dikkate almaktadırlar ve ona göre harekâtı gerçekleştirilmektedirler.

Şu anda silahlı kuvvetlerimize verilmiş olan görev ve seçilen bölge böyle bir akılcı yaklaşımın yapıldığını ortaya koyuyor. Orada daha ziyade bölgeyi yeniden yapılandıracak şekilde muharebe destek birlikleri görevde. Ayrıca bölgede silah girmesini önleyecek şekilde deniz kontrolü alınmış durumda. Oradaki gücümüze herhangi bir tehdit yönelmesi halinde gücümüzü koruyacak şekilde de bir muharip gücün görevlendirilmesini ben Somali tecrübelerime dayanarak akılcı bir yaklaşım olarak değerlendiriyorum.

Bugün Birleşmiş Milletler harekâtları ülkeler tarafından dünyayı kontrol edebilme basamağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler'de etkin olan ülkeler, her ne kadar Birleşmiş Milletler'in teşkilatı sorgulanıyorsa da, Birleşmiş Milletler'in karar mekanizmasında hem karargâhında, hem de operasyon sahasında önemli postları ele geçiriyorlar ve onların ele geçirdikleri bu postlar sayesinde, oradaki harekâtlar, o düşünce istikametinde realize ediliyor. Dolayısıyla bunlar ülkemiz için çok önemli fırsatlar. Bu fırsatların muhakkak suretle realize edilmesi lazım.

TARTIŞMA ve SENTEZ :Orta Doğu'da Değişim Süreci

Oturum Başkanı: Çevik Bir (Emekli Orgeneral)

Hüseyin BAĞCI (Prof. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

Bizim uluslararası alanda yaptığımız toplantılarda, özellikle son yılların en önemli gelişmelerinden biri olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında Çin başta olmak üzere Hindistan ve Rusya gibi yeni bir bloğun oluşması ilgi görüyor. Dünya Bankası'nın verilerine göre 2020 yılında dünyanın bir numaralı ekonomisi Çin olacak. Çin'i devre dışı bırakarak küresel politika düşünmek artık mümkün değildir. Bunun dışında, bizi 2023'e taşıyacak bir uluslararası yapılanmanın söz konusu olmadığını görüyoruz, yani bugünkü uluslararası hukukla, bugünkü uluslararası yapılanmalarla bu yük çekilemez. O zaman Avrupa başta olmak üzere, bütün bu reform süreci olarak tanımladığımız süreçler hangi ülke olursa olsun, totaliter, demokratik, yarı demokratik hiç fark etmez; bütün ülkeler kendilerine yeniden bir çekidüzen vermeleri gereken bir sürece girdiler. Bu önemli süreçte nerede olacağız?

Küresel bir bakış açısıyla baktığımızda, ülkeler birbirlerine karşı doğrudan savaşmayacaklar denildi. Asimetrik bir savaş biçimi var. Bu doğru, yani herkes buna kendini hazırlasın. Türkiye'nin komşularıyla doğrudan bir çatışmaya girmesi söz konusu olmayacak ama komşulardan ya da komşuların komşularından Türkiye'ye

yönelik birtakım tehditler gelebilecek. Tehditlere de yine 1990'lı yılların, 2000'li yılların parametreleriyle bakmamak gerekecek. Bana göre son günlerde tartışılan sınırlar konusu çok önemli. Ortadoğu'da sınırların yeniden değişebileceği mesajı kademeli olarak veriliyor. Psikolojik bir hazırlık söz konusudur. Sınırların nasıl değişeceği konusu önemlidir ama hangi metotlarla değiştireceksiniz ? Alman Profesör Lothar Rull'un deyişiyle, siz bir ülkeyi nükleer silahlarla veyahut da başka silahlarla darmadağın edebilirsiniz. İsrail'in Lübnan'a yaptığı gibi, ama orayı yönetemezsiniz. Bu çerçevede bana göre Ortadoğu'da barış olması mümkün değil. Hangi açıdan mümkün değil. Henry Kissinger'in bundan iki hafta önce Berlin'de 102'ince Bertisfan Forumu'nda söylediği gibi : Amerika Birleşik Devletleri İsrail'i, Avrupa ülkeleri de Arapları desteklediği müddetçe, Ortadoğu'da barışa ulaşmak mümkün değil. O nedenle Serhat Erkmen'in 2010 yılında barış beklememesi çok normal.

Peki önümüzdeki 10-15 yılda, nasıl bir Türkiye'yle karşı karşıya olacağız ? 2023 yılında Türkiye'nin nüfusu 92 milyona ulaşacak. Biz Rusya'dan sonra Avrupa kıtasında nüfus açısından ikinci büyük ülke olacağız. Mesela, Almanya 2020 yılında 88 milyona düşecek, Rusya 104 milyona. Yani demografik bir sorun var ve eğer barış isteniyorsa Türkiye biyolojik olarak bakıldığında bu bölgede en fazla göz önüne alınması gereken ülkelerden biri olacak. 2023 yılında büyüme hızı bugünkü durumla devam ederse, Türkiye'de kişi başı gelir 8 ila 12 bin dolar arası bir rakama ulaşacak. Zbignev Brzezinski'nin "Yeni Bir Rusya'yla Yaşamak", "Yeni Bir Çin'le Yaşamak" ve Yeni Bir Avrupa'yla Yaşamak" isimli üçlü makale serisinde de ifade ettiği gibi, Türkiye bu üç güç merkeziyle de doğrudan ve dolaylı olarak işbirliği içinde olması gereken bir ülke. Türkiye Josef Nail'in de deyimiyle, askerî gücü değil, yumuşak gücü kullanan bir ülke olmaya doğru hızla gitmektedir ve bu doğru bir politikadır. Türkiye için liderlik kelimesini çok fazla kullanmayalım. Türkiye bölgenin belirleyici ve işbirliği yapan ülkelerinden biridir demek daha iyi. Çünkü lider dediğiniz zaman, o liderliğin kriterlerini yerine getirmek için siyasal, sosyal, güvenlik ve diğer alanlarda sizin gerçekten rekabet edebilecek bir yapıya sahip olmanız lazım. Biz rekabet yapan bir ülke mi olmak istiyoruz, yoksa bölgede ekonomik, siyasi, sosyal oluşumları belirleyen bir ülke mi olmak istiyoruz ? O nedenle ben yumuşak güç kavramının Türkiye açısından daha sağlıklı olacağını düşünüyorum.

2023 yılında Türkiye'nin yetiştirdiği insan tipinin, Birleşmiş Milletler'de sorumluluk alamayan veyahut da uluslararası yapılara giremeyen, orada post alamayan insan tipinden olmaması gerekiyor. Bizim eğitim sistemimizin özellikle ve özellikle yeni baştan düzenlenmesi gerekiyor. Türk insanına uluslararası alanda daha fazla rekabete açık hale gelebilecek bir eğitimin verilmesi gerektiğini düşünüyö-

rum. Biz dünyanın ilk 20 ekonomisinde yer alan bir ülke olarak, dünyanın ilk 10'larına, ilk 15 ekonomisine girme yönünde fikirler üreten, düşünceler üreten bir ülke durumunda olmalıyız. Birleşmiş Milletler'e üye demokratik olan ülkelerin sayısı 1974'te yüzde 20'ydi şimdi bu sayı yüzde 80'lere ulaştı. Yani dünyanın genel gidişatı, daha fazla şeffaf, daha fazla demokratik ve daha fazla entegrasyonu öngören bir yapı biçimi. O nedenle bizim politika olarak dışarıya vereceğimiz mesajların da saldırganlıktan uzak bir algılamaya dönüşmesi, Türkiye'nin teknolojide, ekonomide ileri teknolojileri uygulayan ve bunu yayan bir ülke olması gerekiyor.

Ben Türkiye'nin genel olarak 1980'lerden bugüne kadar gelinen süreçte aslında çok iyi yol aldığını düşünenlerdenim. Türkiye'nin gittiği yol yanlış bir yol değil., Yol doğru, ancak bu yolda gidişin süratinin ayarlanması lazım. Nerede kavşak var, nerede biz yavaşlıyoruz veyahut da hangi güçler bizi yavaşlatıyor, bunu çok iyi okumak lazım. Türkiye, uluslararası alanda bakıldığında; 1983 ile 2006 yılları arasında dünyada Türkiye kadar bu kadar hızlı bir yapısal reformu bütün zorluklara rağmen değiştirebilen başka bir ülke olmadığı görülüyor. Kendi içinde bütün zorluklara rağmen, bu kadar büyük bedel de ödemesine rağmen bu reformları gerçekleştirebilen başka bir ülke yok. Bu bizi dünyanın gözü önünde çok önemli bir noktaya getiriyor. 2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin demokratik açıdan daha refah, daha sağlıklı, dünyayı daha iyi algılayabilen ve dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında bir ülke olması hepimizin arzusu.

Semih İDİZ (Gazeteci-Yazar)

Bizler bir ülkede ve daha çok bölgede ne olduğunu, ne olmalıydı konusunu konuşuyoruz ve tercihlerimizi ön plana çıkarıyoruz. Oysa bir vakayla karşı karşıyayız. Condoleezza Rice angi anlamda söyledi bilmiyorum ama gerçekten de Orta Doğu'da yeni bir şekil çıkıyor. Bunun tarihçesi acaba Amerika'nın Irak'ı işgaline mi, 11 Eylül'e mi, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine mi dayanıyor? Yanıtlar uzun ama şu anda bir vaka var: Ortadoğu'daki dengeler değişiyor. Dünya maalesef Türkiye'nin arzularına göre şekillenmiyor, tarih boyunca önemli olmuş bir ülke için hayatı kat kat zorlaştıran bir şey bu. İngilizler Türkiye'ye *swing* ülke derler. Yani ülkeyi nereye çevirseniz, dünyayı ilgilendiren kilit bir konuyla baş başa kalırsınız. İster Balkanlar, ister Kafkaslar, ister Ortadoğu. Şimdi enerji mevzusu da devreye giriyor ve hatta medeniyetler. Böyle bir coğrafya ve siyasi tabloda Türkiye geleceğini proaktif bir düzleme oturtmak zorunda. Peki, Türkiye önümüzdeki 17 yıl için hangi faktörleri kollamalı ? Bu parametreleri ayırdığımızda, her şeyden önce elbetteki İsrail-Filistin çatışmasını görüyoruz. Bunun bir gün çözümleneceğini umuyoruz çünkü bu hakikaten bölgenin kilit sorunlarından biri.

Ortadoğu'da hepimizin kabul etmesi gereken bir vaka var. Muazzam sosyal adaletsizlikler, demokrasi açığı, eşitsizlikler var ve bunların hangi tür eğilimleri beslediğini gayet iyi görebiliyoruz. Yeni bir faktör ortaya çıkıyor. Bunu bugün belki bazıları küçümsüyor, ama önümüzdeki dönemde bence çok önemli olacak. Bu bir Şii-Sünni eksenidir. Bugün HAMAS'la Hizbullah aynı kefeye koyulabiliyor. Bir anlamda İsrail sendromu diyorum ben buna. Nitekim zamanında İsaac Rabin'in eşi Lea Rabin'le konuştuğumda, "bu ülke normal bir ülke olsaydı, Suha Arafat benim yakın arkadaşım olurdu, kocamı öldürenler de düşmanım olurdu. Ama hepimiz bir kuşatma zihniyeti altında olduğumuz için hepimiz İsraili oluyoruz ve dost-düşman birbirine giriyor" demişti. Benzeri bir sürecin burada işlediğini düşünüyorum. Fakat uzun vadede bu Şii-Sünni faktörünün daha önemli olacağını tahmin ediyorum. Ben bazen Şiiliği İslamiyet'in bir anlamda *Troçkizm*ine benzetiyorum. Bir mazlum felsefesi, bir mücadele felsefesi ve bölgede de hakikaten İran dışında ezilmiş olan bir unsur. Bugün Suudi Arabistan'da, ülkenin önemli bir bölümünün Şii olduğu kabul edilmez. Bu faktörü daha da komplike kılan şey İran'ın durumu. İran'ın nükleer bir güç olarak ortaya çıkma ihtimali ve Irak'ın fiilen bölünmüş olması son derece önemli. Kanaatime göre, Amerika bir şekilde Irak'ta varlığını sürdürecektir. İşin içinde enerji ve İsrail'in güvenliği boyutu da var. Oradan Kürt faktörüne geçiyorum. Bugün Ortadoğu'da kendini yöneten bir Kürt faktörü ortaya çıkmıştır ve arkasında da güçlü hamileri vardır. Her ne kadar Sayın Bakan "bir gün Amerikalılar gidecek, biz baş başa kalacağız" diyorsa da, ben Amerikalıların o anlamda gideceklerine inanmıyorum. Bu Türkiye açısından elbette bazı sıkıntılar yaratıyor. Araplarla Kürtler arasında sıkışıp kalacak Türkmenler için de sıkıntı yaratacak. Bu sadece Türkiye açısından bir sorun değil, Arap dünyası açısından da bir sorun.

Bir konuyu daha gündeme getirmek istiyorum. Laiklik açığı. Bugün Ortadoğu'da da bir laiklik açığı var, Ortadoğu'da da laik yaşam biçimini benimsemiş olan, böyle yaşamak isteyen insanlar var. Onun için bir dinî eğilim ön plana çıkacaksa Ortadoğu'da, bu eksenin de problem yaratacağını düşünmemiz ve Türkiye açısından hesaba katılması gerektiğini düşünmemiz gerekiyor.

Türkiye bölgenin en önemli ülkesi. Rusya'nın da ötesinde bir öneme sahip. Onun için Türkiye'nin proaktif yaklaşım içinde bölgeye dönük çok kapsamlı ve birçok faktörü hesaba katan yönelişlere gireceğini düşünüyorum. Nitekim sadece son iki yıl içinde Türkiye'nin Ortadoğu'yla daha ondan önceki 10 yıl zarfında belki görmediğimiz şekilde bir angajmana girdiğini görüyoruz. İhtiyaçtan dolayı bu angajmanın derinleşeceğini düşünüyorum. Ama dikkat edilirse Ortadoğu'da, en azından benim gezdiğim ülkelerde Türkleri kolları açık bekleyen ülkeler yok. Biz de sonuç olarak emperyal bir imparatorluğun mirasçısıyız. Yani bir İngiltere'den

Fransa'dan farkımız yok o anlamda. Ama Türkiye'nin bir anlamda sadece laik kimliğinden değil, çeşitli faktörleri itibarıyla bölgeye gerçekten bir model olma potansiyeli de var ve bunu sadece Collin Powell'in ılımlı İslam perspektifinden görmemeliyiz.

İleriye doğru baktığımızda, bence Türkiye vehimlerinden sıyrılmış, ekonomik, siyasi ve askerî gücünün büyüklüğüne vakıf olan bir ülke olarak, bu yapıcı rolünü ortaya çıkaracak siyasetleri bulmak zorundadır. Çünkü eşyanın kendi tabiatı vardır. Türk dış politikası da bugüne kadar agresif bir politika olmamıştır. Türkiye bölgenin önemli bir istikrar noktası olabilir ve olacaktır diye düşünüyorum.

Fuad YASEEN (Filistin'in Eski Ankara Büyükelçisi)

In our time of the communication revolution where you can difficultly predict what will come after two hours of today we are out to predict what will happen within two decades from now. This for Palestine is another dilemma because Palestine as you know is an issue of three centuries. The conflict began to prevail during the 19th century, moved on to the 20th and is now moving into the 21st century . It is the issue of three centuries and because of that may be our prediction will be that the conflict will end very very soon and in a very short time this issue will be solved right way towards the right goal and with the through the use of the right means. Palestine is a very small country by area. The total area of Palestine is something similar to the area of Ankara, it is about 27 thousand square kilometers. It is very small, but keep in mind that the heart in the body is not the biggest muscle despite its great importance. Palestine is very important, maybe because it is the only holly land in the entire world, maybe because it is the only land which embraces three divine religions, maybe because it is the link between three continents, maybe because no empire in history would be complete without capturing Palestine. I know that there are many many questions in your minds. Sometimes when I meet Israelis, some friends from the Israel, the Jews say we are uncles, we all come from Abraham. I agree with them but I tell them that we prefer to be friends because sometimes you have a brother whom you may not like very much but you are obliged to accept him as a brother. But you can choose your friends. I told our Israeli neighbours, "let us cope with each other as friends". I came back from Palestine a few days ago and the situation there is horrible as you may have heard or read. Yet, we are still hopeful, we are still optimistic, and if hope is only just important for any individual, keep in mind that hope is life for the Palestinian. Hope is our life, if we loose hope than we loose our life.

Cihangir DUMANLI (Emekli Tuğgeneral)

Konumuz 2023 yılında karşımızda nasıl bir Ortadoğu olacağı ve Türkiye'nin bölgedeki konumunun ne olması gerektiği. Şu anda Ortadoğu'yu şekillendiren bir süper güç var: Amerika Birleşik Devletleri. ABD özellikle 11 Eylül'ün vermiş olduğu fırsattan da yararlanarak, 21'inci yüzyılı Amerikan yüzyılı yapabilmek için Ortadoğu'ya odaklandı ve bölgeyi kendisine göre şekillendiriyor. Büyük Ortadoğu Projesi'nin temel birtakım hedefleri var. Bir tanesi, 22 ülkenin oluşturduğu 300 milyon nüfuslu bölgeyi uluslararası kapitalizme açmak; pazarları genişletmek, sermayenin akışındaki engelleri kaldırmak. Diğer bir amaç, insani gelişim faktörleri açısından çok geri değerleri olan bölgenin dönüşümü. Ayrıca Ortadoğu'nun istikrara ihtiyacı var. Amerika açısından düşündüğümüzde, "bu değişimi istikrar içinde nasıl sağlayabilirim ve nasıl kontrol edebilirim?" düşüncesi Büyük Ortadoğu Projesi'ni doğurmuştur. Ama açıklanan amaç, "bölgede demokrasiyi, insan haklarını, refahı artırma gayretlerini desteklemek." Proje 22 ülkeyi kapsıyor ve ilk iki ayağı Afganistan ile Irak. Bu iki ayakta da başarısız olduğunu görüyoruz. Neo-konservatiflerin de tayin ettiği ve Bush Doktrini olarak adlandırılan planın ana temalarından biri rejim değiştirmek. Rejim değiştirmek için iki şey yapmanız lazım: Eski rejimi yıkmanız ve yerine kendinize uygun bir rejim getirmeniz lazım. Uygulamalara bakıyoruz, Afganistan ve Irak'ta Amerika gerçekten rejimleri yıkmakta çok başarılı çünkü büyük bir askerî gücü var. Ama onun yerine kendi istediği, arzuladığı rejimleri getirmekte de o derece başarısız. Ne yapıyor Amerika? Kendisine sadık insanları başa getiriyor ve işgal altında göstermelik seçimler yapıyor; etnik ve dinî taraflardan bir tanesini diğerine karşı kullanarak sözümona demokrasi getiriyor. Eğer Afganistan ve Irak'ta yaşananlar demokrasi ise, Amerika'nın demokrasi anlayışının "demokrasi eşittir Amerikan yanlısı rejimler" şeklinde olduğu ortaya çıkıyor.

Afganistan'da durum hakikaten kötüye gidiyor. NATO'nun özellikle ülkenin güney kesimini ve doğu kesimini, yani Pakistan sınırında olan kesimin sorumluluğunu ele aldıktan sonra, Taliban'la çatışmalar sıklaşmaya başladı. Bazı bilgilere göre, 2001 yılında 20 bin olan Taliban militanlarının sayısı 50 bine kadar çıkmış durumda. Irak teröre destek olduğu için ve kitle imha silahları ürettiği iddiasıyla işgale maruz kaldı ama her ikisinin de yalan olduğu ortaya çıktı. Neticede, başlangıçta terörle irtibatı olmadığı ortaya çıkan Irak bugün terörle mücadelede Amerika açısından merkez cephe durumuna geldi.

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'yle nerede yanlış yaptığını özetlemeye çalışacağım. Kendime göre 18 hata tespit ettim. Öncelikle, Amerika tehdidi yanlış değerlendirdi ve abarttı. Soğuk Savaş'tan sonra imparatorluğun devamı için bir tehdide ihtiyacı vardı, fakat bu tehdit 11 Eylül'den sonra ilan edildiği gibi İslami

veyahut da radikal İslam kökenli terörizm olarak algılandı. Halbuki bu Soğuk Savaş'taki komünizm tehdidinden çok farklı, yani onun arkasında bir Sovyetler Birliği ya da nükleer silahlar yok. Tehdidi abarttığı gibi, kendi yandaşlarının sözde desteğine de abarttı. Irak Savaşı'nın faraziyelerinden bir tanesi, Saddam rejiminden bıkan Irak halkının Amerikan ordusunu çiçeklerle karşılayacağı idi. Bu faraziye çöktü. Üçüncü yanlış, sıklet merkeziydi. Terörle esas irtibatı olan Afganistan'ı çok az kuvvet bırakarak Irak'a ağırlık verdi. Başkan Bush 11 Eylül'den hemen sonra bir şer eksenini ilan etti: Kuzey Kore, İran ve Irak. Tehdit neydi? Anti-demokratik rejimlerin kitle imha silahlarına sahip olması. Oysa Irak boyutu asılsız çıktı. Buna rağmen bu şer eksenindeki işine ters ucundan yani hiç tehdidin olmadığı yerden başladı ve gerek Afganistan'da gerek Irak'ta başarısız oldu. Rejim değiştirmek için gitti, fakat hedefine uygun kuvvet geliştiremediği için yani sosyal, ekonomik, kültürel dengeleriyle beraber yeni bir rejim getiremediği için başarısız oldu. Hatasını anladı ama iş işten geçmiş durumda. Yine Vietnam'da yaptığı hatalardan birini tekrar etti ve savaştığı ülkelerin kültürlerini anlayamadı. Amerikan askerleri bugün çok farklı bir kültürel ortamda savaşıyorlar. Oysa Bush Doktrini Amerikan kültürünün ve değerlerinin evrensel olduğunu, en üstün değerler olduğunu savladı. Amerika, özellikle savaştığı ülkelerin insanların kendilerine özgü ve üstün olduklarını düşündükleri değerlere sanhip olduğunu anlayamadı. Bir diğer sorun, ön alıcı savaş mantığıydı. Uluslararası hukukta ülkeler ancak bir saldırıya uğradıkları zaman meşru savunma hakkına sahip olurlar. Ama hukukun genel prensipleri şudur: Çok açık ve yakın bir tehlike olduğu zaman, meşru müdafaa hakkı da doğar. Ancak burada Amerika'nın yaptığı, bu meşru müdafaa'nın dışında, yani açık ve yakın bir tehlike yokken -olmadığı zaten ortaya çıktı- ön alıcı savaş yaptı ve bunu politikasının temel prensibi haline getirdi; asıl tehlikeli olan budur ve bu da dünya barışı için çok tehlikeli bir örnektir. Yarın kendisini güçlü hisseden başka ülkeler de aynı politikayı güderlerse, dünyanın halini göz önüne getirmemiz lazım. Başka bir hatası, Birleşmiş Milletler'i araç olarak kullanmasıydı. Bunu en son Lübnan krizinde gördük. Bir ay boyunca İsrail'in Lübnan'ı dövmesini, sivil insanların ölmesini hoş gördü ve bir Birleşmiş Milletler kararı çıkmasına izin vermedi. Bugün Ortadoğu'ya demokrasi getirdiğini iddia eden Amerika; Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün anti-demokratik rejimleri en yakın müttefikleri olarak görüyor. Bütün bu ülkelerde aslında halklar Amerikan ve İsrail karşıtı, ülkemizde bile yapılan kamuoyu yoklamalarında halkımızın yüzde 80'e varan kesimi Amerikan ve İsrail politikalarına karşı. Ancak yönetimler iktidarlarını Amerika'ya dayamakta buluyorlar. ABD, Orta Avrupa'daki rejim değişikliklerini Ortadoğu'da da yaparım diye düşündü ve aradaki farkı anlayamadı. Bu da bence başka bir hatasıydı. Askerî güçle hedefine ulaşacağını zannetti, çünkü en güçlü olduğu yan bu. Ancak askerî güç kullanmanın da bir maliyeti ve sınırları var. Nedir bunlar? Afganistan ve Irak'ta 3050'ye yaklaşan ölü sayısı, 400

milyar dolar para harcadı. Bunun da ötesinde tüm dünyada Amerikan aleyhtarlığı artıyor. Askerî güç kullanmanın en büyük maliyeti de budur. Belki kısa sürede sorunları çözdüğünü zannediyor, ama uzun sürede kendisi için yeni problemler ve tehditler doğuruyor. Amerika'yı bugün "terörle savaşında" 70 ülke destekliyor, ama bunların çoğu İngiltere ve Kanada gibi stratejik ortakları hariç, sembolik olarak ve sırf Amerika'ya ekonomik veya siyasi bakımdan bağımlı oldukları için destekliyorlar. Amerika bunu "gerçekten bu ülkeler benim yanımda terörle ortak mücadele ediyoruz" şeklinde anlıyor. Aslında bu terörle mücadelenin maliyetini başka ülkelere paylaştırmak istemesinden kaynaklanıyor. En önemli hatalarından biri de, demokrasiyi etnik ve dinî temellere göre şekillendirmesi. Afganistan'da Kuzey İttifakı'nı Taliban'a karşı desteklemesi ve Irak'ta Kürtleri diğer gruplara karşı desteklemesi gibi. Bunlar bölünmüşlüğü kalıcı hale getirdi. Ben şahsen Irak'ın bir Iraklılık fikri etrafında üniter devlet olacağını hiç tahmin etmiyorum. Yarın Amerika çekilecek ve buradaki düşmanlıklar devam edecektir. İki ülkedeki dinî ve etnik kimliklere dayalı politikayı Ortadoğu'nun geneline yaydı. ABD bir taraftan da, demokrasinin koşulları olmadığı halde demokrasi getireceğini söyledi. Demokrasi, bir ülkeye veya bir bölgeye Amerika istedi diye gelmez. Demokrasinin bazı temel koşulları var. Aydınlanma devrimi, endüstri devrimi, şehirleşme, ulusal burjuvazi, işçi sınıfı vs. Bu arada işte Filistin'de seçim yapıldı ve HAMAS iktidara geldi. Fakat destekçilerin büyük bir çoğunluğu Amerikan karşıtı olduğu için, gerçek demokrasinin Amerika'nın işine gelmeyeceğini düşünüyorum. Bizi de ilgilendiren önemli bir husus, Amerika'nın laiklik olmadan demokrasi olmayacağını anlayamamış. Irak Anayasası'na "yasamanın temel ilkelerinden biri İslam'dır" ilkesini koydu. Soğuk Savaş döneminde komünizme karşı beslediği, büyüttüğü İslam radikal İslam'a dönüşüp kendisine bir tehdit oluşmaya başlayınca, bu sefer onun karşısına ılımlı İslamı koyma çabasına girdi. Bence esas çözüm ılımlı İslam falan değil, laikliktir. ABD, terörle mücadelede de ikiye bölünmüş davrandı. Bu konsepti sadece kendi egemenliğine tehdit teşkil edenler için uyguluyor. PKK'yla etkin mücadele etmemesinin sebebi bence bu. Çünkü PKK hem küresel bir terör örgütü değil, yani Amerika'yı vuramaz, hem radikal İslam'a dayanıyor.

ABD'nin hatalarından biri de, Guantanamo ve Ebu Garip'teki insanlık dışı uygulamalarıydı. Son olarak değineceğim hatası da, Kuzey Irak'ta Kürt devletini kurarak Türkiye'nin ve bölgenin istikrarsızlaşmasına yol açması oldu. Bugün Amerika'nın desteği olmaksızın, Talabani'nin "ben Türkiye'deki muhalefeti desteklerim" demesi mümkün müdür? Suriye buna benzer bir şey yaptı ve askerî caydırıcılıkla sonuç aldık. 1948'den bu yana İsrail'in bölgede yarattığı sorunlar dururken yeni bir İsrail yaratılmıyor olması tamamen ulusal çıkarlarımıza aykırıdır ve başlangıçta belirttiğimiz kırmızı çizginin silinmesi demektir. Sonuç

olarak diyorum ki, Büyük Ortadoğu Projesi şu ana kadarki gelişimiyle başarısızdır. Doğru işi yanlış yapmaktadır. Gerçekten Ortadoğu'nun demokratik olması, gelişmiş olması, istikrarlı olması bizim için de istenen bir husustur. Amerika da bunu istiyor olabilir ama yaptığı işler bu sonucu vermiyor. Bu hatalar sürerse Ortadoğu'ya daha çok kan ve gözyaşı gelecektir. 22 ülkenin ikisinde bu hallere düştü ve önünde 20 tane daha var. Ortadoğu'nun mevcut durumu ve geleceği parlak değildir olup bitenler Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırıdır. Ortadoğu ülkelerinin önünde bence üç seçenek var: Bu ülkeler ya şimdi bazılarının yaptığı gibi emperyalizmle işbirliği yaparak sömürülmeye devam edecekler, ya güçleri olmadığı halde emperyalizme kafa tutarak Irak'ın durumuna düşecekler, ya da Atatürk Türkiye'si'ni örnek alıp laik ve bağımsız devletler olarak bugünkü geri durumlarından kurtulacaklar. Ortadoğu ülkeleri emperyalizme karşı duruşları açısından iki safta yer alabilirler; ya bağımlıdırlar ya da emperyalizme karşıdırlar. Laiklik açısından da ya laiktirler ya da laik değildirler. Şimdi bakıyoruz, dört grup ülke çıkıyor karşımıza. İran gibi laik olmayan fakat anti-emperyalist olan ülkeler; Arabistan, Mısır, Ürdün gibi laik olmayan fakat emperyalizme ve Amerika'ya bağımlı olan ülkeler. Bölgedenin tek laik ülkesi biziz ve her şeye rağmen laikliğimizi koruyoruz. Ama bütün politikalarımızla, ekonomimizle, siyasetimizle Amerika'ya bağımlıyız. Bunun tek çıkar yolu, hem laik hem de anti-emperyalist olmaktır. Bunun da örneği, Atatürk Türkiye'sidir. O halde Türkiye'nin 2023'teki vizyonu, Ortadoğu vizyonu şu olmalıdır: Atatürk'ün aydınlanma devrimi tamamlanmış ve tüm yurda yaygınlaştırılmış, laik ve bağımsız bir ülke olarak model oluşturmak.

KAFKASYA ve ORTA ASYA'YA İLİŞKİN ANALİZLER.....

Hasan KANBOLAT (ASAM Kafkasya Uzmanı)

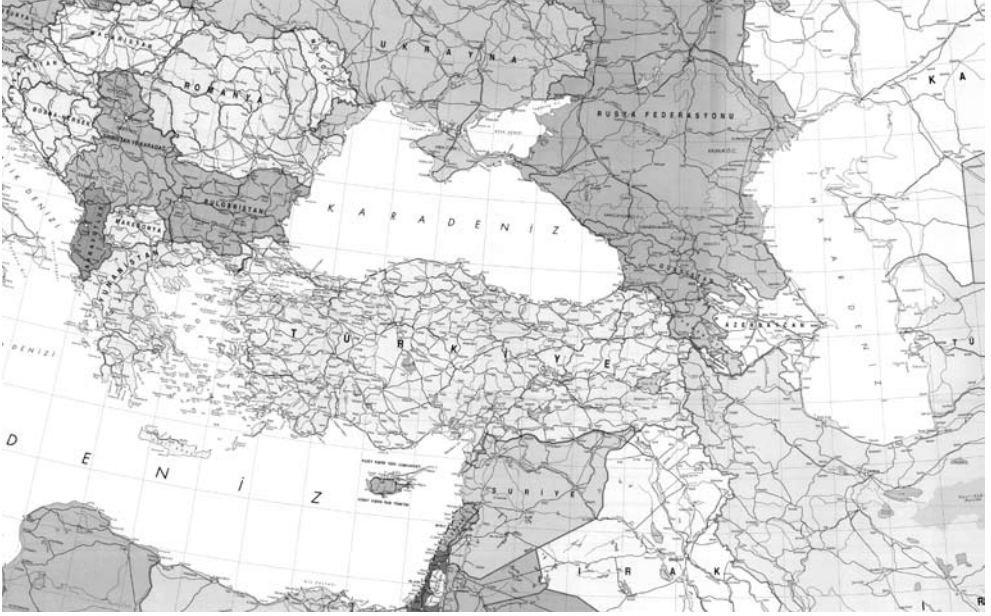
-Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği-

Sunumumda, Karadeniz'in değişen jeopolitiğini değerlendireceğim. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrası, yaklaşık son iki yüzyıldır Moskova'nın nüfuz alanında olan Karadeniz, dağılmanın ikinci on yıl dönümünü bile tamamlamadan söz konusu etki alanından çıkmaya başlamıştır. Böylece, bölgenin jeopolitiği yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olan Rusya Federasyonu, Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır. Bu nedenle, şu anda Rusya Federasyonu'na yakın bir konumda olan Abhazyayı da ele alacak olursak, gerek Abhazyanın, gerek

Kuzeybatı Kafkasya'nın Karadeniz'de Rusya Federasyonu için stratejik önemlerinin arttığını söyleyebiliriz. Bu stratejik önemin artması, Kuzeybatı Kafkasya'da Rusya'nın bu bölgeyi tekrar düzenlemesini gerektirebilir. Bunun ipuçlarını da almaktayız. Örneğin, Putin döneminde, Kuzey Kafkasya teriminin artık kullanılmadığını, Güney Rusya teriminin benimsendiğini ve Kuzey Kafkasya'nın sınırlarının Rusya'nın içlerine doğru genişletildiğini, böylece bölgenin etnik yapısının Slavlar lehine tekrar değiştirildiğini görüyoruz. Kuzeybatı Kafkasya'nın Türkiye için de önemi büyümektedir. Bu iki şekilde olmaktadır. Birincisi, özellikle Kuzeybatı Kafkasya'daki Krasnodar ili, Ermenistan'dan yoğun bir göç almaktadır. Bu bölgede özellikle Soçi civarındaki Ermenilerde bir kültürel özerkliğe doğru bir gidişin olduğunu görüyoruz. Bu durum gerek Rusya Federasyonu'nun, gerek Türkiye'nin önünde bir sorun olarak büyümektedir. İkincisi ise, Sovyetler Birliği içerisinde dağılmış olan Kürt nüfusun, 1991 sonrası Krasnodar'a toplanmaya başladığını ve Yeltsin döneminde bir, Putin döneminde iki kere kültürel özerklik için başvuruda bulduklarını görüyoruz. Bu nedenle bu da, Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konu olarak karşımıza çıkabilir.

Karadeniz'e kıyısı olan veya Geniş Karadeniz Bölgesi içinde yer alan ülkeler ise Rusya Federasyonu'ndan uzaklaşarak Batı'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Balkan ve Güney Kafkasya'da bulunan Karadeniz ülkelerinin genel olarak ortak özellikleri ya eski Varşova Paktı üyesi ya da eski Sovyetler Birliği cumhuriyeti olmalarıdır. Söz konusu ülkelerin Batı'ya yakınlaşma konusundaki bu stratejik kararları nedeniyle önümüzdeki on yıllarda Batı'ya daha yakın, Avrupa-Atlantik dünyasının bir parçası haline gelmiş ve Avrupa Birliği ile NATO üyeliğine kabul edilmiş Karadeniz ülkelerinin olabileceği muhtemel bir gelişmedir. Kimlik arayışında olan bu ülkelerin Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya olarak ifade edilen Doğu dünyasından Avrupa-Atlantik dünyası olarak ifade edilen Batı dünyasına doğru günümüzde devam eden bu jeopolitik kayış süreci, bölgenin yakın geleceğini belirleyecek en önemli unsurlar arasında yer almaya aday gözükmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Batı'nın Karadeniz'e yıldan yıla daha fazla nüfuz etmesi ile birlikte Karadeniz için yeni bir tarihin yazılmaya başladığını görmek gerekmektedir. Böylece, Karadeniz son on yılda tarihinde hiç yer almamış iki yeni dünya gücü ile yani ABD ve AB ile karşı karşıya kalmıştır. Birbirleriyle koordineli hareket eden bu iki siyasi, ekonomik ve askerî gücün Karadeniz'in yakın ve uzak geleceğini nasıl etkileyeceği henüz belli değildir. Ayrıca, Karadeniz'de "turuncu devrimler" sonrasında siyasi yapının ve kadroların değiştiğini ve yeni bir genç kuşağın geldiğini, bu genç kuşağın genelde Batı eğitilmiş olduğunu, Batı'ya yakın olduğunu, Rusça yerine İngilizceyi tercih ettiğini görüyoruz. Bu duruma olumlu da yaklaşılabilir; fakat eski Sovyet kuşağından gelen deneyimli kadroların sona ermesinden ve yeni kuşakların son derece

genç ve devlet tecrübesinden uzak olmasından dolayı, bu olgu potansiyel riskleri de taşımaktadır. Birinci jeopolitik dönüşümünü Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yaşamaya başlayan Karadeniz, ikinci jeopolitik dönüşümünü Avrupa-Atlantik dünyasının bölgeye girmeye başlamasıyla yaşamaya başlamıştır. Doğal olarak da kıyısı bulunduğumuz ve tarihî olarak da bir parçası olduğumuz Karadeniz bizim için önem kazanmaya başlamıştır. Karadeniz'in birinci jeopolitik dönüşümüne Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ile cevap veren Türkiye, bölgenin ikinci jeopolitik dönüşümü karşısında ne yapacaktır? Türkiye, 21'inci yüzyılda Karadeniz'de kalıcı barışı sağlayabilecek midir?

Kısaca Karadeniz'e baktığımız zaman, Karadeniz antik çağlarda Akdeniz'den sonra ikinci önemli merkez olmuştur. M.Ö. 10'uncu yüzyıllarda Ege insanı hiç tanımadığı bu denize açılmış, altın ve demir madenleri işletmiş, Karadeniz insanı ile temas etmiştir. Tanımadıkları Karadeniz'e açılan Egeci denizciler, adalardan yoksun bu denizde hırçın dalgalarla, kuvvetli akıntılarla, fırtınalarla ve tanımadıkları kavimlerle karşılaşmışlardır. Karadeniz'de karşılaştıkları olumsuzluklardan etkilenen bu insanlar, Karadeniz'e "dost sevmeyen deniz" anlamında *Pontos Axeinos* demişlerdir. *Axeinos*'ün Persçe bir kelime olan ve "karanlık, muzlim" gibi anlamlar içeren *Ahşæna*'dan geldiği belirtilir. *Axeinos* adının verilmesi ile ilgili bir başka iddia ise, Nuh'un oğullarından Yafes'in torunu olan Aşkenaz'ın bu bölgede yaşamış olmasıdır. Zamanla gemi yapım teknolojisinin ilerlemesi ile birlikte Karadeniz'e dayanıklı gemiler yapılmıştır. Karadeniz sahillerinde kurulan koloni şehirler vasıtasıyla bu bölgenin zenginlikleri Ege ve Akdeniz'e taşınmıştır. Böylece, Karadeniz'e bakış değişmiş ve bu denize "konuksever deniz" anlamında *Pontos*

Euxinos denilmeye başlanmıştır. Aslında bütün dünya dillerine baktığımız zaman, genelde dünya dillerinde de, Karadeniz'e kıyısı olan dillerde de, genelde olumsuz bir anlamın yüklendiğini görüyoruz, "kara" kelimesi bir olumsuzluk anlamıyla burada Karadeniz için kullanılmaktadır. Karadeniz aynı zamanda bir içdenizdir ve çok önemli beş nehrin bu bölgeye akması ve yağmur almasından dolayı da bu içdenizin az tuz içeren özel bir deniz durumunda olduğunu görmekteyiz. Biraz önce dediğim gibi, bizim Karadeniz'e Osmanlı Devleti zamanında büyük bir ilgimiz vardı, burası o dönemde bir Osmanlı gölü halindeydi. 1991 sonrası Karadeniz'in yeniden gündemimize taşındığını görmekteyiz. Nitekim örneğin, Karadeniz'e ne kadar kıyımız var sorusuna bile şu anda net olarak cevap verememiz maalesef mümkün değil. Halen bu kadar ilgilendiğimiz Karadeniz üzerine Türkçe haritamız bile bulunmamaktadır.

Haritamıza dönecek olursak, Karadeniz neden 1991 sonrası değil de, 2000 sonrası gündeme gelmiş ve Türkiye'nin daha fazla ilgisini çeker olmuştur? Birincisi, Amerika Birleşik Devletlerinin bölgeye artan ilgisi. İkincisi de, Avrupa Birliği ve tabii ki Avrupa Atlantik dünyasının örgütlerinin bölgeye ilgisidir. Peki ABD için Karadeniz'in önemi neden giderek artmaktadır? Birinci neden, Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paketi'nin dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemeyi tamamlamış olması ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da içine alarak genişlemeyi tamamlamak istemesidir. Bir öngöründe de bulunmak istiyorum: Eğer bu gidişat sürerse ve bölgede dondurulmuş çatışma bölgeleri dediğimiz, Moldova'da Transdinyester bölgesi, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya, Azerbaycan'da Karabağ konuları önümüzdeki 10 yıl içerisinde çözümlenecek olursa, özellikle Gürcistan'ın ve sonra Ukrayna'nın Türkiye'nin önünde AB'ye alınacağını düşünebiliriz. En azından böyle bir olasılığı dikkate almamız gerektiğini düşünüyorum. Bulgaristan ve Romanya örneklerini ve AB'nin Türkiye'ye bakış açısını bu konuda hatırlamamız gerekiyor. Fakat bölgede AB'nin yapısal reformlar konusunda başarılı olduğunu da söyleyemeyiz. İkinci neden, Karadeniz ülkelerinin yaklaşık son iki yüzyıldır Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği'nin egemenlik ve nüfuz alanında kalmaları ve Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki on yıllarda ekonomik, siyasi ve askerî alanlarda toparlanması sonrası tekrar eski nüfuz alanına dönmek isteyebileceği ihtimalinin olması, söz konusu ülkelerin NATO ve AB üyeliğini ülkelerinin gelecekteki siyasi, ekonomik ve askerî güvenliğinin en önemli güvencesi olarak görmelerine yol açmaktadır. Karadeniz ülkelerinin ulusal güvenliklerini sağlama kapasitesinin zayıf oluşu da onları güçlü bir dış desteğe muhtaç bırakmaktadır. Ayrıca Karadeniz ülkelerinin demokrasi, çoğulculuk ve serbest pazar ekonomisine doğru yönelimleri artarken, Rusya Federasyonu'nun tersi bir süreç izlediği görülmektedir. Bu nedenle Rusya Federasyonu'na karşı

duyulan kaygı bu ülkelerin ekonomik işbirliği yerine, güvenliğe öncelik vermelerine yol açmaktadır. Ekonomik olarak güçlenen Rusya Federasyonu'nun bunu askerî ve siyasi gücüyle birleştirerek, bölgeye dönmesi tehlikesi bölge ülkelerini ürkütmekte ve bundan dolayı ekonomik bir güç olan AB'ye, siyasi bir güç olarak NATO ve Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru itmektedir. Çünkü bölge ülkeleri şunu bilmektedir ki, Çarlık Rusya'sından beri Rusya ne zaman ekonomik, siyasi ve arkasından da askerî olarak güçlendiyse, Karadeniz'in hem batısından, hem doğusundan güneye doğru inmeyi başarabilmiştir. Bu noktadan dolayı bölge ülkelerinin, gerek AB, gerek NATO, gerek Avrupa-Atlantik dünyasıyla bütünleşme çabalarını hızlandırdığını görmekteyiz. Üçüncü neden, 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD'nin "terör" merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askerî hareket içinde Karadeniz'in bulunduğu özel konumdur. Nitekim, Karadeniz, ABD'nin Ortadoğu (özellikle Irak) ve Orta Asya'ya (özellikle Afganistan) açılımı için stratejik bir konumdadır. Özellikle, Orta Asya'da bulunan ABD askerî varlığı ile ulaşımın sağlanması açısından ABD için önemli hale getirmiştir. ABD uçaklarının Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Afganistan'a gitmek için kullandığı hava koridoru Karadeniz'den geçmektedir. ABD Orta Asya'daki askerî üslerini Rusya Federasyonu, Çin ya da İran üzerinden besleyemeyeceği için Pakistan-Afganistan veya Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan koridorunu kullanmak zorundadır. Her iki bölgenin de istikrarsız karakteri düşünüldüğünde, ABD sadece tek bir koridora bağımlı olmaktan kaçınmaktadır. Böylece, daha önce "Doğu-Batı Enerji Koridoru" olarak literatürümüze giren koridor, bu defa "Karadeniz Güvenlik Koridoru" olarak uluslararası siyasette yerini almıştır. Dördüncü neden, ABD'nin olası bir İran hareketi ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Beyaz Rusya ile Rusya Federasyonu'nun askerî hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i "askerî üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi" olarak değerlendirmek istemesidir. Beşinci neden, 11 Eylül saldırısı sonrası, dünya petrolünün yüzde 65'ini, doğal gazının ise yüzde 40'ını bulandıran ve gittikçe istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışıdır. Altıncı neden, Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazanması ve gözlerin Karadeniz bölgesine çevrilmesidir. Nitekim Karadeniz, gerek tanker taşımacılığı, gerek petrol ve doğal gaz petrol boru hatları ile "Doğu-Batı Enerji Koridoru" üzerindedir. Bu nedenle, Avrupa'nın özellikle doğal gaz alanında enerji güvenliğinin sağlanması için Karadeniz giderek ön plana çıkmaktadır. Söz konusu nedenler, Karadeniz'i ister istemez giderek Batı ile Doğu arasındaki nüfuz mücadelesinin merkezi durumuna getirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin son dönemde bölgede aslında geri adım attığını Türkiye ile uzlaşmaya gittiğini görüyoruz. Artık Karadeniz'deki liderliği AB'ye bırakmak istediğini ve AB'nin de bölgede Rusya Federasyonu ile uzlaşmayla ha-

reket etmek istediğini iddia edebiliriz. Ayrıca, Romanya merkezli olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin, *Blacksea Trust* adında bir fon oluşturduğunu ve bu fonun önümüzdeki aylarda harekete geçirileceğini görmekteyiz. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir uzlaşma şeklinde Karadeniz'de geri adımını görmemize rağmen, önümüzdeki yıllarda konu önümüze tekrar çıkacaktır. Bunun yanında, Türkiye'nin dikkatini çekmemiz gereken asıl nokta, yeni bir oyuncunun, Yunanistan'ın bölgeye girmeye başlamasıdır. Yunanistan AB üyesidir ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkesidir. Yunanistan'ın AB'ye üye olacak Romanya ve Bulgaristan ile ittifak ederek, bölgeye ilgisini arttırdığını görüyoruz. Bu ittifakın Rusya Federasyonu'na da yakınlaşabileceğini düşünebiliriz.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne de kısaca değinmek istiyorum. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın AB ve NATO'ya üye olmayı hedefleyen bir bölgede nasıl canlandırılabilceğini düşünmemiz ve buna göre hareket etmemiz gerekmektedir. Türkiye'nin 2007 yılında bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı dönem başkanlığı olacaktır. Bu dönem başkanlığı çerçevesinde, bölgenin tekrar ele alınması faydalı olacaktır.

Karadeniz'deki jeopolitik dönüşüm ile birlikte Türk Boğazlarının ve Montrö'nün gündeme taşındığını görmekteyiz. Türkiye olarak, Montrö'yü kutsal olarak görmemize rağmen, Montrö'yü fazla incelemediğimizi ve gereken önemi vermediğimizi de söyleyebiliriz. Örneğin, 2006 yılı Montrö'nün 70'inci yıldönümü olmasına rağmen İstanbul Üniversitesi'nin yaptığı bir konferans dışında bu konu ele alınmadı.

Türkiye'nin önemli gelişmelere gebe görünen Karadeniz'de yeni politikalar oluşturmasına ve uygulamasına gereksinim olduğu açık bir gerçektir. Türkiye, başta Rusya Federasyonu olmak üzere Karadeniz'deki bütün ülkelere ve ABD ile AB'ye yakın ve onların güvenine sahip bölgedeki tek aktör olarak bir orta yol bulabilir. Böylece, Karadeniz'de muhtemel bir bölünmenin önüne geçebilir.

Karadeniz üzerine daha çok düşünmemiz gerekmektedir. Türkiye'de Karadeniz üzerine yapılan çalışmalar da maalesef bu yıl içerisinde olmuştur. Benim önerim, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin yanında, onu destekleyici farklı platformlar da inşa edilmelidir. Örneğin, *Blacksea Trust*'a benzer bir örgütlenmenin belki Rusya Federasyonu'nu doğrudan bir büyük partner olarak alarak, İstanbul'da bir "Karadeniz Evi" şeklinde, aydınların da bir araya getirildiği bir platform yapabiliriz. Bunun yanında, Karadeniz liderleri ayrı bir platformda "Karadeniz Diyaloğu" adı altında bir araya gelebilir. Ayrıca, Karadeniz'deki başarılı askerî deneyimlerimizi enerji üssü haline gelmeye başlayan Doğu Akdeniz'e aktarabiliriz.

Ömer Engin LÜTEM

(Emekli Büyükelçi, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Başkanı)

-Ermeni Sorunu, Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Beklentiler-

Sunumumda Ermeni sorununda önümüzdeki dönemde ne tür gelişmeler yaşanabileceği konusunu ele alacağız. Ermeni sorunun başlıca aktörleri Türkiye, Ermenistan ve Ermeni diasporasıdır. ABD'nin Ermeni sorununda önemli bir yeri vardır. Rusya ile Fransa ve daha az ölçüde Almanya bu konuda etki sahibidir. Avrupa Parlamentosu, hükümetlerden ayrı tutum alabildiği ve kamuoyunu doğrudan etkilediği için önemli bir aktördür. Parlamentoları Ermeni "soykırımı" hakkında karar kabul etmiş diğer ülkeler sınırlı da olsa bu konuda etki yapabilmektedir. Aktörlerin günümüzdeki tutumu şöyle özetlenebilir:

Türkiye : Tüm Türk hükümetleri soykırım iddialarını kesinlikle reddetmiştir. Son yıllarda birçok ülke parlamentosunun bu iddiaları kabul eden kararlar alması karşısında günümüz hükümeti Ermenilerin sevk ve iskânının ne gibi bir nitelik taşıdığına tarihçiler tarafından saptanmasını Ermenistan'a resmen teklif etmiş ancak sarih bir cevap alamamıştır. Türkiye'nin Ermenistan ile şu sorunları vardır: Türkiye, Ermenistan'ın Türkiye'nin sınırlarını tanımasını ve Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nin Doğu Anadolu'dan Batı Ermenistan olarak bahseden maddesinin değiştirilmesini istemektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır. Ayrıca Türkiye, Karabağ dışındaki Azerbaycan toprakları işgal edildiği için kapamış olduğu sınırını açmak için Karabağ sorununun çözümlenmesini veya çözüm yoluna gidilmesini beklemektedir.

Ermenistan : Ermenistan önem sırasına göre Türkiye'den şu taleplerde bulunmaktadır: Türkiye'nin sınırını herhangi bir önkoşul olmadan açması, Türkiye'nin önkoşul olmadan Ermenistan'la diplomatik ilişki kurması, Türkiye'nin "soykırımı" tanıması ve Karabağ sorununda tarafsız bir tutum sergilemesi. Ermenistan hükümeti, diasporanın aksine, Türkiye'den tazminat ve toprak talebinde bulunmamıştır. Ancak bu taleplerin dayanağını teşkil eden Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'ni de değiştirmemiştir. Oysa 2005 yılının Kasım ayında Ermenistan'da gerçekleştirilen Anayasa değişikliği bu tür değişiklik için ideal bir fırsat yaratmıştı. Diğer yandan Ermenistan Türkiye ile sınırların dokunulmazlığı veya değişmezliği hususunda bir belge imzalamaya da yanaşmamıştır. Ermenistan'ın bu tutumu nedeniyle Türkiye bu ülke ile diplomatik ilişki kurmamıştır.

Diaspora : Diaspora çeşitli ülkelerde yaşayan Ermenilerin oluşturduğu cemaatlere verilen addır. Diaspora Ermenileri, atalarının Türkler tarafından "soykırım" a uğratıldığına ve bu "haksızlığın" mutlaka telâfi edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Soykırım efsanesi Diaspora Ermenilerinin "Ermeni" kimliğinin önemli bir

ögesi haline gelmiştir. Bu konuda üzerinde dikkatle durulması gereken husus Diaspora Ermenilerinin buldukları ülkelerde nüfuslarıyla orantılı olmayan ölçüde bir siyasi güçleri olduğudur. Diasporanın Türkiye'den şu talepleri bulunmaktadır: Türkiye'nin "soykırımı" tanınması, Türkiye'nin "soykırımı"na uğrayan kişilere veya onların mirasçılarına tazminat ödemesi, Türkiye'nin Doğu Anadolu'dan Ermenistan'a toprak vermesi. Son yıllarda Diaspora Ermenilerinin toprak talebi konusu üzerinde pek durmadıkları görülmektedir. Bunun nedeni bu talebin çok gerçek dışı olması ve hemen hiçbir devlet tarafından desteklenmemesidir. Ermeni Diasporaları buldukları memleketlerde Ermenistan'ın çıkarlarını korumak veya bu ülkeye çıkar sağlamak için ciddi çaba içindedir. Buna karşın, buldukları ülkelerde Türkiye ve Azerbaycan'ın çıkarlarını baltalamak için çalışmaktadır.

ABD : ABD, iç siyasetin bir gereği olarak, ülkesindeki bir milyon kadar Ermeni'nin isteklerini dikkate almak zorundadır. Ancak ABD, Orta-Doğu politikasında çok önemli bir ülke olarak gördüğü Türkiye'nin hassasiyetlerini de gözetmek durumundadır. Bu nedenle ABD hükümetleri bu iki olguyu bağdaştıracak formüller arayışı içindedir. Örneğin ABD başkanları her yıl 24 Nisan'da yayımladıkları mesajda 1,5 milyon Ermeniye anarken, soykırım kelimesini kullanmaktan kaçınılmaktadırlar. Diğer yandan ABD mali yardım politikalarıyla Ermenistan'da nüfuz sahibi olmaya ve bu ülkeyi Rusya'nın etki alanından çıkarmaya çalışmaktadır.

Rusya : Bu ülkede yaşayan bir milyondan fazla Ermeni azınlığı Türkiye aleyhinde faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetin etkisiyle Rus Duması 1995 ve 2005 yıllarında iki kez "soykırımı" tanıyan kararlar kabul etmiştir. Rus hükümeti "soykırım" konusu üzerinde durmamaktadır. Bu tutum, çok önem verdikleri Türkiye ile olan ilişkilerinin zarar görmemesi düşüncesinin bir sonucudur.

Fransa : Bu ülkedeki 450.000 kadar Ermeni iç siyasette çok aktiftir. Fransız Milli Meclisi, Türkiye ile ilişkileri dikkate alarak, Ermenilerin baskısına rağmen, bir süre "soykırım" hakkında karar almamış, ancak 2001 yılında, seçim mülahazalarıyla, bu konuda bir kanun kabul etmiştir. Fransız hükümetleri uzun süre "soykırım" konusunda susmayı yeğlemiştir. 2005 yılında Avrupa Anayasası referandumu münasebetiyle Türkiye'nin AB üyeliği gündeme geldiğinde, hükümet üyeleri soykırımdan bahsetmeye başlamışlar ve hatta "soykırım"ın tanınması konusunu Türkiye ile müzakereler sırasında dile getireceklerini ifade etmişlerdir. Fransız Millet Meclisi 2006 yılı Ekim ayında Ermeni soykırımı iddialarının açıkça reddedenlerin cezalandırılmasını öngören bir kanun tasarısı kabul etmiştir.

Almanya : 2001 yılında "soykırım" konusunda karar alınmasını isteyen bir dilekçeyi, bu konunun görevleri arasında bulunmadığını belirterek reddeden Alman

Meclisi, 2005 yılında “soykırımı” kabul eden bir karar almıştır. İki tarih arasındaki başlıca fark, Hristiyan Demokrat Parti'nin bu konuda tutum değiştirmesidir. Bu yeni tutum, Hristiyan Demokratların Türkiye'nin AB üyesi olmasını istememesinden, Almanya'daki Türk azınlığına karşı çıkmasından ve kendilerine yöneltilen kınamaları hafifletmek için bir başka ülkenin de soykırımla suçlanmasını yeğlemelerinden ileri gelmektedir.

Avrupa Birliği : Türkiye'nin üyeliği söz konusu olmadığı dönemlerde AB Ermeni sorununa ilgi göstermemiş, Türkiye'nin üye olarak müracaatı bu ilginin doğmasına neden olmuştur. Türkiye, Birliğe üye olmak için ilk kez 1987 yılında başvurmasının ardından Avrupa Parlamentosu bu konuda şu esasları içeren bir kabul etmiştir: 1915–1917 olaylarının, 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne uygun şekilde bir “soykırım” olduğu ancak, günümüz Türkiye'sinin bundan sorumlu olamayacağı, Türkiye'nin bu olayı “soykırım” olarak tanımasının ne siyasi, ne hukuki, ne de maddi taleplere yol açmayacağı, Türkiye'nin “Ermeni soykırımı”nı tanınması gerektiği, tanımadığı takdirde bunun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı yolunda aşılabilir bir engel oluşturacağı. O dönemde Türkiye'nin üyeliği konusunda gelişme olmayınca Parlamento'nun bu kararının bir sonucu da olmamıştır. On yıl kadar sonra Türkiye, 1999'da, tekrar üyelik için müracaat edince bu karar yeniden gündeme gelmiştir. Avrupa Parlamentosu o tarihten itibaren, bir yıl hariç, her yıl ilerleme raporları münasebetiyle 1987 kararına atıfta bulunmuştur. 28 Eylül 2005 tarihinde Türkiye'nin üyeliği hakkında birçok konuyu ele alan bir diğer karar tasarısında ise “Ermeni soykırımı”nı tanınmasının Türkiye'nin Birliğe üye olmasının ön koşulu olduğu belirtilmiş, buna karşın o yıla ait ilerleme raporuyla ilgili kararda bu önkoşul yer almamıştır. Parlamento kararlarının “müktesebat” olarak sayılması, ileride Türkiye'nin Birliğe katılımına ilişkin anlaşmanın Türkiye'nin soykırım iddialarını kabul etmediği ileri sürülerek, Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmaması sonucunu verebilir. Kopenhag kriterleri arasında “Ermeni soykırımı”nın tanınması gibi bir koşul yoktur. Türkiye'nin üyeliği hakkında Komisyon belgelerinde soykırım sözcüğü mevcut değildir. Ancak 2004 yılı ilerleme raporunda 1915–1916 trajik olayları hakkında bir uzlaşmaya varılmasından bahsedilmektedir. Buna göre müzakere sürecinde Ermeni sorununun AB organları tarafından masaya getirilmeyeceği sonucuna varılmaktadır. Ancak AB üyesi ülkelerin her birinin uygun gördüğü bir konuyu masaya getirmesi mümkün olduğundan, üye devletlerin böyle bir girişimi sonucunda “soykırım” konusu ele alınabilir. Fransa ve Hollanda bu yönde davranacaklarını bildirmişlerdir.

Gelecekte olası gelişmeler ve öngörüler için şunlar söylenebilir:

Ermeni sorunu ve Türkiye Ermenistan ilişkileri, gelecekte bazı genel gelişmelerden etkilenecektir. Bunlardan bir kısmı Türkiye'nin lehine diğer bazıları ise aleyhinde sonuç verebilecektir. Türkiye'nin AB üyesi olması veya üyeliğinin önünde ciddi bir engel olmaması, Türkiye'nin bilimsel araştırmaları Batı bilim çevrelerinin dikkatine getirebilmesi, Türkiye'nin AB ülkelerindeki ve ABD'deki Türk toplumlarını seferber edebilmesi, Kafkasya'nın, mümkün olduğu kadar, büyük devletlerin etkisinden kurtulması ve Türkiye-Ermenistan'ın normal ilişkiler kurması Türkiye lehine olası gelişmelerdir. Buna karşın Türkiye'nin AB üyeliğinin sürüncemede kalması, Türkiye'de, bilimsel çalışmaların plansız bir şekilde sürdürülmesi ve bunların Batı bilim çevrelerine tanıtılmaması, Türkiye'nin yurt dışındaki Türklerden yararlanmaması, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin husumet havası içinde sürmesi, Ermenistan'da Rusya'nın etkisinin devam etmesi, ABD'nin bu etkiyi azaltmak için Ermenistan'a taviz vermesi ve Türkiye'nin Ermenistan ile olan sorunları dışarıda bırakılarak Karabağ sorununa çözüm bulunması Türkiye aleyhindeki gelişmeler olacaktır. Konu ülkeler bakımından incelendiğinde şu gelişmelerin olabileceği görülmektedir:

Türkiye : Soykırım iddiaları Türk kamuoyunca Türklüğü ve atalarımızı karalamaya yönelik bir girişim olarak görülmektedir. Bu nedenle Türk hükümetlerinin, gerek ABD'den gerek AB'den ne kadar baskı görürlerse görsünler, siyasi intihar anlamına geleceği için Ermenilerin soykırım iddialarını kabul etme olasılığı yok gibidir. Türk hükümetlerinin bu kararlılığı AB müzakere sürecinde sınanacaktır. Zira AB üyesi ülkelere birinin (Fransa, Hollanda, Avusturya veya Güney Kıbrıs) müzakereler sırasında "Ermeni soykırımı"nın tanınması koşulunu öne sürmesi mümkündür. Müzakereler başarıyla biterse bu kez Avrupa Parlamentosu'nun Katılım Antlaşması'nı onaylamak için aynı koşulun yerine getirilmesini istemesi kuvvetle olasıdır. Bu safha, aşılrsa dahi, Ermenilerin etkin olduğu Fransa'da Katılım Antlaşması referandumuna sunulacaktır. Türkiye "soykırımı" tanımadığı sürece bu referandumdan olumlu sonuç alınması zordur. Ancak Türkiye ile Ermenistan arasında, Türkiye "soykırımı" tanımadan normal ilişkiler kurulması ve bir işbirliğinin başlaması referandum sırasında "tanıma" konusunu arka plana itebilir. Türkiye bakımından diğer bir gelişme son yıllarda bazı Türk bilim adamlarının Ermeni tezlerini benimseyen tutumunun, kamuoyunun bir kısmında, özellikle bazı üniversite ve solcu entelektüel çevrelerde Ermeni tezleri lehinde bir eğilim oluşturmaya devam edecek olmasıdır. Ancak bu eğilimin söz konusu çevrelerle sınırlı kalacağı, kamuoyunu etkilemeyeceği düşünülmektedir.

Ermenistan : Kısa vadede Ermenistan'ın tutumunda bir değişiklik beklenmemektedir. Ermenistan Türkiye'den olan taleplerini sürdürecektir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir: Türkiye'nin sınırını herhangi bir önkoşul olmadan açması, Erme-

nistan ile ön koşul olmadan diplomatik ilişki kurması, Türkiye'nin "soykırımı" tanınması, Karabağ sorununda Türkiye'nin tarafsız bir tutum alması. 2008 başkanlık seçimlerinde ılımlı bir adayın kazanması halinde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde olumlu gelişmeler olabilir. Karabağ sorunun çözüm sürecine girmesi de Türkiye-Ermenistan ilişkilerini olumlu etkileyecektir. Karabağ sorunuyla birlikte Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normale dönmesi ve ardından, "soykırım"ın tanınması koşulu olmadan, Ermenistan ile Türkiye arasında bir işbirliği sürecinin başlaması Türkiye'nin olduğu kadar Ermenistan'ın da lehine olacaktır.

Diaspora : Koşullar aynı kaldığı sürece diasporanın tutumunda bir değişiklik beklememek gerekir. Diasporanın tutumunu şu gelişmeler değiştirebilir: Türkiye ile Ermenistan arasında normal ilişkiler kurulması ve bir işbirliği döneminin başlaması "soykırım" konusunu ikinci plana düşürecek olduğundan diasporayı en fazla etkileyecek husustur. Bu zaman içinde diasporanın çözülmesine yol açabilir. Türkiye'nin AB üyesi olması veya üyeliğinin önünde ciddi bir engel olmaması da diasporada ciddi bir düş kırıklığı yaratacaktır. Türkiye'nin bilimsel araştırmaları Batı bilim çevrelerinin dikkatine getirebilmesi ve bu çevrelerin "soykırım" konusunu daha tarafsız ve adil bir şekilde incelemeye başlamaları da diasporanın aleyhine olacaktır. Türkiye'nin AB ülkeleri ve ABD'deki Türk toplumlarını seferber edebilmesi diasporanın tutumunu zayıflatacaktır.

ABD : ABD'nin bu konudaki tutumu Türkiye ile ilişkilerine bağlı olacaktır. Yakın bir işbirliği olduğu sürece ABD, şimdi de olduğu gibi, ülkesindeki Ermenilerini bazı alanlarda memnun ederek (mesela Ermenistan'a yardımları artırarak) "soykırım" sorunundan uzak kalmaya gayret edecek, hatta TARC (Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu) misalinde olduğu gibi, Türkler ile Ermeniler arasında bir mutabakat sağlamaya yönelik yeni girişimlerde bulunabilecektir. Buna karşın İran, Irak veya Filistin sorunları gibi veya başka nedenlerle Türkiye ile ABD arasında ciddi bir anlaşmazlık belirirse ABD'nin, Türkiye'yi yıpratmak için, Ermeni sorunundan yararlanması ve bu çerçevede, mesela Kongre'nin "soykırımı" tanıyan bir karar alması mümkündür.

Rusya : Halen Türkiye ile mevcut dostane denebilecek siyasi ilişkiler ve yakın ekonomik işbirliği devam ettiği sürece Rusya Hükümeti'nin soykırım iddialarını dikkate alması beklenmemelidir. Buna karşın Rus Duma'sının Ermeni tezleri lehinde kararlar almaya devam ettiği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Fransa, Almanya ve Avrupa Birliği : Bu iki ülkenin Ermeni sorunu hakkındaki tutumları Türkiye'nin AB üyeliği karşısındaki tutumları tarafından belirlenecektir. Fransa ülkesindeki aktif Ermeni Diasporasını da dikkate almak durumundadır. Bu

iki ülke, bugün olduğu gibi, Türkiye'nin AB üyesi olmaması (ancak AB'den de kopmaması) görüşünü taşımaya devam ederlerse, Türkiye'nin AB üyesi olmak için ısrarını kırmak ve diğer bazı ülkelerin Türkiye'ye verebilecekleri destekleri azaltmak için, soykırım iddialarından yararlanmayı deneyeceklerdir. Bu girişimlerin Hollanda, Avusturya ve Güney Kıbrıs tarafından desteklenmesi olasıdır. Buna karşın, AB üyeleri arasında ılımlı bir Müslüman ülke bulunmasının yararlı olacağı gibi bir düşünceyle, Türkiye'nin AB üyeliğine taraftar olurlarsa soykırım iddialarını arka plana iteceklerdir. Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerinin tutumu bazı detay farklarıyla da olsa bu büyük üyelerinin tutumuna benzerlik gösterecektir.

Sonuç olarak; Ermeni sorununun çözümü ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerin normale dönmesi bir yandan Karabağ sorunun çözümüne diğer yandan da Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecine bağlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye, çözümü daha kolay görülen Karabağ sorunu ile birlikte Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışmalıdır. Sınırların açılmasına çok önem veren Ermenistan da bunu isteyecektir. Ne var ki ilişkilerin normalleşmesinde tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıması (diğer bir deyimle Ermeni Hükümeti'nin Büyük Ermenistan düşüncesinden vazgeçmesi) gerekcek bu da Ermenistan'da güçlü bir hükümet olmasına bağlı olacaktır. Buna karşın Avrupa Birliği'nde işlerin daha güç olacağı görülmektedir. Zira Ermeni Diasporası "soykırım"ın tanınması için baskılara devam edecek, diğer yandan Türkiye'nin adaylığına karşı olan bazı ülkeler "soykırım" konusundan yararlanmaya çalışacaklardır. Türkiye Ermenistan ile normal ilişkiler kurduğu takdirde Avrupa Birliği üyeliği yolunda daha kolay yürüyebilecektir.

Her hâl ve kârda önümüzdeki dönemde Ermeni sorunu ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri günümüzden daha büyük bir oranda Türk diplomasisini meşgul etmeyi sürdürecektir.

Gökçen OĞAN (ASAM Orta Asya Uzmanı)

-Orta Asya'nın Geleceği: İç ve Dış Etkenlerin Analizi-

Sunumunun konusunu Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ı kapsayan Batı Türkistan oluşturacaktır. Bildiğiniz gibi, Orta Asya cumhuriyetleri, ne tek başlarına, ne de bir bütün olarak bölgesel veya küresel gelişmeleri etkileyebilecek potansiyele, kabiliyete henüz ulaşabilmiş değillerdir. Bu nedenle bana göre, 2010 ve 2023 yıllarında Orta Asya'daki durumu Avrasya'da faal olan aktörler ile bu devletlerin ilişkileri ve aktörlerin bölgeye yönelik politikaları belirleyecektir. Bu noktada üç önemli soruya cevap aramamız gerektiğini

düşünüyorum. Bu sorulardan birincisi, ABD'nin Orta Asya'da 11 Eylül sonrasında tesis ettiği etkinlik sürdürülebilir mi? Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgede ABD'ye karşı işbirliği politikası ne kadar sürdürülebilirdir? Uluslararası izolasyon süreci yaşayan İran'ın Orta Asya'da etkinliğini artırma potansiyeli mevcut mudur?

İlk olarak Rusya açısından Orta Asya'ya bakacak olursak, Rusya'nın diğer bölgesel aktörlere oranla Orta Asya'da pek çok avantaja sahip olduğunu bilmekteyiz. Bu avantajlar çok çeşitlendirilebilir, fakat bana göre en önemlileri şu şekilde sıralanabilir: Tarihi bağlar, ortak geçmiş, Rus dilinin bölgedeki yaygınlığı, azalmakta olmakla birlikte, halen bölgede Rus nüfusunun varlığı, Rus kültür emperyalizmi, bağımsızlık sonrasında Orta Asya devletlerinin askerî açıdan neredeyse tamamen Rusya'ya bağımlı olmaları, Sovyetler Birliği döneminden kalma ekonomik bağımlılık, merkez-çevre ilişkisi ve son olarak da, özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında Orta Asya cumhuriyetlerinin güvenlik kaygıları. Özetlemek gerekirse, Orta Asya cumhuriyetleri Rusya tarafından egemen devletler olarak kabul edilmekle birlikte, Rusya'nın hukuki olmasa da, jeostratejik etki sınırları içerisinde algılanmaktadırlar. Moskova'nın Orta Asya'dan vazgeçmesini imkansız kılan bazı faktörler mevcuttur. Örneğin, Rusya'ya mesafeli rejimlerin iktidara gelmesi, diğer güçlerin bölgeye yerleşmesi -ki 11 Eylül sonrasında Amerikan askerî varlığının bölgeye yerleşmesiyle bu durumu yaşadık- uyuşturucu ticareti, göçmenler ve siyasal İslam korkusu, Rusya'nın Orta Asya'dan uzak kalmasına engel olacak etkenler arasında sayılabilir.

Bölgede etkin olan bir başka güç ise, Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Orta Asya bölgesi Çin tarafından Batı'ya açılan bir koridor olarak algılanmaktadır. Diğer taraftan, Orta Asya zengin yeraltı kaynaklarına sahip, stratejik bir ara bölge olarak değerlendirilmektedir. Pekin'in bölgedeki siyasi öncelikleri ise şu şekilde sıralanabilir: Öncelikle bölgedeki istikrarın korunması ve sürdürülmesi ve bu amaçla bölgesel bütünleşme hareketlerine öncülük etmek, bölgenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerine erişimi güvence altına almak, diğer bölgesel ve küresel güçlerin, özellikle ABD'nin etkinliğini engellemek, en azından sınırlandırmak, bölgedeki terörist gruplarla ve ayrılıkçı hareketlerle mücadele etmek. Tabii burada, Çin sınırları içerisinde yaşayan Uygur Türklerinin Çin politikasının en önemli belirleyicisi olduğunu hatırlatmam gerekiyor. Diğer taraftan Çin, Orta Asya devletlerinin tamamına aynı yakınlıkla yaklaşmamaktadır. Çin'in Orta Asya devletlerine yönelik politikasının, söz konusu devletin veya devletlerin ekonomik durumunu algılayışına, Çin'in iç işlerini etkileme gücüne, enerji potansiyeline ve stratejik konumuna göre değiştiği iddia edilebilir. Şu anda Orta Asya bölgesinde en etkin girişim olarak Moskova-Pekin işbirliğine işaret etmek mümkündür. Karasal

olarak kuşatılmış bir bölge olan Orta Asya, Çin ve Rusya'nın stratejik işbirliği imkanlarını test edebilecek en uygun alan olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim iki ülke ayrılıkçı hareketler, radikal dinî akımlar, terörizm, güvenlik problemleri, enerji kaynakları ve ticaret yolları ortak paydaları üzerinde stratejik işbirliklerini sergileme imkanı bulabilmektedirler. Son dönemde Moskova-Pekin işbirliğini tetikleyen bazı faktörlerin ortaya çıktığı da görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni dünya düzeni projesine karşı, Pekin ve Moskova'nın sergilediği ortak tavidir. ABD'nin Afganistan operasyonu sonrasında Orta Asya'da Özbekistan ve Kırgızistan'a askerî anlamda yerleşmesi de, hem Rusya, hem de Çin için temel hassasiyet bölgesi olan Orta Asya'da askerî varlıkların bulunması da bu işbirliğini tetikleyen en önemli faktörler arasındadır. Nitekim bölgede güçlü bir işbirliği oluşturma niyeti, Şanghay İşbirliği Örgütü ile gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyeliği veya gözlemci üyeliği de Türk kamuoyunda artık yakından tartışılması ve takip edilmesi gereken konular arasındadır.

İlk sorumuza dönecek olursak, kanaatimce Rusya ve Çin işbirliğinin devam etmesi uzun vadede mümkün görünmemektedir. Nitekim Çin, Rusya için demografik etkenler başta olmak üzere, pek çok konuda milli güvenlik tehdidi olmayı hâlâ sürdürmektedir. Bölgede hızla büyüyen Çin tehdidine karşı, Rusya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında uzun vadede doğal bir ittifak çıkma ihtimali kanaatimce yüksektir. Orta Asya devletlerinin de bu ittifakın yanında yer alması mümkündür. Coğrafi mesafeye rağmen, Orta Asya'da etkili olan bir başka faktör Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge politikalarını iki kapsamda değerlendirmek mümkündür; 11 Eylül öncesi ve sonrası politikalar. 11 Eylül öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeye yönelik politikalarının daha çok ekonomik kaygılara dayandığı iddia edilebilir. Nitekim bölge rejimleri bu dönemde radikal İslam'ın yayılması korkusuyla desteklenmiştir. Rusya'nın ön planda tutulduğu politikalar nedeniyle Orta Asya cumhuriyetleri ikinci planda ele alınmıştır. Fakat 11 Eylül saldırıları Amerika Birleşik Devletleri'ne bölgeye girme, bölge devletleriyle birebir ilişki kurma imkânı sağlamıştır. Bildiğiniz üzere, Orta Asya'da Özbekistan ve Kırgızistan'da askerî üsler elde etmiştir. Hatta bölge devletleriyle işbirliği, Özbekistan örneğinde olduğu gibi, şu anda bozulmuş olmakla birlikte, stratejik işbirliği noktasına kadar taşınabilmiştir. Orta Asya devletleri açısından Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilere baktığımız zaman, bölge yöneticilerinin kendilerine yöneltilen yolsuzluk, demokratik olmamak ve insan hakları ihlalleri yapmak gibi ithamlardan, ABD'yle işbirliği yaparak kurtulabilecekleri düşüncesinin hakim olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, bölge ülkelerinin tamamı ABD'nin Afganistan operasyonuna destek vermiştir, çünkü bölgedeki kökten dinci akımlardan bu cumhuriyetler de tehdit algılamaktadırlar.

Diğer taraftan, bağımsızlıklarını ilan etmiş olmalarına rağmen, Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin zaman zaman bu ülkelerin egemenlik sınırlarını zorlayacak şekilde devam etmesi, bu cumhuriyetlerin ABD'yle ilişkileri geliştirmeye önem vermesine sebep olmuştur. Son olarak ABD'nin askerî varlığı bölge cumhuriyetleri tarafından Batı yatırımları için bir güvenlik altyapısı olarak algılanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin aynı olumlu havayı halen yansıttığını söylemek mümkün değildir. Nitekim demokrasi ve insan hakları konusunda son dönemde artan eleştiriler, Avrasya coğrafyasında yaşanan sivil devrimler, Amerikan kaynaklı sivil toplum örgütlerinin bölgedeki durumu, ilişkilere sekte vurmuştur. Nitekim, pek çok Orta Asya cumhuriyetinde yabancı sivil toplum örgütlerinin sivil devrimlerdeki rolü nedeniyle, bu örgütlerin kapatılması söz konusu olmuştur. Diğer taraftan, Özbekistan'daki ABD askerî üssünün çıkarılması, -Şanghay İşbirliği Örgütü'nün bu konuda ne kadar etkin olduğunu hepimiz hatırlıyoruz- ve Kırgızistan'daki Manas Askerî Üssü konusunda yaşanan problemler, ABD ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin aynı hızla gerileme trendine girdiğini ortaya koymuştur. Sorumuza dönecek olursak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'da 11 Eylül sonrasında tesis ettiği etkinlik sürdürülebilir mi? Kısa vadede sorunlar yaşanıyor olsa da, ABD'nin küresel bir güç olmasının temel gerekliliklerinden bir tanesi Orta Asya'da varolmasıdır. Diğer taraftan, Bush yönetiminin küresel olarak terörle mücadeleyi başarıya ulaştırması da bölgedeki varlığına bağlıdır. Ancak şu an itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya devletlerinin beklentilerini tam olarak karşıladığı söylenemez. Ayrıca demokrasi ve insan hakları konusunda yapılan baskılar, bölge liderliklerini aynı hızla ABD'den uzaklaştırarak, Rusya-Çin eksenine doğru itmektedir.

Temel sorularımızdan bir tanesi de, bölgedeki diğer bir aktörle, yani İran'la ilgili. Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlık sonrası Kremlin'i, Moskova'yı dengelemek ve ayakta duran ekonomiler yaratmak için ilişki kurduğu devletlerden biri de İran'dır. Tahran'ın Orta Asya politikasını genel olarak ihtiyatlı bir politika olarak tanımlamak mümkündür. Genel jeopolitik durumun yarattığı karşılıklı zorunluluk ilişkisi nedeniyle, İran için Orta Asya yeni bir açılım alanı olarak değerlendirilmiştir. İran açısından bölgeyle ilişkiler, Amerika Birleşik Devletleri'nin çevreleme politikasını kırmak adına önemli bir etkidir. Böylelikle İran, bir nebze olsun uluslararası yalnızlıktan kurtulmak istemektedir. Bu nedenle İran, son dönemde hatırlayacaksınız, Moskova-Pekin işbirliğinin en önemli başarılarından biri olarak değerlendirdiğim, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyelik konusunda ısrarcı tavrını halen sürdürmektedir. Görüldüğü gibi İran, Orta Asya'yla olan ilişkilerinde son derece ihtiyatlı, pragmatist bir politika izlemiştir. Bu politikalarda devrimin ihraç edilmesinden bahsedilmemektedir. İran Orta Asya'da farklılık

lardan çok, benzerliklere vurgu yapmayı tercih etmiştir. Nitekim ortak tarihî, kültürel ve dinî değerleri radikalleştirmeden kullanmayı başarmıştır. Diğer taraftan, İran'ın Orta Asya ilişkilerinde karşılıklı bağımlılığı arttırmaya yönelik ekonomik ilişkilere ağırlık verdiği iddia edilebilir. Önümüzdeki süreçte İran'ın Orta Asya'daki durumunu değerlendirecek olursak, İran Orta Asya cumhuriyetleri ile ekonomik ilişkilerini devam ettirecektir, fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki varlığının devam edecek olması, İran'ın sistematik bir Orta Asya politikası uygulamasını engelleyebilecektir. Diğer taraftan, İran'ın bir İslam cumhuriyeti olması ve söz konusu cumhuriyetlerin halen radikal İslam'ı bir tehdit olarak algılaması, işbirliğini duraksatabilecektir. Dinî yakınlığa rağmen, laik rejimlere sahip Sünni cumhuriyetlerin İran'ı potansiyel bir tehdit olarak görmesi, siyasi ilişkilerde frenleyici bir unsur olabilir.

Dış faktörler açısından Orta Asya'nın geleceğinin bu biçimde şekillenebileceği ihtimali üzerinde duruyoruz, fakat iç faktörleri ele almazsak, bu değerlendirmenin eksik bir değerlendirme olacağına inanıyorum. Bu nedenle, bölgedeki ekonomik durum, radikal İslam endişesi ve demokratikleşme süreci hakkında da beklentilerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Bölgeye ilişkin ekonomik beklentiler şöyle sıralanabilir: Orta Asya devletlerinin petrol ve doğalgaz satışı dolayısıyla zenginleştiğini, fakat bu zenginliğin Orta Asya halklarına yansıtılmadığını görüyoruz. Orta Asya halklarının büyük bölümü halen yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Orta Asya cumhuriyetleri içerisinde Kazakistan'ın diğer cumhuriyetlerden daha ileride olduğunu iddia etmek mümkündür. Diğer taraftan, Kazakistan'ın önümüzdeki dönemde ciddi bir yatırım merkezi haline gelmesi de beklentiler arasında. Kırgızistan ve Özbekistan'da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ise, iki ülkeni de ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Hatırlayacağınız üzere, Kırgızistan'da bir sivil devrim sonucunda iktidar değişimi yaşanmış, Özbekistan'da ise Andican olayları neticesinde Batı ve Özbekistan, hatta Amerika Birleşik Devletleri arasında ciddi bir kriz ortaya çıkmıştır. Özellikle Özbekistan ve Kırgızistan, ekonomik dengelerini etkileyebilecek siyasi çalkantılardan uzak durmak zorundadırlar. Bu, ekonomik gelişmelerini hızlı bir şekilde devam ettirmek için zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, bölgede pazar ekonomisinin önündeki engellerin kaldırılması ve milli gelirdeki artışın halka yansıtılması için ekonomik reformların acilen gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bölgede diğer bir önemli unsur, radikal İslam tehdididir. Orta Asya'da radikal İslam ve uluslararası terörizmin geleceği, bu tür eylemleri mümkün kılan zeminin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bölgedeki sosyoekonomik koşullar istenilen se-

viyeye çekilememiştir. Bölgedeki bir diğer önemli sorun ise yolsuzluk ve rüşvetin önüne geçilememesidir.

Orta Asya cumhuriyetleriyle ilgili ortaya atılan iddialardan bir tanesi, sistemin meşru muhalif grupların ortaya çıkmasına müsaade etmediğidir. Laik muhalefetin sistemden tamamen ya da büyük oranda dışlanması neticesinde, siyasi sahne daha çok İslamcı akımlara kalmıştır. Bu nedenle bazı akımların radikalleşmesinin önüne geçilememektedir. Bu etkenler ortadan kaldırılamadığı sürece, radikal dinî terörizmle mücadelede kısa vadede sonuç alınıyor gibi gözükse de, uzun vadede başarıya ulaşılması kanaatimce mümkün değildir.

Orta Asya devletlerinin konu edildiği pek çok platformda aslında bu ülkelerde demokratikleşme sürecinin yavaş işlediği, hatta işlemediği yönünde eleştirilere muhatap olduğuna görürüz. Bölgede demokrasinin yerleşmesini geciktirebilecek, hatta engelleyebilecek güçte olan pek çok unsurun varlığından bahsedilebilir. Demokrasi kültürünün eksikliği, siyasal partiler ve seçim sisteminin tam olarak yerleştirilememiş olması, ekonomik sorunların demokratik süreçlere olan halk ilgisini azaltması, laik muhaliflerin büyük çoğunlukla ülke dışında yaşaması bu etkenler arasında sayılabilir. Diğer taraftan, son 15 yılda bölge ülkelerinin gelmiş olduğu noktanın yine de azımsanmaması gerektiği kanaatindeyim. Demokratikleşmeye ilişkin beklentilerim ise şu şekilde sıralayabilirim: Devlet başkanlarının -Kırgızistan'ı dışarıda bırakarak söylüyorum- görev sürelerinin neredeyse tamamlanıyor olması ve devlet başkanlığı seçimlerinin gündeme gelebilecek olması, Orta Asya'da yakın dönemde bir istikrarsızlık unsuru olarak ortaya çıkabilecektir. Diğer taraftan, Avrasya coğrafyasında etkili olan sivil devrim rüzgarı nedeniyle başlayan süreç nedeniyle yabancı sivil toplum örgütleri üzerindeki baskının daha da artacağını beklemek mümkün. Bölge yönetimleri açısından şu tespiti yapmak gerekiyor: Dış politika, iç politikadaki tehdit algılamalarından büyük ölçüde etkileniyor. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde iç faktörler açısından da, en azından kısa vadede Moskova ve Pekin'in bölgedeki etkinliğinin artması beklentilerim arasındadır.

Irakli KOPLATADZE (Undersecretary, Embassy of Georgia in Ankara)

-Georgia Vision: Today and in 2023-

In today's interdependent world national security and prosperity can not be received in isolation from the rest of the world. For our security and prosperity to be lasting we need to support global security and prosperity. Our independence and freedom depends on respecting the sovereignty of other states in the world. Well being and economic prosperity of other states in the region will influence

the welfare of our citizens and consolidation of democracy in Georgia can only be achieved through strengthening democratic developments on a global scale. The Georgian policy of the 21st century is trying to bring about international actions that will advance the national interests of Georgian citizens. These also attempt to make a contribution to building a world community in which there is enduring peace and security and where democracy is expanded and lasting prosperity is prevalent. On the other hand it should be noted that it is speak about a countries' perspectives regarding the year 2023. We may fail to meet the main challenges we face today. Since foreign policy acts as a bridge between a country and the rest of the world, let me describe briefly where we stand today and where we intend to be after decades to come. First I will talk about ongoing reforms in Georgia.

Resolutions of November 2003 marked the beginning of a new era not only in the country but all over the region. Today the country will be based on the following fundamental national values declared by the whole civilization; independence, freedom, democracy and rule of law, prosperity, peace and security.

On the other hand fundamental national values on the basis of forming national interest, namely ensuring territorial integrity, national unity and civil accord, regional stability, strengthening freedom and democracy in neighboring states of the region, strengthening the states transit functions and energy security, ensuring environmental security in the country and in the region and the last but not the least preserving national and cultural uniqueness. We will strive to build and maintain strong bilateral and multilateral relations that dwell on predictability, sustainability and continuity of national interests which would be a key criterion that will ensure Georgia's role as a full-fledged and reliable partner in a new European and international orchestra.

In the last two months alone The World Bank and the EBRD-to name international institutions, have confirmed just how much Georgia has changed. Today we are recognized as the number one reformer in the world and as one of the least corrupt states in Europe and as an outstanding place to do business. Georgia climbed far in the ranking with the ease of doing bussines. While it ranked as 112th in 2004, this year it ranks 37th . Few days ago we took another step farther in solidifying the instutional framework upon which our democracy rests as we conducted local elections, on the 5th of October. Fundamental reforms are ongoing in education and our policy system is already fully transformed. Georgia is carrying out large scale defence reforms in line with NATO standart.

The individual partnership action plan with NATO, the ongoing strategic defence review and the opening of intensified dialogue with NATO are fundamental aspects for the implementation and sustainability of these reforms. We are making this important investment in our democracy because we believe in the necessity of empowering our people with the tools and responsibility to shape their own future. To protect our achievements and consolidated gains for the next generation we understand that full engagement means facing and addressing today's common threats and challenges. And this we are doing actively alongside our friends, partners and allies in places like Iraq, Afghanistan and Kosovo where our troops help support international efforts to defeat terrorism and build lasting peace and democracy.

Because of this commitment we will continue to actively pursue our membership in NATO and welcomed the most recent step forward when several weeks ago Georgia was invited to join intensified dialogue. Georgia views NATO as an organisation of collective defence that is the central mechanism for providing security and stability in the EuroAtlantic area. Georgia's cooperation with NATO contributes to the strengthening of democratic values in the country, accomplishment of democratic reforms, especially in the field of defence as well as establishment of security and a stable environment. Membership to NATO will not only endeavour Georgia with unprecedented degree of military and political security but would also allow it to contribute to the strengthening of the security of Europe, particularly the Black Sea region. All European members of NATO including Turkey of course and the United States have long been supporting us in this process. We do this because we believe democracy and like minded countries are stronger when they are united, and that lasting security is best achieved through the alliance of common values.

Georgia aspires to return to its European tradition and remain an integral part of the European political, economic and cultural area. Georgia is a European nation and this is not a recent relationship. We would in fact deny our history if we felt or acted otherwise. Values and objectives shared by the EU are common to Georgia which considers EU membership an important guarantee for its economic and political development, the implementation of democratic reforms and strengthening of the market economy and the security of the country. Georgia's accession to EU will strengthen Europe by restoring the Black Sea region as a European trade and stability zone. The current legal framework shaping the relationship between Georgia and the EU is the partnership and cooperation agreement.

In June 2004 Georgia was included in the European neighborhood policy ENP, which represents an important mechanism for further movement with the European Union. Georgia fully subscribes to the European security and strategy, a secure Europe in a better world and it is ready to take part in its implementation. In the coming days Georgia will be signing an action plan as part of the European neighbourhood policy. What Europe has achieved in the last 50 years, we seek to achieve in our neighbourhood in a much shorter time. This is our collective challenge and common goal.

Georgia regained its independence in 1991, after seven decades of occupation. Since then it has undergone a period characterized by internal conflicts imported from outside to the country and by political and economic instability. The painful truth is that in Georgia today we have inherited the brutal legacy of unresolved territorial conflicts in Abkhazia and South Ossetia and these conflicts undermine our stability and the stability of our region.

In fact this inherited legacy is directly responsible for the systematic abuse of fundamental human rights of a large portion of the population. Further, the painful but factual truth is that these regions are being annexed by our neighbour in the north -the Russian Federation- which has actively supported varying cooperation through a concrete policy of mass distribution of Russian passports there in direct violation of international law which is itself unprecedented. Together with these conflicts we have inherited frameworks for peacekeeping and formats of negotiation, negotiation that no longer functions. Simply put they neither promote the peace nor they encourage general negotiation. Today in Georgia's conflict zone we do not enjoy a status quo of stability and progress. The thought that the region enjoys peace is unfortunately a popular fiction. Rather we find ourselves facing a deteriorating situation where the sponsors of crime and illegality are gaining the upper hand. The shortcomings of the current peacekeeping system are well documented.

A few samples taken directly from the reports of the UN and the OSCE demonstrate how Russian dominated forces on the ground have served to perpetuate rather than to resolve conflicts and how they have abused and made a farce of the time or principles of neutrality, impartiality and trust. By choice they themselves and not our sovereign effect have annulled their own status. Since the deployment of Russian peacekeepers in Abkhazia more than two thousand Georgian citizens have lost their lives and more than 8 thousand Georgian homes have been destroyed. For more than twelve years Russian peacekeepers have been unable to facilitate the return of more than 250 thousand internally displaced persons to

their homes in Abkhasia although this is an explicit part of their mandate.

UNOMIG and the OSCE have cataloged numerous violations involving the transfer of heavy weaponry such as tanks, armoured personnel carriers, artillery, mortar, anti aircraft systems and cannons to the separatists. In south Ossetia eighteen illegal military exercises with prohibited equipment were cataloged in the last year alone. On January the 2nd a Russian peacekeeper shot and killed two civilians in Abkhasia and on September 3rd a Georgian helicopter in Georgian airspace was shot at over the JPKF area of responsibility in south Ossetia. Unfortunately the list goes on. The residents of our disputed territories are under a form of separatist authority which hopes the international community will loose interest and reward the results of ethnic cleansing. Russia's imposing attempts to call for universalization of Montenegro and possible Kosovo independency encourage separatist governments to take extremely uncompromised position in peace process. Regrettably the Russian side has become a breach at the wall, preventing and directing the dialouge between the parties to the conflicts.

Georgia unequivocally stands for peacefull resolution of conflicts. Therefore Georgia calls for the establishment of a common principle for both conflicts, direct dialouge and a greater international involvement. In real terms this means: Abkhasia continues bilateral dialogue in a coordinating council between Georgia and the Abkhas sides under the patronage of the UN. The UN Secretary General's group of friends will continue to serve as facilitators and garantors of the commitments resulting from the peace process, while the EU's involvement is highly desired as it will further reinforce the credibility of the format. If South Ossetia agrees to continue bilateral dialogue with within the framework of the delegations empowered with special authority under patronage of the OSCE, the effectiveness of the format can be assured by the participation of the United States, EU, Russia itself as facilitators and garantors of the peace process. Simultaneously in order to find recommence and long standing agreement about creating proper conditions for safe, dignified and speedy return of refugees, current peacekeepers must be replaced with truly impartial international police forces, if necessary furnished with peacekeeping elements. Georgian peace initiatives include the Peace Plan for Tskinvali region/South Ossetia endorsed by 2005 OSCE Ljubljana Ministerial and Road Map from Abkhasia, Georgia. Resolution of these challenges lies in the broader framework in which the EU has a vital role as such Georgia was to engage in systematic and intensified cooperation with the EU. As soon as current peacekeeping forces are withdrawn, we are ready to sign a comprehensive document on the non-use of force with our Abkhas and South Ossetian compatriots. This will promote restoration of confidence and facilitate

development of an atmosphere of trust. It is our firm belief that as Europe looks to intensify relations with its neighbours to the east there will be a vital interest to avoid instability and to reject unwilling of sovering statehood. Georgia is firm in his belief that we need to replace and tranform the current framework for negotiation and peacekeeping in Abkhasia and South Ossetia.

It is therefore our solemn duty and soverign right to replace ineffective mechanisms with ones that work to substitute impartial forces with ones that are fair and replace fear with hope and mutual suspicion with new founded trust. That is the way today Georgia is proposing to pressure resolution that has as its goal the peaceful unification of the countries in internationally recognised borders where all diverse ethnic groups of Georgia can live in peace and harmony as they have done so for thousands of years and enjoy the fruits of democracy . More must also be done to restore trust and improve living standarts and in both regions we must rehabilitate the economies.

Today Georgia is marked both by opportunity and danger. Everday there are provocations and everyday criminal elements consolidate their hold with consequences that will have international implications. Furthermore, unfortunately Russian Federation's latest decisions only increases the tension between the two countries. Georgia has faced the infringement of its soverignity and territorial integrity on numerous occasions in the form of systematic violation of Georgia's land, air and maritime space and by sporadic military attacks. Illegal military and paramilitary formations in territories controlled by the Georgian government and near the borders of the country considerably raised the possibility of renewed conflict and instabilisation in Georgia. In this context the ongoing process of granting Russia citizenship to residents of the breakaway regions of Georgia is a potential threat because in certain circumstances it could be used as a pretext for intervention in Georgia's internal affairs and actual annexation of Georgian territories. While the likelihood of open military aggression against Georgia is low, cross border incursions by state and nonstate actors are real. And they threaten the security of the country through well established Russian spy network in Georgia. As you all are aware, recently four Russian officers of the Main Intelligence Department (GRU) so called Guru and twelve citziens of Georgia cooperating with them were detained in Tbilishi. The group was led from the military unit of Russian armed forces located in Erivan, Armenia led by colonel of the Russian military intelligence. We are also suspected of the organisation of terrorists acts carried out in Gori, Georgia, February 1st 2005. Georgia handed over detained persons to Russia's officals through mediation of the OSCE.

Among other unprecedented decisions we should emphasise the embargo on Georgian goods exported to Russia, including wine, mineral water etc. Discrimination of Georgian nationals in Russia proscription of them from the country on exceptional ethnical basis, cutting air, rail, road, sea and even postal links with Georgia starting from October 3rd 2006 and from the same day onwards the suspension of issuing entry visas to all Georgian citizens, and difficult to imagine that such things may happen in the 21st century, not allowing Georgian kids to study at Russian schools only because they have Georgian family names. As we move forward to replace and transform these anacronistic mechanisms we continue to stand ready to work with our neighbour, the Russian Federation, because Russia must become part of the solution.

Foreign policy is one of the main directions of Georgia's national security policy and that is establishing a favourable international security environment for Georgia. In order to achieve this goal Georgia cooperates with the international community in bilateral and multilateral formats. Turkey is one of the best example of this, as the one best example showing how a regional power can cooperate with such a small country as Georgia. Turkey is the leading regional partner of Georgia supporting Georgia in its efforts to develop stable economic and military institutions. Following Georgia's independence, Turkey has been an important trade and economic partner for Georgia. Further enhancement of economic relations and successful implementation of regional joint transportation and energy projects such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil and Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipelines are of important strategic importance both for Georgia and Turkey. Now there is one important project in the agenda, the Kars-Akhalkalaki-Tbilisi-Baku Railway project aiming to diversify cargo routes from Kazakhstan and China. Turkey has been a valuable military partner for Georgia. Turkish assistance in training of Georgian troops, in improving technical and logistical capabilities and in modernising military infrastructure has significantly contributed to strengthening of Georgian armed forces. Turkey has also played an important role in educating military personnel by contributing to the development of Georgia's national defence academy and conducting various military education programs.

The people of Georgia have made a firm decision to join the community of democratic nations that respect human rights and freedoms and the rule of law. For these purposes Georgia is elaborating a strategy and is taking immediate steps for its implementation according to specific plans. Only through such commitment and endeavour can fundamental national values and the interests set forth about be secured. Georgia is a natural link between the West and the East, and it pays a great deal of attention to the development of close relationships with central

Asian states. The main goal of cooperation with these countries is to promote the free flow of and exchange of energy resources, goods and information between the West and the East. With the commitment of the Georgian people and with the assistance of friendly countries Georgia will be able to build a state that inspires pride in its citizens, guided by principles of peace and democratic values and that will occupy a respectable place in the community of nations.

Bolot OTUNBAYEV (Kırgızistan'ın Ankara Büyükelçiliği)

-Kırgızistan'ın Vizyonu: Bugün ve Gelecek-

Bağımsızlığımızı kazandığımız günden bu yana geçen 15 yılın sonuçlarını objektif bir şekilde değerlendirip, bugünkü şartlar kapsamında, yeni hedef ve maksatların belirlenmesi bakımından tarihsel bir aşamada bulunuyoruz. Bu konu Kırgızistan geleceği için büyük önem teşkil ettiği için, buna vicdani sorumlulukla yaklaşmalıyız. Bağımsızlık döneminde ülkemiz bu yolda kayda değer adımlar attı. Bu adımların temel neticesi pazar ekonomisi ve demokrasi değerlerinin hayatımıza girerek kökleşmesidir. Siyasi bağımsızlığın kazanılmasının ardından, ekonomik bağımsızlığın kazanılmasına yönelik hareket başlatılmıştır. Maalesef geçen 15 yıl boyunca elde edilen bazı olumlu gelişmeler, daha çok yapılan birtakım eksikler ve kayıplarla örtüşmüş olup; bu vaka özellikle son dönemlerde belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Toplumumuz uzun süreli ve derin ekonomik kriz altında kalıp, yüksek boyutta sosyal gerginlikle karşılaşmıştır. İnsanlar artık devlet iktidarına inanmamaya başlamışlardır. Bunun sonucunda 2005 Mart ayında yaşanan ve devrime dönen halk isyanı, devlet sisteminde mevcut olan bütün zayıf noktaları net bir şekilde belirgin bir hale getirmiştir. Ülkenin gelişmesi için bugün Kırgızistan'ın yeni bir devlet politikasına ihtiyacı vardır. Bu da halkımızın en gerekli temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesine, yolsuzluktan arındırılmış, etkili ve hızlı gelişen pazar ekonomisine yönelik bir yeni politika olmalıdır. Yeni iktidarımızın hedef ve amaçlarını sizlerle paylaşmak isterim.

Ülkemizde yaşayanların standartlarının dünya ortalamasından düşük olmamasını ve dünya sistemine yüksek kaliteli entegrasyonla bütünleşebilecek, rekabetli ekonominin oluşmasını sağlamak, yakın 15 yıl için belirtilen hedefimizdir. Önümüzdeki 5 yıl için hedefimiz ise, sağlam bir devlet yapısının temellerinin oluşturulmasıdır. Bunlar: Kırgız halkının milli kültürünün korunması, vatandaşlarımızın hak ettiği yaşamı sağlayabilen tam demokrasi ve pazar ekonomisi, standart sosyal garantiler paketi, etkili ve dürüst bir iktidar, vatanseverliğin ve ahlaki ilkelerin yeniden canlandırılmasıdır. Bu hedeflere üç aşamada varmayı planlıyoruz. Birinci aşama, buna 1 yıldan fazla bir zaman dilimi gitti. Bu aşamanın temelindeki amaç, ülkeyi devrim sonrasında keskin kriz döneminden çıkarmak

ve gerek devlet yönetim organlarının, gerek bütün ekonomik sektörlerin ve diğer temel sistem organlarının tam çalışır hale dönüştürmektir. Şu anki iktidar bu işleri gerçekleştirmiştir. Bugün ise, ülkemiz ikinci aşamanın eşiğindedir. Bu aşamanın asıl hedefleri şunlardır: Ülkede istikrarın sabit iktidardan oluşturulması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması anayasal reform, etkin siyasi partilerin, sivil örgütlerin oluşturulması, yeni siyasi nesil yetiştirilmesidir. Yeni teknolojiye dayanarak, ekonomide yapısal değişimlerin sağlanmasıdır. Fark ettiğiniz gibi, bu aşamanın maksadı, ülkede etkili idari yönetimin oluşturulmasıdır. Bir sonraki seçim dönemine (2010 yılına doğru) bizim yeni siyasi ekonomik alanımız ve kaliteli bir iktidarla girmemiz gerekmektedir.

Üçüncü aşama; siyasi kültürel ve sosyal yönden rekabete açık bir yapı oluşturulmasıdır. Bundan sonraki dönemde Kırgızistan, vatandaşlarına dünya ortalaması oranında gelir sağlayan ve bütün stratejik maksatlarına ulaşmış bir ülke olmalıdır. Bizim neyin ne zaman yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerimiz de mevcut. Mevcut görüşleri geliştirmek ve ilaveler yapmak mümkündür.

Yakın dönemde maksat ve öncelikler; ekonomide iç aktivitenin artırılmasını sağlamaktır. Bu stratejinin ikinci aşamasının esas maksadıdır. Bu yolda dört temel yön mevcuttur. Birincisi; ekonominin hareketini sağlayan güçlü kaynakların oluşturulmasıdır, yani bu büyük yatırım projeleri demektir. Ekonomik büyümenin temelinde doğal kaynaklı bazda yapılan tüketici nitelikli büyüme değil. Ondan ziyade, yatırım, istihdam ve üretim nitelikli ekonomik büyüme gerçekleşmelidir. Bu nedenle, dış yatırımı çekme meselesi esas bir sorundur. Bu sorunun çözülmesi için, yani yatırımların araştırılması için yürütme organlarından yasama organlarına kadar bütün devlet organlarının bütünlük içinde bir çalışma sergilemesi gerekmektedir. Her bir devlet kurumu ve yerel yönetim organı, yatırımcılara gerekli koşulları hazırlamalıdır. Yatırım projeleri bağlamında dört esas sektöre dikkatinizi çekmek istiyorum: enerji, iletişim, tarım, madencilik ve sanayi.

Ekonomik stratejinin temel hedefi, ekonomi aktivitenin geliştirilmesi, iş ortamının iyileştirilmesi ve ekonomik yapının tam gelişmesini sağlamaktır. Bu konuda bazı öncelikler vardır. Birincisi; ekonominin düzeltilmesinde devlet organlarının sınırlarını tam olarak belirlemeliyiz. Bu nedenle, iş adamlarına engel olabilecek, onların hakkının çiğnemesine neden olabilecek kanunların yapılmasını engellemeliyiz. Devlet makamları rüşvet ve kaçak sermaye gibi konularda sert tedbirler almalıdır. İkincisi; çok kuvvetli ve güçlü, bölge düzeyinde başarılı faaliyetler gerçekleştirebilen, teknoloji modernizasyon imkanları sağlayan bir ekonomi ortamının oluşturulması gerekmektedir. Küresel piyasada Kırgızistan ekonomisinin yeri belirlenmelidir. Şu anda dış piyasada çok etkin bir rol oynaya-

mamızın nedenibölgesel ve dünya piyasa üretim hacmi ile kıyasladığımız zaman, küçük ölçekli mallar üretmemiz. Bundan dolayı mal üretiminde gerek hacim, gerek kalite yönünden, bölge ve dünya piyasasına uygun malların üretimini yapmamız gerekmektedir. Üçüncüsü; iç piyasanın gelişmesi ve göç süreçleri konusundaki iyimser beklentilerdir. Gelişmiş ve güçlü ülkelerde işgücüne talep vardır. Bugün ülkeler arası düzeyde insan kaynakları için bir rekabet söz konusudur. İç göç konusunda çok sayıda Kırgızistanlı'nın istihdam edildiğini görmekteyiz. Verilere göre, bu kişilerin ekonomiye katkısı 500 milyon dolar civarındadır. Bu filen ülkenin bütçesidir. Aynı zamanda bizim bu konuda bazı eksiklerimiz var. Mesela, Kırgızistan'da yüksek ihtisaslı elemanların yetersizliği hissedilmektedir. Ayrıca iç göçlerin neden olduğu kültürel ayrılık gibi durumlar mevcut. Bizim maksadımız, iç göçmenlerin olumlu katkısını arttırmak ve aynı zamanda olumsuz etkilerini azaltmaktır. Bu nedenle, bu alanda yakın zamanda somut projeler hazırlamalıyız.

Gündemde bulunan sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi için, yönetim sistemi ve organizasyonu yapılmalıdır. Hangi yönetim sistemi, hangi siyasi ve toplum enstitüleriyle hedeflerimizi gerçekleştirebileceğimizi kendimize soruyoruz. Özellikle Kırgızistan'daki yeni yönetimanasal reformlara bu hususları göz önünde bulundurarak yaklaşmaktadır. Yeniden yapılanma döneminde amaçlarımızı başarılı şekilde gerçekleştirebilmemiz türde bir anayasa gerekmektedir.

Yerel yönetim, ve demokrasi toplumun esasıdır. Yerel yönetimsiz demokrasinin gelişmesi mümkün değildir. Burada en önemli konu, yerel yönetim organlarının mali ve ekonomik yönden desteklenmesidir. Yerel bütçenin devlet bütçesine olan katkısının yakın zamanda 2 katına çıkması beklenmektedir. Mevzuat gereğince, yeni finansman uygulamasına geçiş sağlamalıyız. Yerel yönetim organları ise, yönetim kaynaklarına sahip olmalı ve halkın refah içinde yaşamasına katkı sağlamalı, yerel düzeyde küçük ölçekli işhanelerin geliştirmesine yardımcı olmalıdır. İktidarın temsilcisi olan organların oluşmasında siyasi partilerin rolü büyük olacağı için, siyasi partiler ve hareketlere ilişkin yeni kanunlar kabul etmeliyiz. Bundan sonraki seçim süreçlerinde siyasi partiler, uygulanan siyasette bütün haklara sahip olan unsurlar olmalı ve seçimlerde başarılı oldukları takdirde tam yetki ve kaynaklara sahip olmalıdırlar. Devlet yönetiminde ciddi değişimlere gerek duyulmaktadır. Bu doğrultuda devlet organlarının yapısında değişim söz konusu değildir. Burada iki hususu çözmeliyiz ve belirtmeliyiz. Birincisi; devletin yönetim sisteminde mevcut olan anlaşmazlığı yok etmeliyiz. Diğer taraftan hukuk bizim için çok önemlidir. Bu alanda iki adım atılmıştır. Rüşvete karşı alınan tedbirler sonuç vermeye başlamıştır. Adli sistemdeki reformlar hızlanmıştır. 2010 yılına kadar etkin ve profesyonel hukuk organlarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Yeni hükümet ilk günlerinde, Kırgızistan'ın bugüne kadar diğer ülkelerle imzalamış olduğu anlaşmaların uygulanacağını ve mevcut uluslararası sorumluluklarını yerine getireceğini beyan etmiştir. Bizim dış politika görüşlerimiz ve pozisyonumuz, milli çıkarlarımız öncelik kazanacak şekilde değişmiştir. Özellikle komşu ülkelerle ilişkilerimizi kuvvetlendirmekteyiz. Komşu ülkelerle kurulan iyi ilişkiler, güvenliğimiz ve ekonomimize katkı sağlamaktadır. Tabii Kırgızistan'ın Türkiye dahil diğer ülkelerle de siyasi problemleri bulunmamaktadır. Bu nedenle ekonomik ilişkilere öncelik verebiliyoruz. Dış politikada milli çıkarlarımız temelinde pragmatic biçimde hareket etmekteyiz. Dış yardımların değerinin bilincinde olarak bize samimi yardımda bulunanlara teşekkür ediyoruz. Milli menfaatlerimiz, uluslararası sorumluluklarımızı ihmal etmedikçe içişlerimize karışılmaması hassasiyetini taşımaktadır. Bizim bu konuda belli bir pozisyonumuz vardır. Sayın Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın dediği gibi, uluslararası ilişkilerde talebeler ve öğretmenler yoktur, herkes egemendir. Ülkedeki sorunların nasıl çözümleneceğine kendimiz karar verebiliriz. Demokrasimiz bu açıdan yeterli noktadadır. 2005 Mart olayları bunu göstermiştir. Yeni dış politika stratejimizi bu unsurları ele alarak oluşturduk. Kırgızistan Cumhurbaşkanı'na göre, bu çerçevede meclisimizde değerlendirilmeli ve meseleler kanunlaştırılmalıdır.

Geleceğe ve stratejik yaklaşımlarıya dayanarak yakın vadeli öncelikleri ele almış olduk. Bugüne kadar ülkemizde iç yapımız ve tarihimiz gibi özellikleri dikkate almayan bir model hayata geçirilmeye çalışılmıştı. Fakat esas olan, öz kaynaklarımız ve yapımıza uygun bir kalkınma sağlanmasıdır. "Dış yardım gelecek ve ülkemizi zengin edecek düşüncesini" terk etmiş durumdayız. Bu düşünce ile biz uzun süre yaşadık ve sonuçta çok borca girdik. Şimdi daha çok çalışmak zorundayız. Bize sadece rıza ve emek lazım.

TARTIŞMA ve SENTEZ : Orta Asya'nın Geleceği ve Türkiye

Oturum Başkanı: Abat ANDİCAN (Prof. Dr., Devlet Eski Bakanı)

Umut ARIK (Emekli Büyükelçi)

Avrasya, Türkiye'nin bir temel mevcudiyetidir. Tarihinde, yaklaşık on milyon kilometre karelik alan yayılmış olan Türk mevcudiyeti, 4 bin küsur yıl hep bu Avrasya dediğimiz coğrafyada bulunmuştur ve bu coğrafyanın tarihi itibarıyla Çin, Türkistan ve daha sonra Kiev Knezliğinin kurulmasından sonra da Rusya ile üçlü bir çekişme ortamında yer almıştır. Korkunç İvan'ın Türk boylarını Urallarda durdurmasından sonra, önce Altınordu-Rusya, bilahare Kırım Hanlı-

ğı-Rusya, daha sonra da Osmanlı-Rusya karşılaşması hep bu coğrafyada cereyan etmiştir. Bu en son yaklaşımında da, bir İngiliz-Rus çatışmasının “büyük oyun” diye adlandırılan boyutu ortaya çıkmıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bölgeye yönelik iki bakış açısı olmuştur: Birincisi, tabiri caizse Enver Paşa'nın “acilci” bakışı, öbür tarafta da Atatürk'ün ılımlı, stratejik ve uzun vadeli bakışı. Atatürk'ün “ileride bu coğrafyada büyük değişiklikler olacaktır, bu bize çok yakın mevcudiyetlerle o zaman ilişkilerimizi devam ettirmemiz için şimdiden hazırlıklı olmamız gerekir” tarzında özetleyebileceğim sözleri, Cumhuriyet tarihinin en önemli sözleri arasındadır.

İkinci Dünya Harbi'nin sonunda Yalta'da kurulan dengenin Reagan ve Brejnev tarafından Malta'da bozulmasından sonra, Gorbacov'un ortaya koyduğu *perestrojka* ve *glasnost* yaklaşımları, iki netice ortaya çıkarmıştır: Bir tanesi, Sovyetlerin hiç şeffaf olmadığı ve bunun için sistemin tamamen değişmesi gerektiği. İkincisi de, yeniden yapılanmanın esas itibariyle Sovyet mevcudiyeti içinde, Sovyet insanı olmaya zorlanmış varlıkların esas itibariyle milli anlayışlarına kavuşturulması yaklaşımı. Bunun sonunda da Sovyet ardılı cumhuriyetler Avrasya dediğimiz bölgeyi ortaya çıkarmışlardır. Bu bölgenin önemi vaktiyle Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Japonya, Çin gibi büyük kançılıyalarda iyice değerlendirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri içindeki araştırmacılar, buraya Büyük Avrasya Kilidi adını takmışlardır ve Asya-Pasifik bölgesinin, Ortadoğu alt kıtasının ve Avrupa-Atlantik bölgesinin temel dengelerini ilgilendireceğini daha 1991'de söylemişlerdir. Aynı şeyi Rusya da anlamıştır. O dönemin önemli kişisi Primakov, Primakov Doktrini diye anılan ve kısaca Avrasya'yı Rusya'nın arka bahçesi olarak tanımlayan anlayışıyla bir derinlik oluşturmuştur. Türkiye'nin politikaları ise hükümetlere göre değişim arz etmiştir. Özal dönemi, Demirel dönemi, Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı'nın kuruluşu ve Avrasya'nın Türkiye'nin en önemli dış politika önceliklerinden bir tanesi haline getirilmesi gibi aşamalardan geçilmiştir. Türkçe konuşan cumhuriyetlere ve bağımsızlığını kazanmış diğer ülkelerle yakınlaşma sağlama amacı güdülmüştür. Bir diğer ucunda da, Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin (KEİ) kurulması ile ECO'nun Türkçe konuşan cumhuriyetleri de içine alacak şekilde genişletilmesi vardır. 1990'ların ortalarından itibaren ne yazık ki bu politikalar yavaş yavaş önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Halbuki bu sırada Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Çin, o eski Rus-İngiliz büyük oyununun yeni şeklini 21'inci yüzyıl için hazırlama telaşındaydı.

Bu dönemde Avrasya ülkelerinde iç idare esas itibariyle eski Sovyet yetkililerinin milli liderler halinde ortaya çıkması şeklinde olmuştur. Bu milli liderler konuları mümkün olduğu ölçüde kendi mevcudiyetlerine bağlamışlardır. Rusya ilk

bakışta adeta Sovyetler Birliği'ni yeniden canlandırma temayülü olarak görülen fakat aslında Avrasya'nın istikbalini kontrolü altına almayı hedefleyen Bağımsız Devletler Teşkilatı'nı kurmuştur. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri içinde Ortadoğu'nun Avrasyasız olamayacağı anlayışı gelişmiş ve Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi, Avrasya'yı da kapsar biçimde yenilenmiştir. Diğer taraftan, Çin de bölgedeki varlığını hissettirmek istemiş ve önce Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı yanına alma çabalarına girmiş; bunu izleyen Rusya Çin'le yakınlaşmak istemiş ve Şanghay Beşlisi diye başlayan örgütü kurmuşlardır. Avrasya'nın 2006 yılındaki çerçevesi budur.

Bundan sonra ne olabilir ve 2023'e nasıl gideriz? Birincisi, Rusya'nın iç düzenidir. 2008'deki cumhurbaşkanlığı seçimi; Çeçenler, Tatar, Siber Türkleri, Başkurtlar gibi unsurların durumu çok önemlidir. Bölgede radikal dincilik, bölünme tehditleri, halkın kendini yönetme idaresi ve dış etkilerlikeler nasıl bir seyir izleyecek? Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan konuları da mevcuttur. "Bu bölge fakirdir" iddiasının aksine burası son derece zengindir. Altın, uranyum, krom, demir, kömür, manganez gibi madenlerin yanı sıra gaz ve petrol gibi zenginlikler bölge üzerindeki çekişmenin şiddetini belirleyecek. Türkiye ne yapmalıdır? Türkiye başlangıçta işe heyecanla sarılmış ama arkasını getirememiştir. Sonra da tamamen durmuştur. Halbuki yapması gereken, dünyayla bütünleşmeye ihtiyaç duyan bölgeni yapısal bağlantılarını sağlamak. Demiryolları, karayolları, boru hatları, internet bağlantıları, standardizasyon çalışmaları, yayıncılık, dil gibi alanlarda Türkiye bölgenin meselelerine eğilmelidir. Bu yaklaşım eşitler arasında birbirini seven, tanyan, dil ve kültür birliği bakımından başka dünya ülkelerine nazaran çok daha fazla birbirine yakın bulunan ülkeler arasındaki işbirliği anlayışına dayanmalıdır. Türkiye'nin bunları yapması bir heves, irrendatizm ya da yayılcılık meselesi değildir; bir nefsi müdafaa meselesidir. Ortadoğu'daki gelişmelerin dışında kalmış bir Türkiye, Avrasya'daki gelişmelerin mutlaka içinde olmalıdır. Aksi takdirde kendisi tehlikeye girecektir.

Mustafa BALBAY (Gazeteci-Yazar)

Bir gazeteci olarak gözlemlerim ışığında, 2023'e kadar olan dönemde yapılabilecek bazı şeyleri dile getirmek istiyorum. Bunu yapmadan önce bugüne kadar neler yapıldığına genel hatlarıyla bakalım. Aralık 1991'de Sovyetler Birliği çöktükten sonra, o bölgede yeni devletler oluştu. Rusya'nın batısındaki Letonya, Estonya ve Litvanya'da bazı toplumsal çalkantılardan sonra bağımsızlık gündeme gelmişti. Orta Asya için ise daha farklı bir süreç vardı. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te bazı insanlarla konuşurken, "Nasıl bağımsız oldunuz?" soruma, "Sovyet ittifakı çöktü, bizi bağımsız bıraktılar" yanıtını vermişlerdi. Yani

bir anlamda bağımsızlığın sunulması demesek de bağımsızlıklar bir anda gelmişti ve sonraki dönemde bu yapıların korunmasını gerekiyordu. Burada çokça bahsedildiği gibi bölgede Rus, Çin, ABD mücadelesi başladı. Türkiye bölgeye gittiğinde bütün ülkelerde 01 numaralı diplomatik plakayı almıştı ve sanırım durum halen böyle. Ama 01 nolu ekonomik ilişki Türkiye ile değildi. Devlet Başkanları düzeyinde ziyaretler yaptık ve kardeşliği paylaştık ama ne yazık ki bu ilişkiler “bir hırka, bir bardak kımız, yaşasın halkımız” demekle olmuyor. Onun dışında tabii 10 bin öğrenci ülkemize davet edildi. Bu çok iddialı bir şeydi. Ne yazık ki o ölçüde ona hitap eden bir örgütlenme olamadı ve bu deneyim bence heba edildi. Özbekistan'ın kendi iç kaygıları nedeniyle takındığı tutum fırsatları ortadan kaldırdı. Sanıyorum 10'un üzerinde diplomatımız Orta Asya ülkelerinde istenmeyen adam ilan edilmeye yakın bir durumla karşı karşıya kaldı. Bence bunun önemli bir nedeni de, çok büyük düzeydeki beklentilerin o ülkelerin iç karmaşalarıyla bir araya gelerek tam tersine dönmesiydi. Önce o ülkelerin demokrasiye adım atmasını ve iç dengelerinin oturmasını beklememek gerekiyordu. Bir hata da gönderdiğimiz diplomatlarla ilgiliydi. Türkiye'nin bölgeye gönderdiği diplomatların iki sınıfa ayrıldığı dikkatimi çekmişti. İlk gruptakiler, “Şimdi Paris'te olmak varken buradayız” diyenlerdi. Diğer gruptakiler de, “Zaten hiçbir yere gidemezdim, bereket buraya geldik” diyenler. Benim Kırgızistan'da olduğum dönemde, Amerikan büyükelçiliğinde Kırgızca bilenlerin sayısı, Türk büyükelçiliğindeki kadar fazlaydı.

Tabii Karadeniz Ekonomik İşbirliği için de bunu söylemek mümkün. İlk toplantı güzeldi ama ikinci toplantıda Sayın Özal mı yoksa Sayın Demirel mi birinci kişi olacak diye tartıştık ve maalesef küsen taraf Okluk Koyu'na gitti ve İstanbul'daki toplantı o tartışmaların gölgesinde kaldı. Karadeniz Ekonomik İşbirliği bence halen canlandırılabilir önemli bir bölgesel olanaktır. “Bundan sonra ne yapılabilir?” sorusunu sorarken öncelikle, Türkiye'de Türk sağının ve solunun Orta Asya bağlamında Soğuk Savaş'ın bittiğinin tam anlamıyla farkına varması gerekiyor. Sovyetler Birliği çöktü ve orada kurtarılmayı bekleyen Türkler yok. Orada bizim dışımızda ayrı bir kültür de yok. Bir gazeteci olarak benim hayalim, ayakları yere basan bir Türk ligi olamaz mı diye düşünüyorum. Araplar kendi içinde bir Arap ligi kurmuşken, bir Slav ligi varken, bir Pax-Americana var iken, hatta Tuna'nın etrafındaki ülkeler Bişograd Dörtlüsü olarak beraber bir birlik oluşturabilmişlerken, bu bölgede belki bir “Türk ligi” oluşturulabilir. Her ülke kendi bağımsızlığını korur ama ortak dil olabilir. Örneğin Kırgızistan Büyükelçisi Türkçe konuştu ve büyük ölçüde anladık Nadir Devlet'in yazarları arasında bulunduğu “Türk Dilli Alan” kitabında da, o Türk dilli alan tanımının bize ait olmadığını ve İtalyan gezginlerin o bölgeyi Türk dilli alan diye tanımladıkları söyleniyor. O bölge ille de bizim gibi konuşan insanların yaşadığı bir yer değil ama gerçekten

Türk dilli bir alan ve 10 milyon kilometrekarede 300 milyon insan Türkçeyi 25 ayrı biçimde kullanıyor. Anadolu dilini bilen bir insanın oralarda çok da zor anlaşacağını zannetmiyorum. Pek çok farklı sözcüğün, ama Türkçe'nin, belki de yer yer daha iyi kullanıldığı bir coğrafya orası. Şu ana kadar ortak bir yayın oluşturulamadı. Arayışlar oldu ama ne yazık ki iktidarlara birlikte bu arayışlar bazen üst sıralara çıktı bazen alt sıralara indi. Dilin önemi konusunda Andre Gide'nin sözü çok anlamlı. Diyor ki, "benim iki vatanım var; biri yaşadığım toprak, öteki konuştuğum dil". Dil gerçekten bu kadar önemli bence. Dil meselesi, 2023 yılına uzanan dönemin hedeflerinden biri olmalı. Biz ülkemizin doğusunda daha güçlü olursak, batısında da çok daha güçlü olabileceğimizi düşünüyorum.

Ahat ANDİCAN- (Prof. Dr., Devlet Eski Bakanı)

"2020'li yıllarda Kafkasya ve Orta Asya'da durum ne olabilir?" sorusuyla ilgili bazı projeksiyonlar yapmak istiyorum. Kafkaslarla Orta Asya arasında, Batı dünyasıyla ilişkiler noktasında ciddi bir farklılık var. Bu da önümüzdeki 10'lu-20'li yıllarda iki bölgenin geleceği arasında bir hayli fark olması ihtimalini beraberinde Gürcistan'ın da, Azerbaycan'ın da, Ermenistan'ın da önümüzdeki 20 yıl içerisinde en azından NATO üyesi; Avrupa Birliği'ne girmiş değil ama Avrupa Birliği'nin ayrıcalıklı ilişki kurduğu ülkeler statüsüne geleceğini söylemeliyim. Birkaç yıl sonra Ukrayna'nın NATO üyesi olması ve daha sonra Avrupa Birliği bünyesine alınması çabalarının başlatılması, hemen hemen Türkiye'yle eşzamanlı olarak Kafkasya coğrafyasının da Avrupa Birliği'yle entegrasyon sürecine girmesinin çıkış noktası olacaktır. Tabii Gürcistan'ın Abhazya ve Osetya gibi sorunları var. Ama NATO bünyesine girmiş veya girmek üzere olan bir Gürcistan'ın bu sorunlarını aşabilme ihtimali hayli güçlenmiş olacaktır. Azerbaycan-Ermenistan olayında ise önümüzdeki 15 yıl içerisinde -15 yıl diyorum ve bu biraz iddialı bir rakam-Ermenistan'ın Karabağ'ı terk etmesi ihtimalini görmüyorum. Ermenistan'ın orayı terk etme şansı, Batı'nın ABD başta olmak üzere, Ermenistan'ı zorlamasıyla mümkün olacaktır. Fakat bunun olmayacağını öngörebiliriz. Düşünün, ilk Azeri-Ermeni çatışması sırasında Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'nun çıkardığı Azerbaycan'ı saldırgan ülke olarak tanımlayan 907 sayılı karar hâlâ yürürlüktedir. Fonksiyonel olmasa da duruyor. Azerbaycan'ın bu sorunu Türkiye'nin de sorunu olduğu için, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde de benzer bir süreç devam edecek. Ermenistan'ın 10 yıl içinde geleceği nokta, belki Laçın-Şusa koridorunun kendisinde bırakılarak, Karabağ'da da hakimiyetinin devam etmesi, buna karşılık bugüne kadar istila ettiği Hocalı, Zengila, Fuzuli gibi bölgeleri terk etmesi. Ermenistan'ın masaya koyduğu şey budur ve önümüzdeki 10-15 yıl boyunca da böyle sürdürecektir. Batı'dan da buna ciddi bir tepki gelmeyecektir.

Orta Asya'ya geliyorum. Güçle dış etkenler ve Sovyetler'den miras alınmış iç sorun-

lar var. Etnik sorunlar ve Stalin'in bölgede yarattığı suni cumhuriyetlerin yapıları, su sorunu, köktendincilik, ekonomiye geçiş, merkezi ekonomiden serbest pazara geçiş gibi konular var. Sorunlar büyük ölçüde ekonomiyle alakalı. Milli geliri hızla yükselmeyen ve eşit oranlarda dağılmayan ülkelerde bu sorunları çözme şansı yok. Bu cumhuriyetlerin toplamının 1997'ye kadar büyümeleri eksi düzeyde, 1997-2002 arası ortalama yüzde 6 büyüme, 2002'den 2006'ya kadar da ortalama yüzde 9 büyüme şeklinde. Bu büyümenin büyük ölçüde gayri safi milli hasıllar açısından petrol ve gaz ihraç eden iki ülkede, yani Kazakistan ve Türkmenistan'da olduğu görülüyor. Diğer petrol ve gaz üreten ama ihraç etmeyen diğer üç ülkede ise ciddi sorunlar var. Yelpezede, Tacikistan'da 270'den dolardan başlayıp Kazakistan'da 1900 dolara ulaşan bir milli gelir düzeyi var. Her şeyin normal seyrinde süreceği bir 10 yılı önünüze koyarsanız, yaklaşık 700 dolarla 5 bin dolar arasında değişen bir milli gelirden bahsedeceğiz. Bunu şunun için söylüyorum: Ekonomik açıdan sorunlarını çözememiş toplumlar iç sorunlarıyla baş başa kalıyorlar. Brezinski'nin dediği üzere, "Yeni Büyük Oyun petrol ve gaz üzerine, yani enerji kaynakları üzerine olacaktır veya olmaktadır." Bu nokta şu sorulara cevap vermemiz gerekiyor: Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrupa Birliği'ni, daha doğrusu Batı'yı dengeleyebilen bir örgüt olabilir mi? Bu soruyu sormalıyız. Bunun cevabıysa "hayır" olacaktır. Çünkü ŞİÖ üyeleri homojen olmayan ülkeler ve çıkarları çatışan ülkeler. Temel ekseni oluşturan Rusya ve Çin arasında bile, sayılamayacak kadar çıkar çatışması söz konusu. İran, Afganistan ve Hindistan gibi zaten çatışma içerisinde olan ülkelerin de buraya dahil olması durumunda, Batı gücünü dengeleyebilecek bir örgütlenme modeli beklemememiz gerekir. Demek ki projeksiyonlarımızdaki çıkış noktalarından biri bu olacak. Bir diğer soru: Rusya'nın, Ermenistan'ın ve Orta Asya cumhuriyetlerinin katılımıyla -Türkmenistan hariç kurduğu kolektif güvenlik örgütü, bir Varşova Paktı olur mu? Cevap: olmaz. Çünkü tek dinamik unsur Rusya'dır. Diğer cumhuriyetlerin, geçmişte Varşova Paktı ülkelerinde olduğu gibi askeri ya da maddi manada katkıları söz konusu değildir. Aynen Sovyetler Birliği'nde 1920'li yıllardan itibaren varolan merkezkaç kuvvetlerinin Rusya Federasyonu için bugün de geçerli olduğunu hatırlarsak, Rusya'nın katılımının da sınırlı olacağını görürüz, Bunları tek tek söylememiz mümkün ama sadece bir şeyi söylemekte yarar var. Rusya'nın yaklaşık 600 milyar dolarlık bir ekonomik kapasitesi var ve düşünün ki New York şehrinin yıllık kapasitesi bunun üzerinde; dolayısıyla daha fazlasına girmeye gerek görmüyorum. Rusya'nın geçen yıl itibarıyla yaklaşık 200 milyar dolarlık ihracatının tam yüzde 80'ini petrol, doğal gaz, kereste ve metalürji oluşturuyor. Üretim kapasitesinin içerisinde yüksek teknoloji ürünü neredeyse yok. Hafif sanayi ancak yüzde 2'sini oluşturuyor. Böyle bir Rusya'nın Varşova Paktı benzeri bir oluşumu önümüzdeki 10-20 yılda gerçekleştirmesi mümkün görünmüyor. Çok önemli sorulardan biri de, ABD'nin kalıcılığı. Acaba ABD şu anda orada ciddi bir aktör olarak kalacak

mi? Çünkü bu durumda senaryolar farklı olacak. ABD neler arzuluyor hepimiz biliyoruz. Ama Karadeniz bölgesinden itibaren bakarsak; Karadeniz'de hakimiyet istiyor, Azerbaycan ve Gürcistan'da üsler edinmek istiyor, Hazar'da güvenliği kendi yönetimine almak istiyor, Rusya'yı dışlamak istiyor, Manas'ta olduğu gibi Orta Asya'daki üslerini korumak istiyor, Afganistan'da millet yaratmak, Orta Asya'nın altyapısını Güney Asya'yla yani Hindistan, Pakistan ve Hint Okyanusu açılımıyla bağlamak istiyor. Daha da ileri bir şey yapmak istiyor: Çin'le ilgili sıkıntıları var ve ona karşı bir güvenlik önlemi olarak Hindistan'ı yanına çekmek; Hindistan, Singapur, Avustralya, Japonya ve Amerika beraberliğinde bir Asya NATO'su oluşturmak istiyor. Bu da uzun vadeli programı. Bu süreç içerisinde Orta Asya hayati değer taşıyor mu? Evet. Fakat Irak'ta ve Afganistan'da çok ciddi bir sorunla karşı karşıya. Çoğunlu Amerikalı olan yaklaşık 32 bin NATO askeri Afganistan'ın güneyindeki Peştu yoğunluklu bölgede Taliban faaliyetlerini durdurma imkânından mahrum. General Richard diyor ki, "10-15 bin asker daha gönderilirse ancak Taliban'ın aktivasyonunu durdurabiliriz" Bunun anlamı, daha sonra yeni 10-15 binler istenmeye devam edeceğidir. Pakistan-Afganistan sınırı 1700 kilometrelik korkunç dağlık olan bir sınırdır. Hayber gibi bir iki yer dışında geçide izin vermez. Ayrıca bir şey vardır: Haritalarda Pakistan'ın sınırları içerisinde görünüyor olmakla beraber, İngiltere'nin Hindistan'ı terk ettiği sırada oradaki bazı Peştu kabilelere verdiği "gayri alaka" denilen ve Pakistan'ın içerisinde kabul edilen ama Pakistan'la siyasi ve organik bağı olmayan bölgeler vardır. Bu kabilelerin bulunduğu bölgeler her türlü serbest silah, uyuşturucu satışı vs. yapılan yerlerdir. Afganistan'daki bu gibi sorunları Pakistan'ı işin içerisine katmadan çözmek mümkün değildir. Diğer taraftan, ABD'nin bir süre sonra iç kamuoyunun baskısına direnme şansı yok. Irak'ta yapacağı gibi bir süre sonra muhtemelen Kuzey Afganistan'daki bir üstten de askerini çekecek. Ama bunun için, geçenlerde Bush'un partisideki bir grup başkanının söylediği gibi, "Taliban'ın meşru zeminde siyaset yapması durumunda kendileriyle ortak bir zemin bulunabilir" açıklaması, geleceğe yönelik bir çıkış noktasıdır. Dolayısıyla böyle bir gelişmeye de hazırlıklı olmak durumundayız.

Bölgesel otokrasiler devam edecek mi? Bu da geleceği belirleyecek bir diğer husustur. Bana göre devam edecektir. Bu sadece İslam Kerimov'un ya da Türkmenbaşı'nın durumuyla sınırlı değildir. Türkmenistan'ı örnek alalım; Tekeleler, Yomutlar, Ersariler vesaire birçok boy vardır ve daima şimdi olduğu gibi Teke Türkmenleri o ülkeyi yönetmişlerdir. Önümüzdeki yıllarda da Türkmenbaşı'ndan sonraki muhtemel lider yine o grubun içerisinde çıkacaktır ve Kafkas ülkelerinde olanın aksine belki bu kadar katı bir yönetim uygulamayacaktır. Ama kişi merkezli yönetimi büyük ölçüde devam ettirecektir. Peki bu ne kadar devam edecektir? Sanıyorum bu ancak, Orta Asya ülkelerinin de ekonomik açıdan ve

siyasal anlayış açısından Batı standartlarını yakalamalarıyla ancak mümkün olabilecektir. Dediğim gibi, ABD ve Batı gücünün bir ölçüde orada kalmasının bu süreci kolaylaştıracağı düşüncesindeyim.

Bir başka soru; ABD burada kalmaya devam ederse sıcak çatışma olur mu? Olmaz. Rusya sıcak çatışmayı göze alabilecek durumda değil. Çin de aynı şekilde, Doğu Türkistan nedeniyle bütünlüğü tehlikeye düşmedikçe sıcak bir çatışmayı kesinlikle göze almaz. Çünkü Çin için güvenlik açısından öncelikli olan Tayvan sorunu vardır. Doğu Türkistan meselesi kendi iç dinamiklerini etkilemediği sürece de radikal bir tepkisi olmayacaktır.

Bütün bunları üst üste koyduğumuzda gelecekte bu coğrafyada önümüzde 2023 yılında nasıl bir tablo ortaya çıkar? Şöyle bir tablo ortaya çıkar: Kırgızistan'da biraz daha demokrasinin geliştiği var sayılabilir, çünkü Kırgız politikası bir anlamda çok merkezli hal aldı. Hâlâ orada kuzey-güney farklılığı ve belli klanların yönetimde hâkim olma süreci devam ediyor, ama bunun yavaş yavaş değişeceğini tahmin etmek gerekir. Kazakistan'da ise yönetimin bugünkü gibi sürdürülme zorunluluğu var. Çünkü, bugünkünün aksi yönde gelişen bir yönetim tarzı Kazakistan'da, özellikle Slavların yoğun olduğu kuzey bölgesinde bir merkezkaç etkisi yaratacaktır. Kazakistan'da gelecekte ortaya çıkacak olan yönetim büyük ölçüde Rusya'daki yönetimle paralel olacaktır. Rusya'da Putin sonrasında veya Putin'in devamında bir demokratikleşme, Batı manasında demokratikleşme ortaya çıkarsa, Orta Asya cumhuriyetlerinde de, Kazakistan başta olmak üzere bir demokratikleşmeyi beklememiz gerekir. Aksi takdirde bu coğrafyadaki liderlerin ülkelerini kendi inisiyatifleriyle bizim istediğimiz manada demokratikleşme sürecine sokmalarını beklememek lazımdır.

Burada "Türk birliği" konusu gerçekten çok önemli bir konu. Benim 1990'lı yıllardan beri iddia ettiğim gibi bu coğrafyanın geleceğinin akılcı, nitelikli ve sürdürülebilir yapılara kavuşmasının ve her şeyin ötesinde ne Rusya'nın arka bahçesi ne Çin'in ön bahçesi olmamasının tek yolu, bu coğrafyadaki ülkelerin ortak bir Türkistan devletler topluluğu haline dönüşmeleri süreciydi. Bu mümkün olabilir miydi? Mümkün olabilirdi. Çünkü benzer bir sistemden çıkmışlardı ve sorunları benzeşkendi. Ama yavaş yavaş bu sürecin gerçekleşme şansı da ortadan kayboluyor. Neden? Ciddi bir farklılaşma süreci ortaya çıkmaya başladı. Kazakistan-biraz önce söyledim- şu anda 2000 dolarlık bir gelir düzeyine sahip ve potansiyeli çok yüksek. Buna karşın Özbekistan'da milli gelir 470 dolar, Tacikistan'da 270 dolar, Kırgızistan'da 350 dolar civarındadır. İşte bu ayrışma süreci ekonomi dışında başka alanlarda da yavaş yavaş gerçekleşiyor. Umalım ki, ayrışma süreci minimal düzeyde kalsın ve bu cumhuriyetler arasında ortak bir yapılanma ortaya çıksın.

Burada son bir soru gündeme geliyor. Türk devletleri ya da toplulukları birliği olabilir mi? Bu sorunun cevabı çok net olarak sosyal ve siyasi tarihte vardır. Kırgızların bir lafını ben çok severim. Derler ki, "geçmiş geleceğin öğretmenidir." Prensip itibarıyla baktığınızda bir gerçek var: Bir devletler topluluğu oluşturacaksanız ya merkezde bir ülke olacaktır ve çevresindeki ona katılan tüm periferi ülkeler gık dediklerinde onlara et, gık dediklerinde de süt verecektir. Böyle bir yapılanma olması gerekir. Ya da sistemleri, ekonomik yapıları ve sosyal yapıları birbirine hayli benzeşen toplulukların bir araya gelmesiyle kurulabilir; Avrupa Birliği gibi. Şimdi bu noktadan yola çıktığınızda, Türkiye merkezli bir Türk devletleri topluluğu düşünebiliyor musunuz? Teorik olarak mümkün, ama pratik uygulamada şu günkü koşullar içerisinde görünmüyor. Türkiye açısından ne yapılabilir? Bana göre öncelikli model Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan modeli olmalıdır. Pek tabii diğer bölgelerle de ilişki sürecek. Ama öncelikle bu noktada ciddi siyaset uygulamak zorundadır. Devlet Bakanı olduğum dönemde bu coğrafyada özellikle böylesi bir altyapı oluşması için bir çaba gösterdik ama siyaset gelip geçici. Çok şey de varamıyorsunuz.

Buray kadar anlattıklarım tartışmaya açıktır. Ama ancak bu şekilde öngörüler ortaya çıkarılıp tartışılırsa geleceğe yönelik projeksiyonlar yapmak mümkündür diye düşünüyorum.

DİN ve MEDENİYETLER İLİŞKİSİ, KİMLİK, HUKUK, İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR ve TERÖR – 13 Ekim 2006.....

Çetin GÜNEY (ASAM Din-Devlet-Toplum Uzmanı)

-Din ve Medeniyetler-

21'inci yüzyılda dinler ve medeniyetler konusunu sunmaya çalışacağım. 21'inci yüzyılda dinler ve medeniyetler konusu, bugünkü stratejik öngörümüz açısından son derece önem arz etmektedir. Dünyamız, 20'nci yüzyılın ortalarından itibaren, dinlerin ve medeniyetlerin, yaşamı ve insanlığı anlamlandırdığı yeni bir çağa doğru yönelmektedir. Otantik medeniyetlerin 20'nci yüzyılın ortalarından itibaren tarihe hızlı bir şekilde dönüşleri, 21'inci yüzyılı şekillendirmektedir. 21'inci yüzyıl medeniyetler açısından bir görev değişimine tanıklık edecektir. Bu görev değişiminde yükselenler ve düşenler olacaktır, ancak tarih devam edecektir. Medeniyeti şekillendiren olgular dinsel ve kültürel öğeler, medeniyetin geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında ipuçları sunmaktadır. Bu açıdan stratejik öngörümüz, geçmiş ve bugünden hareketle, 21'inci yüzyılın eğilimlerini dinler

ve medeniyetler açısından anlamaya çalışacaktır. Sunumunun içeriği, medeniyetlerin coğrafi oransal dağılımı, medeniyet-din ilişkisi, medeniyet kavramının tarihsel bağlamı ve 21'inci Yüzyılın dinler ve medeniyetler üzerinden okunması gibi başlıklar içerecektir.

Medeniyetlerin coğrafi dağılımına baktığımızda, Batı medeniyetinin yerküre üzerinde oldukça dağınık olduğunu görmekteyiz. Dinlerin oransal dağılımına baktığımız zaman, 2005 yılı itibariyle 6,5 milyarlık toplam dünya nüfusu içerisinde Hristiyan nüfusun yüzde 33, Müslüman nüfusun da yüzde 21 olduğu görülmektedir. 2025 projeksiyonu için yapmış olduğumuz değerlendirmelerde ise, dünya nüfusunun 2025 yılı itibariyle yüzde 30'dan fazlasının Müslüman, yüzde 25'inin ise Hristiyan olması beklenmektedir.

Medeniyetin dinle doğrudan ilişkisi vardır. Bütün dinlerin bir ahlak öğretisi, bütün insanlık değerlerinden hareketle oluşturdukları bir toplum tasarımı olması dolayısıyla, medeniyetlerle doğrudan ilişkisi vardır. Medeniyetlerin dünyayı algılamasını biçimlendiren temel unsurlar arasında dinler veya din benzeri sosyal felsefeler de yer almaktadır. Medeniyet kültür ve din temellidir. Dinlerin veya kültürlerin kendilerini medeniyet formu içinde ifade edebilmeleri için, evrensel nitelikte olmaları, yani bütün insanlığa hitap etmeleri gereklidir. Medeniyet aynı zamanda kültür temellidir. Bu tanıma uygun dinler; İslam, Hristiyanlık, Hinduizm ve Konfüçyen dinlerdir. Medeniyet kavramının tarihsel bağlamı son derece önemlidir, çünkü medeniyet kavramı tarih içerisinde dönüşüme uğramıştır. Medeniyet kavramına zaman içerisinde değerler, ideolojiler ve coğrafya eklenmiştir. Medeniyet kavramı klasik anlamdan modern anlama doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Doğu ve Batı kültüründe medeniyet kavramının kökeni hakkında anlayış ortaklığı vardır; her iki kültür de medeniyeti şehire dayandırır. Doğu kültüründe, Arapça'da şehir anlamına gelen Medineden Osmanlıca'da medeniyet kavramı türetilmiştir. Medeniyet kelimesinin, kök itibariyle yönetmek ve malik olmak anlamları da bulunan din mastarıyla doğrudan ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Batı dillerinde medeniyet'in karşılığı olarak kullanılan sivilizasyon, Latince'de 'şehirli' anlamına gelmektedir ve *civilis* kelimesinden türetilmiştir.

İslam düşüncesi medeniyet yaklaşımı Farabi tarafından sistematik hale getirilmiştir. Farabi'ye göre insanlar şehir, millet ve milletler topluluğu şeklinde örgütlenirler. Şehirler birleşip millet, milletler de birleşerek milletler topluluğunu teşkil ederler. Amaç insan topluluğunun mutlu ve erdemli bir şekilde yaşamasıdır. Medeniyetin klasik tanımında etnik ve dinî referanslı göndermeler yapılmaz, kutsal olana gönderme yapılır; ancak bu kutsal herhangi bir dine mensubiyeti içermez. Ortada ne çatışması gereken medeniyetler, ne de medeniyetler hiyerarşisi vardır. Fakat zamanla medeniyet Batı dünyasında sivilizasyona dönüşmüştür. Sivilizas-

yon medeniyet kavramının yanlış çevirisidir. Ancak birbirleriyle karşıtlık temelinde tanımlanabilirler. 18'inci yüzyıldan itibaren medeniyet, Fransız ve İngiliz geleneğinin etkisiyle Batılı beyaz insanın değerler sisteminin tüm insanlık için geçerli kabul edilmesiyle yeniden tanımlanmıştır. 18'inci yüzyıldan sonra Batı dünyası medeniyet kavramını barbarın karşıtı olarak kullanmaya başlamıştır. Diğer medeniyet havzalarının birikimini dışlayan evrensellik iddiası, medeniyetin klasik tanımının toptan reddi anlamına gelmektedir. İnsanlığın ortak değerlerini referans alan medeniyet ile sivilizasyon arasında köken farkı vardır. Sivilizasyon kendi değerlerinin kabulünü şiddet kullanmadan, gönüllülük bazında sağladığı ölçüde medenileşecektir.

Modernlik medeniyeti bir hiyerarşiye göre tanımlamıştır. Bu hiyerarşi, Batı ve ötekiler olarak belirlenmiştir. Batı gelişmişliği, çağdaşlığı temsil eder, Batı medeniyetle özdeştir, Batı dışı kültürler ancak Batılılaşarak medenileşebilirler. Tarih Batı'nın dışındakilerin Batılılaşmasıyla devam edecektir. Batı aynı zamanda bir medenileştirme misyonu üstlenmiştir. Batı düşüncesi sadece medeni olmakla kalmaz, aynı zamanda medenileştirmeyle de yükümlüdür. Medeni olmanın ölçütlerinden biri medenileştirmektir. Medenileşecek olan ise, Batı dışı kültürlerdir. Batı'nın zaten kendisi medenidir.

Medeniyete medeniyet içinden çok ciddi eleştiriler gelmiştir. Medeniyete yüklenen normatif anlam bizzat Batılı düşünürlerce eleştirilmeye başlanmıştır. Rousseau'ya göre medeniyet, insanlığın kendisine yabancılaşmasıdır. Gustav Flaubert'e göre, Batı medeniyeti kendini imha edecek hastalıklara sahiptir. Ancak Batı medeniyeti Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarıyla bir dönüşüm geçirmiştir. Birinci ve İkinci dünya savaşları Batılı düşünürler tarafından, Batı medeniyetinin tükenişi olarak değerlendirilmiştir. Arnold Toynbee, "Batı kendisini mutlak olarak göremez"; Nietzsche, "tanrı öldü"; Albert Camus, "Tanrısız bir dünyada yaşadığımız düşüncesi çağımızın trajedisidir"; Oswald Spengler, "Batı çöktü" diyerek krizin boyutlarını ortaya sermiştir.

Soğuk Savaş döneminde medeniyet kavramı gözden düşmüştür. Medeniyet kavramının gözden düşüşüne çözüm olarak modernleşme kavramı önerilmeye başlanmıştır. Özellikle Batı dünyası, soğuk savaş döneminde medeniyet kavramını kullanmamaya çalışmıştır. Medeniyet kavramı yerine ikame edilen kavram modernleşme kavramıdır. Modernleşme de medeniyet gibi, bizzat Batı dışı dünya için formüle edilmiştir, Batı zaten modernidir. Soğuk Savaş dönemindeki modernleşme çabaları istenen sonucu vermemiştir. Bu, en azından belli coğrafyalar için geçerlidir. Modernleşmenin sonucunda ne istenen düzeyde kalkınma, ne de Batı standartları düzeyinde kurumlar ve değerler oluşturabilmiştir. Totaliter

ve otoriter rejimler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Soğuk Savaş bitmiş, medeniyet kavramı yeniden tarihe dönmüştür. Tabii, bizim hoşumuza giden bir şey olmuştur: Batı ilk defa medeniyetleri çoğul olarak kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde yeni çatışma alanları inşa edilmiş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya yeni olgularla karşılaşmıştır. Amerika dışında Avrupa'nın ekonomik göstergelerinin olumsuz seyretmeye başlaması ve Avrupa Birliği'nin giderek içine kapanmak zorunda kalması, gerileyen Batı karşısında Konfüçyen ve Hindu medeniyete ait Çin ve Hindistan'ın yükselmekte oluşu, özellikle 2025 yılını içeren projeksiyonlarda Konfüçyen medeniyete ait Çin'in Amerika'yı geçerek, hegemon güç tahtına oturması, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kapasitelerinin ilk kez G-8'lere ulaşması, (bu özellikle basında yapılan bir değerlendirme) hatta yakın bir gelecekte onları geçiyor olması. Dünya nüfusunun yaklaşık 1/3'üne sahip İslam dünyasının kimlik üzerinden Batı'ya meydan okuması, ayrıca dünya enerji kaynaklarının yüzde 65'inin İslam coğrafyasında bulunmasıdır. Soğuk Savaş sonrasında çatışma alanı, medeniyetler düzlemine taşınmıştır. Doğu bloğunun çöküşüyle birlikte, medeniyet kavramı, dünyada gerilimi medeniyetler arenasına taşıma işlevi görmüştür. Medeniyetler çatışması tezi, tek kutuplu sisteme, gerilim için bir meşruiyet çerçevesi üretmiştir. Soğuk Savaş iki süper gücün ideolojik karşıtlık görüntüsü altındaki derin çıkar birliğine dayanıyordu. Güçlerden birinin düşüşü, dünyanın temel gerilimini ve bu gerilimin dünyaya vermiş olduğu anlamı yok etti. Diğer süper güç ayakta kalabilmek için gerilimi başka bir alana taşımak zorundaydı. Bu yeni gerilim alanı medeniyetler arasında olacaktı.

“Medeniyetler Çatışması” tezi, Soğuk Savaş'ın ertesinde formüle edilmekle beraber, uygulanacağı zemine tatbik kabiliyetinden yoksundu. 11 Eylül bir medeniyet havzasını terör ve şiddetle özdeşleştirerek, medeniyetler çatışması tezine tatbik yeteneği kazandırdı. Afganistan ve Irak bu açıdan bir tatbik sahası oldu. Medeniyetler çatışması, Batı'nın gelecek öngörüsü noktasında bir kurguya dayanıyordu. Bu kurgu insanlık açısından son derece tanıdık bir kurguydu. Batı barbarlarla savaş halindeydi ve August Comte'tan bu yana Batı, tarihin pozitif olarak ileri akacağı ve insanlığın Batı düşüncesinde ittifak edeceği fikrine hep öncelik vermişti. Oysaki modernizmin son 200 yıllık deneyimi öngörülen tasarımın gerçekleşmediğini göstermiştir. Geleceğin bugünden daha iyi olacağına dair teolojik öngörü hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır.

Doğu'da ve Batı'da medeniyetler tartışmaları devam ederken Mustafa Kemal Atatürk özgün bir sentez yaratmayı başarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Türk toplumunun kültürel kökenleriyle Batılı değerleri sentezleyerek, özgün bir medeniyet yaratmıştır. Türkiye'nin öncelikli hedefi Batılılaşma olmuştur. Modernleşme; Batılılaşma, muasır medeniyet seviyesine ulaşma veya garplasma terimleriyle ifa-

de edilmiştir. Atatürk, Batı'nın ancak Batılılaşarak aşılacağı düşüncesine önem vermiştir. Hedef en ileri medeniyettir. Atatürk medeniyetin modern anlamına öncelik vermekle beraber, zamanla klasik yorumunu da önemsemiştir.

21'inci yüzyılın dinler ve medeniyetler üzerinden okunması noktasında küreselleşme süreci önem kazanmaktadır, çünkü küreselleşme süreci lokal aidiyetleri, bu arada, çok önemli lokal aidiyet odağı olan dinleri güçlendirmiştir. Özellikle modern sosyolojinin premodern kimlik olarak sunmuş olduğu milliyetçilik ve din, küreselleşme olgusuyla beraber çok ciddi bir akışkanlık kazanmıştır. 21'inci Yüzyılın çatısı büyük ölçüde 1990'larda inşa edilmiştir. Bu çatıyı belirleyen, küreselleşme olgusudur. Ulus-devletler vatandaşları için asgari düzeyde de olsa sosyal koruma duvarı oluşturmuşlardır. Ancak bu sosyal koruma duvarı çökmüştür.

Küreselleşme olgusu bu sürece dahil olanlar için muazzam fırsatlar oluşturmakla beraber, dışında kalanlar için kaos üretmiştir. Küreselleşmeyi insanlığın geleceği açısından iki noktada özetlemek mümkündür. Bunlar belirsizlik ve kaostur. Modern kapitalizmin manevi tatminin yerine ikame etmiş olduğu, tüketimden alınan haz tatminsiz bireyler yaratmıştır. Küreselleşmenin paradoksu yükseliş, yok oluş ve tükenişin bir arada olmasıdır. 21'inci yüzyılda medeniyetlerin muhtemel eğilimlerini ekonomi, demografi, göçler, savaşlar ve moral değerlerin yeniden inşası olarak ifade edebiliriz. Ekonomik açıdan baktığımızda, dünyada ekonomik güç merkezleri 21'inci yüzyılda Avrupa ve Amerika'dan Doğu Asya eksenine kaymaktadır. Özellikle Batı'nın öncülük ettiği küreselleşme, serbest piyasa gibi iktisadi süreçler Batı'nın aleyhine sonuçlanmıştır. Bu değerler Konfüçyen, Hindu, Taocu dini kalıpları kendi içinde yeniden değerlendirip Çin, Hindistan, Güney Kore gibi ülkeleri önemli iktisadi aktör düzeyine yükseltmiştir ve bu süreç 21'inci yüzyılda hızla devam edecektir.

Demografi 21'inci yüzyılda bütün konseptleri altüstü edecektir. 21'inci yüzyılda demografik açıdan kaybeden medeniyetler, en başta Batı dünyası olmak üzere, Batı medeniyetinin Avrupa kesimi Japonya ve Çin olacaktır. Demografik açıdan Müslüman nüfus, Hıristiyan Katolik nüfusu geçmiştir. 2023 projeksiyonuna göre, dünya nüfusunun yüzde 25'i Hristiyan, yüzde 30'u Müslüman olacaktır. Eğer önümüzdeki 100 yılda nüfusun arttırılmasına yönelik önlemler alınmadığı takdirde, 21'inci yüzyıl biterken bazı uluslar doğal yollardan, tarihten ve yeryüzünden silinmiş olacaktır.

Göçler ve medeniyetler arasında uzlaşma yeni bir boyut kazanacaktır. Özellikle Avrupa için çalışma çağındaki nüfusun azalması nedeniyle dışarıdan göçler zorunlu haline gelecektir. Bu göçler, Avrupalı nüfusun zamanla azınlık haline gel-

mesiyle sonuçlanacaktır. Göçler aynı zamanda hem kültürel melezleşmeyi, hem de uzlaşmaya yönelik çabaları artıracaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda savaşlar, geçmişte olduğu gibi, çok önemli rol oynayacaktır. Tarihte en uzun süren savaşlar Batı medeniyetinin izlerini taşımaktadır. Medeniyet tarihçisi Arnold Toynbee'ye göre savaş, Batı medeniyetinin kabul gören bir kurumudur. Batı medeniyetinin Avrupa kesimi, güç kaybı korkusuyla, 21'inci yüzyılda olması muhtemel savaşların dışında kalmayı tercih edecektir. Ancak Batı dünyasının öncülüğünü üstlenmiş Amerika Birleşik Devletleri, hegemonya mücadelesinde savaşı tercih etmekle beraber, Irak örneğinde olduğu gibi, gücün sınırlarını görerek, daha uzlaşmacı bir tavır belirleyecektir. Batı'nın etkisinin azaldığı bir dünya, savaşların azalacağı bir dünya umudunu güçlendirecektir.

21'inci yüzyılda petrol odaklı enerji kaynaklarının tükenmesi, İslam dünyası üzerindeki Batı kaynaklı baskıyı azaltmış olacaktır. Yine 21'inci yüzyılda savaşların kaderini tarih sahnesine etkin bir şekilde dönen Konfüçyen ve Hindu medeniyetlerin tavrı belirleyecektir. İnsanlık 21'inci yüzyıla sorunlarla girmiştir ve bu sorunlar bütün insanlığı ilgilendirmektedir. Sorunların çözümü noktasında medeniyetler arası uyum ve uzlaşma zorunluluğu giderek artmaktadır. 21'inci yüzyılda dinler moderniteyi aşmış olacaktır. Modernitenin yerleşikliği dikkate alındığında, aydınlanmanın kutsalın yerine ikame ettiği akıl, kutsal ile beraber yaşamayı kabullenecektir. Ancak kutsal ile seküler arasındaki mücadele devam edecektir.

21'inci yüzyılda İslam düşüncesi, insan doğasına yönelik ontolojik ön kabulleri dolayısıyla etkin olacaktır. Batı düşüncesinin gerilemesi, Hindu ve Konfüçyen medeniyetleri, defansif kimlik boyutuyla İslam düşüncesini öne çıkaracaktır. 21'inci yüzyılda İslam'ın Batıya karşı meydan okuyuşu devam edecektir. Ancak bu uzun sürmeyecektir.

21'inci yüzyılda dinler, 20'nci yüzyıla göre çok daha etkin olacaklardır. 21'inci yüzyıl, aynı zamanda, Batı medeniyetinin hegemonik güç olarak etkisini kaybettiği yüzyıl olacaktır. Ancak Batı'nın global kapitalizme yön veren değerler sistemi, Hindu ve Konfüçyen medeniyete nüfuz ederek yaşamaya devam edecektir. 21'inci yüzyıl demografik açıdan daha yaşlı ve olgun, medeniyetler açısından daha uyumlu ve uzlaşmacı olacaktır. Çünkü insanlığın başka seçeneği yoktur. 21'inci yüzyıl sona erip dördüncü bin yıla girerken, insanoğlu kendi türünün devam edip etmeyeceği sorunuyla karşı karşıya kalacaktır.

İzzet ER (Prof. Dr., Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı)

-Din ve Medeniyetler-

Medeniyet-din ilişkisi üzerinde biraz daha yoğunlaşmak istiyorum. Filolojik unsurların, filolojik açıklamaların bize verdiği bilgiye göre, medeniyetlerin genelde iki temele dayandığını müşahade etmekteyiz. Bu iki temel, genelde bir inanç sistemine ve bir ahlak sistemine sahip olmalarıdır. Bütün medeniyetlerde bilinçli ve rasyonel düzeyde muhasebesi yapılan bir inanç sistemi vardır ve toplumu bu inanca bağlı bir ahlak nizamı yapılandırır. İnsanlar bir inanç ve ahlak nizamına sahip olmanın güvenini duyarlar. Tarihteki büyük medeniyetlerin hepsinin bir inanç temelini ve sıkı ahlaki yapıya dayanmaları, söz konusu teorinin, yukarıda arz ettiğim teorinin, kurgusu açısından önemlidir. Özellikle bu konuda çalışmalarıyla tanıdığımız Yılmaz Özakpınar bu hususta çok daha değişik örnekler vermektedir. Nitekim Mezopotamya'nın olumsuz iklim şartlarına bağlı olarak, yerleşim yerleri harap olan insanlar, tanrının evi denilen bir mabet etrafında kanalizasyon ve sulama sistemlerine bağımlı büyük sabit şehirler kurma yoluna gitmişlerdir. Tanrının şehri korumasını güvenceye almak için kurulan mabet, tanrıya bağlılık kadar, şehir vatandaşlığından duyulan gururun da bir simgesiydi. Yine mabet, şehrin siyasi birliğini kuvvetlendiriyordu. Şehri kuran insanlar iki şehir arasındaki topraklara tutunmak için her türlü meşakkate katlanma gücünü tanrının desteğine olan inançtan alıyorlardı. İnsanın varoluşunun gayesinin artık tanrılara hizmet etmekle yerine getirilebileceği inancından hareketle, mabet merkezli organizasyon en ince noktasına kadar düzenlenmiş bir işbirliğiyle toplumsal bir planlama içeriyordu. Kısacası mabet, Mezopotamya toplumunda, toplumun iktisadi ve sosyal hayatını düzenleyen dini bir kurum halindeydi. Mısır ve Yunan medeniyetlerinin temelinde de yine inanca dayalı birtakım unsurları görmemiz mümkündür. Nitekim Mısır medeniyetinde düzenin dayandığı tanrı kral-fıravun inancı yalnız siyaseti değil, edebiyatı, mimariyi, sanatı ve günlük işlerin yapılışını etkilemekteydi. Pek çok arkeolog ve tarihçinin önemle vurguladığı husus, piramitlerin inanca dayalı bir gayretin ürünü olmasıdır. Çünkü Mısırlılar kendi hayatlarındaki refah, huzur ve mutluluğun tanrı kralların huzur ve mutluluğuna bağlı olduğuna inanmışlardı. Eğer fıravun ebediyete güzel ve ihtişamlı bir şekilde giderse, kendi dünyalarının da huzur ve bolluk içinde olacağına inanılmaktaydı.

Tarihte büyük kabul edilen ve bir inanç üzerine inşa edilmiş olan medeniyetlerin yükseliş ve çöküşleri, yine bu inanç çerçevesinde oluşturdukları ahlak nizamının gücü ve zayıflamasıyla bağlantılıdır. Sözelimi, Sümerlerdeki ortak inanca göre, tanrıların hizmetinde olmak bakımından bütün insanlar eşittir. Fakat yaptıkları işe göre insanlar arasında sosyal konumlanma farklılıkları vardır. Rahiplerin hırsları ve sömürü eğilimleri, toplum tabakalarını, özellikle çiftçileri onlara daha çok ürün teslim etmeye zorlar. İşte insan zaafından kaynaklanan bu eğilim etkisini

göstermeye başlamıştır. Sonuçta sosyal ve iktisadi tabakaya ulaşma; verimli çalışma ve işbirliği yoluyla dayanışmayı arttırmanın bir aracıyken, insan zaaflarının ön plana çıkması yüzünden, sosyal nüfus kurmanın ve iktisadi sömürünün sebebi olmuş, bu durumda da manevi yarılmaya neden olmuştur. Böylece medeniyetin çöküş süreci hızlanmıştır. Aynı durum Babil, Mısır ve Yunan medeniyetlerinin çöküşünde de görülmektedir.

İslam medeniyetinin temeli de inanca dayalıdır. İslamiyet denilince inanç, ibadet ve ahlaktan oluşan bir bütünün anlaşılması, bunun bir ifadesidir. Çünkü İslamiyet, yalnız inanç ve ibadet esaslarından oluşmaz, hayatı bütünüyle şekillendiren bir ahlak nizamını da içerir. Bu ahlak nizamında ferdin nitelikleriyle toplumdaki ilişkilerin tarzı birbirine sıkıca bağlıdır. Allah'ın emir ve yasakları, Hz. Peygamber'in öğütleri ve davranış örnekleri, bütün iman edenleri tartışmasız birleştiren esaslardır. Bu esaslara göre oluşan şahsiyet nitelikleri ve sosyal kurumlar çerçevesinde ortaya çıkan faaliyetler ve eserler, yaşayan kültürü meydana getirmiştir. Medeniyetin temeli olan inanç, kültürü ilerleten, zenginleştiren, genişleten, derinleştiren bir kaynaktır. Bir medeniyet çerçevesinde ne gibi kültür eserlerinin meydana getirildiği, o eserlerin tarzı ve üslubu, muhakkak ki toplumun yaşadığı coğrafyadan, iktisadi imkânlarından, toplumun tarihten intikal eden özelliklerinden etkilenir. İşte söz konusu şartlara haiz olan İslam medeniyeti, cami, medrese, kütüphane, imarethane, hamam, kervansaray gibi pek çok kültür eseri vücuda getirmiştir. Memleketimizde Mevlana'nın Mesnevi'si, Yunus'un Divan'ı, Mimar Sinan'ın Selimiye'si hemen akla gelen kültür eserleridir. Komşuya yardım, misafire ikram, selamlaşma, büyüğe hürmet, küçüğe şefkat, hastayı ziyaret, yoksulu gözetme, açığı doyurma, öksüzü, yetimi yuva sahibi yapma, kusur araştırmama, ayıbı örtme ve benzeri pek çok husus günlük hayat kültürünün çeşitli yönleridir. Halısı, kilimi, çinisi, tezyinatı, tezhibi ve her türlü kullanım eşyalarının üslubu, şekli, bir inancın telkin ettiği dünyaya bakış tarzının incelikleri ve zevkleridir. İslam medeniyetinin sosyal hayatla bu örgüsünün yanı sıra, bilim dünyasına yaptıkları katkılar da zikre değerlidir. Bazı araştırmacılar tarafından 12'nci yüzyıldan sonra İslam biliminin gelişiminin durduğu ileri sürülmüşse de, bunu izleyen devirlerde yaşamış bilim adamlarının başarıları bu iddiayı geçersiz kılmaktadır. Nitekim İbn-i Nefis'in küçük kan dolaşımını keşfi, İbn-i Hatib'in bulaşıcı hastalık kavramını ortaya atması, trigonometrinin Nasrettin Tusi tarafından bağımsız bir ilim olarak ortaya konulması, Şerafettin Tusî'nin dördüncü dereceden denklemleri düzenleyip çözmesi, Gıyasettin Kaşî'nin matematiğe yaptığı önemli katkılar, Kutmittin Şirazi'nin ve İbn-i Şatır'ın astronomi alanına getirdiği yenilikler, İbn-i Haldun'un tarih felsefesine ve sosyolojiye yaptığı katkılar, İslam biliminin 13-14'üncü yüzyıllarda daha zirvede olduğunun göstergeleri olarak sayılabilir.

Tarihte medeniyetlerin kuruluşu ve çöküşü incelendiği zaman çıkan sonuç, asırlardır zirvede olan ve kendinden sonrakileri şekillendiren İslam medeniyetinin irtifa kaybetmesini anlamamıza katkı sağlayacaktır. Medeniyetler gönülleri fethe-den bir inanç ve ahlak nizamının verdiği ruhi enerji ve toplumsal birlik duygusu ile kuruluyor, zirvede olmanın zamanla getirdiği gevşeme, rahata düşkünlük, inanç ve ahlak nizamından sapma yüzünden gücünü kaybediyor. Onun için tarih incelemeleri sonradan çöken birçok medeniyetin aslında zirveye tırmanıyor görünürken, çöküşe geçmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu olgu kaçınılmaz bir tarih kanunu değil, bilakis insan zaafının bir eseridir. Batı medeniyetine gelince, o saf bir inanç ve ahlak nizamından ziyade, birkaç inanç ve ahlak nizamının karışımıdır. Biraz açacak olursak, Batı medeniyeti, Roma medeniyetinin güce odaklı ihtiras ve acımasızlığının, Hristiyanlığın yüzeysel ve formel duygusal etkilerinin, insan akıl ve iradesinin bireyin kaderini belirleyen tek kaynak olduğunu iddia eden hümanizmin uzantısı olan bireyciliğini içeren inanç öğelerinin bir karışımıdır. Avrupa'nın medeniyetinin günümüz formatına ulaşmasında kiliseyle olan münasebetinin etkisi de söz konusu olmuştur. Avrupa'da kilisenin baskısına karşı başkaldıranlar, kilise otoritesini yıkmak için İncil'in doğru olmadığını ve insan aklının doğruyu bulmak için başvurulacak tek kaynak olduğunu söylediler. Evren ve insan varlığı için materyalist bir temel bulunursa, doğaüstü bir kuvvete inanmaya gerek olmayacağını, böyle bir gereklilik olmayınca da kilisenin işlevinin kalmayacağını, doğanın akılla anlaşılacağını ve toplum hayatının akılla düzenlenebileceğini ileri sürdüler. Onlara göre, vahiye dayanmaya da gerek yoktu; din zaten bilimin ilerlemesiyle zaman içerisinde ortadan kalkacaktı ve bu kural bütün toplumlar için geçerliydi. Aynı felsefeyle Rönesans'tan ve özellikle aydınlanma çağı düşüncesinden kaynaklanan ilerleme doktrini, bilim ve teknolojinin başarısının verdiği coşkuyla doludizgin gitmeye başladı. Akla dayanarak yapılan ilerlemenin sonu olmadığı iddia edildi. Akıl dışında hakikatin başka bir kaynağının olamayacağı savunuldu. Avrupa'da kilise teşkilatının kısılcısındaki Ortaçağ ruhuna reaksiyon olarak şekillenen modernlik ruhunun, medeniyetin en ileri safhası olduğu iddia edildi. Avrupa medeniyetinin, bütün insanların ulaşması gereken en gelişmişlik safhası olduğu iddiasıyla, Avrupa medeniyeti bir ideolojiye dönüştürüldü ve bilimsel bir olgu olarak takdim edildi. "Bilimsel" nitelemesinin büyümlü etkisiyle bütün dünyaya yayılan bu görüş sayesinde Batı, kendi dünya egemenliği idealini, Batı'nın dünyayı medenileştirme misyonu gibi gösterdi. Sosyal evrim teorisi ve o teoriden manevi kuvvet alan medenileştirme misyonu, Batı'yı Afrika'da ilkel, başka kıtalarda geri kalmış kültürlerin ilerlemesi için çalışan, insanîyetçi, hamî rolüne getirdi. Oynadığı aynı bu rolle Batı, ekonomik çıkarlardan kaynaklanan politik ihtirasını ahlaken meşrulaştırma çabası içerisinde oldu. Aslında O'nun mirasçısı olduğu eski Yunan ve Roma'nın geçmişte yaptığı başka toplumları barbar görme ve medeni olmaktan yoksun sayma ayrımcı ruhu istila

etmişti. Hıristiyanlık da benzer bir ayrımcılık ruhuyla yoğrulmuş, bu anlamda bir Avrupalı ya da Amerikalı Hıristiyan; Çinli, Arap ya da zenci bir Hıristiyan'a, yani Avrupa tarihine ait olmayana, ayrımcı bir gözle bakmış ve ayrımcı muamele yapmıştı. Batı toplumlarının kültürlerinde, önemli bir öge olan bilim, teknoloji, sanayi ve gündelik hayatın bazı alanlarında ilerleme olduğu şüphesizdir. Bu hayatın bütün alanlarında ilerleme olduğu anlamına gelebilir mi? Sözgelimi, bilim ve teknikle ilerlemiş Batı'da, aile kurumunda, ebeveyn ve çocuklarla ilişkiler konusunda, komşuluk ilişkilerinde bir ilerleme olmuş mudur? Alkole sığınanların sayısı neden artmaktadır? Hırsızlık, gasp, soygun ve cinayet çeteleri niçin o kadar çoktur? Kan dökmekten, zulüm yapmaktan, işkence etmekten, şiddet sergilemekten zevk alan insanlar neden çoğalmaktadır? Ticaretin insani ve ahlaki bir boyutu niçin yoktur? Ruh hastalıklarının ve intiharların artması bir ilerleme alameti mi sayılacaktır? Sosyal bilimcilerin tespitine göre, dinin dünya genelinde yükselen bir değer olması, acaba geriye dönüş mü sayılacaktır? Postmodernitenin yönelttiği tenkitler gerçekten bir hayal mahsulü müdür? Bütün bunlarla beraber, 20'nci yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde devam eden hadiseler neticesinde yaşanan umutsuzluk hali, giderek hem medeniyet hakkında, hem de Batı medeniyetinin tek çizgili bir evrim içerisinde varlık kazanmış, insanlığın ulaşabileceği yegane ve en gelişmiş hayat şekli olduğu tezi konusunda birtakım şüpheler uyandırmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşta zarar görenler Batı medeniyetinin insanlığı karşı karşıya getirdiği sıkıntılara dikkat çekmişlerdir. 20'nci yüzyıl boyunca Batı medeniyetinin bir bunalım içinde olduğu şeklinde birtakım tespitler gündeme gelmiş ve bu bunalımın daha önce karşı çıktığı modernlik öncesi manevi geleneklerle aşılabileceği söylenmiştir. Bu çerçevede medeniyetin bir tane olmayıp, aynı anda birden fazla medeniyetin bulunabileceği ve bunlardan birinin baskın olmakla birlikte, diğerlerinin de alternatif hayat tarzları şeklinde insanlığın önünde bir imkân olarak durduğu fikri önem kazanmış; medeniyetlerin tamamen yok olma yerine, zaman zaman yükseliş ve düşüşler yaşayabilecekleri, dolayısıyla hem Batı medeniyetinin, hem diğer medeniyetlerin, özellikle de İslam medeniyetinin karşı karşıya olduğu sıkıntıları aşarak, yeniden yükselme imkânını özünde taşıdığı düşüncesi yaygın bir kanaat haline gelmiştir.

Özellikle 20'nci yüzyılın ikinci yarısında insanlığın gündemini tayin eden tek merci durumuna gelen Batı medeniyeti, 1990'ların başından itibaren küreselleşme adı altında yeni bir forma büründü. Maddi, bir başka anlatımla, tüketim çılgınlığı ateşini alabildiğine körükleyen ve artık hiçbir hesaba, kitaba sığmayan üretimi durmadan yükseltme çabaları ile insanın duygularına ve düşüncelerine ket vurdu. Milletler ve toplumlar, insanı rahatlatmak amacı taşıyan birtakım kavramları üreten zihin işlemlerini, her şeyi alıp satma üzerine kurulu temel de-

ğerleri bütün yaşama düzlemlerine mal edebildikleri ölçüde ilerlemiş yahut çağdaşlaşmış kabul edildi. Bu dayatılan şartları reddedenler yahut onlara erişmekte güçlük çekenler, çağdışı ya da geri kalmış şeklinde nitelendirildi. Sözünü ettiğimiz medeniyetin ve onun resmi ideolojisinin insanlığı kuşatması, insanı manen, doğayı ise maddeten dönüşü olmayan bir biçimde aşındırıp tüketti. İnsanı ve doğayı şefkatle, hürmetle, dürüstlük ve adaletle kucaklayacak bir seçenek tez elden karşısına çıkarılmadığı takdirde, söz konusu medeniyetin ve ideolojisinin tarihi hem maddeten, hem de manen noktalayacağı artık uzak bir ihtimal olarak görülmemelidir. Avrupalı olmayan ve tarihte pek önemli mevkiiler işgal etmiş bulunan Hint, Çin ve Japon medeniyetleri, günümüzde iktisadi olarak ivme kazanmış olmalarına rağmen, evrenselleşmemiş, inanç ve ahlak nizamına dayanmamaları sonucu örfler bağlamında varolagelmış, dolayısıyla ahlak çerçevesine yerleşmemişlerdir. Bu yüzden söz konusu medeniyetler iktisaden kalkındıkça, manevi varlıklarını ister istemez Batı medeniyetine iyice feda edecekler ve Batı medeniyetinin karşılaştığı akibeti yaşamaktan geri kalmayacaklardır. İslam dünyasında batı tarzı modellerle kalkınmaya çalışan ülkelerde beklenenin gerçekleşmemesi; buna bağlı olarak gerek düşünsel ve entelektüel olarak, gerekse siyasal anlamda birtakım karşı duruşların gözlemlenmesi, bu talepleri gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu tecrübe, dinin yükselen bir değer olduğu günümüzde, İslam medeniyetinin geleceği kurgulamadaki şansını arttırıcı görünmektedir. Kaba, materyalist, insanın manevi ihtiyaçlarını hesaba katmayan ve ihmal eden bir medeni hayat, bütün dünyada şikâyet konusu olmuştur. Bu sıkıntılara cevap verebilecek bir şey bulabilmek için insanlar yoğun bir gayret içerisinde. Dünyanın pek çok yerinde ve özellikle de Batı'da yeni yeni dinî akımların ve hareketlerin ortaya çıkması, bu arayışın göstergesi olarak kabul edilebilir. Bütün bu gayretlerin hedefi insandır. Sonuçta insanı bütünüyle ele alıp ön plana çıkaracak ve bütün diğer mahlukatı onun hizmetine verecek bir şey aranmaktadır.

İslam dünyasında Şiilik, Sünnilik ve Vahabilik gibi geleneklerin varlığı da bir vakıdır. Dinin yükselen bir değer olma hususuna bu gelenekler çerçevesinde bakıldığında, Vahabi hareketin yaygınlaşmak için sarf ettiği bütün gayretlere rağmen, günümüz modern hayatın kabul edilebilir bütün açılımlarına son verecek katı ve içe kapanık bir tarz sürdürmesi şansını azaltmaktadır. Şii dünyasının gerek İran'da, gerek Irak'ta hem siyasi, hem de fikri anlamda birtakım problemlerle karşı karşıya olmasına ek olarak, aslında Şiilikteki temel düşüncenin, karizmatik lider veya liderler etrafında şekillenmesi de, onun şansını azaltıcı önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir İslami gelenek olan Sünni geleneğin, medeniyetlerle farklı şekilde irtibata geçen bir gelenek olduğu da bir vakıdır. Ülkemizdeki tecrübe bunun göstergelerinden biridir. Nilüfer Göle, İslami motiflerle birlikte modernleşerek gelişme göstermenin bir avantaj olduğundan söz

eder. Bu anlayışa göre İslam, vicdan, aile ve cemaat dünyasının dışına taşarak, modern toplumun gereksinimleri ışığında kendi sınırlarını yeniden değerlendirmekte ve böylelikle değişime uğramak zorunda kalmaktadır. Bir anlamda hem modern, hem kutsalı birlikte yaşatabilmektedir. Merhum Erol Güngör'ün ifade ettiği gibi, siyasal çerçeveli "İslamcı" nitelemesi yerine, kültürel nitelikli "İslami" kelimesinin tercih edilmesi, Müslüman kimliğin bu hareketlerce yeniden tanımının göstergesi olarak kabul edilebilir. Onun için, Türkiye'nin bu hususta ilgili kurumlarıyla çaba göstermesi; jeopolitiğimizdeki, Kafkaslardaki ve Türk cumhuriyetleri ve Balkanlardaki trendi yakalamak ve yönlendirmek bakımından oldukça faydalı sonuçlar verecektir.

Devlet Bakanı Prof. Dr. Mehmet AYDIN

-Dinler ve Medeniyetler: Türkiye Vizyonu-

Günümüzde bir tek dinin bile yeryüzündeki işlevselliğini ortaya koymak ve onun geleceğiyle ilgili tahminlerde bulunmak, takdir edersiniz ki oldukça zordur. Din ve medeniyet gibi içinde binlerce unsur barındıran ve sürekli değişkenlik arz eden konular tevazu gerektirir. Aslında gelecekle ilgili her öngörü bir takım zorlukları içinde barındırır. Önümüzü görebilmek için bulunduğumuz yeri çok iyi görmek gerekir. Heidegger'in tabiriyle "şimdiyi ve burayı" çok iyi bilemezsek, öngörümüzü bilimsel bir çerçeveye yerleştirmekte zorlanırsınız. Son 4 yıllık siyasi tecrübeme dayanarak, yurt dışındaki bazı çevrelerin Ortadoğu'yla ilgili öngörülerinin tamamına yakınının doğru çıkmamış olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Konuyla ilgili yeterli bilgi olmasına rağmen bu yanlışlar yapılmaktadır. Söz konusu bilgi birtakım süzgeçlerden geçirilmeden stratejik bir mahiyete kavuşturulmakta ve onunla bir öngörüye varılmaktadır. Bununla birlikte, insanlar ve kurumlar gelecekle ilgili öngörüler yapmak durumundadır. Jean Paul Sartre'nin dediği "insan, projeleri olan bir varlıktır" ve geleceğe yönelik planları ve girişimleri hep olacaktır. Bunların bir kısmı zorluklarla karşılaşp boşa çıksa da, insanlar doğal olarak gelecekle ilgili umutlarını, endişelerini ve tahminlerini sürdürmek zorundadır. Birçok konuda az şey söylemektense, belirli bir konuda derinlemesine bir takım şeyler söylemek, benim akademik formasyonuma daha uygun gelmektedir. Bu sebeple, izin verirsiniz, ağırlıklı olarak İslam'la ilgili bazı öngörülerimi sizlere sunmak istiyorum. Her ne kadar diğer dinlere aşina olsam da, onlar hakkında akıllıca konuşabilmek için bu yeterli değildir; aynı zamanda yaşanmış tecrübeye de ihtiyaç vardır. Ancak bilgi ve tecrübeden hareketle sağlıklı öngörülerde bulunulabilir. Diğer dinler hakkında, Türkçe'de çok yaygın olmasına rağmen, "bana öyle geliyor ki" veya "öyle hissediyorum ki" gibi ifadelerle konuşmayı tercih etmem bu sebeptir. Bu bağlamda yine izin verirsiniz başımdan geçen bir hadiseyi nakledeyim. İngiltere'de doktora tezimi yazıp tamamladım.

dığımda, tezin birinci bölümünde “It seems to me that” yani “bana öyle geliyor ki” demişim ve sonuç bölümünde ise “It seems” yerine “is” (dir) kullanmışım. Jüri üyelerinden biri bunu fark ederek şöyle dedi: “ Sonuçta ‘seems’ yerine ‘is’ demeniz benim gözümde kaçan yeni bilgiler sebebiyle mi yoksa bu sizin dalgınlığınıza mı geldi?” Hiç tereddüt etmeden, “o hata benim” dedim. Yurtdışında tezler o kadar dikkatlice okunmakta ki, özellikle felsefede “öyle görünüyor ki” yerine “öyledir” dersiniz açıklığı çok fazla muhatap bulamazsınız. Dil konusundaki duyarlılık, düşünce ve mantık alanlarındaki duyarlılığı getirir. Dil ve düşünce alanlarında duyarlılığın sağlanabilmesi formasyonumuza daha fazla mantığın, daha fazla felsefenin ve daha fazla sosyal bilimlerle ilgili yöntemlerin girmesine bağlıdır. Öğrencilik yıllarımda en çok tartışılan konulardan biri evrensellik idi. Medeniyetlerin veya bir medeniyetin evrenselliğinden söz edilirdi. Günümüzde ise haklı sebeplerden dolayı küreselleşme daha çok kullanılmaktadır. Küreselleşme hakkında yazılan ciltler dolusu esere rağmen konu çoğu zaman bir yönüyle ele alınmakta ve bütünlük yakalanamamaktadır. Bu sebeple hiç kimse bu konular üzerinde kendinden öyle çok fazla emin olarak konuşma selahiyetine sahip değildir. Dinler ve medeniyetlerin büyük bir kısmı yapıları itibarıyla evrenseldir, dolayısıyla küreselleşmeye yabancı değildir. Bir bakıma evrensellik ve küreselleşme farklı gibi gözükse de, biri diğerinin devamıdır. Günümüzde dinlerin ve medeniyetlerin karşı karşıya oldukları en önemli konu küreselleşmedir. Fikirler, bilgiler, deneyimler, değerler, hastalıklar hızla dünyaya yayılmakta, dinler ve medeniyetler, hatta kültürler, ne kadar dar anlamda tanımlanırsa tanımlansın bu sürecin dışında kalamamaktadır. Küreselleşme sürecinin en önemli özelliklerinden biri bu sürecin çok hızlı gelişmesidir. Küreselleşme o kadar hızlı akıp gitmektedir ki, gelecekle ilgili bilimsel bir tahmine imkân tanımamaktadır. Yani sürecin ontolojik, epistemolojik ve pratik boyutlarıyla ilgili ciddi sıkıntılar vardır. Varolanın ne olduğu ile ilgili olarak kognitif (bilişsel) düzeyde derin boşluklar söz konusudur. Küresel sistem içinde varlıkların ilişkileri düzenli bir şekilde sıralanamıyor. Dolayısıyla meselenin bilinme boyutu da belli ölçüde problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ikisinin, yani neyin varolduğu ve onların ne olduğu sorusuna emin bir şekilde cevap vermediğimiz bir yerde, konunun pratik yönü, yani hayattaki işlevi kesin bir şekilde ifade edilememektedir. Ontoloji, epistemoloji, *praksis* birbirine bağlıdır ve bu üç unsur gelecekle ilgili her türlü refleksiyonda, bir anlamda, zaten vardır. Buna rağmen yine görüyoruz ki, küreselleşme kültürler ve medeniyetler bağlamında ciddi anlamda etkisini göstermektedir. Küreselleşme her şeyden önce yeni ortamlar çıkarmaktadır. Bugünün ortamı dünün ortamıyla mukayese edilmeyecek kadar yaygın, derin ve karmaşıktır. Düşünen, bilen, yapıp eden, inancı, kültürü ve medeniyeti olan insanlar olarak bu yeni ortamlarda ister istemez bizler de varız. Varoluş şartlarını felsefi-antropoloji açısından değerlendirdiğimizde tüm bu niteliklerimiz küreselleşme süreci içinde gerçekleşmekte-

dir. Dolayısıyla bu tür ortamlar kaçınılmaz olarak, tabiri hoş görürseniz, “zihin setleri”ni meydana getirmektedir; mesela çocuklarımız bizden çok daha farklı düşünmektedir. Zihin yapıları, algılama biçimleri, ifade şekilleri bizden oldukça farklıdır, çünkü ortamları farklıdır; küresel bir ortamda zihin ona göre çalışmaktadır. Doğal olarak ortamlar, aktörler, zihin setleri, duygu algılamaları farklı farklı ortaya çıkmaktadır. İnsan bunların toplamı olan bir varlıktır. İnsan zannedildiği gibi varlığı sadece kognitif olarak adeta bir kamera gibi seçmez; duygularıyla, tarihiyle, kültürüyle, önyargılarıyla algılar.

Günümüzde oldukça güçlü ve yaygın bir konumda olan hermenötiğe, yani anlama bilgisine baktığımızda, orada da çok geniş ölçekte tevazuun varolması gerektiğini görürüz. İnsan bir şeyi nasıl anlar? İnsan bir şeyi anlarken nasıl bir zihin, duygu ve deneyim sürecinden geçer? Anlama aynı zamanda ciddi anlamda kültürel bir aktivitedir, çünkü anlama bir kültür içinde gerçekleşir. Sadece yazılanlar veya konuşulanlar değil aynı zamanda mimikler, jestler, bakışlar da anlamının içine dahildir. Bu yüzden hiçbir anlama tüketilemez; hiç kimse “ben artık sonuna geldim, daha ötesi yok” diyebilecek bir anlama gerçekleştiremez.

İnsan ne kadar kendisini kognitif açıdan yukarı çekerse çeksin, yine de kültürel bir varlık olması sebebiyle bir kültür penceresinden bakmakta, eşya ve hadiseleri kendi deneyimleri açısından değerlendirmektedir. Bu sebeple onun bakışı başkalarının bakışından farklı olmak durumundadır. Yine bu sebeple Alman düşünür Jürgen Habermas ısrarla rasyonel komünikatif (iletişimsel) davranıştan bahseder. Rasyonel bir iletişimin ve diyalogun olmadığı durumlarda, insanlar konuşarak çok uzun mesafe alamazlar. Akla dayalı konuşma her şeyden önce bilimsel verilere dayanmalıdır; bu bilgiler mantıksal bir süzgeçten geçirilmeli, müzakereye ve münakaşaya açık olmalıdır. Yine bu bilgiler ahlaki bir boyut içinde ele alınmalıdır. Ancak bu şekilde rasyonel bir iletişim, yani karşılıklı alıp verme söz konusu olabilir.

Küreselleşmenin kültürler ve dinler açısından getirdiği diğer önemli bir değişiklik sanal ortamlardır. Bugün artık insanlar bir takım sanal ortamlarda düşünüyor, bilgilerini paylaşıyorlar ve bu ortamlardan hareketle eylemleri için birtakım düzenler ve çerçeveler oluşturuyorlar. Türkiye’de daha çok *Siyasal İslam’ın İflası* adlı kitabıyla meşhur olan Oliver Roy kısa bir süre önce “İslam ve Küreselleşme” adında oldukça önemli bir eser yayımladı. Roy bu kitapta şunu iddia etmektedir: Sanal bir ümmet veya bir “İnternet ümmeti” doğuyor; çok rahat bir biçimde Malezya’daki veya Endonezya’daki bir insan, Mağrip’teki bir insanla aynı anda sanal ortamda buluşuyor, sohbet odalarında konuşuyor ve tartışıyor. Roy’un işaret ettiği bu yeni durum beraberinde birtakım zorluklar getirmektedir. Bu sanal ümmet -burada ümmet ifadesini inananlar topluluğu anlamında kullanıyorum-

farklı ortamlarda işlevselliğini gerçekleştiriyor. Sanal ortamın bir ucundaki bir Türk, diğer ucundaki bir Malezyalı ile yerel ve ulusal kültürlerinden oldukça bağımsız ve onlar tarafından pek fazla beslenmeyen bir dilde konuşuyor. Zaten kendi kültürlerinin çerçeveleri içinde konuşmaya çalışsalar da iletişim kurmakta zorlanırlardı. Bu yeni söylemin “iyi mi yoksa kötü mü” olduğunu sorgulamak anlamsızdır. Kanaatimce iyidir, çünkü ulaşılabilirlik herkes tarafından arzu edilen bir husustur. Günümüzde kalkınmakta olan ülkeler için internet vazgeçilemez bir araçtır. Geçmişte maaşlarımızın ve mesaimizin bir kısmını bilgi edinmek adına yurt içinde ve dışında kitaplara ve fotokopilere harcayan biz akademisyenler, internet'in önemini herkesten daha iyi takdir edecek durumdayız. Bugün bir tek düğmeye bastığımız zaman, aradıklarımızın çoğu, ekranda karşınıza çıkmaktadır. Diğer yandan bu bilgiye ulaşılabilirliğin olumsuz yönleri de vardır. İnternet'te bilgiler sadece gözden geçirilmektedir, adeta bir resmigeçit gibidir. Açıkçası bu bize üzerinde hâkimiyet kuracağız bir epistemik alan sağlamaz. Burada hâkimiyet terimini bilerek kullanıyorum, çünkü hâkimiyet olmadığında bilgi bizi sürükler. Oysa bilgi ile iş yapabilmek için bilgiye hakim olmamız, onu yöneten bir konumuna gelmemiz gerekir.

Sanal ortamda bireyin kendi kültüründen belli ölçüde kopması birtakım endişeleri de beraberinde getirmektedir. Kanaatimce bugün terör ve şiddet hareketleriyle bu kültürel soyutlanmanın bağlantısı vardır, çünkü yeteri kadar kendi kültürünü, o kültürün güzelliklerini hazmedememiş genç bir insan, sözgelimi Türk insanı, İslam dünyasını Yunus Emre'nin, Mevlana'nın, Hacı Bektaş'ın diliyle tanınamış oluyor. Bu gençler, aynı dine mensup olsalar da küreselleşme sebebiyle kültürel bakımdan çok farklı kaynaklardan beslenmeye başlıyor. Netice olarak da yerel kültürel değerlerden beslenmeyen, yepyeni evrensel bir zihin seti ortaya çıkabiliyor. Bugün dinî açıdan ülkeleri mukayese ettiğimiz zaman, Türkiye'nin hakikaten çok daha iyi bir konumda olduğunu görürüz. Her şeyden önce anayol Türkiye Müslümanlığının beslendiği kaynaklar akıl ve duygu ile yoğrulmuştur. Akıldan bağımsız sırf duyguya dayalı bir yorumun doğuracağı büyük sıkıntılar vardır ve Türkiye'de de bu sıkıntılar zaman zaman yaşanmaktadır. Din olarak İslam ile onu yaşayan birey olarak Müslüman arasında yapılacak bir ayırım, Türkiye Müslümanlığının ciddi avantajlarını ve özelliklerini gösterme bakımından önemlidir. İslam tek ve evrensel bir dindir, küreseldir, ama Müslümanlıklar, dolayısıyla İslam kültürleri farklı farklıdır. İslam kültürü terimi bazen İslam medeniyeti anlamında kullanılsa da İslam kültürleri demek daha doğrudur, çünkü Fars kültürü, Türk kültürü değildir; Türk kültürü de Malezya kültürü değildir, her bir kültürün kendine has özellikleri vardır. Bu, onlara “İslamî” vasfını kazandıran ortak özelliklerin bulunmadığı anlamına gelmez.

İnsanlar küreselleşmenin getirdiği dinamizm içinde hızla hareket ederken kültürel farklılıklarla karşılaşılıyorlar, onlardan etkileniyorlar, hatta ciddi anlamda bu farklılıklardan rahatsız olabiliyorlar. Mesela Türkler başka ülkelerde camileri ziyaret ettiklerinde oralandaki insanların rahat hal ve tavırlarına anlam vermede zorlanıyorlar. Kibleye karşı insanların ayaklarını uzatmalarını veya rahat bir şekilde camide uyumalarını garipsiyorlar. Bir Türk camiyi ve camiyle ilgili ilişkisini ciddiye alır ve o yüzden bu tür davranışları yadırgar. Bu ayrı bir şeydir, sıcak iklimlerin insanların camiyle olan ilişkisi ayrı bir şeydir. Burada kültürel farkları dikkate almak gerekir.

Küreselleşmenin dinî ve kültürel açıdan getirdiği diğer bir değişiklik, moda tabiriyle birtakım ezberleri bozması oldu. Mesela, dinle ilgili pek çok şeyi, en azından önemli bir kısmımız anlamakta zorluk çekiyoruz. Birbiriyle bağlantılı iki örnek ile yetineceğim. Pozitivist bir çerçeveden bakıldığında bilgi, bilimsel ve deneye tâbi olandır. 1960'larda İngiltere'de felsefe bölümüne girdiğinizde, size bir takım temel bilgiler öğretilirdi ve onlardan biri önerme çeşitleriydi. Önergeler üçe ayrılır: İlk olarak deneyle doğrulanan ampirik önergeler vardır; "Bugün hava yağmurludur" gibi. İnanmıyorsanız dışarı çıkıp bakar ve doğru olup olmadığını görürsünüz. Diğer mantıksal önergelerdir; "Bekâr evlenmemiş insandır" veya "Evlenmemiş insan bekârdır" cümleleri gibi. Bu cümleler birer totolojidir. Bu cümlelerin doğru olup olmadığı deneyle değil kavramsal tahlille bilinir. Son olarak etik ve estetik önergeler vardır; "Ali güzeldir" veya "Mehmet iyidir" gibi. Dualar ve temenniler bu gruba dâhildir. Bu tür önergeler kanıtlanamaz ve bu sebeple doğru veya yanlış olmaları, eğer alınacaksa, ayrı bir düzlemde ele alınmak durumundadır. *Hakikat ve Mantık* adlı eseriyle ünlü bir zatın çok meşhur bir cümlesi vardır: "Ahlaki önergeler hissi önergelerdir." Yani 'Ali çok iyi bir insandır' dediğimde, Ali lehinde birtakım kanaatlere ve duygulara sahip olduğumu, Ali'nin lehinde olduğumu belirtiyorum. Bu tür cümleler 'bugün hava soğuktur' gibi tecrübe yoluyla veya mantıksal önergeler gibi kavram tahliliyle doğrulamasını sağlayacağınız cinsten değildir. Bu zat büyük ölçüde dinî önergeleri de bu grupta değerlendirmekteydi. Böyle bir kalıp içinde ve bu kalıbın arkasındaki yaygın pozitivist perspektiften bakıldığında varılacak netice şudur: Bilim ilerledikçe, dinlerde ve dine bağlı konularda bir gerileme olur. Küreselleşme bu perspektife ciddi biçimde meydan okumuş ve bir ezber bozulmasına yol açmıştır. Bilimdeki gelişmeler neticesinde, inanma dediğimiz fenomende de bazı yapısal değişiklikler yaşanabilir. Ama inanmanın iyice zayıflayacağı hatta ortadan kalkacağı gibi bir sonuca varmak mümkün değildir. Yine aynı çizgide yürüyen Oxford Üniversitesi'nde görevli ve sekülerleşmenin en önde gelen teorisyenlerinden biri olan Bryan Wilson şöyle bir tez ileri sürmüştü: Sekülerleşmenin alanıyla dinlerin alanı birbirlerine zıttır; birinin alanı genişleyince diğerinin alanı daralır, dolayısıyla

sıyla sekülerleşme devam ettiği sürece, dinin alanı daralacaktır. Sekülerleşme de hızla yayıldığına ve derinleştiğine göre, bir süre sonra dinlerle ilgili söylemlerimizde, eylemlerimizde ve tutumlarımızda çok farklılıklar olacak veya artık dinler, üzerinde öyle çok fazla durulacak ve konuşulacak konular olmaktan çıkacaktır. Doğrusunu isterseniz, bu tezi artık bugün, bu yaygın ve kaba haliyle savunan pek kimse kalmadı. Tabii söz konusu tezi siyasal ve hukuksal bir ilke olarak laiklikle karıştırmamak gerekir. Laiklik ilkesi ile sekülerleşmenin pratik hayata intikali arasında çok önemli farklar vardır.

Küreselleşmenin, bugün geldiğimiz nokta itibariyle, önemli ölçüde bu ezberi de bozduğunu görüyoruz. Pozitivizmin öngördüğü gibi sekülerleşmenin gelişmesi ile dinin gerileyeceği tezi, en azından Müslüman toplumlar için geçerli değildir. Bugün Batı'da Kiliseye devam özellikle gençler söz konusu olduğunda yüzde 7 ila 8 civarındadır. İslam dünyasında bu oran yüzde 70 ila 80 dolaylarındadır. Ben size pratik bir iki örneğini vereyim. Kalvinist bir memleketin başkenti olan Stockholm'de Cuma günü camiye giden Müslümanların sayısının Pazar günü kiliseye gidenlerin sayısından daha fazla olduğu söylenmektedir. İsveç'te yaşayan ve iki ayrı dünyayı oluşturan Hıristiyanlar ve Müslümanlar nasıl birbirlerini anlayacaklar ve nasıl birlikte yaşayacaklar? Karikatür krizinde pek çok dini kuruluş bize şunu söyledi: "Çok üzülme, çünkü bizde dinî boyut yok denilecek kadar azaldı; yani bizim modern kültürümüzde kutsallık mefhumu neredeyse ortadan kalktı. Onun için (Hz.) İsa'yla ilgili her türlü şeyi söylüyorlar, her türlü film çeviriyorlar." Kendi hermenötik (anlama ve bilme) dünyalarında dinî boyut zayıflayan toplumlar, o boyutun güçlü olduğu kültürleri anlamakta zorlanıyorlar ve verilen tepkiye hayret ediyorlar. Karikatür krizinde karşı karşıya olduğumuz en büyük zorluk da bu idi.

Madem dünya küçülüyor ve bu küçülen dünyada hepimiz birlikte yaşayacağız, o zaman gelecekle ilgili öngörülerimizi şimdiden oluşturmaya başlamamız gerekmektedir. Eğer bu gidiş böyle devam ederse, ileride çok ciddi sıkıntılarla karşılaşılabilir. Küreselleşmeye rağmen 1,5 milyara yaklaşan Müslüman dünya dönüştürülemezliğine göre, bu farklılık ve ayrılığın ciddi anlamda üzerinde durulması gerekmektedir. Habermas'a geri dönecek olursak, eğer rasyonel konuşma yoksa, büyük dünyanın içinde yer alan alt dünyaların iletişimi pek kolay olmayacaktır. Açıkça görmekteyiz ki küreselleşen dünyada kapital ve emek seyrediyor, insanlar dolaşılıyor ama küreselleşme iyi yönetilemiyor. Küresel bir durum ortaya çıktığında, bu durumun aktörünü veya sorumlusunu bulmakta zorlanıyoruz.

Küreselleşme konusunu Türkiye-Avrupa ilişkileri bağlamına da taşıyabiliriz. Biz Türkiye olarak bu zorlukları, özellikle son 3 senedir çok ciddi bir biçimde yaşı-

yoruz. Belki kamu alanındaki söylemlerde çok fazla geçmese de özel sohbetlerde ortaya çıkan bir takım farklar var. Bu sebeple, özellikle Avrupa Birliği ile ilgilenen kimselerin kendilerini bu sohbetlere göre de donatmaları gerekmektedir. Eğer biz Avrupa'nın bir parçası olduğumuzu öne sürüyorsak, fakat buna rağmen, Avrupa'nın tarihi, kültürü, müziği ve sanatı ile ilgili en azından belli seviyede bilgi birikiminiz yoksa onlarla iletişim kurmada zorlanırsınız. Avrupa ile ilgili bilgi birikiminiz var ve bunun üzerine kendi kültürümüzü gereğince temsil edebiliyor ve yansıtabiliyorsanız, o zaman orijinal katkıda bulunabilmemiz mümkün olur. Sayın Orhan Pamuk ile ilgili hemen hemen tüm Batı yayın organlarının üzerinde durduğu şey, onun kendi kültürüyle Batı kültürü arasında sınır bölgede çalışan bir insan olmasıyla ilgilidir. Bilimsel çalışma yapmaya niyetli gençler, dünyaya kendi kültürlerinden bir şeyler sunabilecek konumda iseler, o zaman orijinal eserler ortaya koyabilirler. Aksi takdirde onların Batı bağlamında, Freud veya Durkheim ile ilgili yeni bir şey söylemeleri zaten mümkün olmaz. Mesela, bizi üzen intiharları anlamak amacıyla mesela Freud'u Batman'ın kültürel ortamına taşıyabilir ve oradan hareketle bir psikanaliz veya sosyo-politik bir analiz gerçekleştirebilirlerse, orijinal olurlar. Aksi takdirde Batı'nın zaten kırk defa söylediği şeyi kırk birinci defa söylemenin hiçbir anlamı yoktur. Türkiye ile genelde Batı ve özelde Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri doğru anlayabilmemiz için bu konuda hazırlanan raporlara bir göz atmakta fayda vardır. Mesela Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın her yıl Eylül ayında yayınladığı insan hakları konusunda genel bir değerlendirmesi vardır. Bu ciddiye alınması gereken bir değerlendirmedir. Türkiye ile ilgili kısmı kültürümüzün ve dini yaşantının başkaları tarafından nasıl algılandığını göstermesi bakımından incelemeye değer. Bu inceleme "Acaba biz mi yanılıyoruz, yoksa başkaları mı?" sorusuna cevap bulmamıza yardımcı olacaktır. Bizim hoşumuza gitse de gitmese de, din sadece ülkeler bazında değil aynı zamanda uluslararası düzeyde de çok önemli politik bir konudur. Medeniyet, kültür ve din arasında genellikle bir iç içe geçme söz konusudur. Günümüzde kültür, medeniyet ve din konuları politik söylemin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutu göz önüne almadığımızda *Medeniyetler Çatışması* adlı eserin yazarı Samuel Huntington'u veya *Modern Türkiyenin Doğuşu ve İslam'da Yanlış Olan Ne?* adlı eserlerin yazarı Bernard Lewis'i tam olarak anlayabilmemiz mümkün olmaz. Birkaç yıl önce Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago kentinde yaptığım bir konuşmanın akabinde Müslüman bir dinleyici şöyle bir soru sordu: "Sayın Bakan, İslam ve demokrasi konusu Türkiye'de pek konuşulup tartışılmıyor. İslam ülkeleri sayılırken bazen siz yoksunuz, acaba kendinizi artık Müslüman saymıyor musunuz?" Cevap olarak "Hayır, biz o sorunun cevabını 150 sene önce verdik, o yüzden" dedim. Gerçekten de bu bizim için modası geçmiş bir sorudur. Meşrutî yönetim geldiği zaman Şeyhülislam'a soruyorlar, "Efendi Hazretleri, bir de

meşrutiyet denilen bir bidat çıktı ne dersiniz?” Şeyhülislam bildiği halde yine de sorar: “Ne ola ki, o meşrutiyet dediğiniz şey?” Orada bulunan biri “Evela garp icadıdır ve oradan intikal etmiştir” der. Bir diğeri ise “Meşruti yönetimde halk mühimdir, ahali önemlidir” diye cevap verir. Şeyhülislam birincisi için: “Hakikat menşeinden müstakildir” der. Yani doğru, kaynağından bağımsızdır. İkincisine ise çok rahat bir biçimde şöyle cevap verir: “İslam’da istişare vardır, müminler işlerini istişare ile yürütürler. Dolayısıyla meşruti idare daha İslamîdir.” Bu, demokrasi çarkının o dönemde dönmeye başladığını göstermektedir.

Cumhuriyet kurulduğunda Millet Meclisi’nde “Hakimiyet bilâ kaydu şart milletindir” yani “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” diye yazılmıştı. Bunun bir ilke olarak ortaya konduğu o ortamda en azından yüzlerce alim insan, dini ve diyaneti bilen kimse vardı. Onlardan hiçbiri dine dayanarak bu ilkeyi reddetmemiş, hiç kimse kalkıp “Hakimiyet Allah’ındır, bu nasıl söz!” dememiştir. Çünkü onları bu ilkenin metafiziksel değil siyasi bir ilke olduğunu biliyorlardı. Bu ilke yönetim hakkının herhangi bir şahsa veya sınıfa değil, millete ait olduğunu beyan ediyordu. Bir takım eksiklikler olsa da -insanî işlerde eksiklikler hep olacaktır- Türkiye bugün demokrasiyi, demokratik değerleri din anlayışıyla uyum içinde olarak yürütebilmeyi başarmış bir ülkedir. Avrupa Birliği’nin Anayasa metni üzerindeki tartışmalarda din konusu sık olarak gündeme geldi. Türkiye olarak bizim din kelimesinin anayasa metnine girmesine hiçbir itirazımız olmadı. Avrupa’da dinin bugün gelinen noktaya önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir. Din anayasa taslağı içinde soyut bir kavram olarak geçebilir. Fakat din teriminin “Hristiyanlık” veya “Yahudi-Hristiyanlık” şeklinde ifade edilmesi ciddi sorunlara yol açardı ve biz buna karşı çıktık. Çünkü Avrupa’da bugün ulaşılan değerlerin ve politik ilkelerin önemli bir kısmı Hristiyanlık ile değil, Hristiyanlığa rağmen ortaya çıkmıştır. Bu değerlerin kabul edilmesinde ve yaygınlaştırılmasında liberallerin, agnostiklerin, ateistlerin çok büyük emeği vardır; tüm bunları görmezlikten gelemeyiz.

Avrupa Birliği’nin üzerine dayandığı değerler, hazırlanan Anayasa’nın taslak metninde iki yerde çok açık bir şekilde sıralanmaktadır: “Birlik insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler çoğulculuk, hoşgörü, adalet, dayanışma ve eşit muameleye dayalı bir toplumda tüm üye ülkeler açısından ortaktır.” Şimdi bu değerlerden hangisinin bizde olmadığını veya hangisinin bizim dinimize, kültürümüze ve medeniyetimize ters düşüp düşmediğini söyleyebiliriz. Adalet değerini ele alalım; Avrupa Birliği’nin adalet konusunda Türkiye’ye ders vermesi düşünülebilir mi? Konuşmamın başında belirttiğim felsefi ayrıma geri dönecek olursak,

bu değerler bakımından bizim ontolojik bir sıkıntımız yok. Bu değerler bizim kültürümüzde ve medeniyetimizde vardır; hiç kimse ontolojik bakımından bu değerlerin bizde olmadığını söyleyemez. Batı'nın önde gelen Şarkiyat bilimcileri bile “Eğer İslam Medeniyeti tek bir kelime ile tanımlanacak olsa idi bu, adalet kelimesi olurdu” derler. Diğer yandan biz bu değerlerin var olduğunu biliyoruz, yani epistemolojik açıdan da bir sorun yok. O halde bizimle Batılılar arasındaki temel fark nereden kaynaklanıyor? Bu farkı pratik hayatta aramak gerekir. Bu değerler Avrupa'da çok daha başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Hesap verme, hesap sorma, şeffaflık, insan hakları gibi değerler bizim geniş ölçüde paylaştığımız bu coğrafyaya nazaran Avrupa'da çok daha talihli oldular ve geniş bir alana nüfuz etme imkânı buldular. Bununla birlikte, bugün bu değerler Avrupa'da da önemli ölçüde risklerle, tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bugün Avrupa'da pek çok uygulama, pek çok yeni yasa teklifi, hatta parlamentolardan geçen teklifler bu değerlere ters düşmektedir.

Hollanda'nın Avrupa Birliği Başkanlığı döneminde, Türkiye'yi yakından tanıyan birkaç akademisyen ve aydınının Türkiye ile ilgili hazırladıkları diğer bir rapora dikkatinizi çekmek istiyorum. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* adlı eserin sahibi ve iyi bir sosyal tarihçi olan Erik Zürcher bu raporu hazırlayanlar arasındadır. Bu raporda çok açık bir biçimde belirtilmektedir ki, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında, kültür ve medeniyet terimlerinin altında çok kere din aranmalıdır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri söz konusu olduğunda din politik bir kavram olarak da kullanılmaktadır. Bu bakımdan Avrupa söyleminin analizinin yapılması gerekir. Mesela Huntington ve Lewis de din kavramını politik bir bağlamda kullanmaktadır. Bugün dünya genelinde terörün arkasında din değil politik bir mücadele olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Terör deyince akla gelen çok ünlü bir ismin söylediği üç dört cümleye bakıldığında bu rahatlıkla görülebilir. Bu zat ilk olarak “Sizin askerlerinizin mukaddes topraklarımızda ne işi var?” diye soruyor. Bu politik bir cümledir. Diğer yandan “80 senedir bizi hırpalıyorsunuz, bize hakaret ediyorsunuz, bizi küçük görüyorsunuz” diyor. Önemli ölçüde kolektif psikolojik yaralanma, sızlanmayı ifade eden bu cümle pratiğe çevirdiğiniz zaman özü itibariyle yine politiktir. Son olarak “bütün kaynaklarımızı kendi lehimize kullanıyorsunuz. Bu kaynaklar bu toprakların insanına dönmüyor” diyor. Stratejik olarak değerlendirilebilse de, özü itibariyle bu da politik bir söylemdir. Dünyanın her yerinde insanlar politik bir amacı gütmek için elinde olan bütün enstrümanları kullanırlar ve buna din de dâhildir. Din enstrümanının kullanılması, yapacağımız tahlillerde bizi yanıltmamalı ve “bu bir dinî durumdur” sonucuna götürmemelidir. Bu açıdan yazılanların ve söylenenlerin ciddi anlamda politik bir analize tabi tutulması ve deşifre edilmesi şarttır. Huntington'ın medeniyetler

çatışması tezine Avrupa'nın büyük devlet adamlarının neredeyse tamamı karşı çıktı ve "medeniyetler çatışması olamaz" dediler. Ama aynı insanlar, başlarına bir sıkıntı geldiğinde şöyle demekten de kendilerini alamadılar: "Onlar bizim medeniyetimize, değerlerimize, demokrasimize ve laikliğimize karşılar; onun için bu vahşeti ortaya koyuyorlar." Bu doğru değildir; onlar başka şeye karşılar ve neye karşı olduklarını söylüyorlar. Söylemlerini dini bir retorik ile yapıyor olmaları bu gerçeği değiştirmez.

Türkiye-Avrupa Birliği bağlamında yazılan raporlarda, Türkiye'de her tarafı saran bir irticanın varolduğundan bahsedilmez. Bir politikacımız on yıl kadar önce yapılan bir genel seçimden önce bir Batı ülkesinde siyasi çevrelere konuşurken şöyle bir mesaj vermişti: "Beni desteklemezseniz, fundamentalizm (köktendincilik) kapıda." Yaklaşık bir hafta sonra önde gelen Avrupalı bir lider şöyle dedi: "Biz köktendinciliğin Türkiye için bir ihtimal olduğunu zannediyorduk, meğer eşikte bekleyen bir realiteymiş." Eğer durum gerçekten böyleyse bu realiteye gözümüzü kapatmanın bir anlamı yok; ama onun bir realite olduğundan hiç de emin değilsek, bu şekilde konuşmak, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine ciddi zarar verir. Çünkü hiç kimse ideolojik açıdan ciddi tehlikelerle karşı karşıya olan bir ülkeyi kolayca Birlik'e almaz.

Türkiye'de, muhalefiyle iktidarıyla, tüm büyük partiler bir Avrupalılaştırma mücadelesi içindedir. Aslında bu Türkiye'nin 150 seneye varan, ama son 80 küsur yıldır bilinçli bir şekilde yürütülen bir mücadelesidir. Eğer bu mücadelede başarılı olacaksak, o zaman kendimizi anlatırken yerel olanı inkâr etmeden küreselleşmeyi dikkate almamız gerekir. Yani söylediklerimizin küresel yansımalarını hatırd tutmamız icabeder. Türkiye'nin bu konuları bilimsel ve mantıksal açıdan ciddi anlamda konuşmaya ihtiyacı vardır. Eğer kendi aramızda konuşarak ortak bir noktaya, söyleme gelmezsek dışarıda bizi hırpalarlar. 72 milyon insan olarak biz bu hırpalanmayı hak etmiyoruz. Ama dediğim gibi, bunu bir kavga, bir suçlama veya bir güç mücadelesi ortamında değil, evvela bilimsel ve rasyonel bir ortamda oturup konuşmamız lazım. Bunu yaparsa Türkiye kısa zamanda mesafe alabilir. Ben bir okuryazar olarak şunu söylemeyi sadece bir vatandaşlık borcu değil, aynı zamanda insani ve ahlaki bir sorumluluk olarak görüyorum: Lütfen, Türkiye ne ise, onu gücümüzün yettiği ölçüde bilmeye çalışalım ve o bildiğimiz Türkiye'yi dünyaya anlatalım.

Deniz ALTINBAŞ (ASAM Avrupa Uzmanı)

- Avrupa Kimliği -

Avrupa Birliği'nin kendi içinde tartıştığı en önemli konulardan biri de Avrupa kimliği konusudur. Son yıllarda Avrupa halklarının giderek Avrupa Birliği'ne olan güvenini ve bağlılığını yitirmekte olmasından yola çıkılarak, bir Avrupa kimliğinin Avrupa Birliği'ni bir arada tutacağına ve Birliğin devamlılığının bu şekilde sağlanacağına inanılmaktadır. Bir Avrupa kimliğinin oluşturulması gerektiğini savunanlara göre, Avrupa kimliğinin varlığı ile Avrupa Birliği daha sağlam temellere oturacaktır. Tarihte Avrupalılık bilinci yaratılması için çok sayıda girişim olmuştur. M.Ö. 27-M.S. 180 yılları arasında *Pax-Romana* ya da "Roma Barışı" döneminde Roma İmparatorluğu geniş bir coğrafyayı kendi yönetimi altında tek bir kimlikle birleştirmeye çalışmıştır. Birleştirici unsur olarak, ortak ve tek bir emperyal yönetim, hukuk, edebiyat, dil ve din düşünülmüştür. Ancak Romalılar coğrafi boyutun ötesine geçememiştir. Bu dönemde Hristiyanlık da yayılmaya ve giderek daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Sonraki dönemde, zaten *pax-Christiana* dediğimiz "Hristiyan Barışı" dönemidir. İslam dininin yükselişe geçmesiyle aynı döneme rastlayan *pax-Christiana*'da Avrupalı halklar Hristiyanlık, daha da önemlisi kilise altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Bir süre sonra, giderek yozlaşan kilise ve dogmalara saplanıp kalan din adamları güçlerini kaybetmeye başlamıştır. İlk dönemlerdeki ılımlı yaklaşım ve ikna yöntemi, yerini zor kullanmaya ve sert yöntemlere bırakınca, bu hareket başarısız olmuştur. Tek bir Avrupa kimliği, zaman zaman dolaylı da olsa defalarca gündeme getirilmiştir. 13. Yüzyılda Dante, 18. Yüzyılda Kant ve Voltaire, 19. Yüzyılda Victor Hugo bu hayali kuranlardan olmuştur. Tabii, Napolyon ve Hitler'i de unutmamak gerekiyor.

Milattan Önce başlayan Avrupa'yı bütünleştirme çabaları, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Birliği'nin ilk adımlarının atılmasıyla başarılı olabildiği. Çünkü ilk kez farklı uluslar tamamen gönüllü olarak bir araya gelerek, bütünleşmeyi kabul etmiştir. Fernard Braudel şöyle demekte: "Tarihin bize verdiği en önemli ders, şiddetin Avrupa'nın tümünü ele geçirmek isteyen hiç kimseye yetmediğidir." Avrupa Birliği'nin bugün en önemli sorunu, bir Avrupa halkının bulunmamasıdır. Avrupa neresidir, Avrupalı nedir, Avrupalı kimdir gibi sorular, Avrupa kimliğinin unsurlarının belirlenmesini kolaylaştırmak için ortaya atılmaktadır. Ancak bu sorulara cevap bulmak çok güçtür. Dışarıdan homojen bir sosyo-kültürel yapı gibi görünmekle birlikte, aslında dil, ırk, siyasi ve sosyal yapılar ile yönetim biçimi bakımından heterojendir. Bu nedenle, Avrupa Birliği için "koordine edilmiş rekabet ve çatışma modeli" ifadesini kullanmak mümkündür. Avrupalılığı coğrafyaya bağlayan kesimler bulunmaktadır. Fakat bu kriter sınırları kolaylıkla çizilebilecek bir unsur değildir. Öncelikle Avrupa kıtasının, yani

Avrupa coğrafyasının nerede başlayıp bittiği somut olmadığından farklı görüşler söz konusudur. Örneğin, Avrupa kıtasından kopuk, başlı başına bir ada olan İngiltere, Afrika'ya yakın Malta, Orta Doğu'daki Kıbrıs Rum Kesimi Avrupa'da sayılabilmektedir. Ama Türkiye'nin Avrupa coğrafyasının dışında olduğu ileri sürülebilmektedir. Bu sebeplerden dolayı, coğrafya kimlik konusuna cevap olmakta yetersiz kalmaktadır.

Avrupa Birliği çerçevesinde Avrupa kimliği yaratmak üzere bazı girişimler olmuştur. Bunlardan bir tanesi, Avrupa yurttaşlığı ilkesidir. Yurttaşlık, bireylerin eşitlik ilkesi doğrultusunda belirli evrensel hak ve görevlerle bir ulus-devletin üyesi olması durumunu ifade eder. Bugün bu kavram ulus-devlete bağlılık şartına indirgenmiş durumdadır. Avrupa yurttaşlığı ilkesi, ulus-devletin dışında ve ötesinde bir vatandaşlık yaratılmasını amaçlayan ilk ve tek deneyimdir. Bilindiği gibi, Avrupa'nın bütünleşme süreci, halkların katılımının dışında siyasi elit tarafından gerçekleştirilmiştir ve bugün de Avrupa ortak politikaları aynı şekilde halktan kopuk bir şekilde yapılmaktadır. Bu durum, Avrupa Birliği'ne olan desteğin azalmasına sebep olmuştur. Bu sorunun aşılması için halklara Avrupa Birliği'ni sevdirmek, Avrupa Birliği'ni onların düzeyine indirmek, halkların kendilerini Avrupalı hissetmesini sağlamak, dolayısıyla bir Avrupa kimliği oluşturmak önemli hale gelmiştir. Nitekim Avrupa Birliği'nin kurucularından Jean Monet şöyle demiştir: "Biz bir devletler koalisyonu kurmuyoruz, insanları birleştiriyoruz." Ancak bu birleştirme bir türlü istendiği ölçüde gerçekleşmemiştir.

Avrupa yurttaşlığı ilkesi, tüm Avrupa Birliği ülkesi vatandaşlarının, bir başka Avrupa Birliği ülkesinde de kendilerini kendi ülkelerinde gibi hissetmesine yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu ilke kapsamında sağlanan haklar şöyledir: Serbest dolaşım, yerel seçimlere katılma, Avrupa Parlamentosu seçimlerine gerek seçmen gerek aday olarak katılabilmek, üçüncü bir ülkede herhangi bir başka Avrupa Birliği üyesi ülkenin temsilciliğinden yararlanabilme, dilekçe verme ve ombudsmana başvurabilme. Avrupa yurttaşlığı ilkesini faydalı bulanlar kadar eleştirenler de olmuştur. Başlıca eleştiri, halkın sadece kâr gayeli bir pazar olarak görülüp, öncelikle işadamlarını ilgilendirdiği şeklindedir. Bu düşünceye göre, Avrupa yurttaşlığıyla amaçlanan, iç pazarın sorunsuz işleyişini sağlamaktır. Bu konudaki bilgi yetersizliği ve insanların bu politikayla kazanacaklarının pek fazla olmadığına inanması, ilgiyi azaltmaktadır. Önemli bir çelişki, kişinin Avrupa Birliği yurttaşlığına hak kazanmasının, yurttaşı olduğu ülkenin Avrupa Birliği üyesi olmasıyla gerçekleşecek olmasıdır. Çünkü Avrupa Birliği yurttaşlığı, ulusal yurttaşlığın varlığına bağlıdır. Dolayısıyla sorun, zaten mevcut bir vatandaşlık bağının bulunmasıdır. Her iki yurttaşlık, her ne kadar öyle amaçlanmasa da, üst üste binmiş gibi görünmektedir. Avrupa için zor olan, ikinci bir vatanın kabul

edilmesini sağlamaktır. Bir başka çelişki de şudur: Vatandaşlık bir devlete üyelik anlamına gelir, ancak Avrupa yurttaşlığı bir devlete üyeliği ifade etmemektedir.

Kimlik oluşturma çabalarından bir diğeri ise, Avrupa anayasasıdır. Tüm Avrupa halklarını kapsayan bir anayasanın insanları birbirine bağlayarak, bir Avrupa bilinci yaratacağı düşüncesi mevcuttur. Ancak anayasanın var olmasıyla, anayasal olmak birbirinden çok farklıdır. Anayasal olabilmesi için, Avrupa Birliği'nin halkı yönetime daha fazla katması ve hesap verebilir olması gerekmektedir. Avrupa yurttaşlığı ilkesinde olduğu gibi, anayasa konusunda da benzer sorunlar vardır. Anayasa, halkın devlet kurmaya yönelik eylemi ise, ne halkın, ne de devletin olduğunu söyleyebiliriz. Başlıca çelişki, burada, Avrupa Birliği'nin devlet olmasına rağmen, bir devlet gibi hareket etmek istemesidir.

Türkiye konusuna baktığımızda, Türkler aslında Avrupa bilincinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Hristiyanların ortak düşman karşısında birleşerek, Hristiyan kimliğiyle Haçlı Seferlerine başlaması önemli bir dönem noktasıdır. Çünkü böylece Avrupa, coğrafyanın ötesinde, kültürel bir değer kazanarak, ilk defa bir kimlik birimi haline gelmiştir. "Osmanlı", "Müslüman" ve "Türk" kavramları tarihî olaylar ve farklılıklar nedeniyle Avrupalı için olumsuz anlamlarla yüklüdür. Avrupa'nın bir Hristiyan Kulübü olduğunu savunanlara göre, Müslüman Türkiye Avrupa Birliği üyesi olmamalıdır. Çünkü böylece Hristiyanlık Avrupa için bir dayanak oluşturamayacak, ortak kimliğin unsuru olamayacaktır. Avrupa medeniyetinin unsurları arasında, Hristiyan medeniyeti, Yunan demokrasisi ve Roma hukuku sayılmakta ve "Türk" dışarıda kalmaktadır. Ancak bir şekilde Türkiye Avrupa kültürüne eklenmektedir. Örneğin, Avrupa Komisyonu eski başkanlarından Jacques Delours şöyle diyor: "İslam işgalleri, Avrupa'ya İslam kültürünü, dinini ve buluşlarını tanıma fırsatı vermiştir." Görüldüğü gibi, İslam kültürü Avrupa ortak mirasına eklenmekte, ancak ilginç bir şekilde yine "öteki" olarak bırakılmaktadır. Türkiye'nin Müslüman nüfusu nedeniyle Avrupa Birliği'ne asla üye olamayacağını savunanlar, hatta bunu tehlikeli bulanlar da vardır. Bunlardan bir tanesi de, Huntington'dır ve Huntington şöyle der: "Farklı medeniyetler arasındaki etkileşim, kişilerin kendi medeniyetinin bilincine varmasına neden olarak, farklılıkları ve husumeti belirginleştirir."

Avrupa'nın kimlik arayışlarına geri dönecek olursak, aslında yurttaşlık kolektif kimlik yaratır, çünkü insanları bir arada tutan, diğerinin vatandaş olarak algılanmasıdır. Ancak yasal olarak "Avrupalı" diye bir kavram bulunmamaktadır. Yurttaşlık, bir devletin varlığını gerektirir, fakat Avrupa Birliği bugün devlet olmaktan çok uzaktır. Avrupa Birliği ülkelerinin farklı tarihleri, farklı siyasi, ekonomik ve toplumsal kültürleri bulunmaktadır. Ortak gibi görünen tek alan ise, dinî kültür-

dür, yani Hristiyanlıktır. Fakat Avrupa kimliğinin Hristiyanlık üzerine kurulması başarı getirecek bir girişim olmayacaktır, çünkü Avrupa eskisi kadar homojen bir kültürel yapıya sahip değildir. Bu şekilde sadece farklı inançtakiler dışlanmış olmayacaktır, Avrupa'nın mevcut entegrasyon, ayrımcılık, ırkçılık gibi sorunları daha da büyüyebilecektir.

Avrupa kimliğinin unsurları zaman zaman insan hakları, demokrasi, sekülerizm gibi, sadece Batı'ya mahsus olduğu ileri sürülen değerlerde aranmaktadır. Ancak bunlar sadece Batı'ya ya da Avrupa'ya özgü olmayıp, aslında evrenseldir.

Kimlik tarihte de aranmamalıdır, çünkü ortak tarih denilen Avrupa tarihi savaşlarla doludur. Kimliğin belki de geçmişten, ortak gelecekte veya paylaşılan değerlerde aranması daha doğru olabilecektir. Kimlik konusunda 2006 vizyonuna baktığımızda, yurttaşlık ve anayasa gibi girişimlerin sembolik olmaktan öteye gidemediğini ve başarısız kaldığını söyleyebiliriz. Üstelik Avrupa Birliği süreci içinde post-ulusal bir yapıya hızlı bir geçiş yapılıyor ve yerine yeni bir yapı kurulamıyor ve bu da bugün bir kimlik krizinin varlığından söz etmemize neden oluyor. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve aşırı sağ hareketlerin yükselişte olmasını da bu kimlik kriziyle açıklayabiliriz. Ulus-devletçilik ve milliyetçiliğin Avrupalılık bilincine yenik düşmediği gibi, aksine yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu konuların da kısa vadede tartışmaya açılmasını bekleyebiliriz. 2006 sonrası vizyona baktığımızda, kimlik oluşturma çabalarının bir süre daha devam etmesini, ancak üst üste başarısızlıklardan sonra vazgeçilmesini bekleyebiliriz. Şunu da hatırlatmak gerekir ki, Avrupa Birliği'nde bütünleşme konusunda atılan büyük adımlar, hep tehdit dönemlerinde olmuştur. Örneğin, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından savaşı imkansız hale getirmek amacıyla kurulmuştur. Maastricht Anlaşması gibi büyük bir anlaşma ise, iki Almanya'nın birleşmesi ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesine rastlamaktadır. Bir Avrupa kimliğinin yaratılmasıyla hedeflenen, kişilerin aidiyet duygularını güçlendirerek, Avrupa Birliği'ne olan inanç, güven ve desteği arttırmaktır. Fakat bu noktada şu soruyu sormalıyız: Kimlik gerçekten çok mu gereklidir? Eğer amaç Avrupa Birliği karşıtlığıyla mücadele çerçevesinde, güvenin, bağlılığın ve desteğin artırılması ise, gereken aslında kimlik değil belki de, halkların yönetime doğrudan katılımlarının, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılmasıdır. Bir de şu var ki, kimlik ve bilinç oluşturulması yönündeki girişimler aksi tesir yapabilir ve milliyetçilikleri, ulusal kimlikleri ve dolayısıyla Avrupa Birliği karşıtlığını tetikleyebilir.

Başarı ihtimaline baktığımızda, bir Avrupa Birliği kimliğinin bugün için uzak görüldüğünü söyleyebiliriz; çünkü Avrupa Birliği çok sayıda farklı devletten,

milletten, dilden ve kültürden oluşmaktadır. Demokrasi ve şeffaflık yeterince sağlanamazsa, Avrupa Birliği karşılığı artabilecektir ve Avrupa Birliği serbest ticaret bölgesi benzeri gevşek bir yapılanmaya gidebilecektir, hatta daha uzun vadede dağılma süreci bile söz konusu olabilecektir. Sonuç olarak, bir Avrupa kimliğinin yaratılması ve benimsetilmesi bugün için çok zor görünmektedir. Ulus-devlet, milliyetçilik ve ulusal kimlikler hâlâ canlıdır ve bunu bir test ile de kanıtlayabiliriz: Bugün vatan için ölmeye hazır insan bulmak mümkün, ama Avrupa Birliği için kendini feda edecek insan bulmak neredeyse imkânsızdır.

Sadi ÇAYCI (Doç. Dr., ASAM Uluslararası Hukuk Danışmanı)

-Birleşmiş Milletler ve Hukuk-

Uluslararası hukuk maalesef hukukun bütünü içinde biraz kenarda kalmış, biraz öksüz kalmış bir hukuk dalıdır. Hukuk fakültelerinin temel kuruluş amacı, hâkim, savcı, avukat yetiştirmek olduğu için, uluslararası hukuk kenarda kalan bir konu olarak önümüze çıkar. Öte yandan uluslararası ilişkiler veya siyaset bilimiyle ilgili öğretim kurumlarında da bütünüyle nosyon, siyaset, politika ve diploması temelleri üzerine kurulduğu için, uluslararası hukuk sadece bir ders olarak okunduğu için, orada da kenarda kalır. Bu sadece Türkiye'de böyle değil, maalesef yurtdışında da çoğu yerde böyledir. Ama orada uzmanlık kuruluşlarıyla bu alandaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır ve büyük ölçüde de başarılı olmuştur. Ama ülkemizde maalesef durum böyle değildir. Bunun sonucunu, faturasını, Türkiye'nin uluslararası sorunlarında, uyuşmazlıklarında çoğu zaman süreçlerin ve sonuçların Türkiye'nin aleyhine gelişmesi şeklinde, toplumca hep beraber ödüyoruz, ödedik, ödemeye devam ediyoruz ve sistemimizde bu bağlamda iyileştirme sağlamadığımız derecede, bu olumsuz sürecin sona ermesi de maalesef mümkün değildir. Bunun size somut bir sonucundan bahsedeceğim: Elbette hukuk bir dogma değildir, vahiy yoluyla inmiş, toplumdan ve dünyadan, olaylardan soyutlanmış bir kavram değildir. Hukukun belirli bir altyapısı vardır ve pek çok unsurların biraraya gelmesi sonucu ortaya çıkan bir kavramdır hukuk. Ancak bilinerek ele alınmadığı zaman ve bilinerek uygulanmadığı zaman, özellikle uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bağlamında politika ve hukukun sınırlarının çizilmesindeki güçlük bizim ülkemizde bilhassa çok karmaşaya neden olmaktadır. Çok önemli sorunlarımızın yanlış yönlerde yorumlanmasına neden olmaktadır ve bu nedenle uluslararası ilişkilerimizde biz bu eksikliğimiz nedeniyle bir iletişim güçlüğü yaşamaktayız.

Politika başka şeydir, hukuk başka şeydir. Politika ve diplomaside hareket alanınız çok daha geniştir ve eğer karşı tarafı etkilemeyi başarırırsanız, mutabakatını sağlarsanız, yeni bir hukuk da oluşturabilirsiniz. Bu doğal bir süreçtir. Ancak şu

anda mevcut bir sorunu tartışıyorsanız ve aynı konuyu bir hukukçuya -danışma maksadıyla- bir hukukçuya soruyorsanız, hukukçunun hareket alanı sizin sandığınızdan çok daha dardır. Veriler, olgular, kavramlar bellidir, kurallar bellidir, uygulamalar bellidir. Dolayısıyla hukukçunun kendi mesleki yeterliliğiyle de bağlantılı olarak, alacağınız cevap büyük ölçüde belli bir cevaptır, hareket sahası çok sınırlıdır. Çok basit bir örnek vereceğim: Son zamanlarda çok kullanılan bir deyim var: “Siyasallaşma”, “örgütün siyasallaşması”. Hukuken hiçbir anlamı ve hükmü olmayan bir kavramdır bu. Politik bir söylemdir ama basında ve kamuoyunda bu kavramlar öyle bir şekilde kullanılıyor ki, kendi kendimizi ulusça bağlayan bir kavramı, hüküm ve sonucuyla birlikte biz kendimiz üretmiş oluyoruz. Siyasallaşmadan maksat nedir, meşruluğunu tanıma mıdır; yoksa bir örgütün bir silahı bırakıp, bundan sonra ancak yasal çerçevede faaliyetine devam etmeyi kabul etmesi midir? Bu iki seçenek sadece. Ama hukuk açısından bunun hiçbir anlamı, önemi ve hükmünün olmadığını belirtmek istiyorum. Örgütün eğer siyasetle ilişkisi anlamında bir söylem söz konusuysa, kuruluşundan itibaren zaten hedefi siyasidir, zaten siyasi bir sonuç elde etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle siyasi boyutu zaten hiçbir zaman gündem dışı olmamıştır, olmayacaktır da.

Öte yandan özellikle uluslararası ilişkilerde Amerika Birleşik Devletleri'nin on yıllardır izlediği politikalara ve uygulamalara bilhassa bakıldığında, uluslararası hukukun “hukuk” olarak geçerliliğini ne derece koruduğu da büyük tartışma konusudur. Eleştirilerin, büyük ölçüde, haklı olduğu yönler de vardır, eksik olduğu yönler de. Amerika'nın şimdiye kadar Vietnam'da, Afganistan'da, Irak'taki uygulamaları, daha önce Lübnan ve Somali'deki kendi deneyimleri, Panama'da bir devlet başkanını ülkeye gidip, tutuklayıp, kendi ülkesine getirip, yargılayıp, cezaevine koyması karşısında uluslararası toplumun suskunluğu, daha sonraki yıllarda daha da ileri gidip, bir başka ülkeyi işgal edip, devlet başkanını o ülkede yargılamayı başarması (!) ve uluslararası toplumun yine sessiz kalması, elbette uluslararası hukukun etkinliği açısından iyi örnekler olmamıştır.

Bunun bir başka boyutu şudur: Uluslararası hukukun yaptırım düzeni, zorlama düzeni iç hukuktan oldukça farklıdır. Bunun da gayet mantıklı sebepleri vardır. Çünkü uluslararası toplum iç hukuktaki süljelerden farklı olarak, egemen unsurlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukukun yaptırım düzeni kendine özgüdür, değişiktir. Dolayısıyla zaman zaman sanki “isteyen istediğini yapıyor, ama hiçbir şey olmuyormuş” gibi görünebilir. Hele bu çok büyük bir devletin çok karmaşık bir stratejisinin sonucu ortaya çıkan bir süreçse, biz bu fikre daha da çok saplanabiliriz. Oysa mesele bu kadar basit değildir. Eğer Amerika Birleşik Devletleri son on yıllardır izlediği, izlemekte olduğu politikalar ve bunların uluslararası hukuk karşısındaki durumu dikkate alındığında, ABD'nin ulusal çıkarla-

rı bakımından küresel güvenlik koşullarının daha iyiye doğru gitmekte olduğunu değerlendirebiliyorsa, söylenecek bir söz yoktur. Ama herhalde Türk kamuoyu dahil, uluslararası kamuoyu dahil, Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle uluslararası hukukla ilgili boyutlar bakımından bu gibi politikalarını, uygulamalarını sürdürdüğü takdirde, yukarıya doğru değil, aşağıya doğru gitmekte olduğunun da kabulünün gerekeceği konusunda herhalde fikir birliği içindeyizdir.

Uluslararası hukukun başka özellikleri de var. Demin uluslararası hukukun nasıl siyaset bilimi ve diplomasi arasında ortada kaldığını söylemişim. Bu güçlükleri biz "Ermeni soykırımını iddiaları"na ilişkin süreçte de aynen yaşıyoruz. Eğer bu konuların hukuki boyutlarını, sadece hukuk fakültesi mezunu olmakla değil, bu konularda derinliğine hukuk uzmanlığına ve deneyimine sahip olmayan kişiler inceliyorsa, ben sizi temin edebilirim ki, yapacakları yorumlar eksik olacaktır, hatalı olacaktır ve ondan sonra da biz kendi kendimize dönüp, bizi niye anlamıyorlar diye kendi kendimize yakınıp durmaya devam edeceğiz.

Çok basit örnekler vereceğim: Mesele sadece 1948 Soykırım Sözleşmesi'nden ibaret değildir. Hukuk açısından baktığınız zaman, resim pek çok uluslararası sorunda olduğu gibi, burada da çok değişiktir. Ben size sorunun hukuktaki boyutlarını söyleyeceğim. 1948 Sözleşmesi'ni, andlaşmalar hukuku çerçevesinde bir uluslararası andlaşmanın uygulanması, yorumlanması, bu konuda çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü olarak bir boyutuyla inceleyebilirsiniz. Aynı metnin maddi ceza hukuku (suç hukuku) boyutu ise tamamen ayrı bir uzmanlık alanıdır. Ceza usul hukuku bile daha farklı bir uzmanlık alanıdır. İnsan hakları hukuku ayrı bir uzmanlık alanıdır. Uluslararası ceza hukuku tamamen ayrı bir hukuk uzmanlık alanıdır. Nihayet tazminat hukuku, özel hukuk boyutu tamamen ayrı uzmanlık alanlarıdır. Bir köşe yazarı çıkıp da, bunların hiçbirinde hakkında geçerli fikre sahip olmadan, sanki daha en başta bu sözleşme 1915 olaylarına tatbiki mümkün olan bir sözleşmeymiş gibi fikir yürütmeye başladığı anda hukuk açısından gaf yapmış olur. Bu konu hukuk konusu değildir, bu konu tamamen tarihin, sosyolojinin, psikolojinin, güvenlik ve savunma anlamında harp tarihinin inceleme konusu olabilecek, akademik inceleme konusu olabilecek bir konudan ibarettir. Hukukla hiçbir alakası yoktur bu konunun. Batı'nın Türkiye'ye karşı uyguladığı klasik bir strateji vardır: Eğer hukuk yoluyla bir sonuç alamayacaksa, konuyu politik bir uyuşmazlığa dönüştürüp, bir yerde Türkiye'yi pes ettirip, demin size arz ettiğim gibi, yeni bir hukuk oluşturmak ve siyasi hedefine ulaşmak. Dolayısıyla Türkiye'nin bu konuyla ilgili politikalarını saptarken, olayın ve sürecin Türkiye ile Ermenistan arasında hukuki bir uyuşmazlığa dönüştürülmesi sonucunu yaratacak bir yöne gidilmemesi gerekir. Bu konu ancak bir akademik

inceleme konusu olabilir. Akademik inceleme elbette birtakım varsayımlara dayanacaktır. İşte bu varsayımlardan biri, işi kolaylaştırmak için, 1948 Sözleşmesi'nin bu olaylara uygulanmasının kabulü varsayımı olabilir. Bunun ötesinde bunun hukuki anlamı ve hükmü olmaz.

Uluslararası ilişkiler konusunda uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler konusunda ilk söylenecek söz, oyunun kurallarının nerede yazılı olduğudur. Kendi ülkemizde pek çok kanunu külliyattan, mevzuattan, pek çok yerden bulmamız mümkündür. Ancak uluslararası ilişkiler ve sorunlar konusunda fikir yürütme için ilk başlama yerimiz, başlama durağımız, Birleşmiş Milletler Şartı'nın kendisidir. Ayrıca iki tane çok önemli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı vardır. Bunlardan biri, devletler arasındaki dostça ilişkilere ilişkin uluslararası hukukun temel ilkelerini bildiren bir karardır. Diğeri de, saldırı eyleminin tanımını yapan bir karardır. Genel kurul kararları malumunuz, aslında hukuki bağlayıcılığı olmayan, tavsiye mahiyetinde olan kararlardır. Ancak bu iki kararın uluslararası hukukta önemli yeri vardır. Hem yargı kararlarında, hem de uygulamalarında artık bu iki kararda yazan bütün kavram ve ilkeler uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası olarak kabul edilmiştir ve bütün ülkeler için bağlayıcılığı olduğu da kabul görmüştür.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın en temel bir ilkesi, bütün Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin uluslararası uyuşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek şekilde, barışçı yöntemlerle çözümlenecekleri esastır. Diğer önemli ilkeler, güç kullanma tehdidinden ve güç kullanmadan kaçınma, iç işlerine karışmama, devletler arası işbirliği görevi, halkların eşit hakları ve kendi kaderini tayini, devletlerin egemen eşitliği, devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmesidir.

Demin söylediğim, Genel Kurul kararlarından uluslararası hukukun temel ilkelerini içeren kararda başlıca bu gibi ilkeler yer almaktadır; olması gereken budur. Uygulamadaki duruma baktığımız zaman, neden bu kadar çok sorunun bulunduğu ve bu sorunların sayıca artmakta olduğunu ve giderek daha da kötüleşmekte olduğunu kolayca anlayabiliriz. Tabi, bu kurallara egemen iradeye sahip ülkeler uydukları oranda hukuk işlevini yerine getirebilmektedir. Uymadıkları oranda, hukukun yapabileceği pek bir şey yoktur, çünkü hukuk kendi kendini yürüten bir kavram değildir. Hukuk belirli bir altyapı gerektirir ve bu altyapı işlemiyorsa, hukuk tek başına pek fazla bir işe yarayan bir kavram değildir.

Bu kavramlardan fazla ayrıntıya girmeden, sadece bir tanesi hakkında size ör-

nekleme yapmak istiyorum. Irak'taki durum, bir ülkenin kendi kaderini tayin hakkıyla yakından ilgilidir. Irak'ta şu anda uluslararası hukuk açısından fiili bir durum vardır. Çoğu zaman biz buna “işgal” diyoruz. İşgal bile değildir, -biraz sonra silahlı çatışma hukukuna geleceğiz- “istila” durumu vardır. Çünkü işgal durumunda, bir yabancı silahlı güç bir başka ülkeye geçer, orada denetimi eline geçirir, âdeta barış durumu vardır orada, çatışma yoktur. Irak'ta çatışma olmadığını kimse söyleyemez. Dolayısıyla ABD Silahlı Kuvvetleri Irak'ta işgali de başaramamıştır. Sadece harekâtın başlangıcında bir işgal dönemi söz konusu olabilmıştır. Şu anda Irak'ta işgal durumu olduğunu söylemek mümkün değildir, istiladır, tipik bir istila örneğidir. İkincisi; Irak'ta parlamento kuruldu, anayasa yapıldı, hükümet var, ne oldu? Hâlâ fiili durumdur, çünkü bir halk kendi kaderini tayin hakkını, yabancı işgali ve istilasını altında değil, ancak kendi arasında, güvenli bir ortamda, serbestçe kendi kendine kaldığı zaman kullanabilir. Yabancı işgali-istilasını altında kendi kaderini tayin olmaz. Dolayısıyla bugünkü hukuk düzenini elbette Irak'taki sorunun çözümü için politik sürecin bir aşaması olarak kabul etmek durumundayız. Ama nihai statüyü, buna Kuzey Irak da dahildir, Kuzey Irak'ın geleceği de dahildir, ülkenin bölünüp bölünmeyeceğini, yabancı silahlı güçler bu ülkeden çıktıktan, güvenli ve serbest bir ortam sağlandıktan sonra, Irak halkının bütünü kararlaştıracaktır. Serbest iradesiyle ne kararlaştırırlarsa, uluslararası hukukta meşru sayılacak olan da o düzen olacaktır.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 33'üncü maddesi, uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün temel-çerçeve hükmüdür. Bu maddeyi dikkatle incelediğiniz zaman göreceğiniz şudur: Eğer bir uyuşmazlığın tarafları gerçekten o sorunu, o uyuşmazlığı çözme niyetini taşımakta iseler, uluslararası hukukta o uyuşmazlığın niteliklerine, özelliklerine, koşullarına uygun bir çözüm yöntemi mutlaka vardır. Ama tarafların bir sorunu veya uyuşmazlığı çözmeye esasen niyetleri yoksa, uluslararası hukukun da bu aşamada yapabileceği fazla bir şey yoktur.

Uluslararası uyuşmazlıkları çözümedeki mekanizmalardan biri yargıdır. Yargının da bugünkü düzende en üstünde bulunan kurumu, Uluslararası Adalet Divanı'dır. Temel işlevi, hukuki uyuşmazlıkları çözmektir. Hukuki uyuşmazlıklardan da anlaşılan, taraflardan birinin diğer tarafın hukukla ilgili iddialarını, suçlamalarını reddetmesidir. Tabii, bütün Birleşmiş Milletler üyesi devletler Uluslararası Adalet Divanı'nın statüsüne taraflardır, ama taraf olmak başka şeydir, somut-belli bir uyuşmazlıkta bu Divan'ın yargı yetkisine sahip olup olmayacağı ayrı bir meseledir. Onun ayrıca incelenmesi gerekir, karıştırılmamalıdır. Bu mahkemenin kararları kesindir, uygulanmaması durumunda gerektiğinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne de başvurulabilir. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin özellikle

daimi üyelerinden birisi bu uyuşmazlığın tarafıysa ne olacaktır konusu büyük bir soru işaretidir. Daimi üye veto hakkına sahiptir. Dolayısıyla belli bir yerde uyuşmazlığın çözümü sürecinin kesilmesi mümkündür.

Uluslararası hukukun kendine özgü yaptırım ve zorlama yöntemlerinden söz etmiştik. Sorunlar ya medeni şekilde çözümlenir veya birtakım zorlama yöntemleriyle çözümlenir. Bu her olayda ayrı ayrı incelenip, değerlendirilmesi gereken bir konudur. Tabii, zorlama bizi özellikle ilgilendiriyor. Burada karşılıklılık ilkesi, buna bağlı olarak misilleme, zararlar karşılık söz konusu olabilir, güç kullanılması söz konusu olabilir, uluslararası yaptırımlar söz konusu olabilir.

Çok basit bir örneklemeyle devam edeceğim: Dün Fransa Meclisi'nden ("Ermeni soykırımı"nın reddini suç sayan ve ceza öngören) geçen kanunla ilgili olarak Türkiye ne yapabilir diye sorduğunuzda, iç ve dış hukuk yolları bitirildikten sonra, hemen aklıma gelen şeyler, "misilleme" ve "zararla karşılık" kavramlarıdır. Bu tabii, tamamen siyasi bir takdir konusudur. Misillemeyle zararlar karşılık iki seçenektir. Bunu değerlendirecek olan, takdir edecek olan, uygulayacak olan siyasi sorumlu makamlardır. Misillemeden kastımız, yapılan kaba bir harekete aynı şekilde karşılık vermektir. Zararla karşılıktan kastımız, karşı taraf eğer hukuka aykırı bir eylem yapmışsa, hukuka aykırı bir eylemle ona karşılık vermektir. Ancak biz genellikle çok ani tepki gösteriyoruz. Burada da tavsiyemiz, hukuk yollarını sabırla işletmektir. Demokrasi ve hukuk düzeni gerçekten büyük sabır istiyor ve hukuk yolları vardır.

Uluslararası ilişkilerde silahlı güç kullanılması Birleşmiş Milletler sisteminin temel esprisine aykırı bir kavramdır. Güç kullanımı bir yana, tehdidinde bulunulması bile Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırı bir uygulamadır. Bunun bir tek istisnası, silahlı bir saldırının meydana gelmesi durumunda, saldırıya uğrayan devletin kendisini savunmasıdır. Burada da iki türlü durum ortaya çıkabilir. Bir; birdenbire ortaya bir silahlı saldırı çıkar ve hedef ülke kendini savunur. İki; kronik bir durumdur, başlamış, devam etmekte olan bir durum vardır. Türkiye'nin, Kuzey Irak'ta konuşlu örgütün eylemlerine bağlı durumu gibi. Burada benim hukukçu olarak söyleyeceğim şey şudur: Kendini savunma durumlarında güç kullanılması için hiçbir makamdan, hiçbir kurumdan izin istenmez. Bir saldırı olduğu zaman, doğal olarak siz kendinizi savunursunuz. Kronik durumlarda, Türkiye'nin yaptığı gibi, bütün seçenekleri teker teker zorlarsınız, netice alınmayacağını değerlendirdiğiniz noktada kararınızı yine kendiniz verirsiniz, başkasından izin istemezsiniz.

Türkiye'de anayasal hükümler bu konuda önemli. Anayasamız'da genellikle un-

tulan bir kayıt var. 92'nci maddenin başı, silahlı kuvvetlerin kullanılması konusunda, "milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde" kaydını içerir. Dolayısıyla bazen basında gördüğümüz gibi, örneğin tek başına Meclis'in izin vermesi meşruiyet için yeterli değildir. Eğer Meclis'in kararı uluslararası hukukta meşru kabul edilen bir gerekçeye dayanmıyorsa, tek başına meşruiyet sağlayamaz. Mutlaka ondan sonra da Meclis'in ön izin vermek suretiyle, yetkilendirmesi gerekecektir. Bu da yetkilendirme, icra edilecek bir karar değildir. İcra edilip edilmeyeceğini takdir tamamen bir hükümet sorumluluğudur. Hükümet bu yetkisini ister kullanır, ister kullanmaz. Geçenlerde Lübnan konusu bir tartışma konusu olmuştu ve Sayın Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın bu konuda hiçbir yetkisinin ve sorumluluğunun olmadığını söylemişti. Oysa Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 130'uncu maddesi, Meclis'in bu konuyla ilgili kararlarının uygulamasından sorumlu makamın (sanıldığına aksine, Başbakan değil) Cumhurbaşkanı olduğunu belirtir. Bakın, hükümetten bahis yoktur, Cumhurbaşkanı'dır söz konusu edilen. Meclis kararının uygulanması sorumluluğu Cumhurbaşkanı'na ait bir sorumluluktur. Bırakınız bu hukuki durumu, eğer demokratik bir yönetimden söz ediyorsak, Cumhurbaşkanı bir yana, hükümetler, sokaktaki vatandaşların ne dediğini de dikkate alıp, bu konudaki yetkilerini kullanmak durumundadırlar.

Silahlı çatışma hukuku ülkemizde bilinmeyen bir hukuk dalıdır. Maalesef hukukçularımız arasında da bu konuyu bilen çok az sayıda insanımız var. Savaş veya silahlı çatışma fiili bir durumdur. Fiili bir durum demek, hukuka aykırı bir durum demektir. Silahlı çatışma hukuku, hukuka aykırı olduğu kabul edilen (ancak hayatın bir gerçeği olan) bu fiili durumları düzenleyen, kendine özgü bir hukuk dalıdır. Silahlı çatışma hukuku, çatışmanın sebebi, güç kullanılmasının gerekçesiyle, meşruiyet boyutuyla ilgilenmez. Bir savaş haklıysa savaş hukuku uygulanır, haklı değilse uygulanmaz diye bir anlayış söz konusu değildir. Silahlı Çatışma Hukuku tamamen insani nedenlere dayanır ve uygulanması tarafların hukuki durumunu, statüsünü etkilemez ve yine bizim kamuoyumuzda sanıldığına aksine, bir devletin içinde cereyan eden silahlı çatışmaları da kapsar. Silahlı çatışma hukuku, bir devletle bir yasadışı silahlı çete arasındaki silahlı çatışma derecesine tırmanmış çatışmaları da kapsar. Ancak sanıldığına aksine, bu hukukun uygulanması, örgütün meşru olarak tanındığı anlamına gelmez. Yakalayacağınız kişilerin savaş esiri olması anlamına gelmez. Tam tersine, silahlı kuvvetlere ve devlete çok daha geniş yetkiler verir.

Sevin ELEKDAĞ

(ASAM İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Uzmanı)

-İnsanlığa Karşı Suçlar ve Soykırım Kavramı-

Bu yılın başında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin bünyesinde İnsanlığa Karşı Suçlar ve Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Burada söz konusu Enstitünün faaliyetleri kapsamındaki konular ve bunların Türkiye açısından önemi izah edilecektir. İnsanlığa karşı suçlar ve soykırım mefhumlarının basında sıkça yer aldığı bu dönemde bu kavramların tanımlanması ve uygulama alanlarının açıklanması giderek önem kazanmaktadır. İnsanlığa karşı suçlarla ilgili en önemli güncel gelişmeler, eski Yugoslavya ve Ruanda uluslararası ceza mahkemeleri ile Uluslararası Ceza Divanı'nın statülerine ilişkindir. Bu statülerin her biri, ilgili mahkemelere insanlığa karşı suçlar konusunda yargı yetkisi tanımaktadır. Bu konuda farklı düzenlemeler içermelerine rağmen, önceden insanlığa karşı suçların bir alt kategorisi olarak tanımlanan soykırım suçunu bağımsız bir suç kategorisi olarak ele almaktadırlar. Esasında bu durum 1948 Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nin kabulünden sonra netlik kazanmıştır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Soykırım Sözleşmesi'nin 2'nci maddesinde yer alan soykırım tanımı, Uluslararası Ceza Divanı'nı kurmuş olan Roma Statüsü'nün 6'ncı maddesinde aynen yer almıştır. Buna göre soykırım, ulusal, etnik, ırki veya dinî bir grubu, sırf bu niteliği nedeniyle kısmen veya tamamen yok etme kastıyla bu maddede sayılan beş fiilin işlenmesidir.

Bu tanıma baktığımız zaman, soykırım suçunun varlığından söz edebilmek için üç unsurun mevcudiyeti gerekmektedir. Bunlardan birincisi; ulusal, ırksal, etnik veya dinsel bir grubun hedef olarak alınmasıdır. İkincisi; Sözleşme'nin 2'nci maddesinde sıralanan yasak fiillerinden birine veya birkaçına tabi tutulmalarıdır. Üçüncüsü; söz konusu eylemle hedef alınan grup mensuplarının sırf o gruba aidiyetleri nedeniyle kısmen veya tamamen yok etme kastının mevcut olması ki, bu bakımdan soykırım suçu Uluslararası Ceza Divanı'nın kapsamına giren diğer suçlardan farklılık göstermektedir.

Diğer cürümlerden farklı olarak, soykırım suçunun kasten ve bilerek işlenmesine ilaveten, şahısların sırf o gruptan oldukları için, imha edilme niyeti suçun bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, suçun hangi sebep veya saikle işlenmiş olduğu veya özel kastın mevcudiyeti bu suçun bir unsuru sayılmaktadır. Nitekim soykırım suçunun farklı bir şekilde nitelendirildiği takdirde, bunu diğer vahşet olaylarıyla, örneğin insanlığa karşı suçlardan ayırmak son derece güçleşecektir.

İnsanlığa karşı suçların tanımı, Roma Statüsü'nün 7'nci maddesinde tanımlanmaktadır. Buna göre, insanlığa karşı suçlar, herhangi bir sivil topluluğa karşı geniş

çapta veya sistematik bir saldırının bir parçası olarak, bilinerek işlenen 11 eylemi kapsamaktadır. Bu tanıma baktığımız zaman, insanlığa karşı suçlarla soykırım arasında birçok farklılık olduğunu görüyoruz. Birincisi; insanlığa karşı suçlar soykırım suçundan çok daha geniş bir fiil yelpazesini kapsamaktadır. Örneğin, köleleştirme ve işkence suçu soykırım kapsamına girmez. İnsanlığa karşı suçları soykırımdan ayıran bir başka nitelik, fail veya failerin suçu herhangi bir sivil nüfusa karşı işlemeleridir. Belirtilmiş olduğu gibi, Soykırım Sözleşmesi yalnızca dört grubu korumaktadır. Bir diğer fark ise, insanlığa karşı suçlarda, soykırımın suçunun ayrılmaz bir parçası olan “soykırımı odaklanmış” özel kastın mevcudiyetinin aranmadığıdır. Bu nitelikte bir özel kastın mevcudiyeti, aynı zamanda soykırım suçunu etnik temizlikten ayıran kilit unsur olduğu söylenebilir.

Birleşmiş Milletler ve Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin aldığı bazı kararlarda etnik temizlik kavramına atıfta bulunmasına karşın, bu kavram uluslararası hukukta tanımlanmamıştır. Ancak yine de hukukçular ve akademisyenler tarafından yapılan tanımların çoğuna baktığımız zaman, hedef alınan topluma karşı işlenen suçun, kurbanların sırf o topluma mensubiyetleri nedeniyle yok etmeyi amaçlamadığı hususunda bir uyum içinde olduğunu görüyoruz; yani etnik temizlikte, soykırım suçunda mevcut olan özel kasıt bulunmamaktadır. Etnik temizlik kavramı daha eskiye giden bir geçmişi olmakla birlikte, 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın parçalanma savaşları bağlamında medyada sıkça kullanılır hale gelmiştir. Yugoslavya'nın dağılması paralelinde yaşanan Bosna Savaşı sırasında Srebrenitsa'da korkunç bir insanlık dramının yaşandığı hepimiz tarafından bilinmektedir. Srebrenitsa'da vuku bulan insanlık dışı olaylar anlatıldığında, eski Sırp lider Kristić ile ilgili olan dava üzerinde durmak son derece büyük önem arz etmektedir. Kristić davası üzerinde durmamın iki nedeni var. İlk olarak, soykırım suçuyla itham edilmiş birçok Sırp liderin bulunmasına rağmen, Bosna Savaşı çerçevesinde “sonuçlanmış” davalar arasında soykırımdan suçlu bulunmuş olan tek liderdir. Bu yüzden ilgili mahkeme kararı son derece büyük önem taşımaktadır ve büyük tartışmalara yol açmaktadır. İkinci olarak; Bosna-Hersek'in Soykırım Sözleşmesi'ne dayanarak, Uluslararası Adalet Divanı'nda açmış olduğu ve önümüzdeki yıl sonuçlanması beklenen kararı incelediğimde, yine Bosna Savaşı'nın Srebrenitsa perdesinden ve Kristić davasından bahsedeceğim. Bilindiği üzere, Avrupa Topluluğu 1992 yılında Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıyınca, eski Yugoslavya'da cereyan eden çatışmalar bu bölgede yoğunlaşmış ve Sırp'lar kendileri için özel bir stratejik değere sahip olan Srebrenitsa'yı ele geçirmeye çalışmışlardır. 11 Temmuz 1995'te Srebrenitsa'ya girdikten sonra, Bosna'da Sırp Ordusu askerlik çağında bulunan 8 bin Müslüman erkeği katletmiştir. Srebrenitsa'da askerlik çağında bulunan 8 bin Müslüman'ın öldürülmesini planlamak ve buna fiilen katılmakla Kristić Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve

2001 tarihinde soykırımdan suçlu bulunmuştur. Ancak bu karar hukuki açıdan birçok tartışmaya neden olmuştur. Kararın yanlışlığı, aralarında Schabas olmak üzere, birçok akademisyen tarafından da ileri sürülmüştür. Schabas bu olayların insanlığa karşı suç oluşturduğu kanısında olup, Bosnalı Müslüman erkeklerin öldürülmesinin esas nedeninin, yani esas saikin, askerî bir tehdidi önleme amacı olduğu görüşünü savunmuştur. Ancak burada vurgulanması gereken husus, temyiz dairesi, bu yorumlar yapıldıktan sonra, savunmanın da dile getirdiği bu argümanı geri çevirmiş ve askerlik çağındaki 8 bin dolayındaki Bosnalı Müslüman'ın yalnızca askerî gerekçelerle öldürülmediğini ileri sürmüştür. Görülüyor ki burada önemli olan mevzu suçluların zihni durumları ve kurbanlarını özel soykırım kastıyla imha edip etmedikleridir. Kristić davası dışında birçok başka Sırp lider de Bosna Savaşı esnasında cereyan eden olaylarla ilgili olarak soykırımla itham edilmiştir. Ancak Sırp komutanların yanı sıra, bu olaylar bağlamında bir devlet de yargı önüne çıkmış bulunmaktadır. Bu devlet, önceden Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve yakın zamana kadar, 3 Haziran 2006 tarihine kadar Sırbistan-Karadağ olarak anılan devlettir. 3 Haziran 2006 bilindiği gibi, Karadağ Parlamentosu'nun bağımsızlık bildirgesini sunduğu tarihtir. Bosna-Hersek bundan 13 yıl önce kendi ülkesinde soykırım yapıldığını ve bunun sorumluluğunun Belgrat Hükümeti'ne ait olduğuna dair Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur ve bu dava Şubat ayında incelenmeye başlanmıştır. Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen bu şikâyetle ilgili duruşmalar ise Mayısta sona ermiştir. Ancak yargıçların bu konuda bir hüküm vermeden evvel, bu davaya bakmakla yetkili olup olmadıkları hususunda bir karara varmaları gerekiyor. Davanın karara bağlanmasına engel teşkil edebilecek birtakım hususların olduğu doğru; ancak Divanın her halükârda önümüzdeki yıl içerisinde, Soykırım Sözleşmesi'nin 9'uncu maddesi uyarınca davalı devlet üzerinde yargı yetkisine sahip olacağı yönünde bir karar alacağını beklemek yerinde olacaktır. Bu durum bugüne kadar el atılmamış ve Türkiye açısından son derece önem taşıyan bir dizi hukuki sorunun ele alınmasına neden olacaktır. Türkiye açısından çözüm aranacak en önemli sorunlardan biri ise, Soykırım Sözleşmesi'nde öngörülen devlet sorumluluğunun kapsamının ne şekilde yorumlanacağıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu kararı çok yakından takip etmesi gerekmektedir. Davaya ilişkin dikkatlerden kaçan iki önemli hususu vurgulamak istiyorum. Birincisi; Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Kristić davasında Bosna-Hersek'teki savaş esnasında soykırım kastının Srebrenitsa katliamından sadece birkaç gün önce somutlaştığına işaret etmiştir. Bu nedenle, savaşın önceki aşamalarında soykırım kastının mevcut olduğu sonucuna varması güç olabilir. Ayrıca Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi davalı devleti fiilleriyle sorumluluk altına sokabilecek bir kişinin soykırım kastına sahip olduğuna ilişkin bir bulgu saptayamamıştır. Bundan dolayı, Uluslararası Adalet Divanı tarafından alınacak ve Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin değerlendirmeleriyle

uyumlu olacak olan karar, soykırım niyetini Srebrenitsa olaylarıyla sınırlayan, ancak bundan doğan sorumluluğu davalı devlete isnat edilemeyecek yönünde bir karar olacaktır. Bundan farklı bir karar alması halinde ise, Uluslararası Adalet Divanı siyasi içerikli kararlar verdiği gerekçesiyle saygınlığı çok ağır bir darbeye maruz kalacaktır. Her halükârda verilecek olan kararın büyük tartışmalara yol açacağı ihtimali son derece yüksektir.

Son dönemlerde dikkati çeken bir diğer gelişme, Sudan'ın Darfur bölgesine ilişkindir. Sudan'ın Darfur bölgesinde süregelen çatışmaların neticesinde birçok hükümet dışı örgüt son iki yılda 400 bine yakın siyah Afrikalının yaşamını yitirdiğini söylemiştir. Geçtiğimiz haftalarda ise, bu bölgede devam eden çatışmaların sona erdirilmesi yönünde sarf edilen uluslararası çabalar ivme kazanmıştır. Bu çerçevede iki gelişmeden söz etmek yerinde olacaktır. Birincisi; Afrika Birliği Barış Gücü'nün görev süresi 31 Aralık 2006 tarihine kadar uzatılmıştır. İkincisi; 5 Mayıs 2006 tarihinde imzalanmış olan barış anlaşmasını güçlendirmek amacıyla, Afrika Birliği Barış Gücü'nün görevlerinin kademeli olarak Birleşmiş Milletlere devredilmesini öngören 1706 sayılı Karar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bu karar da son günlerde birçok tartışmaya neden olmuştur, ancak bu kararın, yaşanan çatışmalara bir çözüm sağlayamayacağı düşünülmektedir. Nitekim hükümetin yakın bir tarihte tutumunu değiştirerek, Afrika Birliği Barış Gücü'nün Birleşmiş Milletler'e devredilmesini kabul etmesi zayıf bir ihtimal olarak görünmektedir. Dolayısıyla şu anda çatışmaların devam edeceği gibi bir öngöründe bulunmak yerinde olur. Bu katliamın soykırım olup olmadığı dünya basınında uzunca bir süre tartışılmıştır ve bu bağlamda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu olayları incelemek üzere kurmuş olduğu soruşturma komisyonunun raporu dikkat çekmektedir. Siyasal bilimciler genel olarak, herhangi bir yerde kitlesel bir katliam olduğu zaman, bu olayı soykırım olarak değerlendirmek gibi bir hataya düşmektedirler. Komisyon raporu bunun yanlışlığını vurgulamak açısından ve soykırım niyetinin önemini teyit etmesi açısından önem taşımaktadır. Nitekim Darfur'da büyük boyutta bir katliam olması ve insanlık faciasının yaşanmasına rağmen, Uluslararası Soruşturma Komisyonu yapmış olduğu incelemede Darfur'da soykırım suçunun işlenmediği ve Sudan Hükümeti'ne böyle bir suçun isnat edilemeyeceği yönünde bir karar almıştır. Bunu da soykırım niyetinin mevcut olmadığı gerekçesine dayandırmıştır.

Son zamanlarda tartışmaların sürdürüldüğü bir diğer konu ise, Türkiye'nin Uluslararası Ceza Divanı'nı kurmuş olan Roma Statüsü'ne taraf olmasının ne gibi etkilere yol açacağı olmuştur. Şu an itibariyle Roma Statüsü'nün imzacı sayısı 139'dur ve 1 Kasım tarihi itibariyle taraf olan ülke sayısı 102'ye çıkacaktır. Sayın Başbakanımız 6 Ekim 2004 günü Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde

yaptığı bir konuşmada, Türkiye'nin yakında Uluslararası Ceza Divanı statüsüne taraf olacağını açıklamıştır. Esasında statüye uyum çalışmaları bu tarihten evvel başlatılmıştır ve Türk mevzuatında önemli değişiklikler yapılmıştır. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar, Türk Ceza Kanunu'na, sırasıyla 76'ncı ve 77'inci maddeler olmak üzere dahil edilmiş; aynı zamanda Anayasamızın "Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar" başlıklı 38'inci maddesi de bu çerçevede değiştirilmiştir. Statüye taraf olmanın ne kadar isabetli olacağı tartışmalı da olsa, bu durum artık gündeme gelmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin de Divan'ın yargı yetkisi tanıma ihtimali ışığında, yukarıda bahsi geçen düzenlemelerin yapılmış olması son derece büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu şekilde statünün temel unsurlarından biri olan tamamlayıcılık ilkesi nedeniyle, vatandaşlarımızın iç hukuk yolu tüketilmeden, divan önüne çıkarılma ihtimali ortadan kalkacaktır. Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olma hususuna karar verirken iki faktörü dikkate alması gerekiyor. Bunlardan birincisi; Uluslararası Ceza Divanı'nın ülkemize karşı haksız yere bir siyasi baskı aracı olarak kullanılma olasılığıdır. Tabiatıyla Türkiye, Divana karşı duyduğu endişelerin ne derece doğru olduğunu zaman içinde Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla Divanın hâkim ve savcılarının tarafsız hareket edip etmedikleri gösterecektir. Her halükârda bu durum ortaya çıkıncaya kadar -ki, bu durum henüz ortaya çıkmış değil- Türkiye'nin statüye taraf olma hususunda ihtiyatla hareket etmesi ve fazla acele etmemesi mantıklı bir tutum olacaktır. Statüye taraf olmadan önce Türkiye'nin üzerinde düşünmesi gereken bir diğer husus ise, terör suçunun statü kapsamında ele alınmadığıdır. Bu bakımdan insanlığa karşı suçların tanımını yapan 7'nci maddenin (d) fıkrasındaki halkın sürülmesi veya zorla nakli fiilinin ülkemize karşı ileride ne şekilde istismar edilebileceği üzerinde durmak gerekiyor. Anımsanacağı üzere, geçmişte terörle mücadele sırasında Güneydoğu'da bazı köyler boşaltılmış ve buradaki nüfus Türkiye'nin başka yerlerine kaydırılmıştır. Türkiye önümüzdeki yıllarda yine terörle mücadele bağlamında bu tür hareketlerde bulunursa, bundan dolayı suçlu durumuna düşebilecektir. Bu durumlarda uluslararası hukukun izin verdiği hallere gerekçe olarak, terörün ileri sürülebileceği şüphelidir; çünkü terör suçu statü kapsamında ele alınmamaktadır.

Bu durum da insanlığa karşı suçları kodifiye ederek ona son halini kazandıran Uluslararası Ceza Divanı Statüsü'nün ülkemiz tarafından iyi bilinmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin Statü'ye taraf olma konusunda fazla acele etmemesi ve uygulamaları bir süre izlemesi gerekmektedir. Nihayet, halen Statü kapsamında ele alınmayan terör suçunun tanımlanması hususunda yapılacak uluslararası etkinlik ve çalışmalara da Türkiye'nin azami ilgi göstermesi ve katkıda bulunması büyük önem taşımaktadır.

Ercan ÇİTLİOĞLU (ASAM Terör Danışmanı)

-Küresel Terör-

Din ve medeniyetler başlıklı bir oturumda terörden bahsetmenin bir çelişki olduğunun bilinciyle sunumuma başlıyorum. Yalnızca dilimize değil, ufuk hattımıza da yeni giren bir kavram olan ve küreselleşmenin eşliğinde taşınarak güçlendirilen “küresel terörizmi” incelemeyen önce, istihbarat teknikleri üzerinde durmamızın yararlı olduğunu düşünüyorum. Eğer yaşadığımız dönemde kullanılan istihbarat ve karşı istihbarat metotları ile araçlarına ilişkin bir bilgi eksikliğimiz varsa, aynı olanakları kullanmaları olası terör örgütlerinin yeni yöntem ve saldırılarını sorgulayıcı ve önleyici bir zeminden uzaklaşacağımız, sonuçta etkin bir mücadele yürütemeyeceğimiz kanaatini taşıyorum. Tanımlanmayan ve tanı konulmayan bir kavramla mücadele etmenin sonuçsuz kalacağına, karşımızdakilere güç ve üstünlük sağlayacağına bilinci içinde, günümüzde kullanılan araç ve yöntemlerden başlayarak, konuya analitik bir yaklaşımla yönelip, senteze ulaşmanın daha yararlı olacağını değerlendiriyorum. Bilindiği gibi, insanların korkuları genelde iki temele dayalıdır: bilinene karşı korku, bilinmeyene karşı korku. Bunlardan birincisi, kendini tehdit altında hissetme ve koruma refleksinin yarattığı içgüdüsel korku ve tepkilerdir ki, bunu bilinmeyene karşı korku olarak da adlandırabiliriz. İkincisi ise, deneyim ve bilgiye dayalı korkular, bir başka anlatımla bilinene karşı duyulan korkulardır. İçgüdüsel korkular tanımlanamayan, bilinmeyen obje, olay ve gelişmeler karşısında çözümsüzlük temelinde ortaya çıkar. Örneğin, depremden herkes korkar, çünkü çözümsüzdür, zamanı ve yeri belli değildir. Tanımlayamadığımız bir objeden korkarız, çünkü onun sergileyeceği tehditler konusunda bilgimiz olmadığı için içgüdülerimiz devreye girer. İnsanların bilinmeyene karşı içgüdüsel olarak ortaya çıkan korku ve tepkilerinin yanı sıra, bilinene karşı da duyulan korkuları vardır. Örneğin, ateşten korkarız, çünkü bilgi ve deneyimlerimiz bize ateşin yakıcı ve tahrip edici olduğunu söylemektedir. Ancak bu korkumuz suyun ateşin antidotu olduğunu bildiğimiz için sınırlıdır. Bu nedendir ki, karşımızdaki bir tehdidi sınırlayabileceğimizi, etkilerini giderebileceğimizi bilmemiz, korkumuzu denetim altına almamıza sağlar. Bugün tüm dünya ortak bir tehdit olarak tanımladığı ve algıladığı terörizmden korkuyor. Ne var ki, bu korkuyu karşımızdaki tehdidin ne olduğunu deneyimlerimiz sonucu bilmemize karşın, yine de sınırlayamıyoruz. Çünkü terörizm kavram ve kurum olarak bilinmesine karşın, ne zaman, nerede ve hangi yöntemle karşımıza çıkacağı bilinmediği ve kurban seçimini soyuta indirmediği için, eylem temelinde taşıdığı bilinmezlikler nedeniyle, içgüdülerimiz üzerinde bir dürtü yaratarak, bizi korkutmayı sürdürüyor. Terörizmin antidotunun güvenlik önlemleri olduğunu biliyor, ancak her defasında yeni eylemlerle delinen bu önlemlerin yeterli olmadığını gördüğümüz noktada korkularımıza yenik düşmeyi sürdürüyoruz. Bu bağlamda terörizmle mücadelenin temel ögesi olan istihbarata kısaca değinmek

istiyorum. Çünkü terör örgütleri de tıpkı istihbarat örgütleri gibi hedef belirler, belirlediği hedefe ulaşabilmek için gerekli bilgileri klasik yollarla toplar, bunları değerlendirir ve eylemlerinde kullanacak hale getirirler. Klasik metotlar derken; takip, malzemelerin güvenli bir şekilde temini, hazırlanması, güvenli evlerin eylem öncesi ve sonrası kullanım için tespiti, kaçış yollarının belirlenmesi, hedef yerlerin zayıf noktalarının, hedef kişilerin alışkanlıklarının belirlenmesi gibi bir ön hazırlık evrasinden söz edebiliriz. Bu konuya değinmemizin amacı, geliştirilen bunca yüksek teknoloji güvenlik sistemlerine karşın, terörizmin yine de engellenememesi ve bilinen kimliğine karşın taşıdığı bilinmeyenlerle, içgüdüsel korkularımızın kaynağını oluşturmayı sürdürmesidir. Bugün yaygın deyimle hacker olarak adlandırılan, bilgisayar programlarını çökerten ya da gizli programlara sızan amatör ve profesyonellerin dışında, bilgi ve becerilerini parasını ödeyenlere satan, “yazılım askerleri” olarak nitelenen yeni bir sınıf türemiştir. Sanal alemin yeni katılımcıları olan ve hizmetlerini terörist örgütlere satmakta tereddüt etmeyen yazılım askerleri ya da siber teröristler, güncel teknikler ve yöntemlerden, şimdilik sınırlı da olsa, yararlanma ve uygulama olanağına sahip olduklarına göre, mücadele edeceğimiz odakları tanıma açısından geniş bir vizyona sahip olmamız gerektiğini değerlendiriyorum. Bir an düşünelim ki, siber terörizm bugün bilgisayarla elektronik olarak kontrol edilen bir barajın kapaklarını açabilme, orduların haberleşme sistemlerine girerek yanlış bilgiler yükleyebilme, büyük kentlerde trafik sinyalizasyonlarını kilitleyebilme, telefon sistemlerini devre dışı bırakabilme, elektrik, doğalgaz ya da nükleer santralleri felç edebilme, hava ve deniz ulaşımını, hava trafik sistemini kilitleyebilme, bankacılık ve finans sistemlerini çökertebilme, devlet arşivlerini silebilme gibi eylemler gerçekleştirecek bir düzleme doğru tırmanmaktadır. Ne var ki, teknolojinin sunduğu bu olanaklardan yararlanmak yerine, ilkel metotlara yönelerseniz, örneğin temini güç olan C4 ya da A4 gibi patlayıcılar yerine, suni gübre imalinde kullanılan kimyevi maddelerden patlayıcı yaparsanız; zaman ayarlı titreşim ya da sese duyarlı sofistike fünyeler kullanmak yerine, bir likit gaz tüpünü ortadan ikiye keserek, içine koyduğunuz el yapımı patlayıcıyı tahta sandıklardan kopardığınız iki parçanın arasına basit bir iletken koyup, pil ateşlemeli düzeneğe bağlayarak, kara mayını elde ederseniz -PKK'nın geçmişte kullandıkları bu tür patlayıcılardır- teknolojinin bugün ulaştığı aşamada sizinle eşit koşullarla mücadele olanağı yoktur. Bu nedenlerle, Türkiye'nin kendisini elektronik ve teknolojik, bir başka anlatımla dijital ve siber terörizme karşı mücadeleye hazırlaması gerekirken, ilkel metotlarla çalışmayı sürdüren örgütlere karşı Ortodoks istihbarat yöntemlerini de terk etmemesi gerekmektedir.

Öncelikle terörizmin tanımı konusunda bugüne değin yapılan düzeni sarsma, otorite zaafi yaratma, toplumun güven duygularını erozyona uğratarak normal yaşam alışkanlıklarını terke zorlama, toplumsal değer ölçülerini yıpratarak kav-

ram kargaşası yaratma, topluma panik duygularını egemen kılarak sağlıklı düşün sistemini bozma, toplumsal zihinsel yörünge kaybı yaratma gibi klasik söylemlerin biraz daha dışına çıkmak istiyorum. Terör elbette bu amaçları gütmektedir; ancak sorunu bu kadara basite indirgeyerek irdelemek, bizi terörün felsefesi ve teröristin kimliğinden uzaklaştırarak, sağlıklı değerlendirmeler yapma olanağımızı sınırlar. Bu bağlamda teröristleri sapkın, vahşi, kana susamış kişiler olarak nitelendirmek bazı yönleriyle doğru, ancak eksik bir tanımlamadır. Çünkü terörizm, basit bir eylem kapsamında değerlendirilebilecek sıradan bir şiddet eylemi olmadığı gibi; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel pek çok sebeple beslenen, yarı askeri anlamda bir karşılığı bulunan, son derece sofistike ve karmaşık bir olaydır. Bu nedenle terörü anlayabilmek ve teröristlerin psikolojilerini belirleyebilmek, ancak bilimsel verilere dayalı analizlerle mümkündür. Bu bağlamda terörizmi tanımlar ve tanı koyarken, düşünsel temelde teröristlerle aynı yöntemleri uygulamanız, bir başka yaklaşımla kendimizi onların yerine koyarak, aynı analizleri gerçekleştirmeniz gerekir ki, mücadele edeceğimiz odaklar hakkında sağlıklı, doğru, objektif bilgi ve verilere ulaşabilelim. Ancak bu tür analizler bize karşıımızdakilerin zayıf ve güçlü yanlarını göstererek silahlanmamızı ve başarıya ulaşmamızı sağlayabilir.

Son zamanlarda terörle ilgili tartışmaların hemen tümünde üzerinde durulan ortak bir nokta var: Küreselleşme terörü de küreselleştirdi veya terör küreselleşme akımına adapte olarak, eylemlerini dünya sathına yaydı. Hemen ekleyelim ki, terör ve küreselleşme dediğimizde iki ayrı dinamik süreçten söz etmekteyiz. Terörizm tarihsel bir fenomen olarak kendi içinde gelişen, beslenen ve değişime uğrayan dinamik bir süreci yaşamaktadır. Küreselleşme de tıpkı terörizm gibi yüzyıllardır devinen, yayılan ve gelişen ayrı bir dinamik süreci ifade etmektedir. Küreselleşme Soğuk Savaş'ın bitmesiyle gündeme gelen liberal, demokratik rejimlerin ve kapitalist ekonominin yayılması için bir anda ortaya çıkmış yeni bir olgu, yeni bir ürün değildir. Küreselleşme aslında özü açısından, başlangıcı 16'ncı yüzyıla kadar geri götürülmesi olası, özellikle sömürgecilik dönemlerinde ilk adımları atılan, dönemin egemen güçlerinin dünyaya yayılmalarını öngören bir sürecin günümüze ulaşmış şeklidir. İşte bu noktada, küreselleşmeyle terörizm arasında kurulmak istenen ilişki temelsiz kalmaktadır. Mutasyona uğrayan terörizmin, küreselleşmenin doğal bir sonucu olduğu görüşlerine katılmak bence mümkün değildir. Çünkü kendi öznel dinamikleri olan birbirinden bağımsız iki ayrı olgunun, birbirinin sonucu olduğu yorumu bilimsel gerçekliğe aykırı düşmektedir. Burada söylenebilecek, olsa olsa küreselleşmenin terörü kendi dinamiği içinde tetiklediği ve yaygınlaştırdığı, ancak yaratmadığıdır. Bu dönüşümün temel alınması, terörizmin analizi konusunda da pratik güçlükler getirerek, terörizm ile nedenleri arasında deterministik ilişkiler kurulmasını güçleştirmektedir.

Soğuk Savaş öncesi dönemde iki kutuplu dünyadaki gelişmeleri ve oluşumları yorumlamak, uluslararası ilişkileri analiz etmek çok kolaydı. ABD merkezli NATO, Sovyetler Birliği merkezli Varşova Paktı gibi temel iki kutup arasında sıkışan uluslararası ilişkileri, bu ikili ayrılmanın temelinde yorumlamanın rahatlığı artık kayboldu. Günümüzde uluslararası ilişkiler artık devletler düzleminde analiz edilmediği, yeni sivil, devletler üstü ve dışı güç odakları karşımıza çıktığı için çok daha zorlaşmıştır. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu ayrışması, blokların çözülmesiyle birlikte bilinen köklü düşmanlıkları, kalıcı ittifakları, uluslararası bloklaşmaları, devletler düzeyindeki topyekûn çatışmaları ortadan kaldırmış bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler, devletler dışındaki aktörlerin de katılımı ve sisteme dahil oluşuyla birlikte, çok daha karmaşık bir hale gelmiş bulunmaktadır. Sürekli değişim gösteren, örtüşen ve ayrışan devletlerarası çıkar ilişkileri ve yeni yapılanmalar, ülkeleri bilinen pozisyonları değiştirmeye zorladığı gibi, alışılan kalıpların artık geçerli olmadığı bir ortamı da buna eklediğimizde, yaşadığımız dünyayı anlayabilmek ve hele geleceğe ilişkin sağlıklı öngörülerde bulunmak giderek güçleşmektedir. Her geçen gün değişen ulusal güvenlik ve savunma konseptlerinin, bu denetlenemeyen ya da denetim dışına kayabilen oluşumların bir sonucu olduğuna da işaret edersek, günümüzde kısa olmasa bile, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirmenin ne derece zor olduğu gerçeği bir kere daha karşımıza çıkmış olur. Bu saptamamıza en güncel örnek son Lübnan savaşıdır. İsrail, özne tehdit algılamaları içinde bir terör örgütü olarak nitelediği, ancak Lübnan'da yasal bir siyasi parti ve hükümet ortağı olan, kabinede iki bakan ve mecliste 36 sandalyeyle temsil edilen Hizbullah'a karşı, Lübnan'a savaş ilan etmeden savaş açmış, Lübnan Ordusu ise, ülkesinin uğradığı bu işgal ve saldırıya kayıtsız kalmıştır. İsrail'in bu operasyonu, bir ülkenin bir başka bağımsız ve egemen bir ülke içinde tehdit olarak algıladığı silahlı gruplara karşı, o ülkeye savaş ilan etmeden askeri açıdan harekete geçebileceği gibi yeni bir savunma ve terörizmle mücadele konsepti yaratmıştır. Bu süreçte yönlendirme ve iradelerini uluslararası arenada kabul ettirme yeteneğine sahip olmayan ülkelerin, başkalarının sahneledikleri oyunlarda kendilerine verilecek rollerle yetinmeleri gibi, dayatmacı ve baskıcı bir sistemin küçük aktörleri, daha başka bir anlatımla, figüranları olacağını ileri sürmek; sanırız bugünkü koşullarda bir doğrunun ifadesi olacaktır. Bu saptama, bizi analiz yeteneğimizi geliştirmemize, analitik düşünce kalıplarını tümüyle özümsememiz gereğine yöneltmektedir. Çünkü öngörü ve uzgörü üretmekte karşımızdaki yeni devinen değişik yapı ve çoğalan aktörler nedeniyle güçlük çekiyor, zaman zaman önyargılarımızın tutsağı olarak yanlış ya da eksik sonuçlara ulaşabiliyoruz. İndirgemeci analizlerimizi artık eskinin kolaylığıyla yapamıyor, eskinin çok önemli olmadığı için fotoğrafın içine koyma gereğini duymadığımız tüm görüntülerini inceleme, irdeleme, bağlantı ve nedenlerini araştırma gereğini duyuyoruz. Günümüzde uluslararası gelişmeleri izler ve irdelerken, devletler

dışındaki aktörlerin yönlendirici kimliklerini dikkate alarak değerlendirmeler yapıyoruz. Örneğin, Lübnan'ı irdelerken Hizbullah'ı, Filistin'in geleceğine ilişkin öngörüler üretirken HAMAS'ı, Irak'ta Mehdi Ordusu'nu ya da El Kaide, KDP ve KYB'yi; Afganistan'da Talibanı dışarıda bırakarak, onların aktör kimliklerini görmezden gelerek, geleceğe dönük değerlendirmeler yapamıyoruz. Tıpkı, terörizm de boyut değiştirdiği için; Rusya'nın güdümünde, Doğu Almanya'nın planlaması, Amerika'nın hegemonik politikalarının yansıması gibi kolaycı yorumların aldatıcı sonuçlarından artık soyutlanarak, yeni bir düzleme, yeni analizlere ihtiyaç duyulduğu gibi.

İletişim olanaklarının artışı, bu olanakları kullananların çeşitlenmesi, bizi tek yönlü bilgilendirmelerin kolaycılığında ve yanıltıcı analizlerinden soyutlamış bulunmaktadır. Artık hiçbir egemen güç, iletişim sektörünü bütünüyle denetim altında tutamıyor. Körfez Savaşı'nı ABD televizyonlarından tek yönlü izlediğimiz dönemler, son Irak savaşında geride kaldı. İletişim silahını yalnızca gelişmiş ve egemen ülkeler değil, o teknoloji ve insan kaynağına sahip ülke ve kurumlar da kullanmaya başladılar. Son Irak Savaşı'nı yalnızca CNN ya da Fox TV'den değil, El Cezire televizyonundan da izledik. Tek merkezden yönetilen siyasal hesaplaşmalar yerine, değişik merkezlerin siyasal kavgalarının ortasında kalarak karar vermek durumunda kaldık. Kısaca iletişim çağının, küreselleşmenin getirdiği çok boyutlu, kutupsuz, devlet dışı aktörlerin sahne aldığı dünyayla birleşmesi sonucu yeni bir konsept doğdu. Bu aynı zamanda 11 Eylül ve Beslan'da olduğu gibi, terörün de naklen yayınlandığı, sadece vurduğu yeri değil, tüm dünya ülkelerini ve kamuoyunu sarsmayı hedefleyen yeni kitlesel eylem konseptiydi. Eylemin büyüklüğünden çok, yarattığı etki, neden olduğu psikolojik yıkımın ağırlığı, can kaybının yüksekliği ve kurbanların seçiminde uygulanan tesadüfi yöntem; eylemin gerçekleştirildiği yerlerdeki panik ve dehşetin anında dünyaya, kamuoyuna iletilmesi, terörün yeni konseptine dönüştü. Bu konsept, eylemin psikolojik etkisinin ve yarattığı travmanın kendisinden büyük olması kuralını doğurarak, terör eylemlerinde yaratıcı, ama yıkıcı bir düşünce akımını başlattı. Yaratıcılığın yıkıcılığı amaçlaması gibi, ters etkileşimli bu retorik, günümüz terör eylemlerinin daha sofistike bir düzleme oturmasına neden oldu. Yaratıcı zekanın yıkıma adanması gibi anarşist felsefeden esintiler taşıyan bu yeni akım, terör eylemlerine fiziksel yıkıcılığın yanı sıra, psikolojik travmaların da amaçlandığı yeni bir konsept kazandırdı. Beklenmeyen bir yerde son derece şiddetli bir darbeyi indirerek, yalnızca hedef ülkeyi değil, dünya kamuoyunu sarsarak düşünmeye, kendilerini yargılamaya, önyargılarını ve politikalarını gözden geçirmeye yönelik kanlı, ama etkili mesajlardan oluşan yeni bir konsept. Sembol hedeflere karşı gerçekleştirilerek, hedef ülkeye doğrudan, ama olabildiğince sivil kayba neden olarak, tüm dünyaya verilen dolaylı mesajlar. Kimsenin bu tür saldırılardan soyutlanama-

yacağı, terörizm ve kurban seçimi arasındaki soyut ilişkiyi öne çıkaran mesajlar yüklenerek, toplumları yönetenlerini sorgulamaya iten psikolojik bir baskı ya da yeni bir savaş yöntemi... Günümüzde terörün yeni konsepti ve varmak istediği amacı özetle bu çerçevede algılamak ve açıklamak mümkündür.

Bu bağlamda özellikle intihar saldırılarının yaygınlaştığı günümüzde, elbette bu saldırılarda kendilerini kurban edenlerin yapıları üzerinde de durmak gerekecektir; çünkü bu tür saldırıların önümüzdeki dönemlerde artacağı gibi bir kanaate sahip olduğumu da sizlerle paylaşmak istiyorum. İnsanların en kutsal hakkı olan yaşamlarını hiçe sayıp, başkalarının canlarını alma konusunda acaba bunlar kendilerini nasıl hak sahibi görebilmektedirler? Bu noktada yine alışılmış kalıpların dışına çıkarak, bir terörist profili çizmek istiyorum. Yaygın ve popülist söylemlerde teröristler, vahşi, kana susamış, sapkın yaratıklar olarak tanımlanırlar. Gerçekte öyle midirler? İnsanoğlu vahşetten soyutlanmıştır da, yalnızca bu gibi sapkın olarak nitelediğimiz kişiler mi vahşete başvurumaktadırlar? Hemen belirtelim ki, bir savaş hali, ideolojik, siyasal kargaşalar, karşılıklı olarak şiddetin giderek tırmandığı toplumsal altüst oluşlar, şiddetin bir anlamda inanılmaz vahşet görüntülerine dönüşebildiği sahneleri eşliğinde taşıyabilir. Doç. Dr. Erol Göka'nın "insanın davranış repertuarı, hayvanlar dünyasında rastlanması güç vahşet kültürüyle doludur" sözünü burada sizlerle paylaşmak istiyorum. Göka'nın bir sorusu vardır: "Bu gibi durumlarda 'siz insan mısınız?' manşetleri yalnızca kof bir retorik yüküdür" der. Aslında uygun ortam sağlandığında hepimizin içinde farklı boyutlarda varolan risk alma, acımasızlık ve tehlikeye atılma güdüleri yüzeye yansıyor, belli düzeylere tırmanabilir. Kimi koşullarda bu, en merhametli ve en kendi halinde insanları bile, normal yaşamlarında hiçbir zaman düşünemeyecekleri ve eleştirdikleri davranışlara, gereğinde vahşet sınırlarına taşıyabilir. Elbette bu genelleme bazı insanlarda bu tür duyguların daha baskın olduğu ve daha çabuk yüzeye yansıdığı gerçeğini değiştirmez. Önemli olan, bu insanların normal yaşamlarında sergiledikleri davranışlardan çok, hepimizde farklı boyutlarda varolan bu tür duyguların hangi koşullarda ve ne ölçülerde baskın karaktere dönüşebildiğidir.

Bu noktada intihar saldırısı yapanların psikolojik yapılarına geçecek olursak, narsistik bir eğilimden söz etmemiz gerekir. İntihar eylemcilerinde çoğumuzun değerlendirme yanlısına düştüğü gibi, benlik saygısının yitimine bağlı bir depresyon bulunmamaktadır. Bu gibi kişiler tam aksine yaşama bağlıdırlar ve ütopyaları doğrultusunda dünyayı daha yaşanılır kılmayı, bu amaçla insanları etkilemeyi düşünmektedirler. Bu durumda intihar eylemcisinin kendisini yok etmeye yönelik eylemi, çoğunlukla ölüm narsisizmi adı verilen bir tabloyla açıklanabilir. Ancak bu ölüm narsisizminde görülen yoğun adanmışlık, aslında her insanda varolan, idealleri uğruna kendisini feda etme kapasitesinden köken alan

ve vicdani gelişimi açısından çok farklıdır. Bunu daha çok, paranoid bir algı ve düşünce sistemini işaret eden, katı ve keskin dinsel ya da politik bir tutum, özetle, fanatizm olarak adlandırabiliriz. Bu bağlamda din dünyayı anlamlandırmanın en sağlam yapı taşlarından biri olduğu için, fanatizme en elverişli alanlardan biridir. Dinsel fanatik, gerçeğin ayrıcalıklı bilgisine sahip olma ruh halinin gerçek aktörüdür. Gündelik yaşamın olağan akışı içinde yer alan dinsel bakış ve ritüeller onun için yaşamın kendisi ve biricik anlamına dönüşür. Burada kendisini oturttuğu konum içinde diğer insanları yargılar ve içsel çatışmasının şiddetine göre gerektiğinde günahkâr olarak nitelediği insanları ortadan kaldırmayı kendisine verilen kutsal bir ödev olarak görür. İşte ölüme adanmışlık, ölümüyle dünyayı ve düzeni değiştirebilme olgusu, bu gibi kişileri, bizim değer ölçülerimiz içinde vahşet, onların değer yargıları içinde dünyanın kurtuluşu olan eylemlere gönüllü olarak iter.

Sizlerle önümüzdeki dönemler içerisinde terörizmin gerek küresel, gerek Türkiye bağlamında hangi noktalara varabileceği noktaları da paylaşmak istiyorum. Küresel terörün birbiriyle ilişkili üç özelliğinden söz edebiliriz. Bu özellikler aynı zamanda terörizmin gelecekteki çizgilerinin de anahtarı niteliğindedir.

Bir; küreselleşmenin beraberinde taşıdığı egemenlik ilişkilerinde sezilen dayatmalara karşı, şiddet kullanımıyla sorgulama ve karşı çıkma ki, burada daha çok kendilerini dinsel ve sosyoekonomik açılardan dayatmaların ve yeni düzenin kurbanları arasında gören İslam ülkelerinden kaynaklanan radikal akımların etkili olduğunu görüyoruz. Varolan aşağılanmışlığı algılanan modern kölelikle özdeşleştirerek güç kazanan radikal akımların, sunumumuzun başında değindiğimiz, yaşamı düzenleyen temel taşlardan biri olan ve fanatizme en açık olan, din ekseninde çevresinde yoğunlaşmaları, karşımıza çıkan ve gelecekte çıkması muhtemel en belirgin olgu olarak gözlemlenmektedir.

İki; bireysel özgürlüklerin gelişmesine koşut olarak ortaya çıkan benmerkezci bireysellik ve benmerkezciliğin insanlara yüklediği haklı olma ve hakkını gerektiğinde şiddete başvurarak arama duygusunun yaygınlaştırdığı bir terörizm konseptinin geleceğe damgasını vuracağını değerlendiriyorum.

Üç; insanların kendi bedenlerini ve günlük yaşamda kullanılan araçları silah olarak kullanmaları gibi, fanatizmin yarattığı adanmışlık ve kutsanmışlık olgusunun da tırmanarak yaygınlaşmasını bekleyebiliriz.

Zaman içinde terörizmin, kendilerini bu yola adayan kişiler için profesyonel deformasyon olarak tanımlanması olası bir yaşam biçimine ve alanına dönüşmesi

de geleceğin en önemli göstergelerinden ve tehlikelerinden biri olarak karşımıza çıkabilir. Askerî, teknolojik ve ekonomik açılardan güçlü olmayan ülkelerin, dayatmacı ve hegemonik devletlere karşı terörizmi bir silah ya da yeni bir savaş metodu olarak kullanma eğiliminin, varolan pratiklerden güç alarak bir stratejiye dönüşme eğiliminin de yeni bir olgu olarak karşımıza çıkacağını değerlendiriyorum. Devletler içindeki muhalif grupların da, kendi isteklerini kabul ettirmek ve dayatmak için terörizmi etkili bir savaş metodu olarak algılama ve uygulamaya başlamalarının da giderek tırmanacağı ve yaygınlaşacağı düşüncesini bir öngörü olarak sizlerle paylaşmak istiyorum. Karşımızdaki olay; adına ister küresel, ister uluslararası, ister siber terör denilsin, bu çerçevede gelişecektir kanaatindeyim. Bu hareketlere destek veren sempatizan ve içinde yer alan militan kadroların yapılarını da özetle bu şekilde betimlemek istiyorum. Bu bağlamda, önümüzdeki 20 yıllık süreç içinde dünya nüfusunun 1,3 milyar artacağı, bu artışın yoğunluklu olarak az gelişmiş ülkelerde yer alacağı, küresel ısınmanın dünya jeopolitiği üzerinde yaratacağı değişimlerin yaşam alanlarını sınırlandıracağı, enerji ve su kaynaklarıyla tarım alanlarındaki daralmanın neden olacağı yerel ve bölgesel çatışmalarla kitlesel göç hareketlerini dikkate aldığımızda; terörizmin yöntem, kapsam ve şiddetini artırarak, geleceğin yeni içsel ve dışsal savaş yöntemi olarak karşımıza çıkması, beklenen bir gelişme olarak görünmektedir.

Türkiye'nin, ulusal güvenliği açısından bu hareketlerle nasıl mücadele etmesi gerektiğine gelindiğinde; Türkiye küresel terörün kendisine yönelik bölümünün tanımını doğru koyabilmeli, terör eylemlerinin gerekçelerini doğru teşhis edebilmeli ve terörün taban bulabilmesine yönelik söylem ve eylemlerden kesinlikle kaçınmalıdır görüşündeyim. Tanı konulduktan sonra yapılması gereken; siyasi düşünce ve eğilimleri her ne olursa olsun, terörist eylemlerin sahiplerini bağışlayıcı ya da onların hoş görülmesine neden olacak politikaların kesinlikle terk edilmesi, teröre karşı kesin ve katı bir duruş sergilenmesidir. Terör uluslararası nitelikte de olsa, mutlaka yerel gerekçelerin arkasına saklanmak, eylemin konulduğu ülkenin hastalıklı yönlerini sergileyerek, varolan sosyoekonomik çatlaklar, sosyal adaletsizlikler, dengesizlikler ve siyasal görüş ayrılıklarından yararlanmak durumundadır. Yönetenlerin, ülkenin mevcut sorunlarına doğru teşhisler koyarak, terörün yeşerebileceği ortamları giderici yönde planlı ve bilinçli bir uygulama başlatması günümüzde artık kaçınılmazdır. Türkiye'nin günümüzde yumuşak karnı olan etnik ayrımcılık ve kökten dinci akımlarla etkin bir mücadele yapılmadığı ve bu mücadele polisiye önlemlerin dışında da sürdürülmediği takdirde, sonuç alınmanın son derece zor olduğu herhalde bilinmelidir. Çünkü bir veya birden fazla devletin desteğini arkasına alan ve kendilerince haklı bir ideolojiden kaynaklanan terör eylemleri ve faaliyetleriyle baş edebilmenin son derece zor olduğu da ayrı bir gerçektir.

TARTIŞMA ve SENTEZ: Din ve Medeniyetler, Kimlik, Tarih

Oturum Başkanı: Bozkurt GÜVENÇ (Prof. Dr.)

Sayın Bakan konuşmasında geçmişte veya yakın zamanda yapılan birçok projeksiyonların kısa zamanda doğru çıkmadığına değindi, ben de ona tamamen katılıyorum. Projeksiyon yapmak zor bir iştir, çünkü geleceği pek bilemiyoruz. Bu arada herhalde dikkatlerinizi çekmiştir, ama ben hatırlatmak istiyorum. 21'inci yüzyıla girerken Amerikalı bir sosyolog eserinde bir kitap yazdı: *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. Fakat kitabın içinde bunun kadar önemli ikinci bir mesaj vardı, bilinmeyen bir geleceğin başı. Bildiğimiz dünya bitmiştir ama bilemediğimiz bir dünya başlıyor. Galiba dünyanın bugün yaşadığı büyük sorunların içerisinde o biten dünya değil de, bilemediğimiz geleceğin kaygısını yaşıyoruz. Bilinmezlik karşısında insanlar huzur duyamıyorlar ve sanmayalım ki bu endişeyi ve kaygıları yaşayan yalnız biz Türkler değiliz. Bütün dünyada bir gelecek kaygısı var. Çünkü bugünkü bilgilerimizle geleceğin nasıl olduğunu bilemiyoruz.

Bilal ŞİMŞİR (Emekli Büyükelçi)

Siyasi tarih açısından bazı tespitlerimi sunmak istiyorum. Ben esas itibarıyla belge tarihçisiyim ve belge olmadan konuşmaktan çok çekinirim. 2023 yılında ne olacak diye şimdiden böyle kesin bir şey söylemekten de çekinirim. Fakat son 200 yıllık tarihimizi hatırlarsak gelecekte Türkiye'nin nerede olabileceği konusunda daha sağlıklı düşünebiliriz kanaatindeyim. Çağdaşlaşma, uygarlaşma, medenileşme gibi konularda yaşanan süreçlere ilişkin ıslahat veya reformları üç aşamada değerlendiriyorum. Birinci aşama, Tanzimat süreci. Bunu zaman dilimi olarak geniş anlamda alıyorum. III. Selim'den önce başlatıp, I'inci Meşrutiyete kadar düşünüyorum. İçine Islahat Fermanı, Gülhane Fermanı vs. hepsini dahil ederek görüyorum. İkinci aşamayı, ıslahat bakımından Cumhuriyet Dönemi olarak görüyorum. Üçüncü aşamayı da, bugünkü Avrupa süreci olarak düşünüyorum. Tanzimat'ı biz hayırlı bir ıslahat dönemi olarak okuduk, öyle belledik, Tanzimat'ı Hayriye diye belledik. Gerçekten bu dönemde devletimizi çağdaşlaştırmaya çalıştık fakat olumlu bakış açımızı biraz tartışıp madalyonun arka yüzüne bakınca Tanzimat dönemi imparatorluğun dağılma dönemi olduğunu görürüz. Tanzimat birtakım yeniliklere ve faydalarına rağmen, Rumeli'yi bitirmiştir. Osmanlı Devleti bundan önceki 16 devletten farklı olarak, yalnız bir Asya devleti değil, hem Asya hem Avrupa devletiydi. Bu devletin toprakları, anavatan bölümü Tuna'dan Dicle'ye kadar uzanıyordu. Tanzimat döneminde Rumeli bitmiştir. 1878'de önce Ayestefenos Anlaşması ve Berlin Anlaşması, Rumeli'nin parçalanması anlamın-

daki Sevr anlaşmalarıdır. Fakat Anadolu için öngörülen Sevr çöpe atılmıştır. Diyeceksiniz ki, bütün imparatorlukların kaderi parçalanma, dağılmadır. Fakat bizim imparatorluğun anavatan topraklarıyla, metropol topraklarıyla uçları, eyaletleri iç içeydi. Dolayısıyla anavatanın parçalanmasına gitti. İngiliz İmparatorluğu deniz aşırı olduğu için, Hindistan'ı kaybeder, fakat Londra'daki İngiliz'in burnu kanamaz. Biz ise, özümüzden verdik. Peki, bu ıslahat mukadder miydi? Bir ıslahat yaparken, bir devletin yarısını feda etmek mukadder miydi? Ben mukadder olmadığını düşünüyorum, hata ettik diye düşünüyorum. Benzer ıslahatı Japonya da yaptı; Siyam'da yaptı. ıslahat sona erdikten sonra Siyam, Tayland adıyla yerli yerindeydi, Japonya yerli yerindeydi. Bizim devletimizin yerlerinde ise yeller esiyordu. Berlin Anlaşması Rumeli'yi bitirirken, aynı zamanda Anadolu'nun Sevr sürecini başlatmıştır. Sevr süreci pat diye 1920'de oluvermiş değildir; bu bir süreçtir. Berlin Anlaşması'na bir madde konuldu ve bu önce Ayestefanos'ta vardı: 16'ncı madde. Arkasından Berlin'de daha da ağırlaştırarak, 61'inci madde olarak girdi. Bu madde Ermenilerin yaşadığı yerlerde ıslahat yapılacaktır diyor. İkincisi; bu ıslahat için imzacı devletlere rapor verecektir diyor. Üçüncüsü; büyük devletler ıslahatı denetleyecektir. Bu hüküm Anadolu'nun ortasına büyük bir ateş topunun düşmesi demektir. Anadolu'da Ermeni ve Ermeni-olmayan arasındaki çatışmayı hazırlamıştır. Önce Ermenilerin yaşadığı bölge dediler. Neresiydi? Sonra bunu altı "Vilayeti Sitte" diye adlandırdılar. Bu altı vilayet imparatorluk vilayetidir. 250 bin kilometrekare topraktır. Rusya'nın idaresine verilen Kars'ı da katarsak 300 bin kilometrekareye yaklaşıyordu. Sadece 2 yıl sonra İngiliz resmî belgelerinde burası Ermenistan diye vaftiz edilmeye başladı ve mavi kitaplarda hep Ermenistan diye geçer artık. Ermenistan önce bir bağımsızlık deklarasyonu yayımladı ve bu deklarasyonda "Batı Ermenistan hedefimizdir" dedi. Ondan sonra arkasından anayasa yaptı, bugün geçerli olan anayasada, bağımsızlık deklarasyonundaki ilkeler anayasa hükmündedir denildi. Sivas dahil Kızılırmak'a kadar, Trabzon'dan Mersin'e kadar olan Doğu Anadolu'yu Batı Ermenistan saymaktadır. Bir maddenin nerelere vardığını söylemeye çalışıyorum. Bu iş bir kapalı kutu gibidir ve açınca nerelere gideceği bilinmemektedir. Tanzimat ıslahatı bir açıdan bizim aleyhimize olmuştur. Ana nedeni inisiyatifin bizden çıkması ve yabancıların eline geçmesidir. Uygulama yabancıların istediği doğrultuda olmuştur ve yabancılar bize dikte etmiştir. Neticede bir getirdiyse, üç götürmüştür. Bu bölüme bir nokta koymak istiyorum.

Buna mukabil, Atatürk'ün yaptığı reformlar Türkiye'nin gerçekten hayrına olmuştur, çünkü gerek bunların hazırlanmasında gerek uygulanmasında yabancıların adını karıştırmamışız, onlara söz hakkı tanımamışızdır. Kendi ihtiyaçlarımıza göre, kendimize göre yapmışızdır ve kendi şartlarımıza uygun bir şekilde bunun hayrını görmüştür.

Üçüncü aşama, Avrupa Birliği aşamasıdır ve bana Tanzimat'ı hatırlatıyor. Son derece kaygılıyım. Bir yığın yazı üretiliyor, bir yığın karar üretiliyor Avrupa organlarında. Fakat bir tanesine dikkat çekmek istiyorum. 2003 tarihli Komisyon kararı, “Güneydoğu Anadolu’yu kalkındırmak Avrupa Birliğinin hedefidir” dedi. Bu tıpkı Berlin Anlaşması’nın 61’inci maddesi gibi, “Ermenilerin yaşadığı bölge hedefimizdir” dediği gibi. Öngörmekten çekiniyorum. Korkarım bir zaman sonra buraya Güneydoğu Anadolu vilayetleri değil, Kürt vilayetleri demeye, arkasından Kürdistan demeye başlayacaklar. Sonra da buraya özerklik verin demeye başlayacaklar. Bir endişem de şudur: Gençliğinde Tanzimat döneminde de Türk ordusunda 5 yıl hizmet vermiş ünlü Mareşal Moltke’nin bir tespiti var. Mareşal Moltke diyor ki, “Avrupa öteden beri Osmanlı devletini kendi menfaatinin aleyhinde olan, kendi menfaatine aykırı olan savaşlara sürüklemiştir”. İkinci bir cümlesi var, “Aynı zamanda kendi menfaatleri aleyhine olan barışlara sürüklemiştir, her barışta da Türkiye’ye vilayetler kaybettirilmiştir”. Tarihçi olarak düşündüm, tarttım, gerçekten çok felaketli savaşlara sürüklendiğimiz olmuştur. Mesela, 1770’lerdeki Türk-Rus Savaşı, Polonya’yı kurtarmak için yapılmış bir savaştır ve arkasından Küçük Kaynarca Anlaşması gelmiştir. Rusya’yı iç işlerimizi karıştırmıştır. Birinci korkum bu, yani etrafımızda karabulutlar dolaşiyor, fakat umuyorum ve diliyorum ki, bu kadar tarihî tecrübeden sonra ortak aklımız galip gelir ve aynı tuzağa düşmeyiz. İkinci endişem, müttefiklerimizdir. Gene tarih açısından bakıyorum, Osmanlı savaşılarına bakıyorum; müttefiklerimizin bize verdikleri zarar düşmanımızdan az olmamıştır. Bir savaşa girdikten sonra galip gelsek dahi, barışta bize altından kalkamayacağımız veya Türkiye’nin paylaşılmasına varabilecek şartlar kabul ettirmişlerdir. Hesaba göre Kırım Savaşı sonrasında galip geldik ama Rumeli’nin yani imparatorluğun Avrupa yakasındaki Romanya’ya o zaman özerklik verildi, Sırbistan’a o zaman özerklik verildi, Yunanistan’a Teselya o zaman verildi. Kars’ta 20 bin kişilik bir ordumuz var ve başına bir İngiliz getiriyorlar. Adam yarbay olarak geliyor Türkiye’ye, tümgeneral olarak üç ayda baskıyla terfi ettiriyorlar ve adam Kars’ı Ruslara teslim ediyor ve Kars böyle gidiyor. Müttefikimiz bu bizim. Böyle somut bir çok örnekler sayabilirim. Buradan ortak aklımıza çağrıda bulunmak istiyorum: Aman müttefiklerimize dikkat edelim. Türkiye hiçbir zaman iç ayaklanmalarla bölünmemiştir. Türkiye en zayıf olduğu zaman dahi, hangi ayaklanma olursa olsun, çok şükür bastırmaya gücü yetmiştir, bugün de yetecektir ve yetmektedir. PKK’yı askerî bakımdan bitirmiştir. Fakat Türkiye bir dış gaileye bulaştırıldığında mutlaka zararlı çıkmaktadır. Atatürk’ün “savaş hayati olmalıdır” sözünü biliyorsunuz; burada onu hatırlatmak istiyorum. Bu bölücülük ya da etnik milliyetçiliği yüzeysel ele alıyoruz. Bunun 220 yıllık bir geçmişi vardır. Bilir misiniz, Kürdolojinin veya Kürtçülüğün babası kimdir? Moritsyo adında bir Katolik papazdır. 1787’de ilk Kürtçe sözlüğü yazmıştır. Diyarbakır’ın güneyinde 18 yıl geçirmiştir. Rusya, Vatikan öncülüğün-

de, arkasından Anglosaksonlar, Amerikan misyonerleri, gezginciler bölücülüğü hazırlamışlardır. Avrupa'yla işçi anlaşmaları yaptık, fakat insanımız Türk olarak gitti Kürt olarak, Kürtçü olarak döndü. Kürt demiyorum, Kürt sorunu demiyorum, Kürtçülük sorunu diyorum; tenzih ederim büyük kitleyi. Fakat tesellim şu ki; 220 yıldır uğraşıyorlar Türkiye'yle ve çok şükür birliğimizi bozamadılar. Bir başka devletle 220 yıl böyle uğraşılsa, Allah bilir darmadağın edilirdi. 220 yıl boyunca bütün dünya Fransa'ya yüklenmiş olsaydı beş tane devlet çıkardı Fransa'dan. İngiltere'de Galler bölgesi ayrılırdı, İskoçya ayrılırdı vs. Biz çok şükür, Anadolu'nun birliğini muhafaza ediyoruz. Anadolu'yu Rumeli'yi benzetmememiz lazım. Cumhuriyetimizin kurucularında bu bilinç son derece canlıydı. 1930 yılında Ağrı ayaklanması sırasında İran'la sorunlarımız vardı ve o zamanki sınır farklıydı bugünkünden. Asiler Türkiye'de suç işliyor ve hemen İran'a gidiyordu. İran bunları bize teslim etmiyor ve bir müddet sonra silahlanıp geri geliyorlardı. Bu işi halletsin diye, Atatürk'ün yakın arkadaşlarından ve Samsun'a beraber çıktığı Hüsrev Gerede'yi Tahran'a büyükelçi gönderdiler. Gönderirken şunu söylediler: "Biz sınırimızda bir Makedonya istemiyoruz, sınırimızda bir Makedonya'ya izin vermeyiz." Bunu Türkiye sınırı içinde de düşünebiliriz, Türkiye sınırının biraz ötesinde de düşünebiliriz. 1945'te Ruslar Kuzey İran'dan çekilmeden önce bir Mahabat cumhuriyeti kurdular ama arkasından devrildi gitti. Şimdi Kuzey Irak'ta kuruyorlar Mahabat tecrübesinden de yararlanarak. Dikkat etmemiz lazım. Biz 2023 yılında eğer bugünkü birliğimizi, bütünlüğümüzü muhafaza edebilirsek, şuna yürekten inanıyorum ki; bölgesel bir güç olarak ve atalarımıza da layık bir devlet olarak yaşayacağız.

Hasan ONAT (Prof. Dr., A.Ü. İlahiyat Fakültesi)

Din insanlık tarihinde gerek kültürün şekillenmesinde, gerek uygarlıkların ortaya çıkmasında birinci derecede etkin faktörlerden biri. Uygarlık insan eseri ve din insanın yaradılışında kendisini bulan bir yapılanma biçimi. Din kültürün şekillenmesinde birinci derecede etkin faktör. Bu sebepten zaman zaman paradigma işlevi görüyor. Meseleye bu doğrultuda bakıldığında, uygarlıkların şekillenmesinde dinlerle ilgili gelişmeler daima etkin unsur olarak karşımıza çıkıyor. Bugünkü Batı uygarlığı, Batı'nın akli kilisenin ipoteğinden kurtarılmasıyla başlayan süreçte kendisini hissettiriyor ve yine din var işin içerisinde. Dinin olması çok yönlü; aklın kilisenin ipoteğinden kurtarılması da dinin bir faktör olarak etkili olmasıyla ilgili. Müslümanların yarattıkları uygarlığa bakıyoruz. Bu uygarlığın en temelinde Kur'an'ın insana kazandırdığı çok özgün bir bakış açısı var. Kur'an, insana insanı, eşyayı, olay ve olguları doğru anlama imkânı sağlamak ve etrafında olup bitenleri doğru değerlendirme konusunda insanı yüreklendirmek için inmiştir. Dinlerin en temel amacı, insan hayatına anlam kazandırma noktasında

ortaya çıkar. Din amaç değildir; insan için vardır ve insanı devre dışı bıraktığınız zaman hiçbir anlamı kalmaz. Bu sebepten Kur'an merkezli, Kur'an'daki kurucu ilkeleri merkeze alarak, İslam'a bakacak olursak çıkartabileceğimiz en önemli sonuç, yüce Yaratıcının insanoğluna, akla destek için vahiy gönderdiği gerçeğidir. Tekrar ediyorum, vahiy akla destek için vardır ve bu gerçeği anlayan Müslümanlar zamanla ciddi manada Batı bilimine de yön veren ana arterleri oluşturmuşlardır. Müslümanların çok ciddi bir birikimi olmuştur. Bugün mesela yeni yeni bunlar konuşulmaya başlıyor, Batı'nın bilimsel birikiminin arkasında ciddi manada Müslümanların birikimleri ve Müslümanların bilim paradigması vardır. Fakat bununla ilgili en somut örneği söyleyeyim: Batı felsefeyi Müslümanlardan almıştır. Felsefedeki Müslüman halkayı devre dışı bırakırsanız, Yunan felsefesine ulaşma şansınız olmazdı. Peki, felsefe Müslümanlardan alınırken, Batı aynı zamanda Müslümanların birikimini almadı mı? O birikimi görmezlikten mi geldi? Sadece felsefe değil, mesela İbn-i Sina'nın eserlerinin 18'inci asra kadar Batı'da üniversitelerde okutulduğunu biz biliyoruz. Daha ötesi, mesela Dekart'ın şüphecilğinde Gazali'nin çok ciddi payının olduğunu biliyoruz. Dante'nin İlahi Komedya'sındaki kavramlara lütfen bakın, yani burada iki önemli kanal vardır, birincisi Endülüs kanalıdır. Endülüs'te Müslümanların birikimiyle Batı uygarlığı ciddi manada buluşmuştur ve arkasından Rönesans, Reform gelmiştir. Bu süreçleri çok iyi bilmemiz gerekiyor. Bunlar gerçekten insanlığın bugününü anlamamız için, geçmişi bilmenin ne kadar önemli olduğunu da ortaya koyuyor. Şu aşamada mesela felsefe tarihlerine bakıyorsunuz; insafı olan çok azı o Müslüman halkadan söz ediyor. Gördüğüm birkaç isimden biri, mesela Alfred Weber'in felsefe tarihinde yakalamıştım bunu. Bunu şunun için söylüyorum: Batı uygarlığı küresel ölçekte egemen olan bir uygarlık ve pek çok sorunun, şu anda insanlığın yaşadığı küresel sorunların da, küresel nimetlerin de Batı uygarlığıyla organik bağı vardır. Sayın Çitlioğlu konuşmasında şiddet ve terör konusunun küresel hale gelmesiyle, küreselleşme arasında çok da organik bağ olmadan söz etti ve bir şey dikkat çekti, tespiti yanlış değildir; yani küreselleşme, şiddet ve terörün küresel ölçekte oluşmasını tetikleyen bir faktördür. Ancak unuttuğumuz bir gerçek var: Batı uygarlığı küresel ölçekte etkin oluncaya kadar küresel şiddet ve terör yoktu. Müslüman kültüründe de şiddet ve terör vardır; fakat Müslüman kültüründeki şiddet ve terörün zararı sadece Müslümanlara dokunmuştur. Ama günümüzde şiddet ve terör küresel ölçekte tüm insanlığı tehdit eder hale gelmiştir. Peki, o zaman bunun Batı uygarlığıyla bağlantılarını çok doğru tespit etmemiz lazım. Bir tek referans vermek istiyorum: Victor Frankel, Hitler'in ölüm kamplarından uzman psikiyatr olarak kurtulan ilginç isimlerden biri. Kitabı Türkçe'ye de tercüme edildi, "*İnsanın Anlam Arayışı*" diye. Orada bir cümlesi çok dikkat çekici, diyor ki "her çağın bir nevrozu vardır, içinde yaşadığımız çağın nevrozu da anlamsız hastalığıdır, varoluşsal anlam boşluğudur" Bunun üzerinde kafa yordum, ne de-

mek istiyor diye. Hakikaten biraz önce ifade ettim, dinler insan hayatına anlam kazandırmak için vardır en temelde. Eğer siz dinlerin insan hayatına anlam kazandıran boyutunu yok ederseniz, insanoğlu anlam noktasında ciddi bir boşluk içine düşer. İşte bunun adı varoluşsal anlam boşluğudur, varoluşsal boşluktur. Bu varoluşsal anlam boşluğu, Batı uygarlığının küresel ölçekte etkin olmasıyla birlikte, tüm insanlığı kuşattı. Anlamı kaybeden insanların şiddet ve teröre kayması son derece kolaydır. Öyleyse, bu noktada biz şimdi birazcık da son gelişmelere bakmak durumundayız. Niçin şiddet ve terör İslam ülkelerinde bu kadar belirgin hale geldi? İslam ülkelerinin, halkı Müslüman olan ülkelerin önemli bir kısmının, 50'yle 100 yıl, bazen 150 yıl arasında Batı'nın sömürgesi olduğunu lütfen unutmayalım. Türkiye'nin dışında, Batı'nın fiili sömürgesi olmayan kaç ülke var? Bulmakta zorlanıyoruz. Bir Afganistan çıkıyor karşınıza, ama çok belirsiz. İran çıkıyor, onun dışında yok. O zaman bu sömürge meselesi üzerinde ciddi ciddi düşünülmesi gereken bir meseledir. Bunlar yavaş yavaş ortaya çıktıkça, meselenin farklı boyutları da ortaya çıkıyor. Bu doğrultuda şu anda Batı uygarlığının geldiği son duruma bakalım: Mesela, Irak'ta olup bitenlere şöyle bir göz gezdirelim. Ne oluyor? Oluk oluk kan akıyor. Demokrasi mi var, insan hakları mı var, laiklik mi var, hukukun üstünlüğü mü var? Bugün Batı uygarlığının başat temsilcisi konumundaki Amerika'nın eliyle Batı uygarlığının başat değerleri tahrip ediliyor. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, laiklik, insan hakları; bu değerlerin tahrip edilmesi Avrupa tarafından nasıl karşılanıyor? Bu değerlerin beşiği Avrupa. Aslında bu değerleri temsil eden Batı, bu değerlerin şu anda öncüsü Amerika, ama bu değerler Batı'nın tekelinde değil, bu değerler insanlığın ortak değerleridir. Bu boyutu da çoğu zaman göz ardı ediyoruz. Öyleyse, bu noktada bizim yapacağımız iş nedir? Bu değerler tahrip edilirken, öncelikle anlam noktasında meseleye bakıp, "küresel şiddet ve teröre küresel ölçekli çözüm üretmek mümkün müdür?" sorusunu sorabilmektir. Gelecek vizyonunda bu soruya cevap bulan ülkelerin, toplumların geleceği son derece açık olacaktır, çünkü güven olmadan hiçbir şey olmaz. Para ve bilim güvenli ortamları sever, insanların yaratıcı yetenekleri güven ortamlarında gelişir. İslam'ın adının barış, güven olmasını hatırlatmak isterim.

Bu çerçevede düşünmeye devam ediyoruz. Küresel ölçekte şiddet ve teröre çözüm üretilebilir mi? Sadece şiddet ve terör değil, artık lokal sorun diye bir şey kalmamıştır. Çözülecek bütün sorunlarda, küresel, evrensel boyut yoksa o sorunlar çözümsüz olur, o sorunlar kalıcı çözüme kavuşturulamaz. Peki, küresel şiddet ve terörün ilacı var mıdır? Cevap, yüksek güven kültürüdür. Bugün insanlığın ihtiyaç duyduğu şeydir. Sayın Çitlioğlu bu noktada değerler bazında birkaç şey söyledi ama esas üzerinde durulması gereken küresel ölçekte o yüksek güven kültürünün yaratılmasını temin edebilmektir. Burada bu öngörüler çerçevesinde şiddet ve terör noktasında bakıldığında, Türkiye dünyanın güvenlik adası olabilir. Yüksek

güvenlik kültürünün yaratılmasında Türkiye'nin böyle bir rolü, misyonu olabilir. İki sebepten; bir, bizim değerlerimiz yüksek güvenlik kültürünün yaratılmasına müsaittir. Bizim bir arada yaşama tecrübemiz vardır. Batı'nın bir arada yaşama tecrübesi yok. Üçüncüsü, bizim insanımızın yaratıcı yetenekleri hafife alınacak nitelikte de değildir. Peki, küresel kimlik krizi noktasından bakalım. Çünkü küresel çözümler buralardan çıkacak. Biz yüksek anlam bilincine dayalı, insanlığın içine sürüklendiği küresel kimlik krizine Türkiye eksenli çözüm üretme şansına sahibiz. Bütün bunlar nereye geliyor? Aslında daha önce sorduğum bir soru vardı. O soruda dedim ki, öngörülerde Türkiye yok, Atatürk'le kaldık. Maalesef, Türkiye Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefinin aşılması konusundaki çıkışının dil ayağı olan, kültür ayağı olan, din ayağı olan yeni bir uygarlık projesi olduğunu, tarih ayağı olan bir uygarlık projesi olduğunu algılamada maalesef zorlandı. Biz kendi değerlerimizle, Atatürk'ün ortaya koyduğu o yeni çağdaş uygarlık projesini hayata geçirebilirsek, bu aynı zamanda tüm insanlığın kurtuluşu için çok sağlıklı bir şey olacak. Çin'in yükselişinden söz ediliyor, ama Türkiye'yi ne biz görmek istiyoruz ne dünya görmek istiyor. Eğer bir insan kendisine değer vermezse, kendisine saygı duymazsa, kimse ona saygı duymaz ve değer vermez. Biz kendi öz değerlerin maalesef farkında değiliz diye düşünüyorum. Eğer tarihi eleştirel bir yaklaşımla okuyabilirsek, eğer insanlığın şu andaki gidişini eleştirel çerçevede değerlendirir, Batı'yla ve uygarlığıyla sağlıklı bir şekilde yüzleşebilirsek, bir zamanlarki Endülüs konumunu Türkiye alabilir. Çünkü Türkiye'de Batı'nın birikimiyle uygarlığa vücut veren kök hücreleri, Türk'ün muhteşem yaratıcı yetenekleriyle bütünleşiyor. Türkiye'deki sancılar biraz da bu sebepten çok fazla. Bunlar yeni bir uygarlığın mayalanma sancıları.

Sönmez KUTLU (Prof. Dr., A.Ü. İlahiyat Fakültesi)

Ben Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu dinî gerginlik ve bunun sonucunda yeniden oluşturulmak istenen dinî-toplumsal kimliklerin Türkiye'nin geleceği açısından doğurabileceği sonuçlar üzerine bazı analizler yapmak istiyorum. İslam'ın insanlığı medenileştirme projesi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü o insanlığı daha iyiye götürmeye ve insanların insanlığını daha iyi gerçekleştirmeye yönelik evrensel insanî değerler koymuştur. Bunun sonucunda insanlığa büyük yararlar sağlayan bir medeniyet kurmuştur. Bu medeniyetin adı İslam medeniyetidir. İslam medeniyetinin temelinde insanın kendinin farkında olma bilinci, yani anlamlı varoluş bilinci ve benlik idraki vardır. Başlangıçtan itibaren tek bir Allah'a inanmaya, insanın özgürlüğünü bir makama/kiliseye veya papalığa ya da sözde ruhanî liderlere, putlara ve benzeri otoritelere teslim etmeden, doğrudan doğruya Allah'a ibadet etmeye ve güzel davranışlarda bulunan bir benlik/kişilik sahibi olmaya çağırmıştır. Böyle bir benlik idraki, sonuçta, amacına uygun

hareket ederek bilgi üretme sürecine girebilmiştir. Bunun sonucunda İslam tarihinde onlarca düşünce ekolü ortaya çıkmıştır. Aslında onlar İslam düşüncesinde, doktriner olarak dinde çoğulculuğu, daha doğru bir ifade ile fikri çoğulculuğu ifade etmektedir. İslam dünya görüşünde, fikrî çoğulculuğu bir paradigma olarak kabul etmişti. Buna göre, hiç kimse din konusunda yapmış olduğu yorumla, bir başkası üzerinde otorite kuramaz. Çünkü dinde otorite Allah'tır. Din ve inanç koyma yetkisi sadece ona aittir. Dolayısıyla dinî bilginin temel verisi/asıl kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Dini anlamak, anlatmak, anlamlandırmak ve yaşatmak üzere ortaya çıkan ekoller, sürekli hakikatin peşinde olduklarını iddia etmiştir, ancak daha sonra uygulama nazariyeye ters gelişmiş, yani fikri çoğulculuğun aleyhinde olmuştur. Aslında Kuran-ı Kerim'de, inanan ve inanmayan herkes, ister Hristiyan ister inançsız olsun mutlak anlamda bir öteki kabul edilmemektedir. İnanan kendi özgür iradesiyle ve isteyerek, inanmayan yine kendi özgür iradesi ve rızasıyla inanmalıdır. İnsan olarak herkesin istediğine inanma ve ona göre yaşama hakkı vardır. İnsan, kendi özgür iradesiyle gerçekleştirdiklerinden sorumludur. Sorumluluk ve kurtuluş bireyseldir. İnanç özgürlüğünün ötesinde insanın Allah'ın bir yaratığı olması dolayısıyla yaşama hakkı vardır. Bu açıdan insan sevgisi, Allah sevgisinin bir parçasıdır. Kur'an'ın bu ilkesine genel olarak büyük önem verilmesine ve korunmaya çalışılmasına rağmen zaman zaman ihlaller de olmuştur. Tarihî tecrübede dinî özgürlüklere ne kadar önem verildiğine dair, ilgi çekici ve şaşırtıcı örnekler vardır. Osmanlı döneminde bu konuya gösterilen hassasiyetle ilgili iki önemli uygulamayı sizinle paylaşıp Cumhuriyet dönemine geçmek istiyorum. Birinci olay şudur: Bir aile Hristiyan iken Müslüman olur ve daha sonra tekrar Hristiyanlığa geçer. Bu ailenin din değiştirme olayı, kadıya şikâyet edilir ve durum değerlendirilir. Kadı bu ailenin niçin, tekrar Hristiyanlığa döndüğünü araştırır. Sonuçta etrafındaki Müslüman komşuların telkinatının etkili olduğunu anlar. Bunun üzerine eski dinine dönen bu aileye ceza vermek yerine, asıl ceza ona telkinatta bulunan komşularına verilir. Yani onlar tazminat cezasına çarptırılır. Sicil defterlerinde buna benzer örnekler vardır. İkinci olay şöyledir: Kayseri'de bir Hristiyan'la bir Müslüman evlenir. Doğan çocukların Müslüman mı, Hristiyan mı olması gerektiği konusunda anlaşmazlık çıkar. Konu kadıya danışılır. Kadı, "ergenlik çağına ulaşınca çocuklar kendi karar versin" diye karar verir. Kültürümüzde ve siyasi tecrübelerimizde, dinî hoşgörü ve fikrî çoğulculuk önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanların dinî özgürlüklerinin korunması dinî bir vecibe olarak kabul edilmekteydi. Ancak iki yüz yıl geriye, hatta daha da öncesine götürülebilecek olan Batı sömürgeciliğinin olumsuz etkileri ve bunun akabinde modernleşmenin getirdiği tek tipleştirme maalesef bizim insanımızın, dinî değerlerine yabancılaştırarak ve kültürel zenginliğinden kopararak, tek tip Müslümanlık ya da dindarlık dayatmasıyla karşı karşıya bıraktı.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde kuruluş felsefesinde şunları görüyoruz: İslam anlayışını tekrar asli kaynaklarına, yani Kur'an'a ve hadise döndürmek suretiyle insanımızın medenileşmesi sürecinde onu yeniden etkili kılmak hedeflendi. Bu yeni din anlayışı, akılcı zihniyetin öncülüğünde oluşturulmak istendi. Aslında ulus devletin ihtiyaçlarına ve modern dünyada karşılaşılan sorunlara çözüm getirebilecek yeni bir İslam anlayışı oluşturmak şeklinde bir proje söz konusuydu. Bu projede dinin inanç, ibadet ve ahlak konusuyla ilgili devletin hiç bir sorunu yoktu. Özellikle dinî konularda bütün yurttaşlarını doğru bilgilendirmek ve onlara hizmet verebilmek için bazı kurumlar ihdas etti ve yasalar çıkardı. Amaç İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını güçlendirmek ve yaşama konusunda bu dini benimseyenlerin ihtiyaçlarını karşılamak idi. Tevhid-i Tedrisat, (Diyanet İşleri Başkanlığı-DİB) kanunu bunun için çıkarıldı. Tefsir yazdırma ve hadis çalışmalarına buna yönelik yaptırıldı.

Gelinen son noktada, Müslümanların geleneksel din anlayışı kalıplarının ve geleneksel dindarlığın dışına çıkamadığı görülmektedir. Üstelik İslam asrın insanının idrakine sunmada önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Çünkü insanların geçmişten aynen aktarmaya çalıştıkları din anlayışları ve taklide dayalı dindarlık biçimi ile mezhebi kimlikleri, yeni meydan okumalara cevap veremez hale gelmiştir. Dinî bilgi üretme süreçleri tıkanmış ve mezhebî çerçevelerin dışına çıkarak yeni bilgiler üretememiştir. Başka bir ifadeyle, geçmişten gelen mezhebi ve dinî-kültürel kimlikler kendisine yetmez olmaya başlamıştır. Sömürgeleştirme modernleşme faaliyetleri ile Batılılaşma ve küreselleşmenin etkileri sonucu kimlik bunalımı daha da artmıştır. Yozlaşan dinî/mezhebî kimliklerin içleri boşaltılarak, özgün içeriğinden tamamen farklı bir şekilde düşmanlık ve hoşgörüsüzlük temelinde yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Üstelik küreselleşme söyleminin getirdiği rehavetten ve Avrupa Birliği'ne uyum yasalarının gölgesinde, politik-kültürel kimlik farklılıkları, çatışmacı imaları ve delaletleri olan din farklılıklarına dönüştürülmek istenmektedir. Bugün Türk halkı arasındaki dinî-toplumsal yapılar incelenecek olursa, bu ayrışma ve farklılaşmaların kendi sembollerini ve değerlerini üretmeye başladıkları görülecektir. Öyle ki, A grubunun Kur'an'ı, B grubunun Kur'an'ı, A grubunun mabedi, B grubunun mabedi veya A grubunun kurbanı, B grubunun kurbanı şeklinde son derece tehlikeli bir ayrışmaya doğru gitmektedir. Semboller ve değerlerini üreten bu farklılaşma, Türkiye'nin geleceği açısından bence üzerinde düşünülmesi ve tehlikeli gidişatı önleyecek çözüm/çözümler üretilmesi gereken en önemli dinî referanslı sorunlardan birisi haline gelmiştir.

Peki, bunun için ne yapmak gerekir? Bana göre, İslam'ın özgün hüviyetine dönmek ve evrensel mesajını esas almak suretiyle, çeşitli toplumsal-dinî gruplarda yer alan insanlarımıza İslam ve onun üzerine yapılan yorumlar (mezhep/tari-

kat/cemaat) hakkında doğru bilgiyi aktarmak durumundayız. Bugün yeni dinî kimlikler, maalesef kendi geleneksel kaynaklarından bağımsız olarak, Batı referanslı, İslam dışı ya da kendi kültürüne yabancı referanslarla oluş(turul)maya çalışılmaktadır. Bu kimliklerin oluşum sürecinde, sembollere kadar yansıyan bir ayrışmanın önüne geçmemiz gerekiyor. Bunun için Türkiye'de İslam'ı tartışma konusu ve gerginlik aracı yapmaktan çıkarıp birleştirici fonksiyonuna tekrar kavuşturmalıyız. Bu din anlayışlarını ve kurumsal dinî yorumları tartışma dışı tutmak anlamına gelmemelidir. Sağlam ve doğru bilgiye dayalı yeni bir Müslüman kimliğini yani modernitenin dayattığı sorunlara cevap verebilecek yeni bir kimliği inşa etmekle işe başlamak durumundayız. Aksi takdirde bu ayrıştırma yeni etnik, dinî/mezhebi kimlikler üretmeye devam ederse Türkiye önümüzdeki yıllarda istenmeyen bazı durumlarla karşı karşıya kalabilir.

Yusuf SARINAY (Doç. Dr., Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürü)

Tarih ihtiyatsızlar için merhametsizdir. Biz 2000'li yıllardan itibaren tarihin nesnesi mi olacağız, öznesi mi? Buna karar vermemiz lazım. Eğer öznesi olacaksak ve tarihi biz yapacaksak o zaman 2023'e nasıl geleceğimizi de tahmin edebiliriz. Ama birileri bizi kullanacaksa o zaman 2023'e nasıl varacağımızı da tahmin edemeyiz. 19'uncu yüzyıl sömürge imparatorluklarının dünyayı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl parsellediklerini ve bu imparatorlukların 19'uncu yüzyıla gelirken hangi savaşlardan mücadelelerden geçtiklerinin hesab katılması gerekir. Aslında bu sömürge imparatorluklarının modernleşme sürecinde dünyanın en feci ve trajik olayları yaşanmıştır. İki dünya savaşının iyi tahlil edilmesi gerekir. Bize Batı'nın kutsal değerleri olarak anlatılan demokrasinin fazileti, hukukun üstünlüğü, bilimsel özgürlük, ifade özgürlüğü, insan hakları gibi konular var. Bu değerler gerçekten Avrupa tarafından benimsenen değerler midir yoksa yine emperyalizmin bir parçası olarak kullanılmakta mıdır? Bu değerleri sadece kendi insanları için kullanan kişiler samimi değildir. Bize aslında madalyonun hep bir yüzünü gösterdiler: Türkiye'de ifade özgürlüğü yoktur, demokrasi kısıtlıdır, şöyledir, böyledir. Evet, herkes insan haklarına saygı göstermek zorundadır, ifade özgürlüğü olmak zorundadır, bilimsel özgürlük olmak zorundadır vs. Bunlara hiçbir itirazımız yok. Ama şimdi madalyonun ikinci yüzüne bakalım. İkinci yüzü Fransa Parlamentosu'nda alınan karardır veya Hollanda'da soykırım olmadığını söyleyen parlamenterlerin kapı dışarı edilmesidir veya benim gidip İsviçre'de konuşmam karşısında hakkımda soruşturma açılmasıdır veya Almanya'nın veya Belçika'nın aldıkları kararlardır. Acaba sürekli olarak Orhan Pamuk için, Elif Şafak için, Hrant Dink için mahkemelerimize, hükümetlerimize baskı yapan Avrupa Birliği ve Avrupa Parlamentosu üyeleri acaba bu durum için ne diyecektir? Fransa'yı tenkit edecekler mi, etmeyecekler mi? Fransa'ya baskı yaparak Fransa

Parlamentosu'nda alınan bu kararı geri çektirecekler mi, çektirmeyecekler mi? Çünkü bizde 301'i kaldırmaya çalışıyorlar. Acaba onlara ne yapacaklar? Ben işte o zaman Avrupa'nın gerçek yüzünü göreceğim. 1789'daki Fransız İhtilali tarihte bir devrim, bir dönüm noktasıdır. 2006 yılında karar yine Fransa'dan çıkmak üzere. Hak ve özgürlüklerdi birincisi. İkincisi de hak ve özgürlüklerin bilimsel araştırma özgürlüğünün yok edildiği, tekrar Avrupa'nın Ortaçağ zihniyetine döndüğü bir devir olacaktır. Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde Türkiye olarak yeni bir bakış açısı edinmek zorunda kalacağız. Türkiye'nin elbette ifade özgürlüğü, insan hakları, demokrasinin üstünlüğü, hukukun üstünlüğü gibi konularda en iyi noktada olması gerekir. Biz kendi insanlarımız için -Avrupa Birliği için değil- bu hedeflere ulaşmak zorundayız. Bunu yaparken en önemli husus şudur: Olayları akılcı ve duygularımıza kapılmadan değerlendirmemiz gerekir. 2023'e bu sentezle gidersek Türkiye devlet geleneği ve tecrübesiyle dünyanın en önde gelen devletlerinden biri olur.

TARTIŞMA ve SENTEZ : Hukuk, Terör ve Milli Güvenlik

Oturum Başkanı: Nedret Kuran BURÇOĞLU (Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi)

Hüseyin PAZARCI (Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)

Stratejik Öngörü 2023 çerçevesinde, Türkiye'de ve dünyada hukukun ne olacağını sizinle paylaşarak konuşmama başlamak istiyorum. Hukuk kurumları ve kurallarıyla bir günde oluşan bir şey değil; zaman alan bir veri bir hukuksal yapının ortaya çıkması. Dolayısıyla 2023'e baktığımızda, 15-20 yıllık bir süre gerekiyor. Belki bütün unsurlarıyla bu dediğim şeyler o tarihte gerçekleşmeyecek, ama bugünkü süreç budur ve bu böyle devam edeceğe benziyor. Bu çerçevede hukuka genel olarak baktığımızda, dünyada ne gibi hukuk düzeni yapısı olacak diye değerlendirdiğimizde, şunu görüyoruz: En başta devletlerin iç hukukları var. Bu her birimiz için geçerli oluyor. Sadece ülkesinde yaşadığımız, bulunduğumuz veya vatandaşlık bağıyla bağlı olduğumuz devletin hukukuna bağlanmıyoruz. Özellikle suç unsuru bakımından, ceza hukuku açısından yabancı ülkelerde bulunma durumunda da o devletin hukukuna tabi oluyoruz. Fransa'nın son denemesi böyle bir örneği oluşturuyor. Böylece, Fransa yeni bir suç yaratmak suretiyle, "Ermeni soykırımı" nı reddedenleri cezalandırmak yolunu seçmiş bulunuyor: kim olursa olsun, kendi vatandaşı olmasa bile. Demek ki, devletlerin iç hukuk düzenleri var. 2023'teki dünyada da bu böyle sürecektir. Ancak bunun dışında bugün, 300 yıldır oluşmaya çalışan pozitif hukuk şekliyle, uluslararası hukuk var. Uluslararası hukuk çerçevesinde de bugün özellikle devletler ve onun dışında da uluslararası örgütlerin ilişkileri düzenleniyor. Ama uluslararası hukuk bugün bir

alan genişlemesine tabi tutuyor kendini. Küreselleşme olgusunun da kendilerine tanıdığı hedef çerçevesinde, özellikle etkili büyük devletler uluslararası hukuku bu çerçevede bazı kurallarıyla hukuk kişileri bakımından yaymaya çalışıyorlar. Böylece uluslararası hukuk, devletler ve uluslararası örgütlerin ilişkilerinden başka, giderek özellikle ekonomik faaliyetlere katılan kişilerin faaliyetlerini de uluslararası düzeyde devreye katabilecek bazı kuralları aslında belirli bir süreden beri koymaya çalışıyor. Özellikle yatırımlarla ilgili olarak, malların serbest dolaşımı ve ticaretiyle ilgili olarak, finansman kurallarıyla ilgili olarak. Bildiğimiz gibi, bugün Dünya Ticaret Örgütü var, Uluslararası Para Fonu var, Dünya Bankası var ve bu örgütlerin koyduğu kurallar aracılığıyla veya onların kurucu anlaşmaları aracılığıyla iş dünyasına, onun kişilerine -bunlar çok büyük ölçüde çokuluslu şirketler oluyorlar- o faaliyetlerde bulunma yeteneğine sahip olanlara, bunları da yavaş yavaş kapsayacak bir kurallar yaratma çabası sürüyor. Küreselleşme olgusunu hedefleyen ve savunan devletler, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, dünyayı muhtemelen o konularda daha da ileri götürmeye çalışacaktır

Bunun dışında uluslararası hukuk, hukuk kişileri itibariyle, hukuk sùjeleri denilen kişiler itibariyle, bireyleri ve birey gruplarını da kendi kapsamına almış durumda. En azından uluslararası toplumun birtakım temel değerleri bakımından ve bu kişilerin korunması bakımından. Bu aslında çok yeni değil, biraz daha eskilere gidiyor, 150 yıl kadar eskiye gidiyor. 1850'li yıllarda daha deniz haydutluğunu, açık denizde bu eylem gerçekleştirildiğinde, cezalandırmak için bu konuda uluslararası hukuk kuralını kabul etmiştir devletler. Sonra kölelikle, terörle mücadelede vesaire birtakım düzenlemelere gidilmiştir. İnsan hakları ondan sonra bu kez pozitif bir şekilde, bireylerin lehine olabilecek şekilde düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu giderek genişleyecek gibi görünüyor. Uluslararası hukukun kişilere veyahut kuralları uyması gereken kişilerle ilgili bir genişlemesi var. Bu çerçevede özellikle konumuzun özel kesimini oluşturan insanlığa karşı suçlar, soykırım, terör suçları gibi suçlar da bugün uluslararası hukukun içine konulmuş ve uluslararası düzeyde bunların, bu suçları işleyenlerin, en azından bir kısmıyla ilgili yargılama, cezalandırma yöntemleri oluşturulmaya başlanmış bulunuyor.

Bunun dışında, üçüncü bir hukuk düzeni olarak dünyada halen geçerli olan, supranasyonal hukuk - biz ona ulusüstü hukuk diyoruz- düzeni var. Kendine özgü kuralları olan, mekanizmaları olan, yaptırımları olan Avrupa Birliği hukuku gibi. O uluslararası hukuktan ve iç hukuklardan ayrı bir düzlemde yer alıyor. Bunlar bugün artık oturmuş, ama daha da gelişecek hukuk düzenleri olarak ortaya çıkıyor. Ama bunun dışında, biraz daha az ölçüde geçerli başka hukuk düzenleri de var. Tam hukuk düzeni mi diye bakarsanız, belki bazı tartışmalar olur. Ama her haliyle bugün değerlendirildiğinde, mesleki hukuk düzenleri ortaya çıkmaya

başlamış durumda. Örneğin, işadamlarının uluslararası düzeyde kabul ettikleri, uyguladıkları, belki 50 yıllık uygulaması da olan bir “*lex mercatoria*” denilen ticaret hukuku anlamına gelen bir uluslararası ticaret hukuku düzeni var. Biraz içtihatla oluşuyor; olayları hakemliklere falan götürüyorlar ve kabul ettikleri kurallar işadamlarının ticaret dünyasının örf ve âdetleri, devletlerin hukuk kuralları değil. Bunu bir hukuksallaşma süreci gibi değerlendiriyorlar, kullanıyorlar ve devletlerin dışında, kendi aralarında, kendi ticari anlayışlarına göre de bir düzenlemeye gidiliyor.

Bunun dışında, yine böyle mesleki hukuk veyahut da grup hukuku diye kendine özgü verilere sahip bir başka hukuk düzeniyle karşılaşılıyor. Kısa süre önce Türkiye de böyle bir olaya tanık oldu. Bazı gruplar, hükümet dışı örgütler kendi aralarında uluslararası düzeyde örgütleniyorlar. En tanınmışlarından bir tanesi Uluslararası Futbol Federasyonu. Onun kuralları var, Uluslararası Futbol Federasyonu ulusal futbol federasyonlarının bir araya gelmesiyle oluşuyor. Devletler dışı, hükümetler dışı nitelikte; ama bu hukuk düzeninin kuralları var. Futbolla ilgili tanımları ve ona göre yaptırımları var; hakemlik mekanizması var, başvuru komisyonları var. Sonuç itibariyle size yaptırım uyguluyorlar, sizleri uluslararası maçlardan ihraç ediyorlar, sizin sahanızı kullanmanıza ilişkin cezalar veriyorlar. Kısa bir süre bizim de taraf olduğumuz bir olay, Uluslararası Otomobil Federasyonu'nun bir kupanın verilmesine ilişkin uyguladığı yaptırım. Bu düzenler, devletler dışı kalmış düzenler, ama bir hukuk sürecini oluşturuyor ve hukukçular artık bunları bilmek, öğrenmek durumunda kalıyorlar.

Böylece beş ayrı düzlemde devletler veya kişiler, yaptıkları faaliyetlere ya da eylemlere göre, bu hukuk düzenlerinin içinde muhatap alınma konumunda bulunuyorlar. 2023'e geldiğimizde, bu dünya verilerini hesaba katacağız. Bunlar daha da gelişecektir. Hukukçularımızın bunları hesaba katması lazım; bütün iş adamlarımızın, devletimizin bu verileri hesaba katması lazım. Çünkü bu beş düzlemde kurulan birer ayrı hukuk düzeni bulununca, sizi siyaseten ve hukuken hangisi önünde daha zorlayacaklarsa, daha kolay sıkıştıracaklarsa, oraya götürüyorlar. Bunu biz aslında Kıbrıs olayıyla yaşadık. Kıbrıs olayı iki toplumlu bir Kıbrıs için Cenevre 1974 kararlarından sonra görüşmelerle çözülmesi kabul edilmişken, aynı yıl, 1974 yılı içinde Kıbrıs Rum Yönetimi kalktı insan haklarının korunması örtüsü altında sorunu Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önüne götürdü ve orada bizi zorlayan bir verinin kabulüyle karşı karşıya kalındı. Kıbrıs Rum Yönetimi Türkiye'ye karşı dava açtı. Kıbrıs'ta biz egemen değiliz ki, Kuzey Kıbrıs Türkleri var. Ama Komisyon bu mekanizmada Türkiye'yi ben muhatap kabul ederim dedi. Halbuki Türkiye'nin en temel iddiası şuydu: Bu devlet değil ki, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bütün Kıbrıs Cumhuriyetini temsil edemezdi. Ama Kıbrıs

Rum Yönetimi 1963'den sonraki boşluk döneminden yararlanarak, kendisinin zaruret hali nedeniyle hem Birleşmiş Milletlerde ve hem de öteki uluslararası örgütlerde Hükümet olabileceğini kabul ettirdi. Komisyon bu olguyu değerlendirerek, "Ben o siyasi takdiri alır Komisyonumda uygulayım" dedi. Dolayısıyla bütün bu hukuk düzlemlerini hesaba katacağız.

Bunları söyledikten sonra, 2023'te Türkiye'nin durumuna geldiğimizde, Türk insanı, Türk devleti, her bakımdan bu mekanizmaların beşini birden faaliyetinin türüne göre hesap etme durumunda, konumunda kalacak. Bunları söyledikten sonra, çok kısaca insanlığa karşı suçlar, soykırım ve terör suçlarıyla ilgili 2023'te neler başımıza gelebilir, öne sürülebilir, neleri beklemeliyiz sorularını değerlendireceğim. En başta insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçları eski Yugoslavya Mahkemesi'nde, Ruanda Mahkemesi'nde ve son olarak Sayın Elekdağ'ın gayet güzel bize açıkladığı gibi, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nde de kabul edilmiş durumda. En başta eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri belirli bölgelerle ilgili olaylara bakıyorlar. Dolayısıyla bizi doğrudan ilgilendiren bir durum yok. Buna karşılık, eğer Statüyü onaylasak ya da onaylamasak bile bu Statüyü onaylayan bir devletin ülkesinde faaliyetlerde bulunursak sorunların Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne götürülüp, ileride şu veya bu konuda bize karşı bu suçların ileri sürülmesi olasılığı var. İnsanlığa karşı suç konusu itibariyle zorla yer değiştirme vesaire gibi olayları Türkiye'ye karşı ileri sürmeyi düşünebilirler. Soykırım suçuyla ilgili olarak, eski 1915'lere ilişkin iddiaların bu Mahkeme önüne gelmesi olanağı yok; çünkü yürürlüğe girdiği tarih 2 Temmuz 2002'dir. Mahkeme bu tarihten itibaren ortaya çıkan eylemler bakımından yetkili. Dolayısıyla bunu eskiye doğru götürme olanağı yok. Ama bizi bu mahkemenin tarafı olmaya zorlayabilirler. Nitekim Avrupa Birliği'nin bütün devletleri buna taraf. AB müktesebatı çerçevesinde sayma eğilimindedir bunu ve dolayısıyla da her haliyle siyaseten bizim aramızda yer alabilmek için buna taraf olmanız gerekir deniliyor. Nitekim hükümetimiz de, Anayasamızda dahi değişiklikler yapmak suretiyle, bu yola girme şeklinde bir eğilim gösteriyor. Ama Sayın Elekdağ gerekçelerini de özlü bir biçimde verdi ve "acele etmememiz gerekiyor" diye bir uyarıda da bulundu. İşin böyle bir yanı var.

Soykırımla ilgili olarak, yine uluslararası mekanizmalara bizim çekilmemiz ancak 1948 Sözleşmesi çerçevesinde eskiye yönelik olarak, sözde Ermeni soykırımıyla ilgili olarak ileri sürülmesi şeklinde akla gelebilir. Orada 1948 Sözleşmesi'nin 9'uncu maddesi, devletlerin uluslararası sorumlulukları çerçevesinde bu Divan önüne gelebilmesi olanağını açıkça tanıyor. 1948 Sözleşmesi'nin uygulanması ve yorumunda farklılıklar varsa, bir başka devletin tek tarafı olarak bunu Divan'a getirebileceğini ileri sürüyorlar. Bu olasılık Uluslararası Adalet Divanı tarafından

son Bosna-Hersek davası çerçevesinde değerlendirilecektir. 1948 Sözleşmesi pozitif hukuk olarak, bize uygulanabilecek nitelikte değil. Ama burada yapılacak değerlendirmeler, Türkiye'de o tarihte "soykırım her şeye rağmen hukuken bir yaptırıma tabi tutulmasa dahi, gerçekleştirilmiştir" denilmesi gibi siyasi sonuçlar doğurabilecek, belki hukuka bağlanacak bazı verileri ortaya çıkarabilecek.

Metin ÇETİNBAS

(DGM Eski Ağır Ceza Mahkeme Başkanı - Bahçeşehir Üniversitesi)

Ben sunumumda, örgütlü suçlardan ve bu aradaki terör suçlarından, Türkiye'deki uygulamalarından, yeni ceza sisteminin neler getirdiğinden kısaca bahsetmeye çalışacağım. Örgütlü suçlar çağımızın vebasıdır. Toplumsal bütünlüğü, huzuru, özgürlüğü, insanlığı tehdit eden kanserojen bir yapılanmadır. Çağımızda insanların iletişim araçlarıyla bağ kurması, teknolojinin ilerlemesi, mal, para ve insan hareketlerinin neredeyse sınırsız oluşu, zahmetsiz çok para ve güç kazanmanın cazibesi, suç örgütlerinin kurulmasına, aralarında işbirliği yapmalarına sebebiyet vermektedir. Suç örgütleri yerel, bölgesel, ulusal ve sınır aşan uluslararası boyutta işbirliği yapmakta ve yapılanmaktadır. Örgütlü suçlarla, suç örgütleriyle mücadele etmek, suç ve suçlulara engel olmak, çağımızda bir ülkenin tek başına altından kalkabileceği bir çalışma olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle, başta Birleşmiş Milletler nezdinde olmak üzere, birçok uluslararası çalışmalar, sözleşmeler yapılmış, protokoller imzalanmıştır. Örgütlü suçlarla mücadelede uluslararası işbirliği giderek çok daha fazla önem kazanmaktadır. Terör suçları ve terör örgütleri, örgütlü suçların önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Ancak örgütlü suçlardan bahsederken, terör suçları genellikle ayrı bir kategoride incelenmeye çalışılmaktadır. Çünkü hukukçular arasında nispeten olmakla beraber, devletler arasında terörün ve terör örgütünün tanımı bakımından anlaşmazlık doğmaktadır. Her ülke kendisine göre bir terör örgütü tanımı yapmakta, hesabına geldiği zaman bir örgütü özgürlük savaşçısı saymakta, hesabına geldiği zaman da terör örgütü olarak kabul etmektedir. Türkiye'deki tanımlara bir göz atarsak, yeni Türk Ceza Kanunu'nun 220'nci maddesine göre, örgütten bahsedebilmek için en az 3 kişinin kanununun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla örgüt oluşturması halinde ve bu kurulan örgütün üye sayısı araç, gereç bakımından da, amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde, örgütü kuranlar veya üye olanlar cezalandırılmaktadır. Bu tanım, Birleşmiş Milletler Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi, yani kısa adıyla SASMUS denilen sözleşmenin 2/B maddesine uygundur. Fakat bu 2/B maddesinde konulan standart asgari standarttır, yani 3 kişilik bir örgüt yapılanması gördüğünüz zaman bunu örgüt kabul etmek zorundasınız. Ben dört kişi, beş kişi, on kişiyi örgüt sayarım diyemezsiniz. Fakat bu tanımda bir noksanlık vardır eski uygulamadan farklı olarak. SASMUS 6.2/B maddesinde taraf devletlere şöyle bir

genişleme alanı bırakılmıştır: “Taraf devletler örgütlü suçlar bakımından daha ağır şartlar koyabilir” denilmiştir. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu zamanındaki uygulamamız, 2 kişinin örgüt sayılması bakımından Birleşmiş Milletler Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi’ne uygundur. Bu terk edilmiştir. Ben tecrübelerime dayanarak, yeni getirilen 3 kişilik örgüt tanımını eleştiriyorum.

Türkiye’de terör suçu tanımı ne idi, ne oldu; kısaca ona bakalım. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 168 ve 3113 sayılı Yasanın 1, 4, 7 maddelerinde terör tanımı yapılırken, ulusal değerlerimiz dikkate alınmış, Türkiye’ye göre terör suçu ve terör örgütü tanımı yapılmış idi. Yeni 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 314’üncü maddesinde ve 3713 sayılı Yasada yapılan değişikliklerde, 29.06.2006 tarihinde 5532 sayılı Kanunla yeni terör tanımları getirilmiştir. 765 sayılı Yasa, yani eski Türk Ceza Kanunu ve Terör Yasasındaki tanımlara göre, Türkiye’de iki tür terör örgütü vardır. Birincisi; silahsız terör örgütleri. Diğeri silahlı terör örgütleri. İki tip terör örgütünün de nihai amacı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nı ve anayasayla kurulmuş düzenini hedef alıp, silahlı hareketlerle değiştirmeye çalışmaktır. Silahsız terör örgütü ne demektir? Bu özellikle 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasının 7’nci maddesinde düzenlenmişti. Bir terör örgütü kurulduktan sonra silahlı eylemlere başlayınca kadar olan yapılanması silahsız terör örgütü sayılmaktaydı. Silahlı eylemlere başladığında da, silahlı terör örgütü kabul ediliyordu. Yeni yapılan değişiklikle, silahsız terör örgütü tanımına son verilmiştir.

Yargıtay kararlarıyla durumu netliğe kavuşan, hakkında karar verilen bazı örgütlerden bahsedeceğim. Önce silahlı terör örgütlerinden bahsedeyim: PKK, İBDA-C, Hizbullah, DHKP-C ve AFİT gibi örgütler, silahlı terör örgütlerinden sayılmaktadır. Silahsız terör örgütlerinden örnekler; Selefî, Hisbul Tahrir, BİAD, diğer adıyla Birleşmiş İslam Akvan Devletleri, 4. Sol Örgütü, PDK Bakur, Komünist Parti Yolu vesaire gibi örgütlerdir. Terör örgütleri silahlı eylemlere başlamadan evvel bir yapılanma sürecine girerler. Önce merkez kadrolarını oluştururlar, sonra yerel, bölgesel yapılanmalarını oluştururlar. Daha sonra da nihai amaçları doğrultusunda silahlı eylemlere başlarlar. İşte tanımlar bakımından getirdiği eleştiri de burada noktalıyor. Terör örgütleriyle ilk yapılanma aşamasında mı mücadele edeceğiz, yoksa silahlı eylemlere başladıklarında mı müdahale edeceğiz ve onlarla nasıl mücadele edeceğiz? Yeni ceza sistemi ve Terörle Mücadele Yasasında yapılan değişiklikler, ikinci yolu ağırlıklı olarak seçmiştir. Bana göre bu oldukça hatalı bir seçimdir.

Silahsız terör örgütleri üzerinde biraz daha durmak istiyorum: Yeni tanımlara göre, silahsız terör örgütleri ceza sisteminde adi suç örgütleri kapsamına sokulmuştur. Bu nedenle, bunlar hakkında telefon dinleme, teknik cihazlarla izleme,

gizli görevlendirme, arama ve el koyma usul işlemleri yapılamayacaktır. Ne zaman ki silahlı örgüt sayılıncaya kadar. Bu da, geç kalınmış bir uygulama olacaktır. Örnek, İstanbul'daki patlamaları hatırlayınız, yüzlerce insanımız öldü, yaralandı. Patlama yapılıncaya kadar bir örgüte müdahale edilmezse, bunun hakkında araştırma, soruşturma yapılmazsa sıkıntıya girilir.

Yeni getirilen ceza sistemiyle, kolluk kuvvetlerinin savunma mekanizmaları azaltılmış, yetkileri daraltılmıştır. Bu konuda zannediyorum dünyanın en önde gelen devletleri arasında, araştırma, soruşturma, yetki ve görevleri bakımından en etkisiz konumdayız

Terör örgütleri neden faydalanmaktadırlar. Her terör örgütünün siyasi, etnik, coğrafi amaçları, nedenleri olabilir. Ancak terörün ana zemin kaynağı eğitimsizlik, bilgisizlik, fakirlik, işsizlik, rüşvet ve yolsuzluk ve kötü devlet yönetimidir. Terör insan kaynağını buradan bulmaktadır. Peki, bir ülke, örneğin Türkiye, dünyanın en zengin devleti olsa, en kültürlü insanlarına sahip olsa terör bitecek midir? Maalesef, Türkiye gibi ekonomik, sosyal, stratejik önemi olan ülkelerde terör bitmeyecektir. İç ve dış, daha çok dış destekli, hatta birçok yabancı devlet örgütünün, istihbarat örgütlerinin kurup desteklediği örgüt faaliyetleriyle biz maalesef 2023 yılında da terör ve terör örgütlerini konuşacağız. Bu arada, terör örgütleri hangi alanlarda faaliyet gösteriyorlar, son zamanlardaki faaliyetleri neler? Esasında suç örgütleriyle terör örgütleri iç içe geçmiş durumdadır. Terör örgütleri finansman sağlamak için, diğer çıkar amaçlı örgütlerle beraber, insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, organ ticareti, uyuşturucu madde ticareti, silah ticareti, ulusal ve uluslararası devlet ve kurum ihaleleri, rüşvet ve yolsuzluk, nüfuz ihaleleri, kara para aklama, marka ve patent yolsuzluğu gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler. Dikkatinizi şu hususa çekmek istiyorum. İnanın ki, son zamanların büyük kazanç kapısı silah ve uyuşturucu kaçakçılığı değildir, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıdır, organ ticaretidir. Ancak Türkiye'deki yeni ceza sisteminde getirilen yapılanmalarla, özellikle bu suçlarla mücadele zor hale getirilmiştir. Yeni Türk Ceza Kanunu'yla, terör örgütü üyelerinin cezası 15 yıldan 7,5 yıla indirilmiştir. Benim edindiğim gayriresmî bilgilere göre, bu nedenle yaklaşık 12.500 tane terör örgüt üyesi suçlu ya da tutuklu ya da hükümlü sokağa salınmıştır. Bu yapılırken, benim kanaatim, benim bildiğim kadarıyla, hiçbir bilimsel araştırma, kronolojik araştırma da yapılmamıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 221'inci maddesiyle, 01.06.2005 tarihinden bu yana, yani son Terörle Mücadele Yasası değişikliği sırasında değil, yeni ceza sistemi yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, başta Abdullah Öcalan olmak üzere, bütün terör örgüt elemanlarına ve üst yönetim kadrolarına sürekli pişmanlık yasası getirilmiştir. Bu getirilen pişmanlık yasası, eski pişmanlık yasalarından farklıdır, daha lehlerindedir. O kademelendirme

kalkmıştır ve maalesef bunun için de bir araştırma yapılmamıştır. Yeni getirilen terör tanımı değişiklikleriyle, binlerce terör dosyası, bitmiş davalar geri alınmak zorundadır, alınmaya başlamıştır, binlerce dosya mahkemelere Yargıtay tarafından iade edilmiştir. Hem kesinleşen davalar ele alınmaktadır, yeniden yargılama yapılmaktadır, hem de görülmekte olan davalarda yeniden yargılamalara dönülmektedir. Henüz farkında değiliz, ama bir suçun tanımı değiştiği zaman, yeni bir iddianame tanzimi, yeni bir dava açmak gerekmektedir, sadece ek savunmayla bu işin şu an götürüldüğü gibi götürülmesi mümkün değildir. Korkarım ki, ileride İnsan Hakları Mahkemesi'ne bolca tazminat ödeyeceğiz.

Nihat Ali ÖZCAN

(Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi - TEPAV)

Ben de aslında hukukçuyum, ama konuya hukuki perspektiften değil de, daha interdisipliner bir alandan bakmayı düşünüyorum. Buradaki amacım, bu tarihsel ve interdisipliner perspektiften bakınca, 2023 yılında Türkiye'de terörizmin hangi boyutta olabileceği konusunda bir ufuk turu yapmak. Onun için de beş temel parametre ön plana çıkıyor. Bunlardan birincisi, terörizm konusuna ya da terörizm alanına kayabilececek tatmin edilmemiş toplulukların ya da tatmin edilmemiş grupların varlığı konusunda fazla bir şey değişir mi diye bakıyoruz; çünkü burada özellikle tahrik edilebilecek ya da siyaseten veya mevcut anayasal düzene, siyasal düzene silahlı olarak başkaldırabilecek, onu değiştirme ya da ondan toprak kopartma amacını güden gruplar varsa, bu potansiyel terörizmdir ve terörizmi ortaya çıkaracak bir potansiyelden söz etmek mümkündür. İkinci boyut, terörizmle mücadele edecek olan devletin niteliğiyle ilgilidir. Eğer devlet kendisini iyi seferber edemiyor, kaynaklarını da uygun ve gerektiği zamanlarda kullanamıyorsa, terörizmin bir potansiyel olarak ortaya çıkması kaçınılmazdır. Belki burada üçüncü, yani devletin organize etme konusundaki diğer bir konu olarak da, kaynakların yeterli olup olmadığı meselesi ortaya çıkabilir. Terörizmin niteliği itibarıyla, hem geçmişte, hem günümüzde, hem de gelecekte uluslararası ve bölgesel gelişmelerin ve dinamiklerin birer amacı, aynı zamanda dış politikanın da aleti haline gelebileceği gerçeğinden yola çıktığımızda bunu görmemiz mümkün. Geçmişte, gelecekte ve bugün de terörizm bir anlamda dış politikanın hem yapıcısı, etkileyicisi, hem de dış politikadan bizi besleyen bir faktör olarak ortaya çıkacak. Dördüncü boyut, daha çok teknolojiyle ilgilidir, yani modern anlamda terörizmin ortaya çıkışı, geçmişte teknolojiyle çok yakından ilgiliydi, bugün de ilgili ve gelecekte de bununla çok yakından ilgili olacak. Özellikle medyanın kitleselleşmesi, internet gibi bilginin başka bir boyuta, yeni bir boyuta taşınması ve asimetric gücü, bir anlamda geçmişte bize bugünkü olacakların ve gelecekte olacakların ipuçlarını veriyor. Diğer bir konu, coğrafya ve sınırlarla ilgi-

lidir. Yani terörizmin yayıldığı alanın büyüklüğü, ülkelerin arazileri, iklim şartları ve de demografik yapı, bir anlamda bize terörizmin nasıl bir trend, nasıl bir eğilim göstereceği konusunda birtakım başlıklar veriyor. O yüzden bu genel parametreleri ortaya koyduktan sonra, aslında Türkiye'de terörizmin tarihsel arka planına, bugününe ve geleceğine şöyle bir bakmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Geçmişe baktığımız zaman, aslında 19'uncu yüzyılın sonunda Türkiye'de terörizmi en iyi anlatan Ömer Seyfettin'in "Bomba" romanıdır; çünkü o Balkanlarda bir anlamda ortaya çıkan terörizmin edebiyat alanında bize nasıl yansıdığını ve o dönemdeki algılamaları gösterme açısından çok önemli bir edebi eserdir diye düşünüyorum. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'na modern anlamda terörizmin girişini, aslında Avrupa'daki 1789 Fransız Devrimi sonrası gelişmeye başlayan milliyetçiliğin ve Avrupa'daki güçler arası rekabetin önce bir teknik olarak Rusya tarafından Rusya'ya taşınması, daha sonra Rusya'nın etkisiyle Balkanlara yayıldığı noktasında görüyoruz. Bu bir anlamda Balkanlardaki milliyetçiliğin, Osmanlı idaresine modern anlamda başkaldırmasıyla ilgilidir. Patlayıcıların bulunması, demiryollarının gelişmesi, telgrafın gelişmesi ve medyanın kitleselleşmesiyle de ilişkili bir boyut kazandığını, milliyetçiliğin de ideolojik çatıyı oluşturma noktasında önemli bir rol oynadığını görebiliyoruz. Diğer bir konu, özellikle 19'uncu yüzyılın sonuna doğru, bugün de hâlâ yansımalarını tartıştığımız, Ermeni terörizminin bir anlamda gelişile ilgili ki, bu da bir anlamda Kafkaslardan, yani kuzeyden Anadolu'ya, Osmanlı topraklarına terörizmin girişiyle ilgilidir. Üçüncü bir boyut da, İngiltere'nin özel çabalarıyla önce Suudi Arabistan'da, daha sonraki boyutlarda da Arap dünyasından Osmanlı topraklarına giren terörizmin boyutu ki, burada Lawrence'ı özellikle anmam gerekiyor.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışının temel amaçlarından biri de, o gün Anadolu topraklarında ortaya çıkan etnik terörizmin bir anlamda devlet gücüyle kontrol altına alınmasıyla ilgiliydi. Terörizmin geçmişte Osmanlı coğrafyasında bir etnik boyutunun, bir de dinsel boyutunun olduğu gerçeğinden yola çıkılıyor. Bu perspektiften baktığımızda, Cumhuriyetin ilanı ile ortaya çıkan ulusal, ulus-devlet, laik devlet anlayışı ve algılamasına direnen iki farklı yapının ortada olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir tanesi, etnik yapıların buna olan direnci. Diğeri de, laikliğin ortaya çıkardığı, belki de Osmanlı-İran rekabeti boyunca devam eden mezhep çatışmalarına çözüm bulma noktasındaki laikliğin ön plana çıkışıydı. Bu her iki yapı da, sistem içerisinde tabi ki bir dirençle karşılaştı. Bir taraftan feodal yapı ya da aşiret düzeni, öbür taraftan da cemaat ve tarikat gibi, modern anlamda ulus-devletin önüne organize bir güç olarak çıkan bu yapılar, bir anlamda ulus-devletin yapılandırılmasına veya ortaya çıkışına bir direnç olarak gösterildi. Aslında biz bu direnci bugün de görmeye devam ediyoruz. O halde belki de Cum-

huriyetin devraldığı bu sorun, kendisini kuşatan o uluslararası ortam ve siyasi gelişmelerle ve teknolojiyle farklı boyutlarda zaman zaman yükselen ve düşen bir trendde devam etse de, aslında bugün özünden fazla bir şey kaybetmiş değil. Üstüne üstlük, bu hem Cumhuriyetin ortaya çıkardığı devletin toprak bütünlüğüne, hem de, anayasanın düzenine itirazı olanların dışarıdan aldığı destekle demokrasinin araçlarıyla değil, terör ve şiddetle iktidara ortak olma arzusunu ya da ülkenin topraklarının bir kısmının kendinden ayırma arzusunu devam ettiriyor. Bu belki 2001'den itibaren ortaya yeni bir boyut da çıkardı, uluslararası terörizm diye tabir edilen, küresel bir hesaplaşmanın Türkiye topraklarındaki boyutuyla. O halde Türkiye bir anlamda dinî referanslı terörizmin, kendisinin varlığına doğrudan yönelik olarak, diğer taraftan etnik terörizmin (aslında her ikisi zaman zaman ideolojik gömlek giydirilerek, farklı şekillerde tarif ve tasnif edilse de), üçüncü boyutta da küresel terörizmin hesaplaşma alanı olarak, 2023'e doğru yoluna devam edecek.

Peki, bütün bunlara baktığımızda, bütün bu sorunları çözme noktasında nerede olduğumuzu söyleyecek olursak, ben tekrar başa dönüp, konuşmamı toplamak istiyorum. Uluslararası ortam, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ve bölgemizdeki toplumsal ve siyasal altüst oluşları dikkate almalıyız. Terörizmin ortaya çıkışındaki grupların bu konuda tatmin olup olmamasını, devletin terörizme cevap vermede organize olabilmeye yeteneklerini ve ayrışmasını, teknolojinin sorunları farklı boyutlara taşıma kapasitesini ve coğrafyayı dikkate aldığımızda, buna gereken cevabın verebileceğini ve kontrol edebileceğini sanmıyorum.

Yiğit ALPOGAN (Büyükelçi, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri)

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği olarak, Türkiye'deki fakat özellikle Ankara'daki saygın düşünce kuruluşlarıyla yakın bir ilişki içinde olmaya özen gösteriyoruz. Bunların başında da ASAM geliyor. ASAM'la aramızda bazı önemli konularda fikir ve politika geliştirerek ve bunu yetkili makamlara iletmek konusunda faydalı çalışmalarımız oldu. Özellikle 2003'te Avrupa Birliği reformları sürecinde Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve Milli Güvenlik Kurulu Yasası'nda yapılan değişikliklerden sonra, Genel Sekreterliğimizin görev alanında bazı değişiklikler oldu. 1933 yılında kurulmuş bulunan ve 2003'e kadar 70 yıldır belirli bir çerçevede faaliyet göstermiş olan gerek Milli Güvenlik Kurulu, gerek Genel Sekreterliğinin görev ve yetki alanı değiştirildi. O tarihten itibaren yapılmış olan ve yürürlükte bulunan yasalar uyarınca, eskiden beri yapmakta olduğumuz bazı geleneksel görevlerimizi artık yerine getirmiyoruz. Bununla beraber birtakım yeni görevler üstlendiğimizi de söylemek mümkün. Bunlardan biri ve son iki yıldır üzerinde ehemmiyetle durduğumuz konu, Ankara'da Türkiye'nin

iç ve dış güvenliğini ilgilendiren önemli konularda hafıza olmak. Bizde biliyoruz umumiyetle eksikliği çekilen bir husustur ve devamlı olarak mevcut bilgilerin toplanacağı ve eski bilgilerin üzerine inşa edileceği bir yer hep eksik olmuştur. Belki özel kuruluşlarda bu böyle olmamıştır, ama devlette bu eksiklik hissedilmiştir. Dolayısıyla biz Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nde mevcut birikimin üzerine ve onu her zaman dikkatle muhafaza ederek, yeni şeyler ilave etme ve bu suretle Türkiye'nin önemli konularında bir birikimi devam ettirme amacındayız ve bu görevi yerine getirmeye çalışıyoruz. Yeni düzende ikinci bir özelliğimiz şu: Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren her konu bizim görev alanımıza girer. Göreve başladığım 1 Ekim 2004'ten bu yana bu anlayışla hareket ediyoruz ve bu bağlamda Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren her konunun bizi de ilgilendirdiğini, binaenaleyh o konuda bir şeyler yapma, birtakım fikirler üretme görevi altında olduğumuza inanıyoruz. Bu çerçevede görevimizi belki eski döneme nazaran birazcık daha geniş tutarak, politik alternatifleri üretmek, siyasi iradeye veya daha doğrusu Milli Güvenlik Kurulu'nda mevcut 13, Sayın Cumhurbaşkanımızın başkanlığında saygın üyeye, Türkiye'nin yakın vadede, orta vadede, uzun vadede önüne geleceğini düşündüğümüz potansiyel tehdit ve problem konularında alternatif politikalar, alternatif politikaları önerileri veya taslakları üretmek görevini yürütüyoruz. Bunu elimizdeki Genel Sekreterlikteki mevcut birikime dayanarak ve aynı zamanda çeşitli, düşünce kuruluşlarıyla, yurtiçinde ve yurtdışında yakın temasta bulunarak yerine getirmeye çalışıyoruz. Bu suretle, yine devletin hafızası olma fonksiyonuna ilaveten, ikinci bir fonksiyon, belirli konularda, iç ve dış güvenliği ilgilendiren bütün konularda gayet tabii Milli Güvenlik Kurulu'nun istişari bir kurul olduğunu ve bizim de bir danışma organı olduğumuzu hiçbir zaman unutmadan, bu konularda alternatif politika ve çözümler üretip bunları sunmak. Bunların dikkate alınması, alınmaması, ne ölçüde alınacağı gayet tabii, Milli Güvenlik Kurulumuzun üyelerinin ve siyasi iradenin takdirindedir. Ama biz bunu yapmakla kendimizi yükümlü buluyoruz, çünkü bizdeki imkân ve potansiyelin buna imkân verdiğini düşünüyoruz. Bu çerçevede 2003'ten sonraki yeni MGK Genel Sekreterliği bünyesinde ikinci fonksiyonumuzu bu şekilde tanımlamış bulunuyoruz.

Bilginiz için, kısa vadede Genel Sekreterlik'in hangi konulara ehemmiyet atfettiğini ve hangi konularda çalıştığı üzerinde bilgi sunmak istiyorum. Önce tabii ki iç güvenlik konuları. İç güvenlik başlığı altında hatırıma gelebilecek bütün konularda son derece müteyakkız, son derece dikkatliyiz. Gerektiği yerlerde yine görüş belirtmek ve politika kağıtları üretmek şeklinde iç güvenlik konularımızı takip ediyoruz ve bu konularda elimizden gelen katkılarda bulunmaya çalışıyoruz. Dış güvenlik konularında belli başlı olarak iki konunun bizi meşgul edeceğini tahmin etmiştik. Bunlardan bir tanesi, Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'nin

uğrayabileceği “tren kazası” ve bunun önlenmesi için Avrupalılar tarafından bize gösterilen yollar, bu yolların ne derece sağlıklı olduğu, bunların hangisinin kabul edilebileceği veya edilemeyeceği noktalarında görüş oluşturmak. İkincisi de, Irak ama özellikle Kerkük konusu. Maalesef çünkü Fransız Milli Meclisi’nde alınan karardan sonra Genel Sekreterlik değerlendirmemiz, Kasım-Aralık aylarında Avrupa Birliğiyle olması beklenen “tren kazası”nın dün olduğu şeklindedir. Bunun da günahı ve vebalı Türkiye’ye ait değildir. Bunu Avrupa Birliği’nin en önemli ülkelerinden biri, en fazla ağırlığa sahip olan ülkelere birinin parlamentosu gerçekleştirmiştir. Dünden itibaren Türkiye’nin AB sürecinde artık yeni bir durum vardır. Bu telafi edilir mi edilmez mi bilinmez. Yepyeni bir sorun çıkarmıştır karşımıza. Birazcık da anekdot kabilinden ve latife kabilinden, daha Dışişleri yıllarında arkadaşlarımızla konuşurken belirttiğim bir şey vardı. Avrupa Birliği’yle üyelik sürecinde bir hususu hiç anlayamadığımı söylemişimdir. O da şudur: Siz bir aileye damat olmaya talipsiniz, fakat o aileden sürekli sizin damatlığınıza karşı görüşler geliyor; “Damadın şusu da varmış, busu da varmış, damat aynı zamanda işkenceciymiş, damat son derece otoriter ve totalitermiş, damat diktatoryal eğilimler de taşıyan, son derece sert bir zatmış” gibi. Soykırım iddiaları gündeme geldikten sonra da maalesef, “damat aynı zamanda katılmış” veya “ahfadi katılmış” suçlaması da eklendi. Ben şunu söyledim: “Bu damat yeni bir aileye girecek ve bu aile tarafından kabul edilmediği ve sindirilemediği ortada. Bu işte bir tuhafılık var, yani bunu bizim de bir düşünmemiz lazım. Bu ne biçim bir aileye katılış olacak ki, yabancı olarak ele karışacaksınız ve o el sizin hakkınızda hiçbir gün olumlu bir şey söylemiyor.” Bilhassa yurtdışındaki ziyaretlerimde konuştuğum, yabancı düşünce kuruluşlarında konferans verdiğim zaman söylediğim bir şey vardır: “Türk milletinin hiçbir ferdi hiçbir şey pahasına, katil çocuğu veya ahfadi olduğunu kabul edemez. Sizin düşünce sisteminizde bir yanlışlık var, bilinçaltınızda ya da bilinçüstünüzde bizi bununla itham ediyorsunuz. Bu noktadan itibaren artık sizinle buluşmak mümkün değildir.” Bunu ben Amerika, Rusya gibi Ermenilerin de bulunduğu düşünce kuruluşları ve üniversiteler gibi pekçok ortamlarda söyleyebildim. Çünkü hakikaten en azından bir Türk vatan-daşı olarak bu durumu içimize sindirmemiz mümkün değil.

İkincisi; Irak bağlamında Kerkük konusudur. Kerkük’ün taraflardan birine bağlanırsa Irak Irak’ın tümünü artık bir arada tutmanın mümkün olmadığı inancıyla konu üzerindeki çalışmalarımızı yoğunlaştırıyoruz. Gayet tabii Türkiye’nin önündeki temel seçenek, Irak’ın bir ve bütünlüğünün muhafazasıdır. Kerkük Irak’ın küçük bir embriyonik özelliğidir ve örneğidir. Kerkük’te olacak olan her şeyin Irak’ı etkileyeceğini düşünüyoruz ve bu konuda da geniş bir çalışmanın içerisindeyiz.

2023 için burada çok derin tahliller yapmak mümkün değil, ama şunu belirtmek

lazım: Türkiye Cumhuriyeti güçlüdür, Türk devleti güçlüdür. Önemli olan, bugünkü Anayasanın bazı maddelerinde ifadesini bulan temel niteliklerini korumaya devam etmesidir. Bunlardan biri, Türk devletinin demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olması gerçeğidir. Umuyorum ki, 2023'e kadar uzanan sürede de bu temel özelliklerimizi ulus olarak hep birlikte tutmaya devam edeceğiz. Diğer taraftan Türkiye'nin jeostratejik anlamda bölgedeki öneminin ve bölgedeki dengeler üzerindeki etkisinin bilincinde olarak, üzerimize düşen rolleri oynamaya devam edeceğiz. Bölgede Türkiye olmadan sorunlar çıkabilir, fakat Türkiye katılmadan hiçbir çözüm bulunamaz. Önemli olan, bölgesel ve daha geniş alandaki sorunlarda Türkiye'nin bu vazgeçilmez niteliğini hiçbir zaman unutmaması ve bugünlerde olduğu gibi de dünyadaki barışa ve istikrara gerekli katkıları getirebilme bilincinde olmasıdır.

-KAPANIŞ-

O. Faruk LOĞOĞLU (ASAM Başkanı)

Stratejik Öngörü 2023'ün yapılmış olmasını birçok açıdan anlamlı buluyorum. Türkiye'nin böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyacak vizyona sahip olması, bunu hayata geçirebilecek yeteneklerinin bulunması, toplantıyı verimli kılacak birikimde düşünür, uzman, akademisyen ve yöneticilerinin olması, ileriye biraz daha güvenle bakabileceğimizi, bakmamızı sağlayacak değerlerdir. Şöyle baktığımızda, dünyada böyle bir girişimi, böyle bir toplantıyı yapabilecek, buna soyunabilecek ülke sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Stratejik Öngörü 2023, husumete rağbet etmeden ve standartları düşürmeden, ciddi ve duyarlı konuların tartışılabileceğini ve farklı görüşlerin dile getirilmesinin bir zaaf değil, bir güç kaynağı oluşturabileceğini de göstermiştir. Gerçekten son beş gündür ufuklarımız genişlemiştir. Türkiye'nin ve dünyanın geleceğine, bu uzun maratondan sonra, öncesine göre daha sağlıklı, daha bilinçli olarak bakabilme donanımına kısmen sahibiz diyebiliriz. Stratejik Öngörü bana göre, bir bilgi, düşünce, sorgulama, araştırma şölenu olmuştur. ASAM olarak Stratejik Öngörü 2023'ün izlemesini yapacağız. Burada işlenen konuları yıllara yayarak, her biri üzerinde ayrı toplantılar düzenlemeyi planlayacağız. Benim burada vermek istediğim tek bir mesaj vardır: Türkiye düşünerek ilerleyecektir. Mevcudiyet ve ilginizle, Atatürk'ün 125. Doğum Yılı Etkinliği olarak düzenlediğimiz ASAM Stratejik Öngörü 2023'ü zenginleştirdiğiniz için sizleri kutluyorum.

AVRASYA STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
Konrad Adenauer Caddesi No: 61 Yıldız
Çankaya 06550 /ANKARA
Tel: +90 312 4916070 (PBX) Faks: 0 312 4916097
www.asam.org.tr asam@asam.org.tr